KAIS.KÖN.HOF- BIBLIOTHEK
105.175-B
Neu-

J. S. 1899

Digitized by Google

105175-B.

Österreichische Nationalbibliothek

+Z225869506

Digitized by Google

Digitized by Google

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku.

NAPREDAK.

Ciena mu je 2 st. 50 nč za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Br. 1. **U Zagrebu** 1. ožujka. 1871. **Tečaj XII.**

U prividnoj ti novoti, stara drevnina.

U ovom listu povela se po prvi put rieč o vegetarianismu onom prilikom, kadno iz „Vienca“ unj prenesosmo nekoliko beseda, što ih je dr. Ivan Dežman napisao na ukor vegetarianismu. Po drugi put pako, kada amo uvrstismo upitke jednoga naših hrvatskih vegetarianaca. Sada smo naumni pred gospodu čitatelje iznesti člančić, što no ga napisao glasoviti dr. medicine i čujnoga imena vegetarianac Trall u Novoj Jorki a pohrvatio drugi naših biljojeda koj, što ga je živâ, mesa ni mesnâ jeo nije niti jede. Prije smo itako voljni saobćiti progovor, kojim je slovući vegetarianac i dr. medicine Teodor Hahn u Švicah (dakle sve u zemljah napredničkih i državah slobodnih) članak Trallov i drugih, svietu ih predavajuć, popratio. Isti ovi Hahn napisa na životu i viesti osnovanu knjižicu imena „Vegetarianisam: kako ga znanost podpire, kako je koristan tielu, duhu i poštenju to pojedinca to svega ljudstva. Pomoć razuzlat uzal družtvenâ uprosa.“

Donosimo pako i za obranu vegetarstva nešto: neka se i u nas to pitanje bistri, neka se i u nas zna, kako ga daleki ljudi i učene glave pronose i kako brane, pa tko najde razloge ovih cjene, stanovite: taj im se pokloni, al rûku neprèkrsti.

Piše dakle dr. Hahn:

„Sva kultura iz želudca je“ mniaše pred 100 lieta mudrenjak na kraljevskoj stolici Friedrich II. Isto tako reče još dublji mislenik Kant: Čovjek je, kaj jê.“ U pitanju hrane i pitanje socialno tiči i o njem stoji; a ne, kako većina današnjih nezadovoljnika misli: u političkih formah i reformah. Osli! ištu uzrok nezadovoljstvu, nesreći, socialnoj kukavštini, izvan sebe, mjesto u sebi; — gramze za vrutkom veselja, mjesto da si ga stvore u svom srdcu i u tielu svom, te u čeljadi, u stvarih, u uredbah okolo sebe. Što vam, ljudi božji! prudi politička sloboda, ako tjelesnu, duh nu, najstalniju slabodu u sebi sami nepodieilti i nepodržite? Što vam hasni zlato i bogatstvo ovoga svieta, ako vam nije jednoga te najsućnijega dobra, ako vam nije zdravlja tielu i duhu i savjesti vašoj, ako svega toga u prsih vaših neohranite? Hranite se zdravo — pak od vaše sreće čudesa budu. Kriva hrana, kriv napredak. Zlo jelo, žlje ti presjelo: u tielu i krvi, u mozku i srdcu, u duši i duhu, u sboru i tvoru, u volji i misli, u ćutnji i žudnji, u radnji i znanju, u viesti i vjeri, u zakonariji i svakoj vladariji, u culturi, civilisacii, u svem, priek u svem!

Kako se hranit — taj čvor razmrsavahu puci od pametara, a oni, što danas uz nogu idu s-kulturom i civilisaciom, nikad ne, kako danas. Znaju da im ovako napredka nije, da im se pred krokom raztvorilo bezdno strašno duboko i ponorno, bezdno državne i ćudoredne gnjilobe: propast. „Prihodnost se grozi evropskim bankrotom. U koga je, gdje je lieka otoj biedi? U revolucii? U republici? Puste li pomoći? Mlada republika francezka u desetku godina napravila je duga više, nego li stara vladavina švicarskih straža u sto godina! Po ove razmazane, spuzle, mlednе i opačinami raztočene narode, većega zla, od revolucie, nema. Iz zasieda i ponikava navrla bi grabiva zvjerad, naletili Marati i Collot d' Herboisi, i svoje plašte mastili krvju naroda.“ Ili dometnimo još k tomu, ogledom na korak poviesti dosada najveće poznate republike — uzlenjak bič ćesarski razvitlao bi se nad narodi, pa započela bi jednaka, krvju omašćena gospodarija, krv i gvoždje! Tako bijaše od izkona, tako bude do zakona. U naravi je zakon samo jedan, zakon oštre, zakon neumolne nužde — a „čovek je kaj jê.“

Zaoto — produžuju dr. Hahn — „tko nije neprijatelj kraljem, pa i nesapinjale ga negve servilisma, taj im iskreno reci, kako im narodi sirotuju i boluju, kako se hoće rukave zasukat pa bolestnika pridignut, sirotinju okriepit. A tko je prijatelj puku, taj mu od srdca k srdcu reci: najviše zla u tebi samû se polože; privadja ga na put dobrote razložnosti, a ne na cestu revoluc , ne k studnim razdivljalim, bjesnim strastim.“

Sreće narodnje koren vrieži u kriepost; kriepost niče i razložnosti; ova plodi se iz odhrane. Odhranu oglêda , te nju učinit zrcalom sreći i dobru narôda, ljudstva; to je namera ovim listom, prilistalim na duhu

Digitized by Google

života tisuć vieke znanosti i prošasti, koja te uči, što je čovjek, što su ljudi i doživili i preživili. Istinabog, ovi listovi mogu vam samo pokazati, dapače, mogu vam leh mignuti — da je tuj treba dalje iztrage: znojnâ čela i mužke stavnosti, tega i rabote: da je tuj proučit i probavit spise ove i one, kojimi se imaju oborit i sgazit i smrvit svi prigovori i supori naših kuditelja.

Vegeterianisam nije možda kakova muha ili mušica zavrtivša se u glavi današnjim nastojnikom oko boljka pučkoga; on je tako star kako i čovječji rod; u najstarje doba razglabahu ga mudre glave; svaka vjera starotinka stavlja ga zasnutkom svojim, prvim i jedinim zakonom sreće i dobrote duhovne, tjelovne i savjestne, to čovjeka, to narôda, to ljudstva. Najvjerovanija svjedočanstva vegetarianismu klasične dobe Grka i Rimca, budu odista pisma Plutarchova i Porfirova o Pythagori i njegovu nauku i životu.“

Tako dr. Hahn; a ovako piše o vegetarianismu, kao čedu znanosti, dr. Trall.

„Nije moguće, da se sbiljno razmišljat uzme o stvari, kojoj pa da se ova nespotakne o silu prigovôra i o velikoću odpora: kad se ova stvar svom silom uzopret râdi vladajućemu mnenju, kada se sa postojećimi koristmi i zanimanjem ni pod živu glavu složit i sbratit neda, te kada se ukaže, kao da je voljna razjest i raztočit i navade i običaje i odgoj i sav život družtvu. Zato se nije nadat, da će ovakova stvar tako skoro naći mjesta u srdcu pučkom.

Najveće istine, čim se prvi put u svietu pokazaše, naidoše na neljubav pučku. Dok sviet lakomicom rukom gramzi za dobitkom; dok požudnim srdcem teži za zlatom, a nezasitnom pohlepom za pomamnom slašću i razkošju — dotle maličak broj bude onih kojim se uho razlogu neogluši a usta dokazu neonieme; a još ih drobnije čisalce bude, koji će se odvadit navadi staroj pa priučit običaju novu; običaju i životu, koj bolestnoj sladosti uzde stavlja i za čas ostru vlast nad sobom i zataju samâ sebe zahtieva. Čim savjestno osvjedočenje na stolicu sjedne i ljubav do mrtvačkih naslada s nje odsjedne: nebude ni tih krepostij treba.

Vegetarianisam — glasi se dr. Trall — držim da je pokret reformatorski, a znamenitosti mu nikako odveć opisao nisi. Kada ljudi samo do toga dojdu, da se mesom nehraniti se odluče, to još nebude dovršen čin ili podpuna slika ogromne i dobrotljive promjene u ćudi i u stanju družtva, jer vegetarska diäta vrlo je nefysiologička, i zato može bit i nezdrava. Nu ja držim, kada se već do toga dojde, tada se je jur dobrahno daleko podmaklo pravcem pravim — držim to „početkom“ prave diätske reforme.

Dok bude čovjek mnio, da mu je jedinom namerom zadovoljit pohabljenu svojemu apetitu i nasilit putene si strasti: dotle mu budu na noguh težke negve poniženoga i potištenoga družtvenoga stanja; dotle nebude mogo glednut višje namere i namjene ljudskoga života okom bistrovidnim ni duhom jasnovitim; a zato će lasno i prezret odnos vanskoga svieta prema namjeni ljudskoj. Razbistri čovjeku duševno oko; oslobodi ga požude za mesnimi lonci; očisti ga od krvave duhe; pouči ga da nije stvoren na zator zemlji niti mu želudac za groblje živinskim mrcinam; raztumači mu da je prvom učinjen za gospodara a ne za zatornika stvorom; da mu je višji udes udesio biti braniteljem a ne uništiteljem svega što živi; da živadi može vladat al ju nemožit; da mu je zemlju radit i težat, a ne živinu pitat za nož i sjekiru — tada si mu i duh i tielo, i mozak i dušu, sve sile stvarne i duhovne, upravio pravcem dobrim, višjim, spasovitim.

Vegetarianisam ima bit podlogom svakoj novoj družtvenoj reformi. Bez njega svaka družtvena reforma bude bez ikakovâ ili bez pravoga uspjeha. Govori o politici, razpravljaj o trgovini, prepiri se o brodarstvu, brusi jezik o vojski, sklapaj dogovore o anexiah i secessiah, troši rieči ob uniah i o konštituciah — pred znamenitim i ogromnim pitanjem o jestivu i pilu sav onaj blebet niština je. Bilo posla sa dobrom javnim koliko mu i kakovâ mu drago, ipak se sve povrne na pojedinačko stanje. Ta ćud i institucije naroda nerazdružne su sa ćudju pojedinca, kojih više sačinja narod i njegove ustanove. Političke poboljšice i istinski napredak odista od-jeknu u grudih svakomu pučaninu, nu nekosne se njegova bića onako, ko što ga diraju tjelesne potrebоće.

„Zdrav duh u zdravu tielu“ to je i svakomu politič. i svakomu ljudskomu râdu i trudu najnužnije i najbolje stanje. Hrana nadoknadjuje glavnu i temeljnu tvar, iz koje čovjek sastoji. Mi smo uprav s onoga načinjeni, što jedemo. Što nam duh stvori, to stoji o tom kakovo nam je tielo. Kakova nam kuhinja, onakova i kuća, u kojoj živemo; a kakova nam kuća, takova nam i tjelesna kora i okrut neumrloga duha, koga po namjenu njegovû održat i sačuvat imamo čistâ i netegnutâ.

Poviesti, koje bi filosofiju primerî poučat imale, poviedaju nam, da su svi narodi zemlje bud rasli bud ginuli prema svomu dietetičkomu držanju. Everett, vrstno odgovarajući Carlu Grezu na obranu naših slobodničkih inštitucij, odbija napasti plemenitâ Carla pa razvija sliku našega (to jest američkoga) republičkoga vladanja: kako nam zemlja prostrana i pučata, kako bogastva pune kuće, kako školam drugarica nije, kako je za svaku pomoć lasno, kako daleko razkoračismo u znanosti i u knjizi, u ratariji i u mekaniji. Sve je to dobro i liepo, ali tomu dodaj i ovo: Rim je uprav pred propast svoju bio velik i silan, bogat i pučat, uman i razuman, zaštitnik knjizi i znanosti. I vuhla Grčka cvjetaše, i ona ti svim obilovaše, i njoj se slava savijaše; a Grčka gdje je sad? Mnogi je narod zato

Digitized by Google

domogo se dobrobitka, mogućja, osilja i mlednoće, da se razuzdanû i pustu životu u naručja hiti. Dojde puteničtvo, dojde nehajnost; za nehajljivošću mlitavost, praznota, pustota i duha i tiela, samoljubje i sebinosje, te gramzenje i pohlepa za dobitkom — a na konac eto propasti i smrti. Uz takove razmere i uz ote prilike puk se u dvie strane razciepio, u demagoge i despote, pa u sužnje i hlapne poddanike. Tako razglaviše svi slavni narodi starovjeki. Tako i danas kroče natrag krokom do barbarstva narodi, nekoč veliki, imućni i jaci.

Ne! ni dobro stanje ni jakost ni pučtvo ni prosvjeta a ni sve skup, neće i nemože narodu zajamčit trajnâ i dugovjekâ života. Zdravje, zdravje, to je taj vjerovan i jamac. »Učini ljude dobrimi, pa budu sretni« veli se. Istina je i to »učini čovjeka sretnim, pa bude dobar. Nu učini čovjeka zdravim, pa ti bude i dobar i sretan! Zdravost pojedinca zajamčuje zdravost i obstanak cjelosti, državi. Po zdravju je složnosti i skladnosti u svem — čudesnom ustrojstvu tiela, i čitavoga bića čovječjega. Pučtvo koje države može biti brojno ili riedko, bogato il ubogo, na prostranû il na tiesnu tlu, nu to pučtvo dotle bude sretno, dokle bude zdravo, to jest, dokle si svaki pojedini uzdrži jakost i prvotno tjelesno stanje. A što je s otim jače sljubljeno, ako ne jilo i pilo? U čem je dakle pravilo naše vegetarske vjere? Dokazi zànj i proti njemu dadu se s različnih strana razjasnit.

Mnogi je vegetarac po bibliji. On misli: ova sveta knjiga to uči i podpomaže.

Gdjekoji je vegetarac po znanosti i misli: narav to uči.

Ima ih, koji su vegetarci po dobroti srdca. Misle: umarat životinu poradi hrane, nije pravo, to njemuština čini. —

Ovi nevjeruju u mir na svietu, dok se budu klat i umarat životinje.

Jedni su vegetarci po aesthetiki. Ovi mogu plemenitost i lepost čovječje naravi samo tad ugledati, kada sasvime izčeznu strahote i gnusobe mesarije.

Drugi su vegetarci iz gospodarstva. Nejeduć mesnih jela, oni si prištede puno novca, stoga, što se hrane prirodom zemlje, i s toga, što se manje troši ljudska sila; a i puno prostih i težkih poslova si prikrate.

Opet neki su vegetarci po pameti i po nauku. Opaziše, da su vegetarci uza svoju hranu dobre gazde! pa si zdravlje poboljšuju; pa često samo za jedan put pokušaju, kako će im se biljska hrana ustroju tiela priljubit. Nu, žalibože, kušaju i počimaju samo na pol osvjedočeni, dapače uz nakanu opet odustat od ove hrane, a za koj čas slabići ovi ugrezoše u staru svoju navadu.

Napokon uza sve ove ima vegetaraca iz potrebe. Ovih je u obće najviše. To su većinom bolestnici, koji se vodom lieče pa uza to i k ovoj diäti se priljube. Ako se nelate posve jednovite i u sve vegetarske diäte, nemogu se opet opravit, a mnogi ih nemože dužje ni živit. Akoprem ova čeljad iz ovakovâ načina života najvećih je dobrota prijela, ipak ovoga nauka i načina nepropovieda obćinstvu. Obično je ta čeljad iz najružnije klase bolestnika, mnogi ima jedva koj ostatak raztrovanâ si ustroja, te kao takovi ukazuju se kao vegetarci a nisu van najbjedniji stvorovi na ovoj zemlji. Premda ovi nesretnici baš biljevnoj hrani svoj život zafalit imadu te samo pod njezinim suncem životare, te ih ipak tvrdovrati i kratkooki mesojed pokazuje kao prave vegetarce i drži ih groznimi primeri bezmesne hrane.

Ima na konac još znamenit jedan dokaz. Taj je: istina. Vegetarianisam je istinit. Zato ga uprav ja prigrlih, te ovi razlog držim za dasta jak. Ako je narav i znanost istinita, ako je dobro srdce lepota, gospodarstvo, zdravje izkustvo, ako je sve to istina, tada se sve to mora s mojim dokazivanjem složit. A kako to biva i koji su zato razlozi i čini?

(Dalje.)

Pučka prosvjeta evropejskih zemalja.

Geografički časopis »Globus« donosi vrlo mnogobrojnih i zanimivih viestij o pučkoj prosvjeti raznovrstnih germanskih, romanskih i slovinskih zemljah Evrope. Priobćujemo ovim najbitnija iz dotičnoga članka.

U uvodu naglašuje pisac, da je prispodabljajuća štatistika do sele slabo uspjela u izpitivanju toga predmeta, i da veoma manjkave podatke pruža; — jedino o pruskih, austro-ugarskih, francezkih i talijanskih odnošajih, podaje nešto važnijih i podpunijih obaviestij.

Spominjuć englezke povjerenike, koji su prije nekoliko godina proputovali Prusku, Švajcarsku, Francezku i sjevernu Ameriku, da prouče stanje školstva istih država, veli, da su isti u svom izvješću na parlamenat najviše hvalili prusko školstvo. Prelazeć poblížje na Prusku vadi iz izvješća sačinjenoga prigodom novačenja g. 1868—1869. o školskom naobraženju sliedeće podatke:

3182 čovjeka t. j. 3·94 postotka od ukupne svote bijahu bez svakoga školskoga naobraženja. Od toga odpada:

Na Poznanj	884	čovjeka	ili	14·73%
„ Prusku	1464	„	„	13·76%
„ Šlezku	380	ljudij	„	3·95%
„ Pomoraniju	66	„	„	1·94%
„ Vestfaliju	93	čovjeka	„	1·62%
„ Hanoveransku	73	„	„	1·08%
„ Lauenburžku	2	„	„	0·84%
„ Porenske zemlje	92	„	„	0·81%

Digitized by Google

Na Šlezvig-Holštein	17	ljudij ili	0·67%
„ Braniboržku	51	čovjek „	0·65%
„ Hesku	15	ljudij „	0·55%
„ Saksonsku	37	„ „	0.52%
„ Nassovu-Frankfurt.	8	„ „	0·45%

I površan motrioc mora uviditi iz ovih podataka, da pučka prosvjeta tim više pada, čim više prema iztočnim krajevom Pruske stupa, dakle upravo prema onim krajevom, u kojih slavensko pleme germanski elemenat nadmašuje. To je doista žalostan, nu pak istinit faktum, — samo nam je žao, što dotični pisac nije spomenuo, da li se glede toga krivnja pripisati mora samomu narodu ili ipak onim, koji su mislili, da imadu pravo ineplemenike uzdržavati u duševnom sliepilu i neznanstvu.

Kao što se u germanskih pokrajinah Pruske obzirom na pučku prosvjetu veoma povoljni rezultati izkažuju, tako se i po ostalih pokrajinah Njemačke vidja liep napredak. Za njemačkimi zemljami nezaostaje ni švajcarska republika, koja, kao što je poznato, veoma mnogo novaca na pučku obuku troši. Pojedini kotari u Bavarskoj, a navlastito starobavarski zaostaju jako za ostalimi osobito za Franki i Pfalčani. Što je pako osobito znamenito, stoji školstvo, pa i javni moral upravo u onih krajevih na najnižjem stepenu, u kojih su natražnjački zastupnici birani u komoru.

U Nizozemskoj, Švedskoj, Norvežkoj i Danskoj vidja se prilično liep i povoljan napredak. Englezka zaostaje, a tomu je kriva prenapetost u čuvanju slobodne samouprave, po kojoj se tamo neda uvesti školska prisila. Dokazano je, da više od trećine englezkoga pučanstva nezna podpisati svoga imena.

I u Austriji je stanje prosvjete naprednije u onih pokrajinah, koje su nekoč pripadale njemačkomu savezu, dočim u svih onih pokrajinah, u kojih nadmašuje slavensko, magjarsko ili romansko pučanstvo isto veoma pada. Kod novačenja preduzetoga g. 1865 i 1866. znalo je pisati:

U dolnjoj Austriji . .	83½%	momčadi.
U Šlezkoj . . .	69½%	„
U Českoj . . .	60½%	„
U Moravskoj . . .	45¾%	„
U Tirolskoj . . .	36½%	„
U Ugarskoj . . .	25½%	„
U Hrvatskoj . . .	13 %	„
U Erdelju . . .	8¾%	„
U Galiciji . . .	4¼%	„
U Kranjskoj . . .	3½%	„
U Dalmaciji . . .	1¼%	„

Od gornjega pravila, po kom Slaveni nazaduju, izključuje pisac Čehe, veleć, da isti nastoje pomnivo oko pučke prosvjete. Nu sebični Niemac pripisuje i to njemačkomu uplivu.

Na temelju poznate Manierove mape, koja predstavlja obće evropejsko neznanstvo, priobćuje „Globus“ sliedeća o Francezkoj. Godine 1848. bilo je u Francezkoj od 100 novaka 38·12% nepismenih. G. 1863. pao je isti odnošaj na 28·61%, a g. 1866. na 24·32%. Da se pako prosvjetno stanje Francezke valjano i podpuno prosuditi uzmogne, mora se u obzir uzeti i naobraženje žena. Godine 1866. utvrdjeno je, da se od 100 žena 42 pod ženitbeni ugovor nisu znale podpisati. Najbolje stoji pučka prosvjeta u istočnih departementih. Departemenat Vogera brojio je g. 1866. samo 1·76% nepismenih novaka; za njim ide Doubs sa 2·81%, Maas sa 2·89%, Meurthe sa 3·37%, Côte d'or sa 3·93%, Niederschein sa 4·42% i Jura sa 4·70%. Najnižje mjesto zauzimlje Haute Vicure, gdje je samo 45·49% novačenih pisati znalo. God. 1865. nije od 4 milijuna 440.000 djece polazilo nikakove obuke, a to je 10%. Od polazećih polazilo jih je samo 49% uredno. Po tom je „Siecle“ prije nekoliko godina podpuno pravo podviknula: „Obzirom na pučku prosvjetu stojimo medju svimi narodi na najnižjem stepenu, pak si još usudjujemo naobražavati, da smo na vrhuncu civilizacije.“

Mnogo tamniju sliku podaju prosvjetni odnošaji Italije. I ako pri razsudjivanju valjalosti ili nevaljalosti vlade stanje pučke prosvjete mjerilom biti može, što bezdvojbeno može, tad se veoma zlo računa po talijanske Bourbone, Lotringe, Savoje, a i — pape. Popis pučanstva od g. 1861. pokažuje da od 21,717.334 duše, 16,999.701 duša pisati znala nije, a to je 78%. Uz 3,228.237 školo-obvezane djece polazilo je školu samo 1,178.734, t. j. samo 37%. Dalje razjašnjenje kulturnoga stanja Italije pruža nam izvješće statističkoga biro-a o civilnih ženitbah g. 1866. Ženitbene ugovore sklopilo je iste godine 120.752 para. Od tih ženitbenih ugovora bilo je samo 22.395 obostrano podpisano. 25.957 bilo je podpisano jedino po zamjeniku, 3002 samo po zaručnici, a 69.398 (ili 57%) bilo je pobilježeno križevi. Od 241.504 osobe, koje su se g. 1866. u Italiji zaručile, znalo je dakle po gornjem izvješću samo 73 749 osoba, dočim je 167.755, dakle skoro 70% izjavilo, da nezna čitati ni pisati. U ostalom podieljena je prosvjeta u Italiji jako nejednako. Najbolje stoji na sjeveru, čim pako nižje k jugu idemo, tim nailazimo na gorje odnošaje. Od 100 parova nije znalo podpisati ženitbenoga ugovora u Turinu 15, Comi 18, Bergamu 22, Livornu 32, Milanu 35, Genovi 39, Fiorenci 43, Pisi 46, Bologni 58, Napulju 59, Ankoni 63, Palermu 64, Raveni 68, Cagliari 74, Messini 76, Cataniji 77, Siracusi 80, Apuliji i Calabriji 80—86 osoba.

O Španjolskoj, Portugalskoj, Turskoj, Grčkoj i Rusiji nejma u „Globusu“ nikakovih podataka. Manierova mapa veli, da po gornjih krajevih Rusije na 1000

Digitized by Google

stanovnika 996,* a u Poljskoj na 100 stanov. 91 nepismen čovjek dolazi. U Španjolskoj jih g. 1861. bijaše do 75% u isto takovoj duševnoj tami. Tako po prilici i u Portugalskoj. U Grčkoj dolazi na 18 stanovnika tek po 1 učenik.

Tim se završuje izvješće o stanju pučke prosvjete u raznovrstnih zemljah Evrope. Pa što uvidja iz njega razmišljavajući Hrvat? Uvidja, da se pred svietom veoma žalostnimi bojami rišu kulturni odnošaji njegove domovine. — Istinabog, hvalisavi bi Niemac morao znati da je naš narod više stoljeća željeznom uztrajnošću štitio evropejsku civilizaciju od azijatske poplave, i da je nepravedno zahtievati, da isti narod, koji je osim toga kroz stoljeća umjetnim načinom uzdržavan bio u duševnom sljepilu, na jedan mah sa sebe strese okove neznanstva; — nu isto tako bi i mi uviditi morali, da smo u unapredjivanju pučke prosvjete veoma nemarni i mlitavi, te da se uz takovo postupanje približujemo sigurnoj moralnoj i fizičnoj propasti.

Naš najveći politički dobitak novije dobe jest sloboda ili autonomja u upravi najprve i najsvetije stvari najme narodnoga školstva. Nu u koliko je isto pravo uzvišeno i liepo, u toliko ističu iz njege velike obvezanosti, težke zadaće i raznovrstne zaprieke, koje da se uspješno nadvladaju, trebalo bi obće udružene sloge svih faktora i svih partaja narodnih. A tomu se žalibože, kako danas stvari stoje ni najmanje veseliti nemožemo. Pojedinci ili se odviše bore drugimi stvarmi, ili opet zastupaju kojekakove posebničke interese i namjere, — isti politički dnevnice zaboravljajn, koju bi dužnost morali vršiti u tom pogledu.

Nije ni najmanje potrebno, da na ovom mjestu razlažemo, kako bi nuždno bilo podupirati nastojanja visoke vlade, koja svojom zakonskom osnovom naše školstvo na novom i naprednom temelju osnovati želi. Svratimo pozornost svoju na mnogobrojne primjere ostalih naroda, kao Niemaca, Amerikanaca, Švajcara, Engleza itd. Pa ako oni, kojih je obstanak i samostalnost jamačno osigurana, uvažavaju zahtjeve novije dobe, smiemo li mi uz naše staro stanje mirno gledati, ili možda protivno raditi? Koja bi se rodoljubiva duša usudila to uztvrditi.

Istina je i to, da način obnove i razvitka narodne prosvjete mnoge mjestne okolnosti i druge osebnosti pojedinih zemalja i naroda odlučuju; — nu isto je tako istina, da nam netreba prelaziti svih onih faza, kojimi su drugi narodi u razvitku svom stupali i prolazili, jer mi, kao zaostali, moramo nekim načinom preskočiti sve ono, što su drugi tek za dobro priznali, te usvojiti samo ono, što je pronadjeno za najbolje i najshodnije. Tko nam protivno preporuča, želi, da ostanemo vječna pritucala drugih naroda. Mislimo, da je naš narod ipak na toliko već dozrio, da može razumjeti, što je dobro i uzvišeno, sveto i istinito. Ako pak ima neukih, treba jih razsvjetliti svjetlom i naukom. S toga tko je svjestan i nesebičan rodoljub, neka nesustaje u oživotvorenju dobrih, koristnih, potrebnih i velikih pomislij, neka prestane misliti o posebnoj svojoj sudbi, te se neka pobrine za sreću i napredak domovine, za koju će jednom odgovarati pred Bogom i svetom povješću. A tvoriti dobro svagda je hora i dobar čas.

S. B.

* Nu to se mora izpričati, jer u gornjih krajevih Rusije mnoge nesgode, a osobito strogi klimatični odnošaji školski polazak otegoćuju. Želimo znati, kako stoji polazak škole u doljnjih krajevih. —

Obća skupština hrv. slav. učitelja i izložba učila.

Pod ovim naslovom čitamo nekoliko riečij o našoj obćoj skupštini u 3. broju „Šk. prijatelja," koj se iskreno raduje dobru uspjehu iste, a radovat će se takodjer i onda, ako stigne dozvola od visoke vlade.

Radovanja i veselja prosta su svakomu; nu nije prosto niti slobodno, kamo li plemenito kititi se tudjim perjem, hraniti se tudjom mukom, pak obsjenjivati sviet očito i izrično ovom: blagi čitatelju, narode moj! To ti je u istinu pravo moje perje; to ti je plod muke, truda i sjemenja mojega! Evo tomu i dokaza.

U istom listu veli se: mi ćemo se radovat tomu tim više, što smo još godine 1869 pozornost hrv. slav. učiteljstva na takove skupštine i izložbe svratili, te već onda želju izrazili, da bi takovi obćeniti učiteljski sastanci i po nas i naše školarstvo od velike koristi bili.

Koj je to čitao, a nezna skladno i sbiljno djelovanje zagrebačkih učitelja, njihove sloge i jedinstva, taj je sve do sada toga uvjerenja, da se ova plemenita misao porodila g. 1869 prvi put u glavi dotičnoga pisca g. Mi, pak, ako se ista i uživotvori, hvala i slava istomu g. osnovatelju misli! Mislimo si ga još za sada!

Dalje čitamo! U tu svrhu bje sazvana glavna skupština „učiteljske zajednice" po njezinih ustrojiteljih, nu glas njihov ostade glas vapijućega u pustinji, a neuživotvori se ponajviše radi *malodušnosti, nesamostalnosti* i *povodljivosti* nekih *strašivica* (šamster diner! Krasna li kumplementa dotičnoj gospodi!) i slavohlepja i podle zavidljivosti drugi strahovatelja i rogoboraca. (Hu! čuvajte se ovih, molimo Vas, draga braća! To su Vam strašni rogoborci.)

Pak onda dalje: Ako do te skupštine i izložbe dodje, a doći će sigurno, ako visoka vlada gore spomenutu podporu (misli se 2000 fr.) pruži, onda se možemo ponositi, da *smo sjeme tomu plodu još godine 1869 u dobro zemljište zasijali*, (strašne li, nečuvene drzovitosti!) te nejadikovati nad tim, što učiteljskoj zajednici nije za rukom pošlo ono o svom trošku iz-

Digitized by Google

vesti, (Na ovu se pak mora da pošteno srdce sgrozi, da zdrav um zadriema.) u čem su pomenuti molitelji pomoćju i darežljivošću visoke vlade uspjeli. Ovako „Šk. prijatelj.“

A šta bi na to sve pošteno učiteljstvo hrvatsko, kojemu je poznato napredovanje naše, koje nije toli zaboravljive pameti, te nebi znalo, što se sve i kim radilo i radi sveudilj za obći boljak školarstva našega?! Prem smo uvjereni, da se znade djelovanje najbližje prošlosti čistih i nesebičnih učitelja zagrebačkih, ipak, scienimo, da nam je ovom sgodom dužnost ponoviti u kratko historiju, spojenu s današnjim naumom našim.

Otvorite si, mila braćo i sudruzi, stranu 63. broj 4. Napredka od g. 1866! U Viestniku nadjete proglas: Pučkomu učiteljstvu u trojednoj kraljevini. U njem i to: „da je pučko učiteljstvo Hrvatske i Slavonije prigodom svoje obće skupštine, držane 10. i 11. listopada 1865. kod koje se je osnovala „Zadruga“ za podporu učiteljske sirotčadi, zaključilo i to, da upravljajući odbor „Zadruge“ priredi izložbu učevnih i pomoćnih sredstva za pučku školu, i to za buduću glavnu skupštinu, koja će se 5. rujna o. g. i sliedećih dana držati.“

Tu se čita i to, da je podpisani odbor podnio već molbenicu Vis. kr. namj. vieću, da smie prirediti izložbu, koja bi se otvorila dne 18. kolovoza 1866 na rodjeni naime dan Nj. veličanstva itd. itd. U Zagrebu 10. veljače 1866.

Upravljajući odbor „Zadruge.“ Ivan Filipović, predsjednik; Josip Posavac, podpredsjednik; V. Marik, tajnik; L. Modec, Vuksanović, Šah, Irgolić; odbornici.

Uslied toga zaključilo se u odborskoj sjednici, dne 17. veljače 1866 držanoj, da se pozovu učitelji i izvan naše kraljevine, kao što i knjižare, da sudjeluju raznimi predmeti na izložbi. Taj poziv, podpisan istim rodoljubivim odborom, pisan 22. ožujka g. 1866. donio je „Napredak“ u 7 i 8 broju iste godine. Dne 21. ož. opunovlašćuje odbor knjižaru Albrechta i Fiedlera, da pozove sve vanjske knjižare na sudjelovanje, nemanje moli ravnateljstvo viš. realke zagr. da odstupe za taj slučaj sobe. Sjednica 9. ima viših zaključaka o tom; sjednica 10. od 31. ožujka čita već najpovoljnije odgovore, naročito onaj slav. ravnateljstva austr. musea za umjetnost i obrtnost u Beču, kojim se obećaje do 200 fotografija, mnogo sadrenih otisaka itd.

A šta bi na sve to više? Pozivi lete u tisuće širokim svietom; dne 15. travnja razaslao se u Njemačku „Anmeldungsschein“, u koji će svaki upisat, što i koliko česa kani poslati, besjedom: 1865 zaključilo je jednoglasno častno, svjestno i rodoljubivo učiteljstvo hrvatsko, da želi imati uz javnu veliku svoju zadružnu skupštinu, ujedno i izložbu učila; godine 1866 razvriežio se odbor u to ime četvrtinom Evrope i dobio visoku dozvolu; a da nebude iste godine političnoga muteža u Austriji, Njemačkoj itd.: zaisto i jamačno imadosmo prekrasnu izložbu, jamačno se ga nezastidjesmo s radnje svoje. Učiteljstvo zagrebačko nije driemalo niti godine 1870, nedriemlje niti ove; nekoliko ovih učitelja zamolilo je opetovano visoku našu vladu, na nam dozvoli velikn učiteljsku skupštinu, uz izložbu učila, pak, dok ova bilježimo, čujemo s prve ruke preradostnu viest: Visoka vlada potvrdila nam je želju i prošnju, te bude, dao samo bog zdravlja, obća učiteljska skupština kraljevine hrvatske, tako negdje mjeseca kolovoza t. g.; pak bude i izložba, a sve to na temelju izražene uzvišene ove misli učiteljstvom hrvatskim g. 1865, na temelju rodoljubiva osjećanja, liepa razgovora, bratimskoga i iskrenoga dogovora i dokončka nekojih zagrebačkih učitelja, uz koje dragovoljno, bivši pozvani, prionuše i svi ostali učitelji, razabravši što i o čem se radi, — samo ne onaj, koj se usudjuje nijekati uzvišen zaključak hrvatskoga učiteljstva od g. 1865: koj se uzdrznuo poput kukavice obsjesti tudje gnjezdo; koj se nestidi pred bogom i ljudmi dreknuti: da se njegovo sjeme 1869 zasijalo u dobro zemljište; pak, da mogaše nekakova zajednica (U istinu, nepoznata olina) o svom trošku izvesti slično golemo poduzeće. — Težko li zemljištu, tim sjemenom posijanu; težje li plodu, tim sjemenom zametnutu! Pak onda u brk izreći, da bi mogla o svom trošku izvesti toliki posao nekakova zajednica, koje nejma, znači u istinu svoje čitateljstvo proglasiti nezrelim za mozganje.

Onim pako, koji nas upitaše, tko se ono usudio toli bezobrazno uzet hrvatsko učiteljstvo tako neumnim, odgovaramo: neznamo. To je tajna dotičnoga urednika.

Dopisi.

Neki štovani dopisnik „Narodnih Novinah“ razglasio je prošle godine, da je u kotaru voćinskom pogl. g. Ladislav Thaler, veliki sudac, uslišao molbenicu učitelja kotara virovitičkoga, te pribavio od obćine suhopoljske 40 for. za učiteljsku zadrugu. Da bude stvar posve čista, istini za volju razjasnjujem sve ovim.

Učitelji kotara virovitičkoga imali smo dne 30. lip. pr. g. svoju skupštinu u Šp. Bukovici. Revni naš i mili sudrug g. Stjepan Basariček predloži, da bi se obratili na slav. kotarske sudove molbom, neka bi nam se dopustilo po kotarih sabirati za našu „Zadrugu.“ Svi to prihvatismo, a velečastni g. Ivan Grgesina, naš kotarski nadziratelj, sastavljenu molbenicu propratio najplemenitijim čustvom. Dok to bivalo, desio se pogl. g. Ladislav Thaler na dopustu, molbenicu dakle primio g. Nevin Stoos, pristav kotara voćinskoga, koj je mahom razaslao molbenice na obćine, podtaknuv takove na što veću sućutnost. Uz obćinu suhopoljsku pristaše još i ove: Cabuna, Žubrica i Budanica; ove položiše 20 for., a

Digitized by Google

Suhopolje 20 for., svega dakle 40 for. Hvala i g. Simi Silvestru, koj se takodjer zauzeo za stvar. Nadamo se, da nije to zadnja svota s našega kotara; uvjereni smo, da će se mnoga i mnoga gospoda zauzeti sirotčadi naše, koja bi se u istinu dandanas morala potucati od nemila do nedraga, da neima pouzdana zavjetja u našoj utjehi „Zadrugi". Neima sumnje, dà za cielo znamo, da se naš vriedni vel. sudac, g. L. Thaler isto tako zauzeo bio za naše stvari, kao što i g. pristav, da bude bio kod kuće; s toga daleko mi druga misao, osim ove: čista istina da se piše, kada se već piše.

U Suhompolju 17. siečnja 1871.

Pleše,
učitelj, i perovodja kot. učit. skupštine.

Iz Križevaca.

Košto se već napomenulo, učiteljstvo gl. učione križevačke priredilo je ovdje dne 6. veljače t. g. musikalno-deklamatornu zabavu s plesom na korist naše djece, naše sirotčadi.

Kako su shvatili ovaj naš poziv dični Križevčani, vidi se odtuda, što se je na istu zabavu sakupilo, sve što diše plemenitim čustvom u samom gradu i s okolice, te što je skoro svaki davao i višju ulazninu, nego se ustanovilo. Pače, nekoji su darovali znatne svote, najme: prosv. g. L. Kukuljević i g. supruga mu, grofica Olga Ožegovićka, g. Skender Fodroci, Lazo Somogji, Kipach, Lambl a sl. kotarski sud novo-marofski sakupio je i ovamo poslao takodjer priličnu svotu. Tim se načinom sabralo preko očekivanja 323 for.

Kada nam se tako liepo odasvuda odazivalo, nebijaše druge, van nastojat, da se občinstvu što ljepše ugodi, da bude zabava što bolja i veličanstvenija. S toga upravo razloga namakli še troškovi na 91 for. a ona 323 for. uzimlju se za čisti prihod.

Istu svotu šaljemo sl. odboru naše Zadruge, kojemu osebita dika na otčinskoj brizi, što nam je izmolio vriednoga rodoljuba i tenoristu gosp. Gjurkana, kojega mili zvuci okruniše zabavu našu.

Dao bog, te i po ostalih ovećjih mjestih mile nam domovine našla Zadruga našu tako pripravnih srdaca i darežljivih ručica! J. M.

U Bedenici 17. siečnja 1871. Sjećam se vaših riečij, štovani gospodine uredniče, ovoga smisla: budite što kraći u sastavljanju, naročito pako u dopisivanju. Evo me danle u istinu kratka i malosborna.

Moja šk. občina ima 105. sposobnjaka za školu. Jer je plovanija izgorela bila, to stanuje u školskoj sgradi Veleč. g. župnik a školu smjestilo na imanje vlastelina brezničkoga. Za toliko sposobnjaka, hoće se borami prostrana soba; ali moja Vam ima u duljini $3^1/_2$ hvata u širini 2 hvata, dakle površine tanam 7 □ hvati. Tuj ima 8 klupij, u kojih se poput žingora mota 40 djece. Pri tom klupi su sve raznihane, razčlanjene te se mogu liepo djeca ljuljati, kako u čamcih na razbavljenu jezeriću; tablu imam, ali se nevide na njoj crte žesa, jer je starinom svojom posve posiedjela, a osim propela, nejma već ničesa u sobi.

Tako je sada. Nu došav omo novi kotarski sudac g. Milan Vrabčević, držao dne 6. prosinca sjednicu občinsku, pak sgroziv se s tolikoga nnreda zaključio s občinari, da se mahom valja zamisliti, kako da se sagradi nova škola. Dà, to se zaključilo uz naročitu izreku: puklo kuda mu drago: godine 1871. škola mora da bude gotova!

Tomu za volju odazivljem se uz primetbu, svim nam poznatu: takovi smo u obće, da drage volje nerado šta stvaramo, a kuda nam se podvikne: stupaj! uagnut će Hrvat, pak bilo to i na njegovu štetu. Imali što više muževa, koji će nam to podvikivat na korist našu. Jesam Vaš iz dna duše —vić.

Slava!

Našoj molbi zadovolila je Visoka naša domaća vlada, riešenjem visokim svojim tim: da nam je dozvolila držati „I. obću hrvatsku učiteljsku skupštinu" u glavnom kraljevinskom gradu Zagrebu.

Slava visokoj našoj Vladi.

Učiteljstvo zagrebačko porazdielilo se već uslied toga u dotične nuždne odbore, te je već začelo raditi od 25. Veljače.

S razloga, što već tim danom nastaje ozbiljna radnja; s razloga, što se sve djelovanje tiče ujedno i ukupnopa našega učiteljstva, odlučilo se: da se bude uredno svakomu broju „Napredka", kanoti vjernomu organu čistih i naprednih ideja hrvatskoga učiteljstva, dodavati:

„**Vjestnik**" I. obće hrvatske učiteljske skupštine" u kom će se obielodanjivat nesamo zametak, već i postupni trudovi i djelovanje centralnoga odbora I. učiteljske skupštine naše.

Već s toga razloga, što bude „Napredak" priskok i vjeran poruk za buduću našu skupštinu, molimo svakoga, uznastoj ovu milu viest što većma razširit uz dodatak: „da je jedini list „Napredak". komu je zadatak izvorne zaključke i dokončke obielodanjivat.

Pojedini brojevi „Viestnika" nebudu se prodavali. — Uredničtvo

„Napredka i Viestnika."

Poziv na predbrojku.

Podpisani, prisustvovav prvoj skupštini česko-slavenskih učitelja, obdržavanoj u Pragu dne 30 i 31.

Digitized by Google

kolovoza i 1. i 2. rujna pr. god., izdati će svršetkom mjeseca ožujka t. g. posebno izvješće o njoj, koje će imati 7—10 tiskanih tabaka, te će stojati samo 60 nč.

Nadajući se, da će ovo izvješće osobito sada dobro doći, gdje se o tom nastoji, da se i kod nas dojdućih praznika sazove skupština, pozivljem svu gg. učitelje i prijatelje učione, da mi najdulje do 31. ožujka t. g. izvole javiti, koliko da jim tisaka pošaljem.

Novci se polažu, kada se knjiga primi.

U Zagrebu dne 14. veljače 1871.

Vjenceslav Zaboj Mařik,
učitelj na kaptol. glav. učioni.

Raznice.

Za što veće praktično naobraženje pučkih učitelja imaju se u Austriji urediti na velikih školah tekničnih osebiti učiteljski kursi. To na temelju § 42. ustava za pučke škole.

— Kraljevinsko školsko vieće u Českoj ustanovilo je osim nedjelja, svetaca i velikih praznika jošte i ove proste dane za djecu: 1. Jedan dan koncem poklada; 2. Cieli tjedan ob uskrsu, t. j. od sriede do sriede; 3. O duhovih 4 dana; 4. O božiću 9 dana (od 24 pros. do 1. siečnja); 5. Prije podne na dušni dan; 6. Po ladanju 1 dan iza posvetilišta crkve. Ako žele roditelji, nebudi škola za križnih dana i na Markovo; nemanje nejma škole, kada se djeca pričešćuju.

Natječaji.

Za učiteljsko i orguljačko mjesto u Hrnetiću. Plata: 315 fr. za orguljanje 63 fr. 12 hv. drva, i ral zemlje. Molbenice šalju se: Veleč. g. Ivanu Mašeku, župniku u Hrnetićih (Karlovac) do 20. ožujka.

— Za učiteljsko i orguljaško mjesto u Maču. Platu: 315 fr. za kurenje i topenje škole 12 fr. drvarine za školu i učitelja 48 fr., stan, vrtić; četvrt rali oranice, livadica i znatna školarina. Molbenice šalju se: Veleč. g. Tomi Capku podjašpristu u Orehovici. (Mihovljani.)

Književna otimačina.

U više brojeva lanjskoga „Školskoga prijatelja“ čitam krasan članak pod naslovom: „Najuzvišenija zadaća pučke škole sadašnje dobe.“ Prispodobivši isti članak s knjigom dra. Pilza: „Die höchste Aufgabe der Volksschule“ izašlom g. 1868. u knjižari Wintera u Lipskom, opazim, da je doslovce preveden, dočim ni najmanje nije naznačeno vrelo, s koga je crpljen. Pisac ili bolje prevoditelj toga članka je sam g. urednik, koji u 18. broju svoga lista s ponosom promatra svoju radnju.

Liepo je doista učiti i promišljati radnju inostranih piseca i učenjaka, liepo je njihove nazore usvajati i prema koristi i okolnostim svoga naroda priudešavati, nu sramotno je i nedostojno njihovu zaslugu sebi pripisivati, te tim špekulativnu trgovinu voditi.

Propušćam hrvatskom učiteljstvu neka sudi takovo postupanje gospod. urednika školskog lista. Ja mu za sada odgovaram onako kako je Disterveg sličnom sgodom odgovorio Heindlu uredniku reportorija: Kad bi g. Klaić nepravednim putem stečenu robu medju hrvatsko siromašno učiteljstvo zabadava dielio, morao bi ga mnogo blažje suditi, ovako mistim, da mu je radnja mnogo gorja, nego li što bijaše radnja svetoga Krišpina.

Pozoran čitatelj „Šk. prijatelja“ naći će u njem osim toga množinu ukradjene robe. R—ć.

Izkaz

prinesaka, položenih u blagajnu učiteljske „Zadruge.“

Velečastna gg. Josip Šoštarić doplati utem. svotu sa 10 for., a Janko Katanec sa 20 for., sl. občina Sisak doplatila utem. svotu sa 20 for.; g. Armin Koričić platio za II. polugodište 1871. 1 for. 50, Gjuro Gjurašin i Ivan Lončarić za god. 1871 svaki po 3 for., Josip Brandecker za g. 1870 3 for., Milan Kobali za g. 1871 1 for. 50 nvč., a za 28 kom. „Maloga kućnika“ 7 for., Vid Cenčić platio 5 for., veleč. gg. Dragutin Janda i Josip Vitković položiše kao podupiratelji svaki po 2 f.; podpora, doznačena saborom kraljevina Dalm., Hrvat. i Slavonije 500 for., čisti prihod muzik.-deklam. zabave u Križevcih 232 fr., čisti prihod šaljive tombole u Stubici 132 for. 65.

Izpravak. Gg. Mirko Pomper platio za g. 1870 i 1871. 6 for., Stj. Hudec za god. 1871. 3 for., čisti prihod zabave u Karlovcu 240 for.

U Zagrebu, 28. veljače 1871.

Ljudevit Modec,
blagajnik.

†

Mate Mišković, učitelj stenjevački preminuo je iza duljega bolovanja 20. veljače u 47 godini dobe svoje. Oplakuje ga razcviljena udovica sa sinkom, oplakuju župljani i svi njegovi znanci, kojim će ostati radi svoje vjernosti, revnosti u službovanju i poštenu vladanju u sladkoj spomeni. Pokoj mu duši!

Ovomu je broju „Napredka“ priložen 1. broj **„Vjestnika“** prve obće hrv. učit. skupštine.

Uredjuje ga vlastnik **Skender Fabković**. Tiska ga **Dragutin Albrecht.**

Digitized by Google

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku.

NAPREDAK.

Ciena mu je 2 st. 50 nč. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Br. 2. **U Zagrebu** 15. ožujka. 1871. **Tečaj XII.**

U prividnoj ti novoti, stara drevnina.

(Dalje.)

Dokaz iz biblije mogu ominut. Ako u bibliju zaljubljeni mesójed svoju barbarsku hranu riečmi iz biblije opravdati radi, to se ova knjiga različito tumačiti da, a početkom ovoga vieka u Manchestru stvorilo se družtvo imena „Biblijski kršćani," koje no je prema zapoviedim božjim meso iz čisla svoga hraniva posve iztriebilo. Ovo družtvo danas krepče stoji no ikada, jer su još k tomu dometnuli i znanost i izkustvo.

Kako nas kemija i fysiologia uče, sva hraniva tvar sastaje u bilinstvu. Ova velika istina postavlja vegitarianisam za uviek na znanstvene noge, s kojih ga pomaknut neće moć sva sofisterija neznalica i šupeljâka. Nijedan živinski ustroj nemože hrane budi koje vrsti stvoriti. Živinče može samo hranivu tvar bilinstva upotrebit i trošit. Bilinstvo je posrednik rudarstvu i životinstvu. Bilinstvo iz počela neustrojnâ svieta pravi i stvara temeljne hranive tvari, kako sol i zemlju, bjelanjak, sirivo, vlakninu, ljepčivo, cukor, škrob itd. Ove temeljne hranive tvari, ako jih razstaviš, nisu više hrana; jesu lí neposredna počela hrani. Dobro su pomiešane ove tvari u žitku, u krumpiru, voću itd. Sva ova neposredna hranitbena počela ili temeljne tvari po bilinstvu budu organskim likom. Ovo ujedno raztumačuje budalaštinu onih, koji bolesti misle izliečit tim, ako tielu dadu neorganskih ili kemičkih počela ili živinskih odpadaka, da tim živčevlje uzdrže. K tomu izberu železovitih preparata, fosfata, klaka, magnesie i sode, lebertrana i drugih vrstij tako zvane „hrane krvi." Naravski da svoj cilj uviek promaše, jer takov način u supor je naravi. Živinski organisam neće i nemože prijeti neorganskih počela ili smjese, ili neplodivih tvarij kojegod vrsti. Valja jih najpre dovest u svoje prvotnike a tad putem bilja smiešat.

Ludorija je bila nekih učenjaka mislit da se čovječji sustav može liečit oplodivimi sredstvî kako njiva gnojem. Ova ludorija pako hrpimice je ljudske porodice u rani grob svalila i ustroj podrovala onim, kojim ga nije posve zatrt mogla. Životina se može od životine, i čovjek od čovjeka ili od životine hranit, nu hrana već potrošena (pretvoriv se u životinu), za čovjeka je više manje preinačena, pogoršana. U mesu, krvi, u masti živinskoj ima više manje neplodnih ili strošenih tvarij, kako su bolestničke otrebine, oboljeli produkti ili slučajni otrovî ili nesnažnosti, koje se prilikom podkrast mogu. Budući dakle životina ničega nestvara, što neuzme iz bilinstva, zato smo prisiljeni na ov dokončak doći: da mi, hoćemo li najbolju i najčišću travu imati, moramo ju ravno i neposredno iz bilinstva, a ne posredno iz živinskog organisma dobivati i uzimati.

Akoprem je vegetarstvu koren u znanstvenoj istini, itak se tobož razumnici i učenjaci nabacuju kojekakvimi prigovorî nanj. A u te valja prištat ponajprije orthodoksne lječnike; jer obično orthodoxia i stara oslaria nogom uz nogu stupaju. Svaki bi se pametan nadao, da će lječnici, koji bi imali razumit i naravničtvo i anatomiu i fysiologiu i chemiju, da će oni svi na jedan mah pristat uz vegetarianisam i u čelo ga poljubit; nu oni, pa i bilo to čudno, itako su proti njemu, oni ga se nemogu do sitâ naružit i napsovat. Nu ja neizmerno štujem stališ liečnički, — piše dr. Trall, — pa i samû mi je čast, uštat se únj. „Božanska je to nmića: lečenje" i tu umiću ja si po svakom pravilnom zahtjevu prisvojih pa zato mnijem punim pravom, da se smiem u lječnike ubrojit.

Pozivam sve lječnike ovoga svieta; neka mi kažu samo jedan, cigli jedan razlog, čin ili dokaz u prilog mesojedji, koj bi koren imao u tlu znanosti. Pozivam jih, neka samo jedan svoj prigovor, proti vegetárianismu naperen, osnuju na znanosti. Neka se javi, koga je volja i gdje ga je volja. Svakada i svagdje smo gotovi na odgovor.

Novine i knjige malo ne posve o nas šute. Mesojedja to je vladajući običaj, vegetarianisam nije poćudan. Našim lječničkim protivnikom dopušta se sve moguće proti nam i našoj stvari iznosit, a rutave i garave duše novinski lopisnici smiedu sav rug i sramotu na nas lijat — a nam se krati i ona kukavna pravica, da

Digitized by Google

smiemo ma samo i rečicu na obranu i razjasnitvu naše stvari, koju za oslobodjeuje ljudstva najnužnijom i sućnom držimo, ako zato neku nerazmrsnemo, a to samo samo zato, jer naša stvar nije mila, nije povoljna ni poćudna.

Pisalo se u Newjoržkom listu „The World“ o čovjeku, komu veljahu Martin, koj je dugo vremena živio o samû voću a netomu davno velik brod iz Bostona u Newjork skormanjio.

Reklo se tuj: pored sve gorostasne sile i uztrajnosti toga Martina, biblija, znanost i izkustvo uče čovjeka, da je on po naravi mesójedna životina. Ja sam u malo riečij odgovor napisao na taj članćić, tumačeći, da sam ja tu stvar podpuno propitao i napokon se osvjedočio, da i biblija i znanost i svako dobro dokučeno ljudsko izkustvo mesojedju kao po čovjeka nenaravno jelo, zabacuju; a ja da sam voljan i spreman u kratkoj izviesti njegovim čitaocem ovu stvar potanje razložiti. Moja ponuda na prosto se odbila. A razlog, zašto se odbila, naveden bio je taj: što javno raztumačivanje ovoga pitanja po svoj prilici nebi pokrenulo ničijim mnenjem ni načinom života.

Ovakovi slutanj puni i pristrani urednici novina uče i sačinjaju javno mnenje! („Tout comme chez nous!“)

Mogu napokon progledat nekoje glavnije prigovore ljećničke proti vegetarianisme navadjane.

Prvo, kažu, biljevna hrana nehrani dosta. Kemia nam tumači i dokazuje baš protivno. Fysiologia i izkustvo isto tako. U istinu moći je dokazati, da je mnoga vrst voćja skoro isto tako hraniva, kako i meso; da su mnoge vegetabilije isto toliko hranive, kako i meso; da su sve vrsti žitka puno više hranive nego li meso. Pored svega toga, što znaju, da najtežji posal obavljaju i obavljahu ljudi, koji se najmanje mesom hrane; pored svega toga, što znaju, da nijedna mesojedna životina nemože trajno i težko radit: itako oni tvrde, da čovjek jedino živinskom hranom i mesom jakost steći može. Dobro bi bilo pokušati lavu, tigru ili hijeni naprtiti posal vola, deve ili mule.

Po svem svietu naći je ljudij neobične jakosti i uztrajnosti, koji u obće nikada kakova mesa jedu. Napokon: najveće i najače životine ovoga svieta jesu bezmesne, jesu travójedne: slon i rhinoceros.

Drugo, kažu ljećnici, da je živinsku hranu lašnje probavit nego li biljevnu. Tuj se i opet potrkoše. Istina je, da se gdjekoja vrst bilja u želudcu nemože tako brzo raztvoriti, kako gdjekoja čest živinske hrane; nu pored toga itako je obićnu biljevnu hranu lakše u želudcu probavit nego li obićnu živinsku. Raztvorba nije još probavak. Dr. Beaumonta glasovite „probavne pokuse ovdje ni spominjati neću. Probavak je zamršen proces. Hrana se najpre u ustijuh prožvače i zaslini, u želudcu skaši, chymificira) u crievih u sok razmokne (chylificira), u mliečne cievčice usrkne, u žljezdah privredi a u plućijuh se prozrači, i tad istom je zato da se assimilira to jest da bude isto što i druga sastojina tiela. Biva li ovo sve brzo ili polahko, pogledom na to, kakova je to tvar, koja tim nastaje: isto je te jedno.

Epikuri spravljaju mesnu hranu tako dugo, dok nagnjije. Tad joj vele da je „zrela“ i udara veoma po mošusu, koj jim jako godi, a taj vonj prof. Dunglison zove fumet: to je upravo vonj nastajuće gnjiloće i raztvaranja. Tad se meso lasno sažvakat i u želudcu hitro raztvorit a nipošto probavit može: tomu je svjedok težkota i vrućina okol želudca, pa volja k trudnosti i snu, koja čovjeka koj čas iza jela drži. Ovu vrućinu i grozničavost ozvaše ljećnici „probavnom groznicom,“ tudi ludo mnijući, da je to stanje obićno, da je normalno. Nu ovo je „groznica neprobavna.“ Dobra probava o toj groznici ništa nezna, a vegetarci joj nisu podvrženi.

Treto, tvrde ljećnici, da živinska hrana veću toplinu daje nego li biljevna, zato da u studenu kraju moramo puno mesa jesti ili se smrznuti. Ja sam ovu theoriju o radjanju topline hranom, proučio pa naučio, da je ta tvrdnja budalaština. Začeo ju propoviedat Liebig, prozvav ju „hranom dihanja“, a to je: alkohol. L. i njegove pristalice, pa malone i sav ljećnički stališ, što ga je god po svietu, počiniše tim tako čudnu, reko bim smješnu oslariju, da takove absurdnosti nepoznaju spisi znanosti nijedne. Oni su držali proces bolesti ludo za proces hrane! Grozničavi napor, koji nastaje uz životni odpor i izgon otrova iz tiela, oni su prozvali za djelo probave!

Stanje razdraženosti i upaljenosti želudačne opnice, od dana na dan opetujući se želudačni katar, iza svakog mesnog obroka nastajuću sbog neprobave groznicu: oni su tumačili za assimilaciju, za ukrvljenje hrane! Uzeli su rog za svieću. Što je djelovanje bolestno, oni su to mislili, da je obićno i naravsko. Proces, koj organisam malo po malo ubija i razjeda, oni su zamienili s procesom, koj ga nadoknadjuje, koj ga uzdržuju. Oni su, riečju, držali otrov za hranu! a iztiskivanje otrova iz tiela držali su za pretvaranje otrova u krv. Ova bludnja bijaše za sve reforma u svietu, bijaše za zdravlje i za život ljudskoga družtva premnogo pogibeljna, bijaša prepozna.

Tako oni, koji sjede na najvišjih stolicah znanosti, koji znanost po svietu razturuju, kojih rieči velikoj množini puka zakonom su: oni razložnosti i zdravlju najveće neprilike čine. Kad ljećnici sbiljno tvrde, da je upravo životinska tvar, koja u studenih stranah toplinu životini stvara, tada zaboravljaju, da najveći i najglavniji mesojedi upravo u toplih stranah živu. Kad bi po njihovu bilo, narav bi grozan grieh počinila, usadivši grabivu zvjerad u tople, ne u mrzle kraje. Bayerd-

Digitized by Google

Taylorov pokušao je mastnom dietom u Laplandiji živili, pa ga strašna zubobolja sgrabila; a tako je Kane-a lječnika, spopao skrbut, i od toga umro: pa zar to nebi dosta dokaza bilo, da je ovo tobož „grijuće“ meso i mast uviek samo uzrokom groznici i upali, a ne potrebnoj temperaturi, pa mjesto da zdrave i životne elemente ussdjuje, a ono razplodjuje bolest i smrt. Nadalje: nejma nikakove ugljične tvari ili inoga kemičnoga elementa (kojim se kaže da stvaraju toplinu u tielu) u ikojoj vrsti hrane mesne; nego ovih tvarij ima puno više u vegetabiliah, u bilju.

Četvrto, uče nas lječnici, da živinska hrana jačje draži i podražuje. Tuj od srdca pristajemo uz nje. Nu draženje i hranjenje, to su dva najsupornija.

U koliko hrana koja draži, u toliko nehrani; a u koliko hrani, u toliko nedraži. Nejma na svietu tako na daleko prešle bludnje, kako je ta, da se zamenjuje hranitva i dražitva. Iz ove bludnje je iztekla nesretna obsjena, dapače stotine bludij, koje no su sve narode svieta pomakle s pravoga puta i namakle na put razuzdanosti i razkošja, a tim sunule u propast i smrt. Ova grozovita bludnja uzrok je glavni svoj proždrljivosti, svemu pijanstvu, bludnosti — reko bim, svemu zlu i opačju na ovom svietu.

Što je dakle taj stimulus, to podraživanje mesne hrane? Da vidimo, možemo li ga dokučit. Stimulancia (požden, pûd) je sila, stvar li, što životne moći preodveć draži, kojoj ove moći samo težkom mukom oprieti se mogu i iztisnut ga iz sebe rade. Pometnja organisma, koja ovaj odpor očituje, i neku grozničavost uzrokuje, jest stimulacija. To je proces bolesti. To je bolest a zato proces raztrovni i pogubni. U lječ. knjigah naći je silu liekova, što jih onu zovu dražila ili stimulancie. To je sve otrov, a ne hrana. Amo ide alkohol, fosfor, ammoniak, papar itd. Sve što je organismu tudje, može pobudit odpor silovit i u tom oziru zove se to stimulanciu. —

Nu na koj način podražuje živinska hrana? U njoj je uviek sad više sad manje izmetljivih tvarij, sasutin iztrošena živčevlja; pepela pohabljenâ organisma; a k tomu dodaj kad više kad manje nepotrebnih i nekoristnih tvarij.

Ove nesnage organisam nemože upotrebit, za to jih tjera van, a tim upravo iztjerivanjem i izbacivanjem, što no predje u grozničavost, tim živim odporom raztumačuje se potanko dražljivo djelovanje živinske hrane. Tim smo dokazali, da je mesna hrana isto tako nesnažna, kako i razdražljiva, zato zavržna. Sve što možeš u pohvalu mesojedji izgovoriti sbog njegova dražila, to isto možeš reći i u slavu rakiji i arseniku.

(Svršetak.)

Česka velika učiteljska skupština.

„Na stablu narodnjega školstva mogli bismo učiteljske skupštine nazivati i plodom i korienjem ujedno. Plodom, jer se skupština nemože prirediti izim ondje, gdje je učiteljstvo probudjeno i sviestno, nemože uspjeti ako ne ondje, gdje si je učiteljstvo sviestno uznešenomu si zvanju civilizatornomu, i nadahnuto vrućom ljubavi k njemu. Korenjem, što veleliep prizor skupštine podaje neradenû života, uzbudjuje nehajna, jača slaba, okriepljuje umorena.“ Ovako začinje uvod brošure. „První sjezd učitelstva česko-slovanskèho příznivců školství v Praze dne 30. 31. srpnja, 1. a 2. září 1870. Pa zaisto, gdje se je školstvo uzdiglo na doličan mu stepen, gdje su učitelji pravi svećenici prosvjete, uzhićeni velebnim svojim zvanjem, tamo gledamo i učiteljske skupštine. —

U Njemačkoj, kojoj radi školstva dosudjujemo prvenstvo, sastaje se tako učiteljstvo već 19 godina. Prema tomu nastojaše i česko učiteljsvto, koje se svojim napredkom odista ponositi može, jurve g. 1868., da si priredi takovu skupštinu, nu neprijatne okolnosti odgodiše ju sve do g. 1870., kad se je o praznicih sastala družini českih učitelja, brojeća do 2000 lica u Zlatnom Pragu. I nas nekoliko sa slavenskoga juga dohrlilo tamo, da uz umnu korist napojimo srdce dražestnim miljem, gledajući veličanstveni prvi sbor českih — slavenskih to učitelja[1]). Koli draga osta nam uspomena na one slavne dneve, koli veća zavrieži se čežnja u grudih naših za prvom općom skupštinom učiteljstva hrvatskoga!

Bog dâ, svanuti će ljetos sunce i pred naša vrata, pa hrvatsko će učiteljstvo ukazati, da ima u njega svih zeljenih uvjeta, koji rode skupštinami, a braća naša, odzivljući se našemu pobratinskomu prisuću, ostaviti će zaisto na čas žalove „srebropjene Vletave“ i zavičaj našega praučitelja Amosa, da budu učestnici velike nam radosti i dragosti.

Sada na stvar. Došavšê u Prag, nastanilo nas kao daleke goste baš častno, na čem usrdna hvala koli dobrohotnim gostiteljem, toli dotičnomu odboru. Svaki nas dobi štampani program[2]) uz predlog poslovnoga reda. U ponedjeljak pako dne 30. kolovoza započe skupština svetčanim bogoslužjem u križarskoj crkvi. Uzdrhtalo nam srdce, ustavila se misao, nadignule se grudi i svačije oko orosilo, kad se je stao razliegati po hramovih prostorinah skladno i mogućno divni glas staroga českoga chorala iz IX. vieka „Svetij Václave, vejvodo českе zeme“ iz stotine i stotine pievnih grla. Iz hrama podjosmo na „Žofinski otok“, gdje bijaše dvorana na

---

[1]) I braća naša u Galiciji sastaše se lani dne 18. 19. i 20. srpnja na „Walny zjazd czlonkôw Towarzystva pedagogicznego w Kolomyji.“

[2]) Priobćen u lanjskom „Napredku.“

Digitized by Google

slikom pedagogijskoga velikana Komenskoga. Pod ovom namjestilo govornicu uz predsjednički stol na desnu, a bilježnički na lievu.

Prije nego se započe saborisanje svrnulo mi oko po dičnom ovom sastanku i nehotice zagreznula mi misao u minulost.

Jošte nedavno čuo se glas „quem dii odere, paedagogum fecere“, nabacivalo se učiteljstvo rugom i brukom, smatralo se učiteljsko zvanje mnogo podredjenijim nego služba kojega pisarčića, škola bila sablasti nježnoj mladeži, zavodom puku neobljubljenim, mjestom, gdje svakojake kreature neznancê poniživahu uzvišeno odgojiteljsko zvanje, skvrnjahu dično ime „učitelj.“ A sada?

Akoprem ima još dovolj takovih, kojim je naše zvanje maleno, kojim se čini učitelj neznatnim članom čovječanskoga družtva, al jim je četa sve to redja i razrediti će se još većma, kada nesustanemo s častnim svojim zadatkom u srdcu vojevati junački proti hudim onim predsudam, gradeći tako ugled i ponos učiteljskomu staležu. Doduše nerese nas plemeniti naslovi (ta i mnogo poglavarstvo školsko dosta da nam reče: „učitelju!), nečeka nas plemenita nagrada, ali najvećim nam mora biti zadovoljstvom plemenitost našega râda, najvećom nagradom samosviest, što smo prvi pobornici za ideju humanitarnosti, koja čovječanstvo diže nad ostalo stvorstvo, što smo apoštoli prosvjete, koja upriličuje dušu vječnomu joj roditelju.

I sbilja, kako da se niti nesjeća nitko svojega žalostnoga jošte socijalnoga stanja[1]), širile se prsi, vedrilo se lice svakomu prisutniku u onom mogućnom sboru, kojim se dvorana „Žofinskoga otoka“ prošlih praznika napuni. Svačije je oko naziralo u budućnost sa stalnom nadom, da će biti pobjeda naša što skorija.

I prispje li i koj malodušnik, komu osamljen duh nemogaše odoljeti nezahvalnosti i nemaru svieta, to zaisto vraćajući se svojemu radilištu čvrsto se je zavjerio hrabro i neumorno stupati sa svojom braćom dračem i kupinjem doduše poraslom î zakrčenom putanjom, ali „naprej“, kako no doče liepo slovo Dr. Beránka, jer ona vodi do željne mete nas i povjerenu nam omladinu. Dá, gdje pojedinac nasrtajî nesmiljenoga udesa malahnuo, s nevolje uz težku muku i nepriznanje duhom klonuo, tad u brojnom kolu svojih sudrugova, na grudih svojih suradnika, u onoj veličanstvenoj cjelini osjetiti mora u sebi ponovljenu jakost, obodriti se mora na neustrašivu uztrajnost, zaboraviv pače zamrziv na svu tû ništož, koja mu je misao stezala i ljubav trovala. Pa i obćinstvo motreć svetu onu falangu, koja nesebično vojuje protiva ljudstvo ponižućemu mračnjačtvu, uvjeriti se mora bez dvojbe o njenoj zaslugi i požrtvovnosti te priznati njezin neocjeniv rad dolikujućom nagradom i prikladnim i dostojnim mjestom u čovječanskom družtvu. Po čem skupštine učiteljstvu ovako bolji izgled pripravljaju, s toga pozdraviti nam je svaki takov pojav vesela srdca, kamo li, doživljesmo li toga ili u nas ili u pobratimskoga naroda. Sbude li se ono kod ovoga, pratiti ćemo pozornim okom sve, što i kako se tamo radi i nastoji, da se prosvjetna ciel poluči prema obćim čovječanskim i posebnim narodnim načelom što prije i sjegurnije.

Pa kako smo jednoga plemena, bit će mnogo i prema našoj ćudi, našim običajem i zahtjevom, a u čem smo zemljom, podnebljem, naravlju i radom razliki, to nadopunimo na svoju. Ovako ćemo uz sobstvenu korist pružiti slavenskim našim sudrugovom bratsku desnicu na zajednički duševni rad na školskom polju, koj bi nam kako kod Njemaca njemačkom tako u nas slavenskom pedagogijom uzploditi mogao. Ta i u tom pogledu povela se lani rieč u Pragu poslje velike skupštine u osebnom u tu svrhu urečenom sastanku, ali koju o tom drugi put, za sada nudjam marljivim čitateljem „Napredka“ na pomnjiv prosud.

Saborisanje prve skupštine česko-slavenskih učitelja

u Zlatnom Pragu 30. 31. kol. i 1. 2. rujna 1870.

Dobrodošlica odborova pred. Dr. Hinka Beránka.

Gospodo!

S velikom čežnjom i srdačnim veseljem izčekivasmo odista svi onu slavnu dobu, kada nam, odgojiteljem nježne mladeži, odhraniteljem budućega pokoljenja, dopušteno bude sastati se prvi put pred očima naroda kano jedinstvenoj cjelini, kao mogućnû sboru radnîkâ „na nàroda roli djetične,“[1]) kano jakû voju boriôcâ za napredak i sveobću prosvjetu. Izčekivasmo onu znamenitu i radostnu dobu, kada si budemo prvi put pružiti moći rûkû bratskih, razveseliti se osvrtom na ràd dovršen te obodriti i ojačati se na nov marljiv trud. Prije dvie godine, kad pripravne radnje za skupštinu jur dovršene bile, uništi sve ruka neprijatnih okolnostij. I ljetos prietila poguba našoj skupštini. Jedva što se je pozvalo učiteljstvo i prijatelje školstva, zastrie se obzor političkoga svieta naglo hmurnimi oblačinami, te ratoborni Davor pretijaše zveketom oružja razpršiti smjerne naše vile. Nu česka hrabrost neplaši se zaprîekâ. Nemareći za ratnu buru, požuriste, draga braćo, u grad velikoga našega Karla, požuriste „ot gor Krkonošì, i ot Otavy krivy“[2]) pohitiste preobilnim čislom iz

[1]) Kod nas oduzelo po zadnjem izbornom redu užiteljem i izborničko pravo, smatrajuć jih leh biračî, a meni oduzelo i ovo, što sam u municipiju, gdje su svi samo izbornici. pa tako bacilo me medju ženskad. Op. p.

[1]) Ja: Kolára: = „na narodnom polju.“

[2]) „Od gora krkonoških i od Otave (rieke) krive.“ Zelenogorski rukopis, najstariji spomenik češke literature.

Digitized by Google

domovine „kdě Olomúc vévodì,[3]) pače i otačbina junačkih Jugovića odaslà zastupnike si, da u ovo znamenito i značajno doba podignete glas svoj! —

Mene, gospodo, dopala ta dična čast, da sam bio odobran predsjednikom odbora priredjujućega ovu skupštinu. Zato dakle oslobadjam se stupiti pred Vas, pa u ime odbora, u ime českoga učiteljstva pražkoga viknuti Vam: „Dobro došli, draga braćo, što najsrdačnije!“ Pogled na ovu štovanje uzbudjujuću skupštinu, pa spomen na uzetu ciel, koju imamo pred očima, odnaša moju misao u vjekove davno minule, te bûdi vesele spomeni na toli mnoge uzhitjujuće pojave narodnje češke obrazovanosti. Duša moja odliće tija do onih tmastih vremena, gdje Zaboj, kômu bogovi dadoše „pěti v srdce protiv vrahóm vze varito zvučno“[4]) i mužem rodoljubivim, mužem vatrenih očijuh pjeva od srdca k srdcu, da se dignu te razpude drzovite samozvance s krajeva českih. Čujem nabožnoga pjesnika glasati, kako poslje sjajne pobjede na klisuri bogovom umiljenoj plansa na zahvalu u stupovih dima žrtve.

I one liepe rieči pobjediteljeve, koje izuštjuje glasom milosrdnim, da sačuva šačicu neprijatêlja, koji za milost „žalostivo prosie“,[5]) one dolikuju junaku kršćanskomu!

Pa koja češka dieva da nezaplače s onom djevojkom ubogom, osirjelom, tako bolno tugujućom s gorke joj sudbine.[6])

Pa zašto lì Vam spominjem one nedohitne spjeve kraljodvorske: „Jerbo su plemeniti plodovi učitêljâ naroda. Dà, neznani sastavitelji pjesama kraljodvorskih bijahu pravi učitelji, obrazovatelji naroda. Oti pjesnici, puni nabožnosti i plemenitosti, oduševljeni ljubavlju prema domovini i slobodi, izlievahu u pjesmah onu svoju nabožnost, veličahu činove narodnjih junaka, proslavljahu što bilo liepo i plemenito, te razniećivahu ovako u prostom puku ćut ljubavi prema nepoznatomu bogu, ćut požrtvovne ljubavi prema narodu i običajem prêdjâ, uznašajući na krilih poezije misao njegovu do velebnih ideala. I što je uzgajati nego oplemenjivati, uznašati? Vrloga pedagožkoga pisca, biskupa Felixa Dupanloupa uzhitilo, što Francuzi „uzgajati“ zovu „elever“, elever la jeunesse“ = uznašati mladež.

Nuto, ovo činjahu naši narodnji pjesnici. Oni svojimi glasovi oduševljenimi razgarali puku grudi, dušu uznašali, oplemenjivali, naobražavali. —

Imamo uzvišene predhodnike, dragi prijatelji, kakove nam zavide mnogi narodi! Za imena jim doduše zahman pitamo, ota padoše skoro u zaborav, ali učini njihovih riečij trajahu; puk čuvši ove zvukove oduševljene i njegom obilujuće, crpio iz njih snagu i odlučnost ratobornu, učio s njih plemenitost i nježnost srdca, posljedak to, koj bijaše onim pjesnikom, učiteljem zaista mnogo žudjena nagrada, daleko presižuća slavu njihova imena.

Ovi učitelji obražavahu dakle i plemenjahu načinom si pjesničkim misao puka i volju njegovu bodrijahu na činove bogu mile i junačke. Nu nakon uvedenja kršćanstva u našu domovinu, začè ovo s uspjehom uviek povoljnijim ne samo ćut i volju naroda naobražavati, nego i krug njegova znanja razširivati, da kako domahom i načinom onomu vieku prikladnim. Utemeljivalo škole uz crkve u većih župnih gradovih, od kojih ostalim prednjačila prema priči škola budečka. Kašnje utemeljivalo škole i kod pojedinih župa, i to u tolikoj množi, da za vremena Karlova imadjahu svoje osebne škole ne samo svi gradovi češki i moravski nego i mnoga župna sela, tako da se naskitivala prilika za sobstvenu naobrazbu prema potrebi vremena bogatim i ubogim ne baš manje, nego u sadanje doba.

I nemožemo se dakle čuditi što se je nas narod dovinuo u ono vrieme visoke obrazbe, mnogo višje i temeljitije, nego okolišnji narodi. Pa da nejmamo nijednoga drugoga dokaza, — borme narod, iz kojega je niknuo plemeniti vladika Toma ze Štìtného[7]) u doba toli tmurno, koj rabeći čudnovitom vještinom svekoliko bogatstvo našega jezika i znajući izvrstno zaodjevati misli razstavne u ruho jednostavno, kao hranu svakomu pristupnu i lahko probavnu, postade jednim od najotmenijih obrazovatelja puka — narod, velju, koj spisove njegove ne samo razumievaše, nego i čitaše s pravom dopadnošću i velikim uspjehom, nemože se žigosati s neobrazovanosti nit u vrieme minulo već pred poltisućom godînâ. Dà, uzprkos groznim poharam pritisnuvšim zemlju česku u potonjem stoljeću, nalazimo ipak u XVI. vieku narod naš na takovu stupnju obrazovanosti, da se je ova doba do nedavna nazivala dobom zlatnâ vieka naše literature.

Ovim dakako nekanim hvaliti način učbe tadanjega vieka. Veleslavìn, puku najomiljeliji i najzaslužniji spisatelj XVI. vieka, sjeća se upravo zapanjenjem dobe svoje mladosti, i školske knjige da su bile prave

---

[3]) „Gdje Olomuc gospoduje.“ U pjesmi „Jaroslav“ kraljedvorskoga rukopisa, druge najstarije ceske knjige. Po Dubrovskom prepisan je ovaj rukopis medju 1290—1310, slog mu je pako drevniji. Hanka ga našao u Kraljevu Dvoru g. 1817. Prievod mu je već u 20 jezika; hrvatski od Vraza i Trnskoga.

[4]) „pjevati u srdce proti dušmanom.“ Kralj. ruk. Pjesma „Zaboj, Slavoj i Ludiek.“ „uze tamburicu glasnu.“

[5]) „žalostivo mole“ reče Slavoj bratu Zaboju. Kralj. ruk. Pjesma: „Zaboj, Slavoj i Ludiek.“

[6]) U pjesmi „Opušćena.“ Kralj. ruk.

[7]) Toma se Štìtného rod. g. 1325 ili 1326, u. g. 1405, mudroslov. Njegovi spisovi odišu koli dubokim umom, toli jezgrovitim jezikom, čim postadoše neocjenivim vrutkom českoj lexicographiji.

Digitized by Google

nakaze knjîgâ te zavriedile prije da se pogrebu u najdublju propast nego iznose na vidjelo. U školah vladao ubijajući mekanizam.

Neučilo stvarim, nego riečim, ne jeziku materinjemu, no jezikom izumrlim, „što je za godinu dana ljudska misao vrstna shvatiti, u tom pet, deset i više godina mladež držalo“, gradeći ovako učione pravimi mučionami.

Tada pako ustà veleduh, koj je uzročio podpun prievrat u školstvu českom, evropskom, svjetskom: genius, komu vječna bila slava, Amos Komensky[8]) (Slava!) Zasluge mu opisivati nedopušća vrieme, nedopuštaju slabe mi sile. Premda poslje progonjen nesmiljenim udesom s plačem opustiti morade ljubljenu domovinu i velebnu siedu kosu uložiti u grob u tudjoj zemlji — na godinu slaviti ćemo dviestogodišnjicu umrća njegova — nu duh oduševljenoga toga proroka lebdi nad nami zahvalnimi mu sinovi! —

Narod je naš krvario doduše od one nesrećne dobe bjelogorske po dvie sto godina s mnogih smrtnih nara pa klonulo i školarstvo nam narodnje, da gotovo srdce boli i lice se stidom rumeni, pomisliv̀ši na nečuveno ono naše poniženje u cielom osamnaestom stoljeću. Ali od nekoliko godina procvjetava milovidno česko školstvo vlastitim našim nastojanjem, te procvasti će, ako bog dà, jošte milovidnije. Eno onolikoga čisla učiteljskih zadruga, onih kula obrazovanosti i samosviesti narodnje, koja tečajem ni podpune godine kao da čarobnim prutom uzbajalo na tih plodnih poljanah českomoravskih!

Eno prvoga velikoga sastanka učiteljstva češke krune! Da boraviš Ti, veliki Komensky, sada medju nami: oj koli bi se tuj uzradovalo srdce tvoje pri ovom uzhitjujućem, velikoliepom pogledu!

Dnevna, dragocjena pjesan povieda nam o prvom znanom českom saboru, kako se sakupiše na svjet zastupnici zemlje, „kmeti, ljesi i vladike,“ da brane pravdu i domaće pravo. Gle i ovdje prvoga sabora vladîkâ, vladîkâ to duha! Jeda li nije carstvo naše carstvo duha? Nije li učiteljstvo pravim apoštolom prosvjete, najmoćnijim širiteljem čovječanske blaženosti ravnajuće se uzvišenim svojim znanjem svakomu inomu staležu, pače nad nje se iztičuće.

Ljekar djeluje vještinom svojom glavno na tielo i ograničuje se na posebnika, kojemu skrb poklanja; učitelj pako stara se ne samo za tielo nego i za duh i srdce mladeži, i po dobrinji ili zloći, znanju ili neznanju svojih učenika upravo i duboko sasiže u čitavu obćinu, narod, pače i u buduće pokoljenje. Ako uložismo svoj imetak i čast imena si u ruku glasovita pravnika, da oboje brani; izručiste li djecu svoju učiteljevoj skrbljivosti, na kojoj se osniva razvoj duha i srdca njihova i sve jim blaženstvo — recite, komu ste povjerili dragocjenije blago, pravniku li, ne li učitelju.

Jurve, bogu hvale, nisu riedki oni, koji umiju pravedno ocieniti službe, što jih učiteljstvo izkazuje čovječanskomu družtvu, tim više dakle moramo da budemo si svjestni uzvišenomu svojemu zvanju!

Na onom saboru Libušinu držahu sried zastupnîkâ naroda „dvě věglasně děvě[9]) „desky pravdodatne[10]) i „plamen pravdozvjesten“[11]) plansaše pokraj njih. Gle, one dieve glasovite jesu — pravda i pravo, one pločo pravdodatne — ploče slavne naše povjesti naše obrazovanosti, a onaj „plamen pravdozvesten“ — taj evo u naših grudih, plamen te ljubavi prema domovini. (Živio) I ovim plamom uzgrijani pristupimo k radu ovih slavnih dneva, k radu, koj vodi do razvoja školarstva, pa tim do obrazovanosti i slobode, do veličine i slave naroda. Godina sedamdeseta budi upisana u dogodovnici našega školarstva pismeni neginućimi! Gospodo, naprej! (Gromoviti naprej!

Poviest pedagogije.

Može se punim pravom uztvrditi, da se u novije vrieme velika pažnja svraća uzgoju i obuci mladeži. Taj pojav stoji u uzkom savezu s napredkom i duhom današnjega vieka, koji teži za obnovljenjem pučkoga života i oslobodjenjem izpod potlačujućih odnošaja dosadanjega socijalnoga stanja. — Nu, da se na tom polju što uspješnije djelovati i uapredovati uzmogne, potrebno je, da se obćinstvo, i to ponajprije najglavniji faktori toga nastojanja, najme učitelji i roditelji upoznadu s temeljitijimi načali pedagogičke znanosti.

Moramo priznati, da nam u tom pogledu siromašna naša književnost veoma slabu pomoć pruža, jer smo upućeni na učenje i čitanje jedne, jedincate sustavno napisane pedagogije. A i ta je tako kratka i manjkava, da se njezinim znanjem nijedan za napredkom i usavršanjem težeći učitelj zadovoljiti nesmije. Jer ako se želi temeljito upoznati sa svojom strukovnom znanošću, i ako ju hoće podpuno i valjano razumjeti; to mora nastojati, da uz gotova izkustva i stalno prihvaćena načela današnjega modernoga školstva, pronači i promotri nazore i djelovanja najznamenitijih muževa prijašnjih viekova, to jest da se upozna sa povješću pedagogije.

Poznavanje povjesti potrebno je za savršeno znanje svake znanosti, kamo li ne pedagogičke, koje silni današnji napredni pokret u uzkom savezu stoji s nastojanjem i radnjom glasovitih pedagoga prijašnjih vremena.

---

[8]) Komenskoga biografiju podati ćemo kašnje, jer obširnije.

[9]) „glasovite dieve.“ Libušin sněm (sabor.) Zelenog. ruk., nadjen blagajnikom J. Kovàř-em u staru arkivu na Zelenoj gori.

[10]) „ploče pravodajne.“ Item.

[11]) „plamen pravo naviešćujući.“ Item.

Digitized by Google

Hrvatska pedagogička književnost nejma, osim kratkih crtica pisanih Stojanovićem, nikakova obširnijega djela te vrsti; s toga sam ja na poziv vrlih svojih zvaničnih prijatelja obećao pripomoći tomu nedostatku, te hrvatskomu učiteljstvu prirediti oveću poviest pedagogije, a na to se sklonuh tim više, što se u najnovije vrieme osobitim nagnućem bavim učenjem najglasovitijih pedagogičkih klasika novije i starije dobe, u koliko su isti prevedeni u novije jezike, i što marljivo čitam njemačke poviesti i to: Pavla Šmidta, Friedricha Dittesa, Frid. Körnera, R. G. Riekea i Raumera.

Povodom objavljenja našega književnoga programa izjavi „Vienac", koji se hvalevriednom revnošću našom stvari zanima, podpuno umjestnu želju, neka bi se svaki dotični pisac izjavio o načinu, pravcu i smjeru svoje radnje.

Dragovoljno se ovim odazivljem tomu pozivu, premda mi je svako obećanje unapred veoma težko, i navadjam u kratko što i kako mislim postupati kod izvadjivanja svoje povjesti.

Ponajprije priznajem, da sam slabe i mladjahne svoje sile obteretio veoma mučnim poslom. Nu ipak se nadam, da ću obećanje svoje božjom pomoćju svršiti te pravednim zahtjevom barem za prvi mah zadovoljiti. U strogo bo se znanstveno i izvorno iztraživanje neću niti mogu upušćati. Propušćajuć to učenjakom i profesorom, ograničit ću se jednostavno na to, da na temelju najboljih i najusavršenijih do sada poznatih vrela u kratko i shvatljivo pokažem, kako su sa postepeno i historički razvijale uzvišene ideje današnje pedagogičke znanosti, zatim kakovih su se nazora držali ljudi prijašnjih vremena, te u čem su griešili, i napokon u kojem odnošaju stoje težnje, današnjega vremena prema pravcu i nastojanju prošlih viekova.

Nastojat ću da budem u radnji što više nepristran, s toga se neću podnipošto upušćati u to, da zastupam posebne kakove nationalne ili konfesionalne interese, što više, zatajit ću u koliko više moguće bude isto svoje uvjerenje i stanovište, te ću se strogo čuvati svakoga suvišnoga raizoniranja. Priobćit ću gola historička fakta, a svatko neka sam po svom zdravom umu prosudjuje valjanost ili nevaljanost pojedinih načela i nastojanja, svatko neka samostalno traži istinu, pa si ju neka kroji po svom uvjerenju i čustvovanju.

Prema tomu podielit ću posao svoj na dvie velike periode, na poganske i kršćansku. U dielu, sborećem o poganskoj pedagogiji stupati ću strogo etnografijskim redom, jerbo je kod pogâna sva pedagogija osnovana bila o temelju strogo nationalnom, te je svaki posebni narod poganski u tom pogledu svojim posebnim pravcem stupao.

U drugom ću pak dielu bez obzira na svaku posebnost bilo nationalnu ili kakovu drugu sakupiti napredak svih kršćanskih ili novovjekih naroda u jednu sliku, te ću ga prema načinu njegova razvijanja sasvim objektivno podavati. Po načelih bo kršćanstva iznikla je razlika roda i plemena, te je prosvjeta postala općim dobrom čovječanstva.

Tim načinom želim i hoću postupati. Daj Bože, da moja želja urodi dobrim plodom, te da bude na korist milomu našemu učiteljstvu.

S. B—k.

G. uredniku Školskoga prijatelja.

U posljednjem broju ľanjskoga svoga tečaja napao ste me raznovrstnimi pogrdami i psovkami, samo zato, što sam proti Vam okrenuo i tumačio neku uvriedu, koju ste Ví sam izmislio i braniteljem externata namienio bio. Neznajuć valjano ni francezki ni latinski, odgovaram Vam prostom i dobropoznatom hrvatskom poslovicom: „Što nećete, da drugi Vam učini, nečite ni Vi drugomu."

Na sve ostale što francezke, što latinske pogrde neodgovaram ništa, samo domećem, da bi najbolje bilo, da niste nikad začeo zastupati ntražnjačka i mračna načela, i tim sijati razdor i neslogu medju složno hrvatsko učiteljstvo. Budite uvjeren, gospodine, da sam učitelj. i to dušom i tielom učitelj, koji ljubim iskreno i oduševljeno svoje sveto zvanje, uz to pako slobodu, boljak i napredak njegov. S toga nikako nemogu mirnom dušom podnositi, da tko, a najmanje učitelj, radi o potlačenju i poniženju njegovu. Pisao sam one opazke samo zato, da obranim svetu i pravednu stvar, nipošto da zadovoljim svojoj strasti, a najmanje pako da Vas vriedjam. Ako Vam se je koja tamo navedena rieč činila preoštrom, tomu ja nisam kriv, nego Vi sam koji ste jih prvi zamislio.

Nazivajuć me stvorom i črčkarom, dokažujete da me ogorčeno prezirete, što mi veoma malo smeta, i što bi mi usuprut da sam tašt, laskati moglo, jer je dobro poznato, da neprezirete samo mene, nego sve otvorenije, značajnije i naprednije hrvatske učitelje.

Velite, da sam uzgojen u gajbištu. Tim opet sama sebe pogrdjujete, dočim dobro znate, da ste zavodu u kom sam za učitelja uzgojen Vi sam ravnatelj.

U Virovitici 8. Siečnja 1871.

Stjep. Basariček,
učitelj.

Školsko učilo.

Knjižara Albrechta i Fiedlera pobrinula se za veoma cene zemaljske kruglje, jer je dala takove veoma pomnjivo, hrvatskimi imeni napravit Najmanje prodavaju se po 50 novčića, onda jim ima 5 fr. 30 novč., po 7, 8 i po 12 fr 50. Sada već nemožemo se potužit, da nejmamo globusa, ali valja nagovarat, treba li i moljakat dotična si poglavarstvo, da se za školu nabave. Naravski, oni po 12 for. 50 nč. jesu za školu najbolji. Rečena knjižara odprema jih netom, čim dobi nalog za to.

Digitized by Google

Raznice.

Narodna liga u Englezkoj radi osbiljno o poboljšanju pučkoga školstva. Ista broji već preko 10000 članova, te razpolaže s imetkom od 50.000 lstr. Inače je u Englezkoj pučka prosvjeta na veoma nizkom stepenu. „Society of arts“ priobćuje da su izdatci za žestoka pića u Englezkoj veći, nego li izdatci za pučko školstvo. Tako se n. p. u Old Brentfordu, brojećem do 7000 stanovnika do 21320 ₤ šterlinga godimice samo na žestoka pića potroši, dočim na školsto jedva 1096 fnt. šterlinga na godinu prodje.

Natječaji.

Izpražnjeno učiteljsko mjesto na gl. mužkoj učioni u dolnjem gradu Osieku. Plata: 420 for., stanarine 105 fr., pravo na 10godišnji doplatak u 100 fr. na godinu. Molbenice šalju se: Veleč. g. Cvjetku Latkoviću, podjašprištu i župniku u Almašu, do 15 travnja.

— Za izpražnjeno učiteljsko i orguljaško mjesto u Ivancu blizu Koprivnice. Plata: 262 fr. 40 vagana žitka; 12 hv. drva, stan, 5 ralij zemljišta, računajuć vrt, oranicu i livadu. Molbenice šalju se: veleč. g. Josipu Šavoru, podjašprištu i župniku u V. Bukovcu (M. Bukovec do 15. travnja.

— Za učiteljsko i orguljaško mjesto u Stenjevcu. Platu: 315 for., stan, 450 □ hv. vrta, 12 hv. drva za učitelja i učionu. Molbenice šalja se: preč. g. Stjepanu Matkoviću, kanoniku, namjestnomu archidjakonu i župniku u Zagrebu, do 15 travnja.

— Za djevojačku učionu u Petrijancih. Plata: 250 for., drvarine 21 fr. stan. Molbenice šalju se: veleč. g. Mavri Brozu, kot. šk. nadzorniku i župniku u Ivancih, do 15 travnja.

— Za učiteljsko i orguljaško mjesto u Hreljinu, kotaru bakarskom. Plata: 400 for. paušala 50 for. stan, za svaku pjevanu misu, uztraži li tko, 35 novč. Molbenice, namienjene poglavarstvu občine hreljinske, šalju se: preč. g. Ivanu Soiću kanoniku i šk. nadziratelju u Bakru, do 15 travnja.

Ovomu je broju „Napredka“ priložen 2. broj „**Vjestnika**“ prve obće hrv. učit. skupštine.

IZKAZ

o stanju blagajne učiteljske „Zadruge“ počam od 20. kolovoza 1870. pa do konca veljače 1871.

			for.	nč.
Imetak do 20. kol. 1870.	u hrv. slav. razt. i inih papirih		14360	—
	uglavničen na hipoteki . . .		2211	93 1/3
	u p.. hrv. štedionici		647	67
	u gotovom		86	10
Unišlo u mjececu kolovozu			67	—
„ rujnu			112	50
„ listopadu	hrv. sl. razt.		100	—
	u gotov. . .		71	—
„ studenu	polugod. kamat.		347	37
	hrv. sl. razt.		500	—
	u gotov. . . .		131	50
„ prosincu	dr. sreć. g. 1860		100	—
	u gotov. . .		105	88
„ siečnju	hrv. sl. razt.		200	—
	u gotov. . . .		415	24
„ veljači	hrv. sl. razt.		1000	—
	u gotov. . . .		957	65
		Svota	21.413	84 1/3

		for.	nč.	for.	nč.
Potrošeno za nabavljenje hrv. sl. razt. i podup. sirotčadi.	u mjesecu ruj. i listop. .			286	01
	„ studenu . .			464	04
	„ prosincu . .			54	95
	„ siečnju . . .			274	65
	„ veljači . . .			1010	65
	Ukupno			2090	30
Ostâje dakle čistoga imetka:		for.	nvč.		
Na dugu		20	—		
U štedionici		633	47		
Uglavničeno		2111	93 1/3		
U hrv. sl. razt. i drugih pap.		16160	—		
Državna srećka g. 1860 .		100	—		
U srebru		10	—		
U gotovom		288	14	19.323	54 1/3
	Svota			21.413	84 1/3

U Zagrebu koncem veljače 1871.

Ljudevit Modec,
blagajnik.

Uredjuje ga vlastnik **Skender Fabković**. Tiska ga **Dragutin Albrecht.**

Digitized by Google

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku.

NAPREDAK.

Ciena mu je 2 st. 50 nč. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Br. 3. **U Zagrebu** 1. travnja. 1871. **Tečaj XII.**

U prividnoj ti novoti, stara drevnina.

(Dalje.)

Napokon: lječnici se utiču k prigovoru anatomičkom, a taj se najveć tiče zubova. Šta da rečem o zubih? Vele, čovjek ima zube mesojedne; — zato da je s neke ruke prisiljen biti „pas.“ Da je inače što u čovjeka bud u licu, bud u čemgod što nečovječna, toga netvrde. Na njegovu stasu i uzrastu, na licu mu i obrazu nejma ništa živinskoga. Ruke su mu zaista prije stvorene blaženo voćje trgat i bujno žito sakupljat, nego li živo meso derat. Hodi uzpravce glavom u vis, a neplazi početvorce kano grabac svakda spreman na svoj plien. Negmiže poput gmaza, niti plazi poput guje po zemlji i procjepu, da zahiti žabu, niti se krišem u zasjedu skriva, da posrne na slablji stvor, da ga zadavi i krvlju si žedju ugasi. Da nebude tih zubova mesojeda, kojih su sve lječničke knjige pune, mi, gledajući čovjeka pri obroku, ni u snu nebi pomislili, da je u njem razbojničke grabljive pasmine u ćudi. Ali, tuj imaš zube, pak još posje zube! — srećom samo u knjigah. Pustiš li se s kojim lječnikom u razgovor o zubih, šta će ti reći? Ovo: čovjek ima zube kako prâs ili pas; dakle, zato mora kako pras ili pas moriti i jesti. —

Ja nemogu s lječnikom mesojelcem nikada dokončati razgovora o vegetarstvu, da nebi on na koncu pun veselja uzkliknuo: ta k čemu nam pasji zubi i čeljusti, ako ne da meso jedemo!? Ja ću na to ovako odgovorit:

U naših čeljustijuh nejma pasjih zubova. Ako se gdjekad koji i najde, to biva samo pripetce. Takovi zubi nespadaju u prvotnu konštituciju čovjeka. U istinu pako ovih zuba nejma; ima jih samo u glavi lječnîka, ima jih u njihovih knjigah i novinah, ima jih napokon u gubcu pasjem, u gubcu mesojedne životine. Čovjek već samo po tom nemože imat živinskih zuba, što nije živinče.

Čovjek je odaren duhovnimi darovi, a ovi ga nutkaju svoje stanje od koljena do koljena poboljat i popravit. A ovi su darovi: nada, idealnost, svjestnost itd. U nijedne životine nejma ni da bi samo sliedi ovakovoj duševnoj organisaciji. Zato čovjek nije nikakva „višja životina,“ nego je „čovječko biće.“ Da se još nerazstanemo sa zubnim dokazom. Po sluhu možeš dojti do vjere, nu po oku dojdeš istom do istine. Pozivam lječnike, neka pokažu svoje zube t. j. neka zinu i zube si vidit dadu. Ja ću se tada s njihovih riečij pozvat na njihov obraz, s njihovih knjiga i škola na samu jim anatomiju. Ima li pod oblakom čeljadeta, koje bi uzvjerovalo, da je po svojih zubih samo s neke ruke čovjekom, bolje ti reć: smies životine i čovjeka? Pokaži se čovjek koji hoće, pak raztvori usta, ne zato da potvrdi svoju mesojelsku narav, nego da se naočice osvjedočimo, kakov je to sbilja stvor, — pak da vidimo: nepriliči li posvema vječnomu duhu, koj svietom vlada, ili pako ima tragova prohodnâ i nestanovitnâ živinskoga svieta?

Ako potanko i pozorno razvidiš zube ljudske, netreba ti mnogo da se osvjedočiš: da čovjek nije ni grabivo ni ikakvo zviere; da u pogledu hrane nije ni pras ni pas ni tigar, a opet nije ni puki travòjed kako vol, nego je podpuno i jedino: čovjek.

Istinabog, u nečem naliče zubi čovjeka zubom psa, mačke, lava, tigra, vepra, konja, ovce, gušterine, hoćeš li megalosaura; nu, u mnogom se i razlikuju od njih, a ove su razlike tako znamenite, tako i nalike: lice čovjeka i lice bakalara (ribe trieske) vrlo je slično; nu, uza to je i vrlo različno. Nakladni su si doduše i obraz čovjeka pune brade i onaj medvjeda, kosa ženska i pera paunova, čovječji nokti i jastrebli kramplji, čovječji zubi podočnjaki i zmijski zubi. Nu, srećom nije to isto, nije na dlaku slično. Čovjek naliči budi više, budi manje svakoj živini, isto tako različan je od svake životine i od svih.

Ima vrst učenjaka, po svojoj nauci i zvanih i mogućih reći svoju o pitanju naravske čovječje hrane. To su naravnici, učivši sravnjujuću anatomiju uprav zavolj ovoga pitanja. Godi mi veoma, što mogu lječnikom reći, da svi ovi naravnici bez ikakova izma, počam od velikana Cuviera, svjedoče da je čovjek prema

Digitized by Google

svom anatomičkom sustavu, ubrojiv amo i zube, bez bez ikoje sumnje *stvoren voćjem se hranit.*

Doduše ima primera u ljudskih porodicah, koje su ne li po svojih zubih, nego po svom obrazu i svem načinu života, puno slični mesoždernoj životini, n. p. Kalmuci i Tatari. Lice i sve crte jesu jim proste, brutalne i divlje, a to s toga, što se toliko viekova hrane najveć mesom. U narodu ili plemenu, gdje se ljudi dugo ili ponajveć biljem hrane, takovih nalika i primera zaman ćeš iskat.

Opetujem: kad bi nam tvrdoglavi branitelji mesne hrane na temelju anatomičkih dokaza dali zirnuti u svoju nutrinu, pokazali bismo jim, da su oni puno bolji, nego što i sami misle. Dokazat ćemo jim, da u nizu stvorova stoje više, nego što i sami vjeruju. U svojih tvrdnjah bili su splohomice prečedni. Poradi neznatne pogrehe u anatomiji svojih žvakala bez nužde se preduboko sniziše. Što bi se bili imali posadit na čelo živinskomu stvorenju, a oni se vrgoše u istu čitulju s grabivci. Postadoše drugovi divjoj zvjeradi i svejelci kakti prasci, pak to jedino s toga, što nisu pravo znali, kake mu je narav zube dala, i što su odmakli od vonja kao provodića.

I tolike bolesti nisu ljude u toj bludnji još spometile! Mjesto da bolesti drže nuždnimi posljedicami svoga načina života, to jih oni držahu nuždom neizbježnom, ili pako poslanjem svojevoljne providnosti. Kada su srednjega vieka grozne kuge Evropom bjesnile; kada su ljudi u mesnoj hrani i alkoholskom pilu plivali; kad je za tri vieka prestrašna pošast, tako zvana crna smrt ili kratelj London, Pariz i druge velike gradove ljudstva lišila i stotine milijuna puka podavila: i tada su lječnici, a s njimi i puk, ovaj nauk posve zlo razumjeli. Pak tako biva i dan danas. Ljudi jedu svakako životinski prirod s bolestnimi sokovi, gnjilimi izmeti, pripuzi, nesnagami, skvarenošću, a kad jim se tielo tako utvrdne i gnjileža nagnjete da rigaju, da driskaju, da jih groznica strese, da jim se utroba upali, da krčevi i svaki šent spopadne, tada zabezeknjeni pitaju: pobogu, šta je to?

Sada skokni i žurno poteci po domaćega lječnika, pak i taj domaći lječnik u čudu pita: zaboga, šta je to, šta se pripetilo? Tada istom dojde kukavno tielo u razsol, tu ga maži i tari ovim i onim, napajaj svačim, puni ga, trpaj i nadevaj: a tim se još gorje pokvari. Slabić postrada, jakšić si pokvari koj ustroj kako je već doktor mudriji ili šupljiji.

Kada lječnik žilu pušća; kada kalomela (sladuljžive) i korena jalappina (za jako lijanje) propiše; kada te obloži naslagom melema da te izsiše; kada silu svakakovih mazarija okolo tebe spravlja i sbija: tada se ipak čude, ako taj umre, i odkuda ta smrtna bolest. To sve neka ljudi zahvale svojim umišljenim pasjim zubom.

Kada lječnici kažu, da se je čovjeku mesom hranit' jer ima mosojede zube, pitam jih: hote li dopustit protivno, dokažem li jim, da čovjek nejma pasjih zuba? Kada bi to dopustili, tada bi samo tragom zdrave logike išli, niti bi se mogli ugnut zaključku takovu.

Čim se lječnici od znanstvena dokazivanja odpude, tada jih eto k dokazu iskustva. Nu i tuj zapinju o mnogu muku i tegotu, pa tad ajde prevraćaj i prekreći čine i obstojnosti. Kada se radi o dokazu s izkustva, tada sam bez ikoje sumnje u napredku, jer sam i sâm na sebi i na tisući drugih obje strane toga pitanja opazio, a oni mogu svjedočit o jednoj samo strani.

Vele nam, da bliedi, malokrvni i gingavi bolestnici trebaju „izdašne, jaklene hrane" od mesa. A jesu li isti ikada kušali drugi koj način, jesu li ikada druga metodu poprijeli?

I nam kažu i u knjigah pišu i u školi uče: da se bolestniku, obhrvanu groznicom i posle krize u akutnih bolestih, onemoglu i oslabilû hoće za pokrepu jake juhe ili kakove ine živinske hrane, inače je posve propao a napokon umro. Nu odkada jim ta viest? Jesu li ikada što drugo kušali?

Pa zar nije dosta pomrlo bolestnika, na takov način juhom se okrepivših? Ovu misal cienim za nesretnu bludnju lječničku, koju su mnogi bolestnici glavom platili. Ja sam udario posve suprotnim putem, pa od mnogo i mnogo takvih prilika neznam ni da bi za jednu, gdje bi bolestnik zato oslabio ili mu snaga onemogla, što ga nisam trpao dražljivom i jakom tobož hranom. Dapače, uviek sam doživio protivno, gdje je najme bolestnik stradao upravo prema prepisanû stimulusu, budi taj u slici hrane ili lieka.

Pri tom „krepčanju" bolestnika (mesom i mesnimi sokovî) valja još nešto pridodati. Pamtí dobro svatko, da ovo krepčanje i njegova sredstva dohode uviek sdružena s razdražnimi i napinjućimi liekovi i opojnim napitkom, kako vinom, pivom, porterom (engl. jako pivo).

Zar da ti se o tom družtvu nenamakne kakova sumnja? Zar te to sve neće nanukat na misal, da je živinska hrana izabrana većma radi svoje razdražljivosti nego li hranivosti?

Može još biti prepora o pitanju, da li stimulus uz takve obstojnosti išto pomaže il prudi. Ja sudim, da se takvim bolestnikom hoće mira, ne napornosti i razdražljivosti. Prof. Wood u Newjorku nedavno čitajući mladim svojim ljekarcem (medicinerom) u posteljištu (kliniki), prepisà slabahnû i žlezdravû djetetu osim naželeznih preparatov još i govedine, krvnog soka (na pol pečena mesa), vina, portera, (eng. šenična piva), žganice i brinjevca! Što se tiče alkoholne česti ovog napoja, reče profesor:" Ovim će malim na brzo omilit."

Govedina, krv i alkolol! naravsko je al i paklensko trojstvo. Tako se mladjahni ostan truje, tako se

Digitized by Google

mladić i prihodni muž pripravlja za zlotvorski udes ili za grob pijanstva. Ako su prijatelji razložnosti radi u svojoj stvari ikada kakav uspjeh dokučit, tad je sve sile o to upreti, da lječnike najprije na pravi put dovedu. Nije tomu dugo, što je neki ljećnik u medicinskih novinah preporučao dojećoj ženi, nek pije — piva postalca. On misli, da joj bude tim više i hranivijega mlieka. Nečudimo se toliko toj zaslepi ljećnika jednoga, nu pomisli, da je, ima tomu godina dana, učestnik Newjoržke medicinske akademije reko pred odborom, koji je svjetovao o najboljem nadomjesku djetećega mlieka: da on drži nesnažni izliev krava, hranjenih odpadki, sbog njegovâ alkoholnoga sastavka, hranivijim, nego li čisto s ladanja mlieko.

Nema nauka tako prevzetnâ i opakâ, ni tvrdnje tako smugle i šuplje, ni tumača tako ludâ i osalskâ: da uzanj učenjaci pristali i k njemu se priljubili, da ga sofismi i prevratom znanstvenih podataka izkrivili nebi.

(Konac).

Saborisanje prve skupštine česko-slavenskih učitelja

u Zlatnom Pragu 30. 31. kol. i 1. 2. rujna 1870.

(Dalje.)

Prvi dan

Nakon uzletnoga slova, kojim je predsjednik komitetu, Dr. Hinko Beránek, kateketa u Pragu, pozdravio i otvorio skupštinu o 9 satij, stupí na govornicu načelnik pražki, Fr. Dittrich, te pozdravljen gromkim „na zdar“![1]) prosbori ovako:

U ime kraljevskoga grada, Zl. Praga, pozdravljam Vas što najsrdačnije u našoj sredini. Posle toli vrstnoga slova g. predgovornika neočekujte, da Vam više nego on ili temeljitije progovorim, dodajem samo, da me veoma veseli ova vanredna množ učestnika, koji svojim prisućem počastiše kraljevski naš Zlatni Prag. — Narodnje je školstvo najbitnija činjenica svake države, s toga i zadaća, koju si odabraste, najslavnija. Osvjedočen sam, da brižljiva naobrazba mladeži dovodi naš narod do bolje spoznaje sama sebe, da ga dovodi do poredka i dobrobiti. Buduć duboko ganut slikom veleliepe ove skupštine, nemogu nego kliknuti radu Vašemu iz iskrenoga českoga srdca: „Zdař Bůh“![2]) Zdař Bůh! Sláva!)

Sada progovori J. Mašek, učitelj na Smichovu i predsjednik uč. zadruge „Pražka Budeč“, što ga je skupština na predlog Dr. Beránka odobrila prvim predsjednikom svojim.

Slavna skupštino!

Za povjerenje, kojim me počastiste izabravši me predsjednikom skupštini, srdačno zahvaljujem. Oslanjajući se na podporu i trpljivost Vašu, primam častnu otu zadaću te ću nastojat, koliko mi slabe sile dopuste da joj zadovoljim.

Želimo si odista svi, da se naše viećanje, potičuće iz iskrene volje prispjeti promaku školstva i razširenju obće naobrazbe, dolično uvaži na nalježnih mjestih, ma i širje obćinstvo nemarilo zanj u ovo pokretno doba. Ovo očekivanje naše potvrdjeno je dovolj skustvom iz vremena nedavno prošla.

Kad je učiteljstvo česko-slavensko prije dvadeset godina podiglo glas svoj proti nerazumnu ustrojstvu pučkoga školstva, kojemu bijaše svrhom nasilno ponjemčarenje naše mladeži, nitko nije mario za onu opomenu. Ali sjeme, onda posijano, nije se potrošilo u tutanj, nego pripomože posle nekoliko godina ne malo k tomu, da su težnje ponjemčujuće kod nas stekle podpun fiasko.

Medjutim, u tom priznana kod nas potreba veće pučke naobrazbe tek nakon kobnoga rata Niemaca s Niemci, bijaše povodom opetovanomu organizovanju pučkoga školstva. Nije, doduše, učiteljem pučkih učiona dopustilo, da u tom poslu svojim radom sudjelujemo, premda smo o tom dva puta nastojali, namjeravajuć pozvati učiteljsku skupštinu u Prag, nu uvjereni biti možemo, da će zaključci prvoga našega sastanka konačno ipak izdašno doprinieti, da se izpravi i odstrani sve, štogod bi se ušuljalo nenaravna i pogubna u naše učione.

Visoka naša vlada sazivlje povjerenike, da čuje glas naroda našega o stvarih političkih; nuto, neka čuje takodjer glas učiteljstva českoga o stvarih školskih. (Výborně!)

Kanimo samo odvrnuti od sebe i mladeži nam povjerene, što bi bilo pogubno, te izpraviti, što pogriešnim i nenaravnim smatramo, pa ovomu iskrenomu nastojanju vičem srdačni „Na zdar!“ (Na zdar!)

Gospodo! Za drugoga predsjednika predlažem Vam g. Dr. H. Beránka, koj si je stekao pozivom skupštine velikih zasluga (Prima se uz „Na zdar.), a za trećega kao što zastupnika mnogobrojno pritomne braće Moravljâna g. Vac. Novotný-a, ravnatelja gl. škole u Ivančicah (Na zdar!); poslovodjom gosp. Iv. Poklopa, a bilježnicî gg. Jos. Balcara, F. A. Zemana, Drag. Ludvíka, Iv. Mynářský-a i J. Stehule. (Prime se.) (Ovo su svi pražki učitelji.)

V. Novotný:

Slavna skupštino! Braćo Česi! Braćo učitelji! Dva puta već zaori glas iz Zlatnoga Praga, zaori k nam do lugova moravskih, da će naša braća u Českoj prirediti skupštinu učiteljstva česko-slavenskoga, ali neprijatne okolnosti uništiše nade naše. Kada se pako po treći put opet raznesla radostna viest po zemljah češke krune da će se sada ostvariti, što smo tolikom čežnjom žudili, tada zaigrala srdca naša veseljem, tada se osvježio duh

[1]) = Uspjelo!
[2]) = Bog pomozi!

Digitized by Google

naš, i glasovi: „U Prag!“ odjekivali po sestrinskoj Moravi.

I žurismo se, nehajuć za dalek put, nehajuć za skromne svoje blagajnice, nehajuć niti za namrgodjena lica mnoge gospode, da pohodimo majčicu Pragu[3]), da pozdravime braću si Čehe (Sláva Moravljanom!) da si na grudijuh njihovih zatužakamo, da se osvježimo utjehom te ojačimo na nove radnje, na nove bojeve.

Pa može li se netko čuditi, da prianjamo uz one, koji s nami govore jednim jezikom, jezikom onim, kojim pjevahu Lumír i Záboj?[4]) Jezikom ovim jedniim govorimo s Vami, braćo Česi! pa kaošto jednake rieči iz ustiju naših teku, tako vrije i jednaka ljubav k sebi u srdcih naših. Mi smo jedan narod, jedan jezik, jedna misao! (Jesmo!)

Nuto dakle, braćo! usrdni Vam pozdrav donašamo od slavnoga drugda Velegrada[5]), gdje Svatopluk najprvlje, gdje Ciril i Method na luzih moravskih prigibahu svoja koljena pred Bogom trojednim. Donašamo Vam pozdrav od Gostina, gdje „máti božia divy tvorí“[6]) — od Radgosta[7]), od Cvjetnice, od koljevke našega neumrloga Amosa Komenskoga[8]) (Slava!), sa svih lugova naše domovine, te hrlimo u naručaj Vaš, draga braćo, hvaleći Vam, što se postaraste, da nam se otvore vrata majčice staroslavne Prage!

Liep naš Prag imadjaše u posljednje vrieme mnogo veleliepih svetčanostij, on zasja u ruhu narodnjih svetkovina; pa ipak nevabljaše jošte srdce naše tako, kao što danas, gdje se je zaodjenuo ruhom Libušinim te velebnu nam Budeč[9]) otvara, Budeč, gdje prvo izniknulo vrelo znanja i umienja u narodu českom, iz kojega je pila pramati Premislovaca[10]). Ovdje dakle, u sielu Libušinu, kod grobova Otokára, Ivána, Vaclâva, ovdje, gdje sazda Karlova otčinska ruka hram prosvjete[11]), ovdje nam je dopušteno svetkovati prvu skupštinu učiteljstva československoga, da uzmognemo progovoriti o najbitnijih načelih svôga zvanja, da učvrstimo jedinstvo medju sobom, što je zvanju našemu toli nuždno, jer u jedinstvu je samo sila, te ima li biti narod jak, nesmie da budu razštrkani oni, kojim je povjereno polagati temelje narodnoj sgradi. (Výborně!)

Zato nebje ovo toliko časovito buknuće uzhićene misli, što smo se ohotno zaputili do Vas; ovaj podticaj ima svoje duboko korenje u ljubavi prema našemu narodu, kojega mladjahna stabalca mi njegujemo, i komu pripomoći hoćemo do naobrazbe, prosvjete, slobode i ćudoredne plemenštine.

S toga dodjosmo k Vam, da crpimo iz bogatih Vaših izkustva, k Vam, koji no stojite ovdje na ognjištu prosvjete československe, gdje ima mnogo sila, sila izvrstnih.

Veselimo se, da će se u čitavoj ovoj skupštini stirati jedin duh, duh sloge, da će vladati ovdje jedna težnja napredka, da će zamnievati jedno geslo: „Rieč uza stvar, jezik uza srdce, ruke uz djelo! (Výborně; Dugotrajno odobravanje!)

Predsjednik J. Mašek. Obznanjujem štovanoj skupštini, da nejma zbog sjednica sabora češke kraljevine dovolj stenografičkih sila. U ovoj pako skupštini ima nekoje gospode toj struci vješte, molim dakle, da bi se dobrohotno prijaviti izvoljeli. — (Prijavio se Ant. Šilhan, uč. iz Slanoga.) Gospodo! Da krene naše viećanjem pravim i pravilnim putem, potreba jest, da se ravnamo kakovim poslovnim redom. Komitet je „sgotovio predlog takova reda, hoću ga pročitati; tko bi pako imao što dodati ili izpraviti, neka se prijavi za rieč.

Predlog poslovnoga reda.

1. Tko će učestvovati kod viećanja, mora se prijaviti kod predsjednika a govorit će se redom, kojim se je prijavio.

2. O jednom predmetu smie govornik samo dva puta govoriti.

3. Govorniku se nesmie prekidati rieč; odaljuje li se pako od predmeta viećanja, pozivlje ga predsjednik na stvar, neprikladno li se vlada, pozivlje ga na red; nemari li govornik za opomenu, nedozvoljuje mu se dalje govoriti.

4. O predlogu, da se viećanje dočne ili odgodi, dade predsjednik bez odvlake glasovati.

5. Odluči li skupština konac viećanju, nemogu već govoriti leh upisani govornici. (Prima se bez primjetbe.)

Predsj. Komitet priznao za shodno, da o svakom pitanju najprvo govori izvjestitelj, da upoznate razloge, kojimi se je ravnao odbor sastavljajuć pojedine odsjeke. Za referenta o prvoj česti programa bude odabran g. dr. H. Beránek.

Prva čest programu:

---

[3]) U čestini se veli „Praha“.

[4]) Najstariji češki pjesnici. Vidi Kraljodvorski rukopis.

[5]) Velegrad, nekadanja priestolnica velikomaravske države.

[6]) Tuj su bili poraženi Tatari pod Jaroslavom. Vidi pjesan „Jaroslav“ u Kr. ruk.

[7]) Nekadanje sielo slav. poganskoga boga Radegasta.

[8]) Amos Komensky rodj. 28. ožujka 1592 u Ugarskom Brodu u Moravskoj.

[9]) Budeč, najstarija češka škola kako se priča, utemeljena u gradu istoga imena za selom Kovari, ističe za svoje gojence Libušu i Premisla, i u njoj učio sv. Václav sveto pismo. Iz počte prema ovoj nazivaše se češka uzorna gl. učiona u Pragu „Budeč“ (gdje se mladež bùdi), pa i zadruge učiteljske u Češkoj i Moravskoj nadjenuše si većom stranom to ime, kao što i nekoji školski časopisi, najme „Posel z Budče (poslanik iz Budči) „Budečská zahrade“ (budečki vrt.)

[10]) Pramati Premislovaca, Libuša, kći Krokova, koja kako ju je Hrudoš (Vidi zelenogorski rukopis) napao s nepovoljne mu odsude, odabrà si Premisla suprugom.

[11]) Karlo utemelji g. 1348 prvo u sjevernoj Europi sveučilište u Pragu. (Pobližje u „Bosiljku“, 1867, br. 1, 2, 21, 22, 23.)

Digitized by Google

I. Ob upravi škôla i nadzoru nad njimi.

1. Svekoliko je školstvo zemaljski posao. Pravo, spražnjena mjesta namieštati, pripada onim koji troše na školu, školami pako upravljati stvàr je školskoga vieća mjestnoga, kotarskoga i zemaljskoga.

2. Mjestno šk. vieće bira svojega učitelja (ondje, gdje samo jedina občina školu uzdržava, pripada ovo pravo občinskomu zastupstvu) te ima neposredni nadzor nad školom.

3. Kotarsko školsko vieće, ustrojeno u području pojedinih kotarskih zastupstva[12]), potvrdjuje učitelja svojega kotara, bira kot. učitelja — pomoćnika[13]), obavlja nadzor svojim povjerenikom, što ga bira u kolu učiteljstva, te odlučuje o pritužbah u drugoj molbi.

4. Najvišja je oblast u školskih poslovih zemaljsko vieće, sastavljeno saborom. Ono se stara o jednotu u učbi te iztražuje i razsudjuje pritužbe joj podastrte.

5. U mjestnom vieću sjedi svagda prvi učitelj (u slučaju ravnajući učitelji). U kotarsko vieće bira učiteljstvo kotara tri zastupnika. U zemaljsko vieće bira, imenuje sabor primjeran broj vještâka iz sriedi pučkoga učiteljstva.

6. Članovi svakoga ovoga vieća biraju si predsjednika iz svoje sriedi.

7. Savjetnikom u poslovih pedagogijsko-didaktičkih neka budu za kotarska vieća učiteljske zadruge ili sborovi učiteljstva istoga kotara.

Izvjestitelj dr. I. Beránek: Imajuć izviestiti o stvarih sadržanih u prvom predlogu: „Ob upravi škôla i nadzoru nad njimi," neću, gospodo, širiti riečij. Ima tu nekojih stvarij, koje se slažu sa sadanjim šk. ustrojstvom, pa jim dakle netreba tumača. Gdje se pako od njih razlikuju, to se dosti jasno očituje gledište komiteta po samih predlozih, koji su ponajviše sastavljeni prema predlogom poslanim od nekojih uči: zadruga.

Spomenuti mi je pako nešto da se razumiemo. U ciglom ovom predlogu ob uredbi uprave škôla nije spomena o zastupanju crkve i vjerskih izpoviedanja. Nije da se ovo preglednulo ili možda posve zanemarilo. Česko učiteljstvo nije tako nerazborito, da bi, po primjeru drugih, htjelo iztjerati svećenika i s vjerozakonom iz učiôna i uprave školske. Na uzgoj mladeži gledamo mi mišlju stavnijom i sbiljnijom, buduć osvjedočeni, da je vjerozakon temelj svemu ćudorednomu uzgoju. (Výhorně!) Sveta prava svakoga pojedinoga hoćemo mi cieniti sdušnije nego oni, koji, hvastajuć se slobodoumljem, nogama gaze drevna, prirodna prava drugih. Naša je skupština skupština učiteljstva, mi niemo vlastni uplitati se u poslove drugih sborova, mi hoćemo odlučivati samo o svojem, nipošto o tudjem. (Výborně!)

Ovim načelom obuhvaćeni, nepredlažemo takodjer, kako da bude u raznih tih šk. viećih zastupana občina, kotar, zemlja, nego govorimo samo o tom, kakovo mora da ima učiteljstvo ondje mjesto.

Sada pristupimo k samoj stvari. Prvi predlog ima 7 odsieka. Nu ja nekanim pretresati odsjek za odsjekom, već krenuti ću drugim putem, koj mi se vidi za viećanje prikladnijim. Prosboriti ću A. o sastavu šk. vieća, B. o njihovih pravih i dužnostih, navlastito o nadzoru nad školami i pravu namještanja.

A. Sastav školskih vieća.

Jesmo Česi te prianjamo uz načela federalizma, koj odstupljuje od zemaljskih prava središnjoj državnoj upravi toliko, koliko treba da se sačuva jedinstvena moćna cjelota, sve ostalo pako ostavlja zemlji. K onim stvarim spadaju poslovi vanjski, trgovina, vojstvo itd., medju ovimi pako stoji ne na posljednjem mjestu školstva. U Austriji, federalistički uredjenoj, ustanovilo bi ministra nastave zajedničkoga zemljam češke krune, koj bi upravljao universitetom, uzdržavanim zajedničkim troškom ovih zemalja, kao što i nekako nadzirao školstvo sviuh sestrimskih zemalja. Sve ostálo pako bùdi zemaljskim poslom. (Suglas.) Jeda li nejmaju zemlje češke krune toliko srêdstva, da se brinu same za svoje školstvo? Jeda li nam, da si možemo škole ustrojiti, šalju možda novce od drugud? Nu recimo, da bi bili toli srećni te dobivali novaca od drugud — ta nije jedino trošak na škole vrhuncem u školstvu, ono zahtieva jošte mnogo drugo. Organizacija to je škôla, pa ova mora se upraviti prama domaćim odnošajem. Što valja za Hassensku i ujedno nekoje zemlje austrijske, to nevalja makar za nas u Českoj i Moravskoj. (Výborně!)

S toga dakako taj odpor proti sadanjim šk. zakonom. Pustite nam, gospodo, što nas patri. Naši davni predji znadoše si ustrojit škole svoje bez Vaše pomoći. Riečju, školstvo budi poslom zemaljskim, nipošto državnim. (Výb!)

Zemlja će se razdieliti na kotarska područja i napokon mjestna. Šk. će se kotar ustrojiti u obsegu samoupravnih kot. zastupstva, nipošto u obsegu sadanjih političkih okružja.

Korist će se predložene ove promjene očitovati, kad budemo govoriti o nadzoru nad učionami.

Da obavlja razne šk. poslove, ovlastiti će se školsko vieće zemaljsko, kotarsko i mjestno.

Prema načelu „ništa o nas bez nas", nemože se u stvarih, tičućih se učitelja i škole što uspješna uraditi, nesaslušav glasa učiteljeva. On bo je onim stvarim najbolji vještak, i on je taj, koga se tî poslovi najprije tiču. Učitelj dakle mora da ima svoje mjesto u sva tri vieća. U mjestnom će vieću svagda sjediti prvi učitelj

[12]) Kot. zastupstvu slično je hrvatskim županijskim skupštinam.

[13]) Nemnije se tuj nekadanji „Gehilfe", nego redoviti učitelj, koj bi zamienio u službovanju učitelja zapriečena budi bolešću budi čim drugim.

Digitized by Google

(ravnajući učitelj). U komitetu se čuli glasovi, koji htijahu, da nejma samo ravnajući učitelj glas u mjestnom vieću, nego da može zastupati ono mjesto takodjer ini, drugi, treći učitelj, navadjajuć na dokaz, da bi se tim pružila mladoj sili prilika ukazati se, da bi to bilo često na korist učiona, pa isto tako da to iziskuje načelo slobode.

S druge se strane prigovaralo, da ravnajući učitelj, makar nebio radi starije dobe jur toliko čil, ipak svojim stvarim dobro bude razumjeti, de se sile onoga čilijega učitelja takodjer mogu uporabiti na korist istoj stvari, makar i nebio članom onoga vieća, da je prvi učitelj obično probavio duga lieta u občini te tim poznaje temeljito okolnosti občine i potrebe svoje škole, da zaslužuje poćtu te napokon da se tako priprieče mnoge zadjevice i sljubovnost.

Zato se primio predlog, da bude svagda prvi ili ravnajući učitelj članom mjestnoga vieća. (Suglas) Ima li u velikih občinah više učiona, od kojih svaka ima svojega ravnatelja, neka sjede oba ili svi u istom vieću. Ovim se pako nemniju takodje ravnatelji srednjih škola, oti neka se pobrinu za svoju stvar svojim načinom, nam je raditi jedino o pučkih školah.

U kotarsko vieće stupaju učitelji izborom. Učiteljstvo škol. kotara bira izmedj sebe tri člana posve slobodno, uzevši obzir jedino na poznatu sposobnost kandidata.

Kako stoje stvari sa zemaljskim viećem? Nekoji članovi komiteta bijahu s prva za to, da se i tuj bira, nu radi potežkôća i zaprieka, koje bi s tim bile skopčane, privolješe tomu, da se to pravo odstupi saboru ili saborskomu odboru; ovaj imenuj članove toga vieća. Saboraši, izabrani to zastupnici zemlje, u koje stavi puk svoje uzdanje, neće biti kvaritelji, nego gorljivimi podupiratelji i žaštitnici narodnih stvarij: budi jim dakle ovo pravo!

Nu, oni članovi zem. vieća mora da se imenuje iz sriedi puč. učiteljstva, iz sriedi onih, koji radeć s braćom si na jednom polju ujedno s njimi podnašahu breme dana i sparine!

Koliko da takovih zastupnika imenuje sabor, komitet nije naznačio. Čislo jim bude odista primjerno čislu nar. škôla u zemlji, kaošto i čislu ostalih članova zem. vieća, zastupajućih druge zavode i stvari.

Po tom bi imao dakle učitelj virilni glas u mjestnom vieću, u kotarsko bi vieće bio izabra u zemaljsko imenovan.

Da budi ovi sborovi slobodni, treba da se predsjednik svakomu ovomu vieću bira iz sriedi sbora, komu će predsjedati, nipošto pako da ga viša oblast imenuje. Jeda li možda ima predsjednik drržati učiteljstvo samo na uzdi? Što li da se reče o školskoj uredbi, prema kojoj ustanovilo predsjednikom nekoga, koj školstvu niti nerazumie?

Savjetniku dobrû nećemo se nikad ukloniti. Koli sućnija je stvar, o kojoj se radi, toli je dražji dobar savjet. Školstvo je pako jedna najsućnijih stvarij, na kojem se osniva boljak občine, naroda, države. Odgovornost onim, koji preuzeše dužnost upravljati timi pučkimi zavodi, velika jest, savjet dakle dobro došao. Tada pako školski odbor kotarski nemora da daleko ide po dobar savjet.

Po českoj domovini posta tečajem ni ciele godine velika množ učiteljskih zadruga, punih gorljiva nastojanja oko promaka našega školstva do savršenstva. Poznavajuć okolnosti, kotaru doprinieti će odista obotno i valjano svojim savjetom šk. kot. odboru. (S petnih sila) njim pako samim bude ovo ponukom na podvostručenu djelatnost.

Speti li se, da je učiteljstvo jednoga šk. kotara razdieljeno u dvie susjedne zadruge, onda bi se pitanja, tičuća se jedino interêsa jednoga kotara, predati mogla sboru učitêlja istoga kotara.

Ovim bih bio dočeo izviešće o prvoj, lagljoj česti današnjega pitanja. Molim g. predsjednika, da dopusti viećati o pojedinostih dosele predstavljenih.

Predsj. Gospodo, tko želi govoriti? — (Nitko se nejavlja). Dati ću dakle glasovati o pojedinih stavkah.

1. Svekoliko školstvo neka bude zem. posao. (Prima se jednodušno.)

2. Da obavlja razne šk. poslove, ostaviti će se šk. vieće (odbor) zemaljsko, kotarsko u području sadanjih kot. zastupstva, i mjestno.

Glas iz skupštine: Kod nas u Moravskoj nejma kot. zastupstva.

Dr. Beránek: I ob ovom povela se rieč u komitetu, pošto se pako očekivati može, da će i u Moravskoj takova zastupstva stupiti u život, odustalo se se od posebne ustanove. (2. Stavka prima se jednodušno.)

J. Primus, uč. iz Poličke: Molim za razjašnjenje, zašto se neglasuje o pojedinih stavkah u onom redu, kako sliedi na programu.

Predsj. Kako je g. Dr. Beránek spomenuo u referatu, dokonča komitet, da se ponajprije glasuje o tom, što se tiče uprave škola, pa tek o pravih i dužnostih školskih vieća i o pravu namještanja.

Sada se čita a skupština prima jednodušno:

3. U mjestnom vieću sjedi svagda prvi učitelj (slučajno ravnajući učitelj).

U kot. vieću bira kot. učiteljstvo tri zastupnika si.

U zem. vieću imenuje sabor primjeran broj vještaka iz sriedi pučkoga učiteljstva.

4. Članovi svakoga ovoga vieća biraju predsjednika si iz svoje sriedi;

5. Savjetnikom u stvarih pedagogijsko-didaktičkih budite kotarska vieća učit. zadruge ili sborovi učitêlja istoga kotara. (Dalje.)

Digitized by Google

Osnova novoj njemačkoj početnici.

U krajiških učionah do pred morda deset godina malo tko pitao za narodnji jezik. Uslied obstojavšeg sustava nije mogao ni najbolji učitelj izvadjati svojih nazora o narodnjih potrebštinah. Carske škole (glavne i trivialne) i krivo nazvane njemačke občinske škole imale su vrhunac svoga djelovanja u tom, da su djeca o svih naučenih predmetih na njemačkom jeziku račun polagati mogla. Od tuda sliedi, da su djeca, izišla iz tih učiona, nesamo većim dielom bez pojma o svom jeziku bila, nego su u zrelije svoje doba hrvatskomu jeziku time štetu naniela, što su po tvorilu njemačke gramatike prekrojala hrvatske forme i tako osakaćivala hrvatski jezik.

Morajuć učitelji ulagati velik trud u njemački jezik, zanemarivahu nehotice naravno razvijanje dječjih sposobnostij vježbajuć ju, od prve godine počam, u njemačkom izraživanju svojih mislij.

Posljedica toga postupka bio je mehanizam, koji je uviek veću pozornost polagao i polagati morao na puku formu, zanemarujući jezgru sadržaja.

Ako je ništa nemanje iz dosadanjih škola proizlazilo dosta ljudij, kojimi se krajina i krajiška pučka učiona dičiti može; to nije nipošto znak, da je taj sustav dobar bio, nego je dapače liepa svjedočba za vrstnost i revnost učitêlja s jedne strane, s druge pako dokaz naravnih sposobnostij hrvatskoga naroda!

Istina je poslovica: „Svaki je početak težak“; ali je istinita i ova: „Čim se nov sud napuni, onim uviek udara“.

Od početka dakle puno zavisi. Njemački se jezik dosada učio u 1. razredu na temelju „Fibela“, uz koji su gdjekoji učitelji upotrebljavali knjižicu „Njemačka početnica za višji odsjek 1. razreda“.

Fibel je isto za njemačku djecu, što je hrvatska početnica za hrvatski ili bukvar za srbsku.

Da se dalnji redovi s pravoga gledišta razsudjuju, naromenuti mi je, da imam pred očima djecu, svršivšu početni razred na temelju propisane hrvatske početnice.

Djeca dakle, koja počnu učiti njemački jezik, znadu već hrvatski čitat i pisat, osim toga imadu toliko vještine u spajanju poznatih glasova, da jim nipošto nije potrebito, da se njemački jezik načinom, propisanim njemačkim Fibelom, upućuju. Njemačka početnica za višji odsjek 1. razreda puno je prikladnija, al se u njoj premalo vježba nalazi; osim toga mislim, da bi shodnije bilo početi njemačko pisanje i čitanje latinskimi slovi, koja već djeca poznaju. Ovim bi načinom djeca poznatimi slovi pisala i čitala njemačke rieči.

Dok se diete uzposobljuje za čitanje njemačkoga Fibela ili gore rečene njemačke početnice i za pisanje dotičnih vježba, prodje svakako nekoliko nedjela u mehaničnom čitanju i pisanju tudjih riečij novimi slovi.

Za djecu bi bilo puno zanimivije i lakše, a za postupno razvijanje njezinih duševnih sila puno koristnije, kad bi se neko vrieme vježbala u čitanju, pisanju i prevadjanju njemačkoga jezika latinskimi slovi, pak, ako su se podosta vježbala u pisanju, čitanju i shvaćivanju sadržaja njemačkoga jezika, da istom onda počnu čitati i pisati tako zvanimi njemačkimi slovi.

U tom smislu imala bi se po mom mnenju knjiga sastaviti od 60—90 strana, kano što je „Německá čítanka pro druhou třidu hlavních a městských škol“ u Českoj.

Toj bi se knjizi morao dodati rečnjak, u kojem su i njemačke i hrvatske rieči latinskimi slovi tiskane, da ga djeca što prije rabiti mogu. Ciela bi se knjiga od prilike na tri odsjeka razdieliti mogla:

1. Odsjek.

Vježbe tiskane latinskimi slovi. Ovdje se razlaže i uvježba izgovaranje njemačkih glasova, i najznamenitije o produženju i pokraćivanju njemačkih glasice. Na kraju toga odsjeka mogao bi se nalaziti pisana i tiskana njemačka azbuka.

2. Odsjek.

Vježbe izmenice pisane i tiskane njemačkimi i latinskimi slovi.

Ovaj se odsjek može raztrojit:

a) kakve su stvari,

b) šta su stvari i

c) djelatnosti stvarij.

U tom odsjeku obraća se pozornost djece na stvaranje množine i na promjene glagôla u sadanjem vremenu.

3. odsjek.

Oko dvadeset štivcah, koja bi se bez sintatičnih težkoća prevadjati dala. *Ante Pechan.*

Poslanica.

„Sloga“ je donesla pred njekoliko dana dopis iz Gline koji je proti ovdješnjemu učiteljstvu, naročito proti mojoj osobi naperen. Nemogu se s takovim piscem upuštat u polemiku, koji nezna drugo, nego iz busije nečuvenim načinom psovati i grditi.

Nu pošto je u svoj prehvaljeni dodis upleo i našega g. podpukovnika, veleć da je ovaj učitelje s njihove nesposobnosti prigodom polugišnjega izpita nemilice izpsovao (!), to si smatram za dužnost samo ovu točku toga prekrasnoga dopisa na čistac dovesti. Poslje ovogodišnjih prvih semestralnih izpita podnielo je ovdješnje izpitno povjerenstvo, kojemu je sam gosp. podpukovnik predsjednik, višjoj oblasti pismeno

Digitized by Google

izviešće ob uspjehu istih. Iz ovoga izviešća navadjam ove rieči:

„Mit weniger Ausnahme sind die vorgeschriebenen Lehrgegenstände in allen Klassen gründlich und erschöpfend vorgetragen worden, und man sieht sich angenehm veranlasst, zu konstatiren, dass gegen das Vorjahr ein merklicher Fortschritt im Allgemeinen gemacht wurde, dass derselbe dem regen Eifer und opferwilliger Hingebung des gesammten Lehrpersonals zu verdanken sei und dieses daher der Anerkennung des vorgesetzten Regiments-Commando würdig erscheint.

Ovo se izviešće slaže sasvim s onimi riečmi gosp. podpukovnika, kojimi se učiteljem za trud i nastojanje u napredku i boljku naše mladeži ustmeno zahvalio. A koliko u navedenih riečih ima psovke i ukora, isto toliko velim, ima u onom dopisu istine.

U ostalom mi je ovdje još očitovati, da su glinski učitelji jur shodne korake učinili, koji će nedvojbeno g. pisca uputiti, da je još istinita ona naša, koja kaže: „tko u vjetar pljuje, na obraz mu pada;“ pa i ona, štono još sbiljnije govori: „tko sije vjetar, žanje buru.“

Slavno uredničtvo „Sloge“ molim, da ovo očitovanje u svoj list uvrsti.

U Glini, 27. ožujka 1871.

Gjuro Bobinac,
nadučitelj.

Dopisi.

U Petovaradinu 8. Ožujka.

Kad sam dobio i proučio predbrojku na pedagogijsku bibliotheku, frcnula mi je iz očiju suza radostnica s milja, što mi istim mahom sve čustvo, sav duh obuhvatilo. Nije druge, pomislih, van što prije se oglasit, da sam brzim pribrojnikom!

Pak, reći ću sam sebi, nebi li se našlo i drugih rodoljubnih duša, kojim je na srdcu uzgoj naroda našega? Oj, bi, odgovorih si, jer jih poznam. Pak nuto, pokaži predbrojku ovomu, pročitaj ju i protumači onomu, prigrlilo mahom vriednih i čestitih naših rodoljuba plemenito poduzeće vaše, mili sudrugovi, pak se nesamo pribrojili već upravo i predplatili na Komenskoga didaktiku. Evo jim dičnih imena! Andro Horvatić, gradjanin; Luka Divić, gradjanin; Franjo Grgičević; gradjanin; Franjica Künstler, udova; Franjo Malin, vlastelin; Mato Romić. Za tvrdo vezanu pako ova gg. Vjek. Grgičević, učitelj; Josip Panijan, gradj.; Janko Vuksan, gradjanin; Toma Grgičević, gradjanin; Ivan Jurišić, gradjanin i vlastelin; Stipan Švager, gradjanin Marija Sabljak, babica; Ivo Debeljaković, učenik 4 razreda.

Druge vam neznam pisat, van jošte iz dna duše podviknut: živilo tako osviešćeno gradjanstvo, pak ga nasledovali i drugi.

Jesam vaš štovatelj
Vjekoslović.

(Ovim vam javljamo: 1) da smo primili od rečene gospode predplatu u svoti 18 for. 20 novč., 2) da će knjiga izaći tako koncem srpnja ili početkom kolovoza. Isto naše poduzeće podupiru i mnogi vriedni meštri gradjani zagrebački. Tako valja! S bogom! Uredničtvo.)

Natječaji.

Za učiteljicu u N. Vukovaru. Plata: 315 for., stanarine 52 for. 50 novč. Molbenice šalju se veleč. g. Anti Matiću, kot. škol. nadziratelju u Tovarniku, do 1. svibnja.

Za podučiteljsko mjesto u gl. mužkoj učioni u Varašdinu. Plata: 315 for., godišnje pripomoći 105 for. Molbenice, namienjene kr. zamaljskomu vladnomu odjelu za bogoštovje i javnu obuku, šalju se preč. g. Franji Sladoviću, kot. škol. nadzorniku i kanoniku u Varašdinu do 15. svibnja.

Za pučku učionu u Bribiru mjesto učiteljsko i orguljaško. Plata: 499 for. 90 novč. i stan. Molbenice šalju se preč. g. Vinku Mrzljaku, prepoštu i kot. škol. nadziratelju u Novom vinodolskom, do 30. travnja.

— Za učiteljsko mjesto u Tompojevcih. Plata: 210 for. 15 vagana žita, 15 vagana orunjena kukuruza stan, 5 hvati drva, 200 □° vrta. Molbenice šalju se preko kot. škol. nadziratelja veleč. g. Antuna Matića prečast. duh· stolu djakovačkomu do 15. travnja.

Imenovanje.

Josip Vinković, bivši podučitelj u Samarici (križevačkočkoj pukovniji) postao je dne 30. siečnja t. g. stalnim c. kr. triv. učiteljem u istom mjestu.

Pozor!

Na 13. ožujka t. g. primili smo doznačnicom kr. pošte Belovarske 3 for. bez imena poslača, već uz opazku na couponu: brief folgt mit. Molimo dotičnoga gospodina, nahodećega se svakako u, ili okolo Belovara, da nam se javi, pak da mu uzmognemo priznat rečenu svotu. (Uredničtvo.)

Popravak.

U broju 2. stzani 1. stupcu 2. redu 11. tiskalo se: travu, čitaj pako hranu. Na strani drugoj, stupcu prvom, redu trećem složilo se neku, a ima biti kesu.

Uredjuje ga vlastnik **Škender Fabković**.

Tiska ga **Dragutin Albrecht.**

Digitized by Google

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku.

NAPREDAK.

Ciena mu je 2 st. 50 nč. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Br. 4. **U Zagrebu** 15. travnja. 1871. **Tečaj XII.**

U prividnoj ti novoti, stara drevnina.

(Konac).

Prof. Barker u newjoržkom medicinskom collegu reče prilikom medicinskog čitanja: „Znavao sam nekoliko gospoja, kojim se mnoge alkoholske ljekarije prepisivale, da su postale obične pijanke.“

Pitam sada, nemora-li nas sumnja o svem tom objeti, nisu li tu nepodobe i zablude tako očiveste kako je sunce jasno? Doklegod lječnici neuzmogu razstavit mesnu hranu od alkoholnoga otrova, dokle ću proklinjat i jedno i drugo.

Zagledajmo malko u dokaz gospodarstveni. Vidio sam u Newjorku u mesnici, gdje visi prase, težko 7 i $^1/_2$ centa. Butina mu tegnula 75 funtij, funt stojaše $12^1/_2$ cents (1 c. = $^1/_{160}$ dol.), sva dakle but 9 dol. $37^1/_2$ A koliko je hrane moglo bit u tih 95 fl. prasetine? Bila je to malne sve sama pusta mast (tušća.) Loše meso povlačilo se samo kao vlakna, a nije ga više od $^1/_{10}$ moglo biti.

Nu znamo da je samo loše meso hranivo, tako da $^9/_{10}$ ovoga kusa nemožeš u hranivo pribrojit. Dakle stojaše hraniva čest ovoga mesa više od jednoga dolara funta.

Meso $^3/_4$ manje hrani od pšenice. Vagan pšenice dobiš za manje od $1^1/_2$ dol. Dobre pšenice ide 60 ft. i mnogo više u vagan. Možeš dakle po svakom pravilu aritmetike dokazat, da je pšenica 40 ili 50 putij cenija od prasetine, a 10 putij cenija od najbolje govedine ili bravine.

U Newjorku se na ljeto zapravi više od 20 milijuna dolara za govedinu i prasetinu, a za žito, voće i vegetabilia samo 1 mil. dol., akoprem bi u ovom i bolje i više hrane bilo. Naši selski gospodari i nesnivaju o velikom kvaru, što ga je odtud, kad se žito pretvara u prasetinu, a iz prasetine u svoje tielo. Deseti diel râda i troška dosta bi bio, da si isto toliko i tako zdrave hrane dobave, kad bi sami trošili žito, pak prascem, kako i zmijam pred napredujućom civilizacijom uzmaći dali. —

Znam dobro, da će se pobijat moja tvrdnja, da mašća nije hranom; jer to je u suporu s naukami lječnîka; znam dobro i to, da medicinski professori svojim učenikom uši zaglušuju naukom, da je mašća hranivo, obilno hranivo, na sploh i najhranivija tvar. Nu i professori se uviek neslažu.

I ja sam srećom professor. Ob ovoj praznoj tvrdnji još ćemo dalje koju reći. Nije se samo jedanput pokušalo, hraniti životine jedinice mašću; pa sve take životine popàraše, s glada jih nestà. Ovo svjedočanstvo nepotvrdjuje rečene ludosti. I čovjek i domaća životina na razlik se je način pitala i krmila, nu svagda je koja jače koja slablje obolila.

Proces pìtanja i krmljenja sam po sebi je uprav proces bolestnîčki. Nebude životina zato tusta, što bi joj živčevlja više bilo, nego zato, što potrošene tvari u sebi zadržuje, a ove, da prekrcanim krvnim posudicam odlahne, naslažu se u cjevkah i šupljinicah u slici tušće. Ratari i mesari svjedoče, da pitana sisava životina ima manje mišica, manja pluća i jetra i manje krvne posudice nego li životina loša. Mastni naslagi dotežčavaju krvi, pa zato umanjuju hranitbu, a ne da ju umnažaju. Sva životina i ljudi posve su u razmjeru svoje masti, uz jednake ine okolnosti, slabi, bezmesni, bezkrvni, a bolestim nakloni.

U staklenoj dvorani u Newjorku vidio sam na ogledu životîna mamut-krme, težko 1700 ft. Nije moglo na svojih noguh stati, pa se sveudilj prislanjalo na stranu, grstna to kùpina masti i žlezda, od koga ti kako od čovječjega dembela do ušiju dopiralo ne dihanje nego grozno hrhnjanje.

Tuj je prilično zavirit u oči najvećemu prigovoru — fysiologičkomu ili zdravničkomu argumentu. U pučatih stranah nemogu životine divljački i pustopašice trkati, da budu zdrave. Da bude i prostora i hrane više, zatvaraju se u hlieve, pojate, kozare, ovčare itd. i tuj se krme i pitaju. Ili jim se mora otet najglavniji uvjet i zakon zdravlja ili neotuste. Ljudi, ako se njimi isto tako postupa, budu glavobolni, podvrženi nesviesti i omiljavici; a tako i živad domaća. A dočim je dobitak upitanâ blaga, krmaka i peradi na trgu tim veći, čim

Digitized by Google

ovo tušće, a tim manji, čim lošje: zato se životina tako drži i krmi, da mora obolit i tim odebljat: koje čudo tada, uzčujemo li o različnih bolestih živinskih, o pošasti, o trihinah, o praščoj izgari itd.

Rekoh: svaka je krmljena životina bolestna; a loše i suhe životine na trgu nitko nekupuje. Što mislite, koliko je živine, što se pod sjekiru vodi, zdrave? Moguće, da bi se srećom našlo jedno na stotinu, a sva je prilika da ni jedno od tisuće. Skoro u svakoga blažćeta bolna su jetra, mnogomu pohabljena pluća, a mnogo i mnogo je skroz i skrozimice bolestno.

Pa čega je u tih bolnih kusih i udih? Kukaca, crvlja, pripuza ; drugoga nejma. U naravničtvu poznati su ovi stvorovi najveć po imenu cenures. Ovi parasiti i njih nakot može se razkotit po svem ustroju pa se u svakom skoru organu zakotit. Često si prokrče put u možgjane i hrbtenjaču ovcam pa odtud onda metiljave ovce. Kad se u cevčicah, utlinicah i inih rupicah ugrizu, tada se prema duplu svomu i razvijaju. U hranitbenom kanalu razmnožuju se u slici crvlja i glista. Ovaj gad je vrlo životan i žilav, te se po okuženû živinčetu prenosi na drugu ili na čovjeka, koj se tim mesom hrani. Obično nasaljanje (razsol) nemože jih zatrt ne udušit, a ni kuhanje, jedino u jako vreloj vodi. Zadnjega rata Krmskoga stradali su Englezki vojnici najveć s trakavice gliste, koje su se dobavili iz nasoljene krmetine, što su ju najveć za hranu na brodih dobivali. Vojnički lječnici uvjeriše se posle o toj tad slutnji.

Jedina utjeha, kôm ukriepit mogu trošca pitanoga i krmljenâ mesa, jest, da pripuze, trihine itd. moraju ujedno s mesom kupit. Nitko nije moguć s vidljivih znamena stanovito reći: ova govedina, krmetina ili perad ili bravina bolestna je ili nije. Ta čim je takav kusac mesa glivobolniji, crvljiviji, suhobolniji, tim je sladji, tim sočniji, tim se brže omiče. Takovo je meso u mesokuscih na visoku slavju. Lan, se osvjedočilo, da bolestne lešine krava plućobolnih, na trgu najbolje se nudjaju i kupuju.

U velikih skladištih mlieka u Londonu vlastnici paze, što se sve pojavlja na plućo-bolnih kravah, pa jih prodavaju mesarom, dok jih nezahvati sušica. Još se k tomu pridaje, da je meso plućobolnih krava za čudo i osebito slastno.

Tko to zna, pa čuje gdje zanešen mesojelac vapi pun radosti: to je najsladje meso što sam ga ikad jeo! u isti mah zna, da se taj sretni krmljenik nasladjuje mrcetinom plućobolne krave.

Ov pojav raztumačit jako je lahko. Tuberculi su posledica zaklonjenâ ili nesnažnâ zraka, negibanja i nekretanja, nepodobne ili prekoredne hrane. Kako već prije rekoh, zadnji čin probave biva u plućijuh. Ako plućima nedotiče čista zraka, tada se hranive tvari nemogu prigotorit ni usposobit za hranivo te ostanu u krvnih cjevčicah nepotrošive tvari. Nadalje: Ako množina pojedine hrane i usrkanâ zraka nestoji ni u kojem razmjeru, t. j. da je hrane više, opet jedri sok nije za hranu, i zato ga čistilu organi ko tudjinca ili nevaljanca izrinu. To je koren tuberkulom, nastajućim, što iz jedra soka nepodpuno izradjenâ i nespojivâ i taj sok ostavi u množtvu tuberkula nešto okusa i oslasti, koje ima u mlječnih cjevih i u prsnoj utlini. Tako bi ti jasno bilo, zašto je skrofulosno, tuberkulozno i nesvestično (metiljavo) meso toli sladko i ljubko.

Napokon zabacujem živinsku hranu i zato, što je tim spojeno, kako tučnja, klanje, kuhanje i jedenje ; ugušuje i otupljuje svaki najbolji žalac čustva tankâ i dobrâ. Čovjek se bolestno, nepravilno a često i u mnogu oziru prezadobce razvija. Živinstvu bude čovjek više nagibao, nego li poštenju i duhovnoj naravi. Tako ti se hrani i uzdržuje na sto i sto načina duh okrutničtva, krvarije, sebičja, samoživstva.

Iz toga se leže nesnosljivost u družtvu, iz toga se leže divljačtvo u družtvu, iz toga rat medju narodi. Kad se živina počela ubijat, tad se počeše i ljudi. „Kamo se hrast nagne, onamo i padne.“ Od toga se diete na kriv put razvoja dovadja pa truje i ništi — ostan mladeži. To je krčilac puta vinopilstvu i duhanu. Iz korena se protivi zakonu skladnoga razvitka. Svaki organ, svaki sposob, svaka sila imala bi se na svoju, imala razmjerno razvijat i rast. Sami posebi ljudi dobri su svi. Pravo odgojivanje i valjana ruka nad djetetom jači sve ćudoredne sposobnosti čovjeka i odgaja li se i razvija ustroj, mećući duhovnu narav pod gospodstvo bolnih čustvenih nagiba i požuda, ostana pokvarena i razkalašenâ, čovjek vàs bude luksus naturae, bude mrtvopuhalo, duhovni izrod i grdilo, a mi gradi i zidji tamnice i popravilnice, jer jih trebujemo, mi ustrajaj družtva za obranu mladih cura, mi kroj zakone za razložnost, mir, poštenje — sve to bude dobro došlo i posla imalo, ali samo po tom, što smo vikli i što smo prisiljeni meso jesti, jer toj strasti pod-jaram skučismo šiju. —

I još napokonkonca zato zavrgavam živinsku hranu, jer po njoj nastaje sto neizbežnih posledica, sustav ratarstva posve nepodpun, kriv, zavržan, nevaljav: Ratarija imala bi biti prvim i najvišim, jer najboljim i najplemenitijim, poslom na zemlji. A tim bi tad istom bila, kad bi voćnjaci, puni zelenja i voćja, te poljane leljijana žita obilne, stisnile krmarenje blaga, mesnice, rakijašnice itd.

Dok nebude jednom konca ubijanju marve zavolj čovječjega želudca, dotle se nenadajmo spoznat i dobro ocienit valjalost i dobrotu zemlje, kao jedine matere hraniteljice roda čovječjega. Kad se dakle i razpale živinske tvari s biljem spoje, tim ovo bude pokvareno, a jaki gnoj, što ga živinsko lajno daje, obilno je vrelo bolestim i pohabljenju mnogih vegetarskih hranivih tvarij; a čiste i valjane biljevne hrane dotle nam ne-

Digitized by Google

bude, dokle se neuvede nov novcat sustav ratarije. A toga bude, kad se puk k vegetarstvu pristranči. I tad li bude na zemlji onoga stanja, o kom starinci pjesnici snivali, proroci ga nazirali, spasitelji obricali, a svi mu se ljudi nadali. Tad istom iz mača bude ralo, iz kopja kosir, tada: pastir „jedan i pastva jedna."

Priredio Ivanović.

Neki razumnjak izrazio se u prastaro već doba ovako: „ludjak se smije svakoj novoj prikazi, svakomu novomu pojavljenju." Hrvat pako i dandanas veli prismudjencu i blunastu: „bleji, kano tele u nova vrata." Tako je bivalo, tako jest i toga bude uviek medju ljudmi.

I ovoj razpravi, kojoj je temelj znanje i skustvo, drznulo se neko stvore podsmjehnuti. Bilo mu to na čast! Jer smo uvjereni, da škola neuči jedino, već i odgaja mladež; da je njojzi jedinoj razvijat misli i načela, što se imaju, *ako ne danas* a ono iza nas, razpredat, oživljivat i stvarat: to smo se naumice pobrinuli za jezgren pregled nauke, kojom se dokazuje i skustvom i umovanjem, da je bilinska hrana jedina, koja stvara čovjeka čilijim, bistrijim, pitomijim i sposobnijim za dušev an život. I najstrožijim vegetarcem godi duši, vide li, da se njihovom naukom začelo barem razložnije hranit mesom. Svačemu se hoće razloga, ničesa nevalja prenapinjat.

Pak onda, reci svaki po duši, zar bi se naše hrvatsko čeljade u čudu našlo, kad bi mu učitelj u školi ili van nje preporučivao, da se što više hrani biljem? Nebi li možda isto čeljade posumnjati moglo ob urednu i zdravu skladu moždjâna takova učitelja? Jer, hvala bogu, svi dobro znamo, da nam se sav puk splošno hrani biljem, uz pripomoć živinskoga smoka (u Primorju niti uz ovu, već uz maslinovo ulje), meso pako da mu je redji zalogaj, a kada i jest, to biva od Sesveta tako do Poklada, dakle u ono doba kada nejma težka râda, kada se tielo manje troši. Pitajmo Posavca, što ruča, objedva i večera? Žgance te žgance, prem su mu pojate, kotci i kurnjaci puni živine.

Zasada molimo svakoga čitatelja ovih „starih drevnîna", da jih nesamo pročita, već i duboko prouči, pak da se pripravi još za jedan samo članak ob istom predmetu, što ga napisao g. Svježijć, vriedna to i čestita hrvatska duša. (Uredničtvo.)

Saborisanje prve skupštine česko-slavenskih učitelja

u Zlatnom Pragu 30. 31. kol. i 1. 2. rujna 1870.

(Dalje.)

B. Prava i dužnosti školskih vieća.

Dr. J. Beránek: Prva čest, koju smo upravo sada prijeli, bijaše, mnijem, laglja, sada stupamo k stvari puno delikatnijoj, koja vriedi temeljitijega i marljivijega uvaženja. Prvo, motreć ustroj i sastav šk. vieća, penjasmo se odozdol gori, od mjest. vieća do zemaljskoga. Imajuć sada raditi o vlasti njihovoj, podjimo natražke, od zem. vieća do obćinskoga.

1. Dakle o zem. viećU. Ovo se mora da stara sada, kako znamo, za stvari mnogovrstne Ono a) brine se o jednotu u učbi; b) veoma marljivo iztražuje i pravedno riešava pritužbe joj podastrte (!); c) ima vrhovni nadzor i svoje zem. inšpektore (!); d) učiteljstvo namiesta i odpusta (!)

Ovim se je dakako školstvo preko mjere scentralizovalo na štetu učiôna, ovim se počinja očito bezpravje obćinam. Komitet je priznao za dobro, da se oboje prvo pravo (a, b) ostavi zem. vieću, treće (c) pako da se povjeri kot. vieću, a četvrto (d) napokon da se izruči obćini.

Zem. dakle vieće mora da se stara o jedinstvo u učbi. Ima mnogih, kojim se takovo jedinstvo nerači, braneć učiteljevu slobodu nesamo u množtvu gradiva, što mu ga valja smoći, nego i u načinu i methodi učbe. Drugi su opet odviše bojazljivi, nehtijuć od slova odstupiti.

Toliko je stalno, da svaka strana ima u sebi nešto dobra a nešto takodjer nevaljala. Probitačno je dakle udariti srednjim putem. Nekakova jedinstva treba bez dvojbe i u množtvu gradiva i u načinu učbe. Ovo bùdi brigom zem. šk. vieća. Ono se staraj o sastavljenju šk. čitanaka i uredjenje učit. zavôda. Ondje se pruža najviše obseg gradiva, koje se ima uporabiti, ovdje pako put, kojim valja koracati.

Isto tako ostavlja se zem. šk. vieću pravo riešavati pritužbe u najvišjoj molbi. Ono iztražuj i riešavaj zadjevice, niklê medju obćinom i učiteljem, što jih kot. vieće nemogaše ukloniti, ili medju kotar. viećem s jedne i obćine ili učiteljem s druge strani. (Kotarska šk: vieća = našim županijskim budućim odborom.)

2. Ali, sadanje zem. vieće pritegnulo k sebi i najvišji nadzor nad školami. Nadzor nad školami doduše mora da bude nekakav. Iziskuje to napredak škôla, iziskuje to očito pravo onoga, koj na školu troši. Mi učitelji nećemo da se otresemo u tom pogledu podčinjenosti. Nu čemu, molim, da služi uredba zem. inšpektôra? Neodgovara li podpunce kot. inšpektor? Nije li to suvišnim dosadjivanjem učitelju samimi inšpekcijami, traćenjem zem. novca i neposrednim osramoćenjem kot. inšpektôra, kojim se nevjeruje, da svoje zvanje dobro vrše? (Odobravanje.)

S toga neka se ukine nekoristna, suvišna tâ uredba! Nadzor nad školami povjeri se jedino kot. vieću. Ono imenuj svojim povjerenikom jednoga izmedju vještaka pučk. školarstva, koj ima ujedno povjerenje učitêlja istoga kotara. Ovaj pako, vješt nesame školstvu uobće,

Digitized by Google

nego i poznat u okolnostih škôla svojega kotara, moći će prijateljskim savjetom i opominjanjem uharno djelovati na uspjeh školarstvu, pa netreba mu da ima nad sobom jošte zem. inšpektora. Ovakov nadzor nemožemo poricati kotaru, jer gdje je tereta, tamo budi takodjer i prâva (Výborně.)

Tada pako ukazuje se korist šk. kotârâ, ustrojenih u području kot. zastûpstvâ. Znade se, da sadanji kot. inšpektori, koji, buduć učitelji, uprravljaju ujedno toli razgranjenim kotarom — negledeć ni na ono, da se u svoj kotar moraju dovezti često iz grada dosti odaljena — nemogu redovito zadovoljavati ili jednomu ili drugomu, obično pako zanemaruju svoj vlastiti razred, koj ipak mora da bude uzorom.

Da se ovomu doskoči, radilo se u novije doba o tom, lišiti inšpektora svih drugih dužnostij te mu izručiti tek nadzor nad školami, nu zato podčiniti mu veći kotar, sastojeći po prilici iz tri polit okružja (bezirkhauptmannschaften.) Nu bio ovaj inšpektor koli mu drago bolja učiteljska sila, onda će od njega postati, bude li posve prost učiteljske djelatnosti u školi, za 5—6 g. birokrat. Pa tako što se izpravi na jednoj strani, na drugoj se pokvari.

Svemu ovomu doskoči se tim, ako se školski kotar ustroji u obsegu kot. zastupstva.

Osjekom bude u svakom kotaru 12—14 mesta, gdje se učione nalaze, ove kadkada posjetiti, neće biti težko inšpektorom.

Upotriebi li se zato prost četvrtak, moći će pohoditi čitav kotar po prilici za četvrt godine, vlastiti mu pako razred tim ništa netrpi.

Da se pako svim uedostatkom pomogne, pridružiti će mu se kotarski učitelj — pomoćnik, koj bi mogao zamieniti nesamo njega, nego i druge učitelje istoga kotara u nuždnih sgodah, n. p. u bolesti. Možda bi se u tu svrhu mogla spojiti dva susjedna kotara, pa oba zajedno imati jednoga učitelja — pomoćnika.

Komitet mnije, da će se tim načinom dostatno pobrinuti o nadzor nad učionami, te netreba, da dolazi jošte drugi inšpektor, koj je već davno škole ostavio i koj nemože dakle potrebno prosuditi ni učitelja ni učionu. (Výb!)

Predsj. Za govornika upisan je g. St. Bačkora, ravnatelj gl. učione u Pragu.

Govornik, burno pozdravljen, progovori ovako:

Gospodo!

Pomenuo se tu nadzor nad učionami, nu žalibože čedno neko čustvo obuzimlje nas, sjećajuć se ove stvari. Minulost, udaljenija i blizka, dozivlje nam u pamet obilne, ganljive, žalostne slučajeve i posljedice, šuljajuće se za nadzorom nad učionami poput crnih sjêna, tako da gotovo dobre dojme djelatnosti ove dobe zamataju u gustu tminu.

Neka se nam to netumači, kao da se žacamo nadzora nad školami ili si ga neželimo; nipošto! — nadzora nad školami, i to za promak jim, neobhodna je potreba; samo toliko si želimo, da oni, kojim se povjeri nadzor nad školami, budu zato zvanje sposobni.

Tomu netreba upravo, da svaki od njih bude ma znamenitim lučbarom, botanikom, filologom, mathematikom itd.; dakako nebi to doduše smetalo, nu neobhodna toga potreba nije.

Glavnim je uvjetom za naštup toga zvanja prije svega vlastito školsko skustvo i temeljito znanje pedagogijske struke; k ovomu valja dodati značaj nepokoljebiv, bezporočan, kao što i jasan razgled u školskom učivu i u svem što je s ovim spojeno. Mislimo li nadalje o nadzoru nad školami, nemožemo a da se neizjavimo proti nadzoru takova lika, koj se nebi žapao narivavat svoja subjektivna, česte nedokazana, pa i kriva mnenja; sve jednako, sbivalo se to pomoćju paragrâfa ili bez njih.

Još veće bi se bezpravlje počinjalo, ako bi nadzor nad školami imao služiti, da se njim tjera politika protunarodna iliti posve, ako bi se ravnao više načelî policajnimi nego načelî uzgojnimi. (Výb.) Toga radi, da se zaprieči takovo zlo, potrebito je nadalje, da imaju članovi nadzora nad školami u svojoj djelatnosti žudjenu slobodu te nepodlažu nikakovu pritisku; da jim materijalnomu stanju nitko nepreti; da mogu steći povjerenje kod onih, koje nadziru.

Koliko bi putij morali šk. nadzornici nadgledati škole, poglavito visi ob okolnostih samih škola. Nu toliko dodajemo, da takav nadzor nesmeta učitelju u njegovu službovanju, da mu nenanaša poslova, koji bi mu oduzimali vremena, doznačena učbi i vještbi školske mladeži.

Ako bi se spazio kakov neréd u školi, nastoj s učiteljem posve umiljeno o njegovu odstranjenju. Mirnošću i dobrim taktom postiže se više nego mnogom strogošću.

U tom smislu dobro veli neki vrstnih pedagoga novije dobe, rekav: „Najbližnji poglavar budi učitelju savjetnikom i prijateljem, redje kuditeljem, ali *nikada sleduhom, uhodom.*“ (Výb!)

Ako bi se pako spazilo, da je u istinu napredak školske mladeži u pogibelji. te mirno opominjanje i obrazloženi prigovori nejmaju željena uspjeha, tada dakako nalaže potreba, da se za daljnju pomoć pita i tada gledji više na stvar nego na osobu.

Nadzor nad učionami vrieži u sebi i taj častni zadatak, da zastupa *učitelja naprotiv strankam*, kadgod mu koja od njih krivdu nanesla. (U čelo se, ravnatelji! Ured. :)

Po sebi se razumie, da prvom kontrolom u školi mora da bude učitelj sam, i bez dvojbe sviestan je učitelj takodjer sam sebi odista kontrolom, jer poznaje

Digitized by Google

svoju zadaću i znade, da o njem visi poglavito budućnost mlada naraštaja; da gledaju nanj brižljivi roditelji, probudjena občina i svakolika država; da dobrim, svjestnim, nabožnim vodjenjem mladeži i učenjem i vještbanjem stavlja temelj njezinu i narodnu blagostanju, (Výb!)

G. C. Říha, uč. iz Novoga Bydžova, umirovljen u Pragu:

Govorit nam je i savjetovati se ovdje o nadzoru nad školami. Prije svega reći ću koju, kako se taj nadzor sada vrši.

Gospodo!

Ja shvaćam nadzor nad školami tako, da se mora osvrtati, kako bi se podiglo pučko školstvo, da se ima osvrtati na procvat školstva uobće i na promak narodnjega školstva napose. Nu pitam Vas, gospodo, kad se odpuštaju najvrstnije sile — muževi za školstvo zaslužni — kad se ganjaju učitelji koji si stekoše glas već po cieloj zemlji: možemo li to nazvati promicanjem školstva? (Nikada!) Ovako neće se raditi nikada o napredku naših škola, to mora da bude drugim načinom. Imam li možda kazat, kako da se ustroje kot. školska vieća? Nitko si odista neželi, da u šk. viećih sjede muževi, koji neumiju prosborit češke rieči, da tamo sjede muževi, koji neumiju ni redka češki valjano napisat? (Výb!) To mora da bude drugčije, hoćemo li govoriti o napredku u školstvu.

Imamo takodjer mjestna šk. vieća, ali ob ovih nije moguće nešto kazati, jer se dosele nerodiše. (Smieh.) Nu mislim da imamo drugo šk. vieće, najme občinu. Tko je sagradio školu? — Občina. Tko uzdržava učitelja? — Občina. Tko se stara za učila? — Občina. Tko šalje svoju dječicu u učionu? — Občina.

Mislim dakle, da občini prije svakoga stoji do toga; da se brini za promak svoje učione, — njoj dakle takodje ima pripasti prvi nadgled, i to je mjestno šk. vieće. Bude li občina sama nadzirati ili izabere li za to nekakova zastupnika, to nam je sve jedno. (Odobravanje.)

G. M. Havelka, uč. iz Hrudimi:

Povela se tuj rieč o nadzoru nad školami, o dobrû i griešnû; hoću samo kojom kazati, odkuda taj griešni nadzor poticati može. Tja do najnovije doba nemarilo za učitelja glede njegova mnenja. Crkva nastojaše samo u nabožnom obziru o tom, da se sve dobro „producira“; je li učitelj nabožno misli, na to se neobaziralo, samo da je hodao svaki dan u crkvu i svim crkvenim svetkovinam prisustvovao.

Druga gospoda mišljahu, da jim učitelj glede političkoga mnenja mnogo škoditi nemože, i toga radi nemarahu praveć za njegovo mnenje u tom obziru, te on bijaše dosti slobodan u tom. Nu koli stavno mjesto zauzimlje učitelj u pogledu političkom i koli doprinieti može u tom na korist naroda, znade se dovoljno. U poslednje vrieme pazilo takodje i na ovo, i reklo u kratko učitelju:

U vjerskom pogledu radi što ti drago, ali u pogledu političkom — tuj budemo te paziti, i načinilo to tako, da je to metnulo u zakon „o nadzoru nad školami.“ (Odob.)

Ja si predstavljam učitelja, da stoji u školi svagda kao učitelj i kao takav vrši svoje dužnosti. Došao pako tko mu drago, neka se osvjedoči, što učitelj r a d i ili n e r a d i, prema tomu neka ga sudi, nikada pako neka se negleda na njegovo političko mnenje. Nu vidi mi se kod novoga nadzora, da se manje haje za učiteljsku spretnost, vještinu, temeljitost i vrstnoću, koliko više za to, da „ide, što no rieč, u račun.“ Znam, gospodo, kako biva vani. Daleko bùdi od mene, da hoću možda nekoje veoma cienjene osobe sumnjičit, već mnijem, koga izabraše, smatralo ga orudjem za pritisak narodnjega duha; gledalo se bo na sploh manje na naobrazbu učiteljsku, nu više na političko mnenje. (Výb!)

Učitelj mora da ima nekakovo političko mnenje, nu škola nesmie da bude stecištem koje političke stranke; učitelj zabòravi u školi na politiku, zabòravi, da si gradjanom, te bùdi samo učiteljem. Htjeti upotriebit školu za koja političku stranku, bilo bi griešno, pače nesavjestno.

Prije svega vodimo mladež k tomu, da se naobrazi u m i š l j e n j u. Povede li se mladež k samostalnomu mišljenju, onda neće u životu zaostajati te poći će svojim putem odriešito napred.

U 3. st. čitamo: „Kot. šk. vieće obavlja nadzor svojim povjerenikom“ i ovim se povjerenikom mnije učitelj. Tko pako da kaže kot. zastupstvom o takovu učitelju? Poznajem mnoga kot. zastupstva, nu neznam, bili našla sposobna za nadzor učitelja, da jim nije predložen; s toga predlažem, da se tomu doda: „po učiteljstvu istoga kotara predloženim.“ (Odob.)

G. Y. J a n o t a, ravnatelj sirotišta iz Píska:

Pozdrav „ot Otovy krivy, zlatonosny! Braćo! toli se mnogo liepa izreklo već, toliko pravih istina poznasmo, pa ipak hoću jošte nekoliko riečij da progovorim o nadzoru. Nadzora nad učionami neplaši se ni jedan učitelj; učitelj sam vrši prvi nadzor nad sobom i nemora se bojati nadzora, zadovoljava li svojim dužnostim.

Dočekasmo se pako nadzora i ne malo začuditi se morao svatko, da je to bilo upravo česko učiteljstvo, koje izlučilo iz reda onih, koji bi nadzor vodili. Koji su i koji bijahu oni nadzornici, imenovani u ime pučkoga učiteljstva za nadziranje? Učitelji to su srednjih škola, škôla realnih i gimnazija.

Akoprem duboko štovanje k njim gojim — zanimaju se bo znanošću — mnijem, da kad se jim povjerava nadzor nad učionami, uzimlje jim se vremena, koje bi

Digitized by Google

znanosti imali prosvetiti. Poglednemo li bližje na stvar i scienimo li, da su u njemačkih pokrajinah bili ustanovljeni za nadzornike učitelji iz narodnih škola, pa da se samo u českih krajinah ovo zaboravilo: moramo priznati, da se tim htjelo českomu učiteljstvu pučk. škôla izjaviti nepouzdanje, pače pokorenje (Výb!); pa tko takovo pokorenje počiniti može, onaj se nebrini za napredak školstva.

Samo onakov je nadzor prav, koj podupira težnje učiteljstva, pa ako smo bili lišeni takove podpore te takovu, da rečem, moralnu ćušku zadobili, mora da se pobrinemo, da se to neopetuje; zato neka se izreče: „Nadzor nad školami mora se povjeriti učitelju, najvećma pouzdanja imajućemu."

Smatram, gospodo, da bude li nadzirati p. učiteljstvo, koji spoznaje potrebe i mahne našega školstva, znati će doskočiti predlozî i razjašnjenjî tim nedostatkom. Bude li učiteljstvo samo sebe u toj stvari podupirati, neće ga ostaviti uznešena misao, da je ovršilo ono, što mu je nalagala dužnost ovršiti za dobrobit svojih sugradjana, za dobrobit naroda. (Pohvala).

G. Vít, uč. iz Rokycâna: Molim za razjašnjenje, kako se široko razumie, da mjestno šk. vieće ima izravni nadzor nad školami?

Predsj.: Tim se misli, da se občina stara za promak svoje škole, nipošto pako, da se upliće u učbu, već da joj bude briga za sve, što školi trebuje, da može svojemu zadatku odgovoriti. (To hoće i hrvatske vlade šk. osnova. Ur.)

G. Vít: Pošto gledom na pedagogijsku i scientifičku stranu nespada takov nadzor občini, biti će dakle potreba, da se to temeljito iztakne. Mislim, da u školi može samo intelligencija razsudjivati o tom, što i kako da se uči, ove su pako rieči veoma široke te mogu u sebi sve involvati.

G. dr. Beránek: Nadzor mjestnoga šk. vieća nemože se nikada odnašati na učbu.

G. Václav Kredba, učitelj pražki, redaktor pedag. tjednika „Posel z Budče" (burno pozdravljen): Prijašnji g. govornik (g. V. Janota) iztaknu, da nas zapalo poniženje, da smo zadobili nekakovu moralnu ćušku tim načinom, što je imenovalo malo dostojanstvenîka iz českoga učiteljstva, gdje usupor da u pokrajinah njemačkih ustanovilo nadzornicî više učitêlja!

Ja prema svojemu osvjedočenju nesmatram to za nikakovu čast ili odliku; jer, gospodo, na onom polju, gdje nestoji narod, nejma mjesta svjestnu českomu učitelju, za takovom časti negramzimo te možemo Bogu hvaliti, što nas nije zapala. (Výb!)

G. V. Janota: Braćo! mislim, da sam ukazao za svoje 25godišnje djelatnosti u školstvu, da jesam Čeh, da se držim prâva, koja brane naši deklaranti. Nehtjedoh reći, kako da bismo bili gramzili za tim, da nas zapadu nekakove časti, bilo to daleko od mene; nu totiko moram primetiti, da bismo bili u tom barem opazili istinu volju onih, koji se gradili kako da će koristiti p. školstvu.

Ta tko bi bio izabran, nije morao tu čast primiti. Nije bo zato izdajicom domovine onaj, tko izabran u sabor tamo nejde, opaziv, da bi tamo prava češke kraljevine narušena bila. (Výb!)

Glasovi: Konac debati!

Predsj. Primate li, gospodo, predlog, za konac debati?

(Prima se).

Predsj. Bude se dakle odvjetovalo o pojedinih stavkah.

1. „Zemaljsko šk. vieće neka se stara za jedinstvo u učbi, iztražuje i razsudjuje pritužbe mu predane u najvišjoj molbi.

2. „Kotarsko šk. vieće obavlja nadzor svojim povjerenikom po kotarskom učiteljstvu predloženim, odlučuje o pritužbah u drugoj molbi te bira kotarske učitelje pomoćnike."

3. „Mjestno šk. vieće ima neposredni nadzor nad ekonomičkom upravom škôla.

(Svikolici se predlozi primaju jednodušno.)

Posle čita predsj. 5 upravo prispjelih telegrama, koje pozdravi škupština srdačnim „Slava!" i „Na zdar!"

(Dalje.)

Zakonska osnova.*)

Ob ustrojstvu narodnih školah.

DIO I.

O školah

§. 1.

Narodne su škole učilišta, u kojih se dieca pomoćju narodnoga jezika i njegove knjige podučavaju u početcih znanja i umienja za svakdanji život potrebna.

§. 2.

Narodne se škole diele na pučke i gradjanske, k pučkim školam pristupaju opetovnice a nad svimi stoje preparandije, kano obrazovališta učiteljah.

§. 3.

I za pojedine se struke mogu ustrojiti narodne škole. —

§. 4.

Narodne su škole ili javne ili privatne. Javne su one, koje zemlja, ili občine ili vierske občine ili narodna tiela prama propisom ovoga zakona podižu i uzdržavaju: ostale su privatne.

---

*) Uzeto iz „Sloge".

Digitized by Google

ODSIEK I.
O javnih narodnih školah.
Poglavje I.
O narodnih školah u obće.

§. 5.

Zemlja, obćine i moralna tiela mogu podizati i uzdržavati narodne škole.

§. 6.

I vierske obćine evangelîka i izraelîćana mogu u obćinah, gdje njihovi sljedbenici stanuju, podizati i uzdržavati narodne škole. One mogu same prineske svojih sliedbenika za uzdržavanje škola odredjivati i rukovoditi, učitelje izabirati i plaću odredjivati; u svem ostalom imadu se podvrgavati propisom ovoga zakona.

§. 7.

U svakoj obćini, u kojoj stanuju sljedbenici raznih viera, mogu isti o zajedničkom trošku podizati i uzdržavati svoje zajedničke narodne škole; ali svakoj vierskoj obćini ostaje prosto, podizati i uzdržavati svoje posebne vierske narodne škole. U ovom posliednjem slučaju nisu članovi takove vierske obćine dužni, išta doprinositi za podizanje i uzdržavanje narodnih škola druge vierske obćine.

§. 8.

Ako u kojoj obćini ima za uzdržavanje narodnih škola kakova zaklada, utemeljena zajedničkimi prinesci sliedbenika raznih vierskih obćinah: onda se moraju iz iste zaklade davati podpore odieljenim narodnim školam prama razmierju uložene glavnice.

DIO I.
O školah.

§. 9.

Zajedničke narodne škole smatraju se vierskimi one viere, koje su sljedbenici brojem pretežniji. Na njih mogu za učitelje biti namješćeni samo sljedbenici pretežnije vjere.

§. 10.

Narodne škole, koje zemlja podiže i uzdržava, nedrže se vierskimi školami. Na njih mogu za učitelja biti namješćeni sljedbenici svake u zemlji priznane vjere.

§. 11.

Svaku narodnu školu mogu polaziti učenici svake vjere.

§. 12.

Sgrade narodnih škola moraju stajati na shodnih i zdravih mjestih, moraju biti suhe, svjetle i provjetrive, imati dovoljna prostora za učeću se mladež.

§. 13.

Narodne škole moraju biti providjene dotičnimi učevnimi sredstvi, pače učili.

§. 14.

Kužno ili umno bolestna i umno slaba djeca imadu se izključiti iz narodnih škola.

§. 15.

Na svih se narodnih školah moraju djeca razna spola obaška podučavati, izuzam male pučke škole, gdje se mogu i skupa podučavati.

§. 16.

Nastavni je jezik na narodnih školah hrvatski dotično srbski. Nu na školah, koje podižu i uzdržavaju stanovnici drugoga po jeziku plemena, nastavnim je jezikom dotični materinski; na takovih se školah povrh toga ima učiti hrvatski jezik kano redovit predmet. Nu ako stanovnici takovih školskih obćina i hrvatski govore, nastavni jim jezik hrvatski, samo što se po naročitoj želji takovih školskih obćina ima i materinski jim jezik učiti kano redovit predmet.

§. 17.

Školske knjige propisuju na svih narodnih školah zemaljska vlada, ter se druge nesmiju upotrebljavati.

§. 18.

Sve školske knjige na svih narodnih školah moraju biti jedne te isto, osim vjerozakonskih knjiga.

§. 19.

Zemaljska će vlada tako regidirati nevjerozakonske školske knjige, da nigdje nezapnu o posebne nauke pojedinih viera.

§. 20.

Sve školske knjige na svih narodnih školah, bile tiskane latinicom ili ćirilicom, moraju pisane biti jednakim jezikom glede slovnice, sloga, pravopisa i terminologije.

§. 21.

Čitanke na svih narodnih školah, izuzev za prvi i drugi razred pučkih škola, moraju biti tiskane smjesimice i latinicom i ćirilicom.

§. 22.

Sve se školske knjige svih narodnih škola imadu o zemaljskom trošku tiskati; a dobitak odatle pripada zemaljskoj školskoj zakladi.

§ 23.

U narodne se škole primaju učenici početkom školske godine; kasnije jih s važnih uzroka može primiti na malih pučkih školah obćinski školski odbor, a na drugih školah dotični učiteljski sborovi.

§. 24.

Predavanja na narodnih školah traju svakoga tjedna najmanje 20, a najviše 25 ura, računajući ovamo i nauk vjere; ali izuzamši gimnastiku i svakojake praktičke vježbe.

§. 25.

Praznici, povrh nedjela, blagdana i četvrtaka traju dva mjeseca na godinu. Vierske si škole (§. 6.) uredjuju praznike prama svojim blagdanom; al i ondje moraju dva mjeseca trajati praznici.

Digitized by Google

§. 26.

Na narodnih se školah neplaća ni primarina ni školarina.

(Dalje.)

Izvod

iz zapisnika odborskih sjednica učiteljske „Zadruge.“

Odborskih sjednica obdržavalo se tečajem ove školske godine šest; u tih sjednicah razpravljalo i viećalo se je o vrlo mnogo stvarij, koje su zasiecale bud u nutarnju upravu, bud na vanjske odnošaje, „Zadruge“ te ovdje vadimo samo ponajglavnije i u javnost spadajuće točke.

Gg. nadzornici izvješćuju ob uzgoju povjererene si sirotčadi; tako gosp. Petak o Mackinoj, g. Hudec o Somogjiovoj, g. Mlinarić o Mlinarićevoj, g. Basariček o Kovačevoj, a g. Peršin o Ježkovoj djeci, te se svi izjaviše, da dotična sirotčad u svem dobro napreduje. Nadalje bio g. Lampe, župnik u Orahovici, imenovan nadzornikom Pavičićkine, a g. Muljević učitelj u miru u Požegi za nadzornika Kolarićevoj djeci.

Djeci pokoj. učitelja Kolarića opredjeljuje se po ustanovljenom već ključu 9 for., a sinu pokoj. učitelja Miškovića 5 for.

Pošto se udova učitelja Estera u Feričancih i utemeljiteljnoga člana u velikoj biedi i nevolji nalazi, te pošto se je pomenuta udova na upravlj. odbor „Zadruge“ molbom obratila, da joj ovaj kakovu stalnu mirovinu ili podporu pruži, „Zadruga“ pako toga po svojih pravilih učiniti nemože, to joj je upravlj. odbor u ime pogrebnih troškova 20 fr. opredielio, a glede stalne mirovine njezine, košto glede mirovine svih udova umolio je upravlj. odbor Vis. zem. vladu, da ona u tom jedared što stalna odredi.

Upravlj. odbor htjede i ove godine još jednu zabavu u svrhu „Zadruge“ prirediti, nu nemogaše dobiti dvorane; s toga se odazvaše nekoja ostala braća baš hvalevriednim primjerom. Tako prirediše učitelji u Karlovcu zabavu, kod koje je 250 for. a učitelji izpod Kalnika opet u Križevcih kod koje je 232 for. unišlo.

Stubičani poslaše takodjer 132 for., što su jih na tomboli dobili. Visoka zem. vlada priteče takodjer usljed saborskoga zaključka s 500 for. „Zadruzi“ u pomoć.

Za te novce kupljena je hrv. sl. razteretnica za 1000 for., a za novce, unišle u Stubici, kupljena je na njihovu naročitu želju srećka od god. 1860 za 100 fr.

Sabirnimi arci, što jih je upravlj. odbor tiskati dao, sakupiše nekoja gg. odbornici takodjer u privatnih družtvih liepu svotu, a imena gg. darovatelja obnarodovat će se u novinah.

Nastojanjem občinskoga bilježnika g. Sime Silvestra opredieliše obe občine Suhopolje i Cabuna „Zadruzi“ 40 for. i to svaka po 20 for. Ugledale se u taj plemeniti primjer i ostale imućnije občine!

U Zagrebu 10. travnja 1871.

Antun Irgolić s. r.
predsjednik.

Tomislav Ivkanec s. r.
tajnik.

Nove knjige.

Tiskom Rudolfa Milića u Ljubljani izišao „Učiteljski koledar“ za 1871. Izdalo ga učit. družtvu za Kranjsku, uredio pako poznati naš pisac A. Praprotnik.

— Tiskom Dr. Albrechta, ugledala sviet knjiga, pod naslovom „Viestnik narodnoga zemaljskoga muzeja, za g. 1870. Knjiga je pouzdan provodić svakomu, koj uljegne u muzej, a sastavio ju g. Ljubić, u koga se prodava po 1 for.

— Tiskom Nar. tiskarnice ugledala sviet „Lira“ knjiga II, spjevana Velimirom Gajem. Osim predgovora ima Lira: 1. Mirogojke; 2. Stvore i uzore; 3. Dokolice; 4. Lepirice, 5. Bosanke i Crnogorke; 6. Otresine od od godine 1861—1871, pak 7. Bilježke. Lire se mahom s početka mnogo razpačalo.

— G. Jašo D. priredio je i tiskom L. Hartmana i družbe mu izdao „poštarski rečnjak,“ složen azbučnim redom njem. hrvatski i naprotiv. G. Jaši liepo je pošlo za rukom imenovati toliko stvarij i pojmova, zasiecajućih n poštarstvo, čim se dokazalo, da nam se dandanas i u poštarnicah može i ima širit i banit splohom hrvatski, ne pako tudji jezik.

— Družtvo sv. Jeromina pozdravilo nas veoma liepom pisanicom, knjigom najme , nosećom ime „Učitelj Dobrašin,“ pripovieda puku Ivan Trnski.

Tiskao ju Dr. Albrecht, te je VI. naklada istoga družtva. O njoj drugi put koju, zasada samo to, da bi se imala što većma razpučiti.

Promjena.

— G. Ante Čipin, dosada učitelj u Kninu, postao nedučiteljem u N. Gradu u Dalmaciji, a gosp. Stipan Stazić, bivši u Prominu, učiteljem II. razreda u istom N. Gradu.

Natječaji.

Za pučku učionu u Novom mjestu učiteljsko i orguljaško. Plata: 570 for. i stan. Molbenice, namienjene občini Novljanskoj, šalju se preč. gosp. Vinku Mrzljaku, prepuštu u Novom, do 30. travnja.

— Za učiteljsko i orguljaško mjesto u Ivancu kod Koprivnice. Plata 262 for. 50 n, 40 vag. žitka, 12 hv. drva, vrt, oranice i livade do 5 ralij i stan. Molbenice šalju se do 20. travnja Veleč. g. Josipu Šavoru, podjašprištu u V. Bukovcu. (M. Bukovec).

Sbornica.

G. A. V-n. Nemožemo tiskat, jer se niste barem za nas ne, podpisao. Onoga, proti čemu pišete, nećitamo; s toga upravo hoćemo barem znat: koga i zašto tko tuče?

Uredjuje ga vlastnik **Škender Fabković**. Tiska ga **Dragutin Albrecht**.

Digitized by Google

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku.

NAPREDAK.

Ciena mu je 2 st. 50 nč. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Br. 5. **U Zagrebu** 1. svibnja. 1871. **Tečaj XII.**

Konstantin Dmitriević Ušinskij, slavni pedagog ruski.

Gospodine uredniče!

Književni sbor hrvatskih učitelja, kano što oglasi dne 20 siečnja o. g. naumio izdavati „pedagogijsku biblioteku za pučke učitelje.“ Ova će se biblioteku obazreti takodjer na glasovitije pedagoge svih naroda, te će se upravo započeti „didaktikom“ slavnoga Čeha Jana Amosa Komenskoga; a u „povjesti pedagogije“ odredit će se jamačno onim pedagogom dostojno mjesto.

Ova me namjera književnoga sbora pobudi na ovo nekoliko riečij, kojimi bi htjeo njegovu pozornost svratiti na jednoga slavnoga ruskoga pedagoga, po svoj prilici slabo poznatoga mnogim članovom književnoga sbora. Ovo zaključujem odavle, što znadem, da naši književnici u obće malo poznaju rusku književnost, a hrvatski učitelji gotovo nikako. (Razumieva se: ne svojom krivnjom. Ured.)

Taj ruski pedagog jest Konstantin Dmitriević Ušinskij. Slušajte, što piše o njem prijatelj mu Gj. Rehnevskij u znamenito ruskom naučnom časopisu „Viestniku Evropy“ (God. VI, 1871, knj. II. str. 883): „Ime K. D. Ušinskoga steklo si u nas posljednjih deset godina velik glas; po knjigah, koje on sastavi, podučava se skoro svakolika naša omladina; te jedva ćemo se prevariti, reknemo li, da „dětskij mir“ i „rodnoe slovo“ Ušinskoga zauzima u povjesti naše prosvjete takovo mjesto, kakovo je u XVII stoljeću na zapadu zauzimao glasoviti „orbis sensualium pictus“ Komenskoga, davši pravac početnomu umnomu obrazovanju mnogih koljena.“

A da se sva pohvala nije samo u vjetar bacala, osvjedočit ćete se, čim doznate, da je „dětskij mir“ izašao tek 1865, a „rodnoe slovo“ tek 1864 god. pa da su obje knjige doživjele već deset izdanja, a razširene u 616.000, slovom: šest stotina i šestnaest tisuća iztisaka.

Ova čuvši rado će valjda hrvatski učitelj čitati kratke crte iz života tolika pedagoga.

K. D. Ušinskij polazi iz stare malo-ruske plemićke obitelji i rodio se u Tuli god. 1824. Otac mu bijaše okružnim sudcem u Novgorod-Sjeverskom, černigovskoj guberniji, gdje je Konstantin izučio glavnu učionu i gimnazij, komu bijaše tada ravnateljem glasoviti Ilija Teodorovič Timkovski, bivši profesor na harkovskom sveučilištu. Izučivši gimnazij predje Ušinskij na moskovsko sveučilište (1840), gdje je slušao na filosofskom i pravoslovnom Fakultetu. Ruska su se sveučilišta upravo onda, poslije preustrojstva za ministra obuke gr. S. G. Stroganova, stala bujno razvijati. Mladi profesori, koje bijaše izaslalo u inostranstvo za svoje usavršenje, zauzeše učiteljske stolice, te umješe svojim predavanjem uzpiriti u omladini ljubav k nauci. „Ušinskij piše njegov prijatelj — u to je već doba svih nas nadilazio svojimi neobičnimi darovi;“ vjerna mu pamet i bistar sud, to su dva svojstva, kojima se osobito odlikovao. Slobodno od školskih nauka vrieme upotriebi za čitanje i učenje jezika.

Jedva je Ušinskij dovršio sveučilištne nauke (1844), bude ministrom Strogunovim, koj je umio cieniti njegove vanredne sposobnosti i mnogostranu naobraženost, imenovan profesorom na demidovskom liceju u Jaroslavu, koj je upravo tada bio preustrojen u višje kameralno učilište. Ušinskij je ovdje uz druge mlade profesore, Lvovskoga i Tatarinova, predavao državoslovnu enciklopediju i nauku financija. Ušinskij je sustav kameralne nauke predavao po obćenitom filosofskom sustavu, kako ga učili Karlo Ritter i Adam Smitt; a besjeda njegova „o kameralnom obrazovanij“, koju je držao u svečanoj licejskoj skupštini 18 rujna 1848, iste godine u Moskvi tiskana, zaokružila je cielom Rusijom.

Ušinskij ostavi god. 1850 svoje mjesto u Jaroslavu, te se preselio u Petrograd, gdje ga ministar L. A. Perovskij pozvao u ministarstvo.

Ovdje je Ušinskij, koliko mu služba dopuštala, nastavio svoje nauke, učio filosofiu obzirom osobito na sviet i zemlju, promišljao ob uplivu prirode na čovjeka i obratno po sustavu Ritterovu, te je priobćio posljedak

Digitized by Google

svojih promatranja u časopisu „Sovremeniku“*) i u „bibliotekě dlja čtenija“. Uz ovo usavršivao se u englezkom jeziku i književnosti, te tim popunio svoje poznavanje drugih evropskih jezika, naime njemačkoga i francezkoga, i njihovih književnostîj.

God. 1855 primio učiteljsko mjesto u „sirotištu“ gatčinskom, koje mu ponudio ravnatelj P. V. Golohvastov, bivši načelnik demidovskoga liceja, te poznavajući ga odanle Ušinskij, koj je radje naučao nego li sjedio u pisarni, predavao je na ovom zavodu književnost i pravoslovje. On je u tom zavodu prešao na pedagogijsko polje posvema. Ovaj najme zavod u Gatčinu nečini jednoga samo učilišta, već sastavlja, tako rekuć, čitav sustav učilištâ, počam od pučke učione do liceja; omladina se u razdieljenih odjelih njegovih uči, ovdje azbuku, ondje jezike, ovdje opet prava i zakone.

Ušinskij, bivši profesorom u pravoslovnom odjelu, bio je ujedno nadzirateljem razrêda, te je obuhvaćao sve odjele zavoda. To ga i je potaklo, da je počeo učiti svu koliku pedagogijsku književnost, počam od Basedova i Pestalozzia do Disterwega i Karla Schmidta. Od te je dobe sav svoj život posvetio izključivo pedagogiji. A kolikim se mogao uspjehom baviti ovom naukom, sami ćete lasno nagovieštati, kada po ovom životopisnom nacrtu promotrite njegovu razgranjenu pripravu u različitih naucih, toliko poznavanje jezikâ i njihovih književnostij itd.

Ušinskij nije zapustio iznieti na svjetlo plodove svoje pedagogijske nauke; pisao je najprije razne razprave u „žurnalu dlja vospitanja“ koj je Čimikov uredjivao; ovdje je Ušinskij napisao: „O polžě pedagogičkoj literatury (1857); o narodnosti v obšćestvennom vospitanií (1857); školnaja reforma v sěvernoj Amerikě (1858); vnutrennoe ustrojstvo sěvero-amerikanskih škol. (1858); tri elementa školy“ (1857). te je stao pripravljati djela o početnom podučavanju, koja su mu kašnje ime u Rusiji proslavila.

Pedagogijska djela kano i trud Ušinskoga okolo razvitka gatčinskoga zavoda, nagradjen najvećim uspjehom, obratiše nânj pozornost načelničtva IV odjela carske kancelarije, te bude po njoj 1859 godine pozvan na mjesto nadzornika razrednoga u c. odgojilištú zaplemkinje i aleksandrovskom učilištu u Petrogradu. Posljednji se zavod trudom Ušinskoga upravo preporodio; jer je nesamo sâm u tom smjeru radio, nego je i umio zânj predobiti najdarovitije ruske učitelje i odgojitelje, koji sada u ruskòj pedagogijskoj književnost zauzimaju odlično mjesto, kano što su J. P. Pugačevski, J. J. Raevski, V. F. Russe, V. J. Ljadov A. J. Pavlovski, V. J. Vodovozov, J. J. Semenov, L. J. Mozdalevski, bar. Iv. O. Kosinski, O. Th. Müller, G. S. Destunis i M. J. Semevski. Ovi su svi sastavili prijateljsko kolo, kojemu je Ušinskij bio središte, umievši uliti mu ljubav naprama gojitbi omladine. U sastancih držanih kod Ušinskoga priobćivali bi si oni svoje izkustvo i znanje.

U to je doba ministar narodne prosvjete E. P. Kovalevski radio okô preustrojenja ruskih učilišta, svih bez iznimke. On je sastavio odbor iz samih stručnika, koj je imao izraditi osnovu učevnu za nižje i srednje učione; a kada je ova osnova bila gotova, dade ju ministar tiskati u svojem „žurnalu ministarstva nar. prosveščenija“, da tako izazove kritiku vještâka i pedagôga- Kako bi se ova ciel još laglje promakla, odredi ministar, da se „žurnal“ preobrazi u glasilo za takove razsudbe i u obće za pedagogijska pitanja i razprostiranje pedagogijskoga znanja. Tako biva u „varvarskoj“ tobož Rusiji, u „autokratskoj“ državi; a mnoge se ustavne vlade boje pretresivanja njihovih zak. osnova i naredaba!

Ušinskomu bude povjereno uredničtvo „žurnala“ i naloženo, da ga preobrazi u poseban pedagogijski časopis.

U tom je vidu počeo časopis izlaziti u srpnju 1860 pod uredničtvom njegovim. Ušinskij bijaše dakako duša tomu podhvatu; on je izmedju ostalih napisao razprave: „Trud, o nravstvennom elementě v ruskom vospitanij, psihologičeskya monografii, proekt učiteljskoj siminarii voskresnyja školy itd.

Kada je gr. Putjatin izmienio Kovalevskoga u ministarstvu „narodnoga prosveščenija“, te je on odlučio opet promieniti program svojega glasila, pretvoriti ga najme u organ za sve nauke poput francezkoga „Journal des Savants:“ položi Ušinskij uredničtvo, koje je mogao sadržati, nescineć se sposobnim za uredovanje takova enciklopedičko-naučnoga časopisa. Uza to ostavi on uz uredničtvo mjeseca studenoga 1865 državnu službu u ministarstvu, te je nehtjede primiti niti na ponudu novoga ministra A. V. Golovina, koj je mjesec dana kašnje zamienio gr. Putjatina. Glavni uzrok, sbog koga izstupi Ušinskij, bijaše njegovo poremećeno zdravlje, koje mu valjalo šteditì. Medjutim, nije on prestao pisati u „žunal min. nar. prosveščenija“; osobite je vriednosti njegova razsudba pedagogijskih djela glasovitoga pisca J. N.. Pirogova, uvršćena u ožujsku svezku onoga mjesečnika. Oba su se pedagoga glavno u tom razilazila, što po Pirogovu imali bi osnovom obrazovanja biti klasički jezici i humanizam, po Ušinskomu pako narodni jezik i novija prosvjeta. Ovu je svoju misao Ušinskij dalje razveo i utvrdio u ruskom dnevniku „Golosu;“ a izveo ju

*) Vriedno je spomenuti njegove razprave: Pojezdka na Volhov (sovrem. 1852 br. 9); literaturnyj harakter ili istorija genija (sovr. 1853, br. 5—8); sěvernyj Ural (sow. 1853 br. 8—11); magazin zemlevěděnija i putešestvij (sovr. 1854, br. 6) itd.

Digitized by Google

praktički u svojem za pedagoga rukovodstvu pod naslovom „Rodnoe slovo.“

Početkom svibnja 1862 odputova Ušinskij sa svojom obiteljí u inostranstvo, da se odmori i oporavi svoje zdravlje. U inostranstvu provede 1862—67 god. živuć najviše u Švajcarskoj i u Heidelbergu; ali je svake godine nekoje vrieme probavio u Rusiji, da štampa svoja djela i uredi svoje poslove. Nu samo se kaže kod takova muža, da je Ušinskij i u inostranstvu živio svojoj nauci; on je proučio u Švajcarskoj školsko ustrojstvo ove napredne zemlje, poimence polazio pučke učione, djevojačka odgojilišta i učiteljska sjemeništa. Kod svojega u Švajcarskoj izkustva objelodanio je u „žurnalu min. nar. prosvešćenija (1862 i 1863)“ u svojih pismih: „Pedagogičeskaja pojezdka po Švajcariji.“ Ovdje je uredio svoje često pohvaljeno djelo „Rodnoe slovo,“ kojega su prve dvie knjige namienjene obuci djece od 6—9 godina; te je pripravio za tisak izvrstnu uputu za porabu onoga djela pod naslovom: „Knjiga dlja učaščih.“ Ušinskij je nadalje sastavljao pedagogijsku antropologiju, iz koje je još prije („vnimanie“ u žur. min. nar. prosv. 1860) priobćivao odlomke. Prvi diel ove antropologije izadje 1867 god. pod naslovom: „Čelověk, kak predmet vospitanija“; drugi diel 1869, u kojem razpravlja a ćućenju i volji.

Pošto se Ušinskomu zdravlje oporavi u toliko, da bi mogao živjeti u blažjem zraku južne Rusije, vrati se on 1867 u svoju otačbinu, gdje bi ljeti živio u Petrogradu, a u zimi obično u maloj Rusiji ili u Krimu. U ožujku 1870 predje iz Petrograda u Krim s namjerom, da će se ljeti vratiti na obiteljsko imanje Bogdanku u černigorskoj guberniji, kamo su mu žena i djeca ravno došla u lipnju.

Konstantin tako učini; ali došavši u obiteljsko krilo dočuu strašan glas, da mu se sin stariji Pavao, velika utjeha njegova, mladić od 17 godina, kojega je on sam po svojih načelih odgojio, i koj je gimnaziju najsjajnijim uspjehom upravo dovršio, slučajno u lovu prije nekoliko dana ubio. Taj je glas Konstantina, i onako slaba zdravlja tako dojmio, da nije već mogao one žalosti preboljeti. Preseli se dakle s onoga pozorišta žalosti u Kijev; ali pokle bolest postade opasnijom, tražeći toplije podnebje predje u Odesu, gdje je već 21 prosinca (2 siečnja 1871) pr. god. tekar u 47 godini životu preminuo.

„Prerana smrt K. D. Ušinskoga — veli njegov prijatelj — velika je nesreća i nenadoknadiv gubitak za našu domovinu i našu nauku. Osoba je njegova daleko nadilazila obična lica i predstavljala riedko jedinstvo neobičnih sposobnostij uma, duboke vjere, visokih pravo-kršćanskih svojstva duše i nepokolebive neodvisnosti značaja.

Obogativ našu pedagogijsku i učevnu književnost dragocjenimi djeli, nije on mirovao na lovor-vincu; već je neumorno radio, ne radi materijalne koristi ili slave; nego u podpunoj sviesti one duboke kršćanske misli, da se od onoga, komu je mnogo dano, mnogo takodjer zahtieva.“

Šteta, što Ušinskij nije doživio III knjige pedagogijske antropologije; ali ju dovršio u rukopisu.

Ovo vam gospodine uredniče! kratak nacrt života jednoga slavnoga pedagoga naše dobe. Ja vam ga priobćih u tu svrhu, da potaknem hrvatske učitelje, osobito „pedagogijsko-književni sbor,“ nebi li se u njih probudila želja proučiti djela K. D. Ušinskoga; a uvjeren sam, da će tada saželiti, kako bi se upoznali u obće pedagogijskom književnošću ruskom; pa upoznavši se s njom da će ju prenieti na hrvatsko zemljište. Meni se čini, da se hrvatski učitelji, kano što književnici u obće s malom iznimkom, premalo osvrću na razvitak školstva u srodnih slovinskih naroda i na njihovu školsku književnost; pojedini se zalete do Vltave, a dalje na sjevero-iztok nejma za nje svieta.

Dočim sam s druge strane uvjeren, da bi jim neizmjerno koristilo poznavanje dotične poljske osobito ruske literature, kano što to koristi našim filologom i historikom. Stvar je naravska: narodna je osebujnost jednaka i ondje, a ni stepen prosvjete nije mnogo različit. F. R.

Osobita hvala g. dopisniku, što nas upoznao s pedagogom naše krvi. Nu, nam se nesamo čini, već smo i uvjereni, da g. dopisnik znade: odkuda učiteljem hrvatskim, kano književnikom, i ova sredstva, kojimi se nabavljaju danas duševnu pripomoć; — da znade, koja je ciena poljačkim i ruskim knjigam, a koja plata hrvatskim učiteljem. Hrvatski učitelji shvaćaju danas podobro zadatak škole; žele da ju shvate bolje, a uvjereni su, da će ju zamjenici sadašnjih nesamo tako shvatit, već ujedno i što najbolje uživotvorit. (Ured.)

Posljednje zagovaranje pučke prosvjete.

U nekih hrvatskih časopisih priobćen je već izvadak iz izvješća ugarskoga ministra baruna Etveša*), kojim se opisuje stanje pučkoga školstva u Ugarskoj. Buduć se je naše čitateljstvo već i s onih izvadaka moglo dovoljno osvjedočiti o žalosti, koja još sveudilj vlada s one strane, priobćujemo samo zaključak istoga izvješća,**) koji je pravi i najjasniji svjedok o bistroumnom sudu i plemenitom nastojanju velikoga toga pokojnika. Počima pako ovako:

---

*) Dne 2. veljače o. g. umro je tuj slavni muž, koji se je izvanrednom svojom darovitošću i neumornom revnošću uzdigao na najviši stepen naobraženja. Ugarska oplakuje u njem jednoga izmedju svojih najsnažnijih borioka za istinu, pravdu, napredak i slobodu. S. B.

**) Crpljen iz ugarskoga „lista za narodne učitelje.“ S. B.

Digitized by Google

„Nastojah, da istinski predočim postojeće odnošaje, te da naše zakonarstvo podpuno upoznam s nedostatci, i zapriekami, kojim jedino ono uspješno doskočiti može. Ote su zaprieke tako velike, da jih sa sredstvi, koje nam zasada na razpoloženje stoje, nikako odkloniti nemožemo. Mi ćemo morati učiniti velike žrtve.

Sve da zakonodavstvo najosbiljniju brigu posveti izključivo pučkomu školstvu, te da se za ovaj put zadovolji i najnižjim stupnjem, najme obukom u pisanju, čitanju i računanju, te bi se ovi skromni zahtjevi sbog nedostatka školskih sgrada i učitelja i sbog raznovrstnih drugih zaprieka jedva velikim nastojanjem i velikimi žrtvami postići mogli.

Dočim zaista nitko, tko je osbiljnije promišljavao o glavnoj svrsi pučke prosvjete i o položaju naše domovine, takovu obuku za dovoljnu držati nemože.

Naš posljednji sabor želio je ustrojiti zabavišta, koja bi bila odciepljena od pučkoga školstva.

Tko pozna naše odnošaje, mora priznati, da su zabavišta, kojih je blagotvorni upliv u ostalih zemljah iskustvom potvrdjen, i u našoj domovini veoma važan, pače dopunjujući faktor pučke prosvjete.

Veći dio našega puka bavi se poljodjelstvom, s toga su roditelji, radeć daleko od sela, prisiljeni prvi uzgoj svoje djece zapustiti, što je na veliku štetu ne samo tjelesnomu, nego i umnomu razvitku djece. Nu to zapuščenje škodi i našim pučkim učionam, jer djeca dolaze u šestoj godini sasvim nepripravljena u školu, — a i roditelji jih šalju tako rano samo zato, da budu u pričuvi, što nikako nekoristi obćoj obuci, već ju porad premalih prostorija otežčava.

K tomu zar nije jasno i to, da se one svrhe, sbog kojih se briga za pučko školstvo broji medju prve dužnosti zakonodavstva, nemogu postići obukom, koja se ograničuje na prosto čitanje, pisanje i računanje.

Nejma dvojbe, da se veće ili manje razprostranjenje tih znanosti uzima za mjerilo napredka u pučkoj prosvjeti, i to s toga, što se te znanosti smatraju za uvjete svakoga drugoga napredka, nu isto je tako bezdvojbeno, da je čitanje i pisanje istom sredstvo pučke prosvjete, i da na umni i moralni napredak i razvitak puka istom onda uticati može, ako se valjano upotrebi. Ja pako nalazim u pogrješnih nazorih, koji su glede naravnoga kruga pučkoga školstvá tako obćenito razprostranjeni, jednu od najglavnijih zaprieka valjana napredka i zdrava razvitka pučke prosvjete.

Takovo ograničenje zadaće pučke škole ne samo da nepospješuje umnožavanja naših pučkih škola, kako to mnogi krivo misle, već ga upravo suzdržava, jer ravnodušnost i antipatija, koju roditelji goje prema školi, polazi odtud, što isti neuvidjaju nikakove praktične koristi od nje. A ako k tomu pučku obuku ograničimo na prosto čitanje i pisanje, tad ćemo još manje moći opravdati njezinu korist.

Hoćemo li postići, da naš puk naredbe glede razprostranjenja pučke prosvjete nesmatra teretom, nego blagodati, i da dragovoljno žrtvuje ono malo koristi, što bi mu školu polazeća djeca pružiti mogla u domaćem gospodarstvu, to je potrebno, da protumačimo roditeljem onu svezu, koja obstoji medju obukom i blagostanjem njihove djece, — a to će se istom onda postići, kad se obuka pučke škole razprostre na što više kraktične znanosti. Kao što kod pojedinaca, tako i kod naroda, nezavisi oduševljenje za pojedinu stvar od žrtava i potežkoća, nego od uspjeha, koji se može postići žrtvami. I premda se čini nevjerojatno, to ipak smjelo uztvrditi mogu, da će onih zaprieka, koje sada tako otegoćuju podizanje nuždnih učiona i izvedenje obće školoobvezanosti većim dielom nestati onaj čas, kad krug pučke obuke protegnemo preko čitanja i pisanja i na one koristne znanosti, koje su za pučki način života neobhodno potrebne.

Težkoća stoji ovdje u protivnom odnošaju sa veličinom zadaće. A ja sam tvrdo uvjeren, da ćemo prema školi postojeću ravnodušnost, koja je tamo, gdje se obuka nebavi drugim nego čitanjem i pisanjem do neke točke posve opravdana, savladati jedino razširenjem kruga i zadaće pučke škole.

Ako osim toga uvažimo one svrhe, koje su zakonodavstvo rukovodile kod stvaranja zakona za pučke škole, to nemožemo tajiti, da još nije sve postignuto jednostavnom organizacijom pučkoga školstva.

Nepristajem uz nazore, što jih u novije vrieme više glasovitih strukovnjaka proglasilo, „da je najme višja obuka od veće važnosti za podizanje narodne kulture, nego li pučki uzgoj u užjem smislu, — te da bi nam s toga veću važnost valjalo obratiti na usavršenje višjih učevnih zavoda.

Po mom osvjedočenju učinilo je naše zakonodavstvo vrlo dobro, dočim je sliedeć protivno načelo, svoje reforme na polju obće obrazovanosti počelo sa organizacijom pučkoga školstva.

To zahtieva sigurnost države u takovoj zemlji, u kojoj obzirom na uživanje političkih prava neobstoje privilegije, jer ništa nije sigurnosti države tako pogibeljno, kao kada u najvažnijih stvarih domovine odlučuju oni, kojim manjka strogo potrebno naobraženje. Osim toga zahtieva to i pravda, po kojoj bi valjalo u obzir uzeti ponajprije interese onih razreda, koji su najbrojniji, i koji najvećim dielom državne terete podnose. Najposlje svjetuje nam to i ta okolnost, što oni razredi, koji se mogu višjoj obuci posvetiti, sami po sebi tu potrebu osjećaju i nastoje, da ju prema svojim silam postignu, dočim naprotiv oni razredi puka, kojim je obuka i naobraženje ponajviše nuždno, nećute toga nedostatka.

Pa i s gledišta višjih kulturnih interesa — makar zadaću zakonodavstva i neshvaćali u tom, da se za

Digitized by Google

naobraženje nuždne znanosti imadu širiti u što veće krugove, nego da se je brinuti samo za razvitak znanosti i umjetnosti, — stoji iskustvo uz onaj sustav, što ga je naše zakonodavstvo poprimilo; — jer razprostranjenje pučke prosvjete stoji u veoma uzkom savezu sa podizanjem višje prosvjete i jedva se dade pomisliti, da tamo, gdje se je jezgra naroda uzvisila do nekoga stupnja prosvjete, i višja znanost neudari svoje stanovište, dočim se protivan slučaj dade pomisliti, pa je i veoma običan.

Možemo proći cielu povjestnicu od najstarijega pa do najnovijega vremena, pak nećemo moći navesti slučaja, u kom razširenje pučke prosvjete nebi djelovalo na razvitak znanosti i umjetnosti; dočim se može navesti mnogo primjera, koji dokažuju da je kod pojedinih naroda znanost i umjetnost na visokom stepenu bila, te upravo cvala, dočim se uz sve to, stanje pučke prosvjete ni najmanje promjenilo nije.

Veoma je poučno s toga gledišta promatrati razvitak pučke prosvjete kod Francêza i Niemaca.

Francezka je pogledom na višju prosvjetu predišla Njemačkoj. Parižko je sveučilište bilo na glasu već onda, dok se još njemački narod bio nazivao barbarskim; — uvažimo li k tomu i druge raznovrstne visoke zavode francezke, kojim su i isti njihovi kraljevi najveću njegu pasvećivali, to moramo priznati, da je *francezki* narod koncem srednjega vieka, pa još i u 17. i 18. stoljeću stajao na čelu znanstvena naobraženja. Pa uz sve to u kakovu je stanju našla tadašnja revolucija jezgru francezkoga naroda, u kakovu ga je našla, julianska vlada, koja mu je nastajala u brzo doskočiti Guirotovim zakonom.

(Konac).

Zakonska osnova.

Ob ustrojstvu narodnih školah.

Poglavje II.

O narodnih školah napose.

GLAVA I.

O pučkih školah.

(Dalje.)

§. 27.

Pučke su škole učilišta, u kojih se djeca svakoga stališa nabožno i čudoredno odhranjuju, i skladnim razvojem umnih i tjelesnih sila u znanju i umienju na toliko podučuju, na koliko je svakomu čovjeku potrebno, da može to znanje i umienje u životu dalje usavršiti, pa tako postati valjanim i koristnim članom čovječanskoga družtva.

§. 28.

Pučke su škole za sebe samostalna učilišta; ali uzato pripravljaju mladež i za srednje škole.

§. 29.

Pučke se škole diele na male i velike. Male imadu tri, a velike četiri razreda.

§. 30.

Na malih pučkih školah uči jedan učitelj u jednoj sobi sva tri razreda, a na velikih mora za svaki razred biti poseban učitelj. Svaki učitelj uči u posebnoj sobi.

§. 31.

Ako se kojoj maloj pučkoj školi zasebice tri godine prijavi preko 80 učenika, onda treba namjestiti još podučitelja; ako-li taj broj istim načinom naraste preku 160 učenika, onda treba namjestiti još jednoga podučitelja.

Ako-li se na velikoj pučkoj školi prijavi za koji razred više od 60 učenika, onda treba otvoriti paralelku.

§. 32.

Mjesto trećega i četvrtoga učitelja mogu se na velikoj pučkoj školi dva podučitelja namjestiti.

§. 33.

U 1. i 2. razredu mužkih velikih pučkih škola mogu se u slučaju potrebe i učiteljice namjestiti.

§. 34.

Svako selo, gdje ima barem 50 sposobnjaka, mora imati malu pučku školu.

§. 35.

Selo, koje ili nejma 60 sposobnjaka, ili nemože napose uzdržavati male pučke škole, može se sdružiti s drugimi seli, ter zajedno imati malu pučku školu. Udružena sela nesmiju biti više od pol milje odaljena od stolice male pučke škole.

§. 36.

Po svih gradovih bez iznimke, î po svih trgovištih, koja broje najmanje 3000 duša, mora biti velika pučke škola.

§. 37.

Svaka občina mora o svojem trošku podizati i uzdržavati svoje pučke škole.

§. 38.

Na maloj pučkoj školi mora biti soba, u kojoj se može smjestiti 80 učenika, računajuć za svako diete 8—12 □ stopa.

Na velikoj pučkoj školi dovoljan je uz iste uvjete prostor za 60 učenika za svaki razred.

Na maloj pučkoj školi mora biti i stanova za učitelje.

§. 39.

Uza svaku pučku školu mora biti vrt, prostran jednu do dvie rali za praktičku vježbu učenika u cieplјenju stabala i u ostalom gospodarstvu.

Digitized by Google

§. 40.

Dosadanje školske sgrade, koje nisu ovako uredjene, imaju se što prije prama rečenim propisom pregraditi.

§. 41.

Svaka je občina na maloj pučkoj školi dužna, školske knjige prije početke svake školske godine nabaviti, ter jih medju učenike putem učitêlja podieliti. Novce za takove knjige utjerati će občina od dotičnih roditelja svojim putem.

§. 42.

Posve siromašnim davat će občina školske knjige badava. Zemaljska naklada daje svake godine školskih knjiga, da se podiele medju siromašne učenike pojedinih občina bez razlike vjere.

§. 43.

Roditelji i skrbnici dužni su svoju djecu, dotično štićenike, a isto tako obrtnici svoje šegrte dati u javne pučke škole, počam od navršene 6. godine dobe njihove, pa na malih pučkih školah do navršene 12. dotično 15., a na velikih pučkih škola do navršene 10. dotično 13. godine.

§. 44.

Tjelovno ili duševno slabu djecu može uz lječničku svjedočbu občinski školski odbor na duže ili kraće vrieme o prostiti od polazka škole.

§. 45.

Učenike, koji su na maloj pučkoj školi četiri godine probavili i predmete za treći razred dobrim uspjehom naučili, može u poljodjelnih krajevih dotični školski odbor oprostiti od svakdanjega polazka škole, ter jih samo na to prisiliti, da polaze opetovnicu.

§. 46.

Ako roditelji ili njihovi zamjenici propuste, sposobnu za školu djecu pošiljati u javne pučke škole, treba jih najprije strogo opomenuti, ako se tim načinom neuspije, kaznit će se dotičnici na korist školske zaklade novčanimi globami postupno od 1—10 forinti; ako-li se poslje opetovane novčane globe neuspije: prijavit će to občinski školski odbor županijskomu školskomu odboru, koji će odrediti, da se dotičnomu djetetu, ako je kod roditêlja, tutor, ako-li je kod njihovih zamjenikah, drugi zamjenik dodade.

§. 47.

Roditeljem, ili njihovim zamjenikom ostaje prosto, djecu svoju ili doma, ili u kojemgod bud privatnom bud javnom zavodu ili u kojoj drugdje postojećoj pučkoj školi podučiti dati.

U tom su slučaju roditelji, ili njihovi zamjenici dužni, svake godine dotičnu nebiljegovanu svjedočbu o napredku djece občinskomu školskomu odboru podnositi, a ovaj je dužan na to paziti, da se takvva djeca u onom obsegu poduče, kakov se po ovom zakonu za javne pučke škole zahtieva.

§. 48.

Djeca, koja se doma podučuju, moraju svake godine položiti izpit na kojoj javnoj pučkoj školi.

§. 49.

Učenici, koji žele iz male pučke škole preći u veliku, moraju se na ovoj podvrći prijamnomu izpitu.

§. 50.

Redoviti nauci na pučkoj školi jesu:

a) Nauk vjere i moral;
b) Čitanje i pisanje;
c) Računstvo na pamet i u pismu; znanje domaćih vâga, miera i novaca;
d) Slovnica;
e) Vježbanje u govoru;
f) Domaći zemljopis i poviest;
g) Nešto iz občenitoga zemljopisa i poviesti:
h) Početci fizike i
i) prirodopisa } s obzirom na čovjeka i njegovo zdravlje, i s obzirom na potrebe one okolice, gdje stanuju pretežnji dio dotičnih roditelja;
j) Uputa u glavnih gradjanskih pravih i dužnostih;
k) Praktička uputa u gospodarstvu i vrtlarstvu;
l) Risanje geometričko, s tumačenjem najobičnijih geometričkih oblika;
m) Pjevanje;
n) Gimnastika, s mogućim obzirom na vojničku vježbu.

§. 51.

Za djevojčice, su propisani isti nauci, koji i za dječake, samo što se kod fizike i prirodopisa ima obzir uzimati na vrtlarstvo i domaće ženske poslove, i što se kod gimnastike netreba obazirati na vojničku vježbu; tomu se dodaju: ženska ručna djela.

GLAVA II.

O p e t o v n i c e.

§. 52.

U opetovnici spojenoj sa svakom pučkom školom, učvršćuje se i razširuje znanje, stečeno u javnoj pučkoj školi prama načinu života dotičnih učenikah.

§. 53.

Opetovoicu su dužna polaziti:

a) Sva djeca, koja su svršila pučku školu, a nepolaze viša učilišta, tečajem trijuh godina;
b) Šegrti, od pristupa u zanat do njihova oslobodjenja;
c) trgovački naučnici tečajem trijuh godina.

§. 54.

Koji šegrti i trgovački naučnici neznadu ni čitati ni pisati, moraju se uz nagradu, koju će njihovi gospodari utanačiti i plaćati, u toj umjeći predbježno podučiti u opetovničkoj pripravljaonici.

Digitized by Google

§. 55.

S roditelji ili njihovimi zamjenici, koji propuste slati dotičnu djecu u opetovnicu, postupat će se po propisu §. 47.; ako šegrti svojom krivnjom propuste polaziti opetovnicu, moraju nadoknaditi zanemareno vrieme dužim polaženjem opetovnice.

§. 56.

Pod globom od 20 do 50 forintij na korist občinske školske zaklade nesmie nijedan majstor osloboditi svoga šegrta, a trgovac svoga naučnika, ako školskom svjedočbom nedokaže, da je uredno polazio opetovnicu.

§. 57.

Na pučkih školah, gdje ima više učitelja, imaju se opetovnjaci po potrebi razdieliti na više razreda.

§. 58.

Učitelji pučkih školah dužni su učiti u opetovnici.

(Dalje.)

Dopisi.

U Požegi 17. veljače. 1871.

Mili napredče!

Donašaš nam svakojakih viestij, i tužnih i veselih; nu riedke su takove kao što je moja. Evo me, dragi, k Tebi vesela lica da Ti javim — a po Tebi i cielomu učiteljstvu, kako je naš premilostivi vladar nagradio 45 godišnje učiteljevanje.

Presv. gosp. veliki župan Petar Maljevac pozvao je na 16. o. m. u deset satij učitelje gl. učione i gimnazije s ravnateljem sl. zastupstvo požežko i ine korporacije u gradsku viećnicu, u kojoj će on kao kr. povjerenik svetčanim načinom prikopčati staromu učitelju g. Muljeviću srebreni krst skrunom, što mu ga je Njeg. ces. ap. veličanstvo premilostivi naš kralj podielio za njegovo 45godišnje službovanje.

Jučer t. j. 16. o. m. podjosmo mi učitelji glavne škole s ravnateljem po našega starinu, te s njim i sa slav. učiteljskim sborom gimnazije odosmo u gradsku viećnicu, dobrabno jurve napunjenu.

U deset satij pozdravi skupštinu poglaviti g. načelnik F. Taler kratkim govorom u kojem spomenu uzrok sastanku, te imenuje odbor koj će poći po pres. gosp. župana, da u skupštinu dodje.

Za kratak čas eto ga. On pozdravi skupštinu poduljim govorom, u kojem je spomenuo neumorno službovanje g. učitelja Muljevića.

Mogao bi Ti i ja mili „Napredče," napisati kako je dugo i gdje sve službovao spomenuti starina, nu bio bi mi dopis odveć velik. Budi ti dosta, što sam već spomenuo, da je g. Muljević 45, godina neprestance učiteljevao.

Neznam da li je bio tko u skupštini, komu nije zadrhtalo srdce s veselja, kad je pres. gosp. župan prikopčio na stare mu grudi krst s krunom. A što istom onda, kada se starina kroz plač zahvalio Njegovomu veličanstvu, koje je na predlog zastupstva požežkoga priznalo zasluge staroga učitelja, te mu podielilo ovo odlikovanje.

Nije tuj bilo osobe, netronute s veselja, a vjeruj mi, nisam ni ja ostao suhih lišca.

Posle ove ceremonije čestitahu mnogi starcu. Medju ostalimi dodje i gosp. nadporučnik vitez Jakšić veleposjednik dobara jakšićkih, te buduć nezna hrvatski, pozdravio ga njemački, dodav: da paka i djeca (misli učenike) ćute veselje, što joj učitelja nagradilo, evo Vam, gospodine, petdeset forintij. Porazdielite jih po svojoj volji."

Nisam prijatelj vikanju, nu ovomu sam plemenitomu gospodinu upravo iz dna srdca i duše svoje kliknuo: „Živio!" pak mu i ovdje pred cielim učiteljstvom i čitateljstvom „Napredka" klićem: Živio plemeniti darovatelju, živili svi, koji podupiru prosvjetu narodnju!

U jedan sat bio objed kod presv. gosp. župana na čast staromu učitelju gosp. Muljeviću.

Još koju tom prigodom milim mi sudrugom.

Posvetismo, se, mili sudruzi, zvanju učiteljskomu, zvanju uzvišenomu, zvanju — moram sa žalošću reći najnezahvalnijemu. Posvetismo se tomu s ljubavi prama djetetu, s ljubavi prama narodu, s ljubavi prama prosvjeti i s ljubavi prama svetoj istini. Ljubimo dakle to, njegujmo u djeci ljubav prama svemu što je liepo, dobro, sveto i pravedno, pak si mirnom sviešću metnimo ruku na srdce te recimo: učitelji treba da budemo u pravom smislu. A ima li mili sudruzi što ljepšega, nego biti učitelj? Nejma doista! Budimo dakle učitelji, budimo prijatelji narodu, uzgajajuć mu djecu poštenu i radinu; vršimo to, dokle nam god sile dopušćaju, pak makar nam i ljudi nepriznavali uviek zasluga, priznati će jih i nagraditi onaj, koj prema zaslugam nagradjuje.

Pod konac pako kliknite svi sa mnom: živio dični starina učitelj Muljević; živili svi, koji nagradjuju trud i muku učiteljsku.

Ferdo P—k.

Iz kotara dolnjo-miholjačkoga.

Na 14. ožujka t. g. pade opet jedna žrtva. utrnu se opet svjetlo, koje svietljaše na daleko i široko; — umro nam najme istoga dana u $9^1/_4$ ure na večer premili naš sudrug Josip Bek, učitelj doljno-miholjački. Tko da opiše onu žalost i onu bol, koju smo svi skupa u svom srdcu ćutili? Pokojniku je bilo 66 godina. Kao učitelj službovaše miloj si domovini 42 godine. Nejma pera, koje bi opisalo suze žalostinke, štono su tekle s lica množine puka, koj ga došao sprovest do hladne mu zemske posteljice.

Pokojnika oplakuje tužna supruga — udova — tri sina, unučad i ostali rodjaci. Bio je, — akoprem slab — ipak u svojoj službi tako revan, da mu se je svatko čudio. Puk izgubi u njem revna i marljiva učitelja i izvrstna orguljaša. Silni svjet, štono se oko liesa skupio, plačnim se glasom sjećao onih lieta, kad je išao pokojniku u školu, te slušahu njegove nauke i opomene! Oj nemila smrti, zar ti se baš pohtjelo nas učitelja?

Josipe! Vječni pokoj tvojoj duši, a u naših grudijuh, znaj, ostat će ti najmilije nam osjećanje.

F. U—s.

Digitized by Google

Opet nas jedan manje.

Na 16. travnja sahranili smo ovdje Luku Kovačevića, podučitelja gl. učione. Umro je sa sušice u 29. godini; službovao vjerno 12 i pol godine, bio vješt učitelj i čista hrvatska duša. Žali ga udovica s dvie nejačke pauničice, žale ga znanci i prijatelji mu. Bog mu duši a medju nami liepa spomen!

U Zemunu 18. travnja. 1871.

Vaš stari Srdčan.

Raznice.

Po najnovijih štatističkih podatcih sjedinjenih država amerikanskih dokazano je, da broj predplatnika za novine podieljen sa brojem stanovnika iznosi koliko da na svaku obitelj više nego jedan predplatnik dolazi.

Dnevni listovi tiskaju se u stotinu hiljada otisaka, a pogdjekoji nedielni listovi i u četiri sto hiljada primjeraka. Tamo se dvaput toliko novina tiska, koliko na drugom kojem mjestu, pače toliko, koliko se tiska u Francezkoj i Englezkoj zajedno.

— Lanjske godine izdao je dr. Wittstok vrstno djelo pod naslovom: „Pädagogische Wanderungen.“ Osobito je zanimivo, što se u tom djelu piše o francezkom pučkom školstvu. Čujmo: „Godine 1850. uvedena je hegemonija duhovnoga učiteljstva. Za kvalifikaciju učiteljica tražilo se jedino bezuvjetna pokornost prema duhovnom poglavarstvu.

Već 16 godina mogu tako zvani prefekti, koji najviše politikom i izbori za sabor posla imadu, učitelje po volji namještati i skidati.

U školah vlada najgorja metoda, a školski je polazak veoma neuredan.

Ima sela u Francezkoj, u kojih se nečitaju ni knjige, a kamo li novine.

Tako veli neki savjetnik u svom izvješću: „Ima miesta u našoj domovini, u kojih osim prazne škole i zapušćene crkve nejma nikakova života, te n kojih prava divjač i barbarstvo vlada.

Pučki su učitelji veoma slabo plaćeni i naobraženi. Mnoga ostavljaju već iza nekoliko godina službovanji svoje nezahvalno zvanje. U najnovije su vrieme započeli podizati javne občinske knjižnice za puk.

Razumniji muževi zahtievaju osim obligatnoga i bezplatnoga polazka škole još razprostranjenje učevnoga gradiva, te bolje naobražene i od svakoga političkoga i crkvenoga upliva posve nezavisne učitelje.

Grad Pariz uzdržaje 243 pučke škole. Iste polazi 66.460 učenika. Od tih škola je 118 mužkih; izmedju kojih upravljaju svjetovni učitelji 65, a duhovni 53. Ženskih učilišta ima 125. Od tih upravljaju samo 57 svjetovne učiteljice dočim na 68 škola djeluju opatice.

Metoda je u svih škola mekanička.

Učiteljskih obrazovališta ima veoma malo.

Osobito je zapušćen ženski uzgoj. Ministar Durý htio je tomu pomoći, nu za čudo protivio se je njegovu nastojanju concilski slobodnjak Felix Dupanloup.

U najnovije vrieme pokazao je Jules Simun, ministar nastave u republici, da mu je mnogo stalo do pučke prosvjeto, te se možemo pouzdano nadati, da će francezka republika svoju zadaću bolje shvatiti, nego li što ju je shvatila nesretna monarkija.

— U Urszadu u Ugarskoj izabrali su nedavno, kako peštanske novine javljaju, za učitelja nekoga čovjeka, koji samo tu malu pogrešku ima, da nezna ni čitati ni pisati.

— Poznato je, da je kr. ugcrsko ministarstvo nabavilo raznovrstnih učila za sve učevne struke, najpače pako za prirodoslovnu, te jih razastalo siromašnijim školam za porabu. Taj dar zapao je i više škola nekoga bližjega nam kotara Ugarske.

Za nekoliko dana poslje toga sastanu se učitelji u nekom mjestu na proštenju, te medju ostalim povedu govor o novo došavših učilih.

Učitelj A. zapita učitelja B: „Što ćeš ti brate s onimi cievmi i kojekakovimi vragolijami, što su nam jih poslali Peštanci? B. „Neznnm ni sam; strah me je, da si onimi geisti kuću neupalim, bit će najbolje, da jih bacimo na tavan.“ A. „Pravo imaš, tako i ja mislim, nu što velite vi na to, gospodično učiteljice?“ Učiteljica: „Što da rečem. Nabavit ću si valjanih i u tu struku zasiecajućih knjiga, te ću učiti i nastojati, da bar najelementarnije pojave svojoj djeci predstavim i protumačim! B. „Nu dakako, vi ćete odmah s naših nedužnih seljakinja stvoriti copernice i apotekarice!“

O naobraženje učitelja, — da prijdet carstvo tvoje!! I plaća tvoja!

— U velikom vieću kantona Aargon zabaćen je velikom većinom predlog, smjerajući na sjedinjenje učiteljskih obrazovališta s gospodarskimi zavodi.

Natječaji.

Za učiteljsko mjesto u Končanici, filialu župe daruvarske. Plata: 263 fr. 50 nč., 12 hv. drža, stan, vrta $^3/_4$ rali. Molbenice šalju se preč: g. Er. Pavčecu, škol. nadziratelju u Kutini, do 5. svibnja.

— Za gl. dječačku ućionu mjesto podučiteljsko. Plata: 315 for. uz godišnju pripomoć u 105 fr. Molbenice, namienjene kr. zem. vladnomu odjelu za bogoštovje i javnu obuku, šalju se kot. šk. nadzornikn preč: gosp. Franji Sladoviću, kan. u Varašdinu, do 15 svibnja.

— Za učiteljsko i orguljaško mjesto u Sesvetah kod Požege. Plata: 50 fr. stan, vrt, 2 rali livade, od svakoga vjenčanoga para (njih do 318) 4 oke pšenice, 2 oke vina; nadalje, 12 hv. drva za se, 6 pako za učionu. Molbenice šalju se: Veleč. g. Josipu Kraljeviću, podjašprištu u Kutjevu, do 25. svibnja. (Pošta: Kula.)

— Mjesto orguljaško i učiteljsko u D. Miholjcu, žup. virovitičkoj. Plata: 400 fr., stan, vrt, 2 rali oranice, 6 hv. drva uz poveću štolarinu. Molbenice, namienjene presv. g. Gustavu b. Prandau, kano šk. zavjetniku, šalju se kot. šk. nadziratelju veleč. gosp. Anti Regenu, podjašprištu i župniku u Podgajcih, do 15. svibnjas (D. Miholjac.)

Nova knjiga.

Nakladom Jovanovića i Pavlovića u Pančevu izašla knjiga imenom „Naša zemlja.“ To je čitanka, puku namienjena. Pohrvatio ju po izvorniku dr. Stamma, g. Stevan V. Popović, urednik „Srbske narodne Škole“ i izvestitelj srbskih narodnih škola. U knjizi su 24 popularno izvedene prirodoslovne razprave; ciena knjizi 50 novčića.

Uredjuje ga vlastnik **Skender Fabković**. Tiska ga **Dragutin Albrecht.**

Digitized by Google

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku.

NAPREDAK.

Ciena mu je 2 st. 50 nč. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Br. 6. U Zagrebu 15. svibnja. 1871. **Tečaj XII.**

Saborisanje prve skupštine česko-slavenskih učitelja

u Zlatnom Pragu 30. 31. kol. i 1. 2. rujna 1870.

(Dalje.)

C. O pravu namještanja.

G. dr. Berânek. Mi sastavismo svoj predlog na temelju samouprave prema načelu: „tko ima bremena, imaj takodjer pravo“. Komitet hoće, da to pravo bude občinam povraćeno (čestimice odpor). Nekoja gospoda pobojavaju se možda toga prava, nu ako se i dogodile možda neprijatne okolnosti, to će zaisto s napredujućom obrazovanosti izčeznuti i te nepodoštine. Uza to neće se dati po istom predlogu pravo namještanja občinam posve i podpuno, nego podieliti će se ona zanj s okružnim viećem, tako da si občina jednoga molitelja izabere a kotarskomu ga viećU predloži za potvrdu. Gospodo! Pràvo budi nam nada sve! Oduzeti občini naravno joj pravo, jest nepravednost, a ova se osvećuje svagda na onom, koj ju počini!

Ant. K. Vitâk, cislajtanskom vladom suspendovani učitelj, sada gradski bilježnik u Lisoj na Labi, pozdravljen živahnim pljeskotom, nacrtao, kako se je škola razvijala pod skrbničtvom države, crkve i občine. Prva da su skrbničtva već davno odsudjena, a treća da nemože radi nedostatka srêdstva niti podignuti škole, niti poboljšati nevoljno stanje učiteljstva. Veli, da bi kot. zastupstva sdruženimi silami sve polučiti mogla. Nu onda nejma občina više svoga prava na školu, kad nenosi sva bremena, te pripada to pravo kotaru, koj je vlastan birati učitelja. Takovim načinom da se može postići i ustrojenje višjih šk. zavoda, kao i postup učiteljstva na višja mjesta, takovim bi načinom mogao postati prosti učitelj takodjer generalom. (Od.)

Kar. Sabina, pisac u Pragu. Radi se tuj o šk. patronatu, i začusmo mnenja mnoge gospode, koja su za to, da patronatsko pravo pripada občini, čusmo pako i drugih glasova, koji se tomu opirahu. Nepristajem, da bi šk. patronat komu drugomu pripadao, osim občine, a da jest tako, hoću da dokažem.

Tuj su pitanja administrativna, politička, socijalna — i ova sva valja da se uvaže i ociene.

Pravo občinâ moramo braniti ma proti cielomu svietu. Ako mi se prigovori, da naše občine jošte tomu dorasle nisu, odgovaram: „Da bude netko prije 30 godina rekao našemu narodu: „Birajte za sabor!“ svaki bi ga izsmjehavao; občine naše neznadoše onda takodjer jošte, gdje je česko pravo, tako kako i sada mnoge občine neznadu, što je patronat. Napredovahu pako u drugom pogledu, napredovati će i u tom. Politička zrelost nerodi se migom već dozrieva vremenom.

Ona občina, koja nebude znati svojih dužnostij, podčinjena je drugoj moći, i to jest javno mnenje i sud cieloga naroda. (Výb). (Naše občine u tom su uviek svoje, što je i pravo; samo valja se brinut, da se toga naravskoga prava himbenošću neliše. Ured.)

S obzira političkoga moramo se oslanjati na občine, jer naše su občine naša „ultima ratio“. Padnu li občine, pasti će cieli narod; ako se občine podignu, podignuti će se školstvo ciele zemlje, podignuti će se cieli narod (Výb.). Imate doduše dobar prigovor, ako mislite, da će ovdje i ondje nastati zagovaranja pogledom na svakojako kumstvo — prigovor to stavan, nu nestati će ga obzirom na političku nuždu. (A zar nejma kumstva i šurevanja izvan občine? Ured.)

Taj ćemo prigovor lahko svladati. Gdje uzbude takovih nepodobština, gdje bi se obavio izbor učitelja načinom nevaljalim, tada će ustati javno mnenje, potaknu se takovi utoci, da neće moći občina obstati, da će biti prisiljena učitelja s nova birati. Pa tako će se javno mnenje pobrinuti, da nemogu občine zlorabiti svoja prava. (Odob.)

U nijednoj naprednoj občini nejma drugi toga prava van občina.

Pitajte prve državljane — Amerikance, tko tuj odlučuje u školstvu? — Prije 50 god. bili bi vam već odgovorili, da občina. Pogledajte na Švajcarsku, tko tamo odlučuje? Občina. I gledajte, na koli visokom stupnju nalazi se tamo školstvo? Pogledajte na druge zemlje, gdje neodlučuje občina, kakove su tamo škole? Gle, one su lošje. Mogu vas uvjeriti, da je francuzko

Digitized by Google

školstvo zato palo, što se nije občina uzgajala za to, da se podigne do samosvojnosti.

Mi moramo podupirati, što narod jača. A što jača narod? Jakost občina. Što li jača občinu? Njezino pravo.

Mi moramo imati jakost u občinah. Svoje občine moramo odgajati slobodom za slobodu. (Výb.) Viek naš viek je demokratičan, a taj nepodnosi nadzorstva.

Od onoga časa, kada budu imati kotari pravo namieštat učitelje, smatrati će se učiteljstvo u njih kao zatvoren nekakav krug, pobojavati će se, da jim se neukrade nitko u kotar iz susjedna kotara, svaki će učitelj brojiti, koliko jih još imade pred sobom — vladati će tuj duh kastovni.

Nikada nemožemo i nećemo dupustiti da bude tko drugi patronom škole van občina, koja ju uzdržava, koja predstavlja narod, koj kanimo dovesti do velike budućnosti; inače bismo podkopali temelj samoupravi, te sva bi zemlja bila sgubljena. (Dugotrajna pohvala.)

A. K. Víták nastoji oprovrći prigovor rekav, da kot. patronatom neukida se občinski patronat, što kotar nije drugo, nego više sdruženih občina.

Vojtjeh Šopf, učitelj iz Černiske pristaje, da občine imaju pravo namještanja, jer ako se i negdje šta nevaljala sgodilo, nečini jošte jedna lašta proljeća. Budite uvjereni, ako zadobiju pravo oćine, zadobiti ćemo ga i mi, nar. učitelji.

Emil Ribička, uč. na obrtničkoj školi u Strakonicah opazuje, da je drugo stanje učitelja na vanjštini nego u Pragu i velikih gradovih. Zagovara stari aristokratički patronat, što se nije moglo onda podmićivati, kako sada; pa ako je negdje g. ravnatelj što turnuo u žep, da se je onda radilo s inteligencijom, nu sada — (Oho! Velika buka, negodovanje) konačno pristaje uz Vitaka. (I bogati patroni primaju mita a to kakova. Dotični ljubimac vječnim je orudjem svomu patronu, vječnim mitom. Budi to isto svojoj občini! U.)

K. Sabina pobijajuć nekoje prigovore, navadja, da će svakoga prigovora nestati, kad se ukine školarina. Želite li si pako širji patronat, svjetovati ću vam bolje: izručite ga državi, izručite ga Beču. (Smieh). Zato već s političkoga principa držite se čvrsto toga, da je pravo občina nad ostala prava.

Jos. Král, učitelj u Pragu, pominje, kako bi radeć proti obć. pravu došli u supor s nastojanjem českih sab. zastupnika. Gospodo! Budete li glasovali tuj proti občinam, kako ćete stupiti pred občinu? — Pa zar vas nesjedi mnogi takodje u obć. zastupstvu, a onaj bi sad imao dokončati, da ono zastupstvo nejma prava birati si učitelja?!

Tko dade kotarom patronat? — Vlada. I gledjte, koliko je občina biralo u to školsko vieće. — Mi imamo mnogo neprijateljâ, a budemo li graditi si jošte neprijatelja u občinah, odkuda nam za budućnost sviće spas — onda smo izgubljeni. (Odobr.) Ima birati zastupnike si čitav kotar, te tako neće se občinam nanieti šteta. Nu kotar jesu opet občine, pa ako su občine nesviestne, bit će i kotar nesviestan i tako ciela zemlja, a ovakove svjedočbe nemožemo dati narodu našemu. Uvažite to, gospodo, i gledajte — na svoju budućnost.

Ant. Skàla, uč. iz Praga. Tko radi proti občinskomu patronatu, ujeda se u vlastito meso; ta smo mi sami občinari, a u občinah vlada ravnopravje.

Gran Březina, učit. u Pragu, oprovrgava, kako da tobože nepoznavaju pražki učitelji vanjskih odnošaja i da su okolnosti u Pragu prijatnije, navedši za dokaz, da većina pražkih učitelja začela je službovati izvan Praga i da u samom Pragu necvatu ruže.

Griehom bi bilo i sgriešili bismo sami proti sebi, da poričemo občinam naravno njihovo pravo. Odkuda li jesmo mi? Odkuda li su naši roditelji? — Mi sami jesmo občinari i zato glasujuć za obć. patronat, sebi prisvajamo oto pravo. Jao si ga nam, da se suprotstavimo občini. U občinah naš spas, u občinah naša budućnost! (Výb.)

Fran Slaměník, uč. iz Kroměriža, zagovara, da moramo braniti samoupravu. Ako bi nekoja občina ostala otraga, zlorabila svoje pravo, bit će tuj višji organi: kot. i zemaljska vlada, koja da bi imati mogla za odstranjenje takovih nepodobština vlast, uduzeti na vrieme to pravo občini. Nemislim, da se to pravo definitivno oduzme.

Glasovi: konac debati.

Predsj. Primate li, gospodo, predlog zâ konac debati? (Prima se).

Jošte su upisani kao govornici: gg. Vít, Král i Karas.

J. Vít iz Rokycâna govori u prilog občinam, isto i Jos. Král iz Praga, spomenuv, da je komitet, nenaslanjajuć se toliko na svoje skustvo, upitao otmjene muževe, koji sada saborišu. Pa što mu se je odgovorilo? — Dokončajte što vas volja, patronat bude občinski. Ti muževi poznavaju odista sudbinu naroda i znaju, kojimi bi sredstvi svoju svrhu postići mogli.

J. Karas, učitelj iz Horaždjovica: Občine da nisu zrele za ovršbu patronatskoga prava. Gospodo! Kako se je dobavila vlada toli moćne birokracije? — Dadè joj veliku moć u ruke. A kako ćemo se mi dobaviti občina? Dajmo jim patronat u ruke. (Tako je!)

Predsj. Gospodo, tražimo samoupravu, i bog će dati, da ju uztražimo; zato moraju svakolika naša dokončanja smjerati k tomu, da se uvede ta samouprava svuda i u svem. Prema tim načelom dosudismo pravo namještat na upražnjena mjesta onim, koji troše na školu.

Pristupimo dakle sada na glasovanje o pojedinih stavkah, tičućih se te stvari.

1. Pravo namještat na upražnjeno mjesto pripada onim, koji troše na školu.

Digitized by Google

2. Onamo, gdje samo jedina občina školu uzdržava, pripada pravo birat učitelja si občinskomu zastupstvu.

3. Gdje je više občina uškolano, pripada to pravo šk. odboru.

4. Ovako izabranoga učitelja potvrdjuje kot. školsko vieće. (Po našem: županijski školski nadziratelj. U.)

(Prima se sve velikom većinom).

Predsj. čita došle brzojavke (br. 6—9), koje sve pozdravilo kao i prve srdačnim „Na zdar". Zatim proglašuje sjednicu svršenom. (Dalje).

Evo i mene s vami!

Već po treći put povela se rieč u ovom listu „o vegetarianizmu". Dok nam oskudjeva strukovni phisiologični list, koj bi se bavio znanstvenim iztraživanjem pitanja: „o naravi primjernoj hrani" prisiljeni smo uteći se k drugim listovom, a „Napredak" premda strukovni školski list, nije ni najmanje prekoračio medje svoje strukovnosti, niti sagriešio proti svojemu imenu, primajuć članke o vegetarianizmu, jerbo smatramo već i to za napredak, što se o tom rieč i kod nas povela, a pitanje „o naravi primjernoj hrani" zasieca u uzgoj mladeži, te valja da zanima sve prijatelje, koji se bave uzgojom mladog naraštaja. Dapače, uvjereni smo čvrstvo, da kada bi se već kod mladeži započela naravi primjerna hranitba tiela, sav bi se narod već u prvoj generaciji sasvim preobrazio: toliki je zamašaj ovoga pitanja „o hrani".

Vegetarac — nazvan od vegetabilia, t. j. zemaljskih plodina, kojimi se izključivo hrani, te od ove čiste i naravi primjerne hrane postaje čil i zdrav=vegetus, mogao bi se prozvat i „frugalac" od fruges, voće i žito, kojim se hrani. Frugale prandium znači razložan obrok, (genügsames Mahl) kojim se vegetarac zadovoljuje.

Sada o samoj stvari. Kao što svagde po svietu, tako je i kod nas vegetarianizam naišao na tvrd odpor. Dapače našlo se, koji su ga proglasili čak škodljivim, nebi li tim neuke zastrašili i od njega odvratili. Doba je dakle, da i mi izajdemo iz svoga zaklona, i da stupimo na javno borište, da se bistre pojmovi o tom velevažnom pitanju. Malena nam je četa, al se uzdamo u svoje oružje, koje nam je jako i nepobitno; a to oružje jesu naši razlozi, jaki i temeljiti; znanstveni i prokušani; osnivani na temelju znanja i skustva. Dakako, odvažnosti treba k tomu: odreći se za uviek mesa i rakije, kafe i čaja, duhana a stranom i vina! Ali divna je moć uvjerenja! što sve nije ona kadra proizvesti i svladati?

Prije svega pako ogradjujemo se proti sumnji, da smo morda vjerozakonska sekta, vodjeni fanatizmom. Svaki fanatizam insolvira u sebi glupost, i nezaslužuje da mu se mjesto ustupi u zvanstvenom listu. Mi smo se odvažili na taj način življenja i odrekli mesa, jedino s razloga znanstvenih, phisiologičnih, skustvom potvrdjenih. Odvažili smo se na to, vodjeni vječnim zakonom prirode, u nepokvareno srdce upisanim, a taj vječni zakon jest prvobitni i nepokvareni nagon (instinct). Mi smo se mesa odrekli s podpuna uvjerenja, da je meso škodljivo; da ima pogubnih tvarij za našu krv u sebi; da neodgovara ustroju tiela našega, dakle da je nenaravno, i poradi toga uzrok mlogim bolestim koje se u tielu pojavljuju.

Maleni smo brojem, koji zastupamo riečju i tvorom „vegetarianizam" ali ništa zato. Svaka dobra stvar, u svom zametku malena poput gorušična zrna, naidje na odpor, dok se svojom snagom nerazvije i nerazplodi.

1. Proti mesu kao hrani govori: 1. aestetika, 2. znanost, 3. skustvo.

Pojmovi ob aestetiki vrlo su relativni, kad što sasvim protivni i naopaki; odtud biva često, da što se čini jednomu gadno, surovo, okrutno i nevaljalo, drugomu se čini liepo i dobro. Mi se n. pr. sgražamo, čitajuć, kako u Španiji bikove gone, draže i muče do bjesnoće, dočim se Špancem, koji se inače grade naobraženim narodom, to nečini tako surovo i okrutno kao nam, jerbo su običajem tomu privikli. Mi se sgražamo, slušajuć da imade ljudij, koji čovječje meso jedu, dočim se Kanibali nad tim nesgražaju, jerbo su običajem tomu privikli. U aestetiki valja ono: de gustibus non est disputandum. Nu višji pojmovi aestetični osudjuju krvavi običaj marvu klat i jest, jerbo je to u sebi okrutno, da nereknemo bezbožno.

Ali je meso sladje, kazat će gdetko.

Tomu je uzrok pokvareni instinct. Ti bi se sgražao, da ti tko nudi pečene čovječine jest. Ali da slučajno neznaš, da je čovječina ti bi ju sladko pojeo. Jer najposlje meso je meso, i kažu koji su jeli, da je čovječina slastna kao teletina. Pa kad bi ju jeo nekoliko putij, nebi se poslje više nad tim sgražao, sve kad bi znao, da je čovječina. Vidiš, to ti je pokvareni instinct. Instinct se može pokvariti i odmetnuti od prvobitne svoje naravi i svrhe nesamo kod ljudij, nego i kod sve ostale životinje. Tako su jednoć marnari naučili janje meso jesti, uzkrativ mu naravsku hranu, te mu je to odišlo tako u običaj, da poslje nije htielo više pasti. Vidiš, to ti je pokvareni instinct.

Isto tako mogao bi i opicu naučiti meso jest, kad bi joj uzkratio voća, ali odtud nesliedi, da je meso naravi primjerna hrana opici, jerbo njezin pokvareni instinct voli meso nego voće.

Tako je i s čovjekom. Najstarija nam poviest kazuje, da su se ljudi sprva hranili — ne mesom, nego žirom, voćem, žitkom, dojivom i kašnje istom navela jih je proždrlost na meso. Sve je samo običajem zavladalo. Običajem zavladalo je pušiti duhan, a prije 400

Digitized by Google

godina još, ljudi u Europi nisu znali za to, sada pako drže, da je to naravna potreba. Običajem zavladalo je pit kafu, pak i to smatraju već kao naravnu potrebu. Isto tako je s čajem i žganicom. Zato i gine sada ljudski rod, jerbo neživi više prema naravi; jerbo su ljudi sašli s prave staze, koju nam je mati priroda naznačila, te su pošli krivim putem, koj u propast vodi. Mati zemlja obskrbila je djecu svoju obiljem svojih zemaljskih plodîna, da se hrane i vesele i brez mesa i žestoka pića, na što jih je samo proždrlost navela.

Aestetika nam dakle brani meso jest, jerbo je surovo i okrutno životinju klat i jest; to je običaj divlji i neslaže se višjimi pojmovi aestetike.

2. Važnija je od aestetike u tom pitanju za nas: znanost. Da čujemo, što ona veli. Da meso nije hrana čovječjoj naravi primjerna, uči nas anatomia i phisiologia.

a) Što nas uči anatomia sravnjujuća? (vergleichende Anatomie).

Uči nas i kazuje nam: da čovjek pogledom na svoj tjelovni ustroj nije mesojedja.

Promotrimo li ustroj tiela svoga, opazit ćemo, da je čovjek na majmuna najspodobniji. Isti jednaki broj i ustroj zûba, kao što u čovjeka, tako i u majmuna; nisu u čovjeka zubi sjekutići, kao što u lava, psa i kod ostalih mesoždêra, već zubi žrmljavići, kao u opice. Isto tako i drob u čovjeka nije kratak i širok, već dugačak i tiesan, kao u majmuna. Majmun pako, u naravskom stanju, nejede mesa, nego voće. Ako dakle ustroj tiela, zubi i drob odlučuju hranu, kao što i jest kod svih životinja, onda čovjek po svom ustroju nespada medju Carnivore, t. j. meseždere, već medju frugivore t. j. životinje, koje se voćem i žitkom hrane. Tako nas uči sravnjujuća anatomia.

Recimo — pak makar to i nije — da stoji Darwinova theorija o srodstvu čovjeka i majmuna, a to bi ova theorija naturalista bila najsjajniji dokaz i najoštrije oružje za vegetarce, da čovjek nije mesojedja već frugalac, jerbo majmun nejede meso, nego voće.

b) Drugi znanstveni dokaz proti mesu kao hrani daje nam phisiologia, koja se bavi straživanjem pitanja: „o naravi primjernoj hrani".

Što nas uči phisiologia? Ona nas uči, i kazuje nam, da je meso škodljivo čovjeku za hranu. Dokaz tomu je creatinin, otrovna tekućina, koja se u mesu nalazi, i ako se lučbeno raztoči, najde. Što je u vinu i rakiji alkohol; u kafi tako zvani kafetein; u duhanu nikotin; to je u mesu creatinin. K čemu dakle da primamo u tielo ove škodljive tvari, koje nesamo da nisu za assimilaciu t. j. pretvorbu u krv i meso prikladne, nego su upravo pogubne, jerbo nisu naravi primjerne, već joj smetaju u divnoj njezinoj ekonomiji, i uzrok su mlogim bolestim, jerbo narav nedospije, ili joj nedostaje snage, da izbaci sve ove pogubne tvari iz tiela. Creatinin je otrov tako žestok, da možeš njim, kaošto je prokušano, manje životinje n. p. kunića umah ubiti. Creatinin čini, da se živci poslje uživanja mesa i govedske juhe ugodno ali pogubno razigraju i ugriju, kaošto to biva i poslje uživanja kafe, čaja, vina, rakije, duhana i driemka. Ali ovim razigranjem živci se nekriepe, nego upravo slabe. Nimiam intensionem nervorum sequitur debilitatio. Zato i vidimo toliko nervoznih i bolnih ljudij, osobito kod odličnijih staleža, koji se mesa i drugih dražila više uživaju, nego sirotinja. Prividna dakle okriepa, što ju meso tielu daje, samo je stimuliranje, t. j. razdraživanje ali ujedno i oslabljivanje živaca, ovih velevažnih obćila medju mozgom i tielom.

Da negovorimo o trichinih, koji se u svinjskom mesu često nalaze, napomenut nam je još ine marvinske i živinske bolesti, koje se stranom očito pokazuju, a stranom pritajivaju. Evo po svom svietu sada a i kod nas marva bolestna, svinje bolestne, ovce bolestne, pa to da čovjek jede! može li to biti zdravo i naravi primjerno?

Doista mesojedja nikada nemože biti siguran, da mu je hrana čista i zdrava. Protivno pako vegetarac, koj se hrani čistimi zemaljskimi plodinami, uviek može biti siguran, da mu je hrana čista, zdrava, jaklena i naravi primjerna.

Napokon 3. skustvo nam potvrdjuje, da je meso škodljivo, jerbo je izvor mlogim bolestim. Krv, što se od mesa pravi, naginje na gljiloću, brže se raztvara, podleži prehladi i inim bolestim više nego čista, bilinom, voćem i žitkom stvorena krv u vegetarca. Pogubni upliv u krv, ćud, duh i značaj vidi se kod naroda, koji se izključivo mesom hrane, te su divlji, surovi, tupoglavi, nespretni i gadni, kaošto n. p. Mongoli, Tatari, Kamčatkani, Eskimosi. Dočim narodi, koji meso nejedu, krotki su, umni, marljivi, liepi i jaki. Ubogi Irci hrane se korunom, pa su tielom i duhom snažni.

Kaošto meso u obće, isto tako i još većma škodljiva je riba kao hrana. Riblje meso već u sebi naginje na gnjiloću, nespominjuć gadne mrcine, koje se često u razparanom somu najdu, kaošto pseto s dlakom i drugi kojekakvî gad. Pa to da čovjek jede? Može li to biti zdravo i naravi primjerno?

Njemački car Karlo V. jeo je ribu za večeru, pa se noćju razbolio i umro. Da se bude graha najeo, nebi mu jamačno ništa.

Na grčkoj obali vlada užasna guba iliti rak-rana, razgranjena uzduž obale. Učenjaci, koji su uzrok toj užasnoj bolesti iztraživali, dokazuju, da je tomu uzrok uživanje ribjega mesa, kojim se ubogi tamošnji narod izključivo hrani.

Ako je istinita poslovica: experientia optima vitae magistra, onda je sud vegetaraca u pitanju hrane najkompetentniji, jerbo su prokušali jedno i drugo. Načelo vegetarianizma nije: bolesti liečiti,

Digitized by Google

već bolesti preprièiti, polag onoga: principus obsta, sero medicina paratur.

Posljedice dakle bezmesne hrane nesamo da nisu pogubne, nego obratno upravo spasonosne za duh i tielo naše. Želudac lašnje probavlja; assimilacia iliti pretvorba hrane u krv bolje napreduje; suvišna i pogubna gojnost tiela preprieči se; um i osjećala čiste se i bistre; živci ojačuju; tielo postaje žilavo, gibko i na svaki rad spremno, tielo od pogubnih i naravi neprimjernih tvarij, i uslied toga od mlogih bolestij prosto ostaje; sve što se u bolnu tielu još izliečiti dade, lieči se samo od sebe, polag onogu: natura sanat.

Živi dakle i hrani se naravi primjerno, pa nećeš nikada bolovati, biti ćeš uviek zdrav, produljit i osladit ćeš si život, pa kada bude umriet, usnuti ćeš mirno i blaženo brez svake boli i muke.

Nedaj se dakle zastrašiti od nikoga. Još se nitko nije kajao, što se je mesa odrekao, dapače svaki vegetarac blagoslivlje onaj dan, kad je prestao mesa jesti. Nije ni to istina, što kažu, da tielo oslabi brez mesa. To je samo kod prelaza, kao što je svaki prelaz neobičan, a kašnje se odbiješ od mesa kao diete od sise, te ga nisi više ni željan. Ako čovjek i nešto omršavi, zato neoslabi, jer snaga nestoji u mesu i salu, već u žilavosti mišica. Smiešno je reći: da samo meso hrani i snagu daje. Svaka hrana daje snagu, a što je hrana čišća, i naravi primjernija, to je i zdravija i veću snagu daje. Da odkuda volu i konju snaga? Nijedan njih mesa nejede, pak su jači nego ljudi, koji meso jedu. Slon, najjača životinja, nehrani se mesom već pirinčem. U istočnoj Indiji hrani se čitav narod izključivo pirinčem, brez ikakva mesa, pa obavlja sve težke ratarske poslove. Što taj narod duševno nenapreduje, tomu nije kriva vegetabilska hrana, nego političko robstvo, pod kojim stenje; krivi su njegovi meso jedući okrutni gospodari Englezi. Lakomost za blagom dotle doterala ove nesmiljene tlačitelje, da su prije 100 godina, da izvuku sav novac iz zemlje, savkolik pirinač potajno po čitavoj Indiji pokupovali, a zatim cienu tako podigli, da ubogi narod nije nasmagao novaca za hranu, uslied čega poginulo je prieko miliun ljudij s gladi. Na očigled svoje kućne marve poginuše ubogi Indijanci s gladi, ali marhu klati i jesti nehtjedoše, jerbo jim to učiniti brani zakon kao zločin bezbožan.

Pitanje dakle o hrani važno je, i zamašaj mu neizmjerno velik. Postavimo, da je obsada Metza, ogromne i najjače tvrdje francezke, sastojala iz čete samih vegetaraca, zar bi se taj jaki grad tako lasno bio predao? Ali ovako, kad konje pojedoše, onda grad predadoše. A da se je Metz držao godinu dana, i njemačku vojsku pred sobom zabavljao, koliki dobitak vremena za Francezku, da se naoruža i invaziju odbije. Ali ovako s Metzom pade Pariz, a s Parizom Francezka.

Doista, kamo sreće, kad bi se nesamo pojedini ljudi, nego sav narod naš otresao zastarelih pogubnih običaja, i uz naravi primjeran način življenja prionuo, na skoro bi nam se domovina pretvorila u junačku Špartu, a narod preporodio i preobrazio duhom i tielom ojačao. Nestalo bi razkalašenosti, bezznačajnosti i moralne pokvarenosti, u kojih nepriepostih — eno nà — već se utapljamo, žalosti naše! —

Doktôra raznovrstnih imademo dosta; ali praktičnih mudraca, poput Pitagore i inih, kojimi se davna drevnina ponosila, i koji bi naukom i primjerom narodu pravi put k sreći pokazali, takovih nejmamo. Ako i nije pomisliti, da će sviet tako lasno pameti se dozvat, te otresti svojih zastarjelih običaja, ništa zato. Sjeme se usijalo, a sjetva brez ploda zaista neostane. Ako iza godina ovaj listak komu u ruke dojde, i na pravi ga put svede, svrha se ovih redaka postignula.

Siromašnijemu pučanstvu preporučuje se vegetarianizam povrh navedenih razloga još s obzira štedljivosti. Neboj se gladi! Prostrano, obilato i plodno je carstvo vegetabilija! Neboj se, da tielom i snagom uznemogneš. Grah i pšenica, prosto zamlivena, hrani i daje snagu isto tako kao i meso, samo je ta razlika, da u grahu i žitu nejma onih škodljivih tvarij, što se u mesu nalaze. Razlika je ta, što je grah i žito hrana čišća, zdravija i naravi našoj primjernija nego meso. S graha i žita još se nitko nije razbolio, ali s mesa je i ribe mlogi već nastradao. Kažu mesojedje, da jih od graha trbuh boli. Moguće. Ali to je samo dotle, dok su mesu privikli. Kada se jednom mesa sasvim okane, nesamo da jih neće više trbuh boliti, nego bit će jim grah isto tako sladak, ako ne sladji, nego što im je prije meso bilo.

Pitaš: odkuda to, da malena djeca boluju i često umiru? bar ona mesa nejedu!

Bože moj, odkuda?! Odkuda to, i doista čudo, da tebi još rogovi nerastu, koliko si već govedine pojeo, a bili bi ti liepi nakit za tvrdu glavurinu tvoju. Odkuda, da dojenci boluju, a bar oni mesa nejedu? Težko li se tomu domisliti! A čija je krv u malenoj djeci? Zar nije krv roditêlja, meso jedućih, vino i rakiju pijućih. S čega se pravi mlieko, što dojenče sisa? zar ne s hrane majčine? Pa kakva hrana, onakovo mlieko, onakova krv. Zar nije već klasični pjesnik zavapio: aetas parentum pejor avis, tulit nos nequiores, mox daturos progeniem vitiosiorem. A mudri pedagog reče: maxima vis ortus nostri est, nec parum felices bene nati. Trebat će dakle dvie i tri generacie, da se rod čovječji vegetarianizmom posvemašno i korenito ozdravi i preobrazi.

Protivnike pako svoje molimo, da prije nego osude vegetarianizam, izvole koje vrieme praktično pro-

Digitized by Google

kušati taj način življenja, inače nisu vlastni svoga suda samo a priori i s gledišta theorie proti vegetarianizmu izreći.

Pajo Svježijć, župnik.

Posljednje zagovaranje pučke prosvjete.

(Dalje.)

U Njemačkoj je naprotiv razmjerno mnogo manje učinjeno za podizanje višjih učevnih zavoda. Nu zato je tim veći pokret učinjen na polju pučke prosvjete, te je Njemačka u tom pogledu, osim Švajcarske, sve ostale države evropejske, osobito pako Franczku daleko nadmašila. Prispodobimo samo te dvie zemlje tako u pogledu obće, kako i znanstvene obrazovanosti; ili da još sigurniji budemo, uzporedimo, što se na polju znanstvenom postignulo u onih krajevih Njemačke, u kojih se je pučko školstvo na višji stepen podiglo, s onimi krajevi, u kojih je pučko školstvo do najnovijega vremena zapušteno ostalo, pak ćemo se uvjeriti o tom, da je mnogo veći upliv pučke prosvjete na podizanje znanosti i umjetnosti, nego li obratno.

I to je posve naravski, jer kako stanje znanosti kod pojedinih naroda zavisi od množine onih sila, koje se njom bave, te onaj narod, u kom se je svaki sloj uzdigao do stanovita stupnja naobraženja prednjači onomu, u koga, — pošto su cieli slojevi izključeni od duševne težnje — mnoge sposobnosti, nalazeće se u većem dielu puka, propadaju, te veliki dio onih, koji bi po svojih darovih bili sposobni prva mjesta zauzeti u kolu znanosti, nedodju niti do samosviesti o svojih sposobnostih.

Podpuno sam dakle uvjeren, da medju dužnostmi zakonodavstva, upravljenimi na podizanje obće prosvjete, prvo mjesto zauzimlje pučko školstvo. Nu makar da koliko stoji skustvo uz onaj nazor, po kom se drvo obrazovanja samo ondje u vis diže, gdje se žile na daleko šire, ipak je i to istina, da se strogo uzeto i pučka prosvjeta samo tamo u potrebnu razmierju razvija, gdje se grane višje obuke takodjer nezanemaruju. I kao što bi u nationalno-ekonomičkom pogledu ono zakonodavstvo zlo izvršivalo svoju zadaću, koje bi nastojalo jedino oko interesa manjih glavnica, a nebi se brinulo i o tom, da sakupi veće glavnice, tako bi i u duševnom pogledu zanemarivalo svoju dužnost ono zakonodavstvo, koje se uz pučku obuku nebi obaziralo takodjer i na višje naobraženje.

U obće držim, da je krivo mnenje onih, koji govoreć o dužnostih, što jih zakonodavstvo ima prema pučkomu uzgoju, pod istim samo onaj dio obuke razumievaju, kojim se strogo uzeto pučka škola bavi. Ona je istina bog prva i najsvetija dužnost zakonodavstva, te u koliko izvršenje te dužnosti sačinjava temelj materijalnomu razvitku i u koliko odlučno utiče na blagostanje i moralno podizanje svakoga pojedinoga gradjana, po tom i na obezbiedjenje narodne slobode, jest ona ujedno tako sveta, da se nesmie podnipošto podčiniti nijednomu drugomu državnomu interesu; — nu ipak nije jedina dužnost. Pa ako se neuzme u obzir blagostanje pojedinoga gradjana, nego onaj položaj, koji narod, kao cjelina u krugu drugih naroda zauzimati ima, te se nemože zanijekati, da to mnogo više zavisi ob onom, što narod može pokazati na polju znanosti i umjetnosti, nego li od one obće obrazovanosti, koja se postizava pučkimi školami. *

Ako isto naše današnje doba karakteriše, to ga karakteriše onaj moćni upliv, što ga vrše pojedini duševni faktori tako na položaj pojedinca, kako i na položaj cielih naroda. — Kao što položaj, što ga pojedinac zauzima u družtvu, pa i materijalno mu blagostanje nezavisi samo od tjelesne snage njegove, nego od naobraženja, što ga posjeduje; jer pravo rekuć jedino duševnim razvitkom gospodari čovjek nad prirodom; — tako i ukupni narodi napreduju samo u toliko, u koliko teže za civilizacijom. A skustva novije dobe dokazuju onu prednost, što ju višje naobraženje obezbjedjuje pojedinim narodom nesamo na polju industrije, trgovine i materijalnoga blagostanja, nego i na polju političkom i ratnom. — Ni naš narod nemože biti u tom pogledu iznimka. Pa da su kako velike one prednosti, kojimi je božja promisao blagoslovila našu domovinu, budućnost njezina zavisi jedino od onoga položaja, koji zauzimlje u pogledu prosvjete medju drugimi narodi Evrope, i s toga zaista moramo vrlo ograničenimi prozvati nazore i pojmove onih, koji pod obukom, što ju narod potrebuje, samo onaj dio znanja razumievaju, koji je neobhodno nuždan za svakdanju potrebu.

Prošlo je vrieme, kad se je pod imenom puka razumievao samo onaj razred istoga, koji se bavi poljodjeljstvom ili drugim fizičnim poslovanjem. To se ima zahvaliti razprostranenju obće prosvjete, po kojoj je načelo čovječje ravnopravnosti postalo općim osvjedoče- Nu to načelo — koje je danas temeljem svakoj državnoj ustanovi — opravdava zahtjeve pojedinih gradjana, koji smjeraju na to, da se svakomu ima podati prilika za naobraženje. I ako je tada, kada je država i družtvo tako uredjeno bilo, da je svaki onaj, koji je rodjen bio

---

* Istina je, da ljudi više prednosti podaju prividnim uspjehom, nego li pravim. Pa to i zavadja mnoge mlade i nezrele narode za tim, da svu brigu posvećuju višjoj nauci, t. j. znanosti i umjetnosti, a nuz to nezameruju sveobću prosvjetu naroda. Nu države, koje tako postupaju i kod kojih je sva prosvjeta oslonjena o nekolicini učenjaka i umjetnika, naliče grobovom, koji su izvana krasni i ugodni, a iznutra truhli i ništavi. A takav postupak osvetiti će se jednom ljuto nad svojimi počinitelji, kao što se osvećuje vinova loza gospodaru, koji ju odviše na rod sili. S. B.

Digitized by Google

u nižjem razredu, mogao samo u svom razredu na višji stepen doći, država prema tomu radila, da naobraženje pojedinca odgovara tadašnjem družtvenom stanju, to današnja država u tom pogledu ima posve druge dužnosti.

Pučki uzgoj zadovoljava istom u toliko svojoj svrsi, u koliko odgovara svim životnim odnošajem. Pojedini individuj može istom onda valjano popuniti svoje mjesto u čovječjem družtvu, kad je tako uzgojen, da njegove sposobnosti odgovaraju onim pravom i onim dužnostim, koje iztiču iz njegova družtvena položaja, i kao što se oni veliki resultati, što su jih postigle pojedine države staroga vieka imadu pripisati jedinoj skladnosti, koja je tada postojala izmedju uzgoja i onih načela, koja bijahu osnov tadašnjim socijalnim i državnim odnošajem, tako se isto mogu slični resultati u današnjoj državi, jedino sličnim putem postići. Iz česa sliedi, da u takovih državah, u kojih je vršenje političkih prava razšireno na sve razrede čovječega družtva, nitko nemože sumnjati ob onom pravu države, po kom se ona ima skrbiti za to, da osigura naobraženje svakoga svoga gradjanina, i da pošto je ukinula sve privilegije pojedinih razreda u pogledu političko-državnom, te izrekla podpunu ravnopravnost svih gradjana, i o tom nastojati mora, da se ista ravnopravnost takodjer pogledom na naobraženje izvršivati uzmogne.

Neda se doduše tajiti, da ta skladnost medju načeli ustava i pučke prosvjete za sada žalibože nigdje neobstoji izuzamši sjevernu Ameriku i Švajcarsku. Učevni zavodi nemogahu u preobražaju svoje organizacije tako naglo stupati, kao što je u posjednjih stoljećih naglo stupao preobražaj države i socijalnih odnošaja. Skoro svuda, a osobito pako kod višje obuke služe za ravnalo još i danas ona ista načela, koja su utvrdjena uz posve druge družtvene odnošaje. Pučku školu još i danas dieli oštra granica od tako zvane višje obuke, čim je praktično uživanje posjednje ograničeno samo na neke družtvene razrede. S toga je glavna zadaća znanstvene i praktične pedagogije naše doba ta, da se ciela naučna sistema preobrazi na onaj način, uz koji bi uzmogla valjano odgovarati današnjim odnošajem družtvenosti. To jest neka se uredi tako, „da kao što su porušeni bedemi, koji su nekada dielili pojedine družtvene razrede, i kao što je put, koji dovodi k najvišjim državnim častim, danas otvoren svakomu gradjanu, kao što uslied toga naši družtveni i državni odnošaji sačinjavaju neku stepenicu, na kojoj su poredane razne zvanične časti, te u tom podpuna ravnopravnost obstoji: isto se tako neka sruše i oni bedemi, koji još obstoje izmedju pučke i tako zvane višje obuke, te se neka i škola isto tako uredi, kao što i javni život, i to tako da se prelaz od najnižjega stepena do najvišjega što više olakša.“ To je pako najviše, što pogledom na praktično izvedenje načela ravnopravnosti putem ustrojstva postići možemo.

Nu, ako smo u tom pogledu i daleko od svrhe, to ipak nitko nemože zanijekati, da i višja obuka, makar u njoj razmjerno manje pučanstva učestvuje, u interesu svih razreda podjednako leži, te da u današnje doba ista samo neki dio pučke prosvjete sačinjava, i s toga da zakonodavstvo po istih načelih, po kojih se brine za osnovnu obuku svakoga gradjanina, nesmie zanemariti ni dužnosti, koje ju vežu prema višjim učevnim zavodom.

Priznavajuć to, svratimo svoju pozornost višjoj obuci, te uzporedimo položaj naših višjih učevnih zavoda sa istostepenimi zavodi zapadne Evrope, i mi ćemo se prepasti nad ogromnom veličinom zadaće, koja nam predstoji. I ako želimo tu ogromnu zadaću valjano riešiti, to moramo napregnuti cielokupnu svoju snagu, te neprezirati pomoći pojedinih klasa, pače ni pojedinih gradjana, jerbo se uspjeh naših nastojanja jedino složnom voljom postići bude. (Dalje.)

Zakonska osnova.

Ob ustrojstvu narodnih školah.

Poglavje II.

O narodnih školah napose.

GLAVA II.

Opetovnica.

(Dalje.)

§. 59.

Opetovnica se drži po nedjelah i blagdanih prije podne svaki put po dva sata.

§. 60.

Obuka u opetovnici ima se protezati na najpotrebitije za život predmete. Osim nauka vjere i morala predaje se na temelju posebnih opetovničkih čitanaka, po selih najvažnije iz poljskoga gospodarstva, po gradovih najvažnije iz obrtoslovja, domaće poviesti s poglavitimi crtami zemaljskoga ustava i gradjanskih prava i dužnostij, štogod zemljopisa, računstvo, pouka i vježba u pismenih sastavcih s obzirom na obične seljanske i obrtničke poslove.

GLAVA III.

Gradjanska škola.

§. 61.

U gradjanskoj se školi za one učenike, koji neprelaze u višja učilišta, nastavlja nauk pučkih škola, s obzirom na obrt i trgovinu.

§. 62.

Gradjanska škola traje najmanje dvie godine, ali se može i razširiti prama potrebam pojedinih miesta.

§. 63.

U gradjansku se školu primaju samo oni učenici, koji su izučili veliku pučku školu.

Digitized by Google

§. 64.

Na mužkoj gradjanskoj školi uče se svi nauci:

a) nauk vjere i moral;
b) hrvatski jezik: stilistika i poviest književnosti;
c) njemački jezik;
d) zemljopis domaći i obći, s obzirom na poljodjelstvo, obrt i trgovinu;
e) poviest domaća i obća, s osobitim obzirom na obrt i trgovinu;
f) prirodopis, s osobitim obzirom na čovjekoslovje i zdravje čovjeka, zatim s istim obzirom na poljodjelstvo, obrt i trgovinu;
g) fizika } s osobitim obzirom na poljodjelstvo, obrt
h) lučba } i trgovinu;
i) računstvo;
j) geometrija;
k) gospodarstvo i obrtoslovje, s osobitim obzirom na dotičnu potrebu miesta;
l) statistika domaća i obća;
m) načela privatnoga i mjenbenoga prava;
n) knjigovodstvo;
o) risanje geometričko i ornamentalno;
p) krasopis;
q) pjevanje;
r) gimnastika s obzirom na vojničku vježbu.

§. 65.

Na ženskoj gradjanskoj školi uče se isti nauci, samo što se kod prirodopisa, fizike i lučbe ima obzir uzimati i na domaće ženske poslove, i što se kod gimnastike netreba obazirati na vojničku vježbu; tomu se dodaju: ženska ručna djela.

§. 66.

Dosadanje male s glavnimi školami spojene realke imaju se pretvoriti u gradjanske škole.

GLAVA IV.

Preparandije.

§ 67.

Preparandije su škole, u kojih se učenici pripravljaju i osposobljuju za učitelje narodnih škola.

§. 68.

Zemlja uzdržava o svojem trošku u Zagrebu mužku preparandiju.

Dotacije privatnih osoba imaju za istu svrhu i nadalje ostati kod iste preparandije.

§. 69.

Dosadanja ženska preparandija ostaje i nadalje uz dosadanje uvjete, na koliko nisu glede nutarnjega ustrojstva preinačeni ovim zakonom, kod milosrdnica u Zagrebu.

§. 70.

Dosadanja se preparandija u Djakovu ukida.

§. 71.

Vjerske obćine, koje nemogu same podići i uzdržavati preparandije, mogu svoje preparande slati u zagrebačke preparandije.

§. 72.

Uza svaku preparandiju mora biti velika pučka škola za praktičnu vježbu budućih učitelja narodnih škola.

§. 73.

Uza svaku mužku preparandiju mora biti vrt, prostran barem dvie rali, za praktičnu vježbu budućih učitelja u podjoljelstvu.

§. 74.

Tečaj preparandijski traje četiri godine.

§. 75.

Da se olahkoti obskrba preparanda, dobivat će siromašniji i napredniji mladići utemeljenih u tu svrhu štipendija.

§. 76.

U mužku se preparandiju primaju samo oni zdravi i neporočni mladići, koji su navršili 15. godinu dobe svoje i s dovoljnim uspjehom izučili barem malu gimnaziju ili gradjansku školu, ili koji su si inače pribavili znanja u istom obsegu.

U žensku se preparandiju primaju samo one zdrave i neporočne djevojke, koje su navršile 15. godinu dobe svoje i izučile gradjansku školu, ili koje su si inače pribavile znanja u istom obsegu.

Preparandi i preparandice primaju se u preparandije samo uz položeni na istom zavodu primajni izpit.

§. 77.

Učenika nesmie biti više od 40. u jednom razredu.

(Dalje.)

Imenovanje.

G. Ferdo Ulses, postao je 1. Travnja namjestnim učiteljem u D. Miholjcu.

Sbornica.

Sboru u Š. Sakupite se prema sgodi sami. Viećajte jedino o strogo šk. stvarih. Skupćina naša jest strogo učiteljska, i samo kao takova dozvoljena. Što i kako? Zato se štampala bečka skupština, zato sada čitate pražku; pak onda čitajte i „bečke pegagogijske slike", pisane Ivanom Filipovićem. Za ravnanje vam i ostalim: pravo glasa ima samo učitelj; izvjestiteljem nemože drugi da bude, van opet učitelj, jer je skupština, opetujemo, učiteljska. Na zadnje vam pitanje odgovaramo samo ovo: proučite dobro ono, što sbori u ovom broju na 1 strani dr. Sabina. U ostalom, ovo pravo naše obćine imaju od starine. U tom smo sretniji od mnogih drugih.

Uredjuje ga vlastnik **Skender Fabković**. Tiska ga **Dragutin Albrecht.**

Digitized by Google

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku.

NAPREDAK.

Ciena mu je 2 st. 50 nč. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Br. 6. **U Zagrebu** 1. lipnja. 1871. **Tečaj XII.**

Saborisanje prve skupštine česko-slavenskih učitelja

u Zlatnom Pragu 30. 31. kol. i 1. 2. rujna 1870.

(Dalje.)

Drugi dan, dne 31. kolovoza.

Iza 9 ure otvori sjednicu predsjednik g. dr. J. Beránek. Najprvo se pročitaše telegrami* (br. 10—18), koji bješe primljeni živahnim „Slàva! na zdar! i „Živio!“ Poslje se pristupilo k viećenju.

II. O broju učevnih satij i šk. praznicih.

1. Broj učevnih satij nejma presizati u I. r. 16, u II. r. 20, u III. r. 22, a u IV. 24 sata.

2. Glavni praznici neka se prenesu s kolovoza i rujna na srpanj i kolovoz.

Referent g. Jos. Růžička, učitelj u Pragu. Kad su u svoje vrieme bili pozvani muževi u cislajtanska vieća, u kojih je bio g. Hasner, tada nasta veselje u Izraelu, tada tek imadjaše p. škola zadovoljiti svojemu zadatku. Tada odmah sipalo „Verordnunge“ i naredbe. Narod češki nemože reći, da su mu bile po volji a tim manje učiteljstvu. Medju onimi zakoni jest takodjer učevni plan Hasnerov, koj propisuje mladeži najmanje 24 do 32 i više satij. Da se stvorac upitao prije učitelje, koji su u toj stvari najkompetentniji, o tom se nije čulo ništa. Dakako, zašto treba da tek pita toli velemudri gospodin učitelje — izadje plan bez nas. Kako li nanj gledamo, znano je svim. Dokazati mi je, da kad bi se izveo, naniela bi se škoda mladeži i učitelju. Morali bi nagomilati satij, duh mladeži nebi nipošto napredovao no otupavio, nestalo bi mu sile pružnosti tako, da bi nastala nemarnost i dosadljivost. Ako prenapinjamo sile mladeži, nemogu napredovati, učba nebude zanimiva, pazljivost malahne i tada počinismo već veliku griešku. Duševne sile moraju zaklaljaviti, jer nisu podobne pojmiti i dostatno probaviti propisani materijal. Mnogi učenik nagnao nas u čudo za svojih mladih godina, nu kašnje omlohavio, jer se takovu odviše nalaže; zato manje nadaren, koj nemoradjaše duha toliko napinjati, iztače se u kasnije doba. S ovoga je očivesto, da nije moguće više umnožiti učevnih satij. Prekomjerni napor ubija zdravlje djeci. Pražka „Budeč“ viećaše o tom predmetu, i svi se učestnici složiše u tom, da je tolik broj satij na uštrb djeci. Nu da tim sjegurnije zadobije pravi nazor, upitala je družtvo česk. lječnika za mnenje, koje očitova, da se kod malih ima poučavati 3 najviše 4 ure. U mnogih školah ima toliko učeničtva, da se uz dosadanji broj satij i učitelj i mladež muče. Pomislimo na tu izparu, na taj prah, u kojem ima sjedjeti naša mladež, zar to neubija zdravlje? Kako dakle, kada bi tamo imala boraviti dulje vrieme. Valjda bi se to dalo popraviti tjelovježbom, reći će mnogi, nu koliko imamo dosele škola tjelovježbenih.

I stvarno stanje učiteljstva, komu je nemoguće ostaviti se nuzgredne zabave, da dopuni, čega trebuje za obskrbu obitelji, nedopušta više satij. Da nastoji okolo prehrane, zato mu treba vremena i ovoga se mu nesmie uzimati, da nepati nuždu, pače ni onda, kad bi se plata povisila, što nedostaje za pokriće troškova, koje se nanj kao na muža naobražena sgrću sa svih strana. I napokon, kada se nebi morao obzirati na to, nebi li imao što prigovoriti ob umnoženju satij. Učitelj mora da se posveti obitelji, kao gradjanin mora paziti na javne poslove, kao inteligentni muž nesmie zanemarivati družtva i zadruge te ima li biti redovitim učiteljem, mora se za učbu pripravljati. Za sve ovo potreba je vremena. U sadanje doba traže svi factori umanjenje vremena, da se mogu posvetiti duševnoj naobrazbi, pa učitelju da se toga nedopusti? Jeda li je takodjer zadatkom nar. škole, da nauči svemu? Shvatljivost mladeži jošte je skromna, sud nerazvijen, nemože se zahtievati, da nar. škola izcrpi naobrazbu za život. Ona mora da položi tek čvrst temelj, na kojem si bude svjež duh lahko krčio put zavojî ovoga života. Komitet se nada vašemu odobrenju, ako predlaže, da broj učenih satij nepresiže u prvom razredu 16, u II. 20, u III. 22, a u III. 24. (Výb!)

Fran Sedláček, uč. iz Kněževsi spominje, da se je u predlogu zaboravilo na škole mješovite (s ne-

* Op. pr. Medju prispjelimi telegrami bijaše i sliedeći iz Bakra: Većina učitelja kotara bakarskoga kliče srdačni na zdar! Živila slavenska uzajemnost.

Digitized by Google

koliko odjêla), koliko satij tjedomice da se tamo uči, i je li imaju učenici školu polaziti u istinu tja do 14 godine?

V. Mikan, uč. u Pragu. Broj satij, kako je predložio komitet, slaže se s brojem učevnih satij u onih zemljah, gdje stoji školstvo već na visokom stupnju, na pr. u Americi, sjevernoj Njemačkoj i drugdje, i odgovara pedagogičkim i ljekarskim načelom; jer mi, narodni učitelji, imamo odgojiti mladež zdravu i duha čilâ, nipošto pako ljude na tielu i duhu kržljave radi prokomjernoga broja učevnih satij. Što se pako tiče vanjskih škola, gdje je više sêla uškolano, nemože se podučavanje razdieliti, da može biti jedan odiel prije odlazi iz škole nego drugi, jerbo upravo veća djeca moraju prigledati putem manju. I gdje je u jednoj sobi više odjêla, mora u isto vrieme zabavljati učitelj svu djecu, da ju uzmogne istodobce odpustiti. S toga predlažem, da se za vanjske mješovite škole udari osječni broj, najme 20—22. — Glede druge stavke, najme praznîka, moram spomenuti, da se je već staro ustrojstvo škola osvrtalo na vanjske škole, i predlažem, da ondje, gdje to gospodarski poslovi zahtievaju, opredieli i razdieli praznike mjestno školsko vieće, nu nesmie presizati doba praznika onu za gradove označenu. (Výb!)

F. Březina, uč. u Pragu. Žao mi je, što neće nitko s vani da pregne, da nam razjasni odnošaje mješovite vanjske škole, pa ipak mora se razsjeći taj gordički čvor. Tko nije radio u takovoj školi, nejma ni pojma, s kojom je snagom, s kojim naporom i sebezatajom skopčan râd u takovoj školi, pače možemo smjelo reći, da je nepodnosljiv. (Výb!) Učitelj tu ima djecu od 5 tja do 12 god. s nejednakimi svojstvi, s raznimi sposobnostmi i razna odgoja. Kada ima takove 170 djece na 5 i 6 razreda razdieljene, pomislite, kolik to posao, da uzdrži samo mir i tišinu! (Odob.) Ja sam to skusio i mnogo putij nisam znao, gdje mi je glava. Takodjer ima razlika učit djecu iz krugova naobraženih i iz krugova ljüdij nenaobraženih i siromašnih. Po novom planu morao bi učitelj do 70 satij tjednice podučavati, ako bi želio, da mu mladež napreduje, a to je nemoguća stvar. Po mojem nazoru neda se to inače provesti van da ostane pri starom, naime 25 satij na tjedan. (Pohvala).

Jos. Jelínek, ravnatelj iz Trebiča u Moravskoj neslaže se s novim zakonom, nu 16 satij za I. razred čini mu se ipak malo. Mnije, da bi roditelji učiteljem prigovarali, da se plaše posla, da se grade gospodom, da u školah ništa neuče. Na školah višerazrednih potrebno jest ne možda da učitelj više satij nego 16 podučava, nu da se dulje s mladeži zabavlja i preporuća za to šetnje. (Glasovi: To nejde!)

A. Víták. Kanim pomenuti kojom djevojke, jer su najviše obterešene, što moraju sjediti u školah od 8 do 12 prije podne a poslje podne od 2—5. Industrijalne učiteljice kažu nam doduše, da ručno djelo nije naporno. Dà, ali već prosto sjedenje ubija ne samo tielo nego i duh. I djevojkam treba odmora kao i dječakom. Probitačno bi bilo, da se u I. i II. razredu neuči ručnomu djelu, nego stoprv u 3. i 4. i to medju liternimi sati, da se duh ponekle odmori. Tada će dakako prigovarat mamice, da će se malo što naučiti — nu pitam, što da rade djevojke poslje 12 god.? Tomu će doskočiti posebna škola, gdje bi djevojke od 15—16 god. učile ručna djela i kućanstvo.

Za razredbu satij dodajem, da predlog govori samo o četverorazrednih školah, nu naše će se učione razširiti na 6 raz., koji će se valjda razdieliti u dva odjela. Pitam, koliko satij da se uči u 5. i 6. raz.? Možda više? Ja predlažem, da se broj 24 ure u 4., 5. i 6. raz. nenadmašuje. (Výb.)

Ant. Kruliš, uč. iz Jindîca, priznaje, da je napor u mješovitih školah neizmjeran, da se na vanjštini neda uvesti poludnevna obuka, s toga da je komitetom predloženi broj premalen. Pristaje uz Březinu, da bude 25 s. tjedimice, nu neka se toga radi uzme obzir na učitelje u mješovitih učionah kod razredjivanja plâta.

Jos. Havelka, uč. iz Nelahozevsi: Da se s djecom u šetnju ide, smatram na vanjštini suvišnim ubijanjem vremena, a roditelji bi, učiteljem odmah predbacivali, da se mjesto obuke šeću. Poludnevna obuka neda se provesti već s toga razloga, da nebi za neprijatna vremena ni došla djeca mnogo poslje podne; pa mislite, da bi htjeli onda roditelji platiti i cielu školarinu? Vanjština dobro osjeća, koliko je potrebno razširenje škola. Konačno zagovara, da broj učevnih satij bude na školah mješovitih 25, nu više ne.

Jos. Jelínek tumači, kako je on razumio šetnje.

Kad-no se čuju glasovi za konac debati, upita predsj., ima li se viećanje dovršiti?

(Skupština pristaje, da se dovrši.)

Za govornike upisani su jošte gg. Auštěcký, Janota, Karas.

Jos. Auštěcký, uč. na českoj višjoj djevojačkoj učioni u Pragu, urednik „Učit. Besede". (Pozdravljen podvikivanjem „Na zdar"). Iz svega razabire, da to pitanje neće skupština riešiti, što su okolnosti toli raznolike, i što nije moguće predlog tako formulovati, da svuda zadovolji. S toga predlažem odgodu toga pitanja i da se o njem prije vieća u uč. zadrugah.

V. Janata djelovao takodjer na takovih školah i poznao potežkoće, te zasnovao misao, kako bi se dalo tim mahnam doskočiti. Ima li školstvo naspoh koristiti, mora se nastojati, da se škole umnože; čislo sadanjih škola nedostaje. Na vanjštini je pošiljka nježne djece u odaljene učione, uzprkos pazki, svagda veoma opasna. Izrekao se tuj predlog ob ustrojenju industrijalnih škola; meni se čini bitnijim, da se u svakoj občini ustroji materinska škola, u kojoj bi se mladež učila prvim

Digitized by Google

temeljem. Da bude pako i občinam u korist, da se mogu djevojke podućiti u ručnom djelu, neka se povjeri takova škola učiteljici (Na stvar! To su ideali!)

Jan Karas: „Nebojte se onih, koji ubijaju tielo. ali bojte se onih, koji ubijaju dušu", reče spasitelj; a ja velim: „Bojte se onih, koji ubijaju tielo i dušu — i to su sadanji cislajtanski zakoni. (Výb.) Reci, da k nam dodje gost, mi ga hoćemo počastiti: nosimo mu mnogo jestôjska, uviek boljih, tečnijih, uglednijih; hoće li da od svega okusi, pokvariti će si napokon želudac. Slično se sbiva i s dušom djece, nosimo li pred nju mnogo, nemože sve da shvati, probavi. — Dugim siedom u školi i naporom duševnih sila kvari si mladež zdravlje tiela i tim trpi i duša. Toga radi preporučam predlog komiteta, da se broj učevnih satij umanji. (Odob).

Predsj. Imamo tuj nekoliko predloga; glasovati ćemo 1. o predlogu g. prof. Auštëckoga, koj smjera amo, da se pitanje o broju uč. satij odgodi. Odobravate li, gospodo, taj predlog? (Skupština neodobrava.)

2. Predlog komiteta, da broj učevnih satij nenadmašuje u I. raz. 16, u II. 20, u III. 22, a u IV. 24 ure tjednice. (Prima se jednodušno).

3. Predlog, da se odgodi pitanje o broju učevnih satij na školah jednorazrednih. *

(Neprima se velikom većinom.)

4. Predlog g. Březine, poduprt glavno g. Krulišem, da broj učenih satij na školah jednorazrednih nenadmašuje tjednom 25. (Prima se velikom većinom).

5. Predlog g. Vítáka, da se za 5. i 6. razred prihvati broj učevnih satij tjednom 24. (Odgadja se).

6. Predlog g. Janote, da se u svakoj občini na mjesto prvoga razreda ustroji škola materinska. (Odgadja se.)

Zatim se pristupi k drugoj stavki o glavnih praznicih školskih.

Izvjestitelj g. Růžička hoće da obrazloži prenos ovih praznika na mjesece srpanj i kolovoz, nu skupština proglašuje, da se predlog komiteta prima, ma da se o njem ni viećalo nije.

Růžička dodaje, da je to pitanje došlo u program samo na želju nekojih vanjskih učit. zadruga.

Predsj. Ima tuj još popuniteljni predlog g. Mikana, da mjestno šk. vieće opredieli i razdieli vrieme glav. praznika, gdje to na vanjštini zahtievaju stavni poljski poslovi; nu da doba ovih praznika nepresegne dobu praznikâ u gradovih. (Prima se jednoglasno.)

G. V. Novotný pozivlje svu braću Moravljane, da poslje sjednice ostanu u dvorani, da se bolje upoznaju i o sućnih stvarih porazgovore.

Predsj. Nastaviti ćemo sada viećanje

* Jednorazredne su škole, gdje jedan učitelj uči svu djecu u jednoj sobi, kao kod nas na selih.

III. O pravnom i socijalnom stanju učiteljstva.

A. Gradjansko ponašanje učiteljevo nepodpada zakonom školskim, nego gradjanskim.

B. Kazna disciplinarnih može se upotrebiti proti učitelju jedino uslied zanemarenja i prekršenja službovnih dužnostij i uslied odviše sablazniva ponašanja ćudorednoga i vjerozakonskoga.

Disciplinarni postupak sliedi ovako:

Ravnatelj zavoda opomene učitelja a) ustmeno, b) pismeno.

Ukori učitelja c) mjestno šk. vieće, d) kot. školsko vieće.

Kot. šk. vieće na predlog mjestnoga šk. vieća ili s njegovim porazumkom:

e) oduzme učitelju za vrieme dekret namještenja,
f) odpusti učitelja za vrieme,
g) odpusti ga za uviek.

U svakom slučaju ima učitelj pravo prizvat se na višju molbu.

Samo onda netreba se obzirati na ovaj disciplinarni postupak, ako je tko sakrivio znatan prekršaj vjerozakona ili ćudoredja. (Dalje.)

Posljednje zagovaranje pučke prosvjete.

(Dalje.)

Od žrtava se nemože nitko riešiti. — Ni siromak, koji vršenjem zakonske školske obvezanosti svoj posao zanemaruje, ni bogatac, od koga se zahtieva, da kao član školskoga savjeta, ili drugim kojim družtvenim putem, radi u prilog narodnoj prosvjeti. U obće napred moramo predvidjati, da su žrtve potrebne, ako hoćemo, da nam pučka prosvjeta što bržje i uspješnije uznapreduje, pa te su žrtve tim osjetljivije, što unapred znamo, da tek s vremenom koristi donose.

Da uzmognemo napredovati i uspjeti u naših težnjah, to nam je osim požrtvovanja osobito nuždna još i uztrpljivost.

Ako igdje, a to se sigurno na ovom dade protumačiti velika neuztrpljivost, kojom narod očekuje izpunenje svojih želja. Medjutim dokažuje ta neuztrpljivost i to, da smo si svjestni dosadanjih nedostataka, što je ujedno zalog uspjehu naših težnja, koje ništa tako unaprediti nemože, kao ako se oni, kojim je ta važna stvar povjerena, i to više opominju na brzo i točno vršenje svojih dužnostij; premda je ta opomena kadkada suvišna i nepravedna, osobito pako onda, kada dolazi od onih koji jedino tužbami dokažuju, da jim stvar na srdcu leži. Nu prekomjerna neuztrpljivost može stvar dovesti u opasnost, ako najme neočekivajuć nikakova uspjeha od obstojećih naredba, poduzimljemo neprestane promjene.

Digitized by Google

Dobro je, ako i na polju uzgoja po mogućnosti što višju svrhu iztaknemo, te pogledom na pučku prosvjetu Ameriku, a pogledom na znanstvenu obuku Njemačku na uzor uzmeno; nu moramo unapred znati, da tu svrhu na nijednom polju na jedanput postići nemožemo, te kao što u zahtjevih za budućnost odviše prećerani biti nesmiemo, tako moramo i pogledom na momentani uspjeh u svom očekîvanju što skromniji biti.

Ako u ičem, to u tom napredak veoma laganim korakom stupa, i makar da narod svojimi žrtvami pojedine učevne zavode prividno do najvišjega stepena savršenstva podigne, to ipak preobražaj obćega obrazovnoga stanja na brzo ili za nekoliko godina prekorači i sam krug narodne vlasti i snage.

Nespominjuć tu zaprieku, koja tamo, gdje je uzgoj na dugo bio zapušten, stoji u pribavljanju potrebnih učevnih sila, utiče i obrazovni stupanj već sam po sebi na resultate, koji se imadu postići u pučkoj učioni, jer buduć da napredak, koji možemo očekivati od djece u prvih godinah njihova školovanja odvisi od one sposobnosti, s kojom dolaze u školu i pošto i kašnje veći dio njihova uzgoja, osobito pako razvitak čustvenosti, koja je pravi osnov svakomu valjanu naobraženju, u obiteljskom krugu biva, to može budući naraštaj jedino u stanovitom stupnju prednjačiti sadanjemu, i u istinu mogu se veliki resultati pogledom na obću prosvjetu samo tamo postići, gdje su i roditelji iste blagodati uživali.

I baš zato nemožemo mi pri organizaciji našega školstva ni u opredieljenju obveznih predmeta, ni u prostranosti, u kojoj bi se isti imali predavati za primjer uzeti one zemlje, koje su u tom pogledu na najvišjem stupnju, pak i uspjeh naših težnja nebi ništa tako prečilo, kao kad bi jim cilj odviše visoko ustanovili. Kao što u tom pogledu nalazimo veliku razliku i medju onimi narodi, koji u tom pogledu prednjače nam. Tako n. pr. ako uzporedimo Ameriku, gdje je krug pučke učione tako prostran, da je onaj, koji je u njoj uzgojen za sve sposoban osim onih zvanja, za koja se hoće strukovna naobraženja, sa Švajcarskom, gornjom i dolnjom Njemačkom ili Francezkom, naći ćemo razne stupnjeve pučkoga uzgoja, koji su stupnjevi tim višji, što je veće ono vrieme, odkada je uzgoj povukao na se pozornost dotičnoga zakonodavstva. Ni mi, makar kako visoko težili, nemožemo inače napredovati, nego ako počnemo od početka, i resultati, što će jih pokazati naše učione, nesamo glede djece, nego preko njih i glede roditelja, budu tim veći, čim manja bude daljina, koja našu novu uzgojnu sistemu dieli od one, koja se sada u našoj domovini upotrebljuje.

Naša zadaća zasada nemože biti druga, nego da svoje učione podignemo na onaj stupanj, na kojem već nalazimo druge za naobraženje naroda postojeće bolje, te da i njihov krug učevnih predmeta tako razširimo, kako je to nuždno postalo razširenjem političkih prava i promjenom naših odnošaja, i ujedno da težimo za tim, da u pučkoj obuci učestvuju svi stanovnici naše domovine, makar da je ta obuka prema obuci drugih naroda skučena.

Mogu predvidjati, da ta zadaća neće zadovoljiti želji mnogih, i da zanemarenje prošlosti svako rodoljubivo srdce veoma tišti. Ako obazriev se na poviest našega uzgojničtva pročitamo naredbu Marije Terezije, izdanu godine 1774, mora nam jasno biti, da bi posve drugi bio današnji naš položaj, kad bi se već onda izvršila bila obća školoobvezanost, i kada bi poglavarstva prema volji kraljice, vršeć svoju dužnost strogo pazila i nadzirala, da se u učionah, koje bijahu sasvim crkvi predane, neuči samo katekizam, nego i čitanje, pisanje, računanje i poviest, a u gradjanskih učiona, koje se imadjahu podizati po gradovih, svi oni predmeti, koja je dotična naredba odredjivala. Nu sve to nemienja našega položaja, i premda je kod naroda, tako isto kao što i kod pojedinaca višeputij dobro, da si što uzvišeniju svrhu iztaknu, opet je pogibeljno, da se glede izlazne točke predaju obsjenam, s toga nije slobodno zaboraviti, da smo u uzgojničtvu veoma zaostali, i da će nam trebati mnogo truda i uztrpljivosti prije, nego li samo iz bliza postignemo ono, što su pojedini naobraženiji narodi postigli, i za čim bi i mi težiti imali.

Ponavljam, da ako na polju uzgoja od naših težnja kakav uspjeh imati želimo, nije dosta samo požrtvovanje, nego i uztrpljivost, a poglavito uztrajnost, jer uzgojničtvo je takova stvar, kojoj momentano oduševljenje veoma malo koristi. Uzgojničtvo je takova biljka, koja istom uz neprestano njegovanje raste i procvjetava, takova stvar, kod koje uspjeh zavisi više od neprekidnosti i dosljednosti naše djelatnosti, nego li od oduševljenja, kojim se laćama stvari.

Nu bile ma kako velike te zaprieke i težkoće, koje stoje na putu našemu napredovanju u tom pogledu, to jih čvrsta volja može svladati, jerbo zakonodavstvo nije zaboravilo ni na sredstva, kojimi se tomu pomoći može, nego je već onda, kad si je unapredjenje pučkoga uzgoja svojom glavnom zadaćom stavilo člankom 38. od g. 1868. ustanovilo, da je pravo i dužnost svake države nastojati o uzgoju svakoga gradjana, te se brinuti i o tom, da izvršenje te dužnosti bude moguće.

Malo je pitanja, koja bi u novije doba toli često razpravljana bila, i kojih bi juridička i praktična stranka podavala povoda tolikim razpravam i protivnostim, kao pučko uzgojničtvo.

Postavljena su dva sustava.

Po nazorih jednih pripada pravo i dužnost ob uzgoju izključivo pojedinim gradjanom, kojih slobodu ograničivati nejma vlada ni prava ni interesa.

Digitized by Google

Po nazorih pako drugih spada uzgoj medju one obće interese, koje se sbog svoje osobite važnosti nemogu pojedincem povjeriti i pri čijem uredjenju svako pravo, svaka dužnost pripada državi.

Naše zakonodavstvo nije usvojilo nijedno od tih dvajuh u podpunoj protivnosti stojećih pitanja. I ako uvažimo teoretičke razloge, koji su uz iste navode, ili makar i gotove resultate, koji se postigoše tamo, gdje su ta dva sustava upotrebljavana, to moramo odobravati postupak našega zakonodavstva od godine 1868.

Niti načelo, po kom je neoborivo pravo roditelja brinuti se oko uzgoja njihove djece, i po kom država unj uticati nejma; — niti drugo, kojim se nastoji dokazati, da uzgoj djece nikomu toliko u interesu neleži, koliko roditeljem, i da uzgojničtvo tamo najbolje cvate, gdje se država unj nepača, nevriedi posve i u svakoj okolnosti. Ono mudrovanje, da svako umješavanje države u uzgoj uništava slobodu roditelja, gubi od svoje pretežnosti. ako promislimo, da ono, što se naziva ograničenjem roditeljske slobode nije druge do obezbiedjenje onoga prava djece, polag kojega svaki gradjan od države zahtievati može, da mu se učini mogućim uživanje njegovih zakonom zajamčenih prava, i baš s toga nije obvezanost školskoga polazka nikakovo skučivanje roditeljske slobode, nego je obrana, što ju država upravo prema onim vršiti ima, koji kao maloljetni nemogu svoja prava čuvati i braniti. A iskustvo je pokazalo, da ono slavno načelo „laisser faire, laissez passer", na koje se mnogi lpozivlju, na polju uzgojničtva nerodi istim uspjehom, kojim rodi na polju narodne privriede.

Makar kako nepovriedivim držali pravo roditelja na uzgoj djece, to se ipak neda oprovrći, da su mnogi roditelji nesposobni vršiti to najuzvišenije i najvažnije svoje pravo već po svom materijalnom i obrazovnom položaju. I tako ni najrevniji branitelji roditeljske slobode nesmieraju za drugim, nego za tim, da onaj upliv, koji odriču državi, obezbiedi crkvi ili zadrugam, koje se sklopiše u svrhu unapredjenja pučkoga uzgoja.

I zaista, ako promislimo, da se uzgoj sve do početka ovoga stoljeća bio rukovodio izključivo pojedinimi vjeroizpovjestmi, to nitko neće oprovrgavati njihovih velikih zasluga, kao što ni onih velikih resultata, što se u Engleskoj i Holandiji moraju zahvaliti družtvenomu nastojanju; — nu da uzprkos svemu tomu ni crkva ni družtvena djelatnost nebijahu u stanju riešiti svoje zadaće, pokažuje primjer tih zemalja. A što se tiče naše domovine, — stanje, u kom vidimo naš pučki uzgoj, netreba nikakova obširnijega opisivanja, jer nevjerujem, da bi itko podigao veću tužbu protiv naših vjeroispovjestij, nego kad bi prosudjivao nazadak na polju pučkoga školstva, koje je bilo kroz stoljeća u neizključivoj vlasti crkve.

Nu isto nam valja priznati i za državu, koja sama o sebi isto tako nemože odgovoriti svojoj zadaći na polju uzgojničtva, kao što joj nije mogla zadovoljiti ni crkva ni družtvena djelatnost.

Neću spominjati razloge, s kojih u mnogih državah stare dobe usvojeno načelo, da pravo uzgoja izključivo državi pripada, danas nikakove valjanosti imati nemože. Izključivo uzgojničko pravo države, to jest onih, koji upravljaju vlašću države, obuzimlje takodjer i ono pravo, po kojem država, to jest njezina vlada može mladji naraštaj ravnati u onom pravcu, koji njezinim interesom najbolje odgovara, što je u oprieci nesamo s duhom našega vieka, nego i s praktičnom uporabom ustanovljenoga načela jednakosti, po kom roditelji glede uzgoja svoje djece nemogu imati različitih prava; i s toga čim je priznata bogatijemu dielu gradjana ta sloboda. da svoju djecu prema svom osvjedočenju nemoraju uzgajati u državnih učevnih zavodih, tim je priznata i onim, koji tu slobodu mogu tek tako uživati, ako se ujedno sjedine, te se za uzgoj svoje djece pobrinu u svojih vjerozakonskih školah, prema kojim osjećaju možda više povjerenja.

Nu ako abstrahiramo te pravne i političke razloge, te uzmemo u obzir samo resultate, koje od takove sisteme možemo očekivati, to ni skustvo nepotvrdjuje onih obećanja, koja se od strane branitelja takove sisteme navode, glede česa je dosta, da se na Francezku pozovemo. Nikada nije jasnije očitovana ideja o neograničenoj vlasti države, nikad sredstva za ostvarenje te ideje nebijahu svrsi shodnije izabrani i većom energijom upotrebljavana nego pod Napoleonom I. Težeć isti u svem za ujedinenjem i smatrajuć, da je jedina garancija napredka i blagostanja u tom, ako se sve iz jednoga središta i po jednoj volji vlada i upravlja — prenesao je centralizaciju i na polje pučkoga uzgoja, te je u svom universitetu sastavio takav vladavinski organizam, da se od njega bolji u teoriji ni zamisliti neda.

Svi oni, koji su se u Francezkoj bavili obukom, sačinjavahu veliko tielo, koga su članovi počam od universitetskoga kancelara pa do najposljednjega učitelja postepeno zavisili jedan od drugoga. Universitet, kao što je Napoleon tu svoju ustanovu okrstio, organizovan je po uzoru velike kakove armade, koja sliepom poslušnošću izpunjava zapoviedi jedne volje.

Ako se ono, što se u praksi neda izvesti, može nazvati velikom idejom, to ova concepcija Napoleonova zaslužuje to ime. I medju ostalimi velikimi ustanovami, što jih je veleum proslavljenoga cara osobito na polju administrativnom pokazao, nejma možda nijedne, kojoj bi se radi njezine veličanstvenosti toliko čuditi i diviti mogli, koliko centralizaciji narodne obuke. Nu ako razvidimo resultate te inštitucije, to ćemo se osvjedočiti, da oni nesamo neodgovaraju našemu očekivanju, nego da su mnogo manji od onih, što se u isto vrieme u Švajcarskoj i Pruskoj postigoše uslied naredba od godine 1808., u kojih se izjavlja, da država, ma u kako

Digitized by Google

energičnih rukuh bila njezina vlast, nemože svojoj zadaći pogledom narodnoga uzgoja odgovoriti onako, kako bi trebalo.

Naše zakonodavstvo nije prihvatilo ni ono stanovište, po kom pravo uzgoja pripada jedino državi, a ni ono, po kom bi državu trebalo podpuno izključiti od svakoga upliva; nego je postavilo takova načela, kojimi je moguće izbjeći obim sistemom.

To je ono stanovište, koje je zauzelo zakonodavstvo, i na kom se temelji svaka pojedina naredba iztekla iz 38. zakonskoga članka od godine 1868.

(Konac.)

Zagorac prekrštenih rûku pred gospodom.

Bit će tomu sadahna punih trideset godina, što me sudbina bacila na cielu godinu u prekrasno Zagorje, gdje mi bijaše robotat a uz svoju robotu motrit ujedno robovanje ondješnjega puka, nikim zagovarana, već svakom vlašću dozlaboga guljena, mrcvarena.

Nejednom palo mi osebito u oči, da puk nikada nestupa pred svoga bud zemaljskoga gospodara, iliti pred drugoga poglavara si prostih, slobodnih rûku, već vazda sguren, prekrštenih rûku. Jer sam do onda već zavirio bio malo i u Tursku, pak isti tamo vladajući način držanja pred starijim si pripisao običaju orientalnomu, pomislih u sebi: odakle bi taj običaj u Zagorje, koje nikada nebijaše u sukobu s azijaćanom? I dugo mi se to vrćelo u glavi, dok napokon nezapitam starinu Ferenčevića, seoskoga kneza a ujedno i dvorskoga špana, nebi li se možda on dovio uzroku nedostojnoga toga običaja.

I rekoh mu: dragi Ferenčeviću! Recite mi zaboga, kako je to, da vas svako, pak i vi sâm, stojite pred gospodom onako skvrčeno, sgureno, pak još k tomu uviek prekrštenih rûku, a vidim vas svakoga vani, kada ste s drugimi, vazda slobodna i svojega krêta?

Trideset je tomu, opetujem, godina, pak mi svaki vjeruj, da je starina Ferenčević, bog mu duši, na ovu moju s dubljine širokih svojih čisto hrvatskih grudiju uzdahnuo, a prosuzio.

Gospodine! vi ste prvi, koj me to pitate, a neću slagati, reknem vam li: niti živoj duši nikada do danas nije na um palo bud koga nas zapitat, ćemu se tak prenavljamo pred gospodom. Povedat ću vam na to samo ono, što sam čuo od svoga djeda, pak opet od starca, moga susjeda na bregu, od Horvata Velikoga.

Rekoše mi kao istimi riečmi ovo:

Za horvatskih pravica nije bila Sutla medjaš našemu Zagorju, jer se Horvatska nekamo daleko protezala. Zaonda nije bilo nikakova i najtežjega težačkoga posla, što se nebi bio vršio uz pjevanje i klikovanje. Gospodari, to jest pravi kućni gospodari, nisu hodali u pohode kumom si, u crkve, na prošćenja pješe, već bormeš sve na konjih, liepo nakinčenih. I bilo je življenja i radosti i veselja, da si ga danas nemože živa duša niti u snu ljepše presnivati. Gdje je dobra, tuj vam je i slobodice, tuj vam je jedno prema drugomu, kako je jaje prema jajetu, ili golubče prema golubčetu. Davalo se, što se moralo po pravici davati crkvi, gospodi i zemlji, a kad si to namirio, bio si svoj u svojem imanjiću.

Al šta ćemo? Ljudi su i svoje glave, pak bi znali višeputij pred gospodom i prsti pucketati, i šakami zamahivat, kad su vidjeli, da jim se kani zlo krojiti. Ali zato nije bilo zla ni nesreće; sve se liepim naravnalo i ljepše razhadjalo.

Ali nuto! razcepalo ti Zagorje Sutlom vodom; onome tamo krojilo na svoju, nam ovdje tobož na našu. Pravice ponestajalo, gospoda udri na puk bez računa, bez rovaša; popisuj, nebilo mi u grieh, i koće i mace; popisuj i sama ognjišća, pak plaćaj od njih neznajuć čemu i komu. Neki bi Maco onda vladao, koj će svu vlast nad pukom predat Takiću, nebilo mu sjemena, ako jošte živi. Strpite se, gospodine, sada sam vam gotov.

Našao se neki Matijaš, — neki vele da je i danas živ, česa ja nevjerujem, — i poreni simo, puvuci tamo, preskočio sve bubanjke našega Zagorja te srotio toliko naroda, da se je bormeš bilo sve popuntalo i podignulo proti krivicam. Bilo je, kako se poveda, krvi sve na lajte. Il je bila božja ili ljudska volja, neznam, ali vele, bijaše nad-jačalo sav narod, Matijaša uhvatilo, nekamo svezana odvuklo i razčetvorilo na konjske repe. Odsada sve na gorje. A sad ću dojti na vašu.

Preselo ti odsada stupiti pred gospodina zemaljskoga osovljene glave i svojih rûku! Izašla mahom za onim zatorom zapovied, da nijedan kmet nesmi pred svojim zemaljskim gospodinom, niti pred drugimi poglavari stati ravno, osovljeno i slobodnih svojih rûku, već da mu se je naklonit, sgurit i ruke prekrstit. Šta više, dojde li u surini ili kožuhu, prekrštene ruke treba da su pod njima, da se — garave i hrapave — negrste velikoj gospodi.

Ovako sam ju čuo od svojega djeda, ovako upravo od staroga Horvata Velikoga, pak bih i sam rekao, da je živa istina.

Velim, našao sam ovu medju svojimi bilježkami, napisanimi prije trideset godina, a danas ju obielodanjujem kano živo i istinito pučko predavanje ne bez razloga. Jer, kolikoputij i danas motrim seljana našega, stojećega pred gospodinom kakovim, prekrštenih rûku, toliko mi se putij prikazuje vazda kano živa slika živoga sužnja, nedostojnoga imena slobodna hrvatskoga gradjana.

Čovjek treba da svakomu slobodno u oči gleda, da mu svaki vidi i gleda bistro čelo; treba da mu je krêt mio, ugodan, da mu već iz sama njega provirkuje osebna sloboda, osebno dostojanstvo.

Digitized by Google

Zato posve sbiljno molim i svjetujem svakoga učitelja, da se zamisli u ovaj nedostojni način ne držanja, već sužanjskoga poniženja pučkoga na mnogih mjestih; da nastoji djecu si toga odvikat, privikajuć istu na milo, ugodno, dostojanstveno, ali uviek čedno držanje pred svakim, naročito pred starijimi. Primećujem: Ferenčevići i Horvati bijahu onda kmeti tomaševački.

Taborčan.

Zakonska osnova.

Ob ustrojstvu narodnih školah.

Poglavje II.

O narodnih školah napose.

GLAVA IV.

Preparandije.

(Dalje.)

§. 78.

Na mužkoj se preparandiji uče ovi nauci:

a) nauk vjere i moral;
b) hrvatski jezik: stilistika i poviest književnosti;
c) njemački jezik;
d) zemljopis } domaći i obći, } s obzirom na poljodjelstvo, obrt i trgovinu;
e) poviest }
f) prirodopis, }
g) fizika } s obzirom na poljodjelstvo, obrt i trgovinu;
h) lučba }
i) računstvo;
j) geometrija;
k) gospodarstvo i obrtoslovje;
l) statistika domaća i obća;
m) načela privatnoga i mjenbenoga prava;
n) ustroj ugarsko-hrvatskoga ustava;
o) knjigovodstvo;
p) pedagogija, s osobitim obzirom na čovjekoslovje i zdravje čovjeka;
r) metodika;
s) pjevanje i glasba, osobito orgulje;
t) risanje geometričko i ornamentalno i krasopis;
u) gimnastika, s obzirom na vojničku vježbu.
v) praktičke vježbe na velikoj pučkoj školi;
z) praktičke viežbe u poljodjeljstvu.

§. 79.

Na ženskoj se preparandiji uče isti nauci, samo što se kod prirodopisa, fizike i lučbe ima obzir uzimati i na domaće ženske poslove, što se kod glasbe neuči orgulanje, što se kod gimnastike netreba obazirati na vojnićku vježbu; tomu se dodaju: ženska ručna djela.

§. 80.

Na preparandijah imaju se pripravnici upućivati i u načinu; kako se obučavaju sliepci i gluho-niemi, i kako se uredjuju zabavljišta.

§. 81.

Na koncu svakoga tečaja imadu preparandi pod predsjedom županijskoga školskoga nadzornika položiti javni izpit iz svih nauka istoga tečaja; o čem jim se imadu i svjedočbe izdavati.

§. 82.

Ako se poslje prva dva tečaja pokaže, da koji preparand nejma zvanja i sposobnosti za učiteljstvo, ima se odpraviti iz preparandije.

§. 83.

Po dovršenom četverogodištu polažu preparandi pismeni i ustmeni izpit iz svih nauka istoga četverogodišta pred povjerenstvom, koga članovi jesu: učitelji preparandije, županijski školski nadzornik, jedan povjerenik zemaljske vlade, koji je ujedno i predsjednik povjerenstvu. Povjerenstvo odlučuje absolutnom većinom glasova, imade li se preparand u obće proglasiti osposobljenim. Redove o pojedinih predmetih bilježe samo učitelji preparandije.

§. 84.

Preparand, koji na tom izpitu steče najmanje obćeniti prvi red, dobije svjedočbu učiteljsku, kojom se osposobljuje ili za podučitelja ili za učitelja na dotičnih narodnih škola. Obćeniti prvi red nesmie se dati preparandu, koji iz jednoga ili više glavnih predmeta dobije jedva dovoljnu biljegu.

§. 85.

Podučitelji mogu iza dvogodišta svoga službovanja pred istim povjerenstvom položiti naknadni izpit, da postanu sposobni za učitelje.

§. 86.

Učiteljski se izpit može samo jedan put ponoviti.

§. 87.

Preparandi, koji po dovršenom učiteljskom izpitu, nisu za vrieme ud pet godina bili na nikakvoj javnoj narodnoj školi namješćeni, moraju prije svoga namještaja ponoviti učiteljski izpit.

U osobitih ipak slučajevih može jih te dužnosti oprostiti zemaljska vlada.

§ 88.

Za učitelje na preparandijah imenuje zemaljska vlada samo takove osobe, koje su s izvrstnim uspjehom osposobljene za učitelje gradjanske škole, koje su barem 6 godina pohvalno učiteljevale, i koje su se svojim radom na pedagogičko-didaktičkom polju odlikovale, ter svoju sposobnost i vještinu dokazale.

GLAVA V.

Produžna obrazivala učitêlja.

§. 89.

Da se učitelji mogu u znanstvenom i pedagogičkom pravcu i dalje obrazivati za to služe knjižnice, školski časopisi, učiteljski sastanci, izvanredni i produžni učevni tečaj.

Digitized by Google

§. 90.

Svaka je občina dužna davati najmanje 10 for. na godinu, da se utemelji i uzdržava občinska školska knjižnica, u koju će občinski školski odbori u porazumku s dotičnimi učitelji nabavljati ponajviše preporučene znanstvene i pedagogičke knjige na narodne se škole odnoseće.

§. 91.

Svaka je občina dužna držati bar jedan u zemlji izlazeći školski časopis.

§. 92.

Najboljemu školskomu časopisu, ako bude potrebno, podieljivat će zemaljska vlada shodnu novčanu podporu.

§. 93.

U svakoj se županiji mora najmanje jedan put na godinu pod predsjedom županijskoga školskoga nadzornika držati učiteljski sastanak.

§. 94.

Svi su učitelji javnih narodnih škola, dotično županije dužni doći na učiteljski sastanak. Učitelji privatnih narodnih škola mogu doći.

§. 95.

Učiteljski sastanci pretresuju sva nabožna, didaktičko-pedagogička, disciplinarna i materijalna pitanja narodnih se škola ticuća. U istih se sastancih razpravjaju i sastavci učitelja na dana jim od zemaljske vlade pitanja.

§. 96.

Zapisnici o učiteljskih sastancih podnose se županijskomu školskomu nadzorniku za riešitbu, odnosno za izviešće zemaljskoj vladi.

§. 97.

Zemaljska vlada daje novčanu podporu dvojici učitelja narodnih škola, da podju na obćeniti učiteljski sastana istih škola budi u Ugarskoj, budi u austrijskoj državi. Ti su učitelji dužni izviešće o uspjehu tih sastanaka podnieti zemaljskoj vladi.

§. 98.

Na svakoj se preparandiji prama potrebi u vrieme jesenskih praznika drže izvanredni produžni učevni tečaji, u kojih će se učitelji prama didaktičko-znanstvenomu napredku upučivati u podučavanju.

§. 99.

Svi su javni učitelji, koje pozove zemaljska vlada, dužni doći na produžni učevni tečaj.

O privatnih narodnih školah.

§. 100.

Privatne narodne škole, u kojih se podučavaju za školu sposobna djeca, kano i zavode, u kojih djeca povrh nauka stan i hranu dobivaju, može svatko podizati i uzdržavati uz sliedeće uvjete:

a) Vlastnik i učitelji moraju dokazati, da su onako osposobljeni, kano što se traži od dotičnih učitelja ili na javnih narodnih ili na srednjih školah.
b) Vlastnik i učitelji moraju biti osobe moralno neporočne.
c) Naučna osnova mora sadržavati najmanje onoliko, koliko se u javnih narodnih školah uči.
d) Svaka promjena glede učitelja, naučne osnove i školske sgrade ima se putem županijskoga školskoga nadzornika na odobrenje predložiti zemaljskoj vladi.

(Dalje.)

Natječaji.

Concurs.

An der Ober-Realschule in Pančevo ist eine Lehrerstelle für Chemie mit dem Jahresgehalte von 735 fl. eventuel 840 fl., einem Quartier-Aequivalente von 231 fl., mit dem Anspruche auf vier Dezenualzulagen von je 105 fl. zu besetzen.

Bewerber um diese Stelle haben unter Nachweisung der Lehrbefähigung ihre Gesuche bis 15. Juni l. J. hier einzubringen.

Vom kk. XXIII. Truppen-Divisions- und Militär-Commando zu Peterwardein am 9, Mai 1871.

— Za učiteljsko mjesto u Koški, podružnici župe harkanovačke. Plata: 315 for., 12 hv. drva, stan, ovelik vrt, 2 rali oranice. Molbenice, namienjene presv. g. barunu Hileprandu, barunu Prandau, šalju se školskomu nadziratelju kotara valpovačkoga do 1. srpnja.

— Za učiteljsko mjesto u Cerniku, županiji riečkoj. Plata: 315 for., paušala 15 for., drvarine 66 for., stan uz vrtić. Molbenice, namienjene občini cerničkoj, šalju se kotarskomu šk. nadziratelju preč. g. Ivanu Soiću, opatu i kanoniku u Bakru, do zadnjega lipnja.

— Za učiteljsko i orguljaško mjesto u Grižanih, županiji riečkoj. Plata: 315 for., za orguljanje 52 for. 50 novč., drvarine za školu i za se 60 for., paušala 25 for., za svaku posebnu misu na zahtievanje 50 novč., stan. Molbenice, namienjene občini grižanskoj, šalju se kot. šk. nadziratelju i župniku g. Ivanu Urpanju u Zagorje kod sv. Jelene, (pošta Crkvenica) do 25 lipnja.

Sbornica.

G. S—ću s Beču. O cielom onom predmetu pisalo se već temeljito nesamo u „Napredku“, već i u političkih naših glasilih. Dakle, sve se to već znade; sada visi o muževih, koji će i htjeti i moći zadovoljiti potrebi našoj. Onda Vam i ovu: mi hoćemo, da konačno nebude onakovih, u ovom svojstvu kormanjuša. — Ostala uredismo.

I opet velimo:

Sjeti se svaki svoje dužnosti prama „Napredku“; jer ćemo inače zaokrenuti drugom. Osobito tiče se ovo mnogih i vojničkih i gradjanskih občina, koje nam duguju preko 1000 forintij. (Uredničtvo.)

Uredjuje ga vlastnik **Skender Fabković**.

Tiska ga **Dragutin Albrecht.**

Digitized by Google

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku.

NAPREDAK.

Ciena mu je 2 st. 50 nč. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Br. 9. U Zagrebu 1. srpnja 1871. **Tečaj XII.**

Pučka škola kao državni ili zemaljski zavod.

Piše Stjepan Basariček.

I.

Neoboriva je istina, da s političkim i socijalnim napredkom pojedinoga naroda u posve uzkom odnošaju stoji i njegov kulturni napredak, i opet obratno s kulturnim politički i socijalni. O tom se možemo osvjedočiti i sgodami našega naroda, koji je iza svoga preporoda uz mnogovrstne nesgode i zaprieke, najpače pako uz nepovoljne materijalne okolnosti osbiljno, te hvalevriednom borbom i požrtvavanjem začeo raditi tako o svom političkom, kako i duševnom napredku. Hvala Bogu i rodoljubivim muževom, najpače pako probudjenoj narodnoj sviesti, dobro smo već pokoračili, i mnogo toga, o čem naši djedovi ni snivali nisu, postigli i izvojevali. Nu tim se nesmijemo podnipošto zadovoljiti, već tim većom snagom nastojati, da se uzvišene nauke znanosti i umjetnosti razprostranjuju i u onih slojevih, u koje dosada njihova blagotvorna svjetlost niti je smjela niti mogla prodirati; — jer, kako je dobro poznato, uobražavahu si nekoji stališi, da je samo njim dozvoljeno čovjekovati, pak skoro i bogovati na zemlji, te da su jedino oni odabrani i povlašteni uživati i zastupati prosvjetu, puk pako, da ima stradati u neznanstvu i robstvu, dakle u sužanjstvu duševnom i fizičnom.

Noviji viek donesao je novijih zahtjeva i nazora, a puk je podigao svoje oči u vis, te na vratih svojih skučitelja začinje zahtievati naravna i Bogom dana svoja prava. Prosvjećeni pako sinovi domovine i ljubitelji čovječanstva, utirući put slobodnijemu poletu i prostirući mekanu posteljicu zdravomu napredovanju, pouzdano pogledju na pučku školu, kojoj je namienjena najuzvišenija zadaća, najme pomladjivanje našega zapuščenoga naroda u duhu slobodnom i naprednom.

Nu uzalud je očekivanje pomlatka od dosadanje pučke škole, koja jošte ni sama nije postala pravom svojinom naroda, i koja sveudilj još stenje pod načeli i ustanovami staroga i srednjega vieka; — koja uz današnji svoj položaj nemože ni pomisliti na izvršivanje svoje zadaće u pogledu pomladjivanja našega narodnoga života, te koja uz sve naprezanje nije u stanju privesti našega naroda k žudjenoj slobodi, samostalnosti i jedinstvu, jer i sama treba oslobodjenja izpod dosadanjega stanja polovičnosti i oskudice, sama treba slobode, samostalnosti i jedinstva, da uzmogne procvasti i koristnim plodom uroditi.

Razmišljalo se doduše i kod nas ponešto o tom, što bi trebalo činiti i poduzeti, da se pučka škola osovi na temelj novih i naprednih načela, nu rezultati toga razmišljanja nisu žalibože po pučku školu uviek utješljivi i povoljni bili, jer mračnjačtvo i natražnjačtvo, boreće se stranom za staro stanje, stranom za posebne stranačke probitke i namjere, nemogaše se otresti neslobodnih i robskih mislij, nego dovadjaše pučku školu u službu sad ovoga, sad onoga, te tako je pučka škola dobila najednoć mnogo gospodara i zapovjednika a malo podupiratelja i ljubitelja.

Neniječemo nijednomu životnomu faktoru pravedna upliva na organizaciju pučkoga školstva, pače skloni smo upliv mnogih donekle i zahtievati. Općini ga dakako u prvom redu opredieljujemo, jer ona daje mladež, a daje i novac; državi ga priznajemo kao pravnoj zaštiteljici, koja ima nastojati, da se red vrši i sva potrebna čine, — crkvi napokon kao promicateljici religiozno-moralnoga života, zabacujuć sve ostale njezine razloge, kao historično pravo, probitačnost, jeftinoću i što ti ja znam. — Nu tim ipak nedopušćamo, pače prosvjedujemo proti tomu, da bi se škola imala predati gospodstvu kojega od ovih inače velevažnih i po čovječanstvo velekoristnih inštituta; — što više mislimo, da su svi ovi faktori dužni školi, a ne ona njim služiti. —

Škola, kao zavod za razprostranjenje i razširenje obće čovječje prosvjete ima stajati u službi **čovjeka**, dotično čovječanstva i čovječnosti. Sreća i blagostanje čovjeka to je njezino središte i cilj njezina nastojanja. — Njoj je bditi nad tim, da probudjuje i razvija čovječje sile i sposobnosti načinom naravnim i sredstvi, što jih je dosadanja kultura čovječanska pronašla, a svakdanje skustvo za prosvjećivanje probitačnimi pokazalo; ona mora gledati, da širi uljudnost i dobrotu,

Digitized by Google

da bude svetilište krieposti i ljubavi k slobodi, k uzvišenim zakonom srodne mudrosti božanstva i usavršenoga čovječanstva. Jednom riečju: ona ima uzgajati krepku omladinu, koja bude snažna i vrstna nasliedovati svoje prednjake u promicanju svega, što je liepo, dobro i istinito.

U koliko je dakle pripravan ovaj ili onaj životni faktor u tom smislu podpomagati nastojanje pučke škole, u toliko ima posve opravdano pravo svojom podporom uplivati na promicanje zajedničke svrhe čovječanstva. — Nipošto si pako nesmi radi toga prisvajati vlastničtva pučke škole, koja niti može biti svojina ovoga niti onoga, već **svojina cjelokupnoga naroda,** a po ovom **svekolikoga čovječanstva.** Nitko pako neka nemisli, da je u ovom vieku, vieku slobodna duha i obće ravnopravnosti, koji nedopušća vriedjati ni isto fizičko vlastničtvo, itko ovlašćen **gospodovati nad duševnom svojinom cieloga naroda.**

Naglašujem: samo slobodna škola može uzgojiti slobodan narod; jer kano što je sloboda pogodba razvitku ljudskomu, tako je pouzdanost pogodba slobodi, a tu pouzdanost obezbiedjuje samo slobodno obće čovječje naobraženje.

Razviviši ovim svrhu današnje pučke škole i označivši stanovište, s koga polazi današnje napredno uredjenje školstva, mislim, da sam dovoljno dokazao, da je svaki onaj, koji školu trga iz rûku naroda, te ju drugomu komu predaje, neprijatelj slobodnu razvitku i napredku, neprijatelj pučkoj školi i pučkomu učiteljstvu, a napokon najveći neprijatelj svojoj domovini i svomu narodu.

Reklo se je jednom i to u „Narodnih novinah“ od g. 1869., da učiteljstvo želi postati zemaljskim činovničtvom. To je dao pretiskati i „Šk. prijatelj“, te izrekao nad tim svoje podpuno odobrenje. Nečudimo se nimalo, što je našemu seoskomu učiteljstvu dosadila svojevolja knezova, bilježnîka i ostalih kojekakovih tirana, te što je uz dosadanje neuredjeno stanje obćina i municipija, uz dosadanji nered i neobzirnost zaželjelo državnu zaštitu, nego se moramo punim pravom čuditi „Škol. prijatelju“, koji nesamo da nije znao ili htio neopravdanih i po hrvatsku školu najpogibeljnijih želja razbistriti i pravom stazom navrnuti, nego je pače i dalje pokoračio, te u najnovijem broju od 10. lipnja o. g. naglasio, da se pučka škola mora pretvoriti u zemaljski zavod. *

* „Školski prijatelj“ ni nepromišlja, da tim sam svojemu djelovanju i nastojanju protuslovi. Početkom god. 1869. zastupao je stabilizam, i opominjao zakonodavstvo naše, neka u školskom ustrojstvu nepodje napred, jer bi inače moralo natrag. (sic!) Svršetkom godine odstupio je već od ovoga sistema, te priznao, da treba makar kakove reforme, obožavajuć i u zviezde kujuć Vukovićevu osnovu. Eto napokon napao braniti sistem, koji u najvećem protuslovju stoji s Vukovićevom osnovom i dosadanjem uredjenjem, i koja nikoga u školi netrpi nego samo državu. — I to znači: radit s uvjerenja za korist pučkoga učiteljstva!! S. B.

Da se pučko naše učiteljstvo upravo sada u najnezgodnije vrieme nezavede krivom i pogibeljnom stazom, želimo u sliedećih člancih razjasniti. 1. Što je zemaljska škola i koja joj svrha; 2. Može li odgovoriti našoj potrebi i ustavnomu ustrojstvu našega narodnoga života; i 3. Kako bi se dali postići pravedni i po „Šk. prijatelju“ u 7 točki navedeni probitci i bez pretvaranja naših narodnih škola u škole državne ili zemaljske.

Zakonska osnova.

Ob ustrojstvu narodnih školah.

DIO III.

Uprava narodnih škola.

GLAVA I.

Obćinska uprava.

(Svršetak.)

§. 136.

Obćinski školski odbor:

a) Imenuje učitelje u smislu § 113.
b) Brine se za materijalno stanje svojih škôla; ako nedostatkom nemože sam doskočiti, traži lieka kod obćinskoga zastupstva i u drugoj molbi kod županijskoga školskoga odbora.
c) Nastoji, da djeca idu marljivo u školu ter predlaže nemarne roditelje dotičnoj oblasti za kazan.
d) Riešava razmirice izmedju učitêlja i roditelja djece, ter čini u svih disciplinarnih pitanjih prvo sudište.
e) Nadzire putem obćinskoga školskoga nadzornika barem jedan put na tjedan svoje škole.
f) Pazi, da učitelji svoju dužnost prama školskim zakonom točno izpunjuju.

Glede didaktike priobćuje samo svoje opazke neposredno županijskomu školskomu nadzorniku.

§. 137.

Za znanstveni i moralni napredak svoje škole odgovoran je dotični učitelj, ili ako jih ima više u kojoj školi, nadučitelj, koga tim imenuje županijski školski nadzornik.

§. 138.

Ako se koji nadučitelj pokaže nesposobnim za obavljanje nadučiteljskih dužnosti, onda će županijski školski nadzornik drugoga učitelja imenovati nadučiteljem, ostaviv prvomu učiteljske dužnosti.

GKAVA II.

Županijska uprava.

§. 139.

Za svaku županiju imenuje zemaljska vlada izmedju takovih učitelja narodnih škola, koji su barem

Digitized by Google

6 godina u školskoj službi proveli, županijskoga školskoga nadzornika. Ako poslovi zahtievaju, može mu zemaljska vlada dodati pomoćno osoblje.

§. 140.

Županijski školski nadzornik ujedno je i redovit član županijskih i gradskih skupština s pravom glasa.

§. 141.

Županijski školski nadzornik:

a) Nadzire sve javne i privatne narodne škole u županiji, svaku barem dva puta na godinu, ter pazi, da se u svačem obdržavaju školski zakoni;
b) u didaktičko-pedagogičkom pravcu rukovodi na svih javnih narodnih škola i upućuje učitelje, ter čini u tom pogledu prvu molbu;
c) izviešćuje glede svih javnih i privatnih narodnih škola naredbe zemaljske vlade, kojoj podnosi svake godine obširno izviešće o svestranom stanju dotičnih škola;
d) brine se za svekoliko znanstveno i moralno stanje svih narodnih škola, ter ako nedostatkom nemože sam doskočiti, traži lieka kod zemaljske vlade;
e) riešava razmirice izmedju učitelja i občinskih školskih odbora, i nadzire djelovanje istih odbora;
f) saziva i predsjeda županijskomu školskomu odboru i učiteljskim sastankom svoje županije.

§. 142.

Županijski školski nadzornik jest zemaljski činovnik stoji u IX. na dnevnom razredu, ter bere iz zemaljske blagajne stalnu plaću, i to:

a) zagrebački
b) varašdinski } 1200 for.
c) virovitički
d) rieški
e) križevački
f) požežki } 1000 for.
g) sriemski

§. 143.

Na svih službenih putevih dobiva županijski školski nadzornik miljarinu polag občenitih propisa na koliko se željeznicom ili parobrodom nevozi i 3 for. na dan dnevnice.

§. 144.

O službovnom tečaju i mirovini županijskoga školskoga nadzornika valjaju §§ 126., 130.

§. 145.

U svakoj županiji postoji pod predsjedom županijski školski odbor, sastojeći od članova, koji stanuju u stolici županiji.

§. 146.

Članovi županijskoga školskoga odbora jesu:

a) Po jedan zastupnik duhovnih oblastij, koga imenuju dotične duhovne oblasti;
b) dva učitelja narodnih škola, koje izabire dotični godišnji učiteljski sastanak;
c) šest županijskih občinara, koje imenuje županijska skupština;
d) u županijah, gdje ima gradova, izabiru gradska zastupstva po jednoga člana u županijski školski odbor.

§. 147.

Županijski školski odbor izabire se na šest godina, nu isti se članovi mogu opet izabirati.

§ 148.

Ako dotična izborna tiela poslje šest godina neizaberu za četiri tjedna odnosnih članova, onda će jih zemaljska vlada imenovati izmedju občinara dotičnih tiela. Takovo imenovanje valja samo za godinu dana, ter se može samo onda ponoviti, ako se rečena izborna tiela opet za četiri tjedna neposluže pravom izbora.

§. 149.

Članovi županijskoga školskoga odbora nedobivaju nikakve plaće, nu zasluge jim se imaju u svakom drugom obziru uvažiti i nagraditi.

§. 150.

Županijski školski odbor:

a) Pregledava i potvrdjuje školske račune občinskih školskih odbora, osim slučajeva u § 6. navedenih;
b) čini u svih disciplinarnih pitanjih drugo sudište;
c) brine se za svekoliko materijalno stanje javnih narodnih škola, ter ako nedostatkom nemože sam doskočiti traži lieka kod županijskih i gradskih zastupstva, i u zadnjoj molbi kod zemaljske vlade;
d) podnosi svake godine obširno izviešće županijskim i gradskim zastupstvom o materijalnom i disciplinarnom stanju dotičnih javnih narodnih škola.

GLAVA III.

Zemaljska uprava.

§. 151.

Zemaljsku, t. j. vrhovnu školsku upravu izvršuje zemaljska vlada u smislu zakona ob ustrojstvu zemaljske vlade.

§. 152.

a) Rešava sva načelna didaktičko-pedagogička i disciplinarna pitanja svih narodnih škola;
b) izdaje od vremena na vrieme naučne osnove za sve javne narodne škole;
c) izdaje i propisuje školske knjige za sve javne narodne škole;
d) potvrdjuje, i dotično imenuje učitelje na svih javnih narodnih školah;
e) izvršava vrhovni nadzor svih narodnih škola;
f) čini najvišu molbu za sve školske poslove;
g) izdaje svake godine tiskom obširno izviešće o svestranom stanju svih narodnih škola u Hrvatskoj i Slavoniji.

§. 153.

Kod zemaljske vlade postoji stalni zemaljski odbor, sastojeći od 15 članova, koji u Zagrebu stanuju.

§. 154.

Članovi zemaljskoga školskoga odbora jesu:

Digitized by Google

a) Po jedan zastupnik vjerskih oblastij, koga imenuju iste oblasti;
b) dvanaest učitelja, što narodnih što srednjih škola iz svakoga strukovnoga nauka, koje imenuje zemaljska vlada.

§. 155.

Prama potrebi može se u zemaljski školski odbor imenovati i nekoliko vanjskih članova, koji će biti dužni odgovarati na sva pitanja, dana jim od zemaljskoga školskoga odbora. — U potrebi mogu se vanjski članovi pozvati, da prisustvuju važnijim sjednicam zemaljskoga školskoga odbora.

§. 156.

Članovi zemaljskoga školskoga odbora nedobivaju nikakva plaće; ali njihove će se zasluge u svakom drugom obziru primereno uvažavati.

Vanjski članovi zemaljskoga školskoga odbora dobivaju, kad su u Zagreb pozvani, putne troškove i dnevnice prama svomu razredu.

§. 157.

Predsjednika zemaljskomu školskomu odboru imenuje zemaljska vlada.

§. 158.

Zemaljski školski odbor može se prama potrebi razdieliti na dva odsjeka: za narodne i za srednje škole.

§. 159.

Zemaljski školski odbor vieća o svih načelnih didaktičko-pedagogičkih i disciplinarnih pitanjih, osobito pako o školskih knjigah na narodnih i srednjih školah.

§. 160.

Zemaljska je vlada dužna u svih poslovih u prednjem §. navedenih predbježno saslušati mnienje zemaljskoga školskoga odbora.

Ako zemaljska vlada neprihvati odborova mnienja, priobćit će mu shodnim načinom svoje razloge.

§. 161.

Zemaljska će vlada sastaviti u Zagrebu stalni odbor, koji će uz primjerene nagrade pregledavati izradjene zadatke učitêlja pučkih škola i podnositi o njih svoje izviešće zemaljskoj vladi.

§. 162.

Zemaljska će vlada bar jedanput na godinu izaslati dotičnoga didaktičkoga izvjestitelja, da se osvjedoči o djelovanju županijskih školskih nadzornika.

GLAVA IV.

Crkvena uprava.

§. 163.

Svu obuku nauka vjere samostalno rukovode i nadziru dotične vjerske duhovne oblasti.

§. 164.

Vjerske duhovne oblasti imenuju učitelje nauka vjere, sastavljaju naučne osnove o istom nauku, i propisuju vjeroučne knjige, koje o svojem trošku izdaje zemaljska vlada. — Imenovane učitelje moraju vjerske duhovne oblasti priobćiti zemaljskoj vladi na znanje.

§. 165.

Vjerskim oblastim pripada pravo, ubaviešćivati se putem svojih organa o ćudorednom stanju škole, ter prama potrebi tražiti lieka kod zemaljske vlade.

§. 166.

Koliko se satij na tjedan ima na narodnih školah predavati nauk vjere, to će u porazumu s vjerskimi duhovnimi oblastmi ustanovljivati zemaljska vlada.

§. 167.

Sve vjerske duhovne oblasti i svi učitelji nauka vjere imaju se pokoravati svim postojećim školskim zakonom i naredbam zemaljske vlade.

§. 168.

Naredba vjerskih duhovnih oblastij o podučavanju u nauku vjere i ob izvršivanju nabožnih obreda imaju se putem zemaljske vlade propisanim načinom za izvršenje na znanje dati predstojnikom narodnih škola. — Naredbe, koje se po mnienju zemaljske vlade neslažu s duhom ovoga zakona, može zemaljska vlada obustaviti.

§. 169.

U nauku vjere podučava na maloj pučkoj školi bezplatno dotični župnik.

§. 170.

Samostalni se katekete glede plaće i mirovine uzporedjuju ostalim učiteljem.

§ 171.

Na svakoj velikoj glavnoj školi mora se za učitelja nauka vjere namjestiti poseban kateketa, koji će biti dužan učiti isti predmet i na gradjanskoj školi, ako gdje obstoji.

§. 172.

Provedba ovoga zakona povjerava se banu.

Saborisanje prve skupštine česko-slavenskih učitelja

u Zlatnom Pragu 30. 31. kol. i 1. 2. rujna 1870.

(Dalje.)

Predsj. Pristupiti ćemo sada k drugomu odsjeku ove česti programove:

C. Stupnjevi časti označivati će se: prvi, drugi, treći, četvrti učitelj. Ime „podučitelj“ ukida se.

D. 1. Učiteljske plate čine tri razreda, koji se ustanovljuju prema osječnim cienam najsućnijih stvarij za žitak potrebnih. Po kojem se razredu ima odkrojiti ona plata, ustanovljuje zem. šk. vieće saslušav savjet kot. vieća ili dotičnoga učitelja.

2. Najmanja plata u občinah I. razreda iznosi 800 for., II. r. 700 for., III. r. 600 for. Gdje pruža škola većih dohodaka učitelju, ostati će isti i nadalje.

3. Poslje petgodišnjega definitivnoga službovanja pripada učitelju doplata 10% najnižje plate one občine

Digitized by Google

u kojoj služi, te ovako uviek poslje svakih pet godîna sve do navršene 30. godine službovanja.

4. Privremeni i pomoćni učitelji dobivati će 70% najmanje plate učiteljeve u onom mjestu, gdje služi.

5. Ravnajući učitelji dobivaju funkcijni doplatak.

6. Platu će izplaćivati oni, kojim pripada pravo namieštanja. — Kad nebi možda koja občina svršila redovito svoje dužnosti, prima učitelj platu iz kot. blagajne na račun iste občine.

E. 1. Mirovinu ima pravo zahtievati učitelj nakon dovršene 35. godine svoga službovanja, ovo je pako jednako posljednjoj njegovoj plati.

2. Umirovi li se tko prije nego je dovršio desetu godinu službovanja, pripada mu odpravnina jednaka dvogodišnjoj plati.

3. Po dovršenoj desetoj godini ima pravo na mirovinu, koja neka se ovako razredi:

nakon 10—15 godîna jedna trećina tekuće plate,
nakon 15—20 godîna tri sedmine tekuće plate,
nakon 20—25 godîna četiri sedmine tek. plate,
nakon 25—30 godîna pet sedmina tekuće plate,
nakon 30—35 godîna šest sedmîna tekuće plate,
nakon 35 godîna mirovina je jednaka posljednjoj plati.

4. Udovica učiteljeva, koj, kada je umro, nije dovršio jošte deset godîna službovanja, dobiva kao odpravninu bar trećinu posljednje plate suprugove. Inače joj pripada mirovina iznoseća takodjer trećinu posljednje plate suprugove.

5. Sirotam po učitelju pripada na uzgoj doplatak, koj se tako odmjeri, da majčine mirovine s ovimi dodatci čini bar dvie trećine posljednje plate suprugove. Nejmaju li ni majke, pripada jim bar trećina iste plate.

6. Obitelji odpuštena učitelja pripada oskrba, kakova joj pripada u slućaju umrća otca i supruga.

7. Odpravnina učitêlja, njihovih udova i sirôta izplaćuje se iz zemaljske zaklade.

Izvjest. Jos. Král, učit. u Pragu. Kada no smo viećali jučer o patronatnom pravu, reče jedan gospode govornika, da će se oni, koji redovito nevrše dužnostij svojih spram školi i učiteljstvu, javno odsuditi, i gle, već danas pruža nam se prilika, da takov javni sud ovdje izrečemo. Progovoriti mi je o plati p. učitêlja.

Nebudem dakako poviedati ništa nova, jer se je o tom predmetu govorilo u učit. sastancih i pisalo u odgojiteljskih listovih u tolikoj mjeri, da bi se i kamen ganuo, ali oni, za čiju dobrobit radimo, kojim smo svoje tužbe i žaobe pošiljali, ostadoše nepomičnl.

Ništa nepomogoše naši dokazi, da se neće polučiti svestran promak školske obuke, dok nebude poboljšano stanje učiteljstva u materijalnom pogledu.

Uzalud smo ukazivali na to, da ima li učiteljstvo vjerno i gorljivo djelovati, mora se lišiti prije svega nevoljnih briga za svakdanji hljeb i jošte nevoljnijih briga za sudbinu svojih udova i sirota.

Dan na dan zahtievalo se svagda više te više od učiteljstva — uza to pako neizplaćivalo mu ni zadobce ono nekoliko grôša, koje mu darovalo za naporan njegov trud.

Vi vanjska subraćo ovdje sakupljena, potvrditi ćete mi, da ste morali često po novčićih prosjakati za svoju skromnu platu!

Učitelji narodni postavljeni su, što se tiče plate, jošte u nižju kategoriju nego uredovni i školski sluge, panduri, vratari i dr. i to nesamo na vanjštini, već i u gl. gradu naše slavne kraljevine u Zl. Pragu.

Nedavno ustanovi sl. zastupstvo kr. grada Praga, da ima pazikuća pri gospodarskom uredu 8 for. tjedimične plate; nu isto sl. gr. zastupstvo razpisuje natječaje za mjesta podučiteljska s godišnjom platom 250 for. — dakle s tjedimičnom platom 5 for.

Evo, pazikuća u službi pražke občine ima godišnjega dohodka 416 for., a podučitelj 250 for.

Ovih dana razpisalo natječaj u javnih listovih za mjesto pandura u kr. gradu Slanom s godišnjom platom 250 for. osim stana, odjeće i goriva — dnevice pako mogu se čitati natječaji za mjesta podučiteljska sa 150 f. i najviše s 200 for. godišnje plate.

Nuto, subraćo, ovako se nagradjuju njegovatelji i uzgojitelji naroda.

Bogu hvala, da nije tako posvuda. Mnoge češke občine shvatiše dobro, da za promak škole treba i dotične oskrbe učitêlja, pa zato po mogućnosti poboljšaše i nevoljno njihovo stanje.

Dakako čislo je ovih občina tek skromno i plate tuj poboljšane daleko nisu jošte dovoljne, da se može učitelj podpuno samo školi posvetiti i ostaviti se nedostojna, snizujućega nuzgredna dobivanja.

I zato je potrebno, da izrečemo pred cielim narodom, kako bi se imale naše plate urediti, da možemo sile svoje posvetiti jedino školi.

Odbor za sazov skupštine marljivo je promatrao ovo pitanje te napokon se složio u sliedećem:

I. Stupnjevi časti u učiteljstvu označivati će se: prvi, drugi, treći, četvrti učitelj. Ima se „podučitelj“ ukida.

Nazivi „prvi, drugi i treći“ učitelj rabiše se i dosele se rabe. Radi se kod ove točke jedino o tom, zašto da se naknadi ime „poučitelj“ nazivom „četvrti učitelj.“

Zaisto smo svi složni u tom, da se snizujuće i grdno ime „podučitelj“ ukine. (Glas iz skup.: Tada bi se moralo ukinuti i ime: nadučitelj); — podučitelj i nadučitelj oboje jest nesmisao — jerbo tko je stekao osposobljenje za učbu mladeži a takodjer u istinu obučava, on je učiteljem. Ako pako uredovni formalitet to zahtieva, da bude svaki nas napose obilježen, neka se stupnjevi časti označuju: prvi, drugi, treći, četvrti učitelj.

II. Učiteljske plate čine tri razreda,

Digitized by Google

koji se ustanovljuju prema osječnim cienam najsućnijih stvarij za žitak potrebnih. Po kojem se razredu ima odkrojiti ona plata, ustanovljuje zem. šk. vieće saslušav savjet kot. vieća ili dotičnoga učitelja.

Krojenje plâta može biti dvojakim načinom, budi po broju žiteljstva ili po osjećnih cienah najsućnijih stvarij za žitak potrebnih. Komitet dokonča, predložiti posliednji način, koj je pravedniji. Jer, zašto da ima učitelj manju platu samo toga radi, što je dospio slučajem na mjesto, gdje ima manje žitêlja, ali je opet makar dražje nego u mjestu s više stanovnika? Stavno je, da se kod ovoga načina krojenja plâta saslušaju i učitelji, jer bi se lahko dogodito moglo, da bi se jim mogla skrojiti plata kot. viećem manja, nego to iziskuju mjestne okolnosti.

Tada bi pako stajalo do učitêlja, da se proti odluci kot. vieća brane, te neuspiju li, da se s prikladnim prosvjedom upute k zem. šk. vieću. Razredjaj plâta u tri razreda temelji se na tom, što učitelji u manjih mjestih imaju obično uz školu poljâna, pa si mogu mnogo laglje i cjenije urediti domaće gospodarstvo nego učitelji u većih gradovih, koji moraju prvo i zadnje, što trebuju za svoje kućanstvo, kupovati za gotov novac.

III. Najmanja plata u obćinah prvoga razreda iznosi 800 for., II. raz. 700 for., III. raz. 600 for. — Gdje škola pruža učitelju većih dohodaka, ostaju isti i nadalje.

Ovaj je predlog upravo uzbunio. Ne jedan skrbljiv gospodin lomio rukama i govorio o „smjelosti“ i „neskromnosti“ naših zahtieva.

Učitelj na selu da ima 600 for. plate! Tko da to plaća? Odkuda uzeti toliko novca? I što li bi radio učitelj s toliko novaca?

Ovako i slični čuše se često uzklici udivljenja, dà i od osôba, od kojih bismo se tomu najmanje bili nadali.

Ostavimo medjutim pitanje „odkud uzeti novac da se dava plata učiteljem u postrance i pogledajmo bližje predlog odborov, je li ima u njem što neskrovna, pretjerana!

Uobće priznana je potreba, da si učitelji steku u učiteljištih temeljitijega naobraženja nego kako se je sbivalo dosele, da nemora učitelj tek privatnom svojom marljivošću nakon izstupa iz učiteljišta nakradjivati, što mu treba da svakako znade, da zadovolji zahtjevom mu naloženim. I s toga čini takodjer odbor predlog, da kursi trajaju četiri godine, da si onamo steku učitelji što moguće svestrano naobraženje. Brojimo li dalje, da će predpravna studija trajati najmanje tri godine, tada nam se pokaže, da onaj, koj će postati učiteljem, mora najmanje sedam godina učiti.

Poslje ima nadu, da će nakon dvo- ili trogodišnje privremene službe dobiti 600 for. plate.

Objasnimo li pako onih 600 for., koji toliko udivljenje prouzročiše, saznati ćemo, da bi iznozila plata dnevice 1 for. 64 n. a tjedimice 11 for. 48 n.

I ovoliko dobiva — pače mora najmanje dobiti svaki zanatlija, hoće li obitelj da prehrani. (Výb.)

Nuto, subraćo, neka stupi netko pred nas ovamo i neka nam navede dokâza, da je naš zahtjev neumjeren, pretjeran!

Neka nam proračuna, koliko će učitelju, koj u svem mora da bude uzor u obćini, ostati od onih 11 for.

Pa ja ću mu obratno navesti neoprovrziv dokaz, da niti s ovom platom nije moguće obitelj prehraniti, odievati i djecu uredno odgojiti i oskrbiti.

Nu nam nemože da stoji do ljudij, koji zavidno gledaju na svaku krajcaru, koja se učitelju izplaćuje, koji su vikli gledati učitelja ne inače nego slugu, koj ima nice padati pred svimi i svakim; (Výb.) mi hoćemo da izrećemo pravedne svoje zahtjeve pred licem naroda si, koj će jih odista umjet ocieniti.

Narod naš nebude nezahvalan onim, koji za vremena njegova robstva, za vremena, kad mi neprijatelji udarali u smrtno zvono, stajahu onda kao čuvari njegova jezika! Pa tko su bili oni čuvari? Bijahu to — pored male čete rodoljubivih naših muževa — svećenici i narodni učitelji! (Výb! Pleskanje!)

Od naroda našega, koj u toli kratko doba dospjeo toli daleko, da se broji k najnaprednijim narodom, očevati možemo s pouzdanjem, — kada steče svoja dnevna prava — da nepusti dulje živarivati u biedi i nuždi njegovatelje i odgojitelje svoje.

Svaki svjestan i slobodan narod najprije se obazira na školstvo i priznajuć veliku mu stavnost, brine se o prikladno stanje učitêlja si.

Tako na primer navadjam ovdje, da u Americi iznosi plata prvih učitêlja u gradovih 5000 for. U Novoj jorki i drugih velikih gradovih i 7750 franaka.

Na vanjštini na primer u državi Massachusets ima učitelj 250 for. mjesečno, dakle 3000 for. godimice a učiteljice 1500 for.

Što li je napram ovim svotam naš zahtjev, da najmanja učit. plata iznosi 600 for. Pa koj li će učitelj dobiti cielih svih 600 for.? Ta će se odbiti od ove svote poljane i različne naturalne daće, kojih se učitelj uživa!

Veli se nam: tko će toli velik trošak nositi na škole i učitelje? Čudne li stvari, da kadagod je rieč o trošku na škole i učitelje, svagda se nadju neki ljudi, koji ukazuju na prazne žepove gradjâna i na prazne blagajne.

Istina je, da se je sada naš narod neizbrojenimi danci tako rekši ogulio do kosti, i da nebi mogao u sadanje vrieme na škole trošiti.

Nu predlog naš niti nije za sadanje vrieme, mi činimo ovaj predlog za ono vrieme, kada će se zemljam češke krune povratiti drevna njihova prava, kad će se

Digitized by Google

podieliti našoj domovini samouprava, kad bude svekoliko školstvo zem. stvarju i riešavati će ga tek samoupravne oblasti zemaljske i občinske.

Zemlje češke krune, koje sada izručuju c. kr. blagajnam godimice 102 milijuna for., znati će se onda pobrinuti za temeljitu uredbu školstva i za prikladno stanje učiteljstva.

Prigovor, da će to dugo trajati, dok se zemlja opet oporavi, da se vrati opet blagostanje, neleca nas nipošto.

Sjetimo se samo, kako je bilo zemlju našu izmuzlo poslje padnuća velikoga čes. kralja Otokara II., kad je tu zlo gospodario lakomi Otta braniborski. Pa gle, u kratko doba poslje, za Vacslava II. obilovaše već opet tolikim bogatstvom.

Nemarimo dakle za rieči ljudij učiteljstvu neprijatnih te izrazimo složno, „da ima li se učitelj lišiti svihkolikih briga za oskrbu svoju i svoje obitelji, ima li sile svoje posvetiti jedino školi, vjerno i gorljivo raditi, nuždna je potreba, da plata učiteljska iznosi u obć. I. raz. 800 for., II. r. 700 for., III. r. 600 for. — Nadalje da pripada učitelju nakon petgodišnje def. službe doplatak 10% najnižje plate one občine, u kojoj službuje, te ovako poslje svake pete godine sve do navršene 35. godine službovanja.“

IV. Izplaćivati će platu oni, kojim pripada pravo namještenja.

Da nebi možebit koja občina vršila svoju dužnost redovito, dobivati će učitelj platu iz kot. blagajne na račun iste občine.

Stavno je odista pitanje po vanjsko učiteljstvo, tko izplaćuje plate. Što je „neizplaćivati“, očutilo vanjsko učiteljstvo u punoj mjeri. Neću da ovdje navodim, što sve morade vanjsko učiteljstvo podnositi prije nego je bar čestimice svoju platu izprosilo, iztužilo i ovrhom iztisnulo.

To su odviše poznate stvari te bi služile na sramotu onim, koji glede neizplaćivanja plâta tolike nanesoše krivice učiteljstvu. Dakako da tomu bio kriv najviše nenavidjeni sobotales (školarina), nu neda se nijekati, da je češće ponestajalo i dobre volje ovim ili onim osobam. Već je bogme vrieme, da učitelj, koj radi za dobro občine i naroda, nebude više, kada se govori o plaći, kod blagajne najposljednjim u koledaru. Nam učiteljem nestoji do toga, je li će nam ovaj ili onaj samoupravni ured platu izplaćivati, nam je prije svega do toga, da nas izplaćuju u opredieljeno vrieme i redovito. Ukinućem školarine odstraniti će se svikoliki neredi u izplaćivanju plate, ako ne posve, dakle većom stranom.

Držeći se sveobćega načela, da tko ima pravo, mora nositi takodje terete, možemo se bez bojazni izraziti za odborov predlog, koj glasi: „Izplaćivati će plate oni, kojim pripada pravo namještenja. Kad nebi možda koja občina vršila redovito svoje o
telj platu iz kot. blagajne na račun ist[illegible]na mu je 2 st. 50 nč. pohvala.) maće, za vanjske 3 stot. Za pol polovica.

K. Kruis, uč. iz Kosmonôsa nepridruž[illegible] morade se odreći slova.

Jošte govori generalni govornik g. J. R. D[illegible] prof. iz Olomuca i zem. moravski zastupnik, u isti smislu pristajući podpunce uz predlog, i pozivlje skupštinu, da ga prihvati en bloc. Prima se.

Prispjelî telegram iz Zagrema: „U osjećanju zvanične solidarnosti pozdravljamo skupštinu českih sudrugova uzklikom: „Živila slobodna pučka škola! Zagrebačke učitelje Filipović, Modec — popratila skupština dugotrajnim klicanjem „Živili“ i „Slava Horvatom!“

Jarmila u samoći.

Pripoviedka za mladež.

Češki napisala Ž. Podlipska.

„Sjećam se“, reče Jarmila, i babice, kadno još bijaše malena, da li se i ona ovako s vami razgovarala i sigrala; pak se sjećam i davnih vremena, o kojih mi pripoviedao g. učitelj, tako n. p. Libuše i svega, štogod se dogodilo u miloj našoj domovini.

Potočnice ju motre, niti se već smiju; ona pako, ubrav si jih nekoliko za svoju kiticu, krenù k veličanstvenom božuru. (Pfingstrose.)

„Oj, liepo li vas nakićenih! podviknula sva u čudu Jarmila. Zar ćete u ples?“

„Evo nas već u plesu, mila Jarmilice. Kada cvatemo, onda je hora našemu plesanju. Hoćemo da budemo krasne kao sunce, što nas razsvjetljuje jasnim svojim licem. Vesele smo i bujne.“

„I ja hoću da budem vesela s vami, reče Jarmila, pak ću vam zapjevati pjesmicu.“ Pak zače pjevat i plesat, pleskajuć ručicama, okolo sjajućih se božura; našto si izprosila jednu njih za svoju kiticu.

I dadoše joj najkrasnijega, ružičastoga.

U to podviknula Jarmila s nenadne radosti, jer se bijaše bujni ružin bus, babičin najmc ljubimac, što ga bio pokojni djed usadio, razbielio najdražestnijim cvietom. „Vele, što je cvieća, ti da si mu kraljicom“, — kliknù Jarmila sva uzhićena, bližeć se nježno njezinim kaležkom.

„To su izumili samo pjesnici“, nasmija se ruža, — ja sam sestra ostalomu cvieću, košto je i svaki pojedinac, što ga gdje ima. Da mi se hoće gospodovat, odredjivat, zapoviedat, naskoro bi odletila moja krasota a moj milòduh razprhao bi se širim svietom, te bih ostala bodljivim šipkom. Gospoduj si svaki cvietak sâm povolji na svojoj gredici, ja prianjam uz mili svoj grmak, uz majčicu, domovinu svoju; blaženo se usmievam modromu nebu, prisluškujem noćju slavulje, prebrajam stado zlatnih zviezda, a — pohodi li me jutrom djevojčica poput tebe, drage se volje s njom i porazgovorim.“

Digitized by Google

„Eno ti pod menom tratinjače, na kojoj bi siedali otac tvoj i majčica tvoja, a kada jim tebe dragi Bog darovao, i ti si medju njima sjedila kano djetašce; mogu ti i reći, šta bi si znali pripoviedati.“

Zvjedljivo sjela si Jarmila pod ružin grmak a ružica joj pripovieda o samoj ljubavi, kojom nju — Jarmilu — roditelji milovahu; koli se težko s njom oprostiše, kad jim bijaše broditi morjem u Ameriku; kako se dogovarahu, bi li ju uzeli sa sobom ili ovdje ostavili, pak, kako ju kašnje povjeriše babici s prevelike ljubavi, da jim se putem možda nerazboli.

Pak su i dobro znali šta rade; u tudjinstvu bo biesnila je onda kuga, koja jamačno pozobà s njima i kćerku jim Jarmilu.

„Prije ću, reče ruža, prebrojiti zviezde nebeske, nego bi one suze, što su jih — moja Jarmilice — izronili roditelji tvoji, kadno se s tobom oprašćahu.“ Jarmila šuti i plače sjedeć pod ružom. A broji li ruža i njezine suze?

„Ti si jedina utjeha babici svojoj, ti si dobra, pak možeš jednom na svietu učiniti dobro drugim te nastojati, da budu ljudi, koji te ljube, sretni.“ Tako ruža.

Jarmila si utrla suze, pak će onda: „nećeš, da te zovem kraljicom, nu pjesnici zovu te takodjer cvietom ljubavi, što i jesi i čim ćeš ostati.“

Pak si odtrgnula ružu napolak razvitu, ali je nemeće u kiticu, već liepo za pojasak.

Dugo se jošte šetala vrtom te birkala za kiticu cvieća, s kojim se razgovara i svašta mu šaputala.

Došav k babici, dala joj kiticu vita cvieća u čaši.

Kad je òbavila svoj nauk, odišla je s bivšom si dadiljom u šumu.

„S bogom babice, s bogom!“ podvikivaše odlazeć i rukama mahajuć babici, koja stajaše na balkonu, da ju prati očima. Što je učinila korâka uz dadilju, da bi samo jedan valjan bio; neprestance je poskakivala.

I uljegoše stazicom u šumu medju visoko jelovje i smrečje, štono se kano stupovi dizahu nebu pod oblake.

Naša se Jarmila i s ovim razgovarala.

(Konac.)

Raznice.

Djelovanje naše, namienjeno I. općoj skupštini našoj, prate mnogi narodi i mnoge države. Kada to u istinu biva, valja se svakomu nas, kojih se poduzeće ponajprije tiče, duboko zamisliti u preveliku znamenitost istoga sabora našega. Za izložbu rådi se svimi silami u blizini i daljini.

Može se kao liepim osjećanjem već sada izreći: tuj bude učila, u koje će se mnogi i mnogi, sav presenećen zagledati, pak i sama se zapitati: je li moguće, da se sve to i može i mora rabiti u školi? Nastojmo, da nam što više, ako baš ne sve, ostane ovih pripomagala u kući, a to može da bude, uznastoji li se, da se što više porazproda srećaka.

— **Važno za roditelje!** Znademo za izpitanoga učitelja gl. škola, koj bi htio učiteljevati kao privatni učitelj u vriednoj kući. Treba li komu takova, oglasi se uredničtvu ovoga lista. —

— Mnogo vanjskih učitelja želi si nabaviti piano-forte a nezna, gdje. Komu se hoće takova, a to neskupa, obrati se pravac na g. Sokača, stanujućega u Zagrebu, pod br. 105 u Opatovini. Jednomu je ciena 25 for., drugomu 70 for. Al, pogadjat će slobodno.

Nekojoj gospodi za ravnanje. Mi neznamo, odkuda vam viest, da se je Njegova preuzvišenost, nadbiskup zagrebački predplatila na „Napredak“ za učione, nahodeće se pod njegovom obranbom. Javljamo vam, da vas je u tom upravo prevario, koj vam je god to javio. Rečite to i dotičnomu si občinskomu poglavarstvu.

— Rekosmo u 8. broju lista, da je bilo pokonjemu Josipu Heroviću viek i pet godina. Ovim sada popravljamo viest ovako: rodio se vele zaslužan taj muž u Zagrebu, (Novoj vesi) dne 20. Listopada 1780. Rodiše ga otac mu Nikola i mati Bara, koljena Tesovićeva.

— **Pozor!** Râči si svaki onaj križić, što ga vidiš u pjesmi u „Bože živi“, nalazeći se u prvom taktu sbora, sbrisat, jer se uvukao i neboteć.

Nova knjiga.

G. M. Gjuro Miličević, sastavio je vele nuždno djelo po učiteljstvo, pod imenom: „Historija pedagogije“. Tiskala se u Biogradu u 8ni, str. I—XVI i 1—544. Ciena joj 90 novč.

Knjige jošte nismo vidjeli; nu, poznavajuć osobitu djelatnost, pak čisto slobodan duh gosp. pisca, unapried već izričemo, da nam se školska knjiga njegovim djelom liepo popunila. Evo joj razredjenja.

Prvi dio. Odgojivanje u narôda, koji se nahode van uticaja odkrivene vjere. Drugi dio. Onih, koji su bili pod uticajem iste vjere. (Žudije, kršćanski narodi). Ovaj dio dieli se u 4 doba. Prvo doba — (srednji viek). Drugo doba — (obnova). Treće doba — (novo vrieme). Četvrto doba — (današnje vrieme itd.

Natječaji.

Učiteljsko i orguljaško mjesto u Pušći. Plata: 315 for. 12 hv. drva za učitelja i školu; pol rali zemlje i stan. Molbenice šalju se: veleč. g. Jakobu Cerovskomu, podjašprištu na Bistri, do 20. Srpnja.

Osebita sbornica osebitomu sboru u B—ih.

Ako pozorno pratite djelovanje naše; ako ste uvjereni, da nas na to vuče čisto rodoljubje; ako znate i to, da se moramo sve polagahno micati, prem bi se danas moralo kadikad i poskočit: to vam se je umirit, pak radje pridonašat po kapljicu u obću košnicu, namienjenu i nam svim i narodu našemu. Smeta vam besjeda: „čovječanstvo“?! — Vjerujte, da svaki težak radi nesamo za se, za svoje najbližje družtvo, već i za čovječanstvo, koje vi, kako vidimo, zurmom istom tražiti morate. Napadâja, pak k tomu neobrazloženih i namienjenih učitelju, neprimamo. Jošte jednu: u kotaru imamo mnogo dužnika.

Uredjuje ga vlastnik **Skender Fabković**. Tiska ga **Dragutin Albrecht.**

Digitized by Google

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku.

NAPREDAK.

Ciena mu je 2 st. 50 nč. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Br. 10. U Zagrebu 15. srpnja 1871. **Tečaj XII.**

Pučka škola kao državni ili zemaljski zavod.

Piše Stjepan Basariček.

II.

Razvivši u uvodnom članku svoje nazore o zadaći pučke škole, u obće dokazasmo dosta jasnimi dokazi, da njezin uzgoj i sve ostalo djelovanje mora služiti koristi čovjeka, po njem koristi naroda, a u najvećem stupnju koristi ukupnoga čovječanstva, te ujedno u kratko navedosmo, kako je pogibeljno njezin odnošaj dovadjati u savez ikojega životnoga inštituta, ponajpogibeljnije pako u savez države. — Na nami je ostalo to pobližje dokazati. — Da uzmognemo tomu što točnije i podpunije odgovoriti, valja nam se obazrieti na troje, i to:

1. Na osobe, koje u državnih školah rukovode uzgoj;
2. Na osobe, kojim je uzgoj namienjen; i
3. Na svrhu, koju taj uzgoj progoni.

Na to se mora odgovoriti ovako: Državne škole jesu zavodi, u kojih:

I. Uzgoj obskrbljuje država, i to kroz osobe, što jih sama namiešća, i kao javne svoje činovnike prema posebnoj svojoj koristi obvezuje.

II. Koje svoju pitomčad vlastničtvom države smatraju, i

III. Koje korist države za glavnu svrhu i prvi uvjet svih svojih nastojanja izpostavljaju.

Izmedju svih biljega, označujućih pojam državne škole i državnoga uzgoja, želim ponajprije svratiti pozornost čitatelja na treću gore označenu točku, po kojoj je korist države glavna svrha uzgoja u državnih zavodih, i kojoj se svrsi sve ostalo podrediti ima. Uzdržimo li tu točku tečajem ciele rasprave čvrsto u pameti, to nam nebude ni najmanje težko o vriednosti ili nevriednosti spomenutoga sustava odlučan sud izreči.

Tko se je iole bavio učenjem i čitanjem glasovitih pedagoga i filozofa novije doba, počam od Baca Verulamskoga, pa sve do vatrenoga mučenika Diesterwega, morao je uviditi, da se isti odlučno protive svakomu ograničenju pogledom na svrhu čovječega naobraženja, a osobito, da vojuju proti uzgoju za čije posebne svrhe i namjere. U tom pogledu veli Rousseau u svom Emilu: „Naravni čovjek je cielost za sebe, on je brojna jedinica, absolutna cjelina; dočim je gradjanski čovjek samo neki ulomak, koji se jedino na nazivnik proteže, te koji sam po sebi nikakove vriednosti nejma.“ Dalje — „Po navadnom redu, po kom su svi ljudi medjusobno jednaki, jest zajednička zadaća postati pravim i poštenim čovjekom, i tko je za tu zadaću dovoljno uzgojen, taj može sve ostale, koje se s istom spojiti dadu, valjano izvršivati.“

Zadaća državne škole, kao što ju u gornjih točkah, a osobito u trećoj točki označismo, neslaže se s timi načeli, već sliedi protivnim pravcem, dočim progoni svrhu skroz političnu, ni najmanje pako čovječansku. A kao što je već sama po sebi skroz nemoralna, tako nemože ni valjane i moralne mladeži uzgojiti. Razmotrimo to pobližje.

Da zadaća državne škole već sama u sebi nije moralna sliedi odtud, što ista u čovjeku nepoštuje njegovoga čovječega odredjenja, već ga smatra kao sredstvo i orudje državnih svrha, lišavajuć ga prava na vlastitu osobu u tolikom stupnju, u kolikom isti mora stajati u očitom protuslovju s njegovim umnim razvitkom i duševnim napredkom. Treba najme znati, da je prava svrha čovječega razvitka identična sa svrhom cieloga čovječanstva kao moralnoga bića*, i da je ista u čovjeku već po naravi usadjena, te da joj treba samo mudroga ponukovanja i obzirnoga rukovodjenja. Što je dakle s pravi njegove osobnosti, t. j. s pravi njegova nutarnjega osvjedočenja u skladu, to može, a što je s inimi pravi u uzkom i nerazdružívom savezu, to mora biti predmetom njegova naobraženja i razvitka. Država toga nesliedi, nego predmnjevajuć, da njoj izključivo pravo uzgoja pripada, skučava naobraženje i razvitak duha, u koliko je to za njezinu svrhu potrebno, uviek u užje granice, nego što bi si to slobodan napredak čovječanstva poželiti mogao. — Državi je slobodan čovjek ništa, pače u nekih slučajevih pravo strašilo, do-

* Kao što to jasno sliedi iz izvadjanja svih najnaprednijih i najumnijih novovjekih pedagoga i filozofa. S. B.

Digitized by Google

čim joj je prepokoran gradjanin sve, i tako rekuć jedini cilj njezina nastojanja. Sve što neodgovara potrebi i koristi tako uredjena i u takovih odnošajih stojećega državljanstva, to se mora bezuvjetno izključiti iz kruga školske nastave, pa bilo to inače u Bog zna kako uzkom savezu s korišću i potrebami čovječanstva. Naravski, da se tim svraćaju sile i sposobnosti čovječje na pravac, koji ni najmanje neodgovara slobodnomu samoopredieljenju, i za koji je nesigurno, da li bi si ga čovječja volja u protivnom slučaju opredielila, ili opredieliti smjela. Što je najžalostnije, gdje se takav sustav uvrieži, gine svaki napredak i razvitak liepih umjetnostij i višjih znanostij, o čem nam dovoljno svjedoči primer Šparte. Znanost i umjetnost ističe najme jedino iz posve duševnih i čisto čovječjih potreba, te imade više formalnu, nego materijalnu svrhu.

U koliko nemoralno i nepravedno postupa država pogledom na ograničenje čovječjega naobraženja, u toliko više grieši, razprostiruć krive nazore, s kojih polazi. — Gdje je korist države, pa bio državni ustav uprav idealne dobrote, najvišji princip i glavna svrha njezinoga poduzimanja i nastojanja, u obće svega, što čini i svojim članovom činiti zapovieda, tu prestaje očitim načinom svaka prava razlika izmedju pravice i krivice, tu nestaje svake čiste moralnosti upravo tako, kano da se radi o koristoljubju pojedinoga individua; — jer uzmimo — što može uzdržati državu, koja u osobitom slučaju: razbojničtvo, vjerolomstvo, krivotvorenje, ubojstvo, prevaru itd. za postignuće svoje svrhe koristnimi i strogo nuždnimi sredstvi smatra, takove prekršaje nalagati i preporučati svojim prepokornim državljanom; — što ju može uzdržati, da od svoje učeće omladine, koje naobraženje po istih načelih rukovodi, u slučaju nužde isto takovo postupanje netraži, dok joj za njezino opravdanje netreba drugo, nego ili nijekati — da je takovo postupanje u obće prekršaj, što se svakomu pojmu pravičnosti protivi, — ili opet tvrditi, da svaki prekršaj služeći općoj koristi, prestaje biti prekršajem, — što je isto tako bezumno, — ili napokon — što bi još najpoštenije bilo — otvoreno priznati, da se neplaši nepravdu činiti i nalagati, ako to koristi i probitku njezine svrhe služi; — čim dakako grdoba postupanja najvećma na vidik izlazi.

S toga: kakav uzrok, takav i posljedak. Načela državnoga uzgoja nemogu uzgojiti valjanih i ćudorednih ljudij, budući ista već sama u sebi moralna nisu. Ta sama pomisao, da je čovjek već od početka svoga bivstvovanja odsudjen služiti jedino kao sredstvo i orudje u svrhu države i njezinih interesa, mora u čovjeku, u koliko se samo kao čovjek, a ne kao državljanin smatra, ugušiti svaku samostalnost i svako poštovanje prema sebi i osebnoj vriednosti, te ga za svaku čisto čovječju i od državne koristi neodvisnu kriepost posve nesposobnim učiniti. Tim mora naravski i dosljedno svako štovanje prema čovječanstvu izniknuti. I čovjek tako uzgojen mora jedva čekati, da zagrabi slabijega bližnjega svoga, te da ga prema naukom crpljenim krivim uzgojem, upotrebi kao orudje svojih strastij, svoga slavohliepja i svoje sebičnosti. Da tim mora prestati svaka moralnost i pravdoljubje, netreba dalnjih dokaza, dovoljno je pokazati na žive primjere i iskustva svakdanje historije. — Jao si ga dakle čovječanstvu podje li politici za rukom dočepati se uzgoja, te ga staviti u svoju službu. Nejma dvojbe, da će tim biti pronadjena arkimedička točka, s koje će se najlaglje dati pomaknuti osovina moralnoga života, koji je i onako već i bez toga podvržen silnim promjenam i pogibeljim.

Vratimo se k drugoj točki, po kojoj je pitomčad državne škole državno vlastničtvo. Promislimo to i nedvojbeno moramo priznati, da je tim takodjer učinjeno za moralnost veoma pogibeljno nasilje. Naravno nas pravo uči, da su djeca jedino vlastničtvo roditelja, kao njihovih obskrbitelja, i da jim uslied toga i obzirom na budućnost i sreću djece ponajprva rieč pripada. Povriedjivati prava roditelja u tom pogledu, znači razkidati najsvetije sveze čovječanstva, — jer tko nepozna izvorno prirodjenu roditeljsku nježnost, kao majku najplemenitijih i za razvitak sposobnosti i moralnih osjećanja i nagnuća najuspješniju promicateljicu, kao njegovateljicu bračne ljubavi i vjernosti, jednom riečju kao najbolju utješiteljicu u svih nesgoda čovjevjega života; — tko nepozna upliv obiteljskoga i bračnoga života na pravo humanitarno i čisto čovječje naobraženje? Pa to naravno roditeljsko čustvo, taj najuspješniji i najblagotvorniji upliv za volju podredjenih interesa povriedjivati i zatirati, — nije li to grehota, — nije li strahota?!

Predjimo napokon na točku prvu, po kojoj obskrba i namještanje učitelja pripada državi. — Ta ustanova pogibeljna je tako po narod, kako i po učiteljstvo, jer se njom dozvoljava državi, da prema svojoj potrebi namiešća učitelje. Naravski da se potrebe države svakiput nesudaraju s potrebami naroda i čovječanstva, i tako je najviše kod imenovanja učitelja mjerodavnim jedino političko osvjedočenje i razne agitatorske zasluge; dočim učiteljska vještina ostaje podredjenom stvari. Dopustimo li to jednom, tad se nebudemo trebali čuditi, ako nam s vremenom opet kakovigod tudjinci poplave domovinu, te pod imenom razprostiranja kulture, počnu sijati po našu narodnost pogibeljne i neprijateljne misli! — Stvari u našoj domovini nisu žalibože jošte tako čvrsto ustanovljene, a da se nebi trebali bojati pogibelji ma s koje strane.

Neuzimajmo dakle pučke škole iz ruku roditelja i naroda, nekidajmo sveze, što ju je sam Bog ustanovio, nekršimo najljepših stečevina naših pradjedova, nevriedjajmo ustavnosti i autonomije naših općina, već priučavajmo ga s neprocienjenimi koristmi narodne pro-

Digitized by Google

svjete, podajmo veći ugled narodnoj školi i narodnomu (ne državnomu) učitelju, a vrieme mora nadoći, kad će i hrvatski narod znati štovati narodnu školu, te ju prema potrebi narodnoga napredka njegovati i podupirati.

(Dalje.)

Saborisanje prve skupštine česko-slavenskih učitelja

u Zlatnom Pragu 30. 31. kol. i 1. 2. rujna 1870.

(Dalje.)

Treći dan, dne 1. rujna.

Sjednicu otvori predsj. g. V. Novotný, rav. u Ivančicah u Moravskoj, ovimi riečmi: Što me je slavna skupština izabrala za ovo častno mjesto, smatram kao odlikovanje moravskoga učiteljstva, nâ čem se u ime njegovo toplo zahvaljujem. (Na zdar!) — Pristupiti ćemo sada k viećanju.

IV. O trošku na pučke škole.

1. Pobiranje školarine, buduć je nepravedno i nepraktično, neka se ukine.

2. Trošak na škole neka se namiruje občinskimi, kotarskimi i zemaljskimi prirezi k drzavnim dankom.

Ref. g. Ant. Skala, uč. u Pragu. Slavna skupštino! Povjerena mi je zadaća, da budem izvjestitelj o predlogu komiteta. — Za prijašnjih vremena, kako to znamo, bijaše rektor visoke pražke škole ujedno najvišjim nadzornikom nad ostalimi učionami u zemljah češke krune. On bi namješćivao takodjer učitelje na ove škole; obično bakulaure iliti magistre, iznimice takodjer absolvovane djake, koji nestekoše jošte akademičke časti. Obično zauzeše ovi učitelji poslje nekoliko godina nekoja odlična i izdašna mjesta kod magistrata. Treba je dakle njihovo službovanje kao učitêlja smatrati tek za pripravu ili praktikantstvo, bez dvojbe bezplatno. Ovaj se ustroj za neprekidnih bura, koje domovinom našom zavladaše, znatno promienio te uzdržavanje učitêlja uredi se veoma raznimi daćami.

Ref. nastavlja crtajuć historički razvitak uč. plata, napominje sobotales i način, kako su ga učitelji pobirali. Napokon navede zakon god. 1863, koj naredjuje: „Občina pobira školarinu od dužnih za djecu od plaćanja školarine prostu, plaća sama iz občinskih dohodaka.

Predlog odborov za ukinuće školarine upire se u one razloge, što je nepravedna i nepraktična. Nepravedna je, ako se komu pravo uzkraćuje, ili obratno ako se nekomu podieljuje privilegij; nepraktična je, nevod i li k cilju. Usuditi će se dokazati, da oboje nahadjamo kod pobiranja školarine. Radi se tu odista o pučkih učionah. Rieč „pučke“ označuje značaj tih škola trojakim smjerom. 1. To su škole puka, škole onakove, koje u naše vrieme mora absolvovati svaki, tko hoće, da bude mjesta za njega na svietu. Naobrazbe pako, koju pruža pučka učiona, recimo elementarne naobrazbe, treba svemu puku kao zraka i vode. Kaže se tuj dakle prvo pučka potreba. 2. To su pučke škole takodjer u onom smislu, što s njih potiče korist svim. Pučka škola naobražavajuć mladež za život, odista se stara ujedno za občinu (mnijem tuj občinu u užjem i širjem smislu rieči); jer s one mladeži budu občinari, prema tomu, kako se je skrbilo za njihov uzgoj, ili će pošteno živjeti i za obće se dobro brinuti, ili će biti svojom duševnom zalupanošću i zanemarom u ćudorednom pogledu za oboje nesposobni i s toga občini na teret. 3. Imala bi škola pučka biti pučkom još u trećem smislu te rieči, da se najme uzdržava iz dohodaka pučkih (občinskih) t. j. da svaki doprinaša koliko na pučke očione, toliko na oskrbu učiteljstva prema svojoj imućnosti tako, kako doprinaša na druge občinske potrebe.

Nu ovoga žalibože nejma; ovo se načelo, jedino pravedno i moguće, narušuje pobiranjem školarine po broju glava. Da to dolično razjasnim, usudjujem se navesti nekojo slučajeve. Poznajem občinu, u kojoj ima gospoštinski dvorac, obsižući nadpolovinu zemljîšta području občinskom pripadajućih. Većina žitelja jesu težaci, radeći po čitavu godinu u pomenutom dvorcu. Težaci plaćaju školarinu, nekoji i za troje djece; što čini gledom na njegov dobitak krvav danak. Veleposjednik nedoprinaša na naobrazbu ove mladeži ništa. Po naravnom pravu imao bi ovaj veleposjednik doprinašati na naobrazbu ove mladeži, ko što na stvar obću (pučku), prema svojoj imovini polovicom. Ovako biti će gotovo u svih občinah.

Možda će mi se primetiti, da zakon naredjuje, da za siromake plaća občina, nu ova naredba nejma praktičke ciene, pošto nije naredjeno, koga valja smatrati ubogim; više putij ustanovljuju starešine čislo ubogih učenika što najskromnije, da kao poreznici nemoraju poseći u vlastiti žep.

Pučka škola kao javni zavod podčinjava mladež svojim naredbam i svojoj disciplini podpunce, bez iznimke. Tko dakle u javnu učionu šilje svoju djecu, već tim prinaša žrtvu, što si nemože opredieliti smjer i sadržaj obuke djeteta svoga.

Ukazati ću jošte na jednu nepraktičnu i nepravednu okolnost. Glavar pobira školarinu te ima učitelja unapred na mjesec izplaćivati. — Pogledajmo, kako to biva u istini. Plaćanje školarine, što se netraži husarskom eksekucijom kao državni danci, odgadja puk, onako osiromašen, neprekidno. Što dulje glavar čeka, to se gorje školarina plaća, te traži li ju sredstvi prisilnimi, pada sva zlost puka i sramota na učitelja. I tuj se upravo pokazuje strana, koja je nesamo nepraktična i nepravedna, već upravo nesmiljena. Tko čovječanski ćuti, u tom mora da ustine krv, kad uzčita, da ima učitelj, komu je svega 280 for. god. plate, preko pet sto for. kod občine neućerane školarine. Što takovi učitelji nesdvajaju, može se jedino pripisati tomu, da že-

Digitized by Google

ljezna strpljivost, kojoj se mora priučati svaki učitelj i odgojitelj mladeži, stoji uz njih i u nesmiljenoj borbi s života nesgodami kao vjerna drugarica. Riečju, može se kazati, da se pobiranje školarine u pučkih učionah protivi načelom pravednosti i humaniteta, nejmajuć nikakova pravna ni stvarna temelja i pokazujuć se pukom glavarinom, koja se nameće puku samo u državah necivilizovanih. Pa po čem uza to na uzdržanje škola doprinaša nedostatno, pače više putij tek neznatno, i velja čest učitêlja, ovih prvih borioca za prosvjetu, pa zato i za slobodu naroda, za volju ovomu redu (imao bih reći neredu) stenje u nezasluženoj biedi i skraćena jest u svojoj nagradi, krvavo zasluženoj: to odista vriedi, da slavna skupština izreče osudu: „da se ukine". (Pohvala!).

Što se tiče dvugoga diela, neću da obširno o tom govorim. Ako priznate s navedenih razloga, da se školarina ukine, morate konsekventno primiti i drugu čest, neka se najme pokrije prirezi občinskimi, kotarskimi ili zemaljskimi ili kako li bi se već pokrio trošak na škole. U občinah, gdje nedotiče zaklada na uzdržanje škole, poseći će se u občinsku kesu, u koju utiču dohodci s občinskih nameta, ovako budi i u kotaru i cieloj zemlji. Da se predlažu ovi prirezi, biva zato, što je zaisto dužnost ciela kotara, da priskoči neimučnim občinam, pa kada nebi ovaj mogao, pripada dužnost ova na cielu zemlju. Preporučam vam vruće odborov predlog da ga primite. (Výb.)

Predsj. Za govornika ob ovoj stvari prijavi se njegova presv. knez dr. Rudolfo Taxis. — Pošto nije prisutan, ima rieč g. Zelinka.

Fr. Zelinka, uč. iz Berouna izražuje komitetu hvalu, što je ovo životno pitanje p. učiteljstva učislio u program; onda razglaba predlog odgovarajuć na pitanja 1. Kako je postala školarina (sobotales)? 2. Kako se je pobirala i izručivala? 3. Zašto se nesamo ima, nego i mora ukinuti; 4. i kojim se načinom ima pokriti trošak na p. školstvo?

Ad 1. razvija historiju školarine, navadjajuć, da je početkom, dokle je crkva u tu svrhu bogato nadadara bila, obučavalo bezplatno. Kašnje, kad su preuzele država i občina uzdržanje škole, kad nije bilo dosti zakladâ i imutka, reklo se: „tko se školom koristi, taj nek na nju troši, pa morade svaki za svoje diete školu polazeće platiti, jer polazak nije bio prisiljen. Ovakovim plaćanjem od djeteta posta „glavarina", školarina ili sobotales, koja se žalibože uzdržala kao škodljiva nepodobština sve do dandanas. (Výb!)

Ad. 2. U starije doba pobiraše školarinu sam učitelj. Ovo pobiranje trajaše sve do g. 1848. i gdješto i dulje. Kašnje je obć. poglavarstvo pobiralo školarinu te izručivalo učiteljem. Provedbu toga prate bezbrojne pritužbe i tegobe. Zviezda-odkupa (!) pomoli se učiteljstvu g. 1871. — zem. sabor č. kraljevine, nu osta sve pri starom. Ali nesmiemo posve kriviti sabor; ta sab. dokončak prinesao zakon od 10. list. 1863., kojim se naredjuje, da imaju občine namiriti školarinu početkom mjeseca i svagda unapred — a za uboge iz obć. dohodaka. Kako se je ovaj zakon poslušao, znate sami vrlo dobro; dokle nebude školarina ukinuta, neće u toj stvari okrenuti na bolje.

Ad 3. Sada je mladež na polazak prisiljena, pa zahtieva li se za ovaj prisiljen polazak plaća, to je glavarina, koja se sad već svuda ukida. Što su kod nas roditelji obvezani slati svoju djecu do stanovitih godina u školu, mudro jest, ali je nemudro i nepravedno, kad se od ove djece zahtieva plaća. U sadanje vrieme, gdje se roditelji zakonom sile, da šalju djecu u školu, nesluži škola za osobnu korist, već onomu, tko zakon daje. Zakone pako daje zemlja ili država i zato je sveta dužnost zemlje ili države, da uzdržava školu i učiteljstvo. S toga radi skrajnje je već doba, da se školarina ukine. Onako kako nejma nikakova danka „činovničkoga", nikakova „vojničkoga", tako nesmie existovati nikakova „školskoga" danka.

Ad 4. Korist od škole dolazi zemlji i državi, sveta jim je dakle dužnost, da p. škole uzdržavaju; jer ako umie država utjerati novac na ovu ili onu granu državne mašinerije, neće joj biti s težka utjerati ga i za p. učiteljstvo. „Trošak na škole neka se pokrije obć. kot. i zem. prirezi k držav. porezom." I ovo je jedin put i najbolji način, kojim se može pokriti trošak na škole. Najprikladnija su pako mjera za razdiobu ovih prireza izravni porezi, bolje bar nepoznajemo, zato: školarina nek se pobira kao prirez k držav. porezom.

„Opet nov prirez" odazivati će s tisućerih ustiju: „kao da nam nije jošte dosta tih prireza!" Nu nemoj se nitko plašiti toga imena, jer ako se plaćao dosele pod imenom „sobotales" ili „školarina", plaćaj i nadalje pod imenom „prirez", nestoji bo do imena. Tko nije dosele ništa plaćao, t. j. tko je toli neimućan, da neplaća nikakova izravna poreza, neće plaćati ni kašnje. Srednji će razred plaćati razmjerno toliko koliko prije, ali s polakšicom, što se neće plaćanje sgrnuti na vrieme šk. polazka, van na cielo vrieme pred njim i za njim. Ovakovom će razdiobom biti pojedine česti mnogo manje, nego bijahu kod pobiranja „školarine".

(Dalje.)

Vegetarianisam, dostojno pitanje pedagogije.

Tko govori, što hoće, mora slušati, što neće.
Nar. poslovica.

Čitajuć ovih dana glasovitoga njemačkoga pjesnika Henrika Heine-a, naidjem na ono istinito i veleliepo mjestance, gdja veli: „U Kini su i isti kočijaši uljudni; jer sastanu li se kada u kojoj uzkoj ulici,

Digitized by Google

pa jim se to sgodom zapletu osovine i kolesa, to nepočmu podnipošto prostački psovati i kleti, kao što naši kočijaši, već snidju sa svojih sjedala, pozdrave se uljudno, te si medjusobno pomažu kola u red spremiti, i najposlje nakloniv se jedan drugomu, odu dalje svojim putem. Po njihovu postupanju imali bi se ravnati i naši kočijaši, pa nesamo kočijaši, nego i učenjaci (recimo ovdje literati), koji kad dodju u koliziju nesamo da nisu nimalo uljudni, nego viču i psuju, kao kočijaši occidenta.“

„Školski prijatelj“ premda u mnogom drugom pogledu revno prianja uz nazore i načela kinezka, neće da jih i u tom nasliedjuje, već svakoga, koji neodobrava njegovih nastojanja i nazora, bezobzirno napada i psuje, te kojekakovimi nedostojnimi nazivi časti. Da se o tom osvjedočimo dovoljno je, da uzmemo njegova poslednja dva tečaja. Medju ostalim naći ćemo u njih ove fino odabrane počasti: Sliepci, neznalice, kukavice, prazne tikve, ludovi, stvorovi, črčkari*, malodušnici, nesamostalni i povodljivi strašivice, slavohlepni i podli zavidljivci, strahovatelji, rogoborci, psi, bezobraznici, izrodi čovječanstva, najodurniji klevetnici** itd. itd.

U najnovije vrieme opet je zagrizao u grku jabuku, koju težko da bude mogao prežvakati, i to u 5 broju ovogodišnjega tečaja, gdje veli: „Prvi broj ovogodišnjega „Napredka“ donese na svom čelu nauku o vegetarianizmu, valjda u toj namjeri, da tom svojom teorijom oli praksom pretvori sve nas učitelje u travoždere.“ Jasno je, da „Šk. prijatelj“ tim nastoji cieli rad „Napredka“, a napose pako dotično pitanje staviti na ruglo, te nekim načinom dokazati, da nauka o vegetarianizmu nespada na učitelja i u pedagogički list.

Uvjereni, da smo dužni svaku pravednu i istinitu stvar pred našim občinstvom i čitateljstvom braniti, navadjamo ovim neka kratka razjasnjenja, te molimo, da nam se na ista jedino razlozi odgovoriti izvoli.

Pitanje vegetarsko, kao pitanje o svrsishodnom načinu hranjenja zasieca neposredno u pedagogičku znanost, te su se njim mnogi znameniti i glasoviti pedagogi još u prošlom stoljeću bavili. Tako Rousseau, koji u prvoj knjizi svoga Emila, govoreć o hrani dojkinja, sliedeća navadja:

Dojkinja mora na svaki način udobno živjeti, te se mora hraniti najzdravijom i najizdatnijom hranom; nu ipak nesme svoj prijašnji način života navalično promieniti, jer svaka nagla i posvemašnja promjena djeluje veoma ubitačno na čovječje zdravlje. — Seljanke jedu manje mesa, a više biljevne hrane, dočim gradjanke protivne čine, pa ipak seljankam i njihovoj djeci nekako više prudi njihova vegetabilna hrana, nego li gradjankam mesna. Dodju li pako seljanke za dojkinje u grad, to jim gospoje davaju ravnovrstna mesa i tučnih juha u nadi, da će tim postati snažnije, i da će dobivati više mlieka za njihovu gojenčad. Nu u tom se varaju, jer djeca dobivaju tim manje mlieka, a uza to dobivaju ga tako pokvarena, da uslied toga imadu neprestan griz i gliste. Tomu se pako netreba ni najmanje, čuditi, jer je poznato, da animalna substancija, kada predje u gnjiloću, vrvi samimi crvi. Kod vegetabilnih se to tvari neopaža.* Mlieko pako, premda prolazi kroz životinjsko tielo, ostaje ipak bilinska tvar, što nas uči i kemično raztvaranje. Mlieko se pretvara veoma lahko u kiselinu, nu kod pretvaranja neostavlja iza sebe ni najmanjega traga alkalia, kao druge animalne tvari, nego neke vrsti sol, kao što i ostalo bilje.

Mlieko travoždernih životinja je sladje i zdravije, nego li mlieko mesoždera. A buduć je poznato, da brašnena jela mnogo više krvi daju nego mesna, to svakako brašnene tvari i više mlieka proizvadjaju. Odtuda pako sliedi, da one gospoje, koje svoje dojkinje samim mesom hrane, nepostignu žudjene svrhe.

Tako razpravlja Rousseau pitanje o hrani dojkinje, na drugom mjestu govori opet još izrazije o tom, gdje veli:

„Dokaz, da hrana mesna nije prema čovječoj naravi, nalazimo u ravnodušnosti, koju djeca pokazuju prema mesnim jestvinam, kao takodjer i u prednosti, koju podaju vegetabilnim hranam, kao mlieku, kolačem, voću itd. Valja osobito o tom nastojati, da se taj zdravi ukus djece ničim neizkvari, već što više moguće uzdrži. Navalja podnipošto djecu priučati na meso, i to ako ne njihovu zdravlju a to bar značajnosti za volju; jer sigurno je, a i svakdanje nas iskustvo uči, da su veliki mesojedje u obće okrutniji i divlji od drugih ljudi. Pa to je dokazano u ova vremena i po svih mjestih. Englezko je barbarstvo obće poznato, dočim se zna, da su Gauri najbliži ljudi. Svi su divljaci okrutni, a to bivaju ne običajem, nego vršću hrane. Oni polaze u rat istom ravnodušnošću, kojom i u lov, te postupaju s ljudmi isto tako, kao s medvjedi. U samoj se Englez-

* Vidi Školski prijatelj tečaj III., st. 48. 320. 384.

** Vidi Šk. prijatelj tečaj III., str. 44. 96.

* O ono doba, kad je to Rousseau napisao, nebijahu prirodna iztraživanja toli razvita, kao danas, s toga mu se nesmi ni zamjeriti, ako je u tom pogledu štogod kriva uztvrdio. Danas znamo, da se i u vegetabilnih tvarih, osobito, kad leže dulje vremena u mokrini, zalegu raznovrstni crvići. K tomu pogledajmo ocat, koji je takodjer vegetabilni proizvod, pa ćemo se osvjedočiti, da i u njem vrve na milijune crvi. Animalne tvari nisu na truhloću i crvljivenje ni najmanje sklonije od vegetabilnih, samo što zareznici vole u mesne stanice nastavljati svoja jaja. Rousseau se vara i u tom, što misli, da djeca, koja se nehrane mesom, nego bilinami, nedobivaju gliste. Osim toga nemogu ni gliste, što jih djeca obično imadu ni smatrati nikakovom bolešću, već pravom potrebom tjelesne organizacije. Jedino odviše velika množina istih može biti štetna, kao što i prekomjerna množina krvi i ostalih sokova, premda su isti sami u sebi za uzdržanje tiela veoma potrebni, ipak pogibeljnim postaje. S. B.

Digitized by Google

koj nedopušća mesarom i ranarnikom svjedočiti. Veliki zločinci postaju prolievanjem krvi sve krvoždedniji. Homer predstavi Cyklope mesojelce, kao ljudska strašila, a Lotophage, kao najljubezniji puk, s kojimi, kada začneš drugovati, moraš zaboraviti na vlastitu domovinu. — Pitaš me, reče Plutarh, što je sklonilo Pitagoru na to, da se uzdržavao mesa; nu ja te pitam tim više, što je sklonulo prvoga čovjeka na to, da svojima ustima dirne krvavo meso, da svojimi zubi shrušće kosti umirućega živinčeta; da uda, koja su malo prije toga rikala, blečala, hodala, pjevala i gledala, lakomo ždere; što je sklonulo njegovu ruku na to, da turi nož u srdce ćutećega bića; kako mogahu oči njegove podnieti grozoviti prizor umorstva. Jednom riečju: „što ga je sklonulo na to, da zakolje ubogo i nedužno živinče?“

Mogao bi osim Rousseau-a navesti i više pedagoga, koji su se tim pitanjem sbiljno bavili, nu mislim, da je to posve suvišno, te da je i tim dovoljno dokazano, da taj predmet sbilja zasieca u pedagogiju, te da svakoga naprednoga učitelja zanimati mora.

Uzmimo ipak, da pitanje vegetarianizma baš u nikakovu savezu nestoji s pedagogičkom znanošću, te da je posve obćenite znamenitosti, to ipak nijedan čovjek današnjega vieka nebi smio uztvrditi, da ga učitelj, koji je pozvan svomu puku u svakom slučaju podavati potrebnu uputu i razjašnjenje, proučiti netreba, i da je u pedagogičkom časopisu suvišan. U devetnajstvom stoljeću, u kom je naobraženje tako daleko prodrlo, da svi stališi uče i čitaju, u kom neprolazi dan ni čas, a da se što nova neproizvode i neobrete, mora i učitelj nastojati, da osim svoje strukovne znanosti prouči sve, što od njega napredujući duh vremena zahtieva. I dok mu to g. K. u spomenutom članku i navedenimi riečmi nekim načinom zanijekati nastoji, dokazuje da prezire učitelja, dakle sebe i svoj stališ; dokazuje, da se blago izrazimo, da strukovnim svojim naobraženjem stoji izpod stanovišta kinezkih i regulativskih zahtjeva, koji takodjer učiteljem zapreču ju svako čitanje ostalih, osim propisanih strukovno-školskih knjiga.

Pitanje vegetarsko, kao pitanje socijalno, kojim se nastoji doskočiti pokvarenu ukusu, kojim se hoće izčupati zli običaji, te opaki način čovječega života boljom stazom krenuti; pitanje koje nalazi najveću svoju snagu u tom, da čovjeka dovede k spoznanju vlastite naravi i da ga prema istoj hrani i uzgaja, takovo je pitanje dostojno, da se njim svaki napredni i s duhom vremena težeći učitelj zanima, tim više što su mu težnje posve identične s težnjami moderne pedagogije, koja je na svoje čelo napisala naravnost; t. j. ono načelo, po kom čovjeka valja uzgajati prema njegovoj naravi.

Zanimivo će biti, ako k onomu što već o tom rekoh, navedem neke rieči, što jih napisa slavni Pestalozzi: „Iskustvom je dokazano, da čovjek odrasao u mjestu, gdje se mnogo ubija i mrcvari, pa bio inače najbolje naravi, s vremenom na ubojstva sklonim postaje.“

Napokon dužan sam kazati, da toga negovorim, kao vegetalac, jer i ja se nekako priučih kruh prismočiti mesom, već to navedoh kao branitelj istine i pravedne stvari, kao branitelj i suradnik napadanoga našega „Napredka“.

Stjepan Basariček.

Uztuk školskomu prijatelju.

Premda se sav naš narod raduje preduzeću i liepomu napredku poslova za prvu obću hrvatsku učiteljsku skupštinu, neka ipak nitko nemisli, da nema u nas ljudi, kojim je sve to trn u očijuh, i koji bi u skupštinu i njegove preduzimače da mogu u kapi vode utopili. Medju te ljude spada u prvom redu urednik tako zvanoga školskoga prijatelja, koji i dan i noć snuje i kuje, gdje bi šta našao, da sve pred narodom ocrni, osumnjiči. Saznavši nešta od svojih mameluka, da se jedan izmedju gostova nekom spomenicom počastiti namjerava, zazebe ga u duši, da se tko usudjuje koga većim pedagogom nego li njega smatrati, koga drugoga a ne njega odlikovati, te pomisli, da bi to moglo biti sgodnim povodom, da pred narodom ljutu svoju žuč izriga, pa ti napiše u 13. br. toga svojega lista članak pun jeda i zlobe protiva tomu u njegovih očijuh grešnomu odlikovanju. Ako smo i uvjereni, da se naše učiteljstvo na to klevetanje osvrtati neće, budući zna od koga dolazi i na koga je napereno, to nemožemo ipak premučati, da se veoma čudimo toj aroganciji urednika Školskoga prijatelja, gdje on još ide svjetovati nešta hrvatsko učiteljstvo. Zar on sbilja još nezna, da hrvatsko učiteljstvo za njega nemari? Ako toga sbilja nezna, a mi ga upućujemo na njegovu zajednicu, to slavno čedo njegova patriotizma, koje slavu njegovu i popularnost kod hrvatskog učiteljstva na sve krajeve svieta raznaša.

Pita Školski prijatelj za zasluge dr. D., a mi mu na to velimo, da su njegove zasluge za pedagogiju tolike, da za nje svaki svjestni hrvatski učitelj zna, i da jim o tom nikakove pouke netreba tek od Školskoga prijatelja. Nu ako on za te zasluge nezna, to ga mi uvjeravamo, da g. D. nije trebao svoje zasluge dati na izložbah u posebnih tableau-ih izticati, kao što je on dao to učiniti za hrvatsku obću izložbu g. 1864., gdje je bila izložena slika njegove glasovite osobe, oko koje su nanizana bila njegova glasovita djela, u kojih dosta toga ima, što pod svoju robu prodaje, a nedopušten je grabež iz spisa pedagogâ kao što je to po njemu napadnut g. D. Neka bi nam samo taj gospodin n. p. kazao, odkuda je on prepisao toboze svoju „Jezikoslovnu i stvarnu obuku?“

Digitized by Google

Govori takodjer nešta o klicanju na komandu, a poznato je, da nitko tako rada nekomandira, kao baš on sam. Ta on svoje učitelje za ništa drugo i nesmatra, nego kao svoje gemeinere, a sebe kao kapurala njihova, te zato sada i lije sav taj svoj jed, što mu se je izmakla komanda i kod prve obće hrvatske učiteljske skupštine. —

Trabunja nešta o poniženosti i servilnosti; o baršunastih jastucih, zlatnih pokalih i srebrenih viencih. On, koji najveću poniženost i servilnost od podčinjenih zahtieva, a sam se previja i plazi kao zmija u prahu, on hoće da to sad predbacuje muževom, koji se neklanjaju nî vragu ni sotoni, nego uviek pravim putem hode; to je doista više nego smiešno. Da njemu zazubice rastu za jastuci i pokali, to nalazimo posve naravno; nu zašto da on nenaloži svojim mamelukom, neka i oni njemu pribave takovo odlikovanje. Ajte, gospodine uredniče, pokušajte, dokažite svietu, da hrvatsko učiteljstvo više štuje vas, nego li drugoga koga!

Bojite se tobože, da se hrvatsko učiteljstvo nežigoše pred cielim Slavenstvom, da su bolji Niemci nego li Niemci sami. A znaš hrvatski narode, tko te krokodilske suze lije? To ti je čovjek, koji je kao ravnatelj u Varašdinu bio najveći germanizator, te nije drugčije ni govoriti htio nego njemački, i kojemu duša nije imala ni mira ni pokoja, dok u zagrebačke glavne škole nije izrinutu Niemštinu prije dvie tri godine opet uveo. On te suze lije, ne što bi njemu sbilja do Slavenstva bilo, jer on nema druge svetinje do svoje časti i slave, nego zato, što se nenada, da će se i njemu učiniti i prirediti budi kakovo odlikovanje. Ele s toga ga neće zaboljeti glava, jer neka zna, da hrvatsko učiteljstvo dobro uvidja, da je podpunoma uvjereno, gdje su njegovi pravi, čisti prijatelji, i uz koga je njemu stajati: da li uz čovjeka, koji vazda protiva njegovim najsvetijim interesom ruje i kuje; ili pako uz muževe, koji evo s najvećim požrtvovanjem izvode djela, koja će doista i na korist i na slavu biti i hrvatskomu učiteljstvu i hrvatskomu narodu. I tuj se razstajemo s njime za sada i za vazda.

Dopisi.

Jedna!

Proljeće godine 1871 zaodjelo je dub sviesti hrvatskoga učiteljstva novim radostnim cviećem; koren bo njegov bijaše nagrižen toli nesretnimi i neoborivimi okolnostmi, da te u dnu srdca zaboljelo, gledajuć kako mu grane izčekuju dobre pomoći. Ali eto sunca i pred naša vrata! Plemenite duše zasnovaše misao a misao kriepkim činom započeta uspjela, velikodušno sa svih strana podupirana, te nam daje jamstvo da budemo mogli za sreću naroda svoga razširiti djelatnost svoju. Providnost je evo našla i za nas boljoj budućnosti stazicu, cienimo ju i radujmo se, što nam je živjeti u ovako slavno historičko doba preustrojstva školskoga, za kojim toliko svomu zvanju viernih duša čeznulo, bez najmanje nade, da se što skorije otvori toli slavno, toli krasno staza k preustrojstvu i izpunjenju svetih, svakomu stvoru pripadajućih prava; samo tajno želje svoje u najzadnjem kutiću srdca svoga skrivaše, dok jih hladni grob nepokrije.

Zahvalnost nas braćo veže dokazati velikodušnim prijateljem našim i budućim vjekovom, da smo vriedni dočekati i ocieniti ovo historično doba u pedagogijskom svietu. Pripravljajmo se neustrašivo braniti prava svoja, nastojmo se bratski dogovarati, kako uzdignuti i oplemeniti naraščaj miloga si roda. Nejma već veriga, kojimi bijaše sapet i duh i râd i zlatna slobodica učitelja; nestalo je okolnostij, u kojih mu dopuščalo samo tajno, krišem prinjušiti blagi cvietak narodnoga duševnoga bogatstva, ali odkinuti ga, ili pokazati bar milomu si čedu, da si diku roda propozna, nebijaše mu moguće, niti to dopuščalo. Verige zloglasnoga Šulverfasunga odsudjuje sviet, odsudjuje prosvjeta, odsudjuje prâvo čistoljudsko naobraženje. Hvala Bogu, što nam se proti njemu boriti netreba. Vrieme rani, vrieme lieči. Priznalo nas javno mnenje stupom narodnoga napredka, jer se uvidjalo da samo kroz nas mogu spasonosnim smjerom kroz čitav viek udariti, te se u najbližjoj potrebi dečepati narodne sviesti u omladini. Sveobći je glas u narodu: „dajte nam škole“, a sveobća je žclja: „dajte učiteljem, što jih ide“, da nam kroz nje niču starih otaca vriedni potomci, rodoljubi, čestiti člani slobodne hrvatske države, ne pako samo onakovi, koji misle, spasiše rod, ako podvikuju: „ja sam domorodac“, pak mirna Bosna. Braćo! njegujmo cviećе ovo, da nam ploda bude. Učiteljska obća skupština zove nas, da svoju izrečemo. Idea uzajamnoga toli dičnoga rada, sdružena s osvjedočenjem i izkustvom, mora poput munjevne struje probuditi svako požrtvovanje za obradjivanje pedagogijskoga polja. U tu svrhu sdružimo se i sada pomno u duhu razmišljajuć, kojim putem postignuti uzmognemo, što si narod od nas želi a mi od njega. Bratinskom ljubavju nadahnuti odstranimo svaku dvojbu*, kojoj mjesta nejma; jer čim bi se samo sjena nesloge uvukla u krugove naše: s bogom bujni i slavni cviete u vrtu prosvjete jedva niknuli! Pod koren stabla naših nâda uvukao se tada zloban crv, koji će podgrizti mu život i mahom strovaliti sve najplemenitije želje i ćuti naše, jer bi nam potamnila ona zviezda samosviesti, koja oholo po obzorju šeće, te čitav široki sviet bistri i razsvjetljuje: „Kada ova zviezda potamni, tada joj se i nebo oblačinom načuče.“ A mračnjaci neprijatelji**, koji danas već u nekih opazkah za osujetiti uspjeh skupštini o nekakovu bezvjerstvu buncaju, veselili bi se, što na ponosu učiteljskom jošte počiva težka ljaga, plod sjajne i neumorne muke njihove. Pošast ovu treba na pedago-

---

* Glas bo je pučkoga učiteljstva da uslied vladinoga predloga za materialno stanje pučkom učiteljstva pomoženo nije, pače protuslovi najglavnijim uvjetom svake prosvjete i samostalnosti učitelja jer mu uzimlje upliv u školskom mjestu (nema mjesta ni glasa) a tim smjer i pravac nauku; ovim jedinim paragrafom odsudjuje se zakon sam na čisto. Župnik i sudac nije podvržen izboru a najkompetentniji član, vodja i duša svega, o njemu ni spomena!

** Žalibože, učitelji se zovu, pak rade proti učiteljstvu.

Digitized by Google

gijskomu polju uništiti; oni bo razvraćeni i u opreci već sami sa sobom, u opreci su s najplemenitijimi težnjami drugih, to su truhla i obumrla uda, rovari i glavni neprijatelji zdravoga i bujnoga debla, koje nam — trudom našim odgojeno, suzami našimi natapljano, željom našom obsipano, nadom našom očuvano — sada se razcvalo, da plodi, da godi ne nam, već hrvatskomu narodu, koji ga predao predjem našim, zaklinjajuć jih, da ga njeguju i čuvaju, dok se on mačem u ruci za njega borio. To je deblo prosvjete, samostalnosti i ponosa narodnoga, a naša je, da ga usadjujemo u mladjahna srdašca Hrvatčadi.

Braćo mila! Zorja puca, biti će i dana. Zorja, koja će sva nesporazumljenja jednim mahom izravnati; nepravednosti* koje nas nemilo tište odstraniti, otvoriti će rane naše čitavom narodu u kojem vlada od viekova duh mira, duh pravednosti, duh ljubavi i slave. Zato složno prionimo uz rad kao jedna duša, da se narod upozna s onimi, koji su kadri voditi ga k slavi obćim obrazovanjem.

Vršeći mi svetu svoju dužnost na skupštini učiteljskog, upisati ćemo si sami u ruhu tamne noći zlatna i plamteća slova: „duh svjestnoga hrvatskoga učiteljstva — pomladjen živi i iz dna srdca kliče: živila luč prosvjete, milomu nam rodu na spas!“ Narod će dostojne sinove svoje blagoslivati a vlada, koja je put za sporazumljenje prokrčila, u svem nas podudirati. F. Š—k.

Veseli se majko mila!
Eto tebi djece tvoje,
Izgubljena što su bila
Četir' vieka tuge svoje!

Ovako kliče danas svaki svjestni i rodoljubivi sin Hrvatske, a naročito Krajišnik, jer se poslje toliko crnih viekova vraća u naručaj svoje majke Hrvatske, jer svlači groznu — „krvavu haljinu“, rešava se ledenoga mača a bliži zorji, koja će mu sijnuti zlatnimi traci gradjanske slobodice, za kojom već četiri vieka uzdisaše. A mi učitelji, kao prosvjetitelji miloga nam naroda, imamo li razloga, ovomu se obratu radovati? Dakako. Ta Krajina se ukida, škola se preustraja, majčinim jezikom obrazovat ćemo majčina sina. Sad, učitelju hrvatski, sine hrvatski: Hrvat te hrani i oda zla brani; ti učiš hrvatskoga sina, uči ga za majku Hrvatsku! Jesi li dosad tako radio? Nisi! Dosada si protivno radio, — dosad si griešio. Ali Bog je Hrvata sačuvao: svi napori dušmanina ostaše uzaludni; „posokterivanje nije uspjelo. — A da što će sada pančevački „Graszli?“ — Borami će sdvojiti. A kako i ne? Oni su mislili, da je Krajina — Ostmark, dočim u 3. br. „Schulfreunda“ tvrde: „Wer eine Sprache kennt, die dem Grenzer allgemein verständlicher ist, als die deutsche, der möge einen Schulfreund (To nam nerazumljivo, a toga Šulfrajnda nečitamo. Ured.) für die k. k. östr. Militärgrenze in dieser Sprache herausgeben“. — Pak onda nije baš ni čudo, što se oni tako otčinski za Krajinu brinu, dočim opet u 6. br. str. 2. istoga prehvaljenoga lista izpoviedaju i uče: „Obwohl das kk. Ministerium auch für den im August zu Agram abzuhaltenden Lehrertag bereits eine Anzahl Lehrer der Grenze als Theilnehmer designirt hat; so sieht doch das Komité die Interessen der Grenzvolksschulen dadurch viel zu wenig gefördert, als dass es sich der grossen Vortheile der Abhaltung eines eigenen Lehrertages begeben könnte. Auch ist der Zweck des Agramer Lehrertages **ein nationaler**, indem daselbst speziell nur die Interessen der Landes-Volksschulen u. zw. ausschliesslich in kroatischer Sprache verhandelt werden dürften etc. etc., während der erste Grenzlehrertag das Inslebenrufen zeitgemässer Institutionen (možda za germanizuciju? op. pis.) für die Hebung der Volksschulen beabsichtigt. — Pozor, krajiški učitelji! Nije moguće, da nevidite, kuda to smjera! Četiri su naša pilgera, koja su se pridružila ovoj kiti; „četiri kao missionara“, al jim nevjerujte, prem se imenuju „ić, vić“, — još ima Brankovića.

U Zagreb, braćo, na hrvatsku učiteljsku skupštinu, u kolo naše uzor-braće, da se zagrlimo i na zajednički rad za milu nam Hrvatsku dogovorimo i obodrimo; tim više, što nas sudbina posle stoljeća opet spaja i sjedinjuje. Sam g. Graszl najbolje kaže, što je svrha učiteljem idućim na njegov „Lehrertag“, a što onim koji na zagrebačku učit. skupštinu dodju. Zato opet: pozor braćo!

Nemoj se tkogod sramotno žigosati pred hrvatskim narodom; nego na rad, braćo, za rad!

Jesam vaša prava i korenita Hrvatina u kršnoj drevnoj Krbaviji, u kojoj ni danas nevidiš, do li čista i korenita Hrvata. Učitelj.

Pripomenak. Vis. c. k ministarstvo bečko uvidjelo je i pronašlo za dobro i razborito — podieliti g. Graszlu i svojü mu: pakračkí dekret. I vriedi. Ured.

---

* Tuže se učiteljice, zašto jim manja plaća od učitelja; kod jednakih dužnostih jednaka prava! Uz to one u materah budućih polažu temelj uzgoju.

Književnost.

Uslied pozivo od 1. svibnja t. g. 'prima tiskarna i nakladna knjižara Dragutina Pretnera u Dubrovniku samo do 30. o. mj. predbrojenje na krasne propovjedi slavnoga Domikanca Kalića, Dubrovčanina, uz dole naznačenu cienu, a ostale naručbine moći će se odpremiti samo uz povišenu knjižarsku cienu.

Ove izvrstne propoviedi izaći će u 3 diela, a predbrojna je ciena 3 for., prva polovina predbrojne svote t. j. 1 for. 50 novč. šalje se odmah a druga polovina onda, kad p. n. predbrojnici prime II. dio ovih propoviedi.

Našemu sveštenstvu i svim ljubiteljem ove vrsti narodne knjige preporučujemo ovo djelo što toplije.

Natječaji.

Za učit. mjesto u gl. učioni u Rumi. Plata: 400 for. stanarine 100 for., 6 hv. drva. Molbenice, namienjene kralj. zem. vladnomu odjelu za bogoštovje i javnu obuku, šalju se do konca srpnja šk. nadzorniku kotara rumskoga.

— Za učiteljsku i orguljaško mjesto kod Svete Nedjele pod Okićem. Plata: 315 for., stan, vrt, preko pol rali oranice i 10 hv. drva. Molbenice šalju se do zadnjega srpnja veleč. g. Josipu Pučku, podjašpristu u Kupincu (Jastrebarsko).

— Za učitelja u Indiji, žup. sriemskoj. Plata: 336 for., stan, 2 vrta, do 20 for. za ukop i orguljanje. Molbenice, namienjene preč. duh. stolu djakovačkomu, šalju se do 10. kolovoza kot. šk. nadzorniku u Irig, veleč. g. Jurju Malachovskomu.

Uredjuje ga vlastnik **Skender Fabković**. Tiska ga **Dragutin Albrecht.**

Digitized by Google

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku.

NAPREDAK.

Ciena mu je 2 st. 50 nč. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Br. 11. U Zagrebu 1. kolovoza 1871. **Tečaj XII.**

Saborisanje prve skupštine česko-slavenskih učitelja

u Zlatnom Pragu 30. 31. kol. i 1. 2. rujna 1870.

(Dalje.)

Drugčije dakako bude s razredom najimućnijim, t. j. najveći porez plaćajućim; gradjani ovoga razreda odista će se prvi tomu oprieti, jerbo su dosele plaćali nerazmjerno malo. Al njihov odpor nebude ni razložit, ni pravedan, pa zato skrivati će ga možda pod ovim: „što da dobiva prost čovjek bezplatno, to necieni, te tako prestane li dosadanja školarina, prestati će i marljivost slanja u školu“. Ali u tom se varaju ona gospoda, ta neće nitko prestati plaćat školarine, izručivat će ju tek drugim načinom, i nitko neće moći reći, da ima školu bezplatno.

Drugi je prigovor ovaj: „tko ima djecu, nek se o nju stara, tko šalje djecu u p. školu, onaj neka za nju plaća.“ Tko su ovo izrekli, znamo dobro, ovo jesu obrtnici i veleposjednici, u čijih je rukuh izključivo moć zakonodavna, ali sa svim tim ostaje ipak nepravedno ove brige nalagati jedino onim, koji šalju djecu u p. škole. U ostalom ako se razdiobom škalarine prema porezu olahkoti onim siromakom ili manje imućnim, tad borme nejmaju gospoda bogataši nikakova uzroka tomu se protiviti, jer za koje li se uzgajaju siromasi? Za velike obrtnike i posjednike! (Výb!) Ovi dakle imaju najveću korist sa siromakâ, i odista bit će ova korist to veća, što će više naobraženu mladež dobivati za rad. Posve je dakle pravedno, da ovi tomu doprinašaju najvećom novčanom češću, jer komu je veća korist, tomu i veće brieme.

Veoma se tomu moramo čuditi, što se ovaj nazor — premda leži na bielu danu — dosele ipak nije priznao, koli u praktičkom životu toli u zakonodavstvu. Dá, progledamo li pomnjivije novi šk. zakon, po kojem je posla naraslo, tad ćemo opaziti, da se je učinio korak natrag.

Razjasniv dakle način, kako bi se mogao pokriti trošak na narodno školstvo i njegovo učiteljstvo, dovršujem govor ovako: uspješnu razvoju našega školstva i neodvisna položaja učiteljstva neobhodna je potreba, da se trošak na školstvo pokrije naznačenim putem, i to bilo školstvo stvarju zemaljskom ili državnom. („Na zdar! Pohvala!“

A. Víták pristaje uz predlog, samo neka se školarina pokrije prirezi kotarskimi, koji će biti svagda izdašniji nego občinski. Da se ostave ovi prirezi izključivo občinam, bili bi za mnogu občinu, imajuću veleposjednika sa svoga člana, nepravedni, što bi onda znatna čest zapala veleposjednika, koj bi si lahko mogao svojakati pravo na školu prema načelu, tko najviše plaća, ima takodje najveće pravo. Uvjeren sam, da će biti malo občina, koje nebudu morale pitati pomoć u kotara i zemlje, i s toga već, kad nebi ciel trošak nosile na školu, nebi jim se moglo dosuditi takodje cielo pravo na nju.

Jošte govori Vojt. Šopf za ukinuće školarine, dočimajuć: mi neuzgajamo djecu jedino za roditelje, već za čitav narod; neka dakle narod troši na svekoliko školstvo.

Skupština prima predlog na svršetak debate.

Ref. Ant. Skála: Ovdje se predlaže, da se učitelji izplaćuju iz državnih zemaljskih blagajna; drugi predlog glasi, da to bude iz kotarskih blagajna. Nu mi primismo jučer članak, da će plate izplaćivati oni, koji imaju pravo namještenja, a ovo jesu občine. Pomenuti predlozi neslažu se dakle s onim, što se je već prihvatilo i zato, da nesagriešimo nedosljednošću, preporučam, da primite odborov predlog bez promjene.

Predsj. daje glasovati o predlozih komiteta, koje prima skupština velikom većinom glasova.

V. O naobrazbi učiteljstva.

A. 1. Učiteljišta neka stoje na stanovištu znanstvenu i pružaju svestranu naobrazbu; njihovo ustrojstvo neka se osniva na humanitetnih načelih sadanje dobe.

2. Na zavodu budi za svaku sliedećih struka prema potrebi jedan ili više učitelja: a) odgojiteljstvo i njegova povjest didaktika, methodika, pedagogikn, antropologija; b) slovnica s historijom češke literature, zemljopis i poviest; c) računarstvo i crtanje; d) prirodni predmeti (prirodopis, prirodoslovje, lučba) s osebitim

Digitized by Google

obzirom na gospodarstvo i teknologiju; e) poznavanje občinskoga, zemaljskoga i državnoga ustrojstva; f) glasba (spiev, gusle i orgulje.)

3. Ua učitelje na učiteljištih neka se namještuju onakove sile, koji si stekoše praksu na pučkih školah.

4. Zavodi neka se sastoje s četiriju tečaja.

5. Svatko, tko hoće da bude primljen za uč. pripravnika, mora svršiti s dobrim uspjehom prijamni izpit iz onolika po prilici znanja, što ga pruža sadanja nižja realka. Iz glasbe nejma prijamna izpita.

7. Glasbi se mora svaki pripravnik najmanje toliko naučiti, da može učiti šk. spievu.

8. Neimućni pripravnici dobivaju u vrieme studija podporu iz zemaljskih dohodaka.

9. Broj zavoda za naobrazbu učitelja i učiteljka neka se ustanovi razmjerno prema objema narodnostima u zemljah češke krune.

10. Zavodi za naobrazbu učiteljka neka se ustroje po istih načelih kao što zavodi za učitelje.

11. Sa svakim zavodom neka je sdružena šesterorazredna gradjanska učiona s istim učevnim jezikom, kakov je na zavodu.

12. Učiteljišta neka se uzdržavaju iz zemaljskih dohodaka.

Izvjestitelj g. Ivan K. Škoda, profesor katehetike i kateheta c. k. češke uzorne glavne učione u Pragu u miru, predsjednik literarnoga odbora pražke Budči, pozdravljen burnim „Slava!“ i „Na zdar!“, uze ovako govoriti: Za razjašnjenje ovoga petoga odsjeka možemo krenuti dvojakim putem: ili putem suhoparna razumovanja, ili putem historičkoga uzporedjivanja. Odabrah drugi put, jer prijatniji, nu moram prvo navesti nekoja manje znana historička data.

Naša zemlja nalikuje pozorištu, na kojem se pojavljuju pojedine osobe: jedan je tuj čas kraljem, drugi bogatcem, treći težakom, ini prosjakom, pa kad bješe odigrale svoju ulogu, odstupljuju nekoji uz bezkrajne pohvale, drugi s dobro zasluženom historičkom sramotom, ma jih slavili njihove dobro plaćene podrepine koli jim drago, te na njihova mjesta nastupljuju ini. Nepojavljuju se pako na ovom pozorištu svagda tek pojedine osobe, kadšto i manje, veće skupine ljudij, manji veći narodi. Ovi takodje odigravaju višjim ravnanjem doznačene jim uloge, nekoji imaju kraće, drugi dulje, nekoji nuzgrednije i podčinjenije, drugi stavnije i odlučujuće, kadšto raznoličnije, drugda jednoličnije. Zlobom neprijaznih okolnostij pokvari jim se kadšto djelo, kadšto na nekoje doba poremeti i ustavi; ali iza ovoga doba pomaljaju se opet na pozorištu u ponešto promienjenu, možda opamećenu, izpravljenu izdanju, pa kad poslje doćeta djela odstupljuju, uspomena je njihova u prokletstvu ili u blagoslovu. (Sir. 45, 1.)

Na dokaz ove istine nebudem vas, gospodo, upućivati na ruševine židovske kraljevine — niti na Babilon, ono tržište iztočne razkalašenosti — niti na državu Alexandra Maćedonskoga ili Perskoga Cyra, — niti na Muhamedanci oborenu i opet obnovljenu Grčku — niti na Rim, toli slavni za pukovlade, i toli hitno se razsipavajući za bezćudorednih cesara: same sudbine našega naroda očevidno to dokazuju.

U stoljeću XVI. stajaše narod češki u Europi na najvišjem stepenu za onda moguće naobraženosti. Sgodami za vremena Husovih probudio se ciel narod, da iztražuje, dûbâ, premišlja; bogati pojedinci odvažahu se u tudjinstvo i što gdje nadjoše dobra, prenašahu na domaće zemljište; čega se bijaše moguće onda dokopati napornim nastojanjem, o to se sve starahu naši predji, pače pregnuše i za slobodom sviesti — u 15. stoljeću htjeti slobodu sviesti! — da se je sva tadanja Europa stresla nad njihovim pregnućem. Neizadje onda u nijednoj zemlji toliko knjiga, toli riedkih i toli skupocjenih kao u Českoj; nepisà se pako onda tek za dobit, kao sada, (Výb!) onda i gospoda, gospodje i plemkinje češki čitahu i pisahu, priobćujuć svoju naobrazbu drugim na sve strane. Sad to nije ništa neobična, što nekoja Amerikanka docira na katedri bolje, nego mnogi ošnjofani profesor u Europi (veselje); to doprinaša sobom emancipacija žená: ali u stoljeću XVI., gdje se je mislilo, da žena spada samo ka kuhači, k preslici ili k zibki, kad je onda Jela iz Vakenfelsa, ili Kata Albertinova [1] pisala latinski, grčki i hebrejski, kad je E. J. Vestonia [2] slagala latinske stihove, kad je Eva Lobkovićeva branila otca si kao odvjetnik — to bijaše onda nešto nečuvena! (Výb!) Jezik češki bijaše državnim jezikom, vladajućim po svoj kraljevini; njim se viećalo na saborih, njim pisalo sve zemske listine, njim se govorilo kod kralja, kod plemstva, u kolibah, u školah i uredih. K priestolju Rudolfa II. (1575—1612) vrvljahu s čitave Europe učenjaci i umjetnici: danski zvjezdar, Tiho de Brahe [3], meštar u razudbi doktor Jesenský [4], lučbar Hořčický iz Tepenca Jakov [5], mathematik Keppler [6], koj je u Pragu obreo svoje zakone o nebeskih tjelesih, i dr.; za carsku se prijazan natjecahu mnogi, kao nekada rimski tribun Rienzi kod Karla IV; na sveučilištu učahu Tadija Hájek iz Hájka [7], poznavatelj jezika i pjesnik Petar iz Tulehova [8] i Marko Bydžovský iz Florentina [9]; te morao bih imenovati dug niz slavnih imena, da nabrojim sve, koji poput malih zviezda dodavahu dvoru Rudolfovu moći, sjaja i slave. Češki gradovi cvatijahu trgovinom, zanatom i obrtom, gradjani čitahu za zabavu knjige grčke i latinske, sami slagahu pjesme u ovih jezicih, (tako n. pr. kad je bio uveden

[1] Jungman: Historija češke literature II. izd. str. 119, 120. [2] Časopis česk. muzeum 1833 str. 172. [3] Tycho de Brahe od Ferd. Mikovce 1847 u Pospíšila. [4] Slovník naučný IV. str. 249. [5] Konfessí katol. III. izd. 1782. [6] Slovník nauč. IV. str. 639. [7] Slov. nauč. III. str. 580. [8] Slov. nauč. II. str. 165. [9] Slov. nauč. I. str. 1012.

Digitized by Google

Blaž Borovský 1607 u Hrudim kao duhovni upravljatelj, pozdravilo ga žiteljstvo latinskimi pjesmami) i gradjahu uz velik trošak skupocjena zdanja, od kojih mnoga stoje dosad — o svem ovom nastojahu čudnovitom uztrajnošću. Vaskolik narod življaše u obilju i bogatstvu, niti ga gulilo tako kao sada; često razsipavaše kupe svojih novaca tako, da se je moralo zabranjivati, neka se seljaci neodievaju zlaćenom kadivom a seljakinje neka si neprišivaju k rukavom brabantskih čipaka.

Ne bijaše ovo dakako jošte vrhunac moguće sve savršenosti, nu bijaše to početak one savršenosti, koju bi bili Česi jamačno polučili, da su jih buduća stoljeća staviła u srećnije okolnosti. Bio to tako zvani „zlatni viek", bijaše to slavna doba, koje se s pravednim ponosom dosele sjećamo. — A tko je ovo sve učinio?

Bijaše tuj raznolikih pomagača, osoba i okolnostij, glavnu pako zaslugu za to imaju tadanje učione i gorljivo, oduševljeno učiteljstvo.

Škole postigoše po riečih Stránskýjevih po svojkolikoj kraljevini toliku savršenost, kakovom se nijedan onda narod u Europi ponositi nemogao. Nebijaše varošice bez dobro uredjene škole, u većih gradovih bijaše više škola: u Kutnoj gori 2, u Mladoj Boleslavi 2, u Gradcu na Labi 2, u Pragu 16. U svakoj ovoj školi bijaše najmanje po 2, njegdje 3—5 učitelja, kako je iziskivao broj učenikâ, dakle ne, da jedan učitelj podučava 200 djece u svakojakoj školji, kako to biva sada na mnogih mjestih. Sve škole bijahu pod znanstvenom upravom nedavno po Karlu utemeljenoga sveučilišta: zahtievalo onda, da se samo naobraženi ljudi pripuste obuci mladeži.[1] Uprazni li se učiona, uputi se občina do rektora pražkoga univerziteta, koj je tamo namjestio meštra ili bar kakova bakalaura. (Sadanji se doktori nazivahu onda meštri; bakalaur bijaše toliko, koliko sadanji kandidat doktorata t. j. ima već sve, što pristoji doktoru, samo nejma volje ili novca, da plati troškove. Veselje). Takove bakalaure slalo na sve učione, pače nesmatrahu to nekad ni sami meštri za nešto snizujućega, ako jim bilo raditi u pučkoj školi. Učenije pozivalo poslje njekolikogodišnje praktike za profesore na sveučilište; nu mogao takov učitelj postati takodjer plovanom, gradskim pisarom, viećnikom, zemaljskim činovnikom i višjim nekakvim dostojanstvenikom.

Ovako (da navedem tek koj primer) posta Mikula Černobejl (Antemisius[2]) od gradskoga učitelja primasom u Žatcu, te god. 1526. bijaše jednim izmedju izbornika Ferdinanda I.[1] — Ovako Ivan Balbín Škornice iz Vorlična, pradjed ovo jezuite Bog. Balbína, kojega je „Obranu jezika českoga" izdao nedavno prof. Tonner u liepom prievodu, postav 1545 bakalaurom, obučavaše u Gradcu na Labi te već 1547. bijaše sekretarom kod appellacije u pražkom dvoru, što je bilo zvanje i častno i izdašno.[2] — Ovako učaše Šimun Lomnický 7 godina u Kardašovoj Rečici, Rudolf ga ovjenča kao svojega dvorskoga pjesnika i uzvisi na plemstvo s titulom „iz Budči"[3], te doznači znamenitu godišnju platu ovomu českomu Berangéru, koj je bez svakoga milosrdja šibao nepodobštine i osoba neznatnih i visoko postavljenih. — Ovako bje poslan bakalaur Samuel Martin iz Dražova (Martini) na školu Vodnjansku, gdje je učio 4 godine, pa putovao s mladimi Kapliči po Franciji i Englezkoj, gdje ga 1626. i uzvisilo na plemstvo; kada su 1631 Saksonci obladali Prag, posta plovanom u Týnu, direktorom protestantskoga konsistorija, poglavicom pražke akademije[4]. Podobnih bi se primera dalo načisliti na stotine. Učiteljsko zvanje uživaše se onda sveobće počte koli zbog stavnosti rada školskoga uobće, toli zbog učenosti samih učitelja. Kako no se nekad sakupljali učenici oko Sokrata ili kašnje oko Komenskoga, onako puk i plemstvo onda oko učitelja si; ovi svjetovahu, opominjahu, odgovarahu, te nesbivaše ništa stavna u občinah bez njih. Ovakovimi se slavnimi predšastnici možete ponositi, gospodo, koji nastojate sada ob obrazbi mladeži i puka!

U prvoj se polovini XVI. stoljeća priečilo doduše ponešto, da se struja obrazovanosti nije razlievala toli brzo, koli se je kanilo. Kad zazvenčite na basu strunom, dugo to traje, dok se utiša njezino trepetanje: podobno biva i s dušom čovječjom; dugo traje, dok se utiša poslje nekakova jačjega uzbibanja. Hus uzbiba u narodu českom misli, česa se, kako no piše Palacký, ni nakon stoljeća nije mogao oprostiti i otresti. Na početku XVI stoljeća bude českí narod jošte u takovoj strastvenoj uzbibanosti. Nesamo doma, ili u krčmah, nego i na ulicah sretajuć se riečkali se onda ljudi radi vjere; po primeru otaca i majka, riečkali se takodje učenici; u mislih roditelja ni djeci nebijaše mira, kakova je za učbu neobhodno potreba.

Onda davahu učit djecu doma, da je nešalju k učitelju, koj je možda o nekojem članku vjere, nekojem obredu ili nekojoj crkvenoj ukrasi drugčije vjerovao nego oni. Gradski puk uzimaše u kuće si odgojitelje (nazivahu jih pedagoge); 1533. bijaše u Pragu bar toliko pedagoga, koliko kuća. Tko je stanovao u Pragu iz staleža vitežkoga i plemićkoga, davao svoje sinove i kćeri učit doma, uzimajuć učitelje prema svojoj vjeri

[1] Paměti o školách českých z rektorských let M. M. Bacháčka. Časop. čes. muzeum, 1845. [2] Za obladajuće latinštine u XVI. stoljeću bilo to modom prevadjat svoja prezimena u grštinu ili latinštinu: iz Črnovláska posta Melantrych, iz Černoga Nigrin, iz Sedláka Agrikola, iz Zubáčka Dentulus; u XVIII. stoljeću prevadjalo se u njemštinu: povjestničar Kožíšek zvao se Pelzl i p. (Památky archeolog. 1860. sv. II, str. 70.)

[1] Dobroslav II. 2 str. 27. [2] Památky archeolog. 1858. sv. III. str. 138. — [3] J. Lomnickeho krátké naučení mlad. hospodáři 5. izdaeje 1862. [4] Slovník nauč. dio II. str. 282.

Digitized by Google

i imućnosti. Tad nastadoše kruhoborske kavge medju učitelji i pedagogi. Njemački se današnji piskari ponose, gdje što iznikne nova, to sve da su našli oni — a nije istina. Ovi piskari dosti te dosti psovahu naše deklarante, ali ipak činjahu samo ono, što se je činilo već u XVI. stoljeću pedagogom. I ovim nadievalo sofista, kojih nek se svaki ukloni, neznalica, zavoditelja mladeži, koji neće nikoga popraviti, već i dobra pokvariti; uputilo protiv njim na vladu mnogo pritužba, tako da su defensori [1] već htjeli 1510. sve privatne zavode obustavit, studija svih pedagoga uništit. Da su ovakove po 50 godina trajuće kavge morale biti na nemalu zaprieku obučavanju i naobražavanju puka, tko da to neupozna.

Kad se pako dovršile ove borbe, (za rektora Hortenzija [2] neumrle uspomene 1557. nije o pedagozih već nikakova glasa) po cieloj zemlji škole bujno i hitno procvjetahu, u selih, gradovih i medju plemstvom, svuda imadjahu štovatelja, čuvara i podupiratelja, te sunce prosvjete svietljaše u Českoj velejasno, kao golema gostba pronicaše obrazovanost sve slojeve naroda! — „Vriedno je tuj spomenuti“, navadja Jungman, „da se je sve ovo uredilo po protestantih, za obrazbu puka briŽljivih, i da su gotovo svi učeni ljudi ovoga vieka bili iz njihove obćine“ [3]. Da je ovo bez obustave, bez svake ozlede napredovalo jošte 100, možda 200 godina, jeda li nebi bili Česi sada dalje nego oni narodi, koji nas za našega poraza mogoše prestići, živeć u povoljnih okolnostih; jeda li nebi morali sad biti Česi najprvlji u evropskoj obzazovanosti tako, kako no prvi nastojahu smrviti duhove ljudske stežuću i ubijajuću sredovječnu samovladu. (Výb.)

Stupila pako u to bjelogorska katastrofa!

Kad god čujem lamentacije Jeremije proroka u obredih velikoga tjedna, čini mi se, kako da valjaju njegove tužbe ne samo za državu judsku nakon svladanja Sedecija, već i za česku zemlju poslje bitke bjelogorske. „Kneginja, koja poput bogate kraljice vladaše nad koljebami Jakovljevimi (nad narodom českim), podpade pod harač; gospodja naroda učinjena je kao udovom; knezovi njezini nalikuju jelenom, koji bježe bez moći pred onim, tko jih tjera. S bolešću seli se iz zavičaja Juda radi množine muka i službovnosti; stanuje medju tudjimi narodi, premda mu nije tamo počinka. Protivnici njegovi postavljeni su na glavu, zatiratelji njegovi jesu obogaćeni; neprijatelj posegnu rukom svojom na sve željene stvari njegove (na sve, što mu bijaše milo), (u svojoj bahatosti) rugaše se i subotam (vjerozakonu) njegovim! Koji idu putem, pljeskaju rukama, zviždju, glavom kimaju nad kćerju jerusolimskom, veleć: „Ovo li da je onaj grad savršene ljepote i radost sve zemlje?“ Dizasmo glas svoj i ruke svoje — ali nejma, tko bi nas utješio.“ [4] Kolike tuj sličnosti sa sudbinami naše domovine!

Na zapoviest Ferdinandovu smaknulo mnogo osoba naobraženih i domovini privrženih, mnogim dobra pobralo i za necienu prodavalo; izselilo se 36.000 obiteljij, te mjesto njih namjestilo ovdje bog zna kakove tudjince; ugasilo svietla, gdje bijahu kakova, pobralo i sažgalo na tisuće českih knjiga; kopita su Lichtenštajnovih dragona razgnječila taj mnogo obričući, s tolikom gorljivošću usadjeni i po sto godina toli pomnjivo njegovani usjev. Onolike biede, kao onda, nebijaše u Českoj niti za najžešćega haranja husitskih ratova, ni za dobe Branibora, te očekivahu i proricahu već mnogi Päamani [2], da će se satrti narod českí s površja zemlje.

Na svrsi prošloga stoljeća zače nekoliko muževa nastojat na pogled tek skromnimi silami ob uzkrsnuću ovoga naroda; pokušaj je uspio sjajnije nego se očekivalo, te radi se sada o daljnjoj i zamašnijoj mu provedbi. Koga li bi mogla zapasti ova uzvišena zadaća, ako ne vas, gospodo učiteljskoga staleža? Vi imate po primeru svojih u zvanju predšastnika doprinašati, da naobražen narod prieti, da se dočepa blagostanja kao negda. U stoljeću XVI. podigoše učione i učiteljstvo narod českí prema zahtjevom tadanje dobe. Dobre učione i naobraženo, gorljivo učiteljstvo podići će narod i sada prema zahtjevom novije dobe. Onda se je tražilo od učitelja nauk s pražkoga universiteta; medju to se vremena znatno promieniše, te nastaje dakle pitanje: kako mora da bude naobražen učitelj, ima li zadovoljit zahtjevom sadanje dobe? Odgovorom je na ovo pitanje peti odsjek našega programa, kojega pojedine česti pokusiti ću se razglobit, razjasnit i obrazložit.

Čitav ovaj odsjek sastoji s 12 brojeva.

1. Broj prvi zahtieva troje: učiteljišta a) da zauzimlju znanstveno stanovište, b) obrazba neka bude u njih svestrana, c) neka se ravnaju prema humanitetnoj novijoj dobi.

Prije godine 1848 stajahu ovi zavodi na stupnju veoma nizkom; pripravnik bijaše onda skoro toliko, koliko negda starogrčki pedagog; bijahu to mjesta puke dresure; o jasnosti, izvjestnosti, dubokosti, zamašnosti nekakova duševnoga rada, o tom svem, što „znanost“ zahtieva, nemogaše da bude ni slova, jer i mnogi od onih, što su mlado učiteljstvo naobražavali, sami neimadjahu do li znanja krnja, površna, i čega čovjek

[1] Slov. nauč. II. 2, str. 99. [2] Slov. nauč. III, str. 891. [3] Historie literatury české, 2. izd. str. 120. Sravni Smetana. Dějepis všeobecný III, str. 734.

[4] Plač. Jerem. 1. 2. [2] Päuman, zloglasni policajni ravnatelj u Pragu pod Šmerlingom, poslje u Krakovu, gdje je umro, koj je proricao, da za šest godina nebude više nijedan Čeh išao preko pražkoga kamenitoga mosta. Nu Päumana već crvi glodju, a českí se narod ponosno diže na strah i trepet Päumanovim zloduhom sliedbenikom.

Digitized by Google

sam nejma, drugomu dakako dati nemože. U novije se doba podigoše mnogi drugi zavodi na znanstveno stanovište, to valja da bude i sa zavodi učiteljskimi.

(Dalje.)

Pučka škola kao državni ili zemaljski zavod.

Piše Stjepan Basariček.

III.

„(S-) Onim, što je do sada u svom članku napisao, govorio je i neznajuć samo za naš predlog, jer je svakomu poznato, tko sačinjava ustavnu državu, kojoj mi naše (svoje) škole povjeriti želimo.[1]

Ovim zakučastim, nejasnim i raznovrstnimi gramatičkimi grieškami toli nakažnjenim stavkom htjede g. urednik „Školskoga prijatelja“ opravdati svoj zahtjev, po kom bi se naše škole imale pretvoriti u državne zavode. Poziva se na ustavnost, a nezna, da upravo ista ustavnost zajamčuje slobodu i samoupravu občina u svakom pogledu, kamo li ne u uzgojnom i školskom. Da se ista stvar što bolje razjasni, navadjamo neke misli o pojmu ustavnosti.

Ustavnost zahtieva, da državni oblik zadobije neki organizam. Vlastitost organizma jest mnogostručnost u jedinosti, a jedinost u mnogostručnosti. Svaki organizam sastoji iz dielova, kojih je svaki sam po sebi samostalan i zaokružen, nu zato ipak zavisan od cjeline, ka kojoj pripada. Država je takov organizam, koji sastoji s više suvislih, nu u sebi ipak posve samostalnih dielova. Ti su dielovi pojedini individuum, obitelj, občina, kotar i županija. U interesu je državne cielosti, da svaki njezin dio obstoji, da se slobodno razvija i svrsishodno napreduje, jer ob obstanku najnižjega diela, visi obstanak svih ostalih, i nebude li individua, neće lje biti ni obitelji, još manje občina, kotara, županija ili država. Kad bi dakle država zapriečivala slobodan individuelan razvitak pojedinih svojih dielova, zapriečivala bi neposredno i svoj napredak, te radila na vlastitu si propast. Da to dokažemo, netreba nam daleko zasizati za primeri; — propast tolikih neslobodnih država živo za-svjedočuje naše tvrdnje. — Sloboda manjih zajednica jest prvi uvjet obće slobode, — s toga je u slobodi občina najviše jamstva za slobodu ukupne domovine, a tko nastoji slobodu občina pogazit, taj radi proti koristi i napredku cjelokupne domovine.

Kaošto ustavnost zahtieva podpunu slobodu za svaki pojedini dio svoga organizma, isto tako zahtieva ona, da svaki dio njezina organizma učestvuje u obavljanju tako posebnih svojih, kao i obćih posala javnoga života i to s dva razloga: prvo, jer se tim pospješuje samo izvršivanje posala, a drugo, jer se obćim učestvovanjem jača nutarnja životna snaga države. S toga, što manje družtvo ili manja zajednica sama obaviti može, u to se prava i skroz ustavna država podnipošto nepača; — jedino ako bdije nad tim, da se sve obćim zakonom podvrgava, i da bezznačajna slabost pojedinaca neradi na štetu ukupne zajednice.

Rekosmo, da obće učestvovanje gradjana kod obavljanja zajedničkih posala javnoga života djeluje na što prešnije izvršivanje, i to je posve jasno, te će svatko lasno uviditi, da je djelovanje manjih družtva, kojim je poslovni krug mnogo manji i ograničeniji, puno krepčije i mnogo svestranije, nego li djelovanje većih, kojim je težko prodrieti u poznavanje svih posebnih okolnosti i odnošaja. — Da pako to obće učestvovanje i na nutarnji život zajednice djeluje, to je posve naravski. Njim bo se podražuje duh zajedinstva, uzvisuje čustvo za obće dobro, oplemenjuje značaj, pobudjuje razboritost duha, jača čudoredna snaga i učvršćuje ljubav domovine u sudjelujućega gradjanstva. Čovjek, koji učestvuje u obavljanju obćih posala i koji vrši svoja politička prava, u istinu je mnogo višje i plemenitije biće, nego li onaj, komu je to uzkraćeno. Kao ustavni gradjan mora svoju pozornost svraćati i na one stvari, na koje kao neustavan podanik ni pomišljao nebi, a tim je pobudjen na razmišljanje i na nauku; — i u mjesto da se sam sobom bavi, mora se zanimati obćim dobrom, posvetiti svoje srdce višjim čustvom, i tim zadobiti bolji pojam o vlastitoj vriednosti, te ju što brižljivije čuvati.

Absolutizam radi posve protivno. On teži u svem za centralizacijom, te nastoji slobodnu samoupravu manjih zajednica što više ograničiti, i u svem sa svoje visoke i tobož neozljedive stolice zapoviedati, propisivati i nalagati. Naravski, da tim ubija svoju životnu snagu i da râdi proti vlastitomu obstanku, jer podanici, koji su bez svakih prava te jih izključilo od učestvovanja u promicanju obćega dobra, moraju se ćutiti moralno poniženimi; — njihovo čustvo za obće dobro mora da bude ili posve indiferentno, ili ogorčeno proti absolutističnim gospodarom; njihov se duh nije kadar uzdići iznad kruga sebičnih želja i nakana; — oni nejmaju povoda promišljati o najvažnijih i najuzvišenijih stvarih, i ako to pokušaju, to jim manjka prilika za praktično

[1] G. urednik „Školskoga prijatelja“ nezna ni pet rieči bez deset gramatačkih pogriešaka napisati, s toga bi mu se posve dobro dalo prilagoditi ono, što su Niemci o nekom njemu sličnom uredniku Spitzeru napisali i što mi ovim za prispodobu navadjamo: „Dass Herr Spitzer die Fachliteratur, namentlich nach der Seite des Sprachunterrichtes mit einer reichen Sammlung von Kuriositäten vermehrt hat, dass seine Zeitung (Školski prijatelj“ die deutsche (kroatische) Sprache auf das unglaubliche misshandelt, ja in jeder Nummer die schlagendsten Beweise liefert, wie ihr Redakteur auch nicht annähernd diejenige sprachliche Bildung besitzt, welche von jedem grösserem Schulknaben verlangt wird, — das ist eine für jeden österreichischen (kroatischen) Lehrer längst bekannte Sache.“ — Tako n. p. imam njegovom rukom napisano ovo: „izvěšťje o pripravnici.“ Koji je to padež? Nadalje: „ako vam je ma kako moguće danas po poldne u 3 *sati* kmeni u pisarnu dodji.“ Kriva li moja tvrdnja? Može li se tako zakalopirati diete? S. B.

Digitized by Google

izvadjanje, čim se njihov duh gubi u nepraktičnih, sanjarskih i teoterizirajućih idejah; — napokon, oni nemogu ljubiti svoje domovine, jer kako bi ju i ljubili, dok ju nepoznadu inače van u obliku žandara i nemilosrdnih poreznih eksekutora.

Slušajmo još, što o tom veli poznati Kirchman: „Dosada bijaše najglavnija pogrieška moderne države, što je odviše sama radila, i što nije htjela izbjegavati svemu onomu, što bi čovječje družtvo slobodnim udruživanjem isto tako, a možda i bolje izvršiti moglo. — Narav moderne države je skroz subsidiarna, te prema istoj nije ona prva, nego pojedinac — isto je tako obitelj prečja od občine, občina od kotara, kotar od županije itd. I samo ono, što užja ili slabija zajednica nemože izvršiti, prelazi na veću, a kod sve djelatnosti obitelji i države valja pamtiti, da one neobstoje radi sebe, i da nisu ništa drugo, van „potrebno zlo“, kojemu se podvrgavamo jedino s toga, što sila pojedinaca ili manjih zajednica za obavljanje većih posala nedotiče. Nekada bijaše svemoć ili svevlada države opravdana u toliko, u koliko za onda pojedinci i obitelji nisu marili za obće dobro; nu, odkako se to u prošlom stoljeću posve preokrenulo, bio bi neoprostiv anakronizam još i danas uzdržavati svemoć i svevladu država.“

Mislimo, da je ovim dovoljno razjašnjen pojam države i način njezina nutarnjega uredjenja, ujedno smo tvrdo uvjereni, da će se svaki čitatelj s nami složiti u pohvali ustavnih načela, što jih mi ovdje posve jednostavno i kratko nacrtasmo, i što jih sve podpuno ustavne države poprimiše, a javno mnenje neograničenim odobrenjem popratilo. — Nu, ako je tomu tako: što sliedi odtuda po uzgoj i narodnu školu? — Sliedi, da ista kao zavod, koji nastoji okolo obćega usavršenja i naobraženja, — obće učestvovanje, obću podporu i obću ljubav zaslužuje; — sliedi, da je skrb i nadzor iste u prvom redu dužnost i pravo roditelja, i da svaki onaj, koji o povriedi toga njihova prava nastoji, proti obćoj slobodi i ustavnosti vojuje. — Ergo: g. urednik „Šk. prijatelja“ s ono pet, šest svojih prividnih prijatelja, radeć proti pravu občina ili roditelja, radi proti ustavnosti i slobodi naše domovine, te ju nastoji svom silom rinuti u ždrielo staroga absolutizma. — Istina, mogao bi možda tkogod tim našim teoretičkim izvadjanjem naći mâna, nu za veću vjerojatnost pozivamo se na Ameriku, Englezku i Švajcarsku, pak pitamo: da li su iste ustavne? Ako jesu, zašto prema savjetu g. urednika „Školskoga prijatelja“ nepogaze autonomiju svojih občina, te škole u svoje vlastite ruke neprimu? — Ili je možda naša ustavnost druge naravi — onda mu oprašćamo.

Za dokaz, da škole kao državni zavodi odgovaraju svojoj svrsi, i da nisu pogibeljne ustavnomu životu naroda, poziva se g. K. na naše srednje škole. Tim pokazuje, da nepozna odnošaja. Srednje škole nemogu pripadati posebnoj občini, dok jih država uzdržaje, i dok jih polaze djeca ciele domovine, a nesamo pojedine občine. — Da li iste odgovaraju svojoj svrsi, u to se, kao nevještaci u tom pogledu neupušćamo, samo što se tiče njihove pogibeljnosti za ustavnost i slobodu i našega naroda, upućujemo g. K. na Bahova vremena, za kojih se je upravo kroz naše srednje škole nastojalo o sistematičnom germaniziranju našega naroda, i za kojih je on, kao bivši ravnatelj varaždinske realke bio veći „kulturträger“, nego li bi mogao biti i najveći Niemac, pače isti Dittes, komu on to zlobno predbacuje. Za vjerodostojnost toga sjećamo ga na članak: „Die Behandlung des deutschen Sprachunterrichtsgegenstandes an kroatischen Schulen“, što ga je u nekom programu iste realke na korist razprostranjenja njemačke „kulture“ napisao. [1]

Jarmila u samoći.

Pripoviedka za mladež.

Češki napisa Ž. Podlipska.

(Dalje.)

A koliko vam godina, vi moje vitke i visoke jele? Čega li se sve sjećate? Kolikoputij već cvale su pod

[1] Na ostala napadanja, kojimi je pisca ovih člančića, dostojao počastiti spomenuti gospodin, evo kratka odgovora. U prvom članku, koj po mnenju g. K. negovori o samoj stvari, razpravljalo se je kao u uvodu načelno ob odnošaju škole u obće tako prema državi, kako i prema ostalim životnim faktorom. Po mom sukromnom mnenju bili su tamo navedeni razlozi u namienjenu svrhu dovoljni, — nu ako nisu bili dostatni za g. K. to je mogao pričekati, dokle bi se u daljih člancih na same državne škole povratio; nu on toga nije učinio, premda je tako iz označenja članka sa I. kako i iz zaključka posve dobro razaznati mogao, da će se razprava nastaviti. Naravski, da je mnogo laglje reći: „mi nenalazimo za vriedno (!) s njim se u polemiku upušćati“, nego li dostojnim i razboritim načinom razloge pobijati, — al da li je takovo postupanje pošteno i pristojno, propušćam sudu nepristrana čitateljstva. Neću braniti svoga načina pisanja, jedino mislim, da sam moralno prisiljen odbiti onu zlobnu potvoru, kojom me g. K. uvršćuje medju babe filjarke i onakove vrsti ljude, kojim je više stalo do zadjevica, nego li do same stvari. Na obranu slobodnoga razvitka morao sam podići svoj slabi glas kao učitelj i ustavnost ljubeći rodoljub, a nisam ni najmanje kriv, što je g. K. i opet, kao i kod pitanja o internatih moj protivnik, te zastupnik mračnjačkih i robskih pomisli. Toliko sam si pako svjestan, da za zadjevičarstvo ni privatno ni javno moje djelovanje i živovanje nepodaje nikakovih dokaza. Da li pako to isto i g. K. o sebi kazati može, neznam, nu svjedočbe, što mu jih podaše već skoro svi hrvatski organi, počam od „Domobrana“ i „Pozora“, pa sve do „Sloge“, nejamče ni najmanje za to.

Napokon umoljavam ga pred svim učiteljstvom, da se za volju dobra učiteljskoga glasa u buduće okani onakovih neugladjenih izraza, kakovimi običaje svoje inomišljenike napadati. Ako pak misli, da mu to odnošaj „Njegovoga staroga Gospodstva“ prema meni siromašnomu „mladomu gospodičiću“ dozvoljava, to pokažuje, da je u njem više klice za absolutističku bahatost, nego li za podnosljivu ustavnost. S. B.

Digitized by Google

vami ljubičice, koliko li putij prikrio vas jurve led i snieg? Vi se neprestance zelenite ljeti i zimi, uviek ste jednake i postojane, — pak bjesnila smjelo nad vami zima, talio se led sa sunčane žarine, a sva se zelên osušila: vi uviek jedne te iste, uviek nepromienljive.“

Na što će neka mladjih jela, vitka poput djevice a jasno zelena: „nemisli toga Jarmilo, da nije muka svemu tomu odoljeti. Što je u nas snage, svu nam valja upotrebit, da svemu odolimo. Al kada ti navali oluja a vihrovi nas zaokupe, da sve škripi i puca u drevenu našem tielu, kada ti tako mnogu nâs prelomi, pomisli si samo, kako nas to boli?“

I graknulo ti u smieh nizko grmovlje, drzovito tvrdeć, da nejma vihrova, što bi ga moglo poobarati.

To slušaju jele, pak pušćaju u miru nerazbornu svoju djecu brbljat, same pako nešto si važno šaputaju.

Jarmila si sjela pod nje da jih prisluškuje, uza to se pako podsmievala drzovitomu grmlju.

I jer ga nije nitko opomenuo, razmahnilo se veoma, začelo sve to više brbutati, udarilo pripoviedat, sve ali bez glave i pete.

Neki dubić umiešao se u govor drugoga, pak se i porečkali i zavadili, — prava ti razuzdana čeljad.

Jarmili se dugo nije prohtjelo sjedet, dadilju si pustila da spava a sama nagnula cvieća si birat; što ga gdje najljepšega, rastlo ti upravo u ovoj razuzdanoj *guštari*.

To bijaše šumsko cvieće šareno i sitno, guštara ga nije htjela Jarmili dati, već ju svu poizbola i poizdrapala.

Pak zaprosi dadilju, da ide s njom sve na tjeme onoga bubanjka, gdje dòsada nije bila. Odonuda imala bi vidik, što joj oči nose. Lievo joj i desno nižu se vrhunci, pokriveni šumom, kano da su valovi morski, slučajem okamenjeli i šumom pokriveni. Jarmili se pričinjalo, da ovim goram nejma ni kraja ni konca.

Al ona se učila i zemljopis i dobro je znala, koje sve zemlje cielu našu domovinu zaobrubljuju, znala je, gdje je sjever pak da joj je tamo tražit onu ogromnu pustinu vodnu, ono morje, kojim odjadriše njezini roditelji u tudjicu.

I reklo se, da jim je tamo dobit nekakovu namrštinu, (baštinu) pripadajuću Jarmilinoj majci, uz pogodbu da sama glavom po nju ide. I odišla je onamo s otcem; nebilo tomu dugo, eto ti babici viesti da su sretno prebrodili morje i sretno tamo stignuli; ali za čas ti i druge jadne i čemerne, da jih obodvoje umrlo s jedne bolesti.

Jarmila pratijaše očima i duhom si oblake, štono su plovili onamo, pak se s njimi razgovarala zapoviedajuć jim, da joj pozdrave grobak njezinih roditelja.

(Konac.)

Poslanica.

M i r s-v a m i!

(Gospodinu P—ću i još dvojici.)

Posluhnite nas! Sin vam, recimo jašio vilovita konja; konj se uzjogunio, uzštrkljao, zadnjima nogama zavretenio, sin vam pao s konja a za čas izdahnuo. Hoćete li vi — kano mudri muževi s toga konja ubiti, oli možda nastojat, da se svi u selu poubiju?

Jaka, napučena zadruga bira si starešinu, gospodara; ciela občina kneza ili seoskoga župana. Dodju stanoviti ljudi, ne u opanku, već u biksanicah, u čizmah škripavicah, pregovore družinu u zadruzi, pregovore i popodmite občinare, pak si oni izaberu razpikuću, ovi opet čovjeka, koj volji svakomu samo ne svojoj občini: podnosi li vam pošten obraz, dopušta li ustavno čustvo izreći, da s toga, što ti kroz spletke danas izabralo nitkoviće za glavare, nejmaju se u buduće služiti tim svetim pravom niti zadružari, niti občinari, već treći, koj nejma nikakova prava miešati se u biranje? Zaista ne.

Kada je rieč ob občoj stvari, tuj nevaljaju pojedini nemili slučajevi, kojim je uzrok uviek treća i četvrta prišipetlja; zato, okanite se te misli, da bi moglo biti bolje i pravo, kad bi se oduzelo občinam sveto pravo, kojim si biraju svoje službenike bez razlike. Šta bi na to gradovi, koji su takodjer občine; šta bi na to sam puk, kad bi uzčuo, da mu to pravo kani uzeti njegov vlastiti občinski član, recimo njegov učitelj, komu je opet sveta dužnost dandanas već u školi razlagati i učiti to: koja su prava i dužnosti obitelji, manje ili većje občine. Uzmi narodu pràva, naložio si mu istim činom samo dužnosti; je li opet to pravo? Odgovorite si! — Proučite dobro članke „pučka škola kao drzavni zavod“, pak budete na čistu. Eno, i za vojničku Hrvatsku i Slavoniju izišao je školski zakon, u kom se veli, da občina školska svojim mjestnim školskim viećem predlaže trojicu za odobrenje. U drugih zemljah občine imaju u tom i većja prava, jer si učitelje i biraju i potvrdjuju sasvim slobodno. Vidite, tim se pravom služe i u nas Žudije, pak vjerujte da se nekane toga dragovoljno lišiti.

A na drugo sumnjivo nekojim pitanje odgovaramo čisto i jasno ovako.

Koj vam god trubi i šipuše, da se hrvatsko učiteljstvo hoće odciepit od crkve, recite mu posve skromno i otvoreno kano svoj i slobodan muž: gospodine, oprostite, ali vi neznate što je crkva rimo-katolička. Jer već dječica moraju recitovat, prem toga neshvaćaju, da je ona vidljiva zadruga pravovjernih, imajuća vidljivu glavu, imajuća jednaka prava na uživanje istih svetih sakramenata itd.

Koja dakle ludost, koja mahnitost, koja li opačina danas vikat i bunit sviet ovom: hrvatsko učiteljstvo kani školu odciepit od crkve?! — Jer, koj nas se igdje

Digitized by Google

samo usudio pomislit, da nećemo da budemo sami u toj svojoj dičnoj zadruzi; koj samo mogao i sanjat, da nam je zadatak učit si djecu u školi, da neprima sv. sakramenta, da nejde u crkvu, da se u obće nepokorava obćim crkvenim zapoviedim? Zaista, takova u nas niti je bilo, niti bude, a kad bi se i našao, tim činom izključio bi se sam iz svete ove zadruge. Već šta je u stvari?

Ono, što svi stariji znadu, što su svi doživjeli i preživjeli; ono, proti čemu nisu isti ovi nikada vikali, dok jih je tako uzgajalo, a danas, s razloga sebi poznatih poteptavaju i proklinju upravo ono, čim i kroza što su postali ono, što jesu.

Što nas je starijih, svi znademo bez razlike staleža, u kom smo danas, da su sve do godine 1850, a malo i kašnje, sve naše škole bile u neposrednom savezu s vrhovnim škôla ravnateljstvom; svi znamo i to, da n. p. zagrebačka gimnazija nije imala osebnoga katekete, već da je svaki razredni učitelj, splohom svetovnjak, bio ujedno i kateketom. Pak nesamo to, već nam je svakomu u živoj pameti i to, da su gospoda učitelji — civilište dakako — bili ujedno pravi prodekatori, da su n. p. gg. Ante Mažuranić, (Bog ga živio!) i pokojni Hrgešić, Klemenić, Degoricija (Bog jim duši!) itd. u svoj formi s katedre svake nedjelje čitali svetu blagoviest i pročitavši takovu, u istinu prodikali tako, košto i svaki svećenik u hramu. Pak, je li ikomu onda palo na um podviknuti: crkva je od škole odcieplјena, bez vjere? To pak bormeš ne! A to nam moraju posvjedočit toliki nesamo svjetovnjaci, već i premnogi župnici, kanonici, pak možda i koji vladika, danas živući. Tako bijaše u gradjanskoj nam domovini.

A kako u drugoj polovini, u vojničkoj?

Kada su tamo upravljala konsistorija sa školami? Nikada. Je li se zato tamo odcieplila škola, kroz školu pako cieli narod od crkve, od vjere? Sačuvaj Bože! — Već šta se tamo opaža? Upravo to, da tamo gospoda svećenici uredno polaze učione kano naučitelji i tumačitelji svete vjere; da su tamo gospoda svećenici s učitelji, kanoti slobodne osobe, kanoti prava dva radnika na polju obćega odgojivanja, pravi si štovatelji i prijatelji, a to upravo s toga, što znadu da su u svom djelovanju svoji, slobodni.

Svećenikom je učit, a to savjestno, istine svete vjere; učiteljem pako na temelju morala, nabožnosti uzgajat i obučavat mladež za život. Obćini, i to jedino njoj, pripada mahomično pravo, da si uzdržava školu, i učitelja, naravski, da si onda pazi na svoju mladež i istoga učitelja u svojih stanovitih medjah, obćine pako, što je jedino naravno, predavaju se višjemu nadzoru, u nas županijam, pak državnoj vladi.

Što nas nezakonito bacilo prekjučer pod neograničenu vlast prečastnih konsistorija, to mora da boli i obćine i državu tim većma, jer ove nezakonito stradaju, jer jim se nezakonito oduzimlje pravo na zakonitu svoju krv, na trudove i žuljeve svoje; pak to je razlog, koji vodi i svakoga svjestnijega učitelja, da brani prava obćine svoje, kojoj služi i koja se zanj brine, da bez ikakova straha izusti ovu naravnu, prirodjenu, od vajsigakada u Hrvatskoj obstojalu, u krv naroda nam prošlu čednu i smjernu: čija su djeca, onoga i škola; koj nosi terete, tomu i pravedna prava, a svetoj crkvi, svetoj našoj vjeri: čast i slava!

Vidite dakle, da valja sve hladno razmisliti, t. j. bez jarine, bez vrteža i pileža; pak onda, misleć o važnih obćih stvarih, košto su ove, treba ponajprije pomisliti na obćinstvo, onda na se kao službenika. Jer onu: što mi je za obćinu, samo kad je meni dobro, — neće vam nikada izustiti niti najprostiji fratar; jer ima za to mnogo razloga. Rob li je i sužanj sama već obćina, pitamo vas: koliki ste vi robovi i sužnji, koji ipak služite tomu robu, koj vas plaća? Neslušajte samoživaca, neslušajte onih, koji trube proti školi i slobodi obćina zato, jer moraju tako. Ti su vam ljudi za dan i noć stotere ćudi; tih se habajmo i čuvajmo svi! Mislimo, da sada shvaćate.

Raznice.

Dično poglavarstvo drevne Virovitice, uvaživ veliku važnost i dohitnost I. hrvatske učit. skupštine. dokončalo je, da će svoje učitelje podupirat dnevnicom u 3 for. Živili!

— (Novica, i to čisti prvenac.) Slavno gradjanstvo virovitičko osvjetlalo si lice osebitim načinom, a to s toga, što je izabralo g. Stjepana Basarička, našega najrevnijega suradnika, učitelja korenjaka i naprednjaka — gradskim zastupnikom ili ašesorom. Liepa li odlikovanja u istinu! Al s toga se može netko uvjerit, da novi virovitički ašešor, g. S. B. efektive nije zadjevičar. Živili opet Virovitičani, živio prvi obćinski ašešor u osobi učitelja!

— Sl. Kornicer, trgovac u Brodu uz Kupu, porazdielio je raznih poučnih knjiga medju školsku brodsku mladež u vriednosti 10 for. Sliedili ga drugi!

— Gg. učitelji Turzan, Hegji i Cugšvert javljaju nam, da je naš vriedni sudrug g. Janko Tomić darovao svoje poviesti 15 kom. učioni bednjanskoj, po 8 učionama cvjetlinskoj i kameničkoj. Bog mu platio!

Sbornica.

G. Gj—ću u Mit. Badava branite „Šulfrajnda“! On može da bude sve, ali nikada Hrvat. Što ono piše o zagreb. lehrertagu? Neštampamo.

Gospodi dužnikom.

Koj nam se neoduži do 15. o. m. starim dugom, tomu prestajemo pošiljati u buduće list. To se razumi. Uredničtvo.

Uredjuje ga vlastnik **Skender Fabković**. Tiska ga **Dragutin Albrecht.**

Digitized by Google

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku.

NAPREDAK.

Ciena mu je 2 st. 50 nč. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Br. 12. U Zagrebu 15. kolovoza 1871. **Tečaj XII.**

Saborisanje prve skupštine česko-slavenskih učitelja

u Zlatnom Pragu 30. 31. kol. i 1. 2. rujna 1870.

(Dalje.)

Zavod neka pruža s v e s t r a n u naobrazbu, i čisto čovječansku i strukovnu, najme kako ide naobražena čovjeka nasploh, i osim toga naobražena učitelja napose. Poskiti dakle pripravnikom obilnu zalihu znanja, kakovo se hoće sada u svakoga napredna čovjeka; ùsadi u njih nazasitnu čeznju za daljnjim obrazovanjem; neka jim bude duša puna uznosećih ćutij i plemenitih težnja, a ovo oplemenjenim ćudoredjem van se pomaljajuće duševno bogatstvo pribaviti će jim ono vele dradocjeno štovanje, koje svakako trebuju za svoje medju mladežju i pukom djelovanje. Kada budu realke, kakove mora da budu za sadanju dobu, a pripravnici donašat će iz njih žudjenu zalihu znanja, neće biti težko dopunit u zavodu, potrebna još za ovu zahtievanu odpremu. „Žalostnom bi bio figurom“ (piše Göthe) „učitelj u čovječanskom družtvu, koj bi umio samo onoliko, koliko imaju znat učenici. Od onoga, što znade, može i mora dakako umjeti zašutit mnogo, izbiruć svagda tek, što je prikladno po njegovu mladež; nu poluuk nevalja da bude nikada.“

Što se zahtieva od naobražena u č i t e l j a; kazati će obširno br. 2. Ravnanje zavoda bijaše despotičko. Poput paša razdrepiše se ta gospoda na uboge pripravnike; odgojivahu servilne nadničare, i kako je htjelo staro nevaljalo pravilo, diete bi ljubilo šibu, koja ga je tepla, ovako i ovi pitomci, makar u sebi često mrmljajuć, cjelivahu ovu šibu, one okove, kojimi jih sapinjalo.

Drugčije hoće da to bude nova doba. Dušom takovih je zavoda ravnatelj, pak imamo mnogo družtva, (na nekoje bi mogli prstom pokazati) koja odgajaju jadne eksemplare, jerbo imaju jadne ravnatelje. Ima li uzgojiti zavod naobraženo učiteljstvo: samostalne to duhove, ćudoredno junačke značaje, koje bi veselilo ma koli zapleten rad školski, mora da ga ravna muž p r o s v j e t l j e n, p l e m e n i t a d u š a, o d r e š i t r o d o l j u b. (Výb! Pljesak.)

Budi p r o s v j e t l j e n: imaj načela poštena i čvrsta, imaj bogatu zalihu iztriebljenih nazora, udaljuj uć se i uzkoprsju ograničenosti i svojkolikoj prenapetosti: dakle da nebude ni trstika svakim se vjetrićom klimajuća, ni slabonja pod papučom kojekakove Eugenije.

Budi p l e m e n i t a d u š a: niti napuhnjena lutka, iztrošenimi frazami oliepljen poklonaš, niti po Bahovih propisih obrijana brada, niti smetište gnjusne sumnjičavosti, niti da plazi pred višjimi, podčinjene pako da tiranizuje za svoju nagradu.

Budi o d r e š i t. Ima da ravna družtvo razlikih ćudij, manje više razvijenih ili zanemarenih, da ravna veoma stavan stroj, koj mora da se kreće nesamo po pravilih dopitanih, nu ta kretnja mora da bude takova, da si njegovi podčinjenici osvoje mudru kretnju za buduće pestovanje razlike mladeži. I braniti će svoje, ako bi što klevetna usta govorila protiva njim, znati će odbit napadaj, koj bi na poštene njegove težnje pazila makar i ovejana pristranost.

Jest r o d o l j u b: iskreno sudjeluje u stvarih narodnih, govori o njih, kako to dolikuje rodoljubu pred ogledalo namještenu, niti da jim se bojazljivo ugiblje, niti da na njih sramotu siplje, njim se ruga, možda biesom na njih biesni.

Koji umiete ulagoditi djeci obuku, znadete s vlastita skustva, da idu rado u školu, s čitavom se voljom hvataju posla, koliko se okoriste, i koliko veselja imaju majčice, kad jim djeca prianjaju uz učitelja kao uz ljubazna njihova zastupnika. Takodjer ravnatelj znaj ulagodit obuku pripravnikom. Ljubazno začimlje; ako uztreba, nastati će dakako ovamo i onamo strožji trenutci, ali čim se je zabludjenik povratio k svojoj dužnosti, vraća se i ravnateljeva ljubaznost: ovako na njih samih ukazuje jim ravnatelj, kako će raditi jednom s mladežju.

Ravna mladence d o s p i e v a j u ć e: s timi valja inače postupat nego li s djecom. Buduć dobar psycholog, pruža jim priliku, da se pokažu, kakovi su unutar. Pedagogijski izvjestbanim okom iztražuje njihovu radnju, ravna, gladča, dopunjuje, odstranjuje, kako kada treba da se ć u d o r e d n o j u n a č k i z n a č a j z a-

Digitized by Google

obli: poput mudra jih otca uzgaja, poput iskrena prijatelja blizu jim je, poput skusna lječnika lieči, gdje bi se začela ukazivat nekakva boljetica.

Sresti će se kod toga možda više putij s neugodnostmi (bez tih nemože da bude ni još jednostavniji ljudski rad, tim manje rad toli sastavljen) nejde mu za rukom, što je snovao; upliću mu se u to neznalice, osobe podmitljive; nailazi na trnje, gdje je izgledao miloduhe ruže: u takovih ga grkih trenutcih jačaj ta misao: „za cieli jih narod odgajaš; nakon 10, 20 godina, iza smrti tvoje budu te jošte blagoslivjati oni, koji će po tvojih gojencih dobiti blaženstva.

Možda misli mnogi medju vami, gospodo: „to je dražestni ideal, al ga nećeš naći!“ Neda se nijekati, u našem od svakuda izopačenu vieku ima takovih osoba, veoma, veoma riedko — ali ipak jih ima. Zavoda, gdje je takov ravnatelj, čuvati će se ništetna čeljad, al valjala će tamo vrviti; i po čem nagnuće k osobam srdačnim leži ú naravi naroda slovinskoga, lete k njemu s čitavim povjerenjem, i kao učitelji u XVI. stoljeću dolaze nakon više vremena da mu se potuže, da se s njim o radu školskom posavjetuju.

Nu, kad se namjeste ravnatelji takovih zavod znanstveni i ćudoredni bankrotaši, t. j. osobe, koje za takov uzgoj neimaju niti potrebna znanja, niti volje; kada se zapovjedi učitelju pripravnîkâ, da hoda po kavanah te tamo možda se nalazeće pripravnike uhadja; kada zlobno mrcvare u zavodu pripravnike, skrivajuć se za tu nevoljnu izpriku: „mi smo toga mnogo izkusili u učiteljištu, neka to i drugi kušaju“ a slabić ravnatelj neumie to zapriečiti; kad ima ravnatelj od godine do godine devetdeset uhoda, sleduha t. j. špiclova, koje za podle njihove službe svestrano protegira; kada sili sredstvi poštenimi ili nepoštenimi, da bude ovo ili ono, ma se to protivilo razumu svih ljudij; — ovakovi ćudoredni bogci odgojivat će opet samo bogce, pa jesu li uza to još odmetnici, želio bih, da valja jošte zakon izdani 1615 u prisutnosti kralja Matije od sviju triju staleža u českom saboru, da se takovi ljudi, makar jih ovamo pozvalo preko gôra i dolîna, „netrpe u zemlji već da jih pandur za granice protjera. (Výb.)

Ovoliko uz prvi broj predloga pominjem danas: budem li tuj jošte za 10 godîna i budem li ob ovom predlogu javno govoriti, zahtievati ću bez dvojbe jošte više.

2. Broj 2. navadja predmete, kojim da se uči. Da nebude nikomu čudno, zašto se medju predmeti ovimi nenabraja takodje vjerozakon, pominjem, da si instancije crkva odlučuju o svojem vjerozakonu. Dodajem ujedno i očitujem tim želju naobraženih Čeha, da htiju imati doduše učitelje nabožne, ali nikakove bogomoljce. Imamo dvoje bogomoljce: očite i tajne. Svi su doduše glavni neprijatelji prosvjete, jer se u mutnih vodah dobro lovi; ali ti tajni jesu mnogo gorji i opasniji nego očiti, oni su okrabuljene podrepine nepogrešivosti (Výb!) ti su nabožni samo za nadnicu, za špekulaciju, sveta jim stvar služi za orudje da izvedu koristonosne svoje osnove, i mnogi je već izstupio iz toga ceha, čim se je samo dočepao, što je poželio.

Pozivljem vas, koji imate bogomoljku možda suprugu, možda kćer, možda služavku, ili ste bar motrili takove ljude, jeda li nehodaju kao zalupani, kao benasti jeda li ih vriedja tko, veli da nisu za ništa? jeda li neživu kao u sanji, pripoviedajuć, sada da je koj svetac došao k njim, sada koj crn ili biel pokojnik? Takovih se ljudij nemože rabiti za obuku mladeži. Ma neusadjivali u nju svojih nazora — nu usadjuju svom silom poput kakovih snuboka — već radi te njihove benastoće nikako.

(Ovako jasno, otvoreno u brk svietu sbori i besjedi čisti, umni, pravi rimokatolički pop; čisti i prepečeni Čeh. Uredničtvo).

U XVI. stoljeću učahu bakalauri tek nekoliko, najviše 10 godina, pošto su naši predji držali, da ide obuka mladeži za rukom tek onim, koji su čila duha. Znate, da dosele mora da bude učitelj čio, i što manju mladež ima, to čiliji; uviek da su mu misli na okupu, da ima sto očiju, na svih mjestih da je — a za takov posao nevaljanikakovbogomoljac. Dosta je to pogubna mána, kada gdješto pietista svećenik bunca o stvarih u školi, koje mladež mute, djevojke više nego dječake: što bi tek bilo, da su pretjeranci svi, popi i učitelji?

Navadja se anthropologija (čovjekoslovje), didaktika, pedagogika. Sustavni skup onoga, što sada znamo o čovjeku, zove se čovjekoslovje, i dieli se u nauku o tielu (tjelouka) i nauku o duši (dušoslovje). Didaktika ili sustavni skup pravîla ob učbi, podaje bilo pravila o učbi nasploh, bilo uporavljena ova pravila pri učbi u pojedinih predmetih, pa tada se zove methodika. Sustavni skup pravîla, kakovih podaje dosadanje skustvo ob uzgoju, zove se pedagogika. Znánje iz ovih struka potrebuje učitelj svakako.

Čovječje tielo neka upozna učitelj bar u toliko, kako to je pokazao dr. Kodym u svojem „Uvodu u tjelouka čovjeka.“ Jer što li je čovjeku bliže ako ne tielo mu? Nije li pako zanimivo saznat, kako je ustrojeno, čemu su njegove čestice? Za čudnimi čezne čovjek stvarmi: tielo čovječje skupina je riedkih čudovišta, nu malo tko čezne, da jih sazna. Što se sbiva u tudjinstvu, kakove tamo imaju kape, putceta, običaje, za tim ide mnogi zvjedljivac; osebičari davaju prvenstvo robi, koja se iz tudjinstva k nam dovaža, rukavičar na pr. našiva u Pragu rukavica, pošalje jih u Pariz, onamo jih obilježe parižkimi znameni, a ovdje jih robovi mode kupuju utrkmice i plaćaju to tudje djelo jako skupo; ovako mari čovjek za tudjinstvo, a tielo si, u kojem će tuj 50—60 godina stanovati, da neupozna?

Nu neka znade učitelj, što veli sada znanost o čovječjem tielu. Nepoznavahu čovječjega tiela svagda

Digitized by Google

tako, kako to možemo saznati sada pomoćju najnovijih iztražba. Grof Cagliostro i slični varalice prodavahu lakovjernu puku čudovite bobice, kapljice, elixire, amulete; činili su razne pokuse, naročito pretakali bi mladu, svježu, junačku krv u žile kojega razputnjaka i strošenca; u žile plašivice utakahu bujnu krv divlje zvjeradi itd.. što sve da je gnjusna varka i guljenje ljudstva dokazao je nesamo dr. Hamernik, već i prije njega mnogi drugi. I ob ovih starih pokusih treba da zna učitelj te toliko, da pozna barem razvitak i napredak u ovoj grani znanja ljudskoga.

Nadalje razvija govornik osebitu važnost zdravoslovju, prelazi na didaktiku i pedagogiku, hoće da se temeljito prouči poviest ovih i cieloga školarstva. Osobitu silu baca na podpuno znanje jezika českoga, koj izriče, da se u českih školah govori českom češtinom, na što bismo mi takodjer morali podviknuti: „prosborimo i mi jednom u svih školah bez razlike hrvatskom hrvaštinom! jer se u istinu odaljujemo od jezgrine hrvatskoga jezika. Za pripomoć tomu zahtieva se učenje historije knjige češke, pak nuždne knjižnice za preparandije.

Silu zemljopisa i poviesti prekrasno dokazuje. Za učenje poviesti naročito veli ovako: „netumači češke poviesti s knjiga, u kojih se ruže naši narodnji junaci, čim se našim izdajicam u ruke daje oružje, kojim nas mogu i bolje po volji tući; niti po starom kalupu, po kojem se malo prije učila u preparandiji, već na temelju čiste istine, na temelju studija Palackoga. Slovom, treba da se uči u istinu poviest naroda, poviest ovjenčanih pokojnika, ne pako ona o raznu gnjusu i opačinah.

Tumači važnost pisanja i risanja; prirodopisa, siloslovja i lučbe s osebita gledišta na gospodarstvo i tehnologiju; hoće da se uči ustav narodnji, da se znade kako su uredjene obćine, zemlje i država; a da pripravnik uzmogne znati, što mu biva kao pred nosom, što se danas dogadja, treba mu pripomoći i političnimi novinami, samo ne „Pražkim denničkom.“

Razumieva se, da se dokazuje nuždno znanje muzike, čim se misli pjevanje, guslanje i udaranje orgulja.

Temeljito obrazložuje nadalje točke sliedeće, i to:

Učitelji na učiteljištu treba da budu oni, koji su si nabavili dovoljne vještine u narodnjoj školi.

4. Preparandija imaj četiri tečaja.

5. U preparandiju primaju se oni, koji su učinili dobrim uspjehom prijamni ispit iz predmeta, propisanih za nižje realke. Za musiku netreba prijamnoga ispita. Tuj se veli i to, da propali djaci peto-šestoškolci, u obće i višjih škola, nejmaju se većma cieniti, nego oni nižjih realaka.

6. Pripravnik, izučiv dobrim uspjehom 4 razred preparandije, dobiti će svjedočbu sposobnicu za učitelja narodnjih škola; barem dvie godine mora se vježbati kao takov, onda se može podvrći izpitu, pak napravi li ga dobrim uspjehom, dobi svjedočbu za učitelja u obće.

7. Pripravnik mora se naučit barem toliko musike, da bude mogao podučavati školsko pjevanje. Tuj se ne misle samo crkvene pjesme, već ujedno i pučke, narodnje.

8. Siromašni pripravnici imaju dobivati podporu iz dohodaka zemaljskih.

U ovo se g. J. K. Škoda osebito zamislio, pak je vriedno, da se znade, kako i tuj misli. Pita se: kako da jim se ova podpora dava?

(Dalje.)

Učitelj Dubrašin.

Pod ovim naslovom izdalo je jeronimsko družtvo knjižicu, u kojoj nam se uzor seoskoga životn u moralnom i socialnom odnošaju predstavlja, pak sasvim popularnim i poručnim načinom neki narodni — na propast smierajući običaji — šibaju. Cielom knjigom vuče se kano zlatna nit, duh pedagogičan. Na malom prostoru poredano je toliko liepih, praktičnih, izvedivih i duhom narodnoga napredka nadahnutih nazora, da se knjižnjici ovoj u pučkoj i pedagogijskoj književnosti svakako dostojno mjesto ustupiti mora.

Svrha, koja g. spisaielju pišuć ovu knjigu pred očima treptijaše, viševrstna je.

Prva je svrha jerominskoga družtva u obće, da se najme u narodu probudjuje volja za čitanje, što je poglaviti izvor naobraženosti. Nadalje namjerava ova knjiga pokazati narodu, da je škola znamenita poluga za razprostranjivanja blagostanja i sreće čovječanske. Zatim se kano biser na kraljevskoj kruni blišti u redcih te knjižnice pomisao, da čovjek, izručivši po koji razred više, netreba odmah misliti, da mu u otčinskoj — seljačkoj — kući mjesta nejma, nego da mu valja biti činovnikom, tobože gospodinom.

Ova će knjiga biti koristna za nestrukovne mjestne školske nadzornike, koji nebaveći se podagogijsko — didaktičnimi spisi, preparandijam višeputij namjere osujete.

Osim seoskoga života u Pitomom u obće — koji se okolo stožerah Dobrile i Dobrašina vrti — jesu nazori o naobrazbi ženskoga spola osobite pozornosti i nasliedovanja vriedni.

Što me pako osobito nuka, da ovo nekoliko redaka — kano strukovnjak — napišem, jest osoba Dobrašinova.

Gosp. spisatelj htjede tim svakomu, pripravniku, svršivšemu preparandiju, učiteljski uzor u živoj slici predočiti predočiti, a to mu krasno za rukom pošlo. Učitelj je Dobrašin zbilja sasvim savršen učiteljki uzor.

Digitized by Google

Knjiga je dakle osobite preporuke vriedna za pripravnike i mladje učitelje.

Čitajuć ovo djelo, zaustavih se na onom mjestu, gdje se Dubrašinu neka lječnička praksa pripisuje. Ali se skoro dosjetih, da je g. spisatelj tim naznačiti htio, da bi se pripravnici u tjeloslovju puno obširnije poučavati morali, nego što je to dosada bivalo. Dobrašin nam se ukazuje samo kano protrebiti i ljubežljivi zastupnik lječnikov, te samo po njegovu naputku radi.

Svakomu čitatelju treba da bude pred očima, da je Dobrašin i sve što je s njim u savezu samo uzor savršen. A čovjek nije svoje dužnosti istom onda učinio, kad je postigao taj uzor, nego već onda, kada je sve svoje sile upotrebljavao, da se tomu uzoru približava, Lessing veli: Nicht die Warheit in deren Besitz der Mensch zu sein meint, sondern die aufrichtige Mühe, die er angewandt hat, hinter die Wahrheit zu kommen, macht den Wert des Menschen aus.

Svaki učitelj i supruga mu, svaki svećenik, svaka občina treba da teži za uzorom svojim, najme za Dubrašinom, Dubrašinovicom, Dobrilom i pitomljanskom občinom; i ako svim svojim trudom nemogu tu svrhu postignuti, neka na um uzmu Lessingove rieči.

Ante Pechan.

Jarmila u samoći.

Pripoviedka za mladež.

Češki napisa Ž. Podlipska.

(Konac.)

Uza sve to nije se Jarmilica ponašala kao možda kakova benica, niti se prenapela ili nadmula, tobože, da u istinu što dublje govori. Sve to bi ona snovala krišem u svojoj misli, ili bi si to zapjevala pjesmicom, koju bi si sama udahnula.

Tà sve ovo, mile moje djevojčice, i same dobro znate, da su vam lutke s voska, sa zemlje i drveta, pak vam ipak liepo zamienjuju živo družtvo.

Jarmila bijaše toli dobro unuče, da joj nikada ni u snu nije moglo na um pasti, da si muči babicu nujnošću, dosadnošću, dobro znajuć, što ju žalosti, a za sav sviet i pod živu glavu nikada nebi hlepila za družtvom, babici neugodnim. Družtvo bi si nadomješćivala kako je najbolje mogla čim drugim, pak se zabavljala upravo izvrstno.

Povraćajuć se s dadiljom kući, nije htjela istim, poznatim putem, već da će zamahnuti drugim, reče si vodilji, koja joj u tom drage volje zadovoljila.

„Mahnimo dakle onuda," reći će dadilja, „samo, mila Jarmilice, da mi se ničesa neplašiš."

„Aj si ga nà! što li ti se, Anko, zavrtilo u mozag, — ja da se česa plašim; pak onda česa? zar misliš da ima u naših šumah divlje zvjeradi?

„Znam, mila Jarmilice, da je nejma; nu — tamo ti je ipak nešto strahovita."

Aj, ja bih to rado vidjela, jer što sam na svietu, nikada mi se nije prikazalo nikakovo strašilo."

„To ti je hudićeva pećina."

„Ali Bog si ga s tobom," nasmija se Jarmila — „pak kakova je to hudićeva pećina?"

„Sva je crna — pak je stanovito, da ju hudić amo donesao."

„Ah, to je liepo, to je zanimivo! — ajdmo onamo, uzkliknu djevojčica."

U tjesnacu medju klisurami stišnjena uzdizala se tâ hudićeva pećina sjajno crna a tu i tamo mahovinom pokrivena. Jarmila je mahom poznala, da je pećina čisti i suhi čedić kamen, (basalt) što ga često vidjamo na ravnicah kao da ga je tko hotomice onuda porazbacao. Puk si to tumači ovako, da si najme hudić onamo postavio spomen, pak opet, da mu je imala majka božja naložiti, da donaša iz pakla po komad pećine na ovo ili ono mjesto. Naravnjaci pako vele, da je tomu već davno i predavno, kadno su iz zemlje izbuhnjivale na površinu zemlje goruće tvari u veliko, časom da su ohladnile i òstale tamo, pak sada borave nepomično kano spomeni nutarnjih borba zemlje naše.

Gora Říp, poznata svakomu barem po imenu a svaki ju štuje kano prvu stopu naše poviesti, postao je istim načinom.

Jarmila je to znala pak ju je zato hudićeva pećina veoma zanimala, te je ogledala taj crni kamen. Bijaše krhak.

Uzela si nekoliko kamenčića pak se kod kuće, što je naravno, razgovarala s hudićevom pećinom.

„Oj ti pradjede moj, — govoraše gori, kada si ju čitavu progledala bila — prije sam se čudila jelam da su stare, što istom da tebi reknem? Nesamo da ti znadeš poviest našu; već znaš koju i o narodih, stanovavših ovdje prije nas; ti znaš i poviest naše zemlje, kojoj se veli geologija."

A starac će na to: „pak uza sve to ima u tvorstvu i starijih stvarij od mene. Prije poroda mojega na ovoj zemlji, dugo se i dugo ona koturala svojom putanjom, neprestance se stvarala i mienjala svoju površinu".

Osebitim nekim štovanjem motraše ga djevojčica, pak ga zapitala: „a tko ti je to pripoviedao?"

„Zar nejmam majke? Zar mi nije zemlja rodjenom majkom, pak možda misliš, da nepripovieda svojoj djeci prića i pripoviedaka; misliš da možda s njom i nepjeva?"

„Dakle smo si koljenovići, mili čediću, — reći će Jarmila, — jer tvoja je majka mojom prababom."

U tom se nabrano starčevo čelo razvedrilo, drage volje priznao je Jarmilu za svoju rodjakinju pak joj namignuo, da si sjedne na milodušni njegov skut tamo, gdje bi bilo sve majčinom dušicom posuto. Jarmila si

Digitized by Google

jih nabrala punu košaricu za babicu, kojoj su ugadjale nada sve drugo cviće. Ujedno sjetio je Jarmilu i njezine majke, počivajuće u dalekoj zemlji.

Ovako je rasla Jarmila u tihanoj samoti al ipak nikada osamjela, jer cieli sviet, sva narav okolo nje bijahu joj drugaricom. I sa samimi knjigami sdruživala se sve to ohotnije svakim danom. S njimi se razgovarala upravo tako, kao sa cviećem, dubljem, s oblaci i pećinami, sve pako ovo s toga, što nije na stvari blejala, što nije nikada čitala bez razmišljanja. Sve bi oćutila i zamislila živo i stalno, sa svim se bavila svom revnošću i ljubavi.

Djevojčica bormeš i ponarasla — a kad se namaknula hora da stupi u višju školu, babica ti u to tako već starnula i bolovala, da je podnipošto nije mogla pustiti.

Pravo reći, da bude Jarmila dječakom, najbrž ti ga ona ode za svojim zvanjem te ostavi ubogu babicu.

Ali, kako joj to onomadne rekla u vrtu ružica, da će uznastojati, da budu sretni svi ljudi, koji s njom živu?

Toga se Jarmila držala, ostala kod babice pak nastojala da si nadoknadi štetu i ljude — svojim duhom.

Sada već nije se razgovarala s cvićem igrajućke, kako bi to prije, već ga začela sbiljno učit i spitivat znanjem, što se zove botanika. Učitelj ju i sada još pohadjao te joj svjetovao i učio se s njom.

Pod večer čitala je babici dok nije usnula; ali sutradan prvim već svitom eno je na noguh, eno gdje se žurno oblači, vlasi brzo uredjuje, suknjicu podkusuje pak u opłovitih postolih, širokom klobuku, motičicom ili korenjakom u ruci putuje u šume, na gore, dolinami i livadami.

Ovaj razkošni sviet bilinstva motrila je, redjala i proučala.

To bijaše sretno, krasno djevojče, jer je bilo predobro. Ona nije poznala plesova, u kojih se diče djevojke umjetnimi kiticami u vlasih ili skupim odielom na tielu. U šumah je imala plesove, plesači pako bijahu joj gorska bila i kose, kojimi bi hodala. Nije poznala družtva, gdje bi se govorilo dvojito, gdje jedan drugoga ogovarao i dražio; narav božja pak knjige bijahu joj družtva.

Eno, umrla joj i babica.

A sada? Zar da ostane sama u svom dvoru?

Sjetila se opet ružice, što joj nekoč rekla: „doći će vrieme, kada ćeš moći i drugim dobro činiti.“

Odišla je dakle za vrieme iz dvora ostaviv u njem svoju dadilju Nanu.

Odišla medju ljude, učila se sveudilj svoju botaniku.

Često bi pohadjala svoj dvorac, gdje je bila najsretnija, a napokon u njem se je i posve smjestila. Nije sama došla, već dovela si djevojčicu siroticu, koštо si je i sama bila. Takodjer nije bilo od sada u dvoru sve tako tiho, kao za babice. Hodali su tamo i dolazali ljudi, kojim bi Jarmila pripoviedala, što je nekoč slušala od cvieća, dublja, pećina u samoći djetinstva svojega.

Pohrvatila M. F—ka.

Ponešto o školskih zahodih.

Možda mi bude gdjekoj reći, da je tu neumjestna spominjati zahode. Tomu na prosto velim: Nemiešaj se u ono čega nerazumiješ. Mi učitelji na selu najbolje znamo važnost toga predmeta. Istina, mnogi seljan smatra zahod u školi suvišnim; čuh to na vlastita si uha, nu neuku nemogu da zamjerim. U ostalom, ma mi baš i najbolje znali važnosti toga predmeta, valja ipak, da često unj zavirimo. —

Zahod nam je na svakoj učioni neobhodno potreban; dvojim, da ima i jedna učiona u našoj domovini bez zahoda. Pitanje je samo; kakovi su ti zahodi, na kakovom se nalaze mjestu te kako jih rabimo? Odgovor nije svagdje povoljan. — Vidih veleliepe učione al zahodi u njih tako su tu i tamo zlo posagradjeni, da ni najmanje neodgovaraju svrsi, pače se protive. Tu je zahod na takovom mjestu, gdje je najveći svakdanji prolaz, često baš pokraj ili naprama šk. sobi. Tamo je zahod za 2—3 razreda samo s jednim predjelom, ondje bez ključa, dà, često i bez vrata. —

Zahodi nalazeći se blizu šk. sobe, hude tjelesnomu razvoju djeteta. Nezatvoreni, bez ključa a mozda i bez vrata, izloženi su najvećim pogibeljim. Tu dolaze djeca od jednog, drugog mozda trećeg itd. učitelja te se sastaju. Diete je manje više svako prokšeno. Što rade? Nesnaže grdobno. To traje tjedan dva tri itd. dok se zahod napuni smradom. Kad već nemogu unj rad smrada, to prolaze na dvorišće, u vrt za štagalj kotac itd. Sve zasmrade; škola presta bit školom te se pretvori u gadnu smradnicu. K tomu dolazi još nesmotrenost gdjekojeg učitelja. Vidio sam istoga gdje pušća djecu jatomice van. Motrimo jih s daleka što rade, što govore? —

Sramota me kano učitelja izpovieditи, što se s tom djetcom vani sgadja. Sastanu se dječaci s povećimi djevojčicami; jedno prokšenije od drugoga, takove ludorije sbija, kojih si jedna predstaviti možeš. — Kamo vodi to? Dječake zavadja na razuzdanost, djevojčice na najveću nesramnost. Kakova bude snaša privikav za mlada na nesramnost. Uči nas izkustvo jer primera imamo dosta!

Učitelju! što si? Upitaj se! Jesi li učitelj? Ne samo to, no što je glavno: ti si ujedno odgojitelj. Imaš indi za budući život odgojiti poštene i vriedne gradjane brižljive i skroz poštene gospodarice. Na to si prisego. A jesi li svetoj si zadaći zadovoljio; jesi li odgojio navedenim načinom poštene gospodare i gospodarice? Zaisto baš protivno! Kakovoj se višnjoj plati nadaš?

Digitized by Google

Braćo oprostite, ako sam se začeo karati, znam da nisam ni ja nepogrešiv, al koga se tiču navedene rieči neka jih uvaži. Nerecimo nikada, da sve znamo te ako već 20-30 god. služimo si domovini, da netrebamo učiti više. Pazimo uvieke na posljedice svojeg djelovanja. Zanešenici kite se tobož velikim znanjem, nu stupaš li sliedom njihova râda, često nalaziš na samo trnje i kupinje a ne sladke jagodice. Nebudi nikomu ponešeno; znam, nesmijemo često ni istine na vidjelo stavljati nu tu dodjoh u položaj, gdje te žalostne istine nemogoh, da zatajim. Ele brate! izpravljaj ti moje pogreške; nebudem ti reći da sve znam, no ću prionut uz bolje. —

Zlo uredjeni a još gorje rabljeni zahodi rekoh, zavadjaju na pokvarenost duha i tiela djetinjega. Kakvi da budu dakle zahodi. Odgovoriti budem na kratko.

Gdje su tri razreda a jedan učitelj, tu je sasma lasno. Zamoli občinu, da na zahod priskrbi ključ; taj objesi u šk. sobi po običaju uz vrata. Djecu priučaj na čim redji izlaz, kada pako potreba zahtieva, to pušćaj jednog po jednog. Taj uzev ključ obavi si potreboću bez da ga drugi smeta ili obratno on drugoga; zaključa za sobom vrata te objesi ključ na dotično mjesto. Uzdržiš li taj red, to ti ostaje zahod čist a djeca nedolaze u doticaj na samu. Dječak neima prilike na ludorije, djevojčici ostati će prirasla joj sramežljivost. —

Težje je, gdje su dva, tri ili više učitelja. Tu zahod mora da je razdieljen na toliko prediela, koliko ima razreda. Svaki razdjel ima svoj posebni ključ, koj mora da je obješen u svom razredu. Učitelj sada postupa gore navedenim načinom. Neka pako priuča djetcu na čim redji izlaz, prem u višjih razredih, jer u protivnom slučaju opet se sastaju pa eto nove komedije! —

Tu sam slobodan takodjer i dotično sl. šk- poglavarstvo najuljudnije pozvati, da učiteljem ide na ruku t. j. da zahode školske na navedeni način urediti dade. S obzira zdravstvenoga, neka nebudu zahodi u prevelikoj blizini prolazu ili šk. sobam, a sjedalo u njih da bude providjeno poklopcem. Amoniak, koj je veoma neugodan te škodi tjelesnomu zdravlju, neće se moći po tom po cieloj šk. sgradi razširivati. Ostalo je briga učiteljeva. Gj. G—r.

Nekoliko riečij učiteljicam u oči prve obće hrvatske učiteljske skupštine.

Svakomu svoje.

Pučka prosvjeta jest mjerilo snage i moći, te pouzdan temelj ćudorednosti, blagostanju i svakoj sreći naroda. I doista. Oni narodi, u kojih je ona ukorenjena, cvatu svakim dobrom, a oni, kod kojih još nije udomljena, ako su iole svjestni, osjećaju njezinu potrebu i teže za njom. Promicateljica i njegovateljica pučke prosvjete jest pučka učiona. Pak zato se svi narodi miču, svi nastoje da jim nastane zora, svi ju sbiljno njeguju. A kako je kod nas? Neću nabrajati jada i žalostnih okolnosti, što nam se pokazuju u tom smislu, te s kojih nam domovina tužno stenje; već se tješim i radujem, što su već jedared i preko nas preplovili težki oblaci ljute nevolje i duboka mrtvila. Evo u novije doba radi se i kod nas svojski o tom, da se razširi pučka prosvjeta i podigne narodno blagostanje; a to se postići dade jedino valjanim i zahtjevom vremena odgovarajućim preustojenjem pučkoga školstva.

Naše učiteljstvo negleda skrštenih rûku, kako se okolo nas radi o podignuću narodnoga blagostanja; već i ono hrli k poslu i nastoji, da naša pučka učiona neostane pastarčetom, komu se obično daje tudje iznošeno i već otrćano opravilo, kojim da pokrije svoju golotu.

Naši strukovnjaci u srdcu mile nam domovine t. j. učitelji zagrebački uvidiv, da su nedostatci pučkoga školarstva tako osjetljivi, da se preustrojstvom i popravci na tom polju dulje oklievati nemože; a da bude preustrojenje školstva odgovaralo svestranim zahtjevom i različnim okolnostim pojedinih miesta pronadjoše za potrebno, da se svekolikomu učiteljstvu naše domovine shodna prilika pruži da si izmiene misli i nazore svoje. U tu svrhu sazvaše učiteljsku skupštinu, koja nam se evo na otvara.

Pošto nam se pako tu neradi samo o napredku mužke, nego i ženske omladine, to je slavni središnji odbor prve obće hrvatske učiteljske skupštine za potrebno pronašao, da i učiteljice sudjeluju kod ove skupštine i da se i njim svakako odlučujuća rieč dade. S toga predsjednik odbora umoli zagrebačke učiteljice, da sastave pododbor, koji će suglasno s ostalimi odbori u svom posebnom pravcu za skupštinu djelovati.

Gospojinski se odbor složio i začeo raditi.

O daljem djelovanju sl. gospojinskog odbora javlja nam obširno 5., 6. i 7. broj Vjestnika.

Mile drugarice! Svaka nas mora nepristrano priznati, da naše djevojačke učione ni najmanje neodgovaraju zahtjevu predstojećega života djevojčica. Valja nam dakle raditi okolo preustrojenja istih; s toga neuztezajmo se svaka svoje misli, kada uztreba izjaviti i obielodaniti, jer samo tim mogu naše pravedne želje, dosad zatvorene, na vidik izaći. Nije tu borba znanja, već je jedino izljev i izmjena mislij i nazora; nestidimo se dakle, već radimo po mogućnosti umnih sila.

Odavna sam želila da vam priobćim, što mi je na srdcu; nu sve sam do sada oklevala, iznieti na javnost svoju bol, nadajući se, da će me koja vâs, mile drugarice, preteći. Videći pako, da se dosele nijedna oglasila nije, to nemogu propustiti, da nereknem koju u oči obće naše skupštine, tim većma, što scienim, da mnogo vriedi rieć, koja se odtisne u horu od srdca.

Neugodno čustvo zavlada mi srdcem, kada vidim i čujem, da je žensko učiteljište u Zagrebu sve većma napunjeno, dà reć bi, prepunjeno, slušateljicami, koje

Digitized by Google

svršivši nauke neznadu, što će i kamo će. I sbilja — kamo će? Miesta neima, a na ono malo izpražnjenih, namješćuju se sestre, koje su pod čvrstim krovom, koje obskrbljene do smrti. Poteci još malo tako, neće ni potrebno biti svjetskih učiteljica; zato ako se tomu nedoskoči, to bude bolje ako se svete dveri zatvore za svjetske. Čemu da se djevojke zahman trude i vrieme trate, a majke financijalno iztroše?

Nemisli nitko, da iz mene govori kakov jal, kakov nazlob, kakav nastor proti samu redu častnih sestara? Sačuvaj Bože! već smatrajuć da je nepravedno dà i griešno kada oduzimlje izpod nosa koricu krušca sit gladnu; da je nepravedno izučit bud koga ovaj ili onaj zanat, a kada u sviet, nedati ti prava da se istim zanatom prehraniš. —

Mile drugarice! Ja sam namještena učiteljica, dakle negovorim za se, već za druge nenamještene. Pripravite se i za ovu misao; nastojte u našoj skupštini jednoglasno podviknuti: tužno je i žalostno, što se u našoj domovîni namiešćaju na najbolja miesta kano učiteljice osobe podpunoma sasvim obskrbljene, druge pak, svjetske najme skoro kao nekim nalogom odstranjuju od one službe, za koju su se odgojile. Sada mi je laglje pri duši, a vi, mile sestre prosborite koju tamo, gdje se može i gdje se to mora. Jesam vaša drugarica.

J—va.

Dopisi.

Krapina. Mili Napredče! Opažam već odulje, da ti se slabo javljaju braća iza cvjetnih brdašca božanstvenoga Zagorja. Evo me dakle k tebi neznana ti lično ali dragana jednomišljenošću; da nam se cviet napredka narodnoga bieli, plavi i crveni, uz miris hrvatskoga domoljubja, koje se valja da temelji na svjestnosti radnje svoga zvanja za boljak domovine, za dobro sugradjana bližnjih. Takova svjestna domorodna radnja ponuka me, da ti ju kažem i svietu javim uz želju da se takovi radnici hiljadili; početnici osjegurali, a driemeži osviestili. Ima još nešto, što me nuka i dužnošću biedi da ti opišem u kratko izpit glavne dječačke učione i trorazredne djevojačke. Ta nešto jest, što bolna srdca dan na dan gledam, gdje su se ljudi kao pomomili, da jedan drugomu odkine što od hvale i priznanja koje mu je nekoč glasno dosudilo. Takovimi žalibože junaci, koj se nabacuju blatom na radnike Hrvatske domovine, obiluje i naše trgovište. — Dne 37 Srpnja započeo izpit pod predsjedanjen V. g. podarchidjakona i uz prisutnost čestitih gradjana. Vjeroučitelj poče pitanjem, djetca nadovržu izpit s pohvalnimi odgovori. Zatim dodje red na učitelje, koji su pokazali, koli sami pitanji, toli učenici odgovori, dostatan trud, da zadovolje želji domovine, od koje jim zaslužno priznanje u dobroj sviesti; pohvala od predsjednika a povladjivanje od gradjana.

Drugi dan dodju na red djevojčice. Izpit 1 razreda prodje uz pohvalu učiteljici i radost na početnom napredku djece. Dodje red na II. i III razred ali da ti je sada viditi pozornost predsjednika podvostručenu kao i ostalih prisutnih slušatelja! Misliti ćeš si, mili čitatelju, zašto ta napeta pozornost osobito na pitanja učiteljice, zar možda prviput pita? Evo ti uzroka. Netko ti se javio u Narodnih Novinah prije izpita nekoliko tjedanah viešću, da se poštovani Krapinci tuže na zločest napredak svoje djece, osobito one koja su povjerena učiteljici I. II i III razreda. Pozor dakle da vidimo koliko je u tom istine. — Na sva ona lažna piskaranja dostatan je odgovor uspjeh izpita rečenih razreda, kojim vrlim uspjehom potvrdi učiteljica da je ona, kao što joj i svjedočbe kažu jedna najvrstnijih učiteljica, te se radost slušaoca radi napredka djece postostruči radi rečene laži njezina ocrnitelja. Liep uspjeh izpita t. j. vrli napredak djece, dostatna je zadovoljština za ljagu bačenu u sviet o sposobnosti i marljivosti gdne učiteljice. Doba je već, da se škole u pravom smislu urede, doba da učiteljstvu sude jedino oni, koji ga i prosudjivati mogu.

Krapinčan.

Poziv na predbrojku

književne zabave pod imenom:

„ČASOVI.“

Prosvjetom k slobodi!

U ovom će svezku „književne zabave“ čitatelj medju inim naći novu izvor-pripoviedku pod nadpisom: „Ljudmila“ i „Pogled po slavenskom svietu,“ knjigopisne priloge svih jezika slavenskih, pa i gdjekojih inostranih k meni prispjelih djela, koja se ikako tiču slavenstva.

Spis prvi potajnim ključićem pouzdano i ugodno uvodi čitatelja u mirne i nemirne, čudne i poćudne perivoje, u kojih su gdje divlje, gdje pitome ružice golubinje naravi tek napupile, a drugi odkriva i letimice pokazuje uman i književan obraz slavenskoga svieta i pokreta 1870. i od česti ove godine.

Obadva su spisa po osnovi udešena kano dva krila, na kojih će „književna zabava“ časovito uznositi čitatelja na visinu ugodne pouke, koje našemu narodu zaista treba.

Ele, kad bez narodnje pomoći nikako nemogu, da na sviet izdam ovo djelo svoje, o kojem nežalim svega, neumorna truda, da iole privriedim prezanemarenoj narodnoj književnosti, na predbrojku svesrdno pozivam sav mili narod, da mi podpomogne i ovo izdanje, na pose svakoga rodoljubca, da svaki, komu ovaj poziv do ruke dodje, u okolini znanaca i prijatelja svojih učini ljubav knjizi naroda svoga, te skupi onoliko predbrojnika, koliko jih može, makar jih bio i najmánji broj! Da bog naspori!

Ovaj će svezak VII. „književne zabave“ —, koji nije svezan s predjašnimi, te ga predbrojniku valja sma-

Digitized by Google

trati kano daljni godišnjak časopisa, ili almanaka, — iznositi preko 10 tiskanih tabaka na osmini, a predbrojništvu obaljeno i nepromjenito stoji 80 n., što ukusnije izkićen i šiven.

Spoljašnji predbrojnici oprošteno, ili uz poštansku naputnicu nek izvole poslati predbrojninu podpisanomu, a domaći se mogu predbrojiti u svih ovdješnjih knjižarnicah i novinarnicah — do svršetka rujna.

Predbrojnikom ću razaslati knjigu, kako izpod tiska izadje, na pouzeće, a predplatnikom — prosto.

Na deset predbrojenih istisaka pridajem jedanaesti bezplatno.

Imenik će p. n. gg. predbrojnika i skupitelja na kraju izdanja biti tiskan, ako jih se priličan broj za vremena meni najavi.

Uvjeren sam, da će svi prijatelji narodnoga jezika, ljubitelji naše književnosti, koji ju goje plemenitim rodoljubjem svojim, pa i čuveni narodni dobrotvori književna rada i napredka po mogućstvu usrdno podupriteti ovo moje rodoljubivo pregnuće na razvoj i usavršenje doskora nevezanim slogom u nas negajene narodno-moderne knjige.

U tom uvjerenju liepo molim slavna uredništva hrvatskih i srbskih, pa i ostalih novina slavenskih, da što prije izvole priobćiti i poštovanim čitateljem svojim preporučiti ovaj moj poziv na korist netom nikloj našoj narodno-novovjekoj književnosti, nazivajuć jim: Prosvjetom k slobodi!

U Zagrebu ljeti god. 1871.

Velimir Gaj.

Tumačić.

U 22 broju tečaja XI. dadosmo pravu znamen rieči horan, horešan, naročan u podpunu uvjerenju da su pučke. Sada nam je samo to pripomenut, da se one rabe samo onda, kada jim je označit, protumačit čas djelovanja. Dakle: sestra je horna u poslu, ona ide horno na pašu itd. Kada se pako naznačuje precisan, čist, na dlaku stvoren posao, a Niemac opet služi se svojim: pünktlich, tuj nerabimo horan, već: čist, na dlaku.

Rabe se u knjizi: neobhodan, neobhodno. Da je to čista niemština znade svaki, komu je poznata: unumgänglich. Šulek ju protumačio ne samo ovom: neobhodno, ali i ovima svakako treba; bez toga nemože biti, — da bude. Rabimo „svakako," jer se ovom jedino tumači ona njemačka. N. p. Školi su svakako, na svaku ruku potrebna razna učila itd; ne pako: neobhodno.

Rieč: siguran, uzme li se ne u smislu: srdčan, tapfer već u onom što je Nemcu: zuverlässlich, sicher, gewiss; onda se liepo zamjenjuje ovimi: zaisto, pouzdan, stalan, stanovit. Tako za ove: sigurno ću k tebi dojti; puška mi nije sigurna itd.; treba da uzimamo prijašnje veleć: zaisto, stanovito, stalno ću k-tebi dojti; pak: puška mi nije pouzdana; nejmam u njoj itd. vjere.

Splohomice čitamo i ovo: izmedju svih gradova Hrvatske, najljepši je Zagreb. Puk nam nerabi u toj prispodobi predloga „izmedju," već se ovaj zamjenjuje bjesedom „što" uz glagol biti. Dakle: što je je gradova u Hrvatskoj, Zagreb je najljepši. Evo i više primjera. Što ima vinograda, najbolju mi kapljicu daje Gradišće. Što bude učenika na godinu u Beču, znadem moj će biti najbolji. Toliko gospodinu B—ću u Dr.

Raznice.

Za izložbu stiglo nam je sa svih strana raznovrstnih stvarij; izričemo smjelo, da se možemo tim samo dičiti.

— Upozorujemo štovane gosto na preznámeniti i jedinu u našoj domovini „Galeriju klasičnih slika," koju nam je ustupio vriedni neki vlastel, da bude pristupna svakomu uz cienu 20 novč. Ciena svim slikam uzimlje se na 25000 for.

— Gostovi se već kupe čim grad postaje živahniji. Na 17. imaju doći gostovi iz Srbije.

Natječaji.

Opetovano za izpražnjena učiteljska i orguljaška miesta u Brodjanih i Koški. Plata za svako mjesto 315 for. stan, 12 hvatij drva, 2 rali oranice i ovelik vrt. Molbenice, namienjene presv. g. barunu Prandau, šalju se u Valpovo do 20 rujna školsko-kotarskomu nadziratelstvu na ime preč. g. Franje Tâgliebera.

— Za učiteljsko i orguljaško mjesto u Šestinah. Plata: 315 for., stan, vrt, 15 hv. drva za učitelja i školu. Molbenice šalju se preč., g. Stjepanu Matkoviću. kanoniku, namj. podarcidjakonu i župniku u Zagrebu do konca kolovoza.

— Za učiteljsko i orguljaško mjesto u Jesenju. Plata: 315 for., drvarine 30 for., stan, za čišćenje škole 6 for. uz manje školarske dohodke. Molbenice šalju se preč. g. Petru Rusanu, zač. kanoniku, podjašprištu i župniku u Višnici, do konca kolovoza. (Pošta Ivanec).

— Za učiteljsko i orguljaško mjesto u Komoru. Plata: 315 for., za opetovnicu 25 for., paušala 16 fr., za orguljanje 12 fr., drva 12 hvatij za učitelja i školu, 2 rali zemljišta uz vrtić. Molbenice šalju se veleč. g. Eduardu Finku, podjašprištu i župniku u Radoboju, do konca Kolovoza. (Pošta Krapina.)

Za učiteljsko i orguljaško mjesto u Driveniku, okružju vinodolskom natječaj do zadnjega kolovoza. Plata: od občine 262 f. 50 n., iz zaklade kameralne 52 f. 50 n, drva bez takse 12 i pol hvata; za dovoz kojih daje občina 70 for.; paušala 20 fr.; a za orguljanje u župnoj crkvi 50 forintij; stan i 190 □° vrta. Molbeniee, namienjene občini driveničkoj, šalju se veleč. g. Ivanu Urpani-u, podjašprištu i okr. šk. nadziratelju kod sv. Jelene u Zagorju, poštom kroz Crkvenicu u Vinodolu.

Gospodi dužnikom.

— Samo onim prestajemo pošiljati list, koji nam duguju za g. 1870 i natrag Ljetošnje dužnike možemo pričekati. Pamtite si gospodo: lanjskih samo dužnika brojimo 354; množite to trima, pak sudite: tko plaća troškove?

Uredjuje ga vlastnik **Skender Fabković**.

Tiska ga **Dragutin Albrecht**.

Digitized by Google

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku.

NAPREDAK.

Ciena mu je 2 st. 50 nč. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Br. 13. U Zagrebu 1. rujna 1871. **Tečaj XII.**

Prva obća hrvatska učiteljska skupština.

(Predskupština dne 22. kolovoza).

Dužnost nam nalaže, da barem u jezgri saobćimo štov. čitateljstvu djelovanje prve hrvatske učiteljske skupštine.

Uslied poslovnoga rada sastalo se skoro sve učiteljstvo dne 22. kolovoza u 8 satij na večer u skupštinskoj dvorani kao u predskupštinu, da odluči koja će se pitanja u javnih skupštinah pretresat, da se prihvati poslovni red i da se onda izabere častničtvo za skupštinu.

Predsjednik centralnoga odbora g. Ivan Filipović pozdravio je krasnim govorom skupštinu, koja mu se živahnim „živio“ srdačno i uzhićeno odazvala. Na to pozvao je predsjednik izvjestitelja centralnoga odbora, g. Skendera Fabkovića, da obrazloži, koja bi se pitanja mogla u prvoj našoj skupštini u pretres uzeti. Izvjestitelj, stupiv na govornicu, začeo je vršiti svoj zadatak ovim:

Slavna skupštino! Dana 12. Travnja t. g. sastao se bio centralni odbor u to, da sastavi i ustanovi poslovni red, za I. hrvatsku učiteljsku skupštinu. Taj poslovni red poznat je dobro slavnoj skupštini iz 4. broja „Vjestnika“.

Paragrafom 5. istoga poslovnoga reda izabire si centralni odbor izvjestitelja, komu je u predskupštini prosborit o pitanjih, što jih je odlučio centralni odbor preporučit slavnoj skupštini za odobrenje. Centralni odbor izabra za takova mene; s toga molim, da me slavna skupština strpljivo uslišati izvolji.

Svaka zamisao treba da ima svoje stanovište, svoj stalan temelj. Treba dakle da ima i toli uzvišena zamisao, košto je naša, — takodjer svoj stalan, svoj stanovit temelj.

Glavni je posao I. hrvatske učiteljske skupštine svakako taj: da prosbori o **školstvu u obće**, da izreče koju o **sebi samom** kano prvomu faktoru školarstva, da omjeri učiteljstvo **sebe** s-raznimi **drugimi faktori**, bez kojih opet nije prave sveze, pravoga djelovanja.

Centralnomu odboru prvom bijaše brigom, da položi djelovanju našemu čvrsto stanovište; s-toga upravo sastao se on 1. Ožujka, pak po zrelu razmišljanju izrekao ovo načelo: da se u obćih naših skupštinah imaju pretresivat, ustanovljivat samo glavna načela, skustvom i znanošću osvjetlana, na kojih se pučka škola i obuka ima osnivat i razvijat.

Gospodo! ovo načelo izrekosmo, ovo i obielodanismo, da se svaki član skupštine naše po njem ravnati uzmogne. Proti ovomu obćemu načelu nije dobio centralni odbor protivnih, obrazloženih mnienja. Ovo je dakle temelj viećanju našemu.

S-razloga, što nas mnoga i mnoga tište; s-razloga, što više očiju vidi više, zaključio bijaše centralni odbor, da se ima pozvat ukupno učiteljstvo naše, da se zamisli u potrebоće naše, da si svaki nacrta pitanja, koja scieni nuždnim da se javno pretresu, a takova da pošalje do 30. Travnja centralnomu odboru.

Centralnomu odboru stiglo je u istinu mnogo raznih i više želja, mnogo pitanja uz želju, da se o njih vieća.

Centralnomu odboru bijaše dužnost sva ova pitanja proučit, sastavit, složit i kao u liepoj cjelini, liepoj jezgri slavnomu obćinstvu u skupštini prikazat. — To je sve centralni odbor učinio a mene odredio da to izvedem. I začinjem to.

Slavno skupštino! S-gomile pitanja, što nam stigoše u Zagreb, uvidja se u obće:

1. da se naše učiteljstvo liepo zamislilo, da poznava **potrebоće školske**, da umie uvažit **dostojanstvo svoje, prava svoja** ali i sveti **dužnosti svoje**. Centralnomu odboru osobito je godila ova svjestnost.

2. Stiglo nam je i nekoliko manje važnih pitanja, nu, jer su takove naravi, da zàsada nemogu smetati niti uzgoju, niti obuci, niti položaju učiteljskomu, to jih je centralni odbor namienio budućim skupštinam.

Imajuć dakle centralni odbor u misli načelna, najbitnija pitanja, pak u uvjerenju, da nam nije ova naša I. skupština ujedno i zadnjom, već da ćemo se, ako Bog da i naša učiteljska sviest, i na godinu ma gdje sastati,

Digitized by Google

pak uz glavnija pitanja latiti se i manje važnih: to si je centralni odbor sa svih mnogobrojnih izabrao njih 12, u kojih se nalazi i množina drugih, što se imaju predložiti sl. skupštini za viećanje.

Broj 6. Viestnika raznio je cielom domovinom i izvan nje ovo 12 pitanja. (Čitaju se sva.)

Gospodo! Dvanajst je ovdje obsežnih, jezgrovitih pitanja, kojimi se morao svakoga vâs pojedinca baviti bistar vam duh, koja su se morala kosnuti svakoga vas vrućega, rodoljubivoga hrvatskoga srdca.

Kad bi se imalo o svih ovih viećat u odredjena nam ova tri dana, znadem, da vas već i sada svaki mora da izrekne: to je nemoguće.

Ako to, onda nije druge, van, da evo sada sbiljno razmislimo i zaključimo: koja sve da proglasimo za najnuždnija, o kojih se jedino ima viećat u skupštini našoj?

U podpunu dakle uvjerenju, da je nemoguće svih ovo 12 pitanja riešiti za ova tri nam odredjena dana, čast mi je predložiti slav. skupštini u ime centralnoga odbora:

1. da se samo 4 prva pitanja podnesu za pretresivanje i odobrenje I. općoj hrvatskoj učiteljskoj skupštini;

2. da se pitanja 6, 7, 8, 9 prenesu za buduću obću skupštinu, do koje imati ćemo svi dovolje vremena i potanje razmišljati i obširnije o njih govorit u novinah;

3. ako nam preteče vremena, da riešimo i pitanje 5;

4. pitanja 10 i 11 već su sakrivena u 3 i 4tom, a ono 12 da je suvišno. Evo i dokâza.

Dokazat svrhu školi, uredit njezine vanjske odnošaje, zaisto je najprečji, temeljni zadatak naš. A da je ovo pitanje ujedno obilato, obsežno; da se zanj hoće i vremena, to ima danas svaki nas znati.

U njem su zaista medju ostalimi i ova: čija je škola? tko ju podiže i uzdržava? tko ju pazi mahomice, tko li dalje? koj obseg ima pojedina vlast? kojim si putem može potražit učitelj oskvrnjeno si možda pravo, dosjanstvo? itd. itd. itd.

Mislim, da se ova i ostala još podpuno rieše, hoće se vremena; s-toga valja da se u ovo osebito zamislimo.

Drugim pitanjem ima se urediti nutarnje ustrojstvo škola.

Tuj nam je izreć po našem mnienju: što se sve ima učiti? na što ponajviše paziti kod obučavanja? dokazati i obseg gradiva; kako se ima razdieliti škola? kako ima da bude sadržaj knjiga, kojim pravopisom da se ove pišu? Uzeti nam je obzir na trajanje učevnih satova; dokazati, tkod je odgovoran za školu itd. itd.

Pitanje treće, buduć je u savezu s-uredjenjem narodnjih škola, može se spojiti s-drugim i riešiti, bude li kada.

Pitanje četvrto, toli važno i zamašno, može imati uza se ona 10 i 11, a pitanje 12 ima posve izostati s-razloga, što se već i u samom zakonu školskom, tićućem se preustrojenja škola u Granici, veli, da ostaju pod obstojećimi zakoni graničarskimi sve donle, dok se gradjanska nam domovina posve na ustavnu nepreustroji.

Gospodo! Četvrto je pitanje ono, u kom se kao jezgri nalaze mnogobrojna ona, što jih je centralni odbor sa svih strana, razno sastavljena primio.

Pak i nije šala zamisliti se što sbilnije u svoja prava, u svoje dužnosti; nije šala pomisliti si: koja je krivnja neimati, neuživati dobra uz savjestno vršenje dužnostij svojih, pak naopak: koji je grieh, uživaš li dopitana ti dobra i prava, a nevršiš svojih dužnostij! —

Jer u istinu, iz kratkoga onoga pitanja razvijaju se premnoga, a da se samo kano bljeskom prikažu neka, velim, govorit nam je i dokazat:

1. da je dužnost učitelja sve svoje sile posvećivati sreći djece svoje; da mora savjestno i horno obučavati.

2. da mu je obučavat po načelih razumne pedagogije.

3. Da mu se djelovanje razvija, da prelazi u kuću, obitelj, obćinu, domovinu, dà na čovječanstvo.

4. Da sâm nezaostaje, već uviek napreduje u znanju i svih dobrinjah.

5. Da se svagdje prikazuje kano muž, dostojan svojega uzvišenoga zvanja, kano muž značajan, čvrst i jak u dobru, ne pako kano gmaz, plaz i pripuz — možda za kakovu neznatnu jabuku, kakov neizkren usmjeh, pogladac itd.

Ali usupor tomu, — svim se pravom zahtieva, da ga

1. obćina tako smjesti, tako plaća, hrani i oda zla brani, da nebude prisiljen nedostojnim po se načinom krušca si služiti;

2. da se obćine i država svojski pobrinu nesamo za njegove starije i iznemogle dane, već da mu budu jamačnim okriljem i dječici i supruzi;

3. da se učitelj slobodno kreće kod izbora pomoćnih knjiga i drugih učila; da bude slobodan u načinu svoga obučavanja; da mu nesudi i neprosudjuje duševnoga râda onaj, koj o tom niti pojma nejma;

4. da se razlikuje svaki pred zakonom kano učitelj u školi, pak kano slobodan gradjanin, prema tomu da mu sudi za svaki taj slučaj svoj sud itd. itd.

Gospodo! Naveo sam s-ovoga glavnoga pitanja više njih, a to su takova, koja si je do danas svaki misleći duh nesamo predložiti, već i riešiti imao; s-toga vidite, da sam imao razloga mahom s-početka izreći: cent. je odbor tvrda uvjerenja, da su prva 4 pitanja najvažnija, da se u njih nalazi veoma mnogo i drugih, pak da su jedino ona prikladna da se o njih u I. našoj skupštini razpravlja, vieća i zaključuje.

Da sve ujedno zaogrnem, čast mi je kano izvjestitelja cent. odbora slavnoj skupštini predložiti:

1. da se 4 prva pitanja uzmu u pretres;

Digitized by Google

2. da se pitanje 5 uvaži, ako bude kada;

3. da se pitanja 6, 7, 8, 9 prenesu na buduću obću skupštinu.

4. da se pitanja 10 i 11 spoje s trećim i četvrtim, a ono 12 da se spusti.

Slavna skupšino! S-razloga, što se znade, da se srctila šačica patuljaka proti svetoj nakani našoj, proti obće poznatoj želji učiteljstva hrvatkoga, dužnost mi je evo ovdje očito izreći i ovu.

Centralui odbor, mila braćo! treba scieniti kano ovlašćeno tielo, kojemu jedinomu pripada pravo predlagat pitanja. Centralni odbor podnio je ovo 12 pitanja i visokoj našoj vladi na znanje; visoka vlada primila je takova bez primetbe; s-toga velim, da nam se je samo ovih držati.

Nemanje dužnost mi je pripomenut i to, da stojimo na stanovištu ustavnosti; da shvaćamo svi, što je slobodna uprava, autonomija obćina u obće, dakle autonomija seoskih obćina, manjih ili većih gradova.

U uvjerenju, da sam dovoljno obrazložio osebitu silu i važnost četirijuh prvih pitanja, molim sl. skupštinu, da bi uzračila ista prisvojiti i zaključiti, da se složno i posvemašno poprimu za razpravljanje i viećanje, namienjeno prvoj obćoj hrvatskoj učiteljskoj skupštini.

Četiri prva poznata nam pitanja prisvojila si složno i posvemašno skupština.

Na predlog predsjednika cent. odbora g. Filipovića, čitao je izvjestitelj poslovni red, što ga takodjer skupština posve složno odobrila.

Naravlju istoga poslovnoga reda, sada već prihvaćenoga, bira se častničtvo za skupštinu. Na predlog izvjestitelja cent. odbora izabra si skupština uz burno odobrenje za predsjednika g. Ivana Filipovića, za podpredsjednike: gg. Mijata Stojanovića, nadučitelja iz Zemuna, i Stipana Buzolića, ravnatelja preparandije arbanaške tik Zadra. Za bilježnike gg. Antunu Truheljku, Andriju Kneževića i Stipana Devića. Za redatelje gg. Ivkanca, Kutena, Klobučara, Irgolića, Kobalia i Cunića.

Kon se bio g. izabrani predsjednik u kratko zahvalio za tolik odlikovanje, skupština se tim završila.

(I. sjednica 23. Kolovoza.)

Horno u 9 satij rano otvorila se sjednica pjevanjem hrvatske hymne „Bože živi!“ Dvorana dubkom napunjena; visoku vladu zastupa velem. g. Janko Jurković, odjelni tajnik; grad Zagreb predstavlja velem. g. Dragutin Cekuš, gradski načelnik; s lieva i desna drugi zastupnici, najme gg. načelnik smihovski iz Češke Petar Fišer; dr. Miroslav Dites, dr. Gerstman, zastupnik družtva pedagogijskoga u Lavovi, Soumar i dr. Jirčák, zastupnici grada Jičina; Mašek, predstavljajući češku učit. skupštinu; Praprotnik iz Ljubljane u ime slovenskih učitelja.

Za pjevanjem hymne stupio na govornicu izvjestitelj cent. odbora, g. Sk. Fabković, te je pozdravio ekupštinu ovimi riečmi:

Slavna skupštino!
Mila braćo i sudrugovi!

Svaki nâs uči u školi: da se neke sile — srodne si naravi — odbijaju, da se netrpe, da se kao proganjaju, niti se mogu same sobom sljubiti, svezati; naprotiv pako, one protivne si i suporne naravi, da se privlače, da se sljube i grle. Tuj si je kao narav zaigrala; tuj ti mora čovjek popostati, pak se i zamisliti.

Sviet duševni, sviet misleći i čustvujući kao da se tuče s prijašnjim; jer, komu nije poznato, da se samo pravi sokol odazivlje sokolu, da se u svakom plemenitom rádu hrabre i sokole; komu nije poznato, da se iskrena samo braća na junačke grudi pritišču te se pitaju za junačko zdravlje; da se čiste i zdrave misli i grle i ljube; da se jedino čisti djevičanski dusi, prolietajući širim svietom munjevnom brzinom, svagdje mahomice na svakom sukobišću prepoznavaju, pozdravljaju, sklapljaju, da si zametak polažu, rastu te se brče, da radjaju rodu svomu i čovječanstvu sve to zdravijih plodova u nakani, da se što bržje i uspješnije prikažu svietu: istina, pravo i krasa, kroz ove pako sreća i blagostanje narodom?

Mila braćo! Kud će suza nego na oko; kud će pobro, neg svom pobratimu? —

Kadno smo vas bratimski pozvali, da se zamislite u toli uzvišeni zadatak naš, u toli nuždno vidanje bolestnoga našega školarstva; kada smo vam izjavili, da želimo imati ukupno učiteljstvo mile nam domovine sakupljeno u matici svojoj, u drevnom Zagrebu: onda već bijasmo toli stalna, toli stanovita uvjerenja, da nekličemo u vjetar, već u svjestno i rodoljubivo srdce hrvatskoga učiteljstva, koje je pripravno zamislit se u rane svoje, koje je i sklono ohotno se odazvati bratimskomu našemu pozivu. —

I nuto! sa svih strana mile nam domovine stizali nam srdačni pozdravi, stizale ponuke i hrabrenja, da bez straha smiono izvadjajmo nakane svoje, namienjene dobru svojemu i preobraženju škola svojih.

Braćo mila! Nejma ljepše, nejma ugodnije putniku mornaru, zaputivšemu se pučinom morskom u daleke strane svieta, što je ona, kada vidi da nije na brodu osamljen, već mu sva čeljad složna i naokupu, sva spremna nesamo podviknuti „jedan za sve, svi za jednoga“, već to isto učiniti; nejma pônj milije, što je ona, kada vidi svojima očima, da su mu vjetrovi povoljni, da mu se morje vazda ugodno bâvi, a sve morske sablazni, sva njegova strašila, daleko da od njega bježe.

Digitized by Google

Centralni odbor onaj je putnik; vi ste složna ona čeljad morska, vi oni povoljni vjetrovi, a neprijatelji naši naliče onim morskim sablaznim, onim strašilom.

Nije prilike u tako svetčanu piru, štono ga naumismo u Zagrebu pirovati, biti samu, bez krvi svoje, bez koljena svoga i bez Koljenovića!

I pozvasmo si u pir jednokrvnu braću prekodunajsku iz Bačke i Banata; pozvasmo si braću prekosavsku Srbijance; podviknusmo Gori Crnoj i njezinim sivim sokolovom; zatrubismo Matici Hrvatske, kršnoj Dalmaciji; zaletismo se medju svjestne Slovince, koje u naručju ima Kranjska i Štajer; preskočismo množinu i gôra i vôda, pak eno nas u Čehiji drevnoj, eno u Moravi staroslavnoj, gdjeno nam se prije tisuću godina pisalo slovo božje slovinskim znamenom, slovinskom besjedom; srdce nas bacilo u junačku Halič, u zemlju krvcom natopljenu, u zemlju velim, koje sinovi spremni su vazda boriti se za dobrinje, za slobodu svetu i mačem u ruci, i perom po artiji bieloj; dà, braćo mila! glas trublje naše odzovnuo se iz zemlje svete, iz zemlje sretne i slobodne, iz junačke Švice; — nemanje iz Njemačke velje odzovnuo se nam duhom svojim, bodreć nas na posao, na sveti naš râd. A kada si pomislim, da nam se i velika Rusija odazvala liepom svojom sbirkom učîla, pak onda i to, da ima i slavnih Franceza duhom svojim medju nami: to nam onda, mila braćo i sudruzi, nije druge, van ponosno uzkliknuti: zaista, ne pet, već devet desetina prosvještene Evrope znade, da je danas u matici hrvatske velja čast, veliki pir; da je najme: „prva hrvatska učiteljska skupština.“ Pak, da ga ništa više nestvorismo, nego samo to, što se u brk gledamo i za junačko pitamo zdravlje: dovolje ga učinismo.

Uz ovo blago čustvo šta mi je sada učiniti, ako ne iz dubljine srdca svoga, iz dubljine srdaca centralnoga odbora svim Vam ovdje liepo sakupljenim podviknuti:

Dobro nam došli mila braćo učitelji, iz gradjanske i vojničke Hrvatske i Slavonije! U dobri Vas čas ovdje, mîla krvi hrvatska iz koljevke prastare Dalmacije! Dobro nam došli, braćo i mili sudrugovi iz Bačke, Banata i slobodne Srbije! Mili i ugodni Vam bili danci medju nami — dični Vi sokolovi iz Gore Crne, sokolovi velim dični, koji pišete stotine godina mačem a sûhim prahom posipavate pismo — za slobodu svoju! — I vi braćo Slovinci, i Vi hrabri boritelji za slobodu i narodnost svoju, Vi Česi i Poljaci, da ste nam živi i veseli medju nami! Pak i Vam Niemcem, koji krećete čistom stazom, koji bez strasti tumačite, što je istina, pravo i krasno, i Vam podvikujem, jer mislite i Vi na nas: Živili!

Mila braćo! Toli liepo sučustvo, za svetu našu stvar hrabri nas u toliko, da već unapried predvidjamo prekrasan plod svih svojih trudova; s toga nepreostaje mi drugo, van, da Vam u ime centralnoga odbora jošte jednom od srdca podviknem: Dobro nam došli! Živili!

Saborisanje prve skupštine česko-slavenskih učitelja

u Zlatnom Pragu 30. 31. kol. i 1. 2. rujna 1870.

(Dalje.)

Jedni vele: dajte jim novac u šake, da se uče s malim šteditи. Druge će opet: za Boga, toga ne! Oni su mladi, neskusni, pak neznaju čuvati novaca; inimi riečmi: nedavajte jim novca, jer su se mnogi njim porezali; učite se plivat, al nejdite u vodu.

Ovi špikulanti, da upravo ovi samoživci ustrajali su učiteljska sjemeništa, u kojih bi imali živjeti pripravnici ujedno, da za znatan novac zlo tamo živu; da jih tamo pitaju patentiranimi istinami; da se tamo uče poznavat, šta je to: farizejstvo, uhodarstvo i mnogi drugi gad. Ali, u koga su bolje oči, taj je mogao čitati ova, da jih tamo kane odgojiti posve po svoju, na svoju ruku, da budu samo sliepa orudja za djela i čine, za koje bi se prečesto stidjeti morali u javnosti.

U svećeničkih sjemeništih ima pripomagat odlučenost od griešnoga svieta, da se pripitomi i ukroti u mladencih griešni Adam; ali, da ovaj griešni Adam kašnje sukne i buhne velikom jarošću i žestinom, pak da se u puku kužnimi škandali prikazuje, o tom bi rado mučali ovi celibatari. Kada se ukine bezženstvo popova, onda budu suvišna sjemeništa, onda će se liepo i krasno bogoslovci u krugu obiteljskom učiti. (Ovako se govori u Pragu; ovako govori oduševljeni katolik, pop Škoda. Ured.)

Pak u istinu, ja nemogu da shvatim ovu: zašto da bi se morali obučavati budući učitelji u takovoj osamjelosti svieta? zašto jim se odreći sve one ugladjenosti, što ju mogu postići obćenjem s naobraženimi osobami?

Prije nekoliko godina ustrojila su dva visoko postavljena muža ovakovo učiteljsko gajbište za česko učit. pripravničtvo u Pragu. To vam je bila liepa slika ove ruke gajbîšta! Čudne li divote, da ga budu poslali na izložbu u Pariz! Pohižtvo se pokupovalo stranom za one novce, što jih imalo one godine porazdieliti medju pripravnike; čovjek, zanatom krojač, bijaše kućnim inšpektorom; minula godina, a sva ta ropotarija odniela se na nahižje istoga gajbišta.

Gospodo, mislim vas, koji ste tamo morali dobrovoljno godinu dana proživiti, pitam vas: zar se nesjećate ogavnošću nekom i gnjevom onih koristij, onih slastij, što vam jih prije obećavalo i kojih ste se tamo naužili?

Da vas zapitam: da li biste htjeli opet tamo, bilo to samo na ćedan, evo mi žive glave, da ćete svi u glas: podnipošto, nikada! (I čuju se glasovi: nikada!) Ovakovih gajbišta nedao Bog učiteljstvu, nedao jih družtvu čovječanskomu!

Digitized by Google

Neka se dakle davaju pripravnikom novčane podpore u šake jim, pak ćemo se uvjeriti, da se njom niti jedan u 50 njih neporeže, niti neofuri. (Výborně!)

9. Broj preparandija ravna se prema potrebi obadvijuh narodnosti krune češke.

10. Škole za naobražavanje učiteljica treba da imaju ista načela, što jih i one za učitelje.

Čujmo i u tom dičnoga popa učitelja Škodu!

Djevojče treba za domaći i obitelski život drugih znanja, nego dječak za zanate i gospodarstvo. U ćudnoj naravi imaju žene nekoje druge, nekoje svoje crte i drugu žicu, nego li muž; preosjetljivo, prećutljivo djevojče naginje na mnoge pokluzice, pogrieške, proti kojim dječačkim badava bi se bojevalo; za obučavanje i odgojivanje djevojaka hoće se drugi postupak, druga i to mirnija, blažja stega, nego za dječake. S toga uzimlje se to za znameniti napredak, ako se diele djevojačke škole od dječačkih.

Za ove djevojačke škole hoće se svjetovnih učiteljica, podnipošto pako opatica, koje živuć osamljene i od svieta odlučene, pak imajuć o praktičnom životu ostarela načela i nazore, osebito zaudarajuće pietismom, i nejmajuć dovoljnjega skustva za obitelski život, buduć su uza to, — uz malu iznimku — samo pogoniči i gončine njemačke kulture, — mogla bi možda za kloštar odgajati djevojke njemačke, ali za česku domaću družinu, domaći obitelski život, podnipošto i nikada. (Výborně!)

11. Uz svaku preparandiju budi šestorazredna gradjanska škola onoga učevnoga jezika, koj vlada na preparandiji.

12. Preparandije uzdržavaju se zemaljskimi dohodci. Ovaj predlog brani mu veleum Amosa, izrekavši prije 200 godina ovu: „državna vlada dužna se je pobrinuti, da se narod uči i vježba, da to bude javno, da bude badava, zastunj.“

Uz nekoje pripomenke g. Demela, koj u bitnosti nesamo sve odobrava, već stvar još većma začinja krasnimi razlozi, primiše se svi predlozi.

Hoćemo li u Pančevo na skupštinu?

Ovim pitanjem obratiše se tri učitelja na „Pančevca“ poslanicom svojom iz N. Sada od 24. Srpnja po starom koledaru, pak odgovaraju ovako.

Hoćemo! — Moramo baš u ovih naših okolnostih na skupštinu, jer što misle braća naša učitelji pančevački i zemunski, to bar za sada svi misliti, svi prigrliti moramo. Nejma za sada po nas ništa nuždnije, nego: da pokažemo cielomu srbskomu svietu pak i onoj gospodi na saborskih stolicah, koja nas nepoznaju — što smo narodu, što li narod nam i kakova smo činjenica narodu; — da pokažemo da smo si svjestni, da svjestno shvaćamo vrieme u kom živimo; a napokon, pokažemo da znademo braniti i uvažavati to najsvetije pravo čovječansko: „slobodu“.

Kad bi mi na današnjih okolnostih bili ravnodušni pram svemu što se o nas — a bez nas — na račun naroda čini, to bi sami sebi podpisali svjedočanstvo, kakovim nas pojedina gospoda označuju. Borbe dakle nikako izbjegavati netreba, pa ma koliko žrtve bilo, jer u borbi mora da bude i žrtava! Zar je sladje biti moralnim robom i tudjim sliepim orudjem, nego boreć se za najsvetiju ideju i crnu koru hljeba jesti; možemo li mi dandanas, — kada se najviše o školi govori i radi, — ravnodušni ostati, a vidimo još da je škola u najhudjem stanju, učitelju se pako kano glavnomu faktoru u školi — silom ubija dostojanstvo čovjeka i da nam se sloboda sve na užje svadja, upotrebljujuć nas silom za sredstva, kojimi se ima pridržati sredovjećna glupost; — kada sve to vidimo, onda moramo potražiti sredstva, da svojim, ma za sada nemjerodavnim, glasom toj nasilnoj struji moralna odpora damo.

Svi učitelji moramo neprestano trašiti reorganisaciju same sisteme školske, i na osnovu iste nezavisnost školi i učitelju od druge koje struke i njezinih radnika; mi moramo vječitu borbu voditi za sreću naroda svoga, koji je tolikom glupušću daleko u blato pritišnjen.

Napried već znamo, da će opet naš glas i s ove skupštine ostati glasom vapijućega u pustinji; nu to ništa nečini; mi i onako moramo jednom iznieti u potanjih crtah: što hoćemo i kakovim pravcem radeć — želimo potrebi i zahtjevu odgovarati, — a to ćemo najbolje moći ovom skupštinom uraditi, pak što nas više bude na skupštini, biti će tvrdji izraz učiteljske sviesti.

Još jednom na završetku mećemo ovu skupštinu svoj braći na srdce, jer smo uvjereni, da svaki brat želi sreće svomu narodu, kojoj ga samo prava prosvjeta dovezti može.

Blagi zraci prosvjete obasjati će narod naš samo školom, školom nezavisnom; zato dodjimo na skupštinu, pak negledjimo na gdjekoju grku pilulu, koju nam je pored bude zasluge progutati sbog te žrtve, koja nas čeka, dok u Pančevo dodjemo; imajmo samo na umu, da to činimo za najuzvišeniju misao, za sreću svoga naroda i za ljepšu mu budućnost. —

S ovoga vidimo, da bude ipak u Pančevu skupština učitelja banatskih. Dao Bog, te si dogovorom povoljno rieše zadatke svoje.

Lieči, ako možeš.

Dodje na sud čovjek sav oderan, smrcvaren, sav izobražen. Hoće da pripovieda tko ga je tako snestvorio; ali će na to sudac: šuti, — štuj ime svoga neprijatelja. Pomozi si sada!

Digitized by Google

Uvukle se u občinsku djecu razne zloće: ono dobrînja, ono svetih nevinostij, što jih djeca od naravi imadu, košto su: iskrenost, otvorenost, blagi usmjeh, naivna šala, osebita naklonost k-roditeljem si itd. sve pomalo ponestaje, pak se opaža, da djeca mnoga i mnoga tajkaju, da znadu i lagnuti, da negledaju u oči nikomu, da su snuždena, da pod silu čine što se zapovieda, da od roditelja si i bježe, što više, da u kućah ponestaje roditeljskih novaca itd.

Roditelji, čitavo selo išlo je tragom sve do izvora kužnoga onoga vrela, kojim djeca pojeć se njim postaju sve to gorja, sve to grešnija. Hoće da se potuže, al jim sud podvikuje: tiho, niti mukac! Jer inače —.

Eno, koliko je učitelja, kojim se prečesto očita krivda čini to u četiri oka, to javno, pače i pred samom njegovom školskom mladežju!

Nevelim osôba, koje tako postupaju, već pitam vas sve učitelje; pitam občinare: neodgovara li se učitelju, tražećemu svoju platu: ako vam nije po volji tako, a vi se zahvalite.

Nije li istina, da se na ispitu pozivlju naumice, navlaš i hotomice ona djeca, koja nisu u godini po 20—30 putij u školi, pak s razloga, što ništa neznaju, očito se veli pred djecom i roditelji: evo vam vašega učitelja! Kakova djeca, takov učitelj?!

Nije li istina, da školski poglavar druge ruke očito pred djecom i drugim občinstvom za ispita viče i psuje, što se i seoskoj djeci uz varošku tumače štiva prirodopisna, siloslovna, zemljopisna itd. — rekši: toga netreba da znade seljanče, prosti muž?

Nije li istina, da ti poglavar, i to druge ruke, viče i psuju, da djeca ružno pišu i nedobro prepisuju štiva iz knjige. Al, kad učitelj veli, da se gospodin izvolji umiriti, jer to nisu četvrtoškolci, već prvoškolci, a za prvi razred dobro pišu, i onda ti se opet veli: i za taj razred pišu zlo!

Pak se prituži! Komu? Višjoj vlasti; komu još? Javnosti.

Žalostno je izreći, al je istina: nesmim.

Molim vas, barem ovo tiskajte, jer barem ovim nevriedjaju se osebe, već nepoznatih vam osôba čini.

K—č.

Ako je to istina, da nejma u ustavnoj kraljevini našoj slobodne pritužbe i priziva, onda je to žalostno. Mi samo znademo toliko, da nejma u nijednoj državi osobe, niti same ovjenčane, počini li ovaj velik prestupak, koju nebi bilo slobodno prijaviti višjemu poglavarstvu poradi učenjene nepravde bud komu. Druga je opet ova: kako se kroji sud, kada se pru dvojica, trojica li nejednake veličine?

Zakoni izriču: pred sudom smo pri jednaci; ali vršitelji zakona znadu kadkada izreći i ovako: jesu li svi prsti jednaci? Veliš onda: nisu! Pak onda? Onda se tješi ovom: u sud se ide suhih očiju, iz njega suznih. Ako ti ova nevalja, utješi se ovom: vidi Bog, ali ljudi nečuju.

Uredničtvo.

Ficus indica (indijska smokva).

Ficus indica, kako ju imenuje Linné, jest rod Rhizophore, imenuju ga i „Banian".

Banian nalazi se na obalah rieke Narbudde te je ujedno najčudnovatijih vlastitostij u bilinstvu cielog Hindostana. U ovom podneblju, kojemu premac neznam gdje je, živi Banian, krasno to drvo u veliko, negubeć nikada zelenila si, čineć tako guste šume, da jih sunčani traci probušiti nemogu. Stablo Baniana debelo je, lišce na dugih držcih veliko je a liepe zelene boje. Sjemeni držci gusto su natrpani a plod malen. Iz stabla curi neki mliečni sok na sve strane, koj daje elastičnu smolu; lišće sadržava takodjer taj sok a stanovnici jedu ga kvašena. Veoma čudnovato je kod Baniana to, što mu skoro nije moći granica označiti, uzdržava bo se i razprostire tako silno, da bismo mogli reći: To je jedini naravni produkt, što imajuć vegetabilni život, nije podvržen gnjiloći. Dadoše mu još ime „Burr". Razprostire se na sliedeći način:

Stablo pušća mnogo grana a ove spušćaju tanke niti poput slaka bez lišća, koje oboriv se na tlo, dohvate ga te puste korenje. Ovo za kratko opet naraste i radi to isto, dočim to uvieke bez prestanka tako biva. Tako naraste od jednog stabla, koje je otcem mnogih sada novih stabala, ciela šuma, koja se sveudilj razprostire, doklegod to dopušća prostor zemljišta. Plodom hrani se silan broj opica i raznih ptica.

Stanovnici Hindostana veoma ljube to drvo, pače ga obožavaju. Pod liepom mu sjenom obavljaju svoje svečanosti i bogoslužja; pod njim žrtvuju bogovom, odnosno i samomu Banianu na slavu a često sprovadjaju tamo ugodne čase za svojih raznovrstnih igara i zabava. Divne li ruke Tvorca!

Gj. G—r—.

Priuka. Vježbanja. Domaće zadaće, vriednost jim i ograničenje.

Po Dr. L. Kellneru.*

Budući je pučka škola nesamo učilište nego i odgojilište, naučajuć dakle i odgojivamo, mora učitelj rukovoditi volju djeteta i jačati ju priukom i vježbom. Tom ćemo sgodom spomenuti i domaće zadaće. Lahko zamieniš priuku vještbom ili obratno, jer obadvie zahtievaju da opetuješ nešto, te se samo u tom

* Dr. L. Kellner čuven je pedagog, nu necieni ga u obće učiteljstvo, jer je i on slabo cienio učiteljstvo. U svakom žitu imade kukolja, a tako ima i medju učiteljstvom ljudij, koji bi odobravali, i §. 98. u Kellnerovoj „Volksschulkunde". Nu takovi su ljudi „školski neprijatelji", prem se nazivaju „školski prijatelji."

Digitized by Google

razlikuje vježba od priuke, što treba onaj predbježna znanja; jer posve je neravno, da se u onom vježbati nije moći, o čem čovjek ni pojma nejma. Kaošto priukom tako se i vježbom postigne lahkoća u djelovanju samo, što se priučaš ćudorednoj, a vježbaš u umnoj radnji. Djetetu se više putij nalaže nešto činiti bez da mu se kaže uzrok zašto to čini, nu ono će to tim radje činiti, čim će više uvidjeti koli koristno djeluju na njega posljedice izvršivanja dužnosti svoje. N. p. Ono mora čisto i uredno u svakom svom poslu biti, bez da zna zašto (prem mu se to lahko kaže). Ono si misli: dosta bi bilo zadaću dobro izraditi pak bila inače kakova mu drago. Priučiv se pako čistoći i redu, obljubiti će to, te će i samo uvidjati, koli je ružno gledati zadaću zamrljanu, a kako je oku ugodno, ako je zadaćnica čista. — Naravno, bude li učitelj odveć strog, to će ta strogost priečiti veselo djelovanje, te ako mu se i djeca priuče kojemu djelovanju, to ta priuka nebude nikada vesela ni naravna. Nevalja takodjer biti odveć blag, tim bo se samo podupire mlitavost, pospanost i lahkoumnost u radnji. Odveć blagim postupanjem nebude si diete nikada svjestno svojoj moći. — Da se u čem uvježbaš, treba ti, kako već rekoh, isto znati. Vježba je važna u gojitbi, jer njom postignemo lahkoću u djelovanju, ali se nesmi zaboraviti, da to djelovanje mora biti veselo i zadovoljno. Koliko učitelja grieši u tom, što se odveć naukom žure, sve što se je god učilo, mora se opetovati tako dugo, dok djeca u tom nebudu vješta. A što se postigne takovom žurbom? Bogme, ništa dobra, jer djeca nesamo da budu nepazljiva na daljni nauk, nego se budu u svem popikavala, u svem zanašala na učitelja, te u ničem pokazivala srdčanosti.* Samo ono bude diete rado ponavljalo, samo se ono nebude brzo i lahko izpušilo s glave, što je diete dobro naučilo i u čem je vješto.

Sada pako nešto o domaćih zadaća. Domaćim je zadaćam svrha, da diete ili ono što mu je nepoznato t. j. ono što nezna nauči, ili da naučeno bolje upamti; dakle opetuje, ili napokon, da u onom što je već naučilo i opetovalo jošte vještije bude, dakle se vježba.

Pučka škola polaže temelj životu, ona dakle mora nastojati i nastoji, da diete ono što uči izbilja znade i u tom se vježba. Ona obrazuje ćut i um djeteta tako, da ona to izvršuje i tim se služi. S toga se vidi, da domaće zadaće, kojim je svrha, da se diete nešto nova, nešto nepoznata nauči, mogu skoro sasma izostati u pučkoj školi, jer bi takovimi zadaćami bila prekoračena svrha i djelokrug pučke škole. Jedini je katekizam, koj se (kako je sada priredjen) na pamet učiti mora. Istina bog, imade učitelja, koji sve ono što bi inače morali predavanjem, te marljivim opetovanjem naučiti djecu, rad udobnosti davaju učiti na pamet, te namjsto da uče oni, muče.* Takav se učitelj zadovoljuje, ako mu djeca crticu s bibličke poviesti nauče na pamet, a niti nesanja, da bi to valjalo živo pripoviedati, pak pitati i razložiti. Isto biva i kod tako-zvanoga „jedankrat jedan“, kojega učitelji radje uče mehanički, nego li da ga pred djecom ravijaju. Učitelj mora svoje djelovanje tako udesiti, da svaki nauk djeci živom riečju predstavi, razloži i da se djeca tim načinom s naukom sprijatelje. Nikada nesmi učitelj toliko učiti, da bi svu nadu postavljao na domaću marljivost. U kojoj je to školi, ta je prekoračila granicu zadaće pučke škole, najviše se pako u tom grieši kod stvarne obuke. Ta sav nam je naak ovako i onako jako ograničen, učimo bar to, što je onako kako treba.

Druga je svrha zadaćam naučeno već opetovati, i to su zadaće koje se rabe u pučkoj školi. Svaki učitelj, koj je svoju dužnost izvršio, koje je sve tumačio i razlagao, imade pravo zahtievati, da djeca ono što su u školi čula, kod kuće opetuju i tim jošte bolje u pameti si učvrste. Svaku nauku, koja je obuzela i um i srdce, mora diete kod kuće opetovanjem jošte bolje upamtiti, da ju tim ponese sa sobom u život u nekom stanovitom obliku i tamo upotrebljuje.

Napokon nam je spomenuti treću svrhu domaćih zadaća t. j. da diete u onom, što se već naučilo i opetovalo, jošte veću vještinu postigne, dakle da se vježba. Vježbanjem treba da se postigne sigurnost u dotičnoj radnji. Samo tada će diete veselo prionuti uz dalji nauk, ako bude u onom što zna posve sigurno. Koliko učitelja grieši tim, što su predavanje zamienili vježbom ili bolje, što su predavajuć mislili da vježbaju. Nemisli, da si sve postignuo, ako si djetetu sto putij pravilo kazao i ono ti ga doslovce opetovalo i znalo na pamet. A jok! upravo u tom si pogriešio, što nisi jaz imedju naučanja i znanja izpunio vježbanjem. Netreba nam sigurno spominjati, da se to proteže osobito na pravopis i računstvo, jer u tih predmetih treba najviše djecu vježbati.

Što u obće kod zadavanja zadaća valja pamtiti, spomenit ćemo u kratko. Učitelj, zadavajuć zadaće domaće, neka pazi na domaće odnošaje, a te valja samo osobito uvažavati na selu. Nadalje, treba u obzir uzeti, da mnoga djeca, kada dodju kući iz škole, moraju obavljati razne kućne poslove, te pomagati roditeljem pribavljati svagdanji krušac, i da bi takvi roditelji — što je posve naravno — jako zamjerali i učitelju, ako bi ovaj raznimi domaćimi zadaćami priečio

* To neka osobito pamte mladji učitelji, jer inače jim brzo dosadi liepo zvanje učiteljsko. O. pr.

* Liepo je ovdje iztaknuo dr. L. Kellner griešku nekojih učitelja, nu zaboravio je, da tim takovi učitelji žele komisiji zamazati i onako kratkovidne oči. E, pak pravo imadu, tim bar pokazuju cielomu svietu, koliko su koristni školski nadziratelji i ravnatelji, koji o pedagogiji i didaktici ni pojma nejmaju. O. pr.

Digitized by Google

djecu u izvršivanju kućnih poslova. Učitelj, kako već rekoh, mora paziti na domaće odnošaje, jer koliko se putij dogodi, da diete nejma nesamo pera, crnila papira, nego ni mjesta na kućnom stolu, da svoju zadaćicu napiše. Na to pako rado zaboravlja mlad učitelj, te onda nepravedno kazni diete, a tim uvriedi nedužno ali jako ćutljivo srdce djeteta i omrazi roditeljem školu i sebe. Bolje će učiniti učitelj, ako u stanovito doba nedaje nikakovih zadaća. Nadalje, neka se učitelj gleda čim više čuvati zadaća, koje su skopčane s troškom, jer koliko ima roditelja, koji moraju od svojih ustiju trgati samo da jim diete ima što treba, a bude li jim odveć troška, izgubiti će volju i ono malo davati, što su do sada davali. Diete se može i na pločici kamenčićem jako dobro vježbati, i nemora uviek zadaće imati na papiru. Ovo sam si liepo zapamtio kano pripravnik.

U obće, učitelj treba da bude jako štedljiv s domaćimi zadaćami, jer bude li jih odveć mnogo zadavao, to će jih diete samo kako tako izraditi ili nit neraditi. A tada treba opet kazne koja samo poremećuje nagnuće djaka prama učitelju i obratno. U školi treba da vlada vedar i veseo duh, a taj se lje kaznom nepostigava. Bolje malo zadaća, pak da su dobro izradjene, nego jih mnogo, pak primati kako god riešene. Pravo veli naša poslovica: „česa je odveć, nije ni s kruhom dobro.“

Iztaknuli smo već prije: domaćim je zadaćam svrha: da učenik naučeno opetuje i u tom se vježba. Posve je pak naravno, da samo ono može učenik opetovati i samo u onom se vježbati, što se je već naučio. Pazite dakle, treba kod zadavanja domaćih zadaća, da se samo ono zadaje, što bude učenik u stanju riešiti bez tudje pomoći. Učitelj mora dobro uvažavati sve i sva kod zadavanja zadaća ako neće, da će ga učenici varati, te tudjom pomoćju zadaće riešavati. Doduše, težko je i dosadno dugo se s djecom zabavljati s jednim poslom, nu ništa zato: čim dulje tim bolje. Tim budu djeca vještija. Ako je to težko, koliko je pak težje djetetu kad imade volju riešiti zadaću, a nezna je riešiti. Diete će možda riešiti takovu zadaću, nu ta rešitba ili je sasma nevaljala, ili je pak prosta prevara. Koliko se putij takovo diete obrati na roditelje, te od njih traži pomoć, a oni će (ako samo mogu) ili pomoći ili ne; ali svakako će si misliti, ili, što je gorje, reći pred djetetom: čemu šaljem diete u školu, zašto plaćam posebnu školarinu, zašto plaćamo učitelja? Zar zato, da nam on djecu ništa neuči, pak da budemo onda jošte sami kod kuće morali biti učitelji itd. Ako otac znade djetetu si pokazati zadaću, to mu ju pokaže, nu kakovim načinom, to si štov. čitatelju lahko predstaviš; a da kod kućnoga naučanja batina najveću ulogu igra, to netrebam spominjati; jer biesa ti se otac stara, kojim načinom to učitelj uči; on pokaže djetetu kako zna, a često se dogadja, da takav otac djetetu krivo pokaže, a ono se krivo nauči. Nezna li pako otac pokazati zadaće djetetu, to ti on stane jošte bolje grditi nesamo školu nego i učitelja. Da pako to nepodiže ugleda učiteljeva, nego ga baš protivno snizuje, može si svatko misliti. Imade roditelja, koji neće djetetu si zadaće pokazati i pomoći izraditi; a što onda? Ej, bože dragi! ono si traži pomoći u kojem svom sudrugu, pak, ako mu se molba i ovdje odbije, a onda brže bolje od koga prepiše. (Konac).

Književnost.

— Didaktika Komenskoga već je gotova, te će se ovih dana razaslati predbrojnikom. Šteta je, što si nisu mnoga gg. predbrojnici u Zagrebu podigla knjige.

— Urednik ovih novina prevadja znamenito djelo: „o njegi tjelesnoga i duševnoga zdravlja školskoga djeteta“. To je opomena za roditelje, učitelje i školske vlasti. Napisao ju profesor dr. Bock.

Natječaji.

Za obrazujućega učitelja na kr. preparandiji u Djakovu. Plata: 882 for. Molbenice, namienjene kr. vladnomu odjelu za bogoslovje i obuku, šalju se do 20 Rujna.

Za učiteljicu u trorazrednoj učioni u Vrbovcu. Plata: 210 for., stan, vrta 300 □hvatij, 4 hv. drva, 20 for. za opetovanje. Molbenice šalju se veleč. g. Mijatu Smetiški, podj. i župniku u Gradcu, do 20. Rujna. (Pošta: Vrbovac.)

Za podučiteljsko mjesto u Orahovici, kotaru našičkom. Plata: 157 for., stan s pokućtvo i tri hvata drva. Molbenice šalju se: veleč. g. Josipu Kršnjavu, podjašprištu i župniku u Feričancih, do 15. Rujna.

Za učiteljsko i orguljaško mjesta u Sotu, u Sriemu. Plata 315 for., stan, vrt, 6 hv. drva. Molbenice, namienjene preč. duhovnomu stolu djakovačkomu, šalju se kot. škol. nadziratelju veleč. g. I. K. Tomboru u Erdeviku, do 1. Listopada.

Miloj si subraći učiteljem.

Nekoliko mojih riečij, izušćenih za našega saborovanja u Zagrebu, dirnulo se nekojih tanahnih živaca, pak udri po meni u novinah. Kao da su jedva dočekali sgodicu ružiti, grditi, lupati po čovjeku mirnu i tihu; po čovjeku, kojega je svaki dah, svaka rieč, svaki čin namienjen jedino sreći roda svoga hrvatskoga. Braćo! Čitajte samo sve mirno, sve hladno. Kada se naniže čislo raznimi premudrimi, prenježnimi i prenarodoljubivimi zrnci, namienjenimi tobožnjemu osramoćenju mojemu, odgovoriti ću svim u kratko, a vi mi onda sudite.

Skender Fabković.

Uredjuje ga vlastnik **Skender Fabković**. Tiska ga **Dragutin Albrecht.**

Digitized by Google

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku.

NAPREDAK.

Ciena mu je 2 st. 50 nč. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Br. 14. U Zagrebu 15. rujna 1871. **Tečaj XII.**

Prva obća hrvatska učiteljska skupština.

(I. skupština dne 23. kolovoza).

Pošto je izvjestitelj centralnoga odbora predstavio skupštini vladina povjerenika u osobi g. Janka Jurkovića, zagrebačkoga načelnika, g. Dragutina Cekuša, nemanje i ostale gostove, koji su svi skupštinu srdačno pozdravili; pošto je isti u predskupštini izabrano častničtvo skupštini predstavio a ova predskupštinski izbor složno odobrila, prihvati rieč predsjednik g. Filipović.

Govornik se osebito raduje, gdjeno vidi da se mile mu subraće toli liepo čislo sabralo u središtu domovine naše, u gradu Zagrebu. Tomu je zaisto ponajviše doprinielo žarko rodoljubje samih skupštinara, osebito oduševljenje za dobru i plemenilu stvar, pak i srdačna pripravnost grada Zagreba. To se nadalje pripisuje ujedno istovjetnosti težnja i napora, moći ideja, štono su pripomogla savladati sve zaprieke, uništiti sve opake spletke, kojimi se naumilo i odlučilo utamaniti ovaj sveti râd. Pak pita: odakle tolika sila, tolika moć idejam? Od svetosti, od uzvišenosti izterêsa, koje podtiče ideja. Ideja, štono je podtaknula i uživotvorila ovu prvu hrvatsku učiteljsku skupštinu, ide za boljkom, za srećom našega naroda. Ovoj je skupštini utrti put slobodnoj školi, svestranijemu umnomu razvitku narodnjemu, dobro promaći a zlo — koliko se samo može — uklonuti, uništiti; ali, za to se hoće složnoga rada svih učitelja. Nejma uzvišenijega, nejma svetijega interesa po narod, nego mu je umni razvoj; tko ide za tim, taj mu je pravi dobrotvor. Na ovu prvu skupštinu hrvatskih učitelja uprle se oči nesamo naroda našega, već i cieloga čovječanstva. Mučan joj je zadatak; nu uz toliko rodoljubje, uz toliko oduševljenje za dobru stvar, predvidja se liep uspjeh. Al se hoće, da se vieća razborito i mirno, nu uza to ipak i odlučno, neobziruć se ni lievo ni desno, već stupajuć ravnim putem, vodećim k-cilju, štono si ga skupština iztaknula. Itd. Skupština je primila pozdrav uzhićenim „Živio!“

Stjepan Buzolić, drugi podpredsjednik zahvali se kratkom, ali jezgrovitom riečju na podieljenoj mu časti nazrievajuć u tom više čast namienjenu zemlji i posestrimi Dalmaciji, nego li njemu samomu. Tom prilikom pripomenù, kako se narodno obrazovanje u Dalmaciji, toj kolievci hrvatskoga narodnoga i političkoga života, tek u najnovije vrieme pridizati počelo, budući prije svakakimi sredstvi natrag potiskivano. Nu početak je učinjen, pa će uz božju pomoć čim dalje tim ljepše napredovati pučka škola te se širiti prosvjeta i kod dalmatinskih Hrvata.

Za tim predje se na dnevni red.

Na pitanje predsjednika odluči skupština, da imade biti predmetom razprave u današnjoj sjednici pitanje I. glaseće ovako:

„Koja je svrha pučoj školi u sadašnjem vieku, i kako da se prema tomu urede njezini vanjski odnošaji?“

Ljudevit Modec, učitelj na glavnih učionah u Zagrebu, uzme kao izvjestitelj razlagati ovo pitanje: Pročitav ga želi prije svega, neka bi se govorilo škola „narodna“, a ne „pučka“, jer je rieč „pučki“ smisla užjega; a naziv „narodna“ škola rabe i braća Srbi. Razdjeliv pitanje ovo u dva diela, razlaže prvi dio: o svrsi škole u današnjem vieku veleć, da je narodna škola obrazovalište naroda u njegovoj cielosti, a kao takova da je ona institut novijega vremena. To potvrdi navodi iz poviesti, kako niti Grci, niti Rimljani nepoznavahu narodne škole, a niti u srednjem vieku nejma joj traga, pače da je srednji viek gotovo još manje činio za narodnu prosvjetu, nego li stari. Nit u starom nit u srednjem vieku ob obrazovanju govorilo se malo i ništa; čovjek smatrao se više sredstvom za postignuće različitih svrha; ono što je bilo škola, nemogu se one nazvati narodnimi, nego su više bile škole pojedinih kasta ili stališa. Narodna škola, kako ju danas razvitu vidjamo, zavod je novijega vremena. Razviv zatim u kratko svrhu narodne škole predje na drugi dio prvoga pitanja, koji radi o tom, kako da se prema navedenoj svrsi pučke škole urede njeni vanjski odnošaji. Govornik broji medju te vanjske odnošaje škole: podizanje, uzdržavanje, upravljanje i nadziranje škole. — Roditelji dužni su prvi po zakonih božjih i naravskih nastojati ob uzgoju svoje djece. Nu valjan napredak djece zahtieva obuku temeljitu, a tu roditelji nemogu uviek pružiti, zato ustupe jedan dio toga svoga prava učitelju, kao svomu namjestniku, koji vrši roditeljsko pravo podučavajuć djecu. Medjutim ni same obitelji nemogu pružiti namjestniku svomu, učitelju po-

Digitized by Google

trebnih uvjeta u izvršivanju toga prava, zato prenesoše nešto od tih prava na skupinu više obitelji t. j. na občinu. Nu pošto ni občina nije souverena, nego tek malena čestica velike občine t. j. države, potrebno je, da država, kojoj se je starati za promaknuće svih javnih interesa državljana, vrši takodjer neko pravo kod narodne obuke, a to je vrhovni nadzor. Ima sgoda, gdje občine ili nemogu ili neće da se staraju za školu; u takovu slučaju valja da priskoči u pomoć država, u koje imade i snage i vlasti ovake zaprieke ukloniti. Nu kao što se mora nad občinom priznati država kao vrhovni nadzornik škole, a tako opet nebi nikako bilo u intereresu narodne prosvjete, da se narodna škola predade skroz u ruke vlade; jer odatle poteklo bi sto jada i nevolja, a narodno obrazovanje mučno bi moglo napredovati, ako nebi nazadovalo. Občina dakle neka škole diže te njimi upravlja, a vlada neka vodi najvišji nadzor, nu ta uprava a i taj nazor treba da se nalaze u rukuh muževa strukovnjaka, (Gromoviti živio) u kojih imade ne samo volje nego i znanja, te su vrstni svoju zadaću valjano obavljati.

Nakon dovršene besjede pročita govornik 12 resolucija kao isto toliko predloga svojih moleć, da se o njih povede i rasprava.

U generalnoj debati prvi uhvati rieč

Dr. Napoleon Špun, te razmatra pitanje 1. kao i predložene resolucije s gledišta pravnoga. Hoteć govoriti ob odnošaju države prama školi spomenu najprije svrhu države. O toj svrsi u razno doba razno se mislilo i govorilo; stari filozofi, a najpače Plato smatraše, da su ciljevi države istovjetni sa svrhom cieloga čovječanstva. Koliko se ta ideja na prvi mah čini liepom, to je ipak vrlo manjkava,, a ponajveća pogrieška leži u toj misli s toga, što ubija svaku individualnost, negira čovjeka kao slobodno biće, prieći slobodno mišljenje. Ovaka misao o svrsi države morala je tečajem vremena, uz obći razvoj znanosti, naići na odpor; a taj odpor nadje svoj najjasniji izraz u filozofiji Imanuela Kanta, koji postavi vanjsku slobodu čovjeka za najviše načelo. Učenjaci nastojahu ova dva opriečna si principa izravnati. Država mora da je organizam, u kojem je svako udo i sredstvo i svrha; država treba da tek ondje počme djelovati, gdje nedotiču sile pojedinaca, ili skupova. Kako svagdje, tako treba da je i glede škole. Nauk, obuka nije niti nemože biti neposrednom djelatnošću države; država neuči, nezasieca aktivno u školu, nego tek pruža sredstva, pomaže, gdje pomoći treba; nauk treba da je potpuno slobodan, jedino nesmije se ono činiti, što država niječe. Občina je prije svih zvana vršiti upliv na školu; državi pripada samo vrhovni nadzor; država ima bditi, da bude učitelj sposoban, ali država nemože imenovati učitelja, to bi bilo štetno tutorstvo nad občinom. Njoj pripada pravo učitelja si izabrati. Ako se već vanjski upliv države na školu stegnuti mora na nadzor, to njen nutarnji upliv nije nikakov, jer nebi imao smisla.

Mijat Stojanović slaže se u svem sa predlozi izvjestitelja tek želi, da se kod ovih pitanja osobito naglasi potreba za valjano naobraženje žena, jer dok ove nebudu temeljito naobražene, dotle mučan će nam biti svaki napredak.

Pošto je još u glavnoj debati govorio g. Brletić iz Sinja o svrsi škole kao i tom, da nadzornikom školskim može biti svaki, komu je škola mila i koji je tomu zvanju vješt, bude prihvaćen predlog g. Devića te generalna debata završena.

Započev specialnu debatu o predloženih resolucijah čita predsjednik prvu resoluciju ovako glaseću:

„Svrha je narodnoj školi u sadanjem vieku, da ćudoredno-religioznim uzgojem i skladnim razvojem umnih i tjelesnih sila mladež u svem znanju i umienju na toliko poduči, na koliko je to svakomu neobhodno potrebno, da može pošteno kao slobodan čovjek živjeti, te postati valjanim i koristnim članom družtva čovječanskoga."

Dr. Nenadović naglasujuć veliku važnost pročitanih resolucija tvrdi, da nije moguće odmah temeljito o njih viećati i glasovati; s toga želi, da se te resolucije danas nerazpravljaju, nego neka se štampaju, medju skupštinare podiele, pa da se u sliedećoj sjednici o njih rieč povede; a danas moglo bi se uzeti u pretres drugo pitanje.

Predsjednik protivi se tomu predlogu, jer se on protivi prije jedne ure prihvaćenomu zaključku skupštine, da se prvo pitanje svakako danas razpravlja.

Uz predsjednika pristaju i drugi govornici, pa uslied toga nastane živahna prepirka.

Napokon pristane ipak većina skupštinara uz predsjednika, pa bude prva resolucija bez ikakove promjene prihvaćena.

Predsjednik čita zatim resoluciju drugu, ovako glaseću:

„Narodna je škola narodni javni zavod stojeći pod vrhovnim nadzorom države."

I ovu prihvati skupština takodjer bez dalnje debate: zatim pročita treću. Nu ovo brzo čitanje, te odmašno glasovanje činilo se mnogim učiteljem nedostatnim; zato uzmu sada živahnije nego li prije zahtievati, da se odustane od ovih resolucija, pa neka se štampaju i tek u budućoj sjednici na dnevni red metnu. S protivne strane zahtievalo se opet, da skupština imade biti dosliednom: što je jednom već zaključila, toga nesmije u istoj već sjednici pogaziti. Gibanje, burkanje rastijaše tako, da je g. Jurković mislio, kako mora u svojoj funkciji kao vladin povjerenik svakako tu intervenirati. On svrati pozornost skupštinara na inkorektnost njihova zahtjeva, jer se on protivi poslovniku, a ovoga se skupština opet mora da drži.

Digitized by Google

Po njem; sada je hora!*

A po kom? Po prostotini, po spletkaru, po izdajici domovine, po bezbožnjaku Skenderu Fabkoviću.

U nas barem nije ništa nova, segne li brat na brata sjekirom, odapne li svoj na svoga strielu, namočenu jedjcom guje prisojkinje. Da se postignu stanovite svrhe, u nas nije grieh prokleti sve svetinje narodnje, recimo danas, a sutradan opet iste svetinje što više podizati nebu pod oblake, pak se njimi opet štititi, da se postignu stanoviti cilji. S toga vidimo i to, da će stranka stranku prog'asiti javno izdajicom domovine i svih svetinja njeznih, pak opet da se stranke, danas suporne, sutra prividno slože opet proti trećemu, a sve za svoje stanovite svrhe.

Navalilo dakle i na me; podiglo ti hajku na čovjeka mirna i tiha da bi s čega, već s nekoliko riečij, što sam jih izustio u našoj skupštini slobodno, otvoreno i bez straha za to, da uzčuvam dostojanstvo skupštine. Nuder, rodoljubiva gospodo, posluhnite i mene, pak onda sudite.

Prvu obću hrvatsku učiteljsku skupštinu zametnula su vruća hrvatska srdca i liep dogovor nekoliko zagrebačkih učitelja. I ja sam bio u tom viencu. Svrha nam je bila prva, da se sastane u Zagrebu ukupno učiteljstvo kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, da se u junačka hrvatska čela poljubimo, da se upoznamo, da si vidamo rane i druge boljetice, s kojih nam školstvo hiri. Druga nam bijaše svrha, da se kanoti hrvatsko učiteljstvo prikažemo i ostalomu svietu; s toga se razbrčismo, razapresmo na široko i daleko, a da se u tom nismo prevarili, da si tim činom nismo hrvatskoga imena ogaravili, znade svaki, prativši djelovanje naše.

Ali, već za osnivanja velike ideje naše bijasmo podpunoma i u tom uvjereni, da Hrvatska, žalibože, i danas jošte goji ljudij, koji će nam zajazivati puteve naše, koji će svimi svojimi sredstvi uznastojati, da nam se djelo zamrsi, da nereknem: da osramotimo to sebe, to čitavo učiteljstvo hrvatsko.

U tom uvjerenju začesmo se razvijati kanoti tielo, u tom uvjerenju — govorim očito i bez straha — začesmo raditi i osebice svom snagom rodoljubivih svojih hrvatskih srdaca, svom duševnošću svojom nežaleć niti osebnih svojih novčanih žrtava.

Što se u obće izvelo i izradilo do u oči naše predskupštine, poznato je svakomu; ali svaki nezna, kako se po skupštinu pogubno razpredoše neprijatelji naši, kako se srotiše proti samoj časti hrvatske naše skupštine, kako nas domala i podrovalo, zamutilo, da nebude domaćih i vanjskih dičnih stražara svetinje naše.

Dvie su stožerne svetinje, za koje se odlučismo boriti, a ove su: prvo, izreći u glas, da se uzčuva starodavno pravo občina u obće, dakle i gradova, kojim mogu si birati učitelje; drugo, da nad školom bdiju oni, čija su djeca, t. j. občine same, županije, vlada. Pak što onda?

Ovo. Već i više dana prije skupštine sakupilo se mnogo vanjskih učitelja u Zagrebu. Ljudi su svoje ćudi, pak nije čudo, što je bilo pošlo za rukom neprijateljem našim predobiti i liepo čislo slabašnih duhova, koji se nisu sramili očito u sastancih glasiti ovu: budimo za to, da se oduzme pravo občinam svim, dakle i gradovom, birati si učitelje, jer tim ćemo postati pravi omundurani beamteri, a u toj slici eto nam većega pred pukom dostojanstva, eto uviek horne plate itd.

Nadalje, u oči predskupštine pobuniše isti naši neprijatelji mnoge u toliko, te su začeli javno vikati u Novoj Vesi, u dolnjogradskoj učioni i kod „Lipe“: čemu nam centralni odbor? on nije naš gospodar, mi upravo nećemo da se vieća ob ono 12 pitanja, već ćemo si sami u predskupštini nova stvoriti. To su sve istine.

Nuder Vas vrućih rodoljuba; Vas, kojim se nije uzračilo zadobce bodriti narod naš, da se i većma zauzme svete naše stvari, odgovorite mi sada: kojim čustvom imali smo mi osnovatelji skupštine naše slušati bezbožno ovo bunjenje proti liepoj već slozi našoj? Hladna li srdca? prekrštenih ruku gledat, kako će u predskupštini suknuti potmajna sopka, pak možda oboriti čitavu sgradu našu?

Što su u tom pojedinci centralnoga odbora činili, neznam, nu znadem da su vršili dužnost svoju; ali, što sam ja činio, i nehote izreći ću u kratko ovdje.

Bilo je takodjer braće iz vojničke Hrvatske i Slavonije, koja su očito branila učiteljsko beamterstvo. — Svom žestinom, svimi poznatimi razlozi navalio sam ja na nje, te u istinu izveo toliko, da su barem rekli, da će u toj stvari mučati tim većma, što vide da se i njihovim občinam dalo sada u tom ono pravo, što ga kano vojnička država nikada nisu imali.

Dne 21. kolovoza, dakle u oči predskupštine, pozvao sam petoricu iz gradjanske nam kraljevine, da dodju k meni. I došli su u istinu. Ova petorica bijaše odlučila takodjer prosboriti, da se občine liše svetoga prava svojega. Ali kada sam jih bio sjetio one „Poslanice“ u 11. broju „Napredka“ tiskane; kada sam jim dokazao da je to nečuveno, da bi se učitelj, kojemu je tumačiti ustavna naroda svoga prava, toli mogao zaboraviti, da vlastitim svojim nožem para srdce občini, koja ga izabrala, koja ga brani i štiti: onda su sva petorica pokajavši se za bludnju svoju, meni dala poštenu rieč da će mučati. — Ova petorica bijahu omašna repa, — i to valja znati.

Šta mislite gospodo napastnici osobe moje: je li mogao Skend. Fabković ova izvadjat h l a d n o, m i r n o, b e z ć u t n o?

* Molim štovano čitateljstvo, da uzrači ova mirne duše čitati. I „Nar. Novine“ doniele su ovo očitovanje. S. F.

Digitized by Google

Evo i predskupštine. Ja sam imao dokazati najveću silu i snagu četirijuh prvih pitanja. Kako sam to učinio, znade čitavo učiteljstvo hrvatsko, a komu se uzraći na vlas i to znati, čitaj si 13. broj „Napredka". I tom sam sgodom govorio uzhićeno, oduševljeno i već ožestoko, jer sam mislio, da će se možda ipak usuditi koja nesvjestna duša baciti kamen smutnje medju nas, pak saželjeti: da se sva naša pitanja zabace, pak nova u oči I. sjednice stvaraju. Da i tomu doskočim, prosborio sam vatreno upravo ovo:

„Slavna skupštino! S razloga, što se znade, da se srotila šačica patuljaka proti svetoj nakani našoj, proti obće poznatoj želji učiteljstva hrvatskoga, dužnost mi je evo ovdje očito izreći i ovu. Centralni odbor, mila braćo! treba scieniti kano ovlašteno tielo, kojemu jedinomu pripada pravo predlagat pitanja. Centralni odbor podnio je ovo 12 pitanja i visokoj vladi našoj na znanje, visoka vlada primila je takova bez primjetbe; s toga velim, da nam se je samo ovih držati. Nemanje dužnost mi je pripomenut i to, da stojimo na stanovištu ustavnosti; da shvaćamo svi, što je slobodna uprava, autonomija občina u obće, dakle autonomiju seoskih občina, većih i manjih gradova."

Zar ne, u poznavanju okolnostij naših imao sam i ova mirno, hladno, bezćutno prosborit?

Četiri prva pitanja menom obrazložena primila je predskupština složno i jednoglasno, košto i predsjednika, podpredsjednike, bilježnike i redatelje.

Evo i prve sjednice na 23. kolovoza. Poslovnim redom, izradjenim 12. travnja, i to §om 13. imao bi izabrani predsjednik pozdraviti prvu sjednicu: nu u predskupštini odlučilo se, da ju imam pozdravit ja, nemanje predstaviti častne goste. To sam sve učinio, a kojim žarom, to znadu oni, koji su bili u skupštini, a koji nisu bili, mogu čitati u 13. broju „Napredka".

Začelo se razpredat prvo pitanje; začele se u to raznašat sabornicom svakojake depeše; prijavilo i meni, da se nešto snuje, da se kani sjednica odgodit; izpod galerije, tamo naproti predsjedničtvu rote se neke sumnjive osobe, s bliza od njih napiše mi neki poštenjak ova: Gospodine, držte se! Ovdje snuju, da se prva sjednica raztepe, odgodi.

Kada ti ovakove striele prhnu u srdce, neznam onda, možeš li izćupat si jih iz srdca, da necikneš? To je onaj trenutak, kada sam stupio na govornicu, pak svim svojim hrvatskim žarom podviknuo, da se sjednica neodgadja, jer tim se ruši sve; to je onaj hip, kada sam i rukom lupio o tvrdo i bezćutno drvo, pak se nekajem s toga, niti stidim, jer su svjestni hrvatski učitelji u glas podviknuli bili: čitajmo pitanja, izreku za izrekom a neodgadjajmo sjednice!

Strašna li zla, što ga počinuo i sada Skender Fabković! I tuj, je li da, bijaše mi govoriti hladno, mirno, bezćutno?

Dne 24. kolovoza otvorila se 2 sjednica pitanjem drugim. Pitalo se i to: kojim pravopisom da se pišu školske knjige? a predložilo se, da: akademičkim.

Ja znadem, što su akademije u obće, znadem, što je naša, jer joj djelovanje pozorno pratim, jer se njezinim râdom i okorišćujem. Ali znadem i to: da bude prihvatila skupština predlog, da se imaju školske knjige pisati i tiskati akademičkim pravopisom, zaisto ona tim dokaza malo znanja, jer, jošte se nisam namjerio na čovjeka, koj bi mi bio uztvrdio, da je u istinu koj akademički hrvatski pravopis.

Meni je jezgra akademičkoga râda u „Râdu"; u njem vidim plodova neumorna truda naših akademika, al u njem vidim ja, vidi nas svaki, da nije tamo sklada u pravopisu. Kada se taj sklad prikaže, onda će se i morati svi pisci pokloniti i pravopisu, utanačenu na bistrini znanja, na poznavanju svih tankoća jezika hrvatskoga. Gospoda: Kurelac, Veber, Daničić i Jagić, kojim u svem čast, mogu ovo hladne duše prosuditi.

Ali, zašto sam i tom sgodom buknuo; zašto kano naobrazujući učitelj odgalio javno žestinu, jarinu svoju? — Strpite se hladna i mudra gospodo!

Suknuo sam, priznajem očito, ali se nestidim s toga. Opetujem ovdje, što sam napisao o tom u 196. broju „Nar. Nov." Malo prije toga pitanja pristupio k meni neki g. brat, uz želju da će nešto prosborit o hrvatskom jeziku. Prijateljski zapitam ga: što po prilici o jeziku? Na što će on posve otvoreno, da želi hrhatski jezik krstiti: srbsko-hrvatskim, da nam se knjige imaju zvati: srbsko-hrvatske. Čast mu! otvoreno ju izreče kano pravi poštenjak. To je čist posao.

Hladna vi gospodo Hrvati! Uz tolike već striele, koje mi bijaše primiti i odbaciti; uz tako uzbunjeno srdce; uz podpuno uvjerenje, da je takov predlog hrvatskomu učiteljstvu očita jabuka trpika, da je temelj novoj opet zavadi, da možda i razsulu našemu, — u istinu sav se bijah uzrujao, pak jedino mogah zapitati rečenoga g. brata ovo: kako si vi krstiste jezik i škole u Karlovcih? Odgovara iskreno: srbski! Kako li braća nam Srbijanci? Odgovara iskreno: srbski!

Kojim dakle pravom možete zahtievati od nas Hrvatah, da si krstimo hrvatski jezik novim pridjevom? Gospodine, nepredlažite toga, molim Vas, da nebude bruke i nesreće! Gospodin brat, razumjev moju o tom, kanoti razborit muž, nije o tom poveo ni rieči, šta više, istoga dana rekao mi barem u brk: i pravo je, što si zovete svoj jezik hrvatskim.

Nije li tuj razloga, a to dovoljna, ako je Skender Fabković, malo za tim stupiv na govornicu, pak opet i žešće koju izrekao? Hladna gospodo! ako ste čisti Hrvati, to ćete si barem prišapnuti u uho: borami: tako jest!

Ali, ovako sam ja rekao o pravopisu.

„Čast i poštenje dubokoj učenosti i mudrinji gg.

Digitized by Google

akademika, nisam za to, da se pišu knjigu akademičkim pravopisom, jer eno niti sami nisu složni, jer pišu i sami raznoliko. Tako neki pišu: srpski, rogjen, drugi srbski, rodjen itd."

„Da je to istina, to znadu i sami akademici, a da smo već svi željni sloge za tu prividnu malenkost, (to su prave moje rieči) da nam se nemuti nesamo mladež, čitajuća razne knjige i novine, već i ostarelo čitateljstvo, tko da mi zanieka?"

Ako sam ove rieči izustio žešće, imao sam razloga, jer se i kamen gane, kada ga krhne nemilostivo kladivo.

Ovako se imaju čitati i razumjeti moje rieči, namienjene pravopisu šk. knjiga; tko jih drugačije prevraća, taj me nepozna, ili poznavajuć me, neće da me pozna. To je bilo u „Nor. Nov." dne 28. kolovoza.

Pak tim da sam htjeo osramotit akademiju?

Hladna gospodo! Pak šta je zaključila u tom skupitina? Zar je primila predlog gosp. Jambrečaka? Nije. Pak onda? — Ja sam krivac, jer sam svom žestinom ko proti predlogu; krivac, što nisam mirno, tiho, bezćutno, pokunjeno mahom pristao uzanj?

Hladna i obzirna gospodo! Protrčat kroz tolike otrovne plame; primit toliko otrovnih striela, namjenjnih zlu I. obće hrvatske učiteljske skupštine; biti uz to oduševljenim Hrvatom, pak se neganuti, značilo bi biti: „hladnim, mirnim, bezćutnim, mudrim i obzirnim domorodcem." I ovu vam čitam otvoreno. Milo se povraća dragim, cjelov cjelovom; iza osj krvca vrca a slamom se negasi vatra.

Takov sam Vam ja. A sada pišite o meni u tom obzru što Vam drago; moja je sviest čista i mirna; da, bila bi mi možda i nemirna, da me oni hvale, koji dan na me reže. Ponjem; sada je hora!

Očekujem ujedno od pravednosti uredničtva „Obzora" i drugih novina, koje mi krivo prosudiše, da sve o obielodaniti izvole.

Skender Fabković.

Priuka Vježbanja. Domaće zadaće, vriednost jim i ograničenje.

Po Dr. L. Kellneru.

(Konac).

Osobo se tu grieši kod zadavanja pismenih sastavk jer učitelji zaboravljaju često, da imadu djecu predobom. Nečudi se, učitelju, ako ti onda djeca budu pusta, koji će pitati, paziti, loviti samo da ugrabe, što jim pomoglo riešiti zadaću. Odveć težke zadaće nisu najmanje koristne djeci, jer joj postaju nesnosne i dosadne.

Imade učelja, koji kod podjeljivanja zadaću paze na sve, nu u n grieše, što samo površno pregledavaju, il nit ne gledavaju, neizpravljaju zadaća, te se zadovoljuju, ako diete rieši zadaću, a nebrinu se kako ju rieši. Takovi se učitelji izpričavaju mnogobrojnom školskom mladežju, te drugimi poslovi, a nemisle da će diete, ako opazi da učitelj negleda zadaće, postati popustljivo u radnji i što je najgorje, krivo se uvježbati. Zato si svaki učitelj neka pamti pravilo: samo onoliko treba zadavati zadaća, koliko točno izpraviti možeš i samo ono, što djeca bez tudje pomoći riešiti budu mogla. Imade li učitelj mnogo djece u školi, to si on izpravljanje zadaća može olahkotiti, ako postavi korektore, te samo konačno sam zadaće pregleda.* Ali podnipošto nesmi učitelj korektorom sasma povjeriti izpravljanje zadaća. Nikada nesmi tražiti, da domaćimi zadaćami postigne ono što je u školi zanemario; jer bolje da nejma nikakovih zadaća, nego da su takove, za koje nisu učenici dosta pripravljeni.

Učitelj mora nastojati, da djecu priuči svaku radnju čisto i uredno izraditi. Nadalje, neka pazi, da mu učenici zadaću rieše kako mu sile dopušćaju, ali nikada lahkoumno. S toga treba djeci dati dovoljno časa, a to osobito kod školskih zadaća — za radnju, jer bolje da nekoliko časova dulje rade, pak valjano izrade, nego li brzo, pak nevaljano. Imade učitelja, koji kod diktiranja zaboravljaju, da imadu djecu pred sobom, te odveć brzo diktiraju: mogu li takovi zahtievati, da djeca za njimi pišu čisto i bezpogriešno? — Napokon, učitelj neka svaku zadaću, koju mu učenici nisu dovoljno riešili, ili možda nečisto i neuredno, jošte jedanput dade, čim će postignuti, da si diete samo nebude nečistoću i neurednost oprostilo.

Roditelji se malo brine, da li diete izvršuje svoju školsku dužnost ili ne; nu zato treba da se učitelj brini, jer svaka radnja treba da priuči diete kod svakoga posla biti čistim, urednim i točnim, i svaki posao tako izvršiti.

Ferdo P—k.

Slavnost Jana Amosa Komenskoga i druga skupština učiteljstva českoga u Prerovi.

Što je Amos svietu, to već danas znade i hrvatsko učiteljstvo. Prem ga ove godine slavi sav naobraženi sviet, to ipak dolikuje naročito Čehu i Českoj, da se osebito sjeća, da mu postavi spomen vječni. To su Česi i učinili dne 15. Kolovoza u Brandýsu nad Orlicom pod Klopoty.

U čarobnoj dolini pod Klopoty blizu Brandýsa jest krasni spomenik Amosa, na koj se istoga dana postavilo veoma vješto saliveno poprsje njegovo, umotvor najmeg. Benka na Smihovu. Sa svih strana sgrnule se deputacije; iz Češke same bilo je na 200 učitelja, kojim na

* Amos Komenski osebito preporuča izpravljače učenike. Kellner se u tom malo protuslovi. Nu danas je već jasna ova: rabi učenika gdjegodj samo možeš na njegovu korist.

Uredničtvo.

Digitized by Google

čelu predsjednik „Budče“ g. Mašek. Pjevačka družtva zapjevaše kantatu Komenskomu, načelnik brandýški pozdravlja gostove a za tim sbori slavnostno slovo gosp. Mašek, ocjenjujuć zasluge tihoga veleduha, preporučujuć da se njegova načela prihvaćaju i uživotvaraju, pozivajuć ujedno narod da si čuva jezik i obi'aje svojih pradjedova. Za tim zapjevaše sborovi »staročesku«, sve se povratilo u Brandýs, gdje se slavnost završila uz svirku i pjevanje.

Dne 16. grnuli gostovi sa svih strana u Prerovo, gdje ima da bude druga učiteljska skupština. Dan 17. proveo se pravim slavjem; g. Škoda i ovom je sgodom prekrasno ocienio Amosa, a izrekao je prije same ocjene duha njegova ovo: ako li tko zaslužuje da mu se blagoslivlje spomen, to nadà sve zaslužuje Jan Amos Komenski, pak da bude bio

samo 1) reformator pedagogike i didaktike, ili

samo 2) kršćanski mudrac, ili

samo 3) iskren rodoljub: ali to zaslužuje tim više, što vidimo, da su sve ove tri uznešene prednosti u njegovoj osobi usriedjene. Netreba nam napominjati, da se i ovdje Škoda prikazao kano slobodan muž, kano učenjak, kano vruća rodoljubiva duša češka; ali valja znati i to, da se i tamo desilo ljudij, koji su iz dubljine grudiju svojih uzdahivali za govora Škodina, rekši: timi riečmi, dragi Škoda, malo pokazuješ ljubavi prama onoj majci, koja te je nadarila svetimi redovi.

Dne 18. Kolovoza otvorio je skupštinu g. I. Mašek, predsjednik pražkoga odbora prekrasnim govorom. Za tim izabraše si za predsjednika skupštini g. Novotnoga, ravnatelja u Ivančicah, za podpredsjenika I. Maška, za bilježnike gg. Krečka, Urbanka, Pikla i Skalu.

Prvo bijaše pitanje: o zamašaju narodnje škole u obće. O tom evo opet Škode, gdje obširno i zanimivo govori preko sata uz često povladjivanje. Primio se predlog odbora ovako glaseći:

Zadatak i zamašaj narodnje škole jest skladno razvijat i naobražavat duševne i tjelesne vlastitosti mladeži, koju treba vježbati u nabožnosti, ćudoredju i umienju. Obučavanje budi takovo, da podpunoma bude dovoljno mladeži izašloj iz škole za dalnje naobražavanje u praktičnom životu. Sve ono da se uči, česa treba znati i umjeti u javnom životu, najme: vjerouku i ćudoredbu; prirodopis uz tehnologiju, fiziku i lučbu; temelje za gospodarstvo i voćarstvo; zemljopis i poviest; prava i dužnosti gradjanske; zdravoslovje, gimnastiku i pjevanje; ženski ručni posao i domaćnost.

O materinskom jeziku govorio je g. Mašek. Evo zaključka: Zadatak mu budi taj, da djeca posve dobro razume besjedu pisanu, da se nauče ustmeno i pismeno valjano misli svoje saobćivati. Da se razumi rieč pisana, smisal riečij, to je zadatak čitanja i stvarnoga obučavanja. Da se nauči valjano govoriti i pisati, to je zadaća vježbânja slovničkih, pravopisnih i slogovih. Sustavno obučavanje slovnice i skladnje jezika nespada u narodnje škole. S-obojega uzmi te izaberi ono, što samo pripomaže utvrdjenju praktičnosti jezika Zadatak obučavanja u pisanju nije u tom, da se mladež uči pisat krasno, umjetno, već da piše brzo a pismo da je ugledno, jasno, čitljivo.

Nadalje dokazivao se obseg drugih predmeta, naročito računstva i likoslovja, o prirodnih znanostih, o temeljih gospodarstva i voćarstva a primiše se predlozi odbora. Tim se završila prva sjednica, jedino pozdravi još skupštinu gimnazijalni učitelj u Skalici na Slovenskom g. Čelko, jezgrovitom svojom tatraštinom, kojom je raznihao cielu skupštinu. Evo mu pozdrava.

Draga braćo! Srdačne rieči, kojimi je pozdravio predsjednik i nas učitelje slovenske iz Ugarske, sile me na to, da mu takodjer odgovorim nekojimi srdačnimi riečmi. Draga braćo! jedino štovanje i neko sveto čustvo zahvalnosti vodilo nas je k-slavnosti Komenskoga, koj upravo s toga, što je vaš, jest i naš. Mi smo simo došli s-razloga što si umimo štovati spomen muževa, koji su posvetili svoj život dobru čovječanstva, naročito pako dobru velikoga roda našega; što umimo štovati i prah muževa onih, koji su nam pokazali cestu, kojom nam je koracati, ako kanimo odgovarat dužnostim prama domovini i narodu, što nam jih bog naložio.

Ovakov muž, ovakov veleduh bio je takodjer Komenski. On nam je pokazao način, kako nam je uzgajat potomstvo svoje za domovinu i narod, potomstvo takovo, kojega se nebi smjeli stiditi junački i slavni naši pradjedovi. Bude li Komenski uzorom životu našemu, vjerujte braćo, da onda zadovoljimo uzvišemu vojemu zvanju, dà vjerujte, da nam zadovolji i narod svjetskoj zadaći svojoj. Zato ti veleduše Komenski bdij nad nami zahvalnimi i vjernimi učenici svojimi inedaj nam zaboraviti, da nam je sveta naša dužnost širiti narodom našim znanje, ali znanje čisto, kršćansko, ali ono pravo pak i prosvjetu, koja jedina vode narode k slobodi i slavi! Jer, draga braćo! čista znanost nikojim otrovom nepomiešana, naročito pako onim odbilstva, pak pravo kršćanstvo i prosvjeta jest ono oruđe, kojim si narod obrani život i proti najbjesnijemu nprijatelju. Ali mi obričemo Tebi, uzvišeni Komenski! da, dokle se bude u Krkonoših i Velebitu, dokle na Talu i visokih Tatrah samo jedan zvuk slovinski odjevat, dotle tvoja spomen nesgine, nesmi da sgine! jer smo tako osvjedočeni, da samo oni narodi imaju svnu budućnost, koji se svetim štovanjem sjećaju djaca svojih, i koji štuju, — dà, nesamo štuju, već braćo koji ujedno nasljeduju one muževe, koji su sve, pa i sam život svoj položili na sveto žrtvište domovine i naroda svojega. Da nebudem odugačak, podvikum u ime drugova svojih, dà u ime naprednoga učiljstva ugarsko-slovenskoga velikomu Komenskomu: vjeka mu spomen! vam pako draga braćo! srdačan: živil

Digitized by Google

Glavna skupštine „Zadruge“.

Dne 24. Kolovoza bila je glavna skupština učiteljske „Zadruge“. Predsjednik Irgulić pozdravio je skupštinu medju ostalimi ovimi riečmi.

Prije ustrojenja Zadruge veoma se malo znalo ob učiteljstvu hrvatskom. Zadrugom, smjelo izričem, oživjeli smo tako u domovini, košto i vanjskom svietu. Javna glasila raznašaju râd naš; skoro kod svakoga sastanka, bilo u selu ili gradu, sbori se o Zadruzi; dà postigosmo već to, da su počam od Njegova Veličanstva kralja našega, svi skoro dostojanstvenici, množina gradjana, seljaka, občina i gradova članovi naše „Zadruge“. Eno, i visoki naš sabor, uvidiv znamenitu važnost družtva našega, opredielio je za ovu godinu 500 fr. Liepom srećom izvukla nam se ove godine razteretnica u 1000 for., čim ima družtvo čista dobitka 300 for. Veli nadalje, da mu nije poznato družtvo, koje bi triputa veću podporu dielilo, nego svi redoviti članovi doprinašaju; pak se ipak uza to družtveni imetak umnožuje tako, da nam je glavnica za ovo nekoliko godina narasla na 20.000 forintij.

Napokon pozdravlja i javno pohvaljuje učiteljstvo i gradjanstvo karlovačko, križevačko, zagrebačko, učiteljstvo okolice stubičke i sve rodoljube, koji su prilikom zabava liepo poduprli Zadrugu našu; nemanja hvala gg. kot. sudcem i občinskim bilježnikom, odlikovavšim se osebitom brižljivošću za boljak naš.

Za tim pročitao je tajnik, g. Ivkanec izviešće o godišnjem djelovanju odbora; blagajnik pako, g. Modec podnio račune, s kojih se vidi, da je glavnica narasla na 20.000 for., a da se porazdielilo siroticam ove gogine 1.300 for. Račune imaju pregledat gg. Cunić, Kobali, Opat, Haraminčić, Popović.

Za iste sjednice zaključilo se umolit preuzv. gosp. nadbiskupa J. Mihalovića, da bi uzračio primit kćerku Ježkovu u samostan, da se usposobi za učiteljicu; na molbu učitelja Baboka obratit će se odbor na dotičnu vlast, da mu sin dobi ono mjesto u konviktu, koje mu uslied neke zaklade pripada; — molbi udovice Kecerinke nije se moglo zadovoljiti, jer joj suprug nije bio članom Zadruge; nu odbor će ju preporučiti visokoj vladi.

Uvidja se, da bi valjalo tu i tamo nekoje točke u pravilih promieniti; ali to se nije moglo učiniti, jer nije bilo dovoljno čislo članova, nuždno za preinačivanje pravila.

Za buduću upravljajuću godinu izabra skupština u glas isti upravljajući odbor, komu se srdačno zahvalila na trudu i brižljivosti. Isti odbor konstituirat će se prigodom prve odborske sjednice.

Izviešće ob ovogodišnjem djelovanju družtva „Zadruge“ tiskati će se što prije.

Novi školski kotarski nadziratelji u vojničkoj Hrvatskoj i Slavoniji.

Za pukovniju ličku gosp. Andrija Otovčević; za otočku g. Jakov Bobinac; za ogulinsku g. Ante Lisac; za slunjsku g. Mijat Stojanović; za I. bansku g. Gjuro Bobinac; za II. bansku g. Franjo Dürr; za gradišku g. Franjo Viktorin (dok bude ovaj g. pridieljen kod vrh. vojnoga zapovjedničtva, biti će mu zamjenik gosp. Knežević); za brodsku g. Ivan Spudić; za petrovaradinsku g. Božo Dimić; za petrovaradinsku gradjansku školu g. Dmitar Vurdelja, koj je takodjer zasada pridieljen vrh. voj. zapoviedničtvu.

Sva ova gospoda imaju doći na opredieljena si mjesta do 20 ovoga, a nove plate teku jim istom od 1. Siečnja 1872.

Uzelo se ujedno načelo, i to spasonosno za pučko naobraženje, da se, gdje je dosada to bivalo, u pučkih školah tek počam od 3. razreda ima učiti njemački jezik. To je mnogim u nas zazorno, ali upravo ovi nečude se tomu, što se pod suncem nigdje neuči u pučkoj školi tudj jezik na uštrb drugih nauka; izuzmi jedino Žudije, koji si muče mladež učenjem žudijskoga jezika.

Pitamo sada sve neprijatelje novijega preustrojenja pučke škole: kako to, te nevičete proti tomu, što su u većoj česti kraljevine naše evo već namješteni kotarski, prema našim županijski šk. nadziratelji; kako to, te nevidite očite propasti u budućem obučavanju i uzgajanju graničarske mladeži s toga, što nisu opet tamo školski poglavari župnici, konsistorija? —

Kad bi bila u tom nesreća i propast za gradjansku nam domovinu, to bi morala da bude i za vojničku; mislimo, tako se imaju stvari zdrava uma i mirne duše prosudjivati.

Stepimo već jedared sa sebe stanovito vrteže, pak sborimo na javi onako iskreno, košto si to poviedamo slobodno i očito u brk, u četiri oka!

Visoka naša vlada odlučila je poslat u Njemačku gospodičnu Mariju Lupovu, učiteljicu, da tamo praktično prouči čitavo ustrojstvo, sav duh i zamašaj zabavišta. Gospodična Lupova biti će liepom sgodom i tako sretna, te će moći upravo u horu stići u Arnstadt, gdje bude koncem ovoga mjeseca obća skupština njemačkih učitelja, gdje bude izložba učila zabavištnih, gdje će o zabavištih sboriti Köhler.

Kada nam se povrati rečena gospodična, onda ćemo moći reći, da imamo u svom krugu prvu učiteljicu, proučivšu narav zabavišta, onda se istom može i mora svimi silami uznastojati, da si takovo grad Zagreb što prije ustroji, a to sebi nesamo na diku, već i na veliku korist djece svoje.

Digitized by Google

O čem će se viećati 28. Rujna u Arnstadtu, gdjeno bude obća skupština njemačkih učitelja, kano i ona „Fröbelove zadruge?“

Obće pitanje. Koja je najveća svrha, što ju imaju postići djevojačke škole, i kojim se samo uredjenjem može takova postići?

1. Prva i zadnja svrha svega ženskoga naobraženja mora da bude odgojenje za zvanje materinsko, — dakle ova treba da bude i svih djevojačkih učiona.

2. Djevojačke učione postići će ovu svrhu samo onda, kada će njihova uredjenja i ustrojenja više nalikovati učionam za odgojitelje i učitelje, nego ustrojstvu za realke ili gimnasije; dakle, ako se

a) organično spoje s Fröbelovimi zabavišti a ova da se nesmatraju samo za pripravišta za djevojke, već ujedno da se rabe kao vježbališta za njihove zrelije učionice; ako se

b) zabavištna sredstva, koja su ujedno — košto se to dokazalo — i veoma važna učila, prenesu u pravu javnu školu, te tamo podpunoma upotriebe; ako se

c) sve obukovne struke, u koliko se to može, rabe u korist materinskoga zvanja; napokon, ako će se

č) odilazećim iz učiona pitomicam pružati prilika, da si uzmognu pripoznata prâva uzgojiteljska načela kao svoju duševnu vlastitost prisvojiti.

Kod žriebanja srećaka, što jih je izložbeni odbor I. obće hrv. učit. skupštine u korist narodnih škola priredio, izvučene su sliedeće serije i sliedeći brojevi:

Ser. 1 br. 50, 65; — ser. 2. br. 41, 85, 45, 77, 54; — ser. 3. br. 92, 75; — ser. 4. br. 20, 15; — ser. 5. br. 43, 9, 67; — ser. 6. br. 45, 27; — ser. 7. br. 61, 22; — ser. 8. br. 44, 25; — ser. 9. br. 12, 8; — ser. 10. br. 58; — ser. 11. br. 94; — ser. 12. br. 38, 15, 90, 4, 18: — ser. 13. br. 69, 60, 47, 2; — ser. 14. br. 83; — ser. 15. br. 19, 22; — ser. 16. br. 35, 21; — ser. 17. br. 12, 16, 38; — ser. 18. br. 84, 88, 37, 82, 47; — ser. 19. br. 41, 84, 63; — ser. 20. br. 54, 14, 96; — ser. 21. br. 44, 5; — ser. 22. br. 11, 6, 75; — ser. 23. br. 22, 42, 90, 85, 19; — ser. 24. br. 85, 27, 80, 71; — ser. 25. br. 20, 5, 37, 74; — ser. 26. br. 66, 39, 95; — ser. 27. br. 25, 48, 47, 29; — ser. 28. br. 11; — ser. 29. br. 45; — ser. 30. br. 37, 54; — ser. 31. br. 74, 11, 5, 85; — ser. 32. br. 8, 4, 47, 29, 62; — ser. 33. br. 7, 91; — ser. 34. br. 30; — ser. 35. br. 92; — ser. 40. br. 33; — ser. 45. br. 25, 11, 31, 85; — ser. 47. br. 84, 3, 48, 72; — ser. 54. br. 41; — ser. 56. br. 85, 67, 2; — ser. 57. br. 31, 34, 45, 2; — ser. 58. br. 33, 18, 30; — ser. 59. br. 14, 69; — ser. 60. br. 38, 19, 72; — ser. 61. br. 25, 7, 62, 27; — ser. 62. br. 95, 61, 42, 91; — ser. 63. br. 81, 20, 80, 98; — ser. 64. br. 73, 26, 20, 83; — ser. 65. br. 20; — ser. 66. br. 37; — ser. 67. br. 45, 14, 85, 69, 98; — ser. 68. br. 27; — ser. 69. br. 3; — ser. 70. br. 5; — ser. 71. br. 100; — ser. 72. br. 45, 48, 34, 52; — ser. 73. br. 34; — ser. 74. br. 9, 20, 25, 34, 47; — ser. 75. br. 25; — ser. 79. br. 100, 58; — ser. 80. br. 69, 52, 30; — ser. 81. br. 83, 70, 88 69, 42; — ser. 84. br. 63, 35; — ser. 85. br. 62, 99, 79, 5, 14; — ser. 86. br. 34, 43; — ser. 89 br. 63; — ser. 92. br. 62, 11; — ser. 93. br. 54; — ser. 94. br. 37, 13; — ser. 97. br. 16, 20, 15, 69; — ser. 98. br. 1, 2; — ser. 100. br. 75; — ser. 101. br. 61; — ser. 102. br. 14; — ser. 103. br. 82; — ser. 104. br. 5; — ser. 105. br. 11, 47, 79, 65, 99; — ser. 106. br. 6, 8, 54; — ser. 107. br. 51, 48, 82, 79; — ser. 108. br. 81, 3; — ser. 110. br. 41; — ser. 111. br. 77, 82, 85; — ser. 112. br. 93, 44, 88; — ser. 113. br. 29, 45, 48, 95; — ser. 114. br. 61, 76.

Svaki sgoditak označen je u glavnom izvješću posebnim brojem. — Glavni sgoditak zapao je seriju *15*, br. 19.

Izložbeni odbor.

Natječaji.

Za gl. dječačku učionu u Starom Vukovaru za privremenoga podučitelja. Plata: 250 for., stanarine 52 fr. 50 nč. Molbenice, namienjene kr. zemaljskomu vladnomu odjelu za bogoštovje i obuku šalju se do 25. Rujna podjašprištu i kot. škol. nadziratelju u Tovarnik.

Za dva učiteljska mjesta na glav. dječačkoj i jedno na gl. djevojačkoj učioni u Karlovcu. Učiteljima plata po 500 fr., učiteljici 400 for. Molbenice, namienjene kralj. zem. vladnomu odjelu, šalju se šk. nadziratelju kot karlovačkoga do 30. Rujna.

Svoj gospodi,

koja traže od nas brojeve 10. 11. 12. 13. „Vjestnika“ javljamo, da su se isti brojevi samo u Zagrebu dielili, niti se namienili kano prilog „Napredku“. Broj 14 „Vjestnika“ razaslasmo uz „Napredak svim, koji nisu stari dužnici.

Sbornica.

— Gosp. D. Što nije, biti će. I vriedi, da narod pozna one, koji su njegovi neprijatelji, koji rade i nastoje, da se liši svetih svojih prava. Strpite se u tom!

— Gosp. L—ću. Slušajte i sliedite samo u toj stvari savjet vriednoga svoga susjeda, s kojim smo se nedavno porazumjeli. On vas zaisto neće prevariti. One novce predali smo dotičnoj obitelji. Slobodno pošaljite onaj rukopis, ako je samo prava svojina rečenoga gospodina.

Uredjuje ga vlastnik **Skender Fabković**.

Tiska ga **Dragutin Albrecht.**

Digitized by Google

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku.

NAPREDAK.

Ciena mu je 2 st. 50 nč. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Br. 15. **U Zagrebu** 1. listopada 1871. **Tečaj XII.**

Prva obća hrvatska učiteljska skupština.

(I. skupština dne 23. kolovoza).

(Dalje.)

Ovom sgodom htjelo se, da se prva već sjednica odgodi, da se naprečac istoga dne resolucije prvoga pitanja štampaju, a da se i štampa ujamči, predložio je gosp. profesor Petar Tomić, neka se makar skupština onako po hrvatski složno smeće po 10 novčića. Liepa li i prepredena predloga, namienjena doista ne dostojanstvu ni skupštine, ni centralnomu odboru! Medjutim zaključilo se, da se resolucije čitaju polagahno, makar da se iza svake izreke popostane.

Primljena je dakle resolucija 3 ovako:

„Narod, t. j. obćine podižu i uzdržavaju škole, plaćaju učitelje i učiteljice, u duhu samouprave upravljaju školom uz državu po zakonih, koje ustanovi zakonodavno tielo.“

Resolucija 4ta primljena je ovako:

„U tu svrhu treba da ima svaka obćina svoj školski odbor (savjet), u kojem ima učitelj_i učiteljica virilni glas.“

Kada se pročitala 5ta resolucija, onda se sjetio g. Polić. svećenik i učitelj, resolucije četvrte, pak je začeo govoriti o vrlo važnom faktoru, kao zastupniku nabožnosti i ćudoredja. Tuj se malo i uzrujalo; nu g. Buzolić, shvatio mu nakanu, umirio ga tim: da ovdje učitelji brane jedino svoja prava, a svećenstvo neka si traži svoja svojim putem. Peta res: glasi ovako:

„Troškovi za školu imaju se namirivati iz ukupnih obćinskih dohodaka, podnipošto se nesmi pobirati kakov prirez pod imenom školarine.“ Evo i šeste:

„Ako koja obćina na opetovanu pritužbu od strane učitelja ili učiteljice i na opomenu žup. šk. nadzornika nebi svoga učitelja ili učiteljice uredno plaćala, odredi županijski šk. nadzornik, da se učitelju ili učiteljici na račun dotične obćine izplaćuje plaća iz županijske blagajne sve dotle, dok se uredno plaćanje kod obćine neosigura.“

Kada je pročitao izvjestitelj g. Modec 7mu resoluciju, prosborila je učiteljica Fabkovićka ovako:

Slavna skupštino! Kadno bijahu Hrvati jošte svoji, te saborisahu u bielih dvorovih svojih, i onih ovoga slobodnoga grada, velika je bila njihova narodna samosviest, pa iz nje proiztičuća moć, te su iste kraljevske pripise, koji nebi posve odgovarali svrsi narodnoga dobra, sastavljali uz veliko počitanje „ad acta“.

I mi gospodo i gospodje, jesmo ovdje za istom svrhom, da najme sve dosadanje pripise, ukaze i zapoviedi kralja ignorantstva, kralja gluposti i duhovnoga robstva, kralja tmine, stavimo — ne uz počitanje, — već radi „historične uspomene“ kao kuriosum za buduća sretnija pokoljenja — da to metnemo u arkiv „ad acta“.

K-ukazom kralja ignorantstva spadalo je ponajglavnije izključenje „žene“ od svakoga duševnoga rada; nesamo to, već željeznimi zaporami zabijala su se prem njom vrata svake znanosti.

S-toga je sve nastojanje svih dosadanjih reformatora čovječanskoga pokoljenja moglo uspjeti samo na pola, a niti na toliko, jer ženi pripada oplemenjivati dušu, srdce čovjeka, što glupa, znanstveno nenaobražena žena činiti nemože; jer bi se inače i od životinjske matere moglo zahtievati, da oplemenjuje svoju mladinu. Mimoiduć druge, spominjem samo nesreću duhom velikoga naroda francezkoga; — nu buduć mu nebijaše naobraženo i srdce, buduć mu je manjkalo valjano, istinito naobraženih matera, eno groznih toga posljedica!

Narod sastoji s-obćina, ove pako s-pojedinih familija, a na tih i u njih počiva, o njih visi sva buduća sreća — ili nesreća cieloga naroda. Imaju li se članovi familije odgojivati po pravilih humanitarnih, moraju tu uzajamce djelovati i otac i mati; u školi, u svih poslovih tičućih se odgajanja djece, mora sudjelovati uz učitelja i učiteljica, mati, kojoj pripada otežnija polovina za ovršenje orijaške te zadaće odgojivanja čovječanskoga pokoljenja.

Bezuspješan bude i nadalje svaki napor o reformi odgajanja, doklegod žena nebude valjano vršila svoju zadaću.

Nuder gospodo! ovdje nesaborujemo kao negda potišteni puk na poljanah stubičkih pod predsjedničtvom

Digitized by Google

Matije Gubca, niti vam, gospodo, prieti grozna smrt toga mučenika za narodnu slobodu, niti kraljuje Leopold prvi, da se imate možda pobojati, te će vas kriviti s-veleizdaje za to, što težite za samostalnošću to jest za prosvjetom svojega naroda, pak, podjelivši vam amnestiju, — neće vam odsjeći desnice ruke, uzev samo glavu; to sve, gospodo, nečeka vas, ako prvi prihvatite ideju, prvi pružite pomoćnu desnicu, da se konačno i učiteljice dočepaju častnoga svoga mjesta, te da nebudu — košto nisu niti u rodbinskom životu, košto tamo diele s-vami sreću i nesreću — da nebudu izključivane ni u javnom djelovanju na polju pedagogije, da i one imaju pravom jim pripadajuće mjesto u školskih savjetih.

Za tim prihvati rieč svećenik Jambrečak, gimn. profesor. Uz viku i buku veli, kano što je prije i gosp. Polić, da u žup. viećih treba da bude treći faktor, da bude zastupana crkva; taj treći faktor treba da nadzire ćudorednost. Čudimo se, što i gosp. Jambrečak nerazlikuje pojmove: crkva pak svećenstvo. Svećenik budi u žup. savjetih; ali smiešno je zaisto izreći ovako: gdje sjedi svećenik, ili njih više, tamo je crkva. I sami svećenici inače tumače pojam o crkvi.

I ovdje je gosp. Buzolić liepo dokazao predgovorniku, da je na krivu putu. Veli, državi i občinam dalo se je u toliko upliv, u koliko ga mogu oni sami imati. Državi smo dali upliva u tom, da ona zajamči slobodu učione, kada bi občina s-nemarnosti ili strasti ustala proti školi. Svećenstvo nejma ove vlasti u rukuh; nejma tamnica niti drugih nasilnih sredstva za to; dakle, s ove strane nemože svećenstvu pripadati to, da ono nadzire upravu občine. Dali smo pravo i občini, jer ova ima sredstva, jer su djeca njezina; pravo je dakle da u škole u svojih granicah upliva. A što se naročito tiče žup. škols. vieća, ja nisam čuo izreći, da u njih nejmaju biti: občina, država ili svećenstvo, već samo učitelji, jer si samo učitelji ovdje svoja prava traže; a drugi faktori, dakle i svećenstvo potražit će si svoje pravo. (Uz gromki „Živio!“

Petar Tomić primećuje, nije dosta da bude taj žup. nadziratelj samo zaslužan, već neka se prihvati i to: budi ujedno didaktično-pedagogično naobražen. Predlozi g. Fabkovićke i Tomića budu primljeni. S-toga resolucija 7. jest ova:

„Za svaku županiju imenuje državna vlada jednoga zaslužnoga i za to didaktično-pedagogićno naobraženoga i sposobnoga učitelja. Županijskim školskim nadzornikom, kojemu se pridodaje žup. šk. odbor, u koj učitelji i učiteljice slobodno izmedju sebe biraju razmjerni broj članova.“ Ostale resolucije uzeše se bez debate i glase ovako.

8. Županijski nadzornici nadziru škole, bdiju nad zakonitim izborom i urednim plaćanjem učitelja te čine sa žup. šk. odborom prvu molbu u pedag.-didaktičnih stvarih, a u materijalnih drugu izuzam gradska municipija.

9. Vrhovni nadzor nad školom izvršuje državna valda posebnim odsjekom ili ministarstvom, koje ima biti odieljeno od svake druge državne uprave.

10. U obukovnom ministarstvu ili odsjeku ima biti za narodno školstvo posebni odjel, sastavljen od strukovnjâka narodnôga školstva

11. Uz obukovno ministarstvo, dotično odsjek, vieća državni šk odbor, kojega sastavlja sabor, te u kojem ima takodjer biti raznjeran broj saborom izabranih narodnih učitelja.

12. Državni šk. odbor rešava sva načelna pedagogijsko-didaktična pitanja, te je najviša molba u disciplinarnih stvarih za sve učitelje.

Evo dakle dvanajst resolucija, iznizanih s-prvoga glavnoga pitanja. Čudne trke i frke proti njim! Razuman, bezstrastan čitatelj zaista vidi u njih pravednost prama občinam i državi; vidi i to da je u njih uprava školska naravna, bržja, stanovitija; da ima u njih učitelj — što je i pravo — svoje okrilje. To se sve vidi, ali bormeš nevidi se podnipošto težnja nekakova proti vjeri, proti crkvi, košto trube oni, kojim je vjera *i sv.* crkva prečesto na ustijuh ali preriedko ili nikada u srdcu.

Zabavišta.

(Sborio S. Basariček za obće skupštine učiteljske,)

Mnogo se muče plemeniti človjekoljubi i pravi ljubitelji svestrane narodne prosvjete izpitivanjem uzrôka, s kojih današnja pučka škola uz sve nastojanje i naprezanje nemože odgovoriti svojoj svrsi i zadovoljiti potrebam, što jih od nje iziskuju napredujuće družtvene okolnosti. Svaki razmišljajući narodni obrazovatelj riešiti će to izpitivanje jednostavno tim, ako dotične nike uputi na manjkavosti dosadanjega organizma naših narodnih odrazovališta.

Jer — i negledeć na raznovrstne vanjske odnošaje, kojimi je isti organizam stišnjen i sapet u slobodnom razvijanju i napredovanju, negledeć na opako i nespretno unutarnje uredjenje dosadanje pučke škole, negledeć napokon na abstraktnosti, po kojih ista, kao po nekom labirintu mraka i praznine voda živahni i za svjetlom težeći duh nevine mladeži, razmatrajmo samo, od koga i kako, te komu i kada predaje svoje njegovanje i mi ćemo se morati uvjeriti o podpunoj istinitosti gore spomenute tvrdnje.

Diete, doraslo za polazak škole, dolazi do duše iz krila majčina izpod njege otčeve, iz kruga braće i sestara, — nu kakovo? Ponajviše nezrelo, nespretno, neokretno u zdravu mišljenju i u pravilnu govorenju; — nepriučeno družtvenim dužnostim, kao poslušnosti, redu i čistoći, i neuvježbano u ćudorednosti. — I jedva

Digitized by Google

što začne tako zapušteno diete školu polaziti, jedva što ista stane nastojati oko oplemenjenja zanemarenih njegovih sposobnostij — eto materijalističnoga roditelja, dolazećega, da otme tek na pola popravljeno i obrazozovano diete blagotvornoj njegi škole, te da ga bezobzirno i nemilosrdno baci nestalnim i pogibeljnim valovom čovječjega družtva.

Odtud i polazi ono naprezanje, silenje i žurba pučke škole, koja samo da ikoliko zadovolji svojoj uzvišenoj zadaći i zahtjevom današnjega vremena i proti samomu normalnomu razvitku dječje naravi postupa, preterećujuć njezine sile bremenom raznovrstnih znanostij i kojekakvih školskih radnja u toliko, u koliko se prema dobi i silam mladeži ni svladati neda. — Tu je dakle pogrieška već kod korena, a proteže se ćak i do vrška, pa kao što je smiešno zahtievati, da drvo bolestno u korenu valjanim plodom rodi, tako je upravo smiešno, pače je još smješnije tražiti, da pučka škola dok joj manjka valjan početak i završetak donosi željene koristi. Narav, ta učiteljica svieta, uči nas dovoljno, da za razvitak svake stvari treba vremena, i da čim koja stvar bržje i silnije dozrieva, tim bržje i naprasnije sahne, propada i umire. To nas isto uči i poviest o pojedinih narodih, — nemože nas dakle ni pedagogija učiti drugo o razvitku pojedinih individua.

Iz svega toga sliedi jasno i očito, da je ustrojstvo našega narodnoga uzgojstva veoma manjkavo i nepodpuno. i da bi trebalo nastojati, da se isto što sustavnije uredi, navlastito, da se izvede neka sveza i prelaz s jedne strane izmedju doma i škole, s druge strane izmedju škole i javnoga života. To bi se pako najuspješnije postiglo tim, kad bi se uvela trostepena obrazovališta i to za dječicu izmedju 3. i 7. godine zabavišta, za dječarce izmedju 7 i 13. godine škole, a za dječake izmedju 13. i 17. godine produžna učilišta, pod kojimi podnipošto nemislim obične nedjelne ili opetovne škole.

Prema zadaći ove odsječne sjednice imam mimoići škole i produžna učilišta. te se ograničiti jedino na zabavišta. Rado i osobitom ljubavju prihvaćam rieč u preporuku toga najmladjega mezimčeta današnje pedagogije, nu uzgredno molim slavno slušateljstvo za oproštenje, ako vriednost moje preporuke nebude prema zamašnoj važnosti obljubljene i cielim svietom razprostranjene stvari.

Premda su zabavišta za kratko vrieme svoga obstanka stekla mnogo zagovaratelja i podupiratelja, nemanjka jim ipak ni neprijatelja, koji jim traže mâna i prigovora sa svake moguće strane. — Medju prvimi prigovaratelji zabavišta jesu branitelji obiteljskoga prava na uzgoj nježne dječice. Istinabog, njihovim se razlogom s mnogih obzira mora donekle i pravo dati, jer svevišnji je tvorac povjerio djecu obskrbi roditelja, trebalo bi dakle, da oni tu obskrbu u svakom pogledu izvršuju, trebalo bi da nose teret i odgovornost za svoj porod, trebalo bi da u njibovo pravo bez osobitih razloga nitko nedira.

Nu razgledajmo stanje dosadanjih obiteljskih odnošaja, te razpitujmo, da li su iste u stanju odgovoriti svojoj najuzvišenijoj dužnosti, te zadovoljiti onomu, što od njih napredak domovine i korist čovječanstva očekuje.

I neračunajuć ovdje raznovrstnih bieda i nevolja, udaraca i tereta, kojimi je mnoga obitelj toli obsipana, da u borbi s njimi češće i najplemenitije svoje dužnosti zaboravlja, razgledajmo samo nutarnje uredjenje i ćudoredni položaj mnogih obitelij, pak ćemo se čvrsto osvjedočiti o tom, da je obitel u mnogih slučajevih pravi grob za moralnost i čistoću nevine dječice.

Pomislimo si n. pr. obitelj, u kojoj na mjesto istine vlada laž i potvora, u kojoj mjesto slobodnoga kretanja kuće gospodar traži od svoje supruge, družinčadi i djece robsko plazenje, u kojoj je temelj bračnoga života, medjusobna ljubav i počitanje pogaženo, u kojoj vječna nesloga, svadja i kletva vlada, pak prosudimo, što biva od djece u takovoj kući odrasle, od djece, koja su prisiljena prvim duhom usisavati zloću i opakost u nedužna i nepokvarena svoja srdašca?

I kada sve to valjano promislimo, nećemo li morati dopustiti, da je potrebna ruka braniteljica i čuvarica, da je potreban zavod, koji bi roditeljem hotio i mogao pomoći i olakšati vršenje njihovih najsvetijih roditeljskih dužnostij. Doista, takov je zavod veoma potreban, a čovjekoljubje nam ga podaje pod imenom „zabavišta.“

Prva je dakle zadaća zabavišta, podupirati roditelje u vršenju njihove uzgojne dužnosti, te izbavljati nevinu dječicu izpod pogibeljnih posljedica, kojim su u krugu mnogih opakih i pokvarenih obitelij izložena.

Ova je zadaća zabavišta doista liepa, nu nije jedina. —

Diete teži za napredkom i razvitkom. U njega je budan nagon za svim, što je liepo, dobro i istinito; — od jutra do mraka svaka mu je rieč pitanje, koje odgovor iztražuje. I kao što plemenita biljka tek što iz zemlje proklije, svoju glavu oholo k nebu podiže, tako i maleno diete tek što se rodi, nosi na čelu biljeg višjega poziva, a svaki mu glasak i svaki pogled teži za svjetlošću.

I jao si ga njemu, ako već za prvih godina u mjesto svjetlosti pustu tminu nalazi. Zle posljedice toga nesretnoga slučaja progoniti će ga cielim putem težkoga njegovoga živovanja, kao što i biljku, koju još u slabu pokretu njezinu osiplje ubijajući mraz. S toga bi svaki roditelj imao biti — pedagog, a svaka roditeljska kuća — škola, u kojoj bi imao disati pravi duh napredka, dobra i istine.

Nu koliko ima takovih kuća, koliko ima roditelja, koji bi znanjem bili toli bogati, te bi mogli zadovoljiti

Digitized by Google

bujnomu razvitku djece i koji bi bili poznati s mnogimi tajnami dječjega uzgoja?

I tu priteče zabavište u pomoć. Ono nastoji u djece pobuditi osjećanje za sve što je liepo, dobro i istinito, a tim polaže temelj, na kojem škola sigurno i pozdano graditi može.

To je druga njezina zadaća. Ona je veoma plemenita, nu ni ona nije u stanju svestranoj potrebi dječjega obrazovanja podpuno zadovoljiti.

Osim nagona za napredkom i nutarnjim razvitkom ćuti svako diete potrebu za kretanjem i djelovanjem. Jedva što može pokrenuti svojima ručicama, hoće da rădi i djeluje. Taj je nagon jedan od najvažnijih nagona, jer bez njega nebi bilo života ni napredka, uebi bilo ni jednoga onih velekoristnih izuma, kojimi se današnji viek toliko ponosi. S toga treba, da je njegovanje istoga jedna prvih i najznamenitijih zadataka svjestna uzgojitelja.

Roditeljski se dom veoma malo na taj važni nagon obazire. Ponajviše mu manjkaju u tu svrhu potrebna sredstva te pravi način postupanja, a i ostalo kućno uredjenje je ponajviše takovo, da diete svomu nagonu za djelatnošću i radnjom nije u stanju zadovoljiti u pravoj i potrebnoj mjeri.

Zabavište se brini za pospješenje toga nagona raznovrstnimi sredstvi i na razne načine, — a u prilog mu je i ta okolnost, što se u njem sakuplja veliko družtvo, koje na pobudjenje, podhranjenje i podticanje togá nagona veoma povoljno djeluje. — Izbjegavajuć svaku ozbiljnu i dječjoj dobi neprimjerenu radnju, služi se ponajviše igrom i zabavom.

Treća je dakle zadaća zabavišta: nagon za djelatnošću u malene djece valjanim i naravi djece primjerenim načinom poticati, rukovoditi i obrazovati.

Sve tri ove zadaće zabavišta u koliko su same u sebi plemenite i velekoristne ipak nisu glavne, te se njimi podnipošto nebi dala podpuno opravdati potreba zabavišta, jer napokon dale bi se te zaprieke stranom boljim uredjenjem naših roditeljskih kuća, stranom svrsishodnijim naobraženjem matera posve ukloniti. — Nu po mnenju Fröbela imadu ona još neku mnogo uzvišeniju zadaću vršiti, kojoj ni najbolja obitelj zadovoljiti nebi mogla, a ta je „uzgoj za družtvo kroz družtvo.“

U pojedinoj obiteli ili je samo jedno diete, ili jih je više. Ako je samo jedno, tada je njegovo drugovanje ponajviše ograničeno na same roditelje i starije ukućane. U takovu družtvu samih odraslih ljudij nerazvija se diete postepeno i prema svojoj naravi, druge bo su misli i čustva u staraca, a druge u djece; s toga običavaju neki svojoj djeci dozivati drugove iz susjedstva, nu i takovo drugovanje nesamo da nije svakiput shodno, već je ponajprije pogibeljno, jer stariji, premogućniji, bogatiji ili jači rado bi uviek neke prednosti i povlasti za sebe, to pako nije ni najmanje u prilog njihovu bratinskomu drugovanju. Isto tako biva i medju braćom u kući. Stariji se brat neće nikad s mladjim tako ugodno zabaviti, kao s drugim kojim vršnjakom, što njegov više razvijen duh za posve drugimi zabavami i igrami teži.

U zabavištu je posve inače, tamo se sakuplja množina djece, koja se prema dobi, duševnim sposobnostim i tjelesnomu razvitku razredjuju u pojedine sborove. Ovi pojedini manji sborovi, premda u sebi samostalni, stoje ipak u medjusobnoj svezi i šačinjavaju podpuno organizovano družtvo, osnovano na temelju „jednakosti, ravnopravnosti i bratimstva.“ Tim načinom pripravlja se mladež već u najnježnije doba za čovječji gradjanski družtveni život; a zabavište nadomiešta ono, što obitel u nijednom slučaju izvršiti nebi mogla, — jer obitel ima doduše mnogo liepih i važnih uzgojnih momenata, nu sama na sebe ograničena izvraća se često u obitelski egaizam. Obitel može i za družtveni život pripravljati svoju gojenčad, ona može i općemu čovječjemu naobraženju valjan temelj postaviti, nu svoga djela nemože bez pomoći ostalih obrazovanih zavoda, navlastito bez škole i zabavišta nikako valjano i po korist družtva čovječanskoga uspješno završiti.

Premda zabavište pod svoje okrilje uzima uzgoj malene dječice, to ipak ni ono neizključuje obitelskoga upliva. Zabavište uzdržaje djecu upravo kao i prava škola samo za kratko vrieme od doma. Čim minu obični obukovni sati, vraćaju se djeca veselo u krilo svojih matera, te jim radostnim i zadovoljnim licem pripoviedaju različne sgode, što su jih kroz to vrieme proživila. Nu koliko se zabavište skrbi, da taj upliv roditelja ostane nepovriedjen, toliko se mora brinuti, da se takodjer i dosadanje stanje obitelskoga uzgoja popravi a to se može jedino onda postići, kada se majke i uzgojiteljice naše bolje upute u svojih dužnostih.

O potrebi toga bijasmo i dosada uvjereni, nu što smo u tu svrhu činili? Da li je tko naobražavao majke, da li jih je itko privadjao k važnim funkcijam, što su jim povjerene, da li jih je tko upoznavao s bićem djeteta, s ustrojem njegova tiela i duše, da li jim je tko tumačio, što je zlo, što li dobro, što pogibeljno, a što koristno, jednom riečju, da li jim je itko podavao uputu i pouku o svrsishodnom načinu uzgajanja?

Na sva ta pitanja prinuždeni smo odgovoriti —: nije nitko.

Sve se je oslanjalo na narav majke, na prirodjenu ljubav njezinu, na njezin takt i nagnuće. I premda je naravna ljubav matera već mnogoputij veoma velike resultate proizvela u tom pogledu, — to se ipak nemože čovječanstvo na iste osloniti, jer se u svako doba u naravnoj svojoj čistoći nenalaze.

Zabavište i tu pritiče u pomoć, dočim preuzimlje zadaću svojim primerom djelovati na naše majke. U zabavištu najme mogu se sakupljati sve djevojke svr-

Digitized by Google

šivše pučke škole, te mogu praktično učiti o tom, kako se djeca naravnim načinom zabavljaju, razvijaju i naobražavaju, pa ako se s tom praktičnom uputom spoje još i teoretička razjašnjenja o biću djeteta, njegovih potrebah, nagnućih i nastojanjih, to će se s vremenom uzgoj naše mladeži, kao što i sreća obiteli i ciele domovine u svakom pogledu znatno podići.

I to je napokon zadnja i najuzvišenija i najljepša zadaća zabavišta.

Tim razložih u kratko narav i zadaću zabavišta i označih položaj, koji bi isti u kiti naših narodnih obrazovališta zauzeti imali. Želim još nešto spomenuti o načinih, kojimi bi se dalo najuspješnije nastojati oko razprostranjenja tih velekoristnih zavoda u našoj miloj domovini.

Ako uvažimo, da je ta stvar u svih krajevih obrazovanoga svieta povoljan odziv našla, te da već skoro nejma zemlje u Evropi, u kojoj nebi svojih osobitih blagodatij razprostirala, to je ponajprije sramota naša što jih mi još nismo spoznali, a zatim sveta dužnost nastojati o tom, da se čim prije kod nas udomi i razprostrani.

Načina ima dosta, nu nije svaki valjan. Mnogi hoće da se i u tom oslonimo na pomoć i podporu države. Nu ja se i ovdje držim staroga svoga stanovišta, te hoću slobodnu školu u slobodnoj državi; pak, ako igdje, to kod uvadjanja naših zabavišta valja ona zlatna poslovica: „Pomozi si sam, pomoć ću ti ija." K tomu uvažimo rieči poznatoga u toj struci vještaka i najrevnijega zastupnika Fröbelovih ideja Augusta Köhlera, koji na jednom mjestu o podizanju i razprostranjenju zabavišta ovo izusti: „Zasad — a možda i za uviek — moglo bi najbolje biti, da zabavišta ostanu u rukuh privatnih družtva i dotičnih roditelja." — S toga, ako želimo, da nam i u taj zavod s vremenom neprodre nesretni mekanizam i abstraktizam; ako hoćemo, da raznovrstni natražnjaci i mračnjaci i u to čedo slobodne pedagogije svoje robske prste nezagrebu; ako želimo, da pojedini atriguani od višje vlasti izlaskanimi povlastmi neuzide o šteti slobodnoga razvijanja tih zavoda: to se oanimo svake vanjske podpore i pomoći, već nastojmo rajе svimi silami i svom snagom, da za otu stvar čovjekoljubivi i za napredak težeći narod naš zadobijemo. —Narodni su zavodi namienjeni narodn i njegovoj korist imadu služiti; posve je dakle pravo, da ga on i podpire. — To pako on i hoće, — to je pokazao svakom godom i u svakom slučaju, kad se je god radilo o prvjeti i obćem napredku.

Žalibog, za prvi početak težko bi sile našega naroda mogle zadovoljiti, jer za valjana i dobro uredjena zabavišta htjelo bi se čestitih i u tu svrhu dovoljno obraženih uzgojitelja i uzgojiteljica, a toga mi nejmamo za sada. Trebalo bi dakle izaslati nekoliko osoba u inozemstvo navlastito u Gothu i Hamburg, da prouče te zavode, k čemu treba odmah prilična svota novaca. Ako uvažimo, da zabavišta posredno i neposredno i državi koriste, to bi jedino u tom mogli, a u naših okolnostih i morali zamoliti državu, da se pobrine za naobraženje čestitih zabavištnih uzgojitelja i uzgojiteljica, koji bi svojim strukovnim naobraženjem mogli odgovoriti uzvišenomu svomu pozivu, i koji bi znali i htjeli nastojati oko razširenja i utvrdjenja zasnovane ideja Fröbelovih zabavišta.

U ostalom mislim, da bude najprobitačnije, ako se doskora u središtu naše domovine sklopi družtvo komu da bude zadaća nastojati:

1. Da se ponajprije u glavnom gradu Zagrebu podigne veliko i uzorno uredjeno zabavište, s kojim bi se mogao spojiti i zavod za naobraženje zabavištnih uzgojitelja i uzgojiteljica.

2. Da se ista i po ostalih krajevih domovine putem podružnih družtva razprostru.

3. Da se u našega zakonodavstva i visoke vlade izhodi potrebna podpora za mahomično naobraženje zabavištnih uzgojitelja i uzgojiteljica na glasovitih njemačkih zabavištih.

Obća skupština učiteljskoga družtva za Kranjsku u Ljubljani.

Učit. družtvo za Kranjsku imalo je dne 27. i 28. Rujna svoju obću skupštinu u Ljubljani. U supor tomu što je velik broj kranjskih učitelja pohodio bio i našu prvu hrvatsku učiteljsku skupštinu, čim se nemilo izprazniše i onako tašći jim žepovi, sakupilo se ipak u Ljubljani do 150 rodoljubivih učitelja, da se posavjetuju o školskih stvarih, da si pregledaju razna školska učila i razvide prekrasne radnje što učitelja, što pako učenika.

Predsjednik družtvu g. Andrija Praprotnik otvorio je skupštinu krasnim govorom, s kojega se kao jezgra zrcale ove izreke. Prva nam je dužnost, da si narod naobrazimo; prosvjetom jedino postizuje se prava sreća i blagostanje naroda; njom se jedino podava narodu silno oružje u ruke, kojim se može jamačno braniti proti neprijatelju, koji nastoji o tom, da nas nebude. Dobru školu stvaraju jedino dobri, prosvješteni i rodoljubivi učitelji; bez njih nejma nauke, bez ove nejma prosvjete u obće; tko radi proti prosvjeti, taj se baca u valove silnih bujica, taj brodi proti bujnim valovom u podpunoj sviesti, da mu je u njih poginuti. Napred! to nam budi geslo, ali nas hrabri i liepa samosviest, kojom smjelo i neuztrašivo treba da izreknemo čustva i želje svoje, da sazna narod, da čuje vlada: čim i kako može se pomoći učiteljstvu a kroz ovo miloj mladeži našoj.

Digitized by Google

Tri su bila glavna pitanja. Prvim se je razpravljao nacrt učevne obuke za 1, 2, 3, 4 i višerazredne učione. Za razpravljanje ove točke zagrizlo se naročito u broj satova i to kada se sborilo o nerazdieljenoj narodnjoj školi, koju polaze ista djeca rano i po poldne a uči ju jedan učitelj. U osnovi se predlaže 30 satij na ćedan, proti čemu se sbiljno govorilo dokazujuć, da je to suviše, jer se tolikim sjedenjem i naprćivanjem za toliko doba ubija tjelesno zdravje i umara duh; nadalje do narod treba svakako djecu si za domaćnost, što bi bilo nemoguće uz 30 satij školske radnje. Uzela se 22 sata.

U Kranjskoj ima 30 razdieljenih učiona, to će reći takovih, gdje je jedan učitelj a veća djeca polaze ju rano, manja pako po poldne. Za nižji razred uzelo se na tjedan 13, za viši 19 satij.

U dvorazrednoj učioni, gdje su dva učitelja, predava se u I. razredu 22 ure, u II. razredu 25 ura.

U trorazrednoj, gdje su tri učitelja, uzimlju se za I razred 22 ure, za II. 23 ure, za III. 25 ura.

U četverorazrednoj, gdje su četiri učitelja uzimlju se za I. razred 22, za II. 24, za III. 26, za IV. 27 ura.

Njemački jezik začinje se učit istom u trećem razredu trorazredne učione, naročito za čitanje uzimlju se dva sata, za slovnicu i pisanje po jedan sat. U četverorazrednoj uči se takodjer istom u trećoj godini, u kojoj se uzimlju za isti 3 sata, u četvrtom pako po sat. Jedan jedincati, stari neki praktikuš, odlučio se bio prije skupštine još dokazivati nuždu, da se taj jezik svagdje mahom u I. razredu uči; nu s uvjerenja ili ne, da je protivna misao zdravija, dao je nekomu pobri poštenu ruku, da će mučati. I mučao je u tom.

Drugo pitanje nosi želju, da bi se imalo „učiteljsko družtvo za Kranjsku“ razširiti, te da bi se primali za članove učitelji takodjer iz drugih strana slovenske.

Referent ove točke bijaše g. Srećko Stegnar, učitelj i školski nadziratelj u Idriji. Liepim svojim govorom, nadahnjenim čistim i plemenitim žarom rodoljubja zaljuljao je isti gospodin slušateljstvo toli silno, da se u glas podviknulo: treba zamoliti visoku vladu, da dopusti, da se ovo družtvo, kojemu je sada ime „učiteljsko družtvo za Kranjsku,“ zamieni širjim, najme: „Slovensko učiteljsko družtvo.“

Prema tomu, kada se ovaj naslov odobri, a nejma razloga da to nebude, slobodno je pristupiti u družtvo svakomu učitelju iz Kranjske, Štajerske, Koruške i Gorice.

Tomu se zaključku istino radujemo tim većma, što je u rečenih zemljah jedan narod, što jim je svim knjiga jedna a kano jednomu narodu i jedna težnja, sastojeća u tom, da si jednom osnovom, jednimi bitnimi sredstvi probude i naobraze narod, zasada jošte toli ganjan, toli hranjen tudjom šibikom, nenaravnom hranom.

O pravnih odnošajih narodnjih učitelja govoraše g. Lapajna. Više se tu odlučilo; nu nam je samo napomenut jednu, koja će naše čitateljstvo većma zanimati.

U Austriji postavilo je doduše školstvo na temelj slobodniji, nu što se tiče samoga učitelja, vara se koj misli, da je ono što bi morao da bude. Tako n. pr. izišao je za Kranjsku god. 1870 ukaz ministarstva za obuku i bogoštovje, kojim se razpisuje školski i učevni red. U tom ukazu ima XI glava, medju njimi V., koji sbori samo „o dolžnosti učiteljev.“ Badava tamo tražiš glavu „o pravu učitelja“. Prem se u obće i u Austriji izreklo, da se učitelj nesmi baviti poslom zanj nedostojnim, to su ipak prinuždeni upravo i dandanas baviti se svi seoski učitelji najnedostojnijim po učiteljstvo zanatom, a taj je mežnarija oli ti zvonarija, s kojom je skopčano sve zvonjenje, limbanje i prebiranje u zvona, čišćenje crkve, posluživanje itd. Toga kranjsko učiteljstvo podnieti nemože, pak je u glas izreklo: učitelj budi samo učiteljem, a zvonar zvonarom!

Ali upravo s toga treba da se dopušta učitelju dostojna mu plata, jer valja znati, da u Kranjskoj nosi zvonarija trojinom više, nego učitelija. A tomu za volju zaključilo se, da se učiteljem kranjskim dopita plata prema ključu Štajerske, gdje se uzakonilo ovako: 700, 600, 500 i 400 forintij. Na ovaj zaključak došlo se i s toga, što se ponajbolji kranjski učitelji sele u Štajersku, gdje je bolja plata, koje seljenje svakako je na veliku štetu naroda kranjskoga.

Već dvaputa napomenusmo, da ima i u nas mudrijaša, koji neznaju, što će reći „crkva“; koji su od ovo nekoliko godina uvjereni o tom, da gdje sjedi ili stoji svećenik, tuj da se zastupa i crkva. Evo, što se čulo 27 Rujna u bieloj Ljubljani.

Po dovršenoj razpravi glavnih pitanja, biralo s družtvo predsjednika, bilježnika, blagajnika, odbornik. Kada će blagajnika, u glas se podviknulo, da ostane dosadanji, g. Matej Močnik, učitelj četverorazredne učione u Ljubljani i školski nadziratelj kotara kamičkoga. A šta će na to g. Močnik? Posve hladno, mirno, obzirno zahvalio se je na toj časti s razloga: da mu katoličko njegovo čustvo nedopušća sjediti u kragu, koje ima medju sobom muževa, koji evo nà maloprije odciepiše „školu od crkve“. Per moj kokó tista pa veljá tauzend goldinarjev! Gospodin Matej Močnik, rodio se je g. 1826, služi već od god 1855. je inače vriedan i inteligentan muž, jest sdušan podpiratelj uboge mladeži obojega spola, ali bio je prije an častnih otaca Ježuvana, koji su ga morali uvjeriti, da i mežnarji svagdje representira u svetu crku.

Digitized by Google

Istoga dana priredio je odbor u prekrasnoj novoj gostioni vriednoga rodoljuba Tavčara (Tučara) splošni objed za sve učitelje, pod večer pako u 8 satij bila je sjajna „Beseda," koja se otvorila pjevanjem pjesme, sastavljene Andrejem Praprotnikom a učetvorene A. Medvédom. Evo iste pjesme!

Tovarštvo.

V spomin
učiteljskega sborovanja 27. in 28. septembra 1871.

Zdravo, tovarši in bratje premili,
v pevskem soglasji zedinime se!
Složni budimo v veselji in sili,
v slogi nam zlata prihodnost cvetè.

Zdravo, tovarši in bratje premili,
v pevskem soglasji krepímo močí,
naj bi s tolažbo si srca polnili,
da nam ugodnejša doba žarí.

Zdravo, tovarši in bratje premili,
v pevskem soglasji si dajmo roké.
Véstno poklicu (zvanju) da bomo služili,
Šoli domaći darili srcé!

Pak reci tko, da nismo jedan narod?!

Još nešto o „Besedi" i o bieloj Ljubljani u dojdućem broju.

Glas ladanjskoga učitelja.

Odkako smo se iz Zagreba povratili kućam svojim, mogaše svaki nas po koju čitati o rádu I. hrvatske učiteljske skupštine, i to po koju grku i čemernu, po koju zlobnu a bormeš i mnogu smiešnu. Najviše se rogobore oni, kojih se jedni zauzimlju odviše prerano a bormeš i prietnjami, a drugi jih opet psovkami časte. Neodobravajuć niti ovo niti ono, izjavljujemo jim samo otvoreno, kako bismo mi na njihovu mjestu sborili, i kako neki riedki medju njimi sbore.

Kada se je reklo i zaključilo, da si občine same imaju učitelja birati i školu u svom obsegu nadzirati s razloga, što su djeca občinska, što jedino občina školu uzdržava, tada se nije ùztvrdilo, da župnik nije član občine, da nemože biti članom občinskoga i školskoga vieća, tada se nije ni mislilo, kamo li izreklo, da župnik nesmi zakona božjega tumačiti i učiti, da nesmi kano naobražen muž, kano pravi rodoljub hrvatski svojim svjetom, samo načinom dolikujućim naobraženu mužu priteći u pomoć uspješnu odgojivanju občinske mladeži. Dakle: čemu se ljutit, čemu se grozit, čemu nedostojno vriedjat mirne, tihe, poštene i rodoljubive radnike na polju školarstva? Vam se je veselit, kada vidite, da učiteljstvo hrvatsko napreduje; kada vidite, da ovo javno i očito izpovieda cielomu narodu svoje tegobe, svoja uvjerenja, a nečini toga krišem u zatvorenoj župničkoj sobi, košto je to učinio onomadne svećenički sbor okolice križevačke, gdjeno je nešto zaključio otajno, pak zaključke, naperene proti općoj želji učiteljstva hrvatskoga poslao preč. konsistoriju, da ovaj opet u zatvorenoj dvorani udari proti glasu nesamo hrvatskoga učiteljstva, već i proti onomu ciele naobražene Evrope.

Zaisto je dandanas zazorno, što su jedini svećenički sborovi, koji drže svoje sjednice, u kojih se ipak mora dogovarati o stvarih, tičućih se ljudij, občina, naroda, jedini velju još oni, koji sve svoje dokončke stvaraju za sebe, niti se usudjuju obielodanjivat takove svietu. Javljajte, gospodo, narodu svoje misli, svoje zaključke, da se barem znade za vaš život; da se znade, da u istinu sve svoje sile namienjujete dobru naroda, koj vas liepo hrani.

Nežestite se, gospodo, jer se tim izdajete, da vam je samo ovo na srdcu i u misli: treba da i nadalje uzdržimo vlast i moć nad učitelji, treba da samo mi vladamo i gospodujemu nad ubogim školnikom, česa pako nebude, ako se uzakone zaključci I. obće hrvatske učiteljske skupštine. Pak onda treba da se pita i to: kojim putem dobili ste i uživate vi danas jedini neomedjašenu vlast nad pučkim školstvom u našoj domovini? Zakonitim li? Nadalje: zar ste vi jedini, kojim nejde i danas jošte u glavu, da je volja naroda sveta, da se samoupravom občina jedino može žurnim korakom postizavati pravi napredak u svih znanostih i umienjih? Zar ste vi jedini bogom opunovlašćeni stalež, kojemu bi morao narod predavati sebe i dušom i tielom počam od poroda pak sve do hladnoga groba? Ja mislim, dà ja znadem i to: tako je bivalo, ali danas su druga vremena. Danas se svikuda glasno ore ove: ljudi božji, porazdjeljujte si posao! A koj misli, da je prepečen u svakom poslu, tomu će biti manje više kržljavo i gingavo stvorenjiće.

Pak onda mnogi se vas nestidi vikati, da su učitelji iztisnuli vjeru iz škole? Zar vam podnosi hrvatsko poštenje, da tako izopačujete zaključke učiteljske; pak još vi, koji prodičete iskrenost, istinu? Zar neglasi već prva resolucija ovako:

„Svrha je narodnoj školi u sadanjem vieku, da *čudorednim-religioznim* uzgojem i skladnim razvojem umnih i tjelesnih sila mladež u svem znanju i i umienju na toliko poduči, na koliko je to svakomu svakako potrebno, da može pošteno kako slobodan čovjek živjeti te postati valjanim i koristnim članom družtva čovječjega." Ja sam uvjeren, ovu resoluciju podpisali bi svi sveti otci, podpisao bi ju danas i sam sveti otac Pio deveti. Pak je ipak istina, da jih ima, koji ovako jasno izrečen zaključak krivo i griešno tumače. Čedno velim: to nije dostojno, to bormeš nije liepo ni plemenito.

Digitized by Google

Ali, učiteljstvo hrvatsko znade i to, da se težkom mukom i velikimi žrtvami postizuju naravna prava narôda; ono znade, kojom se mukom dočepaše bistri inače Amerikanci svoje slobode; ono znade, čega se sve htjelo prije, dok se moglo u državi Virginiji u glas podviknuti dne 2. Svibnja 1776 ovo: „Svi se ljudi, radjaju jednako slobodni; svi imaju stanovita, naravna si prava, kojih nesmiju se pod živu glavu lišiti njihovi potomci itd.

Mi se uzdamo, da i naš narod shvaća, koje mu pravo pripada, pak da će prije ili kašnje takovo i zahtievati. Mi se uzdamo, da će se i budući naš sabor savjestno zamisliti u prenuždno preustrojenje naših narodnjih škola, da će se ujedno uvjeriti, da se zaključci I. hrvatske učiteljske skupštine temelje na čistu pravu glede občina, na dokazanu skustvu sa strane i javne obuke i uzgoja, napokon, da su isti protekli iz čisto hrvatskih rodoljubivih srdaca.

Tumačite samo Vi, gospodo svećenici savjestno i čisto sveto slovo božje u crkvi, u školi i izvan nje; obučavajmo i uzgajajmo i mi učitelji u školi i izvan nje povjerenu nam mladež i puk čisto i savjestno, pak da vidimo, neće li za koju godinu sav narod hrvatski podviknuti: živilo nam rodoljubivo i napredno svećenstvo, živilo isto takovo učiteljstvo!

A što se tiče oluje, koja se na nas izlieva iz „Kat. lista," na to mi je samo to izreći: on čini samo ono, što mu je dužnost.

U Pokuplju dne 22. Rujna 1871. —r.

Raznice.

U Arbanskom ujedinjenom učiteljištu začela su predavanja usavršujuća. Slušatelji jesu usposobljeni jurve i ponamješteni učitelji narodnji; ima jih 15, ter dobivaju na dan od zemlje 1 fr. 50 nvč. uz putne troškove; predavajući učitelji dobiti će nagrade 80 forintij. Sada predavaju ova gg. Stipan Buzolić, Nodilo, Škarica, dr. Ergovac, Bogdanović i Lieber.

Za ovo ujedinjeno učiteljište (jer se talijansko-zadarsko spojilo s hrvatskim arbanaškim) razpisani su natječaji, i to za ravnatelja s platom 1500 fr. uz stan i hranu u zavodu; za dva učitelja za poviest i jezik s hrvatskim i talijanskim obukovnim jezikom uz platu 1100 fr., za jednoga matematika i prirodoslovca uz platu 1000 fr. Svim su uzakonjeni petgodišnji doplatci u 100 fr.

Zahvala.

Nastojanjem žup. kot. sudca Vjekoslava Štauduara primiše učitelji: palanjski, selski i martinskoveški od vriednih si občina poputnice za I. našu obću skupštinu po 15 fr., nadalje, osim ove svote još i drugih 15 fr., iz občinske blagajne, a to nastojanjem gg. Mikovića, bilježnika, Matije Bertića, sudca martinskoveškoga pak Josipa Tomazetića sudca ljubljanskoga.

Za toli savjestno i rodoljubivo podupiranje i požrtvovanje rečene gospode i sl. občina izražujem ovdje za svoje sudrugove i za se srdačnu hvalu. Znajte da smo i voljni i vješti nagraditi vam to svojim djelovanjem u svetih učiteljskih hramovih vaših.

U Martinskoj Vesi 20 Rujna 1871.

Ive Kovačić, učitelj.

Hrvatski pedagogijsko-književni sbor.

potvrdjen je visokom našom vladom riešenjem od 30. Rujna 1871., broj 7409/2331.

Tim se je spunila želja nesamo osnovatêlja istoga sbora, već ujedno i ukupnoga učiteljstva našega. Naravska je da je družtvu zadaća ogromna: nu uvjereni smo, da si neokalja imena.

Radostno javljamo i ovo, da je liepom srećom pripalo istomu družtvu mnogo najznamenitijih sgoditaka lutrije naše, da je već sada istomu družtvu poklonjeno znamenitih knjiga i drugih učila, čim posjeduje isto, pravo reći, znatnu već knjižnjicu, sbirku fizikalnih strojeva i onu za prirodopis. Evo dakle već i u tom liepa temelja.

Nadalje, k poviesti istoga družtva spada i ovo, da je visoko kr. ugarsko financijalno ministarstvo odobrilo bilo 29. Travnja 1871 br. 16071 bez opazke program za dozvolu lutrije naše; u tom programu glasi točka 6 ovako: „od pojedinih serijah nerazprodane srećke igraju na korist medjutim se osnovat imajućega pedagogijsko-literarnoga družtva; ako se to nepostigne, na korist „Učiteljske Zadruge."

„Pedagogijsko-književni sbor" jest potvrdjen; dakle svim pravom sav lutrijski dobitak jest njegov i ničiji drugi.

Pak ipak opet se je našla rovarska duša, koja se je usudila visokoj našoj vladi podnieti pismenu molbu, da izradi, neka bi se liepa ta sbirka većinom oduzela družtvu i porazdielila raznim školam.

Taj rovar usudio se je mamiti visoku vladu na tanak led, da najme izreče odsudu proti odluci vis. kr. ugarskoga ministarstva; htjeo je napokon uvjeriti našu vladu, da je ona dala novaca za lutriju, gdjeno svako razumno stvorenje znade, da se lutrija sama uzdržala razprodajom srećaka. I ova valja jer će se barem visoka naša vlada uvjeriti o nečistu poslu spletkara, kojemu nije ništa sveto na zemlji.

Natječaji.

Za občinskoga učitelja u Komogovini, satniji umetičkoj. regimenti 2 banovačkoj. Plata 200 fr., 5 hvata drva i stan. Molbenice, namienjene c. kr. II. banovačkoj regimenti šalju se do 20 Listopada u Petrinju.

Za učitelja u područnoj učioni župe turnašičke u Novom Gradcu. Plata 315 fr., 12 hvata drva za učitelja i školu, stan i vrt. Molbenice šalju se do 15. Listopada veleč. gosp. Ivanu Grgesini. podjašprištu i župniku u Turnašici. (Pošta: Pitomača.)

Za učiteljsko i orguljaško mjesto u Jamnici. Plata 315 fr., 80 fr. drvarine; 10 hvata drva za školu, stan, zemljište za vrt, pašnjak i 1½ rali šume. Molbenice šalju se: g. Fr. Budickomu, podjašprištu i župniku u Kupčini do konca Studena. (Pošta Pisarovina.)

Za učiteljicu u trorazrednoj učioni Krapinskoj. Plata: 315 fr. Molbenice šalju se veleč. g. Eduardu Finku, podj. i župniku u Radoboju do 10 Studena. (Krapina.)

Uredjuje ga vlastnik **Skender Fabković**.

Tiska ga **Dragutin Albrecht**.

Digitized by Google

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku.

NAPREDAK.

Ciena mu je 2 st. 50 nč. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Br. 16. U Zagrebu 15. listopada 1871. **Tečaj XII.**

Naobrazba ženskoga spola najpreča je potreba naroda našega.

Naravno je odredjenje, da mužkarac bude dobar otac, mudar odhranitelj i razuman domaćin; ženska pako nježna i ljubežljiva mati, razumna domaćica i mudra odhraniteljica. U dalnjem razvoju zahtieva se, da mati čuva, uporablja i umnožava u kući ono, što je čovjek u svietu zaslužio. Takovu obitel zastupa prama državnim i socialnim odnošajem muž, koji si u svietu dosta znanja, vještine i izkustva steći mora, da bude za svoje zvanje sposoban; ženska pako treba sposobnosti, da obiteljskomu suglasju pravi sklad i pravu cienu pridjeljuje; njezino je carstvo obitel.

Ali svim ljudem nije sudjeno živjeti u ovom naravnom odnošaju! Što je tomu uzrok? Kod nekih mužkaraca donaša zakon bezženstvo sa sobom, uz nauku, da je u tom kriepost i dobrinja angjeoska;*) kod inih je opet stališa indirektnim načinom radi novčanih okolnostij (kaucije!) ženitba prepriečena; kano n. p. kod vojničkoga stališa. Kod činovničtva čovjek polovicu svoga života probavi koje u školah, koje opet s mršavom plaćom, dok se takove službe dočepa, koja bi mogla obitel hraniti. Kod ženskoga spola kriv je većinom pravac u kojem se odhranjuje — tobože po modi — držeć sve više i više na nakit i ures vanjski, kojemu se u srednjih stališih nikako zadovoljiti nemože. Osim toga je rat, ta krvava rana čovječanske kulture, tomu naravnomu odredjenju na putu, pokosiv godimice najkrepčije i najzdravije mužkarce, za kojimi toliko hiljada udovica, mužke i ženske sirotčadi ostaje.

To su uzroci pomisli ob emancipaciji žena, koja podpunim pravom danas mjesto medju najvažnijimi socijalnimi pitanji zauzima. Emancipacija ženskoga spola nije dakle slučajni pojav našega vieka, nego posljedica prieke nužde. Nu, ako se ob emancipaciji ženskoga spola govori, to se imaju uviek samo osamljene, iz svoga naravnoga kruga iztisnute ženske razumjeti, ženske dakle, koje svoj život ne na strani muža sprovadjaju, nego samostalno na svietu stoje. A čim je više takovih ženskih, tim je narod više matera izgubio, više naravnih odhraniteljica; čim se više ženskih svomu naravnomu opredieljenju otudjuje, time dotični narod više nazadovati more. Po mojem mnenju nije obća emancipacija nipošto zdrava mladica današnje naobraženosti, nego potriebiti liek bolujućega čovječanstva. Gubitak, koji se tako lahko nadomjestiti neda! Djevojka se mora svakako osobito usposobljavati za svoje naravno opredieljenje; ali se njoj mora dati i prilike, da se za svaku drugu znanstvenu i zvaničnu struku naobražavati može, ako k tomu volje i sposobnosti ima. Njoj moraju biti učevni zavodi tako otvoreni kano i mužkarcu, da se kao i ovaj naobražavati može, ter da se, morajać samostalno u svietu živjeti, nesamo šivanjem i ženskim ručnim djelom, nego i svakom inom poštenom službom kruh zasluživati može.

Nijedan čovjek nezna svoje budućnosti, pak s toga su gdjekoji konservativci proti tomu, da se ženska naobrazuje kano mužkarac, veleći, da će se takova djevojka sasvim odtudjiti svomu naravnom odredjenju, da će se odtudjiti gospodarstvu i kućevnosti i da nikada neće moći da bude pravom suprugom. To nipošto nestoji; to visi samo o pravcu, kojim se djevojke u obiteli i školi odhranjuju. Učiteljstvo i svaki naobražen čovjek mora svimi silami oko toga nastojati, da u otčevoj i majčinoj glavi nestaje ideje, da djevojka, koja nešta više uči, već za običnu kuće gospodaricu nije, nego da je to samo potrebito za one, koje će se u bogatoj kući udomiti ili koje bi rado učiteljicami ili gouvernanticami postati. S ovog gledišta smatram ja emancipaciju ženskoga spola. Pitanje je ovo preporno i neriešeno, ter se ja u njegovo razglabanje dublje upuštati neću, nego meni je pred očima naobrazba ženskoga spola u obće i napose po njegovu naravnom opredieljenju. Schiller veli: Die Frauen, die flechten und weben himmlische Rosen ins irdische Leben. Ali to će moći samo naobražena žena učiniti! Samo u krugu naobražene žene naći će muž nadoknadnu za trud u svo-

*) Prije nekoliko godina rekao je u Karlovcu ježuvan O. Gjuriceo, govoreć o sv. Alojsiju, da je redovnički stališ već s-toga prvi, što se odriče svieta, što se plaši žena. (Ured.)

Digitized by Google

jem zvanju, kano što si u obće ljudi samo u — prema sebi — naobraženu krugu ćut zamjenito razgaliti mogu; a žena po svojoj naravi, osobito naobražena, oplemenjuje i razveseljuje čustvo i srdce.

Da u odhranjenju djece osobito prvih godina mater puno veća zadaća ide, i da ona u to doba većma upliva, nego li otac, to je priznana stvar; a da opet puno, ako ne sve, od pravih utisaka zavisi, to nas praksa uči. Čim je dakle žena razmjerno naobraženija, tim bolji duh nadahnjuje obitel. Čim u obiteli bolji duh vlada, tim se i djeca bolje odhranjuju i školskim se naporom u susriet ide.

Naobraženje žena dakle poluga je naobraženju mladeži.

Svratimo pogled na njemački i češki narod! Da je njemačka i češka obća naobrazba na današnjem stupnju, velika je takodjer zasluga njemačkih i čeških žena!

Uzroci današnjoj naobrazbi ma kakova naroda nemogu se tražiti u daňašnjem vieku, nego valja za više stoleća natrag posegnuti, jer je sadašnjost posljedica prošlosti.

Povjestnica nas uči, da su u srednjem vieku u njemačkih i čeških obitelih obično gospodje liepe znanosti njegovale, kojimi se polag načina ondašnjega života muževi redje baviti mogahu. Kod takove gospodje nije se nipošto kućevni duh izgubio; jer nam je poznat obitelski život kod Niemaca i Čeha u prošlosti.

Takva je gospodja znala gospodariti, kućevnomu i družtvenomu životu pravu vriednost podieliti, takova je gospodja znala djecu odhranjivati. Ta su djeca opet drugu dobro odhranila, i tako je današnja obća naobrazba tijuh naroda posljedica ovakova postupka.

Time ja nipošto nemislim, da bi i današnji odnošaji takovi biti morali. To samo dokazuje, koli su važne žene u rešavanju kulturnih zadaća. To je samo dokaz, da je ženska naobrazba izvor općoj narodnoj naobrazbi.

Dalnje razmatranje posvećujem ženskomu spolu po selih i po manjih gradovih, dakle ženskomu spolu na nižjem stupnju; jer u većih se gradovih već više čini za naobrazbu ženskoga spola razširenjem djevojačkih škola i podignućem viših djevojačkih škola, zatim popularnimi predavanji.

Ali većina naroda stanuje na selih i u manjih gradovih, gdje ovih probitaka nejma. Većina naroda, rekoh, stanuje na selih. Tko dakle radi o naobrazbi naroda, taj treba da osobito i seoski narod uoči. Na mladjih sviet ostaje! A kolievka mladeži i izvor njezinih kriepostij i opačina jest — obitel!

Tko bi dakle rad narod usrećiti, mora skrbiti za obitelski život!

Bez dobre obiteli nejma školi ni državi ni cielomu čovječanstvu sreće! Čim lošje postanu obitelske sveze, čim u narodu više ljubavi prama braku nestaje, tim se on više svomu padu približuje. Čim je više nesretnih braka u kojoj državi, tim je ta država nesretnija. Sretan obitelski život, jemac je općoj državnoj sreći.

Obitelski život nije naravno osiguran, ako samo skrbimo za naobraženje mužkoga posla. Imademo doka za, da je naobražen suprug uz nenaobraženu suprugu i sam u svojih nazorih nazadovao i zapustio se; naprotiv, da je manje naobražen muž uz pravo naobraženu ženu sasvim drugim čovjekom postao! I protivnih slučaja imade, ali su redji.

Ako govorimo o naobraženoj ženi na nižjem stupnju, onda nemislim bog znaj kakovu naobraženost. Ja zahtievam samo, da se žena toliko uči, da shvaća svoju zadaću, da znade koliko valja njezina osoba za obitel i družtvo, da je obogaćena svimi čustvi, znanji, vještinami i voljom, koja je potrebna materi, koja je potrebna domaćici.

Tko bi dakle rado obitelski život osigurati, mora osobitom brigom skrbiti za naobražanje ženskoga spola.

Svrnimo okom na svoje susjede, na jugu Save i Dunaja! Razgledajmo ondješnji život i obću naobraženost, pak moramo — kano ljudi, koji pučku naobraženost unaprediti žele, i s njom čovječansku sreću — svom tjelovnom i duševnom snagom izreći: Vi državnici, vi dostojanstvenici, koji ste vladi na kormilu, otvorite ženska gajbišta, oslobodite svoje žene od robstva, skrbite za njihovo naobraženje; dajte jim pristupiti u javno družtvo; i vaša će budućnost procvasti. Dok toga neučinite, zaludu Vam je sve, što na narodno naobraženje žertvujete!

Kako se ima s našimi seoskimi djevojačkimi učionami?

Malo jih ima, nego djevojke obično istu školu s dječaci pohadjaju. Škola, koja djevojci samo one nauke pruža, koje su u dječačkoj učioni predavaju, a gdje se na posebnu ćut i posebne potrebuće ženskih malo obzir uzima, neodgovaraju svrsi a narodu iz takovih škola mala korist izvire.

Puk naš težko dokučuje, da je mužkarcu za seoski ili poljodjelački život nekakovo naobraženje potriebno; a da je djevojci, budućoj gospodarici seoskoj, školsko naobraženje potrebno; o tom se obično puku niti nesanja.

Ako imućniji seljak svoju djvevojčicu i nešto dulje u školu šalje, to ju je doista za neku bolju budućnost opredielio.

Takovoj se djevojci usadjuje tečajem vremena u glavu, da će ona nekakva tobože gospodična biti, nešto više od svojih vršnjakinja, i ako otcu namera

Digitized by Google

za rukom nepodje, onda bi takova djevojka, ostav u prostoj kući, sbilja nesretna bila i kući na štetu; jer se je za višjimi idejami zaniela, pak sada nemože da bude zadovoljna.

Ali u našoj domovini ima puno miesta, gdje djevojke nikakove škole nepohadjaju. Takova djevojka, narastav pomalo, izvršuje domaći i poljski posao po primeru svojih starijih, obično bez vlastitoga razmišljavanja u smislu one naše: tak su naši stari radili, pak su svega dosta imali! A budući da ima puno obitelij, gdje žene ni najpotrebitija o gospodarstvu neznadu, i ono djevojče u povodu one svoje matere dotjera u kućnom gospodarstvu, u praktičnih nazorih do istoga stupnja, ako neostaje na još nižjem. Takova si žena nije svjestna svoje zadaće, kano mati, kano odhranjiteljica. Ob odhranjenju djece u takovoj kući ni spomena nejma; ako je k tomu još i otac, čovjek, koji je bez muke i nauke, kano baštinik svojih predja do nekakova imetka došao, ter samo radi stroge naredbe mjestne svoju djecu u školu šalje, onda je pravo čudo, ako ova na bolje okrenu.

Pa kako je s odnošajem muža prema takovoj ženi? Muž, manje ili više naobražen ili nimalo nenaobražen, imao je tečajem godina ipak priliku vidjeti, kako se u svietu živi, i što je domaća sreća. Češće dodje u obiteli svojih poglavarah, ili u grad — makar na sajam. On počne sve bolje uvidjati, da drugi ljudi s jednakim imetkom sretnije žive, i da u drugih kućah blagotvornije sunce sjaje. Žalostan se vrati kući, znajuć, da njegova žena niti pojma nejma o takovu življenju. On ima u kući svega dosta, a žena mu uz velik trošak i većji napor onoga pružati nemože, čega ono u gradjana vidi, ili čega bi se kano sluga kod gospodske obiteli naživao.

Takov muž traži si zabave izvan kuće, smatrajuć ženu kano služkinju, kano „milo si tobož breme“.

Sajmovi i trgovina marhom pruža takovu čovjeku žudjenu sgodu. On svakako ide na sajam, ma i nebilo od potrebe, da ono malo žita ili ono govedče proda, samo da dodje opet medju sviet, samo da dodje opet u onu krčmu, gdje se tako dobro jede, kako on ni na blagdane u svojoj kući nejma. Takov čovjek, ma neprodao ništa, napravi duga, ili ako je šta prodao, potroši obično sve na jelo ili pilo. Dalnje su dosliednosti toga života poznate. Može li se to takovu čovjeku zamjeriti? Ne! Kako bi on u svojoj kući sretan bio, kad ona žica u kućnoj harmoniji, bez koje pjesmi sklada nejma, pravim glasom neglasi? Kako bi on u kući sretan bio, kad nejma duše u vjegovu domaću životu!

Narod, gdje su žene na nizkom stupnju naobraženosti, svoj obitelski život malo štuje; njegove su obitelske sveze loše; a obitelske su sveze ondje loše, gdje se žene malo štuju; a gdje to biva, ondje kultura nazaduje.

Ovo je dakle najveća rana, na kojoj naš narodnji organizam boluje, i nju valja najprije izliečiti.

Treba zato svom silom prianjati uz naobrazbu ženskoga spola; jer u toj naobrazbi počiva klica našoj budućoj sreći.

Antun Pechan.

Nešto o školarstvu u Americi.

Više očiju vidi više; više rûku posabere toga više. Nejma uzvišenije, što je misliti i raditi, da se mladež odgaja što bolje, što naravnije; da se uzgojen i prosvjetom primiću narodi, primiče čovječanstvo barem sjenkom stvoritelju svomu. Rado čitam, rado razmišljam o napredku školarstva, pak iduć tim putem, naidjem nedavno na liep pregled školarstva amerikanskoga. Bude mi milo, ako ovu crticu obielodanite u milom nam „Napredku“, nebi li se možda i njom štogod postiglo, da se naše školarstvo na što veću korist naroda hrvatskoga uredi. Evo, što sam čitao!

Od trideset godina mnogo se toga u sjedinjenih amer. državah promienilo, naročito uzgojstvo je za to doba veoma uznapredovalo. Sada obstojeći sustav slobodnih škola, naravski u većoj strahi držâva, zaonda bijaše istom u zametku, pak je tekar zadnjih deset godina dobio toliku silu i snagu, da se sada osebne, sukromne učione samo iznimice tu i tamo uzderžavaju. (A u Zagrebu rastu kano vrganji; pak da odihavaju hrvatskim duhom, rekli bismo: živilo natjecanje! ali, žalibože, ženska nam se mladež u srdcu domovine upravo truje tudjim duhom. Uredničtvo.)

U tom se je pravcu „Mihigan“ ponajviše odlikovao, što je god zapadnih država, te njegove učione, njegova državna sveučilišta, poljodjelske učilišta, pak škole za državno preustrojstvo pravi su sada ugled i uzor svim naprednim državam. Male i velike škole uzdržavaju se općim porezom vlastničtva, nemanje i dohodkom stanovitih zemljišta, koje su sjedinjene države ovoj državi u tu svrhu predale. Država je razdieljena u školske kotare, a svaki je kotar zakonom obvezan, da barma tri mjeseca u godini uzdržava učionu.

U gradovih, pak u okolicah gusto napučenih, ima se škola uzdržavati ciele godine, osim navadnih praznika. Reknem li, da je na priliku u Saginaw City-u (to je gradić od 10.000 duša, dvojinom dakle manji od Zagreba) sagradjena središnja školska sgrada troškom preko 100.000 dolara, za pojedine pak tri druge da se dalo po 8 do 10.000 dolara; da se u tih školah, osim običnih elementarnih predmeta, uza to još uče drevni jezici, njemački, francezki, glasba i gimnastika; besjedom, da se ovdje učenik podpuno pripravati može za sveučilište, koje može svatko polaziti: to onda imamo dobar pojam o razgranjenosti i djelovanju toga škol-

Digitized by Google

skoga sustava. Školske godine 1870—1. ima na državnom sveučilištu 30 učitêlja a 2426 učenika.

I tamo vlada načelo: „ima li država i nadalje obstati, valja se svojski pobrinut, da se mladež valjano ćudoredno naobrazi". S-priznanja ovoga načela izišao je u Americi sustav javnih slobodnih škola. Ovo je pravo pravcati, ovo čisti republikanski sustav u najljepšem smislu rieći. Temeljem mu je obća ravnopravnost. Svaki gradjan plaća porez prema svojim dohodkom za uzdržavanje javnih škola, pak ima i najsiromašniji gradjan na nju ista ona prava, što i najbogatiji. Škole djeluju više, da se čustvo ravnopravnosti svih ljudij u duše, u srdca uciepi i usadi, nego svi drugi zakoni i konštitucije, (Bože mili, gdje li smo ga mi? Znademo roditêlja, koji su se odhranili suhim bobom i krumpirom, koji su se za djetinstva obuvali samo o božiću i uzkrsu, sada pako ponešto opereni, dobro opapučeni, sgražaju se samo čuti, da jim djeca polaze javnu školu, u kojoj sjedi porod zaslužna obrtnika. Zar ne, gdje li smo ga mi? Ured.)

Da sve ovo potvrdim, spomenut mi je, da je francezka vlada, sliedeć Inglezku, koja je takodjer uzgoj puka svoga veoma zanemarila, — netom poslala g. Hippeau-a, docenta u parižkoj velikoj školi, u Ameriku, da prouči ustrojstvo i duh pučkih tamo škola. Ovaj učenjak obielodanio je, povrativ se kući, svoje izvješće, kojim se u istinu svaki Amerikanac ponositi mora. —

Gospodin Hippeau potvrdio je u bitnosti davno već poznatu izreku, da ima doduše u Evropi više i većih učenjaka, nego u sjedinjenih amer. državah, pak da ovdje t. j. u Americi višja znanstvena nauka još ni s-daleka nije na onom stupnju, na kojem se vidi u evropejskih učenih zavodih; ali, da je s-druge strane u sjedinjenih amer. državah mnogo manje ne naobraženih ljudij, nego u ikojoj državi svieta. Evropa se može hvaliti i dičiti svojom visoko naobraženom manjinom, Amerika pako svojom dosfatno naobraženom masom, naobraženim narodom. G. Hippeau govori priznanjem i čudom ob uzdržavanju i poboljšanju slobodnih škola s-državnih troškova, o dobrovoljnom porezu, što si ga svatko i sam namiće i dopušta, da u njegovoj domovini, u Francezkoj najme, uzdržava razliku staleža i razreda pučanstva, jedino manjkavo školsko odgojivanje; jer, dok se drugi bogatiji pojedinci izvrstno odgajaju i naobražuju, masa naroda ostaje neuka i glupa. Najvećma pako omilila mu je tamo posebna i osobita briga naprednoga naobraživanja ženskoga spola, u Francezkoj zasada veoma zapuštena i žalostna. Jer u Francezkoj nije slobodno djevojke u mnogih predmetih podučavati, koji se u Americi u naukovnoj osnovi svake srednje učione nalaze; ovdje u nas djevojke se brižno čuvaju, odieljene od družtva čovječanskoga, u inštitutih, konventih, klošstranskih školah, u kojih se malo čini za naobraženje duha. G. Hippeau misli, da se slobodnim, javnim odgojivanjem budućih žena, matera, kako to biva u Americi, mnogo većma moralno stežu žene, nego to evropejskim pričuvnim, nadzornim i stražarskim sustavom (Reservirungs- und Bewachungssystem. Čujete li ju vi moralište, vi branitelji nenaravnoga odgojivanja, zastupnici gajbišta! Možda: Hippeau luduje?) Slobodno odgojeno amerikansko djevojče posjeduje sva sredstva znanja i skustva, da svoj položaj u družtvu čovječanskom cieniti može, da se samo na sebe osloniti može, zahtievaju li to okolnosti. Žena je u Americi čovjek, što u nas jošte nije. Pak upravo s-toga nije amerikanska udovica, veli Hippeau, niti s-daleka toli nespretno i bezpomoćno biće, košto su to udovice sglohom u Europi.

Pomozi i ovo vašemu štov. čitateljstvu!

Pajo K—r., pop.

Prva obća hrvatska učiteljska skupština.

(II. skupština dne 24. kolovoza).

(Dalje.)

Sjednicu je otvorio predsjednik u $9^3/_4$ sata. Pošto su pozdravila skupština dva vriedna nam sudruga, Gavro najme Pesić, Crnogorac, pak Nestor Miković, prihvati rieč izvjestitelj za II pitanje g Mijat Stojanović.

Pitanje II jest ovo: „Da pučka škola svojoj svrsi zadovoljiti može, kakovo ima biti njezino nutarnje ustrojstvo"?

Za valjano riešenje ovoga pitanja drži za nuždno g. izvjestitelj, da se moramo sporazumjeti, da mu je očitovati pravo stanovište, koje zauzima on prama ovom pitanju. I veli: svrha pučke škole sastoji u tom, da odgoji iz djece 1. ljude razumne; 2 ljude ćudoredne, t. j. takove, koji ćudoredno dobro misle i djeluje; 3 ljude značajne; 4 ljude za posao. Zaogrni sve ujedno, pak se vidi, da se tim hoće izreći: treba da odgoji škola ljude, koji su voljom, srdcem i osjećanjem čestita, valjana uda svoje crkve, rodoljubivi gradjani, umni i vješti gospodari; koji traže u obćem dobru i svoje osebno dobro, koji u obćoj sreći svoje postojbine, svoje domovine vidi ujedno i svoju sreću.

Razumne ljude dobiti ćemo, ako se budu u pučkoj školi predavati svi predmeti po načelih znanstvene i umne pedagogije, čemu za volju treba da se sve pučke knjige sastave na temelju takovih načela. Alem se brusi jedino alemom; razum se oštri i razvija jedino razumom.

Ćudorednost, veli g. izvjestitelj, pada u sadanje doba sve to većma; bez nje nije i nemože da bude pravih dobrinja, što nam posvjedočuje poviest stara, srednja i najnovlja. Tuj napominje razkalašenost grčku

Digitized by Google

za doba Periklesova, pak najnovlje grozote, što se počiniše u Parizu.

Hoćemo značajnih ljudij. Iz djece treba da postanu značajni ljudi, jer samo takovi sposobni su za svaku gradjansku kriepost. Bezznačajuik hudo je stvore na svietu, dà prava je i živcata nemân. Za to imamo dosta prilika, niti nam jih treba tražiti svjetiljkom u ruci. Mudru i jedno oko dosta.

Treba da se râdi i posluje. S-toga treba da bude nutarnje ustrojstvo narodnje škole tako uredjeno, kako će se moći u njoj spajati teoriju s-praksom; treba da djeca neumorno rade, da jim râd za mladost prodje u krv. Nijedna mati nije rodila hàlu i izjelicu, već si je takovu odgojila.

Nitko se nerodi liencem, već se takovim odgoji. Odgajaš li diete, to ga preporadjaš za život, a kakovo odgojenje, takovo i življenje. Zločesto odgojen čovjek gorji je od bezplodna ploda, jer drvo će ipak koristiti a nevaljao čovjek uviek samo huditi družtvu čovječanskomu.

G. izvjestitelj predlaže svojih 14 resolucija za debatu. (Odobravanje.)

Za tim uze besjediti gospodja Fabkovićka ovako:

Slavna skupštino! Bijaše doba, kada su mislili jedni, da nije laglje i neznatnije zabave, kao biti učiteljem, odhraniteljem; znati iole šlabekovati, umjeti dobro šibom mahati, pak: eto ti dovoljna znanja, eto te već usposobljenim učiteljem! Drugi pako, budnó su spadali stanovitoj, za svako znanje tobož priviligiranoj kasti, smatrahu se učiteljî i odhraniteljî s-milosti božje, puk „anàthema“ svakomu, tko bi se usudio drugo i pomisliti.

Ove dvie vrsti mišljenika bijahu jednom pretežnija većina, onda najme, kada je jošte gluha, mrkla táma držala u okovih misli i zdrav, bistar um narôda, kada je duh zla i robstva već zasiedao na prestolje, glasajuć: čovječe! samo si za to stvoren, da trpiš, stradaš t. j. da budeš vjekovitim robom. U tom obćem metežu raznolikih pojmova, u tom chaosu neznanstva i tmine pojavi se iznenada zviezda stajačica neobične veličine, vanredne sjajnosti, pojavio se veleduh, kakvoga niti prije, niti posle nije porodilo čovječansko pokoljenje; veleduh, nikao iz naše krvi, gospodo, sjajan taj genij svih genija, naš učitelj, naš uzor: Jan Amos Komensky. Mnogi duhovni orijaši izrekoše već tisuću godina prije njega veliko načelo spasa: „ljubite se medjusobno“!; ali nijedan njih nije naučio znanosti odhranjivanja, nijedan nije pokazao methode, kojom valja i učit i odhranjivat, nijedan nije označio puta, kojim valja koracati do svrhe. Jedini je Komenski to načinio, pak iz njega kao iz neizcrpivoga vrela napajahu se svi dosada nikli pedagogi svih naroda.

Odkada se ta zviezda pokazala na obzorju čovječanstva, stadoše sve to većma izčezavati dvie vrsti mišljenika a sve to većma umnažao se broj onih, ko jim svitla zorja bolje budućnosti, te stadoše smatrati stališ učiteljski tim, čim i jest; zvanjem najme najtežjim, nu i najuzvišenijim, najsvetijim, za koje treba mnogo znanja i najvećjega, svestranoga naobraženja.

Poznato Vam je, gospodo, načelo, da se čovjek mora začet odhranjivati nèsamo s-mjesta od svoga narodjenja, već i prije jošte, mahom najme, čim — kao pravo božje čudo, smješćen u jedinu kapljicu krvi — stupi u život materinski. Naš pak veleduh Komenski veli, dar nam svagdje i u svem ima biti priroda učiteljicom. da motreć njezino majstorsko postupanja, u svem imamo slieditì nju. S-tóga, što se to dosada propušćalo činiti, pak buduć se nije obaziralo na prirodne zakone, koji vladaju u čovječjem tielu, to se sva skoro djeca mahom već u svojem najnježnijem djetinstvu ne naobražuju, već izobražuju, izopačuju. Roditelji, koji si laskaju, da buduć su roditelji, ujedno da i moraju najbolje razumjeti kako djecu si odhranjivati, kada bi sbilja i razumjeli i htjeli tomu se žrtvovati, to nebi njihovo znanje u toj struci dostatno bilo za drugo djetinje doba od 4 do 7 godine. Tu traži diete, da bude neprestance zabavljeno; njegov nagon i težnja za radnjom i za znanjem nedaju mu mirovati ni časkom, a vi majčice znadete to najbolje, kako se često tužite na tobož „goropadnu djecu.“

U ovo doba treba diete predati zabavištu, gdje se odgaja pod pažnjom i naputkom pedagogijskih strukovnjaka obojega spola, nu najbolje uz ravnanje i rukovodjenje odgojiteljice., — tako zvane majke ili kume, — koja ovdje posve zastupa pravu majku. Ne da se tim oduzme majkam teret razuzdane djece, već da se diete polagahno i neznajućke prevede igrom k nauci. Dakako igrajuć — jer je to djetinji način —, uputi se diete k-razumnoj uporabi svojih čutila; pak i na razvoj razuma, ćuti i volje tuj se djeluje osim toga, što se diete priuča svjestno, samostalno i razgovjetno izražavati svoje misli, i što mu sejačaju mišice. (Navadjam tuj rieči glasovitoga dra. Bocka.) Tamo u zabavištu upozori se diete i uputi na vez, na spojenje s prirodom, pak se položi unj temelj za postignuće plemenite ćudi, pameti i razbora, što je dostojno čovjeku; tuj će se položiti temelj za čvrst, neuzkolebiv značaj, temelj ljubavi za čovječanstvo, koja ljubav nesastoji u praznih frazah, već u plemenitih činih, u požrtvovanju za obće dobro. Ujedno imaju se tamo djeca štititi pred svakom klicom svadje, jala, vjerske mržnje, naprasitosti, umišljatosti egoisma i tvrdoglavosti. A buduć na temelju valjana odhranjenja leži sva sgrada buduće sreće narôda, treba da se ponamiešćaju u zabavišta isto tako pomnjivo odhranjene učiteljice, kao i u glavne i druge škole, pak da budu pod strogom pazkom školskih oblastij.

Digitized by Google

Konačno, zabavišta nisu samo ustavi, gdje se imaju djeca samo odhranjivati, već ona imaju služiti ujedno kao naobrazovališta za odraslu žensku mladež, u kojih se ima proučati i naučati tjelesni i duševni odgoj i uzgoj djeteta; imaju dakle biti sjemeništa za buduće majke i odhraniteljice, u kojih se vještini pridodava i znanje.

Prigovorit će mi tko: da dosada nije bilo tih škola, niti tako odhranjenih matêra, pak se ipak rodio Konfuzius, Sokrat i najsjajniji pojav u čovječanstvu, Isus, pak Rafael, Hus, Komenski, Kopernik, Shakespeare, Nevton, Göthe, Beethoven, Puškin, Washington, Sand, Hugo, Purkynĕ, Darvin, Lincoln, Mill, i sva ta množina duhovnih orijaša i boritelja za prosvjetu; — nu većini njih ostalo je djelo svagdje samo jedva započeto, jer nije prosvjeta jošte pronikla svakuda: u dušu, u krv i kosti čovječanstva.

Bilo bi dakle veoma probitačno za budući naraštaj, da se, ako li je zasada nemoguće sa svakom školom, a ono barem sa ženskom preparandijom spoji zabavište: — jer samo i jedino onda, kada budu majke boljimi odhraniteljicami nego su dosada, moći se je nadati plemenitijoj čovječanskoj generaciji, nego je sadanja.

Slovo gosp. S. Basarička.

(Za obće učiteljske skupštine.)

„Vremena se mienjaju, a i mi u njih". Podjemo li u historiji pedagogije za dva vieka u natrag, to ćemo se sastati s lienimi, surovimi, pijanimi i glupimi školnici, o kojih Saifert veli, da su se hranili više prosjačenjem i kradjom, nego li poštenim načinom. To bijaše za vremena feudalističkih, za vremena mračnih i natražnjačkih, za vremena gorkih i žalostnih, kadno samo pojedinci užívahu vlasti i prava. — Nu vremena se promieniše, — puk zadobije svoja naravna prava — s njim i pučka škola svoju vriednost, — a pučko se učiteljstvo u svih prosvjećenih država uzdignu na častno mjesto, uzdignu se do moći, o koju se dobrobit država i obćina oslanja, dovinu se sile, pred kojom izmiče mrak, neznanstvo i nevjera.

Današnji učitelj nije više tudja makinja, tudji sluga, tudje potucalo, već uzgojitelj i prosvjetitelj svoga naroda, branitelj i zastupnik uzvišenih i plemenitih idejà.

Domovina i čovječanstvo izgleda od njega spas svoj, stavlja u njegovo djelovanje svu nadu i sve pouzdanje svoje.

Očekivanju tomu odgovorit će učitelj današnjega vremena jedino onda, kad bude nastojao svojoj zadaći prema duhu i zahtjevom današnje dobe odgovoriti.

Učitelj je uzgojitelj mladeži. Kao takov mora u svojih pitomcih uvažavati i visoko cieniti njihovu individualnu slobodu, te nastojati da njezin razvitak svimi mogućimi sredstvi podupire i pospješuje.

U tom neka mu bude narav voditeljicom i učiteljicom. A svako sjemence i svaka kličica može mu biti živim uzorom. Pa kao što nijedna biljka neraste s vana nego s nutra, noseć u sebi nagon za razvitkom, tako neka i učitelj pospješuje napredak svoje djece jedino nutarnjim razvitkom njihovih sila; — neka se okani staroga šlendrijana, koji je raznovrstnim abstraktnim i mekaničnim sadržajem siromašku mladež nemilo mučio, te neka nastoji, da svoju mladež uzgoji za ljude, koji se budu umjeli slobodno kretati i svoje sile slobodno upotrebljavati, te se odvažno protiviti svim zapriekam, koje bi jih priečile u postignuću njihova samoopredieljenja.

Uz slobodno individualno razvijanje dužan je napredan učitelj podupirati i pobudjenje nationalnoga karaktera.

Svaki narod ima svoju povješću i narodnimi odnošaji izraženu osobnost, svoj narodni duh, svoju narodnost. On ima svoj narodan život, koji je slobodnim razvijanjem i djelovanjem narodnoga duha ili njegovu osobnost označujućega načela postao narodnom samostalnošću i slobodom.

Oblik ove narodne slobodne djelatnosti jest vanjski organizam njezinoga života t. j. država, koja prema tomu ima zadaću narodnu osobnost oživotvoriti. To je jedina svrha države, ona niti ima niti može imati posebnu kakovu svrhu, ona je sredstvo, i tko bi nju za svrhu, a narod za sredstvo smatrao, izopačavao bi pravi red, podupirao politički nered i radio proti koristi slobodnoga narodnoga razvitka.

Pravi uzgoj ima nastojati, da svoju mladež uzgaja prema bivstvu i težnji narodnoga duha, on mora nastojati, da taj duh prodre u grudi svakoga pojedinoga člana narodnoga i da postane obćim mnenjem i osvjedočenjem.

Država nemože biti srvhom uzgoja, ona je oblik, a oblik obstoji za volju sadržaja i mora se prema naravi istoga, t. j. prema naravi narodnoga duha ravnati. Samo onda može uzgoj državni oblik podupirati, kad isti pospješuje narodnu samostalnost i slobodno kretanje. Inače podnipošto ne.

Pravi uzgoj ima se protiviti nastojanjem pojedinih osoba i stališa u obće svih onih, koji svoju korist obćenitoj svrsi predstavljaju, i taj svoj politički egoizam običajem, historijom i drugimi obćenitimi stavci opravdati nastoje, koji bi rado narod u robstvu i nesamostalnosti uzderžati, njegov razvitak sustaviti, ili barma svojim pravcem pokrenuti, koji proklinju svaku ideju, koja neprija njihovoj sebičnosti i proganjaju sve one, koji neće da budu sliepim orudjem njihovih proti slobodi i napredku naroda naperenih nastojanja, koji radeć o zatoru narodnoga duha, o zatoru prave narodne slobode i jedinstva za svoj najuzvišeniji idejal izpostavljaju narodnu i političku zloću, koji gaze i tlače indi-

Digitized by Google

vidualnu slobodu pojedinaca, pak uza sve to hoće, da se njihovim nastojanjem sve sliepo i bezobzirno podvrgava. —

Tako i u tom pravcu ima djelovati novovjeki uzgoj i jedino tad kad isti u tom pravcu djelovati bude, možemo se nadati, da će naša domovina imati revnih i djelotvornih članova, koji će svakom sgodom znati i umjeti jedino ob općoj narodnoj koristi raditi i nastojati.

(Svršetak sledi.)

Obća skupština učiteljskoga družtva za Kranjsku u Ljubljani.

(Svršetak.)

Rekosmo, da je centralni odbor družtva učiteljskoga priredio bio dne 27. Rujna „Besedu“. Ovom se postiglo dvoje; prvo, čisti dohodak namienio se podpori učitêlja, učiteljskih udovica i sirotica u Kranjskoj; drugo, u družtvu rodoljubivih gradjana sprovedoše učitelji mile časove sve do pola noći.

Što se tiče uredjenja same „Besjede“, radostno izjavljujemo, da samo ovakovo dolikuje mužem duševno probudjenim, mužem, koji se nesastaju jedino kano putnjaci, već kano duševnjaci. Troje se tuj vršilo; izmjenice se sviralo, pjevalo i besjedilo. Vojnički kapelnik g. Šantelna izvadjao je prekrasno 1. Fantaziju iz Hugenota; 2. Konkordia-Polka od učiteljá Belarja; 3. Domaćinke, potpouri slovenski-narodnjih pjesama, od Šantelna; 4. Finale iz Ernania; 5. Perichal-četvorku od Štrausa; 6. V-pevskem krogu, potpouri Šantelna; 7. Mlinarjevu polku od Rappa.

Pjevaše se pako: 1. Tovarštvo; 2. Lipa Jenkota; 3. Sveta noć po Bethovenu; 4. Moj dom, napev A. Nedvéda, slova po českom; 5. Dramilo mojih rojakov, napjev Belarov, slova Vodnika; 6. Četverospjev; 7. Zvezda, nap. Ipavca, slova Trstenjaka; 8. Milica, slova Cegnara, nap. narodnji; 9. Naglo bratje, po Stuncu.

Ogromna dvoran vriednoga rodoljuba Tavčara bijaše dubokom puna; rodoljubivo gradjanstvo sa suprugami si i kćerkami pomiešali su se tako ohotno s-učitelji, da je bila upravo prava slast motriti uzajmično nagnuće i štovanje, što više, što je bilo vienaca kod pojenih stolova, nigdje nisi čuo drugoga sbora, van jedino onaj, tičući se unapredjenja obćega uzgoja mladeži slovenske. Krasno bijaše čuti vatreno izušćene rieči nekoga odličnoga gradjana ljubljanskoga! Prijateljski vienac dognao ga svojim razgovorom na to, te je oduševljeno izrekao ovu: „gospodo! bezćutno srdce i prazne tikve diče se i bahaju svojom prelihom (luksusom), što ju bacaju na svoja kola, svoje konje; prelihom, što ju nose njihove žene i kćerke okolo vrata, na ušijuh, prstih itd.: a ja se dičim i ponosim tim, što mi godi srdcu, kada mogu što više mrtva zlata i srebra potrošiti na valjano i napredno odgojenje sinova i kćerka svojih.“ To je, mili čitatelji, gradjanin crnih i žuljevnih rûku, ali plemenita i milokrvna srdca, pak biele i sjajne duše. U dobri čas, takovih broji Kranjska ne malo, već upravo mnogo.

I samo se kaže, da se tuj i nazdravljalo dičnim mužem i raznim uzvišenim mislim. U krugu bijaše i g. dr. Zarnik, zastupnik narodnji u kranjskom saboru. Napilo se i njemu kano poznatomu i slobodoumnomu rodoljubu i zastupniku uz molbu, da brani i štiti na saboru zaključke učiteljske skupštine; napilo se ujedno i čitavu saboru.

Što je plemenito srdce Zarnikovo osjetilo, što mu umna glavica izumila, što li zlatna mu usta izustila tom sgodom, vriedilo bi da potanko donese „Tovarš“; nam je samo spomenut, što je izrekao napominjuć kukavnu plaću učiteljsku, pak onaj moderni i prevejani izgovor ostarelih dreveža: „Sve je liepo, ali narod nejma novaca za škole i učitelje.“ Što je dakle na to rekao?

Ovo: „za škole, za učitelje treba da bude novaca, puklo to simo ili tamo. Nejma stalnije i jamačnije glavnice za djecu i unučad našu, što je ona, koju ulažemo u školu za napredno obućavanje i čisto rodoljubivo odhranjenje djece svoje. Nejma stalnijih i izdašnijih kamata za potomstvo naše, što su one, koje se dobivaju s-pravoga odgojenja i obuke; svako drugo mrtvo blago može poginuti, može ga bud koja oluja oboriti, najmanji plâm poharati: u dobrinjah, u znanju i radnji glavniča je stalna dok je živa na ramenu glava, — a sve to priredjuju čovjeku dobro ustrojene škole.“

Gospodin Zarnik predao je sutradan zaključke učiteljske saboru. Istoga dana birao se u saboru „zemaljski školski odbor“; nije bilo sumnje, da neće izabrati i dra Zarnika, ali kada brojit napisane glasove, kada jih proglasit: nejma Zarnika!

Veli se: „Svaka noć ima svoju moć“. Bog i duša, čovjek bi već morao i na ovu dojti: da odkada si već i djeca začela naticati na nos razna tamna i mračna naočala, od onda da se začelo i mlado i staro plašiti svjetlosti, bež koje nejma života nikakovu ustrojnu bić u. To vam budi dosta, braćo Slovenci!

Ako nam je koju izreći o Ljubljani, to bi bilo ovo.

Ljubljana se podpunoma sljubila s-narodnjimi idejami; Ljubljana nejma u svom krugu bezposlica i vucibatina. Prispio kamo ti milo, svagdje te nagovara mužko i žensko jezgrovitom slovenčinom, a to ne da te možda zasieni, već mu to ide iz dna srdca. Ljubljana radi i posluje; ona netrpi bezposlîca, te komu se tamo neće podsukat rukâva, toga spudi iz grada glad. Ljubljanom se nešeću, nešepure i nebahaju čitavo popoldne skvareni gizdalinći, niti se sešure bezposlene gospodje i djevojke ulicami, kradući dragomu bogu danke a pri-

Digitized by Google

pravljajuć suprugom si stotinu jada s-neradnje svoje pak trošenjem novaca za prelišna odiela, kojimi misle da će i svojoj osobi udariti većju cienu. Od zorje do tamne noći nevidiš radičkom na ulici niti duše bezposlene; s-toga i jest tamo u svem božjega blagoslova; s-toga tamo i cjenoća živeža i stanova, da se začudiš, dodješ li iz naših strana. Ali, kad u Nedjelu: prije poldne sve ti vrvi u hramove božje, a popoldne, liep li je dan, sav ti grad nàgne na razne zabave, i ne mužkarci osamljeni, već obitel s-obitelju, da se djeca upoznavaju, paze, nebi li ju, kada dodje hora, i sam bog blagoslovio. Uz takov život u istinu mora da bude sve blagoslovljeno.

A šta bi o vriednom Tavčaru i njegovoj supruzi, revnoj to i čistoj slovenskoj duši? Ove dvie duše sagradiše biele dvore u Ljubljani, kakovih u Zagrebu nejma. U njih je ogromno svratište, gostiona i kavana, kakovih nevidiš na blizu. Sobe za goste priredjene su prekrasno; gospodja gazdarica, prem znade da je sa sugrugom si jaka i preko milijuna forintij, dično i ponosno služi i dvori gostove, niti joj na um pada misao: zar ti je sila raditi? A u nas? Nestide li se već djevojčice siromašnijih roditelja poskočit po vodu, po meso, hljebac itd.? Žalostne li istine; ali s-toga i vidimo, da se malo razudavaju, već usahle i jalove, oglabaju i kosti starim svojim roditeljem. — Ljudi božji! Kamo sve to vodi? U propast.

Razmice.

„Parobrodarsko družtvo“ u Senju rinulo je dne 30. Rujna brod imenom „Grad Zagreb“ u Sinje morje, a dne 2. Listopada spustio se drugi, imenom „Grad Senj.“

Isto rodoljubivo hrvatsko družtvo zaključilo je u svojoj sjednici, da se gradi četvrti brod i to parobrod u cieni 42.000 for. Odlučilo se nadjenut mu dično ime „Hrvat“, koj bi imao svakoga dana posjećivat i pozdravljat drevna nam hrvatska mjesta: Novi, Selca, Crikvenicu, Sv. Jakova, Kraljevicu, Bakarsku Dragu, Kostrenu i hrvatsku Rieku. Budimo svoji, pak radimo za se i za svoje! Živilo nam ovo hrv. družtvo!

Imenovanja za ravnajuće učitelje gradjanskih učiona u vojničkoj Hrvatskoj i Slavoniji.

GG. Gjuro Božićević za Ogulin; Franjo Žgurić za Petrovaradin; Stjepan Mučan za Glinu; Stjepan Gabrić za Otočac: Lovro Radičević za Brod; Dragutin Dürr za N. Gradišku. Matija Valić učiteljem za Glinu; Vatroslav Vlašić učiteljem za Ogulin; Martin Zubungjija učiteljem za N. Gradišku; Filip Gjoić učiteljem u Brodu; Ivan Voska priv. učiteljem za Petrovaradin. Evo, škole su u Granici uredjene: kada će se u gradjanskoj nam domovini? Hoće zaista, pak makar za 3, za 5 godina!

Zahvala.

Poglavitomu gospodinu Dragutinu Traveniću, vel. sudcu kotara jastrebarskoga i svim onim obćinam, koje su nam uplivom njegovim podporami olahkotile prisustvovanje kod I. učit. skupštine, izričemo ovdje javnu, duboku hvalu i obećanje, da ćemo jim se nastojati odužiti revnim vršenjem dužnostij školskih.

Učitelji kotara jastrebarskoga.

Sbornica.

G. V—ću u S—ci. Drage volje izričemo: budi na vašu!

G. S—u. Sada već nije druge, predali smo vas i vaša dva susjeda odvjetniku. Jer, kada trojica duguju za list 45 for.; kada pojedina bilježničtva, pak još bogata, po 50, 60 for.; onda nije druge, van si pomagat, kako se može. Knjiga vam se poslala.

Književnost.

Družtvo sv. Jeronimjsko izdalo je sedmu svoju knjigu i to: „Danicu“, koledar i ljetopis za g. 1872. Riese ju poznata nam imena: gg. Ivan Trnski, L. Vukelić, dr. J. Rieger, dr. Fr. Iveković, Dr. Stražimir, dr. Ivan Dežman. Družtvo posjeduje već sada 20.000 for. I tuj se vidi, što se sve može liepom slogom i rodoljubivim žarom.

G. Gjuro Daničić sastavio je i izdao „Poslovice“; tiskao jih Drag. Albrecht. Str. XVIII, 160. G. Daničić sabrao je iste iz starijih izvora, počam od g. 1697, a uredio jih po azbuci. Imademo već liepih sbirka ove ruke, ali treba znati, da jih ima narod na tisuće u živoj si pameti, a varoščanom nepoznatih; s-toga velimo, i bez ove obilate sbirke, imajuće do 6000 poslovica, nebi smjela da bude niti jedna školska knjižnica.

G. Stjepan Buzolić, izdao je svojim troškom pjesme za djecu i mladež pod naslovom: „Bog, rod i sviet.“ Pjesme su što originalne, što pobrvaćene, a u istinu liepom su duševnom okriepom nesamo mladeži, već i zrelijim. Mogu se dobiti u knjižari L. Hartmana za 40 n.

Natječaji.

Natječaj za učiteljsko i orgulaško mjesto u Driveniku, obielodanjen u 12 broju „Napredka“, produžuje se sada do zadnjega Listopada t. g.

Za učiteljsko i orguljaško mjesto u Mihovljanih. Plata: 315 for; 12 hv. drva, $^1/_4$ rali vrta, stan i stalni štolarski dohodci. Molbenice šalju se do 15. Studena t. g. veleč. g. Tomi Capku, podj. i župniku u Orehovici. (Mihovljani).

— Za učitelja u d. gradskoj gl. učioni u Osieku. Plata: 420 for.; 10godišnji doplatak u iznosu 100 for. na godinu, stanarine 100 for. Molbenice, namienjene kr. zemaljskomu vladnomu odjelu za bogoštovje i obuku, šalje se do 15. Studena t. g. nadzorničtvu škol. kotara osječkoga.

Za učiteljicu u gl. učioni karlovačkoj. Plata: 400 for. Molbenice, namienjene kr. odjelu za bogoštovje i obuku, šalju se: šk. nadzorničtvu kot. karlovačkoga do zadnjega Listopada.

— An der k. k. Oberrealschule zu Pančevo ist eine Lehrersstelle für darstellende Geometrie und Mathematik in Erledigung gekommen.

Mit dieser Stelle ist verbunden:

Ein Gehalt von 900 fl. respektive 1100 fl., die Quinquennal-Zulagen von je 100 fl. und am Quartiergeld gleich 10% des Gehaltes.

Bewerber um diese Stelle haben ihre gehörig instruirten Gesuche bis längstens 10. November l. J. bei diesem Militär-Commando einzureichen.

Diejenigen Bewerber, welche der Landessprache mächtig sind, erhalten unter übrigens gleichen Bedingungen den Vorzug.

Vom k. k. Truppen-Divisions- und Militär-Commando

Temesvar am 10. Oktober 1871.

Uredjuje ga vlastnik **Skender Fabković**. Tiska ga **Dragutin Albrecht**.

Digitized by Google

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku.

NAPREDAK.

Cjena mu je 2 st. 50 nč. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Br. 17. **U Zagrebu** 1. studenoga 1871. **Tečaj XII.**

Slovo gosp. S. Basarička.

(Za obće učiteljske skupštine.)

(Dalje.)

Nu narod nije cjelost, nego samo dio stanovite cjelosti, a ta je čovječanstvo. Tim nastaje nova dužnost za učitelja; — jer mora nastojati, da individualno i nationalno uzgojenoga pitomca dovede u sklad sa čovječanstvom, da se tako božanstvena svrha čovječanstva postići uzmogne. Pred tom obćom svrhom mora izniknuti svaki nationalni egoizam, isto tako, kao što pred nationalnom individuelni. Nijedan narod nesmije svoje sreće tražiti na ruševinah čovječanstva. Ova uzvišena pomisao, koja se ima gojiti u svakoga iudividua, u svakoga naroda zove se humanitarnost, ili težnja za plemenitom čovječnošću. Njezin se prvi stupanj zove — počitanje tudje osobnosti; drugi — podupiranje njezine čovječje i narodne svrhe na temelju zajamnosti i sloge; treći — savez s njom i sa svimi narodi u svrhu postignuća i pospješenja božanstvenoga zvanja čovječanstva. „Što nećete, da drugi vam čini, nečinite ni vi drugim“, a u tom stoji zakon i proroci za medjusobno ponašanje naroda.

Plemenita čovječnost izražena u individualno-narodnom obliku jest svrha čovječanstva, svrha pojedinih naroda i individua, dakle svrha pravoga i prema obćoj koristi udešenoga uzgoja.

Nejma dvojbe, da svaki učitelj i samim izpunjenjem tih svojih dužnostij već dosta posla imade, nu tim samo nesmije se podnipošto zadovoljiti; on mora svoju djelatnost i na dalje protegnuti, jer on nije samo učitelj, nego ujedno i član svoje obćine, a tim nastaju za njega nove dužnosti.

Obćina ima ravnovrstnih posala, za koje se učitelj brinuti mora. Medju ostalimi razlikujemo poslove političke i socijalne. Pod političkimi razumjemo položaj obćine prema zajedničkomu organizmu ili državi, pod socijalnimi pako sve ostale gradjanske ili socijalne interese iste. Oba ova odnošaja stoje u najužjem savezu, imenito zavise socijalni odnošaji od političkih u mnogom obziru. Mi ćemo ih imenovati zajedničkimi, da tim, dočim dopuščamo učitelju brinuti se i za političke odnošaje, unapred odbijemo ono mnenje, kao da hoćemo, da se učitelj politikom bavi. To podnipošto ne; — nu svi interesi obćine jesu i njegovi interesi; — njegov položaj zahtieva doduše, da za promaknuće svih aktivno djeluje, nu on se ima brinuti za sve, neizuzamši niti jednoga, pa ako je pravi i naobražen čovjek, to neće obćina ništa učiniti bez njegovoga posrednoga ili neposrednoga sudjelovanja. On će, ako je na svom mjestu, riečju i djelom sve dobro, plemenito i istinito u svojoj obćini podupirati i pospješivati, i tim postati znamenitim socijalno djelujućim članom svoje obćine.

Vara se tko misli, da bi to njegovo djelovanje moglo škoditi izpunjavanju njegovih zvaničnih dužnostij. Po mom mnenju služi mu to usuprot u probitak i kao što god običajemo gradjana, koji nemari za uzgoj i naobraženje napredujuće omladine, ubrojiti medju nemarne i nerodoljubive gradjane, tako moramo i učitelja, koji neučestvuje u promicanju obćega dobra, uvrstiti medju nečestite i natražnjačke učitelje. — Jedino u toliko, u koliko pojedini učitelj radi o probitku svoje obćine i cjelokupne domovine, jedino u toliko može biti uzgojiteljem svoje mladeži, koju ima pripravljati za život, a ne za školu. —

Premda je učitelj svimi mogućimi sredstvi obvezan braniti interes svoje obćine i domovine, to ipak podnipošto nesmije spadati nikakovoj koteriji. — Njegovo djelovanje ima oduševljavati humanitarnost, s kojom se neslaže nikakovo strančarstvo. — Učitelj ima uz svu odlučnost svoga osvjedočenja, uz svu dosljednost svoga značaja strogo tolerantan biti, ne s indiferentnosti, nego s pedagogičkih razloga. I kao što prilagodjuje svoju obuku naravi i sposobnostim svojih učenika, tako se ima u svom djelovanju obazirati i na stanovište puka. Svatko ima pravo svoje mnienje i osvjedočenje braniti i zastupati, i tko bi to pravo čovjeka nastojao pogazati, nebi spadao u današnji viek. Toga se načela ima držati učitelj. Njegovo nastojanje dobiva svoju najveću silu uputom, a ne silenjem. — Tolerantnost u najširjem smislu te rieči i praktična humanitarnost to budi uzvišena zadaća njegova djelovanja. —

Digitized by Google

Svomu položaju, kao obrazovatelj omladine i zagovornik svih naprednih i humanitarnih ideja, odgovoriti će učitelj jedino ako bude imao odlučne volje, dosljedne značajnosti, a što je najglavnije savršena i svestrana naobraženja.

S toga ima svaki učitelj revno i osbiljno nastojati o svom kako obćem tako strukovnom usavršenju i nikad nesmije pomisliti, da je učiteljskim ospobljenjem postigao vršak svoga naobraženja. Ta i onako je naobraženje u naših učit. obrazovališth već samo po sebi manjkavo i nesavršeno, kakovo bi dakle moglo biti obrazovno stanje učiteljstva, kad isto nebi samo nastojalo oko svoga usavršenja; — može si svaki sam predstaviti.

Za dalnje naobraženje učitelja služe mnoga sredstva, navlastito raznovrstni sastanci, knjige i časopisi.

I dočim želim o uplivu sastanaka govoriti kašnje, prelazim na korist i uticaj knjiga i časopisa.

Poučna knjiga je najmilija zabava čestitu i za svoje zvanje zauzetu učitelju. Ona mu je najvjerniji i najpouzdaniji drug. S toga gledišta veli naš vrli Rajković, da onaj, koji ima izabranu knjižnicu, nikada nije bez prijatelja, nikada sam. Živi li čovjek u nepovoljnih okolnostih, to mu je čestita knjiga najblagotvornija utjeha, a čitajuć ju, zaboravlja i nehotice na svoju nevolju. — S toga nevalja nikada šteditи žrtava, što se iziskuju za nabavu valjanih knjiga, — a čim težja, što ju u tu svrhu budemo morali podnieti, to nam sladje bude uživanje i dragocienij posjed njezin.

Da svaki učitelj svoga vieka ima bar po jedan strukovan časopis, o tom sam tvrdo osvjedočen. — Nu u izboru časopisa valja biti osobito oprezan.

Učitelj ovoga vieka teži za naprednimi idejami, i traži takove časopise, koji pišu prema duhu vremena, napredku znanosti i zamašaju pronadjene istine, koji vojuju za slobodu i napredak škole i učiteljstva, a preziru sve one, koji rade proti koristi narodnoga napredka te učiteljstvo izkrivljenjem prave istine u duševnom robstvu i neznanstvu uzdržati nastoje. Doista sramota je za one, koji tako čine, nu još veće ruglo za one, koji jih sliepo sliede. — Učitelj, koji takova poniženja neosjeća, nije dostojan toga častnoga imena, — nezaslužuje da bude uzgojiteljem mladeži i prosvjetiteljem puka.

Tim izbrojih najglavnije dužnosti naprednoga učiteljstva i završih prvi dio svoje razprave, te s toga prelazim na drugi.

Veli se: „Tko ima dužnosti, ima i prava“. Nu to pravedno načelo neizvršiva se svakiput u praktičnom životu, najmanje pako kod učitelja. Od njih se mnogo zahtieva, mnogo nada, mnogo izgledje, a veoma malo podaje.

Tako ako se isti samo u materijalnom obziru prispodobe s ostalimi stališi, to se uvidja, da su zapostavljeni ne svim ostalim javnim činovnikom, nego i mnogim uredskim poslužnikom; — što nije nikako čudo, kad se uvaži, da su prije nego što je naša domovina postala ustavnom, plaće činovnika i ostaloga službenoga osoblja odlučivali birokrati, kojim je bilo više do čestitih, marljivih i vjernih uredskih poslužnika, nego li do naobraženih i svom zvanju odanih učitelja.

Od učitelja se traži neka napreduje s duhom vremena i neka svoje dužnosti savjestno i revno izvršuju, dočim se s druge strane nemilostivo tura medju proletarce, t. j. onakove vrsti ljude, kojih dohodci nedospjevaju za pokriće raznovrstnih potreba; — jer treba pamtiti, da nije proletarac samo onaj, koji nemože najnuždnijih životnih potreba pokriti, nego i onaj, koji nejma toliko, koliko od njega njegov družtveni položaj i raznovrstne okolnosti zahtievaju. Tako n. p. učitelj, ako neće izgubiti svaki ugled i počitanje, nemože prezrieti današnjega načina nošnje, nego mora nastojati, da se prilagodi zahtjevom današnjega vieka, — jer običaj je u tom slučaju jači od zakona i razuma. — Učitelj, koji hoće napredovati, mora čitati knjige i novine, — učitelj komu je stalo do sreće njegove djece, — mora gledati, da naobrazi svoje sinove. — Može li on tomu uz dosadanju plaću odgovoriti. — Odlučno odgovaram, da nemože, i s toga se nenalaze danas proletarci samo medju nadničari i cigani, samo medju skitajućimi se mužikaši i komedijanti, — nego i medju učitelji. — Doista liepe ironije za današnji prosvjetleni viek. —

Uz svu vanjsku nesreću dolazi ponajviše i nutarnja, dolazi kojekakova progonstva, preziranje i zapostavljanje, dolaze bolesti itd, te tako često postaje učitelj najnesretnijim čovjekom — i mnogoput je ugodniji položaj najposljednjega prosjaka, nego li učitelja, kojega nesreća progoni.

Uz sve to nitko nepritiče u pomoć, — nitko se nekreće, — sve ostaje mrtvo; — a učiteljstvo stoji još i danas na onom materijalnom stepenu, na kojem su bili nekadanji stari i prezreni školnici, kvaritelji orgulja i mučitelji djece, pače u mnogom još te i na gorjem i nevoljnijem; — jer nekadašnji školnik dobivaše uz svoju godišnju plaću od 60 do 80 for, srebra, hranu, a kadkada i odielo. I premda nije imao baš stalna hljeba, to ipak nije bio proletarac modernoga vremena, buduć je njegov položaj sasvim suglasan bio s tadanjimi družtvenimi okolnostmi.

(Svršetak sledi.)

Digitized by Google

A. Škola i kuća, učitelj i učenik.*)

Naša budućnost visi o školi, jer jedino kroz školu dolazi se k-pravoj slobodi, k-najplemenitijoj čovječnosti, razumu i najčišćoj ćudorednosti. Nu, ako ima škola postignuti ovu svrhu, naravski je da mora većma zadovoljavati znatno velikim zatjevom, nego je to bivalo dòsada. Obćinam i školskim poglavarstvom morà osobitim načinom da lebdi pred očima zdravlje dječice, kada grade i uredjuju školske sgrade, sobe, klupe, igrališta, hrvališta itd.; njima se je brinuti, da bude dovoljno gradiva za zorno obučavanje; školske osnove i razredjenje predmêta treba da se sbiljno progledaju; djeca treba da se prije svega uče misliti pak, mjesto preobilatoga današnjega pametovanja moraju si prisvojiti valjano znanje zakôna, što vladaju u prirodi i čovječjem tielu; učitel i moraju dobiti u učiteljištih bolje i čišće pojmove o tjelesnom i duševnom uzgojivànju čovjeka, hoće se reći, treba da se naobraze čovjekoslovno-pedagogijski; — njihova je dužnost nesamo umjet obučavati, već ujedno i uzgajati; ali ravnatelji treba da se u slozi s-učitelji dogovaraju i posavjetuju o dobru škole i učenika, ne pako da se i nadalje šešure, bahaju i nadimlju kano paše, kano samodržci.

Pripomenak.

Što ponajviše današnjih naših učiona s-čovjeka počinja u obziru duševnom, tjelesnom i moralnom, tuj je svega, samo ništa utješljiva, a to bi se moglo nekim načinom spričati tim, što krivo domaće uzgajanje djece, naročito za najnježnije mladosti, školskomu uzgajanju stavlja zapreke, koje se mogu težko savladiti.

Ali, škola je ipak ponajviše kriva što se djeca u kućah upravo razgajaju a to s-toga, što roditelji, naročito pako majke, niti najmanjega pojma nisu u školi prihvatili, kako valja postupati s-čovjekom, motriš li ga tjelesno ili duševno A oltuda upravo i sliedi, da se u riedkih nalaze dobrinje, koje se hoće od čovjeka napredna, naročito pako sávlada sebe sama, čisto čovjekoljubje i čustvo za poštenje, kano i zdrav razum; s-toga sliedi, da premnogih ljudij svaki čin i posao odlučuje prečesto: sebičnost, taština, hlepnja za vladanjem i sužanjska ćut, suvjerje, jal i zavist. S-toga nadalje i to, da veoma malo ljudij umie zdravo misliti i da još toliki plodovi čovječjega nerazuma, kao su: vjera u čudesa, spiritismus, phrenologija, homäopathija, vegetarismus, simpathia, vračarija, skrovne ljekarije, komunismus itd., toli mnogim u sadanjem pokoljenju mîle i gòde.

Učitelji i odgojitelji, hoće li, da su kadri diete uzgojiti da bude pravim čovjekom, treba da se prije svega u ova zamisle. Sve, što čovjek čini i vrši, što se dogadja u čovječjem tielu i na njem, razvio on pri tom ma koju silu; sve to biva, sve se to vrši posve stanovitimi latci, sve to ustroji posve stanovitâ sastava i stanovitâ lučbena spojenja. Promieni li se što u ovom spojenju i u sgradi kojega ustroja, to se onda mora da ruši ili uništuje djelovanje istoga ustroja. Djelovanje ustrôja uviek je skopčano s-potroškom jedne čestice ustrojne tvari, a ovaj potrošak omedjašuje djelovanje. Ovim trošenjem postaju — uslied istodobnoga izgaranja (pomoćju kiselika) ustrojnoga latka i uz razvijanje topline — proizvodi gorenja, koji se zovu „staničnе otrebine ili izmetine“. Kada se nebi ovi latci iz staničnine ustroja izveli, već u njem sveudilj nagomilavali, onda bi se djelovanje ustroja sve to većma otežčavalo a konačno i posve prekínulo. A upravo tako bio bi ustroj za svoj râd sve to nesposobniji, da se ona čestica staničnine, strošena radnjom, nenadomješćuje dostatnom količoćom novoga latka, a to posve istovjetnoga s-onim, što ga ima ustroj. Ovo trošenje i iznovično tvorenje poslujućih ustroja visi ob uplivu kiselika, a za odvadjanje staničnih otrebina nemanje dovadjanje nova gradiva k-ustrojem brini se kolanje krvi; sama zamjena vrši se u vlaskovicah. Dočim se ustroj troši, dok posluje, to se isti jača i kriepi, dok miruje; s-toga upravo zahtieva svaki ustroj iza svoga djelovanja dolikujući počinak. Prema tomu, kako se valjano izmjenjuju radnja i počinak, uzimlje se nadalje jačanje ustrojaju njegovoj massi i sposobnosti u djelovanju.

Nadalje, učitelji i odgojitelji moraju se zamisliti u sbiljnu istinu, da čovjek zdrava poroda, doduše na sviet donese u svom tielu neku spremu, kojom može misliti, osjećati i htjeti, nu da se svemu tomu priučati mora. Ova sprema jesu možgjani u lubanji sa svojimi živci, sa svojim ćutili i osjećali. Mozag, kako je stupio s-tielom u sviet, podnipošto nejma nikakova stanovita duševna poslovanja, niti prirodjena poždena za dobro ili zlo, za vjeru i suvjeru; sve se ovo mora u njem pobuditi pak navikom tomu priučiti upravo tako, košto se moraju i razna gibala takodjer samo vježbanjem i privikom naučiti. Uzmimo si n. p. samo: govorenje, skakanje, plesanje, hrvanje, sviranje itd. Neradjaju se dakle zločinci, košto niti plemenite duše, već se takovi odgajaju. Možgjani se podtaknu na duševni râd utisci, koje knjemu pošiljaju vanjski predmeti svieta bud kroz ćutila i ćutne živce, bud pako dolaze iz vlastitoga našega tiela kroz osjetilne živce.

Poslovanja možgjana ravna se posvema prema utiskom, povećuje se pako i usavršuje posve polagahno privikom, navadom. Što pako i kako možgjani kašnje posluju, to je uviek produkt prijašnjih utisaka i privika. Raznim djelovanjem raznih utisaka može se poslovanje možgjana različno razviti, što biva nesamo u

*) Tiskamo za ogled iz djela dra. Bocka, što ga prevadjamo pod naslovom: „O njegi tjelesnoga i duševnoga zdravlja školskoga djeteta“.

Digitized by Google

čovjeka već i u njemuštine. Kada već imaju možgjani tu sposobnost za naobraženje, to se može čovjek privikom, t. j. češćim ponavljanjem istih utisaka, upravo tako lasno odgojiti za dobro, košto i za zlo, mogu mu se počam od nejake mladosti stanovite misli tako usaditi u mozag, da će se i sam uvjeriti, rodio se s-njimi. Upravo s-toga budi prvim pravilom kod odgojivanja čovjeka ovo: od poroda počam uzkraćaj mu sve ono, na što nejma priviknuti, u supor tomu, uztrajno ponavljaj mu sve ono, što mu ima u krv, u narav projti. — S-toga se svaki ljuto vara, koj možda misli, da je kadar uzrasao jurve muž kašnje si sve ono privlastniti i posakupiti, što mu se za mladosti uzkratilo znanja za naobraženje razuma, koj misli, da će se moći možda oteti izobraženju (Verbildung) svomu. Nesmisao, suvjera, vrtež, kojno se u mozag odrasla čovjeka od mladosti upilio, tako je već ukorenjen, da se neda tako lasno izčupati niti umnimi razlozi, niti jasnimi čini. Isto tako nemože se tako lasno otepsti odrasao čovjek svojih značajnih pogrešaka, koje se vuku od mladosti. Pak upravo s-toga treba da se već u diete posadi čvrst i stalan za budućnost temelj za tjelesno košto duševno odgojenje čovjeka — u roditeljskom domu i u školi.

Pripomenak.

Koli su čvrsti i stalni za čitava života utisci, koji se čovjeka prihvate za rane mu mladosti, to nam svjedoče dosta jasno privrženici raznih vjerskih družtva; jer svaki je njih skoro čvrste misli, da mu je vjera najčišća samo zato, jer ga je od mladosti već naučalo, da ju takovom smatrati mora. Koja ti je s-vjerom, ta valja i za suvjeru, koja se skoro nikada izkoreniti nemože, ako li je čovjeka od mladosti već privikom savladala.

A koju je strahotnu nesreću, koje li nečovječne čine na ruglo i sramotu razuma i dostojanstva čovječanskoga ponačinila od mladosti već usisana fanatična vjera i suvjera, to dokazuju gadna proganjanja vieštica, sramotni vjerski ratovi, ništavno mrcvarenje inovjernika pak prijašnje surovo postupanje s-ludjahnimi, kojih bolest možgjana smatralo ti sve za posljedicu grieha i vraga. Kako se sve to sudi danas o svih onih nečovječnih grozah i užasih prošlosti, kako li su se sve promienili nazori o „čovječnosti i nečovječnosti“ — od postanka ljudskoga koljena — tečajem časa!

Stanovito je, da će se iza nas mnoga današnja junačtva i viteštva drugima očima motriti nego se danas, a ratove će shvaćati naše potomstvo posve inače, nego što jih mi.*)

*) Proći će mnogo i mnogo Dunava u Crno morje, dok će to shvatiti potomstvo tako, košto ga shvatio veliki mislitelj-pedagog Jean Macé g. 1869 u svojem: „L' anniversaire de Waterloo.“ Bijaše ju svim Niemcem i Francezom proučiti prije groznoga svoga zadnjega rata! Ova je knjižica pohrvaćena dozvolom samoga pisca već iste godine. (Prevoditelj.)

Eno, nedavno dokazao je takodjer francezki narod svojom posve nerazboritom ohološću sasvim očito, koli je mučno iztjerati ono, što se već za mladosti privikom udomilo u možgjanih.*)

Od učitelja i odgojitelja očekuje se, da su uki i vješti ponajprije naravno postupati s-onim ustrojem djeteta, na koju glavnu pažnju moraju baciti, a to je ustroj duševni, to su možgjani. Nu s-razloga, što sámo znanje bez zdravlja mnogo nevriedi, treba ujedno od učitelja zahtievati i tu, da uznastoje zdravlju učenika si svojim odgojiteljnim načinom nesamo nenahuditi, već ujedno učenika si tako obučiti, da se bude mogao uputom ob uzdržavanju zdravlja i sam braniti i čuvati da se nerazboli. Jedino zdravi čovjek kadar je unapredjivati sreću i dobro svoje, svojih bližnjih i potomaka, jer ono, česa mu za to treba: zdrava najme razuma, čvrste volje pak čisto ljudske ćuti, — može se jedino proizvesti u zdravu tielu pravom i stalnom privikom. Nikada nesmi učitelj i odgojitelj zaboraviti, da se ima s-djecom — prema različnomu tjelesnomu ustrojstvu — takodjer različno postupati kod razvijanja njihove duševne djelatnosti, i da joj se prištedi zdravlje.

Nu, jerbo se često mnogi ravnatelji i učitelji — uzprkos smiešnomu njihovu pedagožkomu znanjiću — skoro ništa nebrinu za zdravstvenost svojih učenika, s-toga je nuždno, da nad djecom bdiju pravi lječnici, a to tako za primanja djece u školu, košto tečajem ciele školske godine A jamačno bilo bi za ojačanje čovječanstva veoma koristno, kada bi duhovne školske nadziratelje zamienili znanstveno pedagogijsko naobraženi nadzornici, pak lječnici. A takodjer nebi bilo sgorjega, kad bi jednom već i gospoda popečitelji rata, (koji ipak liepu množinu ljudij za vojničtvo trebaju) — zapitali gospodu popečitelje javne obuke i uzgoja: gdje je uzrok, što je školska mladež uobće zla zdravlja? U obće pako, nadà sve i prije svega treba zahtievati, da se „zdravlje čuva i štedi“ nesamo u školah, već u svih državnih i družtvenih uredjenjih.**)

*) Što ćemo, kad ju ovako prodiču i Francezi Niemcem. Nerazborita oholost vlada još danas skoro cielom Evropom. Prev.

**) Najuzvišenija ureha, najdičnija i preliha školske obćine sjedi u nas na premnogih mjestih po 5, 6 i više satij upravo u tuhtenih škuljah, u kojih za živu glavu nebi htjeo da si drži mnogi gospodar blažčeta svoga; dječica nejaka, krv krvi pučke truhne i gine tjelesno. Danas već može se pitati: čemu nam mjestni, čemu kotarski lječnici, ranarnici? Ne jednom u godini, već svakom sgodom treba da pohadjaju lječnici školske sgrade, da se s-učitelji posavjetuju, kako i kada pripomoći zdravlju djetinjemu; da odlučno zahtievaju od dotične obćine svaku podporu, kojom se može pripomoći zdravlju mladeži. A za to se hoće samo besjeda: budi od danas ovako! Prev.

Digitized by Google

U ostalom, i ovo je stalno, da ima za školskih godina veliko čislo mladeži boljetica, koje su osebito skopčane s-ovom dobom i koje se većinom prenašaju u poznije godine. A isto je tako stalno, da je uzrok ovim bolestim, koje se mogu nazvati i „školskimi bolestmi“, krivo postupanje s-djetetom prije i za istoga školskoga pohadjanja. Ali ipak, učinila bi se velika nepravda školi, kad bi se htjela jedino njoj pripisati glavna krivnja, što se pojavljuju bolesti imenom „školske bolesti“, jer, pravo reći, tu je mnogo više kriva roditeljska kuća, nego li škola. Ovdje je škola krivá samo u tom, što nekim načinom pogoršanje onih školskih bolestij nezaprečuje, nezajazuje, pače, već jim neumjestnim postupanjem na ruku ide, te jih povladjuje; nadalje, što si učenike neupoznava niti s-onimi bolestmi, niti sa sredstvi, što bi se imala upotriebiti. Kaošto su roditelji glavni krivci posve krivu moralnu odgojenju čovjeka za njegove najnježnije mladosti, krivci prerazgranjenoj bezznačajnosti i moralnoj propasti kod većine sadanjega ljudstva, isto tako valja uzeti, da je mnogo većja krivnja u roditeljskoj kući nego u školi, što se u toli kukavnu zdravstvenu stanju nalazi većina odraslih.

Školske bolesti, ako baš i nepriete pogibelju života, to se ipak moraju veoma uvažiti u toliko, u koliko mogu veoma i uztrajno štetno djelovati kroz čitav život učenika, nemanje priečiti mu u tjelesnom razvijanju. Ove bolesti kosnu se naročito sustava možgjana i živaca, ćutila vidnoga, hrbtenice i krvi (u njezinu sastavu i kolanju), dakle: najvažnijih duševnih i hranitbenih ustroja (hranila). Ovakove bolesti jesu: djelovanje na možgjane i živce, s-česa postaju: glavobolja, omiljavica (vrtoglavost), grčevi, naročito padavica i divlje plesanje i razne duševne zle volje; nadalje, kratkovidnost, blunost, nestaja krvi, zaovitost hrbtenice, navala krvi, naročito u glavu, vrat, prsi i trbušne ustroje. Da se pako neporode ove tako zvane školske bolesti, svom snagom treba da bdiju nad tim i učitelji i roditelji.

(Dalje sliedi.)

Staklarnica.

Reći će tko: naš „Napredak“ namienjen je školi i njezinim paedagogičkim člankom, a ne onim mehaničke, kemičke itd. struke. Imadeš pravo; nu liepo se slažu uz paedagogičke članke i drugi po narodnu školu napredni članci, koji usavršuju i unapredjuju znanosti i umienja. Spomeneš li Dunav kao veliku rečinu a nespominješ mu pritoka, koji ga stvoriše velikim, onda ti je obuka jalova i kusa.

Paedagogija je po narodnu učionu najprečji predmet; nu stalno je, da ju podpomažu sve svietu poznate struke, dakle i mehanika, kemija itd.

Narodni učitelj nije, a niti može biti samo paedagog, već i poznavatelj mnogih drugih struka, kojimi se bodri i hrabri djetinja ćud, a jača volja za školom. Što me na ove redke potaknulo jest glavno: 1. Što nenalazim jošte nigdje pobližjega tumačenja o staklu, o toli medju narodom rabljenu predmetu, te što se neda mimoići, a da se koja o njem neprosbori u opetovnicah (najpače šegrtskih); jer zvjedljivost opetničára nadilazi nadà sve pobližje poznavati najobičnije i vrlo rabljene stvari. 2. Imadosmo prigodom naše izložbe učila priliku vidjeti peć za pravljenje stakla, o kojoj nâs svaki odonda liep pojam imade; nu rabljenje te peći nitko nam nije protumačio. Primetiti mi valja: da bude Zvečevo uz toli savršenu peć poslalo bilo jošte i drugih nekih potriebnih k tomu strôja i sprêma, kano peć za žeženje bielutka, peć za razhladu stakla itd,; tada se mogaše najti tumačitêlja, koji bi občinstvo u stvari uputili bili; a buduć da toga nebijaše, ostade ciela stvar za bolju sgodu. Da si ipak nešto o tom predmetu prisvojimo, nastojat mi je cieli taj posao u kratko protumačiti. Glas o staklu pojavio se je već u poviesti staroga vieka i to za Feničâna. — Feničani, narod baviši se trgovinom po morju, vožahu jednom sàlitar, a kad bi nekoga dana okolo poldne došli do obale, utamče ladju i podju na obalu, da si obrok skuhaju. K tomu bijaše potriebno okolo vatre nekoliko kamêna, a oni uzmu komâda salitra i stave okolo vatre. Kad se je vatra utišala, opaze po kamenju neku prozirnu koru, koja je naličila današnjemu staklu. —

Mehanici i lučbari svojimi kombinacijami i iztraživanji nuskoro proizvadjahu velike prozračne ploče, a čim dalje, to vidimo sve ukusnije i čišće staklo i stakleninu. Najviše ima staklarnica u kraljevini Českoj gdje veliki dio českoga naroda živi jedino od pravljenja i brušenja stakla. U nas je taj posao u manjem zamašaju; jer u cieloj Hrvatskoj i Slavoniji imamo samo četiri staklarnice, i to kod Samobora u Osredku od g. 1839., u Velikoj, Zvečevu i Osieku. — Glavne sastavine stakla jesu: bjelutak, pepeljika,*) vapno i nišador. Što biva s bjelutkom?

Bjelutak se nabaca u veliku peć, kamo ga stane do 100 centij. Peć je tako priredjena, da ima otvore s protivne strane i to kroz nižji se kuri, kroz višji se bjelutkovo kamenje unj navalja. Peć je razdieljena u sredini zidom, te u gornji diel ide široka ciev, kroz koju plamen medju bjelutak bukti. Da se bjelutak sa-

*) Pepeljika se pravi od čista bukova pepela. Uzme se badanj razdieljen na dva poda t. j. srednji i doljni pod. Srednji pod ima luknje. Na taj dodje slame, a na nju čisti pepeo; na pepeo nalije se vode koja dužje gore stoje. Za neko vrieme odpusti se kroz pipu lûg, a taj se kuha u kotlu, miešajuć ga, vade se pjene za sapun a taložina već čvrsta u kotlu metne se u peć gdje kad pregori postaje biela pepeljika.

Digitized by Google

žeže, treba tri dana i tri noći čvrsto kurit, a nakon toga vruć se sve pomalo izgrée u predpeć, i to u priredjenu i vodom napunjenu posudu (casion), gdje se hladi, razbija a nešto i sam razpada poput vapna. Razpao bjelutak odabiru radnici; posve bieli služi za bielo staklo, a pomiešan inimi primjesami za zeleno sudje i prozore. Odabran bjelutak nosi se u mlin medju stupe, gdje se u sitno stuče te za bielo staklo što najsitnije prosije; ako se bielo staklo brusiti imade, prežge se jošte jednom pepeljika da posve biela medju ostalu tvar prispije.

Presejan ovako bjelutkov prah i kreč, metnu se u bud kakovu suhu posudu a k tomu primeša se pepeljike i nišadora.

Za 100 funt. bjelutkova praha treba 32 funt. pepeljike, 18 funt. kreča i 4 lota nišadora.

Ta pomiešana tvar dodje u 22″ visok, 22″ širok i odozdol $2^1/_2$″ debeo, valjku sličan lonac. Lonci se prave većinom iz kedivajnske zemlje (Feuerfestethonerde in Kedwein bei Wien).

Takovu zemlju rabe za navedene lonce većinom štajerske i hrvatske staklenice. — Nišador metne se umah medju tvar (bjelutak, pepeljiku i kreč) i to na prvu lopatu, kojom zagrabimo tvari, pa ju i umah medju tvar zakopamo, inače bi sgorela, da ju naprosto metnemo u lonac. Nišador čini uslugu medju ostalom tvarju, da ju diže, da se prije medju sobom pomieša i prekuha za posao. Da ga odviše u lonac metnemo, bilo bi staklo žutkasto; isto tako da kreča premalo primetnemo, bilo bi staklo bez sjaja, t. j. mutno-bielo. Ako je odviše kreča, postaje staklo zelenkasto i krhko. Kreč je za uslugu staklu, da ga čini onako bezbojnim, prozračnim. Lonac napunjen razmjerno tvarju, dodje u peć (koju vidismo na izložbi). Peć je velika za 8 lonaca i to sa svake strane 4, u sredini je velika luknja kroz koju bukti odozdol plamen iznad lonaca. Tjeme peći zove se pokrivaljka, jer je u istinu načinjeno s-proste zemlje te stoji poput maloga lûka. Kraj svakoga lonca jest luknja, kuda radnik gotovu tvar na prutiću za posudje vadi. Osim tih luknja opažamo jošte neki grkljan, koj prolazi iz jednoga kraja tjemena te vodi vrućinu, koliko je potriebno u drugu pokrajnu peć t. j. u peć, zvanu hladilnica. Da se tvar uzkuha u loncih, valja trajnu veliku vrućinu uzdržati. Nakon šest satij pogleda radnik, da-li se je što tvar ukuhala pa primetne stare stučene staklievine ili od prvašnje tvari da se lonci napune. Za 3—4 sata opet pogleda, da-li se je ukuhalo te opet primeće kao i prije. Tako se tri do četiri puta progleda, pa kada se više neukuhava, uzme radnik komadić trula drva ili namoči prazni kukuruzni klip u vodu, natakne ga na kvačkasti železni prut i turi ga na dno lonca. Tako metne u svaki lonac po komad. Taj komad trula drva ili klipa prouzroči veliko burkanje i spajanje tvari. Za malo doba pogleda radnik, da-li je tvar čista i prosta bez pieska; a to tako da zamoči željezan prut u tvar, pa umah vidi, da-li je posve čista. Kada je čista, prizovu se radnici te začmu raditi staklo, za što se hotjelo 18—24 satij da se je slučilo uz veliku i trajnu vrućinu. Iz lonaca vade tvar za bielo staklo, t. j. za svakovrstno staklo poseban je lonac. U loncu za žutkasto staklo jest medju tvarju stučena jalševa kora. U tvari za crno staklo nalaze se okujine (Hammerschlag.) Za prozore mora se kraj prenavedene tvari jošte primiešati i to na 100 ft. tvari 20 ft. pepela i 7 ft. soli. — Radnici imadu oduge šuplje željezne prute drvenih držâla te posižu u lonce i vade pružnu mekanu tvar na prutiće za bocu od oke po jabuku debelo tvari, koja je kano usjano željezo. Tvar uravnaju u okrugloj drvenoj kopanjici (tvorilcu), a zatim pušu u šuplji prutić na kojem se tvar drži u slici jabuke te se puhanjem nadimlje i razvlači. Dok se razvlači, otvori dječarac drveno tvorilce boce, a radnik metne raztegnutu tvar nutar. Dječak zatvori tvorilce, a radnik puše u šuplji prutić, dok nećuti odpora. Tim je dobila nova boca lik tvorila, t. j. ona se utvorila. Dječarac otvori kalup, a radnik pokaže na prutiću novu, dakako mekanu i vruću bocu. Boca se drži na kraj grkljana o prut, pa zato radnik uzme mokro u polumjesec savito željezo, potegne o vrh grkljana i boca, dok ju drži radnik nad poličicom, padne na nju, a radnik brže bolje pritisne prutić s-vana na dno boce (prutić se rado prime boce, jer je mekana i usjana, a isto tako i zaostalo staklo na prutiću) pa ju turi natrag u peć držeć ju otraga na prutu, a to zato, da se grkljan stopi i omehča, da mu radnik može površinu grkljana zarubiti.

Kad je radnik zarubio grkljan, stavi bocu na policu, pak posegne po drugu tvar u lonac, a dječak nosi na dugom prutu brže u drugu peć na razhlad. Peć za razhlad drži umjerenu vrućinu, u kojoj na pepelu leže tanki iz proste zemlje načinjeni lonci u slici valjka. U takav lonac nosi dječarac boce na razhlad t. j. umjereniju toplinu.

Kada je lonac pun, meću se boce dotle na stran na pepeo, dok se drugi lonac namjesti. Kada se lonac vadi, mora dječarac tik uz peć s vrućom pokrivalkom stajati, te kad je težak izvadio lonac ima ga mahom pokriti, inače bi toli na glom promjenom zraka sve boce u loncu popucale. Kad se je staklo u loncih posve ohladilo, nosi se prostije u magazine, gdje se u slamu zavija i razašilje, a finije staklo, odredjeno za brušenje, ide u brusarnicu na brus, koji se nalazi već kraj svake staklenice. U staklarnicah glavno je pravilo dobro i jako gorivo i pedantna razmjernost u tvari. Ove godine radi se staklarnica u Breganici dva sata izpod Osredka bliže Samobora gdje će pokušati ugljenom peć ložiti. Posao staklarski osniva se na velikoj brzini, da se tvar usjana neohladi, uza to radnici trpe mnogo na očijuh

Digitized by Google

radi velike vrućine, koju imaju prepatiti vadeć tvar iz lonca 12—16 satij neprestance.

- - -U staklarnicah opažamo u obće veliki napredak, nu veli se u nekoj priči i to: U staro doba davala bi pojedina češka okružja svomu kralju svake godine kakav dar; pa tako dodje i neki starac Čeh pred svoga kralja i ponudi mu prostu na oko čašu na dar. Starac je vidio da kralja taj dar osobito neveseli, pak srdit baci čašu za vrata. Na kraljevu zapovied morao bi stakljevinu pobrati i odnesti. Ali nuto! Starac podignu svoju čašu nerazbitu, već samo malo ovinjenu, pak ju samo kladivčićem opravio.

Pripovieda se, da su starinu otrovali; jer bi tim iznašašćem mnogo tvornica štetovalo skupa sa silnim češkim narodom. F. H—c.

Kako treba tumačiti magnetizam. *)

(Priobćio Janko Tomić).

Još u staro doba se opazilo, da neka tjelesa, osobito neko željezo, imaju svojstvo privlačiti kovove; a to osobito željezo—ocal—nikel, kobalt . . . Ob imenu „magnet“gata se da mu ime po grčkom gradu Magneziji, blizu koga se kopao. Dan danas se kopa takva ruda u Švedskoj i Norvežkoj, i rabi, jer je stupanj željeznoga kisa (oxidul) za gradjenje željeznih ratila i zato je vrlo dobra. Nam je magnet! „ruda sa svojstvom privlačiti kovove“ i ko takvu zovemo ju „naravnim magnetom“. A umjetno proizveden kus (komad) gvoždja s tom vlastitošću jest „umjetni magnet“. Magneti mogu imati koju hoće spodobu; umjetni imaju obično jednu, a naravni drugu. Za umjetne uzme se komad ote rude, zatvori se sve naokolo, a jedna se strana samo ostavi odprta i to se zove „magnetični magazin“, štono služi za proizvadjanje umjetnih magneta. Spodobe su umjetnoga magneta ili „štapići“, „iglice“, „podkove“ i t. d. **).

Vlastitosti magneta u spodobi igle jesu: porini tu iglu u željeznu pilotinu, to će se je množina primiti, i to više na krajevih, nego prema sredini. Točke, gdje se popalo najviše pilotine zovu se „stožeri“ — poli ili „skrajnici“ (N. S); crta u sredini zove se „mukla“ ili „nehajna“ crta magneta. Ove dvie stvari ima svaki magnet. Pače: razrežemo li magnet na koliko nam drago komadâ: to će svaki Kusić imati te dvie stvari. Odatle sliedi: „magnet je u svojoj ustrojnosti sastavljen iz puno česticâ, i tu djeluje sila od čestice do čestice; i svaku česticu možemo uzeti za središte te sile.“ N S je ós mag.

Porinemo li mag. iglu u pilotinu željeznu, vidmo da se jedna čest pilotine priljepila uz drugu itd., dočim se prva uz magnet i tim dobivamo neku nit iz drobtinicâ, te se niti čine se skupa kô vuna. A da pokušaš te niti čim odrezat ili prstom odkinut, to bi za prstom ostale još niti magnetično spojene. Odatle sliedi: „magnet čini svoju silu prelaziti i u druga tjelesa“; magnet je dakle nekakov „navod“ inductia.“

Metnemo li tu magnetičnu iglu središtem na šiljast štapić ili na komad pluta na vodi plivajuća, il ju objesimo, da središtem na čem obzorno visi: to će se svakamo igla gibati, ali će ipak dobit stalan pravac, i jedan kraj će okrenuti prema sjeveru, drugi prema jugu. Tim imamo sjeverni i južni skrajnik (ali to je laž! — zašto? o tom poslje). Kada se tako namjestila igla, mislimo si po osi joj potegnuti kotur, to je tad „magnetični meridijan“, a stoji li na ovom drugi kolobar osovno, to je tad „mag aequator“. — Uzmemo li dvie igle magnet i približimo im skrajnike, ako slobodno vise, to će medju sobom izraziti nekakovo prijateljstvo i neprijateljstvo. Sjeverni najme skrajnik će privući južnoga a odbiti sjevernoga. „Isto imeni se odbiju, a raznoimeni privlače. Rekosmo, da je sjeverni skrajnik igle obrnut prema sjeveru, a južni prema južnomo; i rekosmo, da taj nazov nije istinit, to vidimo iz gore navedene zasade. Znamo najme; da je i naša zemlje magnet, sa sjevernim i jnžnim skrajnikom; ako dakle postavimo mag. iglu sa sjevernim skrajnikom prema sjevernomu skrajniku zemlje, to se ipak privlače; dakle prema onomu pravilu: „da se isto imeni odbijaju“ morao bi se zvati skrajnik igle, koga odbija sjeverni skrajnik zemlje, sjevernim; a koga privlači: južnim. Za to rekosmo gore: „to je laž“. — Ako točnije razmotrimo mag. iglu, vidimo da sjeverni skrajnik magneta nepokazuje baš točno sjevernu točku neba, nego se nešto nklanja. Kut, koj čini mag. poldnevnik s astronomičkim, zove se „kut odklonuća“. Objesimo li magnetičnu iglu obzorno, to se njezin sjeverni skrajnik znatno nagne, kolíko se južna digne. Kut, što ga čini igla s obzorjem zovemo „kut nagnuća“. Uzmemo li obzorno se vrteću mag. iglu, koja ima i okrug u stupnje razdieljen: zovemo sjevernica. — Od kolike je koristi sjevernica mornarom, to je jasno. Ima li na brodu u blizini sjevernice gvoždja, to se ona reć bi pokvari, jer nekaže pravo; nu ako se na jarbol povrh broda nekoliko palacâ ili stopâ objesi, nejma gvoždje nikakva upliva na nju.

Naša je zemlja ogroman magnet. O tom nas osvjedočilo više primera. Zna se, da u gdje kojoj kovačnici, gdje su željezna radila: sva ta radila postadoše magneti, jer baš onuda išo poldnevnik magnetični zemlje. Da i mag. krajnike i o tom smo osvjedočeni: a to nisu isti, što i astronomični, van ondje, gdje čini kat nagnuća od 90°, je sjeverni, ako je na sjevernu polutku; a južni, ako na južnom. A blizu polovníka nejma nikakva nagnuća

*) Iz rukopisa: knjiga pobožnih, poučnih i zabavnih pripoviedaka.

**) Pitanja sam izpustio. Učitelj znat će sam gdje i kada treba koje pitanje staviti.

Digitized by Google

a crta, gdje nije na mag. igli nagnuća, jest mag. polovnik zemlje. — Odklonuće pako u Evropi, u zapadnoj Aziji iztočnoj Americi je zapadno, a u iztočnoj Aziji i zapad. Americi, iztočno. A medju oba odklonuća ima mjestâ, gdje nejma odklonuća, nego se slažu i astronomični i mag. poldnevnik. Nu veličina odklonnća nije stalna; na to ima veliku moć toplina, oluje, svjerna svjetlost. A odakle zemlji magnetičnost?

Da je naša zemlja zbilja magnet, o tom nas i danas osvjedočava p. Secchi, ježuvita u Rimu, dokazujuć, da zemlja dobiva svoju magnetićnost od sunca.

Proizvadjanje umjetnih magnêta. Razlikovat valja tu, ako se proizvadja magnet na meku željezu ili na tvrdoj oceli. To proizvadjanje biva na tri način;

1. Jednostruki dotik. Tu se uzme šibka, koju kaniš magnetizirati, i jednim krajem magneta počme se iz sredine trt polagano i čvrsto do kraja, na kraju se pomalo digne u vis do 10 palacâ i tad opet u sredinu se spusti, odakle se vuče opet prema kraju. Meko gvoždje je laglje i brže se magnetuje nego li ocel al zato mnogo prije izgubi tu silu.

2. Dvogubi dotik. Za to se uzme ocelno pero (za buduću mag. iglu) ili ocelna šipka i razdieli se na dvie pole, te se uzmu i dva prirodna magneta ili umjetna, i opredielivši joj muklu crtu, stave se dva protivna skrajnika u sredinu. Zatim se oba magneta potegnu jednakim vremenom, jakošću i brzinom do kraja, dignu se do 10 palacâ u vis i opeta se navrnu, i tako napred, dok se sva moguća sila izjavi. Nu previše se nemože navrnuti te sile, jer „zasićen magnet“ neprima je veće. — Ako pako imamo magnetovati kus gvoždja u slici podkove, to valja magnetovati dvogubim dotikom ili bolje

3. u naokrug. U tom je slučaju mukla crta, na okruglom kraju podkove. Zatim se uzmu dva prirodna magneta postavivši ih na krajeve podkove sa skrajniai i postupa se kao kod dvogubnoga. Naokrug se zove zato, što se na oblqm kraju podkove, gdje je mukla crta, u naokrug vuče.

Prosto viseća igla mag. postavi se u položaj zemaljskoga poldnevnika i zato kod porabe, osobito u nastrojih, treba činiti kojekakve korekcije, ako nećeš uzeti, štono je rieč: rog za svieću.

U tom slučaju su od velike koristi tako zvane astatične igle. Načinjene su ovako: Objesi se mag. igla na tanku nit, da se prosto može vrtiti. Zatim se izpod ove objesi na istoj nu poduženoj niti, u svem jednaka prvoj mag. igla, ali tako, da budu na jednom kraju kao dosliedno, i na drugom protivni skrajnici (IS—SI).

Opazilo se, da je takva igla izgubila sav upliv na magnetičnost zemlje, i postala neotresiva.

Imenovanja.

Njegovo kr. Veličanstvo blagoizvoljelo je imenovati 3. Listopada t. g. ravnatelja pravoslovne akademije dra. Pavla Muhića predstojnikom odsjeka zemaljske vlade za bogoštovje i obuku; nadalje riešenjem od 14. Listopada t. g. ravnatelja gimnazije osječke, g. Živka Vukasovića, nadzornikom školskim za vojničku Hrvatsku i Slavoniju.

Natječaji.

An der k. k. Oberrealschule zu Pančevo ist eine Lehrersstellle für darstellende Geometrie und Mathematik in Erledigung gekommen.

Mit dieser Stelle ist verbunden:

Ein Gehalt von 900 fl. respektive 1100 fl., die Quinquennal-Zulagen von je 100 fl. und am Quartiergeld gleich 10% des Gehaltes.

Bewerber um diese Stelle haben ihre gehörig instruirten Gesuche bis längstens 10. November l. J. bei diesem Militär-Commando einzureichen.

Diejenige Bewerber, welche der Landessprache mächtig sind, erhalten unter übrigens gleichen Bedingungen den Vorzug.

Vom k. k. Truppen-Divisions- und Militär-Commando.

Temesvar am 10. Oktober 1871.

— U Medjumurju, i to u dolnjoj Dubravi izpražnjeno je mjesto podučiteljsko za treći nižji R. kat. škole. Plata istomu podučitelju sastavljena je u gotovom novcu 250 for. a. vr., u školskom stanju ima jednu sobu, koja je sa svim potrebnim pokućtvom za jednu osobu obskrbljena, jedino ima si podučitelj sam nabaviti postelinu; za kurenje peći ima 2½ hvata drva. Ovo mjesto ima se popuniti prvim, najdalje dvadesetim studenom t. g. Koj to imati želi, ima molbenicu poslati predsjedničtvu školskoga odbora u Dubravi, ili se pako osobno staviti. Za ravnanje moliteljem služi i to, da mora molbenici priklopiti svoju učiteijsku svjedočbu, da se znade, gdje i kada je izpit svršio; takodjer se zahtieva, ako osim hrvatskoga govori i magjarski, jer se predava hrvatski, ali se barem imaju djeca vježbati u čitanju magjarskom. Molbenice primaju se bez biljêga.

U dolnjoj Dubravi 20 Listopada 1871.

Predsjedničtvo školskoga odbora.

— Za učiteljsko mjesto u Cerniku, županiji požežkoj. Plata: 315 for., za opetovanje 10 for., napokon ugovorom zajamčenih 50 for., ako bude podučavao u hrvatskom jeziku djecu ondješnih žitelja izraelske vjere. Molbenice šalju se veleč. g. Josipu Kraljeviću, podjašprištu u Kutjevu, do 20. studena. (Pošta Kula).

— Za dva podučiteljska mjesta u gl. učinioni varaždinskoj. Plata: 315 for. uz godišnju pripomoć u 105 for. Molbenice, namienjene kr. vladnomu odjelu za bogoštovje i javnu obuku, šalju se kot. šk. nadziratelju kanoniku Franji Sladoviću u Varaždinu do 30. Studena.

Za podučiteljicu u gl. učioni u Karlovcu. Plata: 400 for. Molbenice, namienjene kr. vladnomu odjelu za bogoštovje i javnu obuku, šalju se: šk. nadzorničtvu u Dubovac do 30. Studena. (Karlovac).

Uredjuje ga vlastnik **Skender Fabković**. Tiska ga **Dragutin Albrecht**.

Digitized by Google

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku.

NAPREDAK.

Ciena mu je 2 st. 50 nč. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Br. 18. U Zagrebu 15. studenoga 1871. **Tečaj XII.**

Vegetalac.*)

Prosto živi Vegetalac
Al' on zato nij' stradalac,
Jerbo ima što mu treba:
Voća, bilja, brašna, hljeba.
Duhom bistar, tielom zdrav,
Budan, kriepak kano lav!
Nije sreća — bogat izvor
Već dobâra mudar izbor;
Nit je blažen sva tko ima,
Već tko umie vladat s-njima.

Mirno živi Vegetalac,
U njeg nij' ubojit žalac,
Blag je svakoj životinji
Istoj zvieri u pustinji.

Slast mu nije divljim lovom
Gonit, strieljat zvier olovom.
Niti kolje, nit ubija,
Krvca mu je najgroznija!
Neokalja ruke s-krvi
Mirno pred njim jato vrvi,
Gospodar je — a ne krvnik,
Blagi otac i zaštitnik
Bogom danih mu stvorova,
Kôšto sám Bog očitova:
„Da po njegvoj svetoj želji
U njegovoj obitelji
Medj' stvorovi ljubav vlada,
Rajski sklad i mir bez jada,
Radost prava i bez vaja,
Kao nekoč usried raja!“

Pajo Svježijć.

*) Kad smo već uzeli liepih članaka, razjasnjujućih i dokazujućih preveliku blagodat s-uživanja bilinske hrane, to evo štampasmo i pjesmu, kojom se blaži i duševno okrepljuje nesamo g. pisac, već i svaki biljojelac. Ured.

Slovo gosp. S. Basarička.

(Za obće učiteljske skupštine.)

(Konac.)

Skrajnja je dakle nužda, da već jednom zakonodavna naša vlast nešta svrsi shodna glede pristojne obskrbe učiteljskoga stališa učini, jer u protivnom slučaju može se taj inače u svakom slučaju veoma uztrpljivi i miroljubivi stališ dotjerati do skrajnjega ogorčenja; — težko bo kamen nevolje i nužde nemilo pritišče grudi njegove, — izgubio je već skoro svaku radost, svako zadovoljstvo i svako nagnuće k svomu zvanju; jedino ga tješi nada, da će nadoći davno obećani Mesija, te mu donieti poboljšica, i olahkoćenje. — U istinu, skrajnje je vrieme!

Nu da bude olahkoćenje podnosljivo i ovoj dobi primjereno, nije dovoljna samo polovična poboljšica. Treba da se nevolji konačno i za uviek doskoči, treba da se nuždi pravi kraj učini.

Po mom mnenju bilo bi za valjano uredjenje učiteljskih plaća strogo potrebno, da se prema mjestom i mjestnim okolnostim učiteljske plaće ustanove na 600, 700 i 800 for. s pripadajućimi 10% doplatci.

Sve poboljšice neće imati osobite vriednosti, ako se učitelj neobskrbi propisanom mirovinom tako u slučaju starosti, kako i duševne ili fizične iznemoglosti! Dokle se god ta obće zahtievana želja neizpuni, dotle nejma ni najmanje nade, da bi školstvo procvalo i učiteljstvo napredovalo; — jer što se može zahtievati od onoga, koga s misli na starost ili iznemoglost groza hvata; kako će se s veseljem podati svomu zvanju onaj, koji mora pripravan biti, da će se u starosti svojoj potucati od nemila do nedraga. Može li se očekivati od nadobudnih mladića, da svoje sile posvete onomu zvanju, koje nije u stanju njihov život osigurati?

Najnovija zakonska osnova visoke naše vlade obećaje nam doduše pravo na mirovinu. Nu ja nisam

Digitized by Google

pustim pravom zadovoljan, već bi rado znati, tko će to pravo izvršivati i kako?

Po mom osvjedočenju morala bi se za mirovinu učitelja brinuti država. Občinam se taj teret u današnjih okolnostih nebi podnipošto naprtiti smio. Država uživa od škole dosta koristi, osim toga vrši vrhovno nadzorno pravo, posve bi dakle pravo bilo, da poprimi i neki dio tereta. Osim toga mogli bi i učitelji za osiguranje svoje budućnosti nešto doprinašati, te ustanoviti mirovinsku zakladu, kod koje bi mogli učestvovati na samo učitelji nego i občine.

Uz poboljšanje materijalnoga stanja valja učitelju više slobode i ugleda podati, te ga netreba sniziti do bezsvjestne makine i tudjega potucala. U tu svrhu treba, da bude slobodan u izboru pomoćnih knjiga i raznih učila, a osobito u načinu svoga podučavanja. To pravo podaje se na svakom drugom polju zanimanja dotičnomu tehniku, zašto dakle da se nepoda i učitelju, koji i onako mora svoju obuku priudesiti lokalnim okolnostim i individuelnim sposobnostim svoje mladeži, a u tom ga svako uniformisanje zapriečuje; — pa i gdje su te oštroumne osobnosti, koje bi bile u stanju svim specijalnostim zadovoljiti i svakomu pravo učiniti. Osim toga djeluje svako uniformisanje veoma štetno i na samu radnju učitelja, jer valjane i napredne tlači i ograničuje, a ljenjakom podaje priliku lienčovati i samo onoliko činiti, koliko to pusta slova propisa zahtievaju.

Za osiguranje toga, da učitelji ipak proti svim propisom umne pedagogije nerade, moglo bi se njihovo djelovanje podvrći nadzoru. Nu taj nadzor trebalo bi, da vrše jedino na to pozvani strukovnjaci, — jer jedino strukovnjak može zadaću škole valjano proniknuti, samo ju on može i hoće valjano uživotvoriti.

Dosta je čudnovat i smiešan način, kojim se je do sada vršio nadzor nad školami, jer dok su se svim drugim strukam civilizovanoga svieta na čelo stavljali vrstni strukovnjaci, podčinjavala se je škola tudjemu uplivu, tudjemu skrbničtvu, što bi se samo onda opravdati dalo, kad bi predpostavljeni podčinjene naobraženjem preticali, što se o theolozih napram učiteljem podnipošto kazati nemože; jer ako i jesu theolozi pogledom na obće naobraženje mnogo savršeniji od učitelja, to u svakom pogledu u specijalno strukovnom znanju daleko iza njih zaostaju. — S toga i jest ovaj odnošaj toli nepodnosljiv, uvredljiv i potlačujući i dotle nepravedan, dok država nadzor pomorstva nepovjeri juristom, nadzor pravosudja mornarom, nadzor crkve tehnikom itd.

Osiguranje učiteljskoga ugleda zahtieva, da učitelj za svoje gradjansko ponašanje nebude odgovoran nikomu drugomu nego gradjanskim vlastim. — Prije nekoga vremena odpuštalo je učitelje bez svake iztrage disciplinarnim putem jedino radi pogrješaka političkih. Da je tim existencija učitelja još više na kocku stavljena, netrebam pobližje dokazivati. Dosta, ako želimo doskočiti i onako velikomu pomanjkanju učitelja, učinimo ga slobodnim u vršenju njegovih gradjanskih i patriotičkih dužnostij; on nije dužan biti robom ničijem.

Da se prema potrebi uzvisi poštenje i čast učiteljskoga stališa nuždno bi bilo, da se dokinu tako zvane conduitenliste ili relacije o ponašanju učitelja. Timi relacijami otvorena su širom vrata samovolji i partaičnosti, te se uslied njih s učitelji gorje postupa nego s djecom, koja za sve svoje čine dobivaju u ruke otvorene svjedočbe. Učitelj mora dati učeniku račun o svom sudu, a ob učitelju se izviešćuje potajno, podaju se često i takovi razlozi, koji niti su istiniti, niti temeljiti, i kojih on nejma sgode oprovrgnuti! Za to imamo prilika dovolje, a toga nebi smjelo biti u ustavnosti.

Pa što koriste ta neistinita i nepristojna izviešća? Ništa, jer ili je ravnatelj razuman čovjek, te nejavlja ništa osobita, ili pako jedino dužnosti za volju piše koješta, što mu na um pade. U nijednom dakle slučaju nemože da bude takovo izviešće pravim mjerilom, te bi ga za volju pravednosti i ugleda učiteljskoga trebalo što prije dokinuti.

Patriotična je dužnost svakoga pojedinoga gradjana raditi o dobru domovine, te učestvovati kod vršenja javnih posala, navlastito prigodom izbora za sabor pristupiti k onoj stranci, za koju misli, da će o koristi i napredku domovine raditi; — netreba dakle ni hrvatsko učiteljstvo izključiti od toga svetoga prava; jer sabor je mjesto, u kom se radi o svih interesih domovine, dakle i o školi; treba dakle da i učitelj, koji u školi i za školu živi, može svoju rieč podići!

I mi smo za to, da učitelj nebude politik od zanata, nu ono, što svaki slobodan čovjek vršiti može, na što je pozvan i sposoban i nesposoban, ono bi mogao, pače morao i učitelj zadobiti. To zahtieva njegova javna služba, njegovo uzvišeno zvanje.

Iz dubljine dakle srdca želim, da se učiteljstvu, što prije poda pravo aktivnoga i pasivnoga izbora ne samo u sabor, nego i u sva ostala korporativna zastupstva.

Kaošto je nepravedno izključenje učitelja od izbornoga prava nemilo dirnulo taj stališ, isto mu je tako gorki udarac zadalo uvedenje sveobće dužnosti vojevanja, po kojoj se mnogi mladi i nadobudni mladić odtudji svomu prvobitnomu zvanju. — Kada bi naša pučka škola stajala na normalnom stanovištu, tada bi posve pravedno bilo, da i učitelji s ostalimi gradjani u jednako svoje patriotične dužnosti diele. Nu zasada, dok se još moramo sa svimi silami boriti o tom, da školu što više uzdignemo i unapredimo, nije taj sustav podnipošto probitačan, usuprot ubitačan, jer oduzimlje školi najmladje i za posao najsposobnije sile.

Digitized by Google

S toga smo prisiljeni zahtievati, da se učitelji i učiteljski pripravnici kao takovi oslobode vojničke dužnosti, tim više, što je takovo oslobodjenje samim zakonom, u slučaju osobite važnosti službenoga zanimanja, dozvoljeno i običajno, te se i vrši kod stališa svećeničkoga. — Svećenici svih konfesija i isti židovski rabini, te svi svećenički kandidati oslobodjeni su te dužnosti; zašto dakle, da nebudu i učitelji. Ili, zar nije njihovo zvanje za čovječje družtvo isto tako važno i uzvišeno, kaošto i svećeničko? Nije li o njegovu blagoslovnu djelovanju uvjetovano duševno i materijalno dobro naroda? Nemora li dakle država podupirati i štititi i njegove interese? Doista, ako itko ima prava na oslobodjenje od vojničke dužnosti, to imade učiteljstvo.

Gospodo! velike su naše dužnosti, trebalo bi da budu prema istim uredjena i prava. Za to se brinuti i o tom nastojati je sveta dužnost naša. U tu su svrhu najsgodnija sredstva družtva i sastanci. — Nu da isti uzmognu svojoj svrsi odgovoriti, moraju biti slobodni, jer samo tamo može biti života i prave djelatnosti, gdje svatko bez straha i zaprieke svoje mnenje izreći može.

Stvari u našoj domovini dobivaju, hvala milostivoj promisli, nešto slobodniji polet, te se možemo pouzdano nadati, da će se i u našoj domovini doskora izdati zakon o slobodi udruživanju, po kom ćemo slobodno i bez svakoga skrbničkoga nadzora svoje misli o napredku škole i boljku učiteljstva progovoriti moći. Dotle pako, dok se to neizvede, želimo samo to, da nam se svake godine dopusti držati po jedna ovakova obća skupština, i da nam se dopusti ujedinjenimi silami i usredotočnom snagom raditi za samoobrazovanje i slobodan razvitak, da nam se dopusti otvoreno i iskreno sboriti o stvari, koja je u prvom redu pozvana, da stvori ljepšu i sjajniju budućnost naše domovine i da izpuni onu ponosnu izreku: „Hrvatska nit je bila, nit će biti posliednja zemlja u viencu svojih evropejskih družica.“

A. Škola i kuća, učitelj i učenik.

Pripomenak.

Hoćemo li se uvjeriti, da se zametak mnogim bolestim, kojih se pojavi pripisuju posve nepravedno i bezobzirce školi, koliko li više u roditeljskoj kući potražiti ima, to treba samo slieditи djetinji život od poroda mu do školskih godina. Jer eno, mjesto da se hrani diete najnaravnijom hranom, mislim mliekom, dava se prezadobce nèjačkomu dojčetu hrana (u kojoj je odviše brašna i sladora), koja nepripomaže niti jačanju kostij i mišica, niti onomu možgjana i živaca. Njegove nješne košćice jošte se nisu valjano, tvrdo okostile a mlohavo mu i puhlo mešce jošte se nije dovoljno omišičilo, pak se već ipak uzimlje diete iz kolievke te mora da popostaja, neskusna ga dodilja čitave sate samo na jednoj ruci okolo nôsa, jadno sirotče mora prerano uz najveći napor kušat da stoji, da hoda te ga jošte sile da predugo ravno sjedi u stolcih, koji nejmaju valjanih naslona. A da se ovim mučenjem hrbtenice i njezinih mišica, — gdjeno je uza to diete vazda skoro skučeno, te se sada simo, sada tamo sklanja, — cielo hrbtišće nemože uzdržati u ravnu pravcu, to se lasno uvidja. K-tomu pridodaj i to, da roditelji dopuščaju, da jim diete svojom „liepom“ t. j. desnom ručicom sve ima raditi, pak da je ova premašna poraba desnice ruke i desnoga ramena na grudnom kralježku uviek pravim uzrokom, što je mnogim desna strana ponešto krivuljasta.

Napredujućim rastom postupa se s-djetetom u kući premalo po djetinsku, čim se škodi njegovu zdravlju (naročito krvnoj sastojbini i hranitbi): krivom hranom, davajuć mu upaljujuća i žestoka pila, košto su jaka kava ili čaj, pivo, vino, neprobavljiva i razdražljiva jela; nerazložnim jelom, naročito obuzajci; nedovoljnim spavanjem, što biva, bdije li diete predugo, osobito u družtvih i javnih mjestih; neprikladnim i prelaganim odielom, naročito uzanimi životići i sviticami; zanemarenjem čišćenja kože, dakle nekupanjem u mlakoj vodi; nemanje škodi mu se zdravlju, ako se nepazi na razne boletične pojave, košto su hunjavica, kašalj, gavnost na jelo, lijavica itd. — Ako li pako djetašce slika, riše, piše itd., to se niti pazi kako diete sjedi, niti to, koja mu svjetlost pada na posao, hoće se reći, nije li svjetlosti premnogo ili premalo. Kašnje pako dodju još mnogi privatni učevni sati, često čitanje zabavnih i poučnih knjiga sitna tiska, guste i male note, sićahno ručno djelo, košto vezenje biserom itd., a to sve djeluje štetno na oči i hrbtinicu, jer ponajviše nebrinu se roditelji upravo za to, kakova je djeci svjetlost i kako sjede. Recimo na kratko: Kad bi se djeca, stupajuć u školu, pregledavala školskim lječničkim nadzirateljem, to bi se uvidjelo, da je one bolesti, koje se za pohadjanja školskoga na djetetu pojavljaju, diete već u sebi imalo onda, kada ga uzelo u školu. S-toga moraju i učitelji i roditelji ove bolesti osobitom pozornošću pratiti, te složno proti njim bojevati. — Da pako djeca nedolaze u školu drugačija, nego razgojena; za to se pobrinula dotična majka odgajajuć si takovo na svoju ruku za najnježnije mladosti. Diete se istom rodilo, pak eno, već ga nišu, ljuljaju, nosakaju, — a sve to, košto kašnje i mnogo toga što mu godi, znade si priskrbiti drečanjem; s-toga začinje diete postajati svoje glave, hoće da prkosi i zapovieda, pak za kratko doba eno roditêlja, eno i čitave svojte pravih robova djetinjih jedino popustljivošću. Kašnje se sve nečednosti neposlušna djeteta zagovaraju ovom: „djatašce, bože moj, jošte toga nerazumi, tà još nejma razuma; kada bude razumnije, sve će se to popraviti.“

Digitized by Google

Bajagi, kao da razum u stanovitu horu uljegne u čovjeka, a ne — hoće li u istinu da bude vriedan dostojanstva čovječjega — da se mora prvim već danom života u mozgu sve polagahno privikom razvijati uz pripomoć stanovitih pravila. — Dà, roditelji drže prve već početka grieha krasnimi, košto su kradja, laganje, pak se veli: „šta ćemo, diete nam je prevejano, pravi ga vragolančić“. Ako se pako kašnje diete kazni poradi kradje, to ti onda jadikuju budalasti roditelji s-nesretne svoje sudbine, koja jih je postignula sa zlo odgojenom djecom, a pri tom nemisle, da su si ipak sve to samo pripravili.

Skvarenost značâja, čim postaju kašnje nesretni i roditelji i djeca jim, dolazi samo od pogrešaka uzgoja, koje počinjaju za prvih godina djeteta roditelji, najviše pako majke.

Bila bi hora, da se već jednom dade sviet poučiti o tom, da je narav doduše dala čovjeku neki ustroj, kojim može postati razuman, ćudoredan i odlučne volje, nu svakako da se mora isti taj ustroj, najme mozag, na sve ovo prije privikati, priučati.

Izparivanje, vrenje.*)

(Priobćio Janko Tomić).

Recimo koju o pojavu, štono se zove: izparivanje, vrenje, što biva mal ne uviek u kapljevnih tjelesih, a samo nekoja kruta imaju taj pojav takodjer: led kamfor, mišomor (arsenik). Metni kamfora u bocu začepljenu, pa nakon nekoga vremena nestà ti kamfora, a mjesto njega vidiš po bokih boce tanke ledce. Isto tako biva i s arsenikom, koj je vrlo pogíbeljan izparivanja radi. Čuvaj se svake zelene pomasti po papirih prilepljene na stienah u sobi, ili pomasti u sagovih, odjeći itd., jer te to otruje! Čuvaj se, da nespavaš u takovih sobah, da ti se nedogodi, što i francezkomu liečniku, što bio prilično gromotan čovjek, nu spavao u sobi, gdje imao „zelen sag“, ali nije dugo spavao, van do tri mjeseca i ugaso! Znanci liečnici mu se za života čudili, kako uviek propada i slabi, a na jednom umre. Da zadovolje želji, razparaše ga, a zavonjà im vonjom mendûla! (Tako bo vonja arsenik).

Pomisliše, da ga možda tko otrovao, nu stadoše analizirati mu pojedine stvari u sobi, dok dodjoše i do saga, gdje pronadjoše u zelenoj masti arsenika; jer tu ga bilo najveće. Sada se dosjetiše jadu, da je od tog umro. Odmah zatim u Franciji ustanovi se zakon, što zabranjuje takav papir i s arsenikom miešane masti kupovat i prodâvat. — Pripovieda se, da tako umro i slavni krvatski pjesnik „gorskoga Vienca“, vladika crnogorski, i to da bijaše arsenika u sviećah stearinskih, što su kod njega gorile. Tim u kratko vidimo, da se i neka kruta tjelesa izparuju. Nasuprot. Kapljevine izparuju se i hlape uviek, gdje god bile. U staro se doba nepoznavalo. Vidilo se, da vode iz čaše poslje nekoga vremena nestane, a zašto to, neznalo se.

Izparivanje možeš i pospiešiti uzamši u obzir na toplinu izparivajuće se kapljevine: veća toplina, veće izparivanje i obratno.

Izparivanje vidimo i na našoj koži: znojeć se. Čim se brže tielu izparivanje pospieši, tim se ono prije osuši. Za to ljeti brže, jezeru brže osuši. Na tom se pojavu osniva sušenje ruha. U novije doba pronašli se nastroji za brzo pranje i sušenje rublja.

Taj nastroj si pomisli kao ogroman valjak, sve naokolo provrćen, nasadjen na vretenu, ôs prolazi odozgor do dolje gdje svršuje kotaćem; ovaj kotač tiče se drugoga tako, da se može valjak prosto vrtiti ne zapinjuć. U takov nastroj nameće se rublja zamazana i to sasvim stisnuto. Sad se nalije rubje lužijom, koja prošad kroz ruho izlazi na provrćene rupice van, dočim prije izlazila pipcem izpod valjka. Tako je rublje oprano. Sada se vrti što brže valjak, a onom silom izlazi i vrca preostala lužija i kapljevina; buduć velîm vrtenjem proizvede se kao neki vjetar; to se te kapljice odbiju od valjka na zid, a tim opet nadomieštaju ih druge, dok se sasvim osuši rublje; zato je zid obložen čim god, da se nemoči stiena. Tim nastrojem eto u dvie ure čista ruha! Taj nastroj je velo dobro za velike gradove, gdje nejmaju ljudi mjesta sušit rublje, a osim toga brzo je i bez truda i bez velika troška rublje oprano. —

Tu dakle vidimo, da se izparivanje pospješuje, a ne samo toplinom nego vjetrom, jer vjetar uzimlje vlagu s tiela i raznaša ju. Naraste li ta toplina, kojom se kapljevina izparuje, tad je vrenje. U malo možeš vrenjem kapljevinu u paru pretvoriti.

Takova para može zauzeti mnogo veći objem nego tekućina. Kabao n. pr. vode daje 400 kabala pare. Znamo, da tisak zraka prieči vodu, da lahko baš ne vre, a to je veliko dobro i korist.

Radi toga si može čovjek skuhat n. pr. meso. Na visokih gorah n. pr. na Gothardu, Bernardu, gdje nije tolik tisak zraka, neskuha se lahko meso. Zato tim ljudem rabi Papinov lonac, (o kom kašnje dvie tri), kojim se može uzdržat para, i tako nekako skuhat meso. — Sve kapljevine nemogu vret u isto doba, jednoj trieba više, drugoj manje vremena, kao ulje, alkohol, živa. Voda pod običnim tlakom zraka vre oko 100°C ili 80°R. — Kada počme voda vret, pa ako vre 2 ure, da li će se toplina, izjavljena početkom vremena, kad počela voda vret, umnožit ili ne? Ne. Ostane uviek ista, tako dugo, dok se najzadnja kap vode nepretvori u

*) Iz rukopisa: knjiga pobožnih, poučnih i zabavnih pripoviedaka.

Digitized by Google

paru. To zovemo spetna ili utajana toplina. To biva i kada prelazi kruto tielo u kapljevinu i obratno. Uzmi za pokus komad leda u sobu, pa uzanj stavi tomplomjer ništicom toplote. Opaziš, da se led tali usled topline u sobi, al toplomjer kaže ništicu, dok ima mrvica leda. Tu je jasno, ima neka toplina, kojom se raztopio, al se nekaže za to: utajana. — Baci 100 ft. leda u 1000 ft. vrele vode: ta će led ukrast toliko topline vodi, koliko mu treba, da se razstali, a to je uviek polovica polovice. — Mnogo pojava ima, što se razstumačuju utajanom toplinom. Uzmeš li ljeti staklenicu studene vode, to opaziš, da voda traži, prem studena — kroz svoju utajanu toplinu sravnati se s-vanskom toplinom, i zato ostaje vlaga na staklu. Pospješujuć takovo izparivanje možeš učiniti umjetno mrzlu vodu. Objesi staklenicu punu vode — pa i mláke — na prozor prema suncu; pokrij ju mokrom pečom; peča sunčanom toplinom izhlapava i tim krade velik diel toplote onoj vodi, što ostaje u staklenici. Više krat tako pomočena peča izvuče iz vode svu toplinu i voda — ostudeni. Da se to može sbit, evo kako si pomaže narod u pokrajinah, gdje ljeti vlada silna vrućina. Izdube si jaruge za hvat duboke, a pol hvata široke, u koje nasade — Indijanci — redomice množ ilovačnih posuda, punih vode. Te jaruge pokriju hvojami i ostave ih tako svu noć. Zračne struge, što se miešaju po jarugah, otimlju onoj vodi svu toplinu, koja lahko izlazi po šupljotinah posvuda. I tako jutrom pribave sebi ledene vode, jer se ipak i ona voda kadgod smrzne. Ove posude narodnim jezikom zovu se „alkazaras“. Slične pojave ćutimo, kada se kupamo ili potimo: tada vlaga na nas izhlapava i koža nam se, reć bi, ježî i ćutimo zimu: osobito ako zrak posve suh; ako vlažan, nemožemo se znojiti, već ćutimo nekakvu omaru. — Svakomu je znano, da je škodljivo napiti se hladne vode, kad je vruć, potan, a voda niti utiši žedje, nego još zdravlju tada škodi U takvu slučaju bolje popit za starca čašu vina, a djeca neka drže u ustijuh vodu. — Na pojavih vlage i hlapa osnivaju se neki nastroji. U uzduhu ima uviek sila pare, a količina joj više razdieljena ljeti nego zimi. Vlažna para u uzduhu je najveće blago i dobro naravi; da nje nejma medju gornjim slojem zraka i zemlje — poput suknene oprave —, otišla bi toplina izparena s naše zemlje visoko gore, ali van pare neda. Toplina dakle nadje taj odpor — tan vlažne pare — pa se odbije i vrati se. Zato na zemlji uviek nešto topline ima, da živimo. Poznavamo tielesa, što privlače u se veće ili manje vlažne pare iz uduha. Vlasi n. pr. upivši vlagu još se razšire. Količinu vlage možemo mnogovrstno ali ne točno mjeriti. Nastroji za to su: vlagomjeri. Ima ih više vrsti. Osnivaju se na pravilu rečenu: da neka tjelesa usišu uzduhu vlagu, to su n. pr. sumporna kiselina, kitova kost i kako rekoh vlasi.

Da i sol upija vlagu uzdušnu, to je naravno, jer kad je južno vrieme, raztopi se ko smočena, upivši vlagu. Taj pojav liepo se pozna po vlasu: staviš li ga svezana i raztegnuta medju dva čavla, to ti za šuše pukne, jer mu smalaksalo vlage. To znaju dobro gudci, te za svako vrieme natežu strunu inače, da nepukne. To je uzrok zašto glasovir nemože bit na brodu, jer se nemože udarat radi vlage, buduć para iz mora mienja svaki čas napetost žica. Dakle englezki lordi nemogu uz ostale zabave imat na brodovih — Kutterih — te zabave. —

Kako rekosmo, vlaga se može mjerit nu ne točno. Najobičniji je vlagomjer s vlasom. Vlas iz glave prije nego se očisti nije za taj posao, jer je pun tustila. Dakle valja izvadit najprije tustilo iz njega, jer se tako nebi vlaga s njim mogla spojit. Zato ga valja oprat u razmoku pepeličnika, tad je čist i može se upotrebit.

Ima i Augustov vlagomjer. Taj nije ino van dva spojena toplomjera, nu sasvim jednaka. U sredini medju obima je os, da su uviek pružena i da ravno stoje. Jedan je suhi — prosti toplomjer. Drugi je kao i prvi, samo mu dolnja oblica omotana koncem, komu kraj viri u vodi, da bude konac, a tim i oblica uviek vlažna. A želiš li znati vlagu, uzmi sbroj stupanjâ na suhom a na mokrom drugi sbroj, pa ih odbij, a to ti je: vlaga. Taj vlagomjer ipak nije točan. Naš narod nepoznajući ni Augustova ni vlasnuta vlagomjera pomaže si sasvim prosto, da količnost vlage ili suše pozna. Ima medju žitom neka travka; što raste poput puža, — zakovrčeno. — Ta travka, ako osušena, postane veoma šupljasta, te može velu količinu vlage usisat a i izpustit. Tu travku postavi na dašticu, te se — kada će vlažno — razširi, a kada suho, stisne se. A da ju metneš na kvadrat, kazala bi ti i stupnje, jer ima na kraju, kao kakvo kazalo, kada se razširi.

Tako si narod pomaže tom travkom, a znamo, da su biline vlagomjeri dobri.

Porabe pare — slapova — u obrtnosti. Još u staro doba uzimalo bi se mozgati, kako bi se vodna para uporabila za gibotvornu silu. Nu pokusi se već kašnje učinili. Kažu, da prvi, što takav pokus izumio, bje Francez Papin. On učinio gvozden lonac, pokrio ga zaklopcem (gibkom), da para razvijena nemože van; tim više tiskala para na kapljevinu u loncu. Nu da s vêle razpruživosti pare lonac nepukne, metnuo mu odozgor pipac, da suvišnu paru izpusti. To bio prvi pokus uporabljanja pare. Takovi lonci rabe — kako rekosmo, na brdih, gdje neima dosta pare. Ipak velu korist pruža, što se njim pravi, jer rabi, da se satru kosti, te se dobi iz púkih kostij juha. To biva ovako: Sabere se kostij, a to malo stoji; smeću se u vele kotle i ulije se med nje malo vode. Ti kotlevi su, da što, poput Papinova lonca, da se razvijena para u nutri zadrži i pomogne, da se raztope — reć

Digitized by Google

bi — i razkuhaju kosti. Tako se za 24 ure razkuhaju i razskrabe. Tada se prociede, da kašica raskrabljena postane sasvim fina, te se pnsti, da voda izhlapi, pa napokon ostane fina prašina. Da sad uzmeš čašu vode i žličicu te prašine u čašu: mislio bi, da piješ hladnu juhu. Kolika to korist sirotinji, koja si čim mesa nejma kupit, da juhu skuha. Još veća to korist brodarom, daleko putujućim, jer brodarom škodi sbog nemoći — zvane skrobut — slano jelo; dakle napivši se te juhe — koje dašto netreba solit — stane na put otoj boli i laglje to sa sobom nose, nego li meso. To zaista vela korist, a ta korist je pomoćju pare izvedena Papinovim loncem. Da vidimo kakov je taj lonac.

Načinjen je iz gvoždja, dàkako a nanj provrtan vrlo debeo pokrov, što ozgor ima čunjast pipac; čunjast, da se bokova laglje primi. Na pipcu je dvokraka poluga; na većem kraku visi trh, a taj krak razdieljen u stupnje; te se trh može ili bliže ili dalje pomaknut a je li odmaknjen ili domaknjen, to je razlika, i nije sve jedno, gde stoji. Želiš li veću silu izjavit, domakni trh, ako li manju, odmakni ga. To o prvom pokusu s parom. Nu veli se, da bio poslje Papina jedno pó vieka neki mekanik činio micat krosna. Nu za to nitko nehajao, te kako došlo, tako prošlo. Za viek poslje, pomisli netko, bi li se parom mogla ladja tjerat, i zaista to pronašao. Taj pun veselja ode k vladi, te to kazao. Mjesto povoljna odgovora razglase ga tu ovi poznavaoci phizike! da je vrag u njem, da to bez vražje čarobije nemože. Izručen bi popom, a ovi ga zatvorili. Tim se dakle izgubila vela blagodat tim čovjekom. Ali ipak ladja, na kojoj to pokusio, čuva se još u Parizu na uspomenu, ako nije uništena, kad je prevrat bio nedavno. —

Na pari osniva se toli glasoviti i umjetni parostroj. Vriedno je, da pogledamo prvi početak i razvitak toga stroja; dakle kako postao parostroj? —

Znamo, da bogatstvo Englezke sastoji u kamenom-ugljevlju. Ali jame, gdje se ugljen kopa, napune se često vode, zato valjalo naći tvorilo, čim bi se bez vele muke izvukla voda iz jama. Takov se nastroj našao i to bio prvi stroj, dakako sasvim na prostu ruku. Tim priprostim strojem vadila se voda. Nu htjede sreća, da se taj nastroj razbio, a gospodar ga doveze u London tada poznatomu Jakovu Wattu na popravak, kao vrlu mehaniku ote dobe. Watt popravio nastroj i vratio ga gospodaru. Ali popravak toga prostoga stroja pobudilo mu miso, te stao mozgat o novom, narednijem stroju. Dà, on stao mozgat, ali jer goloruk (što je rieč) proletarac — neimao novaca, da izmišljeno načini. Nu bistroj glavi lahko se pomoć za novac. On stupi u družtvo s tadanjim englezkim bogatašem Bulthonom. Bulthon pristao u družtvo te rekao Wattu: „E dobro! ti svoju glavu; ja svoju kesu!“ Poznavaše ga bo ko učena i razumna čovjeka. Bulthon mu dade dva milijuna for., da neka načini što zna. — Watt zaista izmislio novi stroj te imajuć novaca, učinio ih do 10.000 da ih prodaje. Ali šta će sad? Ljudi neznajuć, što je to, nehtjeli kupovat, a svakomu se više tisućâ grustilo dat za jednu nepoznatu stvar. To naravski Wattu vrlo mučno bilo, jer nejma 2 mil. for. Nu tomu doskoči Bulthon, komu već Watt raztumačio korist toga stroja, te mu reče: „Znaš, Watte što? Narod neće kupovat toga, nepoznajuć mu ciene. Ali mi načinimo ovako: Darujmo svakomu, koj hoće uzet ovaj stroj, jedan pod tim uvjetom, da nam svaki dade za 10 godinâ polovicu čista dobitka.“ Što rekli — to neporekli. Razdieli svih 10.00 nastrojâ. Za deset godinâ išli k svakomu, komu pozajmili ustroj, pa novce, i gle! svaki dobio nakon 10 god. 20.000 for. Naravski, da su oni pazili, pokle se strojem radilo, da ih tko neprevari. Tako se narod upoznao korišću toga stroja, a Watt imao čim — bez Boulthonove pomoći radit nove. ə

Tako sad postao Watt bogatim. Oko učenjaka Watta kupila bi se odličnija lica na razgovor i on bi im tumačio fiziku.

K njemu na sielo hodao i tadanji povjestnik Roberson, koj mnogo o tom veleumu pripovieda. Da jim Watt uviek, kad god bi se k njemu skupili, pripovjedao, i to takvom rečitostju i umnošću, kano da se prije na pamet naučio: ali nije; on je to sám izmišljao i pripoviedao. Osobito bio vješt u pripoviedanju pripovjedčica. Da bivši još mladićem, znao bi doći k tetki na ladanje i tu da djeci na večer svašta pripoviedao, te bi ga djeca radje slušala nego li zaspala. Vidi se, da taj čovjek imao um bistar i zdrav, da je neprestano mislio. Čudnovato je to, što piše životopisac njegov, da nije nikada imao veselja ni volje čitati što o mathematici; al to je čudno i nije čudno; tà šta će njemu čitanje mathematičkih knjíga, kad je — reć bi — živa mathematika bio; tà on sam svojim umom ono spoznao i izračunao, što bi imao čitat. Takov veleum netreba lje toga. Živio je 84 god., a prije smrti rekao, da spokojno umire, što ostavio svietu takovu blagodat, kô što nastroj. On je zbilja vriedan slave i počitanja, jer mu u tom slična nije.

Dopisi.

Ništa vesela, već žalostna. Franje Mima, učitelj podgoračkoga nejma živa, jer mu se dne 25. Listopad neumrljiva dušica iznevjerila razpadljivoj i strošljivi puti. Nestalo nam ga u najizdašnije muževno doba i 39 godini. Mir mu duši a što dulja medju nami spome!

Ovim mu se možemo odužiti doduše, ali kao osušiti gorke suze, roneće niz turobno lišce udovie, matere sestoroj djeci, podvikujućoj: majko! gladni sm; majčice! evo zime, a mi smo goli. Imamo uzdanja samo u tom, a to nam je naša „Zadruga“, koja sa-

Digitized by Google

vjestno i brižljivo krije i štiti učiteljsku sirotčad, djecu svoju. (Da se već odbor i za to pobrinuo, čita se u „Raznicah“. Ured.)

Javite to, g. uredniče subraći pokojnikovoj i svim štov. čitateljem „Nâpredka“. U Vukojevcih 28. Listopada 1871. L. P.

U Petrovaradinu. Dne 15. Listopada birao si je ovdje narod prvi put iza mnogo i mnogo godina svoje poglavarstvo, svoje viećnike, a 26. istoga mjeseca i gradskog načelnika. Sve je sretno i preradostno s-izbora rodoljubivih muževa; sve se nada preliepu dobru i napredku obćinskomu; s-toga vam šaljem i njihova imena, u nadi, u uvjerenju, da će nam isti i školstvo naše pomaknuti. Evo jih: Načelnik g. Josip Hanel; zamjenik mn Franjo Malin. Viećnici gg. Gustav Barkač, Martin Hajdinović, Blaž Carin, Andro Horvatić, Ivan Vuksan, Franjo Grgińčević, Lastores, Antun Gregurić, Mato Romić, Vilim Vinterfeld, Franjo Drk, Tuna Jakobac, Franjo Švager, Ivo Švager, Ante Andres, Franjo Panijan, Stjepan Pravdovski. Jesam Vaš iskreni V.

Raznice.

Glavnom skupštinom „učiteljske Zadruge“ izabrani odbor za pregledanje računa, obavi taj posao dne 9. studena t. g. te pronadje družtvene račune kao i blagajnu u najboljem redu.

Upravljajući odbor Zadruge izabrao si za tekuću godinu g. Ferdu Vuksanovića predsjednikom, Ante Irgolića tajnikom, Ljudevita Modca blagajnikom; gosp. Tomislav Ivkanec bude pako umoljen, da sastavi životopis družtvenih umrlih članova i taj upiše u osebitu knjigu spomenicu.

Glede molbenice, poslane po udovi dne 25. listopada t. g. preminuloga učitelja Mima na upravljajući odbor, obratio se isti na vis. vladu, da ona odredi, bi li se po družt. pravilih istoj, odnosno njezinoj šesteroj djeci kakova podpora podieliti mogla; a to s razloga, što se pokojnik godine 1866 upisao kao utemeljitelj, obvezav se u petgodišnjih obrocih po pravilih ustanovljenu svotu od 50 fr. namiriti. Buduć je pako već od onoga vremena 5 godina prošlo, a on je samo dva roka t. j. 20 for. u blagajnu uzprkos svim opomenam platio, s-toga se po smislu družtvenih pravila nipošto utemeljiteljem smatrati nemože. Nu on, položivši 20 for., platio je tim više od redovitih članova, koji su za ovih šest godina, odkada Zadruga obstoji, istom 18 fr. platili. S-tih razloga niti je upravljući odbor mogao molbenicu odbiti, niti podporu odrediti, zato morat će se udovica uztrpiti, dok stvar vis. vlada rieši.

Glede udove Ježkove zaključio je upravljući odbor, pošto se osvjedočio, da ona cielu podporu na kćeri obraća, a dječaci, nalazeći se u zanatu, zanemareni, bez valjane oprave hodaju, da se sirotčadi imenuje Ante Irgolić tutorom, pa da nastoji, da se svakomu djetetu razmjerno podpora dieli.

— Nove knjige. Akademik g. Adolfo Veber napisao je i izdao „Slovnicu hrvatsku“ za srednje škole. U njoj spojeno je rečoslovje sa skladnjom. Pisac veli, da se je služio slovnicami A. Mažuranića, Daničića, Jagića, Pacela i Budmana.

Skladnja umnožena i preradjena, čim je pregledn ija, rnzumljivija i shodnija. Ciena joj je 1 for. Svakako u dobri je čas došla i preparandom i samim učiteljem.

— Poznato cielomu naobraženomu svietu djelo „Histoire d' une bouchée de pain“, t. j. „Dogodjaji zalogaja hljeba“, pisano slavnim Jean-om Macé-om, a pohrvaćeno već g. 1866 g. Marijom Fabkovićkom, tiska se već u tiskarni Dragutina Albrechta troškom „Matice ilirske“. Št. čitateljstvu nije nepoznato ovo djelo, jer je „Napredak“ više listova doneo iz njega, pak upravo s-toga upozorujemo svakoga na čitavo djelo, kojim će se pozornu čitatelju zaista otvoriti novi sviet u pogledu ustrojstva i života životinja i bilja. U mnogih jezicih doživjelo je ovo djelo već i po 30 izdanja.

Nastavak ovoga djela jest u knjizi „Les serviteurs de l' estomac“, (Sluge želudcu“, koje ista spisateljica već prevadja dozvolom g. Macé-a.

— „Prosvjeta“, list za školu i dom, razaslao se ovih dana na ogled. Izdaje ga i uredjuje g. Ivan Filipović. Ovo bi dakle bio treći školski hrvatski list, pisan latinicom.

Na temelju onoga: „više očiju vidi više“, želimo ovomu iz nenadi sunce božje ugledalu listu svu sreću u svakom obziru. Što se tiče „Napredka“, koj je po uvjerenju g. urednika „Prosvjete“ premalo slobodan, reći ćemo za ravnanje št. predplatnika nekoliko riečij u dojdućem broju.

Poziv na predbrojbu.

Mnogi mojih prijatelja nagovaraju me, da iznesem na vidik svoje djelce: „Oris zemlje za školu i dom sa slikami i zemljovidi“. To djelce bilo je ove godine izloženo na prvoj obćoj hrv. učiteljskoj izložbi, i o njem se prijatelji mladeži pohvalno izraziše, jer se sve zorno predočuje, što se mladeži tumači. Već je vrieme, da se traljavomu i pišivomu postupku sa zemljopisnom obukom u narodnih i nižih srednjih školah a najviše mekanizmu na kraj stane, pa da se ovomu nauku ustupi ono mjesto, koje ga po vriedposti ide. Kako se je dosada zemljopis učio i kako se sada još uči, po mom sudu, malo ili ništa nekoristi mladeži. Čim diete pre-

Digitized by Google

stupi preko praga gim, najprije mu se opisuju nepoznane zemlje. Zašto nepočeti s našom otačbinom? Temelj napredku u zemljopisu svakako je poznavanje svoje otačbine, kako no to preporučaju dični Pestalozzi i umni Rousseau. Da se ide od poznata k nepoznatû, zaufano bi obuka u zemljopisu boljim rodom urodila, nego li je dosada radjala, jer bi i učenikom više u pameti ostalo i samo bi učenje dalje laglje bilo. I upravo i baš zato, nebi li se ikako dalo dosadanjemu mekanizmu i zlu običaju u tom pogledu doskočiti, rado bih izdavati u svežčićih pomenuto djelce. Pokazat ću u svakom i način, kako bi treba zemljopis u narodnoj školi učiti. Ovo djelce dobro će doći učiteljem, kojim je namienjeno, pak i mladeži kao svakomu nje prijatelju a navlaš onim, kojim nije prilike, dalje školu pohadjati. Što se djetetu tumači, ono mu se mora i na oči pokazati. Ima različnih metoda, kojimi se ovo dosiže, ali prvenstvo ide onu: po kojoj mladež ono odmah nauči risati, što joj se tumači, pa tako će laglje zapamtiti nesamo pojedina mjesta, gore, rieke, već će joj uz ove i slike uviek pred očima lebditi.

Nadje li se dovoljan broj predbrojnika, (nu ne takovih, koji se upišu, a kad jim se knjiga pošalje, vrate ju natrag), bit će zemljovidi u knjizi urezani poput slika u bibličkoj povjesti i to bi bila prva zemljopisna slikovna knjižica u nas, a nedvojim ni malo, da se nebi njom željni napredak u zemljopisnoj obuci i mojoj nakani postigao. Ciena prvomu svežčiću bit će za predbrojnike 50 novč. ali poštarinu morat će svaki sam namirit.

Tko se kani predbrojiti, neka točno naznači svoje prezime kao i zadnju poštu. Rok na predbrojbu traje do 6. prosinca o. g.*)

Karlovac dne 4. studenoga 1871.

Janko Tomić,
učitelj gl. škole.

Ovo djelo svakako preporučamo štovanomu učiteljstvu tim većma, što je svakomu nas poznato, da se gospodin Tomić osobito bavi zemljopisno-povjestničkimi nauci, pak je već dokazao očito svoju vještinu i zadnjim svojim zemljopisnim djelom. Svakomu će pako biti tim laglje si nabaviti ovo djelo, što ga izdaje u svezcih, a laglje se dava šačicom, nego li kapicom. (Uredničtvo.)

*) Umoljavaju se listovi u Hrvatskoj i Dalmaciji kao i slovenski, da ovaj poziv priobće.

Natječaji.

Za ova učiteljska mjesta, nahodeća se u I. banskoj pukovniji:

U Perni 200 for., paušala 4 for. 20; drva 6 hv., vrta 712 □hv.

U Maji 300 for., drva 5 hv., vrta 2 rali 276 □hv.

U Žerovcu 210 for., paušala 8 for. 40; drva 6 hv., vrta 1169 □hv.

U Bačugi 210 for., paušala 8 for., drva 6 hv., vrta 1357 □hv.

U Glinskoj poljani 240 for., paušala 1 for. 45; drva 5 hv., 583 □hv. oranice, 1 ral 246 □hv. livade.

U Boviću 210 for., drva 6 hv.

U Kovačevcu 120 for., paušala 4 for., drva 6 hv., vrta 1142 □hv.

Molbenice šalju se c. k. ban. pukovniji do 20. Studena.

U II. ban pukovniji za ova mjesta do zadnjega Studena. U Dvoru 250 for.; u Javornju 199 for.; u Gvozdanskom 240 for.; u Komogovini 200 for.; u Graboštanih 240 for.; u Slabinji 150 for.; u Crkvenuboku 240 for. Svagdje je stan i 6 hv. drva; orguljaš dobi nagradu za to. Molbenice šalju se pukovniji u Petrinju.

Za učiteljsko i orguljaško mjesto u Orahovici. Plata 420 for., 10 hv. drva, stan i ral zemljišta. Molbenice šalju se do 10. Prosinca veleč. g. Josipu Kršnjavu, podjašpristu u Feričancih.

Za učiteljsko i orguljaško mjesto u Podgoraču. Plata 400 for., stan, vrt, 10 hv. drva. Molbenice šalju se do 10. Prosinca istomu g. Josipu Kršnjavu.

Za učitelja u Tompojevcih. Plata 210 for., 15 vagana žita, 15 vag. kuruze u zrnju; 5 hv. drva i vrt u 200 □hv. Molbenice šalju se do 15. Prosinca veleč. g. Anti Matiću, podjašpristu u Tovarniku.

Plata podučiteljici u Karlovcu nije 400 for., košto se čita u 17. broju, već 300 for.

Za učiteljicu u Lipovljanih, u Slavoniji. Plata 240 fr., stan, 6 hv. drva i vrtić. Molbenice šalju se do 10. Prosinca c. k. satničkomu zapovjedničtvu u Lipovljanih.

Sbornica.

— Gospodinu, molećemu svoje svedočbe putem „Napredka“. Nemožemo tiskati, jer jih tim nebiste dobio, pak onda onom formom vriedja se kotarsko šk. nadzorničtvo. Pišite tamo upravce.

— G. učiteljici izpod Velebića. Ono je preobširno; možemo rabiti, kada se misli i čustva stegnu, a to će učiniti uredničtvo. Samo dalje tako, da se vidi i dokaže činom sposobnost žêna.

— Gospodinu bez podpisa. Poštarski biljeg veli, da je list predan u Pitomači. To nije dosta uredniku; on mora znati i samoga pisca. Nevalja se sakrivati urednik, koj treba da ima toliko soli, da znade, treba li piščevo ime očitovati ili ne. Dakle: nemožemo štampati.

Popravak.

U br. 17. „Napredka“, članku „Staklarnica“ dolazi rieč „nišador“ kao sastavina stakla. Ova rieč ima se zamieniti „mišomorom = sićanom = arsenikom.“

Jošte jednom gg. dužnikom. Molimo svakoga učitelja, da opomene za dug dotično si občinsko poglavarstvo, naročito gg. bilježnike, u koliko drži list občina. Nesamo to, već i gg. kot. sudcem recite, da je u tom prâva već nepodobština u občinah.

Uredjuje ga vlastnik **Skender Fabković**. Tiska ga **Dragutin Albrecht.**

Digitized by Google

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku.

NAPREDAK.

Ciena mu je 2 st. 50 nč. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Br. 19. U Zagrebu 1. prosinca 1871. **Tečaj XII.**

A. Škola i kuća, učitelj i učenik.

Škola nosi dvoju dužnost za zdravlje čovjeka.

Prvo, što se hoće, ima se zahtievati, da se krivim postupanjem djetinjimi ustroji u školi nenahudjuje zdravlju djeteta, inače rečeno, da ima učitelj potanko znat, što bi moglo djetetu u školi nahuditi. S-pravnoga gledišta nebi se smjeo niti namjestiti u školi onaj učitelj, koj nebi znao predavati i na pitanja odgovarati o valjanu postupanju s-učenikom s-gledišta zdravoslovnoga. S-razloga, što tjelesno i duševno dobro djeteta prije svega takodjer zahtieva, da ima valjano uredjenu školsku sobu i potriebna učila, naročita ona za zorno obučavanje, to se hoće od učitelja, da umie svojom snagom i progovoriti koju, ako česa u školi nejma, ili ako je što pogriešna. Osobito pako treba da što najpozornije pazi na prikladnost školske sobe, čistoću zraka, toplinu, svjetlo, loženje i na same peći, stole i klupe. Žalibože, prečesto nejmaju u tom učitelji nikakove vlasti, jer svega toga neshvaćaju niti obćine, niti poglavarstva.*)

Drugo, što se svim pravom zahtieva od škole, jest, da se učenici nauče znanje ob ustrojstvu i njegovanju čovječjega tiela, nemanje da znadu, što škodi zdravlju, koje su svakako najvažnije potreboće za šivot, uobće da razumiju pogodbe i sredstva, kojimi se postizava da jesam zdrav, da ostanem zdrav i da ozdravim.

Pripomenak.

Zanemarenjem zadnjih dužnostij škola si je natovarila krivnju, pak još i dandanas natovaruje, da se premnogim ljudem počam od poroda već cieli život ogorčuje krivim tjelesnim i duševnim postupanjem, — da su nam škole napunjene tjelesno i moralno nakaznom djecom, — da postaju toliki mladići nesposobni za vršenje svojih dužnostij kao muževi i branitelji domovine svoje, to isto pako i djevojke u zvanju svom kao supruge i matere, — da se većina radnika snizuje na mašinu, koja treba neprestana krparenja i popravka, da veće čislo izsisanih i mlohavih mužkaraca prima u se značaj bud svojevoljna samodržca, ili pako onaj sužanjske naravi, — napokon, da život prezadobce sahne, gine i propada.

S-toga sveta treba da bude dužnost školi, da već za mladosti nauči čovjeka poznavati „svoje sobstvo“, da i sam uzmogne kašnje u svoju djecu i to počam od njezina poroda, položiti čvrst temelj tjelesnomu i duševnomu blagostanju za poznija lieta, da tako uzmogne svako, kada uzraste, na svoju i obću korist svoj život po mogućnosti tako urediti, da, budući zdrav, uzmogne biti sebi i drugim na korist i nasladu; besjedom, da bude mogao, bio bud kojega staleža, imati znanja o svem, gdje se tiče dobra njegova i bližnjih njegovih.

B. Postupanje s-učenikom.

S-učenikom valja postupati — gledeć na njegovo tjelesno i duševno zdravlje i na svrhu njegova naobraženja — prema tomu, kakove je naobrazovne sposobnosti, koja visi o sastavu mozga. U djece pod sedmom godinom, pak bila ona čvrsta i posve zdrava, mozag je jošte ipak tako mehak i vodnast, da nemože bez štete podnieti jačjih utisaka.

Upravo s-toga razloga imalo bi se začeti školskim obućavanjem stoprva po sedmoj godini, pak i onda veoma pozorno i oprezno. Veoma mnoga djeca, koja se prezadobce u školu šalju, bivša prije toga zdrava tiela i veoma sposobna duha, postaju školom sve pomalo tjelesno bolestna, a u duševnosti nesamo da nenapreduju, već upravo nazaduju s-toga, što se školskim poslom preterećuju a s-tielom joj se krivo postupa.

Mnoga su djeca premala mozga, (ova su i male glave, što biva zato, što joj se prerano već i sasvim lubanja okosti) ili pako zahiri isti prijašnjimi bolestmi,

*) U nekoj školi u Slavoniji bijaše u stazici medju klupami velika jama, u koju bi djeca i nehoteć stupala, a tako padala lievo, desno i glavom o klupe. Badava je učitelj molio ravnatelja si, obćinu, kot. sudca, kot. nadziratelja da se jama zameće i pod opravi. Došao bormeš kot. nadziratelj, krene onom stazicom, korakne 2, 3 puta, ali nesrećom stupio u jamu, premahnuo se i bormeš: tresk čelom o klupu. Sutradan eto ti jame zametane i popodjena poda. A to je samo žalostno. Prev.

Digitized by Google

ako najme imaju zapalu mozgovne mrenice ili vodičavost (Wasserkopf) u glavi. Ovakova djeca ostaju za života si blunasta pak nespadaju u školu, već u javna čuvališta. Ima i takove djece, u koje je mozag, uslied nepoznate promjene samih možgjana, manje slobodan u svojoj duševnoj a često i gibnoj djelatnosti, jest dakle mlohav i nejak; ovi su malodušni ili slabih sposobnostij, pak se hoće, da takovu djecu osebito i posve drugač odgajaju učitelji strukovnjaci i to u posebnom odgojilištu, a ne u pučkoj školi, gdje bi samo drugoj djeci u duševnom napredovanju smetala. Ovakovoj se djeci nepripomaže u školi niti posebnim pripomaganjem, opetovanjem. Sámo pako obučavanje djece u posebnu razredu, — što bez toga može da bude na dan samo po koju uru već poradi uredjenja školskoga i tjelesnoga sastava rečene djece, — donašalo bi uviek samo veoma malu korîst, pak i to bi se moglo stegnuti najviše na bolju vještinu u pisanju, čitanju i računanju, pravi se pako temelj nebi položio praktičnu životu. Ovakovu djecu treba da pazi i vodi po mogućnosti cielim danom, kod igre i posla pedagožka ruka. —

Veliko je čislo slabo hranjenih učenika, naročito djevojaka, nabliedjele i podbuhle kože, pak bliedih ustnica, koje veoma često proglašuju učitelji lienimi s-toga, što se težko uče, a tromušni su jedino zato, što jim se manjkavo hrani mozag, a to biva, jer su jalove i slabe krvi, jer se prenapinju — ponajviše s a m ò r u n o m. Ovakovim se za obučavanja veoma lasno umori mozag. Ove bi trebalo uviek osebito podučavati, jer podnipošto nemogu uzporedice u naucih stupati bez očite štete njihova slabòkrvna mozga s-djecom jaka i zdrava mozga, a neriedko postaju, krivim postupanjem učitelja (kažnjenjem), slabih živaca i bolne ćudi. Ovakova tromušna djeca, koju treba da učitelj osebitim okom prati, ponesu prečesto sa sobom iz škole, sve i u kasna lieta, bolesti mozgovne i živčevne, naročito glavobolju i padavicu. Za ovu tromušnu djecu treba da se ustroje u višjih školah nadopunjujuće, opetovne škole, a ne za one malodušne.

M r a v a k.*)

Sitni mravak. nježna pčela
nek' te uče, kak se dela.

Mravi ili mravunci živu u družtvu. Ima jih, koji posluju i rade; i takovih, koji se samo plode. Ovi imaju krila (kreljute), a oni jih nejmaju. Mravi poslenici rade sve, što treba družtvu mravljevu: dubu, nose, razmiću i smiću gradnju za mravinjak; išču danju hranu; brinu se za jaja mravlja i traže jim mjesto toplije ili studenije, kako je već vrieme. Kada se iz jajeta mrav mrav izleže, hrane jih sočcem (vodicom), što ju imaju u grlcu.

Kada neprijatelj navali na mravinjak, ili ga koje živinče razruje ili ošteti, a često i drugi mravi dodju na ove, onda nije druge, već se seliti i bježati. Jednoga mrava pošalju tražit zgodno i prikladno mjesto za novu postojbinu. Kada ga nadje, vrati se u ko'o svojih drugova i javi kojemu sudrugova si, da je našao prilično mjesto. Pograbi ga najme ustima pa ga nosi na ono mjesto, koje si izabrao za novo prebivalište. Ovaj se sfrkne kao klubko i dade se odnesti drugu na novo mjesto. Vidivši, da bi to shodno i dobro bilo za novu postojbinu, vrate se obadva na staro mjesto, gdje jim je kuća razmetana, i jave ostalim, da se sele onamo.

Ako su preblizu dva mravinjaka, često se ove živinice i pokolju, jer se vrlo lahko razsrde i razpale.

Kada se sele u novo odabrani stan, pa na putu sretnu mrave iz drugoga tudjega mravinjaka, svom silom gledaju prokrčit si put i odtjerat one druge. Ako se oni nedaju tako lahko odtjerat, zametne se medju obima boj. Težaci ili poslenici mravunci jednoga i drugoga tabora uhvate se junački, jedan drugoga pograbi, sruši, prebacuje, zove svoje u pomoć, poprskaju se otrovnom tekućinom, što ju imaju, i ako nejmaju posrednika, koj bi jih umirio i razstavio, vole na bojnom polju slavno poginuti nego sramotno jedan drugomu popustiti. Mnogo putij je ovo bojno polje dosta veliko, pa posle krvave bitke ostane na njem na stotine mrtvih s jedne i druge strani; mnogo ranjenih, a mnogo i osakaćenih: jedan bez glave, drugi bez noge, trećemu je trbuh zdrobljen a na četvrtom leži po više mrtvih. Kadkada traje ljuti boj i do drugoga dana, dok napokon neprijatelji nadvladaju domaće stanovnike, padnu jim u grad — mravinjak — pa ga poruše, razmetnu i opuste.

Ima mrâva, koji si čine mravinjak u starih gustih šumah, pa si u hrastu ili bukvi izdubu prostorije: kućice i sobice, kamo se čitavo družtvo smjesti i nastani. Nekoji umiju i oko glavnoga stana, dvora svoga sagraditi posebne stanove, izkopavši jamicu poput lievka (trahtura), a uz nju podignuvši nasip, kao god tvrdjave. U tom nasipu su opet luknje i prolazi, kuda idu mravi danju; a čim se smrkne, svi se sakriju pod nasip u luknje i svoje sobice, začepe i zatrpaju vrata.

Da mravi toliko toga umiedu i toliko načine, moraju se nekako medju sobom razumjet i razgovarat. Misli se, da se razgovaraju tičući se onimi brčići, što se ćutila zovu, koje i drugi kukci imaju, samo što jih mravi na glavi nose. Kada koj mrav nosi kući što jesti, udari jednim ćutilom (tim brčićem) po glavici drugoga, koga susretne, kao da ga zove: hodi sa mnom jest. Kad mravunac ogladni, sustavlja svakoga dohodećega, da mu dade zalogajac.

*) Iz rukopisa: knjiga pobožnih, poučnih i zabavnih pripoviedaka.

Digitized by Google

Nemoj misliti, da mravunci nespravljaju i nesahranjuju hrane u žitnice za zimu, što ju kući nose. Dok je ljeto i dok imaju dosta hrane, tad uživaju i blaguju obilno, a kad ju potroše a druge nemogu naći, tada tvrdo spavaju.

Pripovieda basna, kako si je mrav sagradio mravinjak pod nekim stablom, na kojem je ciele godine cvrčak pjevao. Dok je pridni i marljivi mravunac donosio kući hranu, cvrčak bi bez brige cvrčao i pjevao. Pride jesen; cvrčku ponestane hrane, i on se spusti k mravu moleći ga, da mu dade što jest za zimu. Mravunac ga upita: „A što si radio za ciela bogovita ljeta?“ Cvrčak mu mirno odgovori: „Pjevao sam si.“ „E dobro, a sada pleši“, odgovori mu marvunac.

Cvrčak je ljeti ugadjao samo sebi, a za zimu i za gorja vremena nije si glave razbijao; to nije dakle pametno radio. A mravunac imajuć hrane dosta za čitavu zimu, nehtjede pomoći siromašnomu cvrčku, već mu se naruga i nasmija; to je zaista grdo i okrutno *)

Priobćio Janko Tomić.

Rhizophora mangle, hrvatski: veljožil.

Pod tim imenom opisuje Wildenow neki rod bilina od pet vrstij a od poznatih najčudnovatiji je onaj prosti, što ga na prosto imenujemo „mangle“ pa još jedna višja vrst: „Rhizophora gymnorhiza“.

Rhizophora spada medju uzdušnjake, nalazimo ga naslikana u „Šulekovu biljarstvu“, slika 31. na tabli III. pod imenom: Rhizobolus, a jest drvo od 50′ visine te raste u toplijih krajevih Afrike, Azije i Amerike po obalah morskih i potočnih. Odeblje mu stablo, pokrito je rdjavom korom; drvo je iz nutra bielo a u vodi se crveni. Lišće nalazeće se na dugih držćih, okrugljasto je poput jaja, na kraju rtasto, sjajno, gladko poput kože, s gora tamno-zeleno — a s dola žućkasto-zeleno s crnkastimi piknjami. Iz njihovih kutića izlaze pojedini cvjetni držci razilazeći se u 2—3 grančice svaka sa svojim cvietom. Od ovih ima svaka po jednu žutu čašku, četiri bjelkasta, iz nutra rutava listića, osam prašnjaka a više palaca dugi u slici bataka nu na kraju šiljasti plod. Taj je mesnat a treba 12 mjesecij, da sazrije, nalazimo ga pako na drvu u svako doba godišta.

Plod, što je čudnovato, spušća se u slici niti na tlo s težine svoje te iztjera korenje iz kojeg naraste opet novo stabalce. Ovo dorasav do $3-3\frac{1}{2}$′ pusti grančice, koje oboriv se opet k zemlji, puste korenje, dočim najnovije opet to isto rade. Tim neprestanim razgranjivanjem okolo stabla i dalje od njega, nastaje tolika metež, da si ju jedva predstaviti možeš. Pošto mu pako ni voda nehudi, to se često tako daleko razgrani na površini vode, da dosegav često na protivnoj strani obale (potočne) susjedu si, spoji se s njim te pravi krasan lanac u slici mosta. — Grane, izlazeće iz stabla, čine obično pravi kut a svakoj je kraj tubast, noseć crnu kapicu. Odtrgneš li kapicu, to prestaje rasti u duljinu, nu iztjera nove grančice i tako nastavlja svoje razgranjivanje. Često nastane se u njegovom korenju školjke (oštrige) pa s toga izvadiše neki neznalice, da to drvo rodi oštrigami.

Druga vrst Rhizophora Gymorhiza istih je svojstva a raste u istočnoj Indiji te ga u raznih okolicah razno imenuju, kao: Kandal, Bolaro, Mangi itd. Taj je višji od prvoga, čvrsta i ravna stabla, kore rutave s vana crnkaste i s nutra crvenkaste. Lišće kao u prvoga; cviet sastojeći s 10—12 čaškastih listića a ima 10—12 prašnjaka; plod dugačak 6—12″ a debel poput prsta s dola crvenkast i mekan s gora tvrd, sadržava pako neku srdčiku. Drvo je nutri crvenkasto, tvrdo i veoma težko, udara sumporom a u vodi laglje se uzdrži nego li na zraku. Koru rabe za barvenje a daje crnu boju, plod uživaju stanovnici a drvo je u obće palivo.

Pošto po obalah raste, to popada mnogo sjemena u vodu te plovi dalje a nasjednuv na prikladno mjesto, nekasni rasti. Molouet pripovieda u svojih spisih, da sve rieke medju Orinokom i Amazonom (u Braziliji) donašaju silu toga sjemenja, iz kojeg veli, postaju duž obala čitave šume. Ove narastu u desetak godina čvrstimi, podpunimi stabli te se neplaše ni najžešćih vihara. Za plime morske stoje pod vodom po 10′ duboko, da neoćute nikakove štete. Ako uvažimo tamošnju toplinu po (po 10—11 mjes.) blago podneblje pa plodno tlo zemlje, to nam nebude na čudo, što naše šume trebaju više desetaka godina dok dorastu. Čudnovato je, veli Josip Martin, koliko napreduje vegetacija u tih krajevih: Prije 16 god. zasadih ondje po obalah biline, pa evo sada moram, da jim se čudim. Hevea i Doroie bijahu jednu stopu visoke, kadno jih zasadih a evo poslje 16 godina ima svaka prieko 26′.

Velike li zbilja razlike medju našim biljem i ondješnjim!

Gj. Gerenčir,
učitelj.

---

*) Članak za buduću čitanku trećega razreda. Kad bude u naših čitankah ovakovih članaka, onda će i mladeži više knjiga omiliti, pa će onda radje uz nauk priaujati, nego li sada. Opazka pisca.

„Napredak“, prema sada.

Ovomu školskomu listu biti će naskoro punih XII godina, što obilazi sela i gradove nesamo mile nam domovine, već i one mnogih drugih vanjskih zemalja i država, donašajuć iskreno i otvoreno razne duševne plodove što učiteljstva hrvatskoga, što pako drugih misli-

Digitized by Google

teljà, drugih i srodnih nam po krvi i nesrodnih dičnih pedagoga.

Evo na izmaku šeste godine, što sam ja ovomu listu urednik. Što će reći biti urednikom hrvatskoga školskoga lista, to samo može znati onaj, koj je u istinu urednik, a drugim nemogu se premnoge nemilosti, premnogi jadi i čemeri niti u snu prikazati u onoj mjeri, u kojoj se isti uredniku na javi dogodjaju. Evo, upravo sada ovdje mogao bih, pak i morao nešto nacrtnuti upravo o tih nemilostih, jadih i čemerih, da nisam uvjeren o tom: zàsada bolje je po samu stvar, da ju progutneš, nego da ju svietu javiš.

Nejma urednika, koj nebi trebovao pomagača, naročito pako onaj, komu je list pobočan posao, komu je sok i smok duševne svoje radinosti žrtvovati službi svojoj. Sve naše školske listove, što jih ja poznam u čitavoj monarkiji našoj, uredjuju učitelji, dakle službenici; svi domala primaju konačno tu hvalu od svojega čitateljstva, da kubure uz listove si, da sizaju i u svoju plaćicu samo da namire bud biljegovinu, bud tiskara. To je žalostno.

Kada se zametala misao, da se stvori hrvatski pedagogijski sbor, onda se već nejednom izricalo: ovaj sbor trebalo bi da ima svoje glasilo; ovaj sbor trebalo bi da posakupi sve duševne sile hrvatskih i drugih jednokrvnih nam učiteljà, a dade li sreća i neučitêlja, samo ako se bave primicanjem školarstva, uzgojivanjem mladeži; nesamo to, već se ujedno, što je i najnuždnije, uzelo ovo načelo: hoćemo li da nam to školsko glasilo u istinu obilazi sviet vedrim i junačkim čelom, to treba da se sav posao porazdieli, da se pojedinci obvežu pripomagati uredničtvo svojimi strukovnimi članci.

Nikada ljepšê, nego li bijaše ova! Uz ovakove osnutke koj da neprione? koj rodoljubivih urednika da dragovoljno neodstupi i svoga prava na list svoj, samo kada vidi, da će se novomu, spojenimi silami, podati obsežniji, stalniji pravac? Ja, kano urednik ovoga lista, kojega sam — košto se znade — za liepe stotinjače upravo kupio bio, bijah sklon, a bio bi i danas jošte odstupiti, koliko bi se trebalo svoga prava, pak se žrtvovati i baciti u skupni râd, namienjen školarstvu našemu.

Ali nuto! Netom pomolio se kao iz vedra neba grom, novi list, imenom „Prosvjeta“, kojoj je i vlastnik i urednik g. Iv. Filipović.

Što je podostnilo g. Filipovića, te se latio sam bez razgovora, dogovora i dokončka uredjivanja novoga lista, to je samo njemu poznato, ja pako i mnogi ostali zagrebački i vanjski učitelji, od kojih već imam dopîsa proti njegovoj nakani, velimo u kratko samo ovo: to je hotomično razkolničtvo, namienjeno ne sjedinjenju a tim ojačanju pedagogijske radnje naše, već razcjepljenju i oslabljenju.

Nu, jer nejmam niti ja, niti itko drugi pravo priečiti g. urednika „Prosvjete“ u njegovu poduzeću, a dužnost mi je koju izreći kao uredniku ovoga lista prigodom ovoga raztrojstva, to izjavljujem štovanomu svomu čitateljstvu samo ovo.

Kamo sreće, da su se oživotvorile sve one misli, sva ona načela, što jih je „Nepredak“ donašao i što jih još kani, bude li mu živjet uz opet novu konkurenciju!

Kolike li sreće, ako su se udomila tolika zdrava načela, tolike liepe rodoljubive upute i savjeti „Napredka“ u srdca i dušu miloga nam čitateljstva splohomice!

Ja znadem, gdje nas tišti; znadem i to česa se sve hoće, ali treba da znade štov. čitateljstvo i ovu: bez duševne i materijalne podpore nije moći svakomu zadovoljeti po njegovoj misli i ćudi.

Neobziruć se dakle na to, što kani počam od nove godine izlaziti novi školski list, držim se i sada onih riečij, napisanih dne 5. Veljače 1870 u „Priskoku Napredka“: „Napredak“, našim čustvom ogrievan, našim razborom i duhom hranjen — bude izlaziti i u onom slučaju, dok ga uzmognemo, bilo to i svojom vlastitom žrtvicom, uztreba li, i četvrtinom arka izdavati.“

Za takovu odluku hoće se opet i druga odlučna, a ta je ova.

Prvo: molim i zahtievam, da mi se namiri stari dug svakako do nove godine. Koj toga neučini, samo će sebi nahuditi.

Drugo: samo onim ću pošiljati list, koj se u istinu predplati bud na pol, ili na cielu godinu.

Treće: Predplatnikom poslati ću tako mjeseca Svibnja liepu jabuku posve tùna, a ta će biti djelo g. dra. Bocka, pod naslovom: „O njegi tjelesnoga i duševnoga zdravlja školskoga djeteta“, kojega početak evo već u tri lista za ogled štampam.

Četvrto: molim svu revnu i rodoljubivu subraću, da me u tom mučnom poslu podupiru.

U Zagrebu 26. Studena 1871.

Skender Fabković.

Digitized by Google

Priča o Grebengradu; — izvor Lonje.

Putujuć varaždinskom cestom iz Zagreba, došli smo za 8 satij do oduge šume Pake. Nebilo dugo, eto nas na kamenitu mostu, pod kojim teče sa sjevero-zapadne strane neznatan potočić Lonja. Ostavimo li cestu koja vodi prama Varaždinu, pa krenemo li prama sjevero-zapadu uz mlinove na Lonji po prilično utrtoj stazi, to se dodje za $^3/_4$ sata u Kamenu goricu, gdje je marof Erdedijanski. Bog si ga znao, htjeo li slučaj, ili dobra sreća, da su mene i moga prijana vodila dva Erdedijeva službenika, stanujuća na Kamenoj gorici, put željnoga Grebengrada, jer su ista dvojica uzrok ovim redkom. Šumar Antun Forst i lugar mu Klučarić bijahu naši pratioci. Čim smo se odalili ranim jutrom iz Kamene gorice pak udarili put Grebengrada, nevidjesmo ništa do debelih i bujnih bukva, hrastova i po gdje koju tanku i visoku jelu. Put iz Kamene gorice pa sve do starine Grebena jest širok i dosta položit; nu iz svega se vidi, da je put mnogo bolje pristupan ka Grebenu nego što je k Okiću, Kalniku, Samoborgradu i drugim nekim. Kada smo se popeli bili nakon $^3/_4$ sata hoda na visoko brdo, opazih zidine Grebena na tubastu 200° visoku iznad lonjske ravnice brdu. Približavajuć mu se rekao bi: eto te kod zidîna, izčezavaju bukve i hrasti, a po liepoj ravnici izpod njega vidi se umjetno sadjen mladi jelik ili jelovnik grôfa Erdedija, kojih je i danas Greben. Iz medju mladoga jelika nalazi se mali pašnjak a po sried njega teče potočić izpod blizu stojeće stoljetne gorostasne bukve, gdjeno se je pokazao srebropjeni vrutak najbolje u onoj okolici vode. Na debeloj toj bukvi urezano je na tisuće nam poznatih i nepoznatih imena posjetnika našega dičnoga Grebena. Okolo bukve stoje stolci, dugi stolovi i klupe, gdje se često odmore i pogoste lovci, iduć na srne, kojih se ovdje u velikoj množini tu nalazi. Predjel, što sam ga sada napomenuo u sred visoke gore, bijaše nekoč ribnjak gospoštije Grebengradske, a danas je šašem obrašćen, te se napajaju na njem srne i ostale šumska zvjerad. Popni se samo još malo na brdo, eto ti zidina kojim se svatko čuditi mora kolike su i tko jih postavio na toliku visinu.

Od Grebena liep ti se predjel pruža i to na jugozapadu. Konjšćina, Gotalovec, Budinščina, Belec, Vinski vrh, Sv. Ivan, Lupoglav, Božjakovina, Sv. Martin i mnogo drugih znamenitih miesta. Od ostalih strana zaklonjeno je brdo jošte većimi brdi i gorostasnimi jelami. — Deseć se u Grebengradu upitah našega prijatelja Foršta, da li se što pripovieda o tom gradu i je li se u novije doba štogod našlo u njem. Na našu osobitu radost pripovieda nam šumar, da se prije 2 ili 3 godine našla stara neka sjekira u samoj sgradi, koju je grof Erdedi u peštanski muzej poslao, nu znamenitija i ljepša je ova. Vidite, ovaj moj lugar Klučarić ima povelju od toga grada, koja ovako glasi: Tkogod bude jednom iza mene gospodar Grebengradu, neka zadrži porodicu Klučarića u bud kakovoj službi. Ovu povelju, reče sâm Klučarić (čovjek priljetan) da je dobio od svoga pradjeda, koji je službovao u tom gradu kao kuhač, te je jednom kad je neprijatelj obkolio Greben i dugo okolo njega ležao, videć se u skrajnjoj nuždi sa svojim gospodarom, zaklao janje, svukao mu kožu, napunio ju prosom, povrh prosa metnuo pismo ovoga sadržaja: Koliko je ovdje zrna, toliko dana možete pred zidinami sjediti, ali predobit nas lje nećete. Proso s-tim pismom sašiv u janjčevu kožu, spusti onda preko zidina. Pogovara se, da, kad je to neprijatelj proštio bio, okanio se je dalnjega obsjedanja a gospodar Grebengradski spasio se od gladi s-obitelju, a za ovu umnu nauku darova svomu kuhaču Klučariću ovu povelju, kojom sbilja uživa i danas obitel Klučarića nasljedno pravo u službi grôfa Erdedija novomarovskih.

S-Grebena iduć naputi nas šumar na 40—50° višje brdo od Grebena, ležeće Grebenu na sjevero-zapadnoj strani. Imajuć liepu zgodu, rado se odazvasmo uslužnomu šumaru te podjosmo za njim na brdo Lubenjak. Za uslugu mu i danas liepa hvala, jer nas ni jedan jošte do onda nije vidio tako krasna priedjela. Došavši gore, našli smo nizka grmlja najotrovnijih crnih bobica a jagode bijahu se baš razcvietale, prem bijaše to 10. kolovoza o. g Na sjevernoj strani od Lubenjaka vidiš u krasnoj ravnini grad Varaždin, koji ti se tako pričinja, kano da je uprav pod tobom, prem je i više satij od njega.

Isto tako krasno vidiš Podravinu, a Drava ti se pokazuje kano dugo platno, prostrto po zelenoj travi. Preko Drave vidiš Čakovac i Lendavu. Na severo-zapadu leže: Podeščevo, Podbela, Maruševac, Vinica. Sv. Barbara nad Vinicom, Klenovnik i ostala manje znamenita mjesta po Štajerskoj i gornjem Zagorju. — Iza pol sata, kako razmatrasmo krasne i božanstvene te predjele, spomene naš uslužni vodja izvor Lonje, te nam reče, da je sada najzgodnije vidjeti vrutak Lonje. Nikomu povoljnije nego nam dvojici, da možemo uz Greben vidjeti i vrutak cieloj Evropi poznatoga potoka.

Spustiv se u duboki i vratolomni jarak, dodjosmo nakon pol sata smucajuć se sve jedan pred drugim niz brdo u lonjski jarak, a poišav po lonjskom jarku 2 do 3 časa, eto nas kod kljuckajućih lonjskih vrutaka.

Razmatrajuć sve lievo i desno, opazismo više vrutaka i to 3 manja a četvrti glavni, koj dolazi izmedju debele tri sive pećine, obraštene sladkim korenom i volovskim jezikom. Glavni kao i pokrajni malo nižje proviruć vrutci, dolaze izpod brda Melcna gorica, koja je kano družica i najbližja susjeda Grebenu. Za kasne jeseni i rana proljeća, kada jošte bukve i ostala busen neprobuji, cakle se sticne Grebena u lonjskih vrutcih,

Digitized by Google

da je prava divota gledati. — Godine 1863 sve do 1866 sahnuo je glavni vrutak te se je u istoj mjeri pokazalo vode u novom vrutku 50° niže ležećem.

Od godine 1866 izvire jošte jednom toliko vode iz vrutaka, koliko je prijašnjih godina; jer je novi vrutak jošte danas isto tolik, kolik bijaše kad se je pojavio; a stari, pojaviv se nakon tri godine, opet podaje isto toliko vode kao i prije. Svi ti vrutci sakupljeni od glavnoga vrutka do 80° sačinjavaju toliko vode, da već 400° niže ležeću vodenicu liepo i hitro tjeraju.

Nije ni ćudo, da je Lonja poznata kod utoka u Savu kao bogata ribom i vidrami, jer 200° izpod vriela ulovljene su ribe znatne težine. Dužina od vrutka do utoka po njenu zavojnu toku, računa se preko 20 milja.

Ferdo Hefele.

Dopisi.

Vele cienjeni g. uredniče!

Primite ovo nekoliko redaka, nebi li komu ugodili.

Prošloga mjeseca vozeć se parovozom, dodjemo do neke postaje. Tuj sam opazio na stolu „Fünfkirchner Zeitung“ a u njem članak: „Rehabilitirung eines Volksschullehrers“. Kako da nečita učitelj ob učitelju?

Dà, pročitao sam ga, pak evo vam ga i pohrvaćena. „Pišu nam iz Šikloša. Na vilanjskom kolodvoru sgrnula ljudstvo radostna sgoda dne 13. o. m. Silazeć s-kola, vidim množinu svieta, žena i djece, gdje se primiču noseć zastave. Pomislim si, taj je svetćani doček valjda namienjen kojemu visokomu činovniku ili novomu prelatu; ali kako me ugodno zateklo, kada sam razumio, da se je ovdje sakupilo pućanstvo Iz Velikoga Ršnja (Nagy-Haršanj), da si svetčano pozdravi i dočeka prije skinutoga učitelja, a sada opet ministarstvom potvrdjenoga g. Kroba. Ako si za istinu i pravdu, morao te ovaj prizor i nehotice uzhititi. Kada su opazili svojega učitelja, sve se sgrnulo okolo njega a iz tisuće grla zaorio „Živio!“ bez kraja i kpuca. Neki seljan, imenom Božo Ferenc, pozdravio svoga učitelja pod vedrim nebom uzljetnom i srdca dirajućom besjedom, kojom je izlievao neopisivu radost Veliko Ršanjaca sa sreće, što jim je miloga učitelja pravda povratila.

G. Krob odgovorio mu je slivkajuć suznima očima, hvaleć jim na ljubavi i privrženosti, za tim pako sve se ujedno povraćalo domom svojim. Ali, kada u Ršanj, eno zatvorenih vrata na stanu učiteljskom. Glavar občinski u družtvu jošte nekoliko nemirnjaka zatvorio jih proti očitoj volji samoga ministarstva; ali, volji puka moradoše napokom popustiti. I tako je g. Korb, zaslužni taj učitelj opet u službi, te će i odsada, košto je i dosada vršiti dužnosti svojega zvanja revno i uz požrtvovânje“.

Tom sgodom sjetio sam se dopisa s-dravske vodostaje, tiskana lani u 22 broju „Napredka“, koj pripovieda, kako bijaše nemilice svrgnulo istoga g. Kroba. Uvjeren sam, da je svakoga vas zazeblo, kada ste čitali, koja nesreća postignula je rečenoga našega prekodravskoga sudruga, ali sam i o tom uvjeren, da vam godi znati i osvjedočiti se ob uzpostavi njegovoj, o vrućem sučustvu i štovanju većine njegovih sugradjana. Ovaj slučaj budi nam svim sbiljnim naputkom, za čijim se prijateljstvom, za čijom ljubavju valja jagmiti; budi naputkom i znanjem, da svjestno pučanstvo uviek brani, podpomaže i štuje svojega bud koje ruke dobrotvorca, dakle i učitelja; budi nam znanjem, da je svjestno pučanstvo Ršanjsko znalo i znade, komu ima zahvaliti, što mu se tako unapredio duševni razvitak, jer je znalo bolje ocieniti zasluge svojega učiteljà, nego li to znadu dandanas mnoga inteligentna gospoda, koja se grade za to kompetentnimi.

Ovom prilikom podvikujem nekojoj miloj si gospodi subraći ovo: braćo i sudrugovi! čuvajmo, štedimo kano presveti amanet, kano prezmožne moći autonomiju, t. j. slobodnu upravu svojih seoskih, trgovištnih i gradskih obćina! Ako puk nevrši svojih dužnostij, znajte, da on nije kriv, već oni, koji mu nisu znanja priušćili; oni, koji mogu i danas jošte učiniti, da bude red, poslušnost za dobro, radinost, čistota života itd.; al jim se toga neće s-razlôga, poznatih samo njim.

Pak onda, neznam ni danas, kako je to da se niti jedan učitêlja neusudjuje izreći: „i gradovom da se oduzme samouprava“, već samo selom i trgovištom. Jer imamo liepih dokaza, da n. pr. u sl. i kr. gradu B—u. neprimaju nesamo učitelji, već i drugi gradski službenici uredno svoje zaslužene plate. Kano učitelji shvaćajmo što je sloboda, pak za ovu čistu i djevičansku pripravljajmo si narod odhranjivanjem, obučavanjem, prosvjetom: jer:

„gdje prosvjeta — božji darak — duh je tam,
njom se žare mrtve sile, život sâm:
ona dava život, prava narodu,
robstvo ruši, zlatnu tvori slobodu.“

Rieči su Bezkydova, koje valjaju za sve narode.

U Podravlju mjeseca Listopada 1871.

Jesam Vaš —š.

U Podgoraču. Evo Vam sada i radostne. Poznato Vam je, da si je vlastelin podgorački, grof Pavao Pejačević upravo na srdce uzeo školu našu i dosada već sagradio novu školu, te se pobrinuo i za blagostanje učiteljevo. Što se želi za našu učionu u dalnjem obsegu, to sam vam pisao osebice, nu ovo hoću ipak da vam javim, da se je ista plemenita duša odlučila utemeljiti i školsku knjižnicu, koja bi imala sadržavati

Digitized by Google

nesamo koristnih knjiga za mladež, puk, već i za usavršenje samoga učitelja, koj si nije kadar sa svoje neznatne plate nabavljati potriebnih mu učila. Nadalje, vriedi napomenuti i ovu, da je isti gospodin Pejačević odlučio u osječku banku uložiti 2000 forintij u tu svrhu, da se iz kamata popravlja školska sgrada a suvišak da bude u pripomoć učitelju i rečenoj knjižnici. Nemanje vriedi napomenuti i to, da je našički občinski načelnik, grof Ferdo Pejačević namienio svoju godišnju platu u 400 for. pripomoći učitelja ondješnje občine.

Vidite dakle, da se nastoji, u koliko se samo može, barem pomalo priskočiti žalostnomu u istinu stanju narodnjih učitelja.

Kad si pomislim, kako se je liepo u naprednom duhu ove godine ošinulo školstvo u vojničkoj nam domovini; kada se zamislim u ovu, da su nas oni pretekli, pak da isti oni viču proti novijim zahtjevom gradjanskoga našega učiteljstva, koji ustrojstvo vojničkoga školarstva mûkom barem odobravaju; onda neznam, šta bi izrekao, ako ne: „čudnovate li naravi ljudske!“ Stojte zdravo!

M. N—ć.

U Kamenici 22. Studena 1871. Posve sam kratak, jer znadem, da se imaju osebita osjećanja što najkraće izjaviti.

Bog me je blagoslovio, te brojim devet grančića svojih; ali, jer sam učitelj, položaj me gnječi i gnjavi, da nemože bolje. Držeć se onoga: „Komu služiš, tomu da se i potužiš“, obratio sam se uz zaštitu pogl. g. sudca našega Salopeka na občinsko zastupstvo, da mi u biedi pripomogne, pak eto, sdušni moji občinari pružili su mi liepu pripomoć u 50 for. S-toga molim Vas, izrecite u našem listu iskrenu moju zahvalu i pogl. g. kot. sudcu i miloj mojoj občini. Hvala jim!

Andro Turzan, učitelj.

U Rumi 23. Studena 1871. Štovani gradjanin Dragutin Rister poklonio je ovdješnjoj gl. učioni 24 svezka najboljih knjiga da budu temeljem budućoj djačkoj knjižnici. Godi mi duši, da se mogu za taj dar rečenomu gospodinu najsrdačnije zahvaliti.

Jakov Göszl, ravnajući učitelj.

Raznice.

Česi su proslavili dviestogodišnjicu Jana Amosa Komenskoga dne 15. Studena t. g. slavno i dostojno na mnogih mjestih. Da se vidi, kako i danas jošte Holandez scieni velikoga toga duha, evo obielodanjujemo pismo, što ga poslao učenjak Holandez u Prag gosp Mašku. Evo ga:

Vele učenomu Janu L. Mašku, predsjedniku učiteljskoga družtva „Budeč“, šalje pozdrav Marin Diderik de Bruyn.

Saznao sam i ja iz javnih listova, da je družtvo učitelja českih, kojega je predsjedničtvo povjereno tebi, vele štovani mužu, pitalo vieće grada Amsterdama, ima li još sada gdje u Holandiji exemplâra knjige, pod imenom: „Joh. Am. Comenii opera didaktica omnia.“ Ujedno pako oglasilo se javno, da nejma više niti jednoga exemplara ove knjige u Amsterdamu. Koliko mi je poznato, dva se samo exemplara nalaze u mojoj domovini, jedan u Hagu, drugi u Utrechtu nad Rinom, ako li jih možda nije i više sakriveno u privatnih knjižnicah.

Jer stanujem u Utrechtu nad Rinom, mislio sam da nebude vašemu družtvu nemilo, ako ti pošaljem potanki opis onoga, što se nalazi u knjizi Komenskoga. Jest pako jedan svezak najvećega formata, imajući u sebi četiri veće česti.

Neznam uzroka, s-kojega se tako malo exemplara ove knjige sačuvalo, pak su sada tako riedke, da se i u samom gradu Amsterdamu, kojega je vieću pisac svoje djelo posvetio, niti jedincati exemplar nenalazi.

Radujem se dakle, da vrstnu ovu knjigu već od neko doba tako znadem, da pisca njezina od srdca ljubiti neprestajem. Kolikoputij čitam djelo njegovo, tolikoputij divim se sakritoj učenosti uzvišenoga ovoga muža, nemanje bogatstvu duha mu, znanju jezika latinskoga i svih dobrih nauka, kak takodjer i orijaškim djelom, što jih je stvorio.

Koli je vruće hrlio za cieloga si života, da pokaže najbolji način, kojim bi se imale pripravljati mladjahne misli za njegovanje znânja i prave budućnosti od nježne mladosti! Koli čvrsto bijaše osvjedočen, da su svi nauci i sva znanja, smjerajuća na oplemenjenje ljudstva, u najužjem savezu! Ali ne manje cienim i štujem pošten njegov i neporušljiv značaj, u istinu kršćansko živo čudo jedrine i čistoće mislij mu, koja blišti i sjaje u svih njegovih spisih.

S-toga bijaše mi veoma ugodna i zahvalna viest da kani vaše družtvo u domovini Komenskoga slaviti svetu mu spomen istoga dne, kojega se prije 200 godina uputio n rajsku domovinu.

Prosim dakle iz dna duše, da bi vam, koji velevažni ovaj dan nabožno slavite, svemogući bog milostivo pripomagao.

A zato te, vele štovani mužu, učtivo molim, da uzračiš saobćiti moju čestitku učiteljem českim i svim članom družtva tvojega javiti, kako me s-vami spaja jedno naše štovanje prama Komenskomu. Pisah u Utrechtu nad Rinom dne 10. Studenoga 1871.

Digitized by Google

Utemeljiteljnim i redovitim članovom članovom učiteljske Zadruge.

Na poziv upravljajućega odbora Zadruge upisalo se god. 1866. vrlo mnogo g. učitelja u družtvo za utemeljiteljne ili redovite članе.

Od ovih je prve godine i priličan broj svoj po družtvenih pravilih ustanovljen prinos u blagajnu položio. Ali kašnje sve jih je redje svojoj dužnosti udovoljavalo, te jih morao odbor češćimi pozivi putem „Napredka“ opominjati. Nu uzprkos svemu tomu, ipak jih je svake godine sve manje točuo godišnji prinos plaćalo, zato se prije dvie godine svakomu pojedinomu, upisanomu, nu ne točno plaćajućemu članu po blagajniku pisalo, da je po družtvenih pravilih prestao biti članom Zadruge.

Pisalo se i svakomu, koliko je zaostao u plaćanju napose, pa i u godišnjem izviešću.

Istina je, da je težko mnogim svojom malenom plaćicom i ova tri forinta na godinu si uztegnuti; ali zlo i naopako, ako te bolest i smrt stigne, pa ti udova s dječicom bez svega gola i bosa ostane. —

Za godišnja tri, 6 i 9 for. uplaćenih, dobila je mnoga sirotčad na godinu po 100, 200 i više forintij godišnje podpore, košto si to može svatko iz godišnjih izviešća Zadruge uviditi. Svi točno plačajući redoviti članovi polože tečajem godine jedva po sto, dvie, najviše do 500 for., od kojih polovica kao razpoloživ novac jedva bi za dvoje sirotčad dovoljna bila: dočim se pako po družtvu već preko dvadesetero s-više od 1000 for. na godinu podupira. Ali kako je to moguće?

Tko je nepristrano i pomnjivo razvitak toga družtva motrio, mogao je uviditi, po kom i čim se je ovo postiglo. Ako se ondje nebi onom revnošću i požrtvovanjem svojski radilo, ako se nebi raznimi molbami i podporom pravih prijatelja narodnih učitelja i znutnimi poduzetji (kao lutrija) čim više postići nastojalo; zaista male podpore učiteljskoj sirotčadi! Nu našlo se i takovih prijatelja sirotčadi, koji su po gdjekojega vanjskoga učitelja uputili, da je to družtvo samo za zagrebačke učitelje. Ali sada bi valjalo dotičnika i pozvati, neka on siroti udovi sa četvero sirotčadi pomogne. A što će biti s onimi, koji su u točnom plaćanju zaostali? Upravljajući je odbor tečajem ovih godinâ žalošću na najveću nesreću dotičnika izkusiti morao, da se mnoga udova poslje smrti supruga sa sirotčadi u dugu, bez ruha i kruha od nemila do nedraga potucati morala, akoprem bi se pokojnik u Zadrugu upisao, te i po koji forint u družtvenu blagajnu uložio.

Ali §. 8. i 12. družtvenih pravîla glasi:

Samo sirotčad onih članova ima pravo na podporu, koji su svoj godišnji prinesak unapried i to početkom Svibnja i Studena, platili; s-toga se upravljajući odbor uzprkos plaču, tugi i nevolji udova na dotičnu sirotčad obazreti nesmije.

Braćo! uvažite ovo nekoliko riečij, da se i vam kojemu što takova nedogodi.

Književnost.

Troškom družtva „Sv. Jeronima“ izašla je VIII. knjiga imenom: „Toplina i njeni pojavi“, napisana g. Gjurom Kraljem a tiskana Drag. Albrechtom.

Pojavi, što se neprestance vrše u naravi uplivom višje ili nižje topline; isti pojavi, koje množina puka pripisuje hudićevu maslu, koji se i dandanas što skupo nagradjuju, što pako i glavom zapečaćuju, — tako su jasno, razgovjetno, čistom i prepečenom hrvaštinom protumačeni, da jih svakomu učitelju preporučamo uz želju: nastojmo, da se ista knjiga čita u svakom prélu i sélu. Čestitamo g. piscu, što si je izabrao toli koristan predmet. Ciena je vezanoj knjizi 30 n.

Matica srbska nagradila je sa 20 dukata djelo Miše Petrovića pod naslovom „Djevojački sviet“, knjiga za odrasle djevojke, koja je nedavno izašla izpod štampe, te iznosi 12 araka a stoji 1 fr. Ovomu je djelu svrha unaprediti duševni razvoj ženskoga spola, koji je za sada još u velikom nazadku; a samo usavršenjem ženskoga spola može se „napredak i sjajna budućnost cielomu narodu osigurati“. Naručuje se kod Jovanovića i Pavlovića u Pančevu.

— Nedavno je doštampana „Logika“, što ju je jedan svećenik preveo iz latinskoga. Ciena 1 for. Knjiga sastoji od dva svezka: u prvom (168 str.) jest dialektika, a u drugom (108 str.) kritika; k tomu je k prvom svezku spreda metnut uvod u filozofiju. Ovo je jedna od riedkih knjiga filozofičke struke, koje su izašle na hrvatskom jeziku.

Sbornica.

Gospodji udovici Mimovoj.

Budući da 25. Listopada t. g. preminuli učitelj u Podgoraču Mim pravilom Zadruge naročito §. 6. točka a), položivši samo 20 for. od god. 1866, kad se je kao utemeljiteljni član družtvu upisao, prvu ratu položio, udovoljio nije, zato upravljajući odbor Zadruge nije vlastan po smislu družtvenih pravila vašoj sirotčadi nikakve podpore dopitati, te je s toga u svojoj dne 26. Studena t. g. držanoj sjedniei zaključio uputiti vas, da se na glavnu skupštinu Zadruge molbom obratite, te ako joj ona s-razloga, što je ipak 20 for. uplatio, podporu dopita, da će istu naknadno sve do dana smrti pokojnika dobiti.

U Zagrebu 26. Studena 1871.

U ime upravljajućega odbora

Ant. Irgolić, tajnik.

G. R—ću. Drage volje primamo pučkih pripoviedaka, dosjetaka, gonetaka, opis raznih igara itd. Sve to jest najnuždnije gradovo za odhranjivanje dječice u zabavištih. Samo sabirajte, vjerno bilježite, pak šaljite!

G. J. Sz— u D. Molim, odgovorite nam, jeste li primio kruglju i ostala. Možete si misliti, da smo željni i to znati.

Gdji. B—ri u Tr. Niti slovca nismo primili. Kada ste list preporučila, to ga zahtievajte svom strogošću.

Uredjuje ga vlastnik **Skender Fabković**.

Tiska ga **Dragutin Albrecht.**

Digitized by Google

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku.

NAPREDAK.

Ciena mu je 2 st. 50 nč. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Br. 20. U Zagrebu 15. prosinca. 1871. **Tečaj XII.**

Ima li razloga pravi rodoljub, težeći za slobodu i napredak svoga naroda, biti protivnikom rezolucijam, prihvaćenim prvom općom hrvatskom učiteljskom skupštinom?

Mnienje Ante Irgolića.

Čim se je po domovini našoj raznio glas, da se u Zagrebu snuje i svojski radi o tom, da se i u našem glavnom gradu drži obća hrvatska učiteljska skupština, naročito pako od onda, kada se je doznalo, da su samo izpitani i namješćeni učitelji i učiteljice narodnih učiona, zatim oni srednjih i visokih učevnih zavoda na učestvovanje pozvani, imali su narodni učitelji a osobito članovi centralnoga odbora mnogo nepovoljnih riečij od tako zvanih vatrenih domorodaca slušati.

Ista javna glasila, prem jim je svakdanje geslo: sloboda, duševni i materijalni napredak naroda, nisu se udostojila onom ozbilnošću pretresivati tako duboko zasiecajuće po kulturni napredak našega puka poduzeće, kao što bi to zaslužila pitanja centralnoga odbora, prvoj općoj hrv. učiteljskoj skupštini na viećanje predložena. Gledeć na ovo držanje, osobito za slobodu borećih se javnih glasila, morao bi čovjek pomisliti, da jim je samo do gori navedenih riečij, nipošto pako do istine stalo. Najviše pako nije ova skupština gospodi duhovnoga stališa prijala, obazrev se na izviešće o toj skupštini napisano u katoličkom listu.*)

Pošto su pako na najvažnija školska pitanja rezolucije mnogobrojnim prisutnim učiteljstvom prihvaćene i pošto scienim, da je sada nepropustljiva dužnost svakoga iskrenoga rodoljuba ob ovih rezolucijah hladnokrvno, bez strasti i nepristrano mozgati, te svoj povoljan ili nepovoljan sud o njih izreći, pak ozbiljno nastojati, da se svestrano proučeno čim prije preustrojstvo narodnih škola postigne; s-toga sam nakanio i ja posve mirno svoje nazore u tom pogledu putem ovoga našega lista, zastupajućega naše školarstvo, umjereno bez extrema, priobćivati.

*) Dična dva popa poslala su nam strašna za „Kat. list“ dva šviga, moleć nas, da jih štampamo; nu mi toga nečinimo zàsada, s-razloga, jer nije nužda. (Ured.)

Ponajprije mi je reći, da je većina osnovateljâ ove skupštine jedino napredak naših školâ, a po njih moralno i materijalno blagostanje našega naroda pred očima imala.

Što su u tu skupštinu pozvani bili samo učitelji bez razlike, tomu bijaše razlog: jer su htjeli, da oni posve slobodno, negledeć ni desno ni lievo javno svoje mnienje o školstvu, kojih se u prvom redu i najviše tiče, izreknu. A to će jim svaki pravedan čovjek odobriti, ako uvaži, da i gospoda duhovnoga stališa o svojih stvarih u pastoralnih konferencijah i konsistorijah sami viećaju, isto tako i obrtnici i pravoslovci u svojih sjednicah i skupštinah.

To su oni htjeli pak su takodjer i izrekli svoje nazore, crpljene iz pedagogije i izkustva, kao strukovnjaci; a to će svaki odobriti, komu je do pravde stalo, komu je srdce na pravom mjestu.

Nu da vidimo, što se kani, što se ima prvom rezolucijom postići? U narodnih školah imaju se djeca tako uzgajati i podučavati, da postanu ćudoredni, religiozni, pošteni, valjani i koristni ljudi. Ali, tuj će se možda prigovoriti: tà to je bila zadaća i dosele narodnih učiona, pa zašto da nebi i sadanje uredjenje škola svrsi shodno bilo.

Nu da uzmognemo pravedan i valjan sud o tom izreći, odgovaraju li ili neodgovaraju narodnje škole prema sadanjemu vanjskomu i nutrnjemu uredjenju, moramo si jih dobro predočiti; pa pošto napredak i prvom rezolucijom željni uspjeh ponajviše od učitelja zavisi; s-toga nam valja sa sadanjim položajem i stanjem narodnoga učiteljstva započeti.

Učiteljsko zvanje, s-kojim je spojena jedna najvažnija zadaća čovječanskoga družtva, uzgajati najme, i oplemenjivati i obućavati mladež, a po tom i cieli naraštaj, — veoma je težko i s-mnogim požrtvovanjem, trudom, vještinom i raznimi neugodnostmi skopčano. Ako se dobro uvaže tako slabo odmjerene plaće napram silnim i velikim svestranim potrebam današnjega vremena, bez izgleda na ikakovo promaknuće; nadalje ako se u obzir uzme, da je polag sadanjih uredba narodnji učitelj tako rekuć bezpravna osoba, nejmajuća

Digitized by Google

ni glasa u istoj občini, kojoj djecu odhranjuje i poučava: i čudo je, što se i toliko posvećuje ovomu stališu. Često se je dogodilo, pak i još dogadja, da učitelj nadahnjen najtoplijim čustvom za pučkom prosvjetom, nadodje na mjesto, kojega nadležno poglavarstvo nije zauzeto za narodnu školu, ili se pako bud s-kojega razloga svadja i kavga medju njimi i predstavljenim poglavarstvom porodi, te u nemilost i mržnju dotičnoj gospodi padne.

Tuj ti brzo omalakše, nedobivajuć odnikuda obodrenja, niti utjehe, niti nade, da će mu se barem trud priznati. Pridruži li se pako tu i tamo k nehajstvu i zloba predpostavljenih, koji bi ga kojom god sgodom, dà i na istom izpitu u prisutnosti občinstva osramotit nastojali, ili mu napora uvažiti nebi htjeli ili znali, te ga uslied toga pred višimi školskimi vlastmi pristrano opisali: taj učitelj biti će na skoro izgubljen za tako plemenito zvanje, pa po tom i mladež ciele župe u napredku trpi. Vanjski učitelji idu najvećim trepetom starosti u susret; nejmajući mirovine, morati će u bolesti i nemoći kukati sa ženom i djecom si. Po njihovoj smrti pako, udova se tuckaj i prebijaj, a djeca od mila do nedraga, ako jih Zadruga nemože posve obskrbiti. —

Doista žalostna ali istinita udesa sadanjih narodnjih prosvjetitelja!

Tko dakle da ide u učiteljstvo? Većinom sirote, neimajuće dovoljno potriebnih novčanih sredstva, da višje škole svrše, a njimi da služe sebi i narodu uz pouzdaniji, zahvalniji i sladji krušac.

Poznata je svakomu izreka: „Tko nenapreduje, taj nazaduje“

Učitelj, želeći u svom zvanju duhom vremena koracati, mora si nabavljuti barem svaku u hrvatskom jeziku izašlu znanstvenu knjigu i svaki u ovom jeziku izlazeći pedagogijsko-didaktički spis i list. Nuz to mu treba da čita i javna glasila za svoje naobraženje, da vidi i znade, kako mu se domovina, kako ostale države razvijaju u gradjanskom životu a prema tomu da bude mudrim i obzirnim savjetnikom onoj občini, kojoj se žrtvuje.

A odakle da si sve ovo nabavlja? buduć mu plaća ni za svakdanji hljebac i najpotrebniju odjeću nedosiže Može li dakle uz ovakvo stanje učitelja narodnja škola željnu svrhu postignuti? Doista ne!

(Dalje.)

Rieč u horu. *)

U 19. broju donosi Vaš list članak: „Napredak“, prema sada“. Nadam se, da ćete i momu članku prostora ustupiti, neka se zna, što i mi vanjski učitelji sudimo o novom listu „Prosvjeti“. Težko je čovjeku gledati nazadak i propadanje našega naroda; težko je gledati gdje gradjanin na gradjina, brat na brata, drug na druga ustaje i o zlu mu radi; gdje brat bratu oči vadi i žile podsieca, a nezna, da nevolja redom ide; težko je gledati, gdje jedan drugoga mjesto da bratski podpomaže i iz blata vuče, unatoč radi proti pučkoj poslovici: Brat brata, svoj svoga i na vodu vodi, al u vodu netura, ustaje s duševnim oružjem književnim, da potuče staroga borca na polju pedagogijske književnosti, a tu mislimo g. urednika novoga pedagogijskoga lista „Prosvjeta“, koj se oglašuje, da će od nove godine izlaziti za učitelje uboge, koji jedva smagaju svakdanjega kruha, a kamo li, da bi mogli držati tri pedagogijska lista. Izdavati za naš siromašan narod još treći list, znači u Karlovcu ili Požegi uz postojeće gimnazije svagdje otvoriti još po jedan gimnazij. Prije nego li prodjem obširnije na samu stvar, reći mi je koju o kritekerih onim za volju, koji bi možda podviknuli: gle, kako prijatelj na prijatelja udara, a to iz interesa.

Ima kritikera, koji najveće pogrieške, kritizujuć svoga prijatelja, zašute, samo da mu se nezamjere. Ima kritikera, koji sami ociene svoje djelo i gotovu kritiku po prijatelju pošalju u novine. Ima i takovih, gdje jedan drugoga hvali. Ima kritikera osvjetljivih, osobito, ako se koji učitelj čim pomoli, udri po njem tobože, jer nije znanstveno poredao dotičnoga gradiva, htjedoh reći po njemačkom kalupu, ali zato ima kritikera, koji vele: bobu bob, popu pop, t. j. koji su otvoreni i iskreni, kojim je geslo: non inimicus personae sed inimicus rei. U takovo čislo ubrojte i mene. Ja smo i g. Filipović prijatelji, ali neka oprosti mojoj iskrenosti.

Za nas u naših sadanjih okolnostih bez svake dvojbe dovoljan bi bio jedan pedagogijski list; ali dakako samo takov, koji bi donašao sve ono, što trebamo, čemu ni oba dosadanja lista dosada nisu mogla zadovoljiti s-razloga, što djelatne sile i zagrebačke i vanjske većinom driemlju; ali niti „Prosvjeta“ nedonosi bog zna šta, da bi se moglo i od toga lista očekivati podmirenje naših potreba. Liepo li ju reće gosp. urednik „Napredka“: „Ja znadem gdje nas tišti; znadem i to česa se sve hoće, ali treba da znade štov. čitateljstvo i ovu: bez duševne i materijalne podpore nije moći svakomu zadovoljeti po njegovoj misli i ćudi“. Mi imamo za sad tri pedagogijska lista. Kaošto se je g. urednik „Napredka“ začudio, kada se pomolio novi list „Prosvjeta“: tako se i ja začudih prije dvi, tri li godine, kada se pročuo glas: nastala je potreba novomu pedagogijskomu listu, za to će izlaziti uz „Napredak“ „Školski prijatelj“. Ja sam se na to nasmijao i pomislio na ovu: „Što je pokojnoga Humboldta nemira i nategе stalo, dok mu je ugodilo, što je napisao; njega pišuća u jeziku gotovû i slivenû, čim ga naš

*) Umoljavaju se naši listovi, da ovaj članak priobće i svojimi opazkami poprate. Opazka pisca.

Digitized by Google

nije ni s dvadesete česti; i to onda još, kad je listove pisao drug drugu. Nu naše mudre glavice pusti peru mah, koje još ni prvih pravila slovnice nezna, te daj pročitaj, da vidju kako sam liep. Pospi, zapečati, te trke u novin." (Vidi: Recimo koju str. 7.). Kad su počeli rasti pedagogijski listovi poput puza — gliva; pa tako izraste „Školski prijatelj". Neznam, što nas je učitelja u svoj našoj domovini, ima li itko više gradiva, nego ga je u gosp. Mijata Stojanovića, pa ipak on nije htjeo započeti izdavati još drugoga lista, već je radje marljivo poput pčelice doprinašao u „Napredak" držeći se one: to sam dužan činiti rodu svomu.

Ako ima ljudij, zavnatelja i učitelja, koji misle, da ćemo samo onda napredovati, ako budemo imali u domovini desetak pedagogijskih listova, onda nam dakako neostaje drugo, nego tko god od učiteljstva umi iole micati perom, neka izdaje posebni pedagogijski list; što više to bolje; nastalo je vrieme konkurencije, pak ćemo imati jeftine robe. Sadanja tri pedagogijska lista, tri su slabe struje, koje, tek kada bi se slile u jednu, mogle bi dobiti toliko vode, da bi mogli mljeti toliko brašna za pedagogijske kolače i pogače, koliko treba za duševnu hranu narodnjega učiteljstva. Liepo ju reče u ime jednomišljenika gosp. urednik „Napredka", a to je ova: „Kada se zametala misao, da se stvori hrvatski pedagogijski sbor, onda se već izricalo: ovaj sbor trebalo bi da ima svoje glasilo; ovaj sbor trebalo bi, da posakupi sve duševne sile hrvatskih i drugih jednokrvnih nam učitelja itd., a što je najnuždnije, uzelo se i ovo načelo: hoćemo li, da nam to školsko glasilo u istinu obilazi sviet vedrim i junačkim čelom, to treba, da se sav posao porazdieli, da se pojedinci obvežu pripomagati uredničtvo svojimi strukovnimi članci." Al da, ima kod nas ljudij, koji vele: moj će list izlaziti, a ja sam kadar sam unj pisati i netrebam ničije pomoći. Hvala Bogu, da imamo na jedanput enciklopedista, da imamo svemogućih sveznalica!

Sloga neka je medju nami. Slogom rastu male stvari, a nesloga sve pokvari! Nesložna braća, propala kuća. Okanimo se osebnih interesa; obća sreća, obći napredak, obći boljak; budi nam svakomu i osebna sreća, osebni napredak i boljak. Da se broji naše čitajuće obćinstvo pedagogijsko, obučno i uzgojeno na stotine hiljada, veselio bi se čovjek ugledavši deset do dvadeset pedagogijskih časopisa, tjednika, mjesečnjaka, godišnjaka itd.; ali u našoj sirotinji, bosotinji i golotinji uz dva pedagogijska lista, od kojih svaki svojim osebnim često vijugastim pravcem, nateže se i poteže desno i lievo, uzduš i poprieko, napred i nazad, simo i tamo; tim nam nije pomoženo, samo složnim radom moći ćemo doći do čega.*) Urednici novih pedagogijskih listova neka budu uvjereni, da se neće časopisnom pedagogijskom književnošću ni za dlaku pomoći našemu školstvu, dok se neutemelji jedan valjan pedagogijski list; dok se nepodigne jedna zastava, pod koju će se sakupljati svi učitelji i odgojitelji u našoj domovini; dok se nezačne izdavati jedan obći pedagogijski list za sve učiteljstvo i prijatelje narodnjega uzgoja i obuke u kraljevini Hrvatskoj, Slavoniji, Dalmaciji itd.; list obćega pedagogijskoga napredka, koji bi bio rukovodja, savjetnik i prijatelj za roditelje i sve prijatelje mladeži; list pedagogijski, u kom bi se odsievao cieli život i rad učiteljstva mile nam domovine; u kom bi bili zastupani svi interesi školstva; nahodile se razprave ob uzgoju i učbi za sve faktore narodnje škole; u kom nebi bilo ni sjenke sladkoj udvornosti i lisičjemu puzanju, niti žući razdora, ni klevete i napadanja stranačkoga; nego svaki članak, svaka razprava disali bi duhom one bratske ljubavi, koja se naziva čedom nebeskoga raja; bratinske ljubavi, uslied koje nam valja ljubiti svakoga bližnjega kao samoga sebe. Toga sam mnienja nesamo ja, nego svaki prijatelj napredku našega naroda. Kad sam nedavno govorio s-velemožnim gosp. Ž. Vukasovićem, školskim nadzornikom i s g. Franom Kurelcem, dikom i ponosom naše knjige, izraziše se oba, da treba zajedničkimi silami u jednom listu raditi.

Kadno već i mi mladi učitelji to uvidjamo, zaisto se čudimo, da toga neuvidjaju stariji, kojim ipak nekako liepo godi, kad jim mladji svakom nuždnom sgodom pridonesu po listić nevenka za budući njihov vienac. Konačno, ako se stvar u istinu što prije neuredi, ako g. Filipović neučini onoga, što mu je dužnost, jer najvolji izušćivati besjedu „Sloga"; to se onda podpunoma potvrdjuje rieči „Napredka": „to je hotomično razkolničtvo, namienjeno ne sjedinjenju a tim ojačanju pedagogijske radnje naše, već razcjepljenju i oslabljenju."

Čujte, što nam u Karlovcu pišu braća iz vojne domovine naše! — Kad se već g. Iv. Filipović neće da sporazumi sa svojimi drugovi, pak očito radi proti volji pedagogijskoga družtva; — s-toga želimo imati svoj organ. (Dakle i četvrti? Pak onda? Ured.) Dà budi i četvrti a to u Karlovcu, a šta će na to gosp. Ivan Filipović, neznam.

Janko Tomić.

---

*) Naš je narod kao grana mladica nicavica, kojoj treba vješta baštovana, da ju gleda i prigleduje, ako li se hoće, da s-ote grane bude danas sutra granjevito plodno stablo; naš je narod kao djetance, koje puza, a neumije koracati, nekmo li hodati; ako li hoćeš, da oto djetance bude danas sutra čilo momče, zdravih uda, bistra oka, vedra čela, umna uma: tuj se hoće ponajprije zdrava majka dadilja, pametna pjestinja, razborni učitelji i okolo njega pošteni ljudi. Što je grančici mladici nicavici vješt baštovan, djetetu zdravu dadilja majka, pametna pjestinja, razborni učitelji i pošteni ljudi: to je našemu narodu i učiteljstvu jedan pedagogijski list.

Digitized by Google

Dopisi.

Učitelj i zvonar.

Još se nisam namjerio na čovjeka, imajućega upliva u školu, a inače mastnih dohodaka, da nebi rekao: da, da, vaš je stališ u istinu preznamenit, jest prvi, ali vas svakako slabo plaćaju. Kada ovakovim zaviriš u dno duše, to jim tamo čitaš stalnimi pismeni ubilježenu izpovied: marim ja za školu i učitelja, samo kad je meni dobro!

Ovakovi ti uviek pred drugim dokazuju, da je 315 for. golema svota novaca, pak se svim čudom čude, što se učitelji tuže, da kubure, da nejma javnoga službenika, koj bi imao manju platu. Koliko jih, koji se vesele toj našoj biedi i nevolji, koju sviet vidi, al nehaje za to. Tješe nas uza to i saborom, veleć, on je zakonotvorac, on djelitelj milostinje. Milostinje!? Gospodo! jaoh si ga opet svakomu, koj prima milostinju; ali kada bi i bila po nas milostinja: zašto je učitelj uviek zadnji i kod ove diobe? U ostalom, kako je to, da se je sjetilo i bez sabora, recimo bilježnika? Kako to, te se mnoga i mnoga mogu uvadjat i izvadjat bez sabora, samo ne ona, koja se tiču škole, uzgoja pučkoga, učitelja? Zar je jedino škola pastorče, ili možda peto kolo? Ali, omjerimo malko učitelja hrvatskoga sa zvonarom hrvatskim, jer je već poznato, da se u Austriji bolje plaćaju učitelji kao zvonari, nego kao učitelji.

Jest u nas neka župa, prem jih je i više, koje zvonar ima u istinu znatno bolju platu, nego prosvjetitelj naroda. Da vidimo! Taj ima na godinu 20 vagana žitka, 40 akova vina, a u gotovini za zvonjenje umrlih prima 120 forintij. Procieni žitak 4 forinti, čini 80 forintij; vino 8 forinti, čini 320 forintij; gotovine 120 for., pak eto tî 520 forintij. Sravni posao zvonarev i učiteljev; omjeri to s-njihovom platom: pak da nepro plačeš!? Dajte nam dakle, gospodo, u kojih smo danas moći i vlasti, zvonarsku tu platu, pak ja kriv, ako vam nepodviknemo: hvala vam!

Ali, učitelj se nesmi ničim drugim bavîti do li učenjem sebe i djece školske. Je li ova valja i za druge stališe? Uzmimo n. p. samo bilježnike, kojim u ostalom neželimo níkakove nesreće u ničem. Ov može da bude bez ikoje zapreke: poštemeštar, štacunar, vajndaćar, a k-tomu i začastni sudac. Je li je moguće, da može bilježnik savjestno uviek zadovoljiti svojoj bilježničkoj, dandanas u istinu velikoj službi? Pak onda, šta bi se reklo učitelju, da si on otvori štacun, da postane recimo poštmeštrom? — Da bude učitelj zvonarom, pobogu ljudi, u istinu nebi bilo dostojno; nu, sram za tram, kako nas je začelo stezati okolo vrata, kako nas bije božje vrieme i s-njim skopčane neljetice, kako nam se potrebući svakim danom umnažaju, pitam: bi li se ipak povjerila zvonarija biednu učitelju, da ju uztraži? Zaista nebi, jer smo i sami podviknuli, česa se nesramimo, — da zvonarija nije za učitelja.

Ali, učitelj ima i uzgrednih dohodaka. Dakako, i to kakovih. Igraš li orgulje, opjevaš li pokojnika, sprovedeš li ga do bladnoga groba, pjevajuć uza to, da ti sape ponestane, onda dobiš cvancigu, tu i tamo i po dvie: ali zvonar dobi u nas za svoje zvonjenje 4 cvanjuge; občinski pandur, ide li s-izaslanikom kot. sudca na 4 ovrhe u jedno mjesto, dobi 2 forinta; ide li pozivat obtuženike k-občinskomu sudu, dade mu se za svakoga po 20 novčića, pak da jih samo 15 pozove; smuknu mu migom u žep 3 forintače. Pak za koju muku? A kako su žandari, amedineri plaćeni?

Jest, gospodo! koja imate zalihe i prelihe, neda se za službe živjeti; ali hoću i moram da živim i ja i moja velika porodica. Kako? vrti se i premetaj simo tamo, napiši ovomu, prepiši tomu, bormeš i upiši se onomu i četvrtemu, da se prohraniš. Posve je onda naravna, da se sile troše na uštrb glavnoga, svetoga i najsvetijega zvanja na suznoj ovoj dolini.

Žalostno je i to, što su mnoge sirotice učitelji prinuždene primaknuti se i češće k-tudjoj zdjeli, da se pookriepe. Braćo draga! Sila kola lomi; nu sretna li onoga, komu je sladja njegova suha lepenjača, nego tudja mastna medenjača.

Vele nam: trpite, dragi učitelji? Ali, zašto *Vi*, mila gospodo, nećete te nećete da stradate, da trpite na ovom svietu? Imate suviška: dielite stradajućim; imate vlast: izrecite jednom samo ovu: budi učiteljem bolje! A mi ćemo trpiti i vas se u toj trpnji sjećati.

U Pokuplju na Jandraševo 1871.

Jesam Vaš istinski

Gjuro S.

U Virovitici 8. Prosinca 1871. Kada je „Prosvjeta“ ovaj bieli sviet ugledala, i nehotice trznuo se je svaki nas vanskih učitelja s-neke bojazni, prem nije u istom listu ništa takova, što bi moglo čitatelju uznemiriti krv, pače, isti list obriče svojim sadržajem: iz petnih žila nastojati — što je moguće i nemoguće! — oko oživotvorenja rezolucija, prisvojenih hrvatskim učiteljstvom za prve svoje skupštine u Zagrebu. Velim, svaki je svjestni štilac protrnuo, najbolje pako učitelj, jer se ponajviše tiče njegove kože, uz pitanja: a čemu nam toliko liepih obećanja? — zar se je nuždno bojati Prosvjete i njezinih medenih fraza? ili nas možda vodi u sumnju novorodjeni školski list, da se iz svega toga neizleže razdor i nesloga u našem središtu, što nam nebi zaisto donielo jabuke rumenike?

Ja mislim, da se Prosvjete nebismo imali bojati, jer smo svi uvjereni, da je njezin urednik svojim radom dokazao, da teži za prosvjetom narodnje škole,

Digitized by Google

da mu je blagostanje hrvatske domovine dosada uviek jošte svetinjom bilo; ali imamo ipak dovoljna razloga bojati se, da će on novim svojim, danas jošte suvišnim listom, više odmoći nego li pripomoći hrvatskoj školi, hrvatskomu, opetujem: hrvatskomu učiteljstvu.

Prilagodimo ovomu i poznatu nam priču. Na samrti dao otac djeci snop šiblja, da ga prelome. Snopa nisu mogla, ali pojedine šibice praskotom bi poslomljivala. Nismo li mi u toj u obće, nije li pako naročito u toj hrvatsko učiteljstvo, hrvatsko školstvo, gospodine Ivane Filipoviću? Koliko ste već ostario u borbi našoj, koliko već prošao sîta i rešêta, mislim, da biste imao bolje shvaćati nuždu svete sloge, presvetoga jedinstva Vi, nego li mi vani; pak ipak vidimo, da vas toliko vaše iskustvo ćera iz kola, a neprivlači unj.

Bude li nas svaki posebice na svoju raditi, biti će nam sav trud zaludan, jer će neprijatelj napredku i prosjeti laglje skršiti, recimo i silniju moć pojedinca i njegov posal, nego li skupne, recimo i slabije sile. Ruku na srdce, braćo, pak sudimo hladno!

Nam se nije ovdje titrati i šale sbijati, već svimi silami uznastojati, da budemo jedno tielo, jedna duša. Nam je sjediniti sve duševne i materijalne svoje sile, pak sjedinjenim, kao jednom dušom unapredjivati ono, što još potlačena šumi u tmini neznanstva.

Pitamo li se dakle sada: uz koj ćemo list? Uz novu „Prosvjetu“ ili starinu „Napredak“? šta ćemo na to? Ja evo očitujem razgovjetno ovu: sgrada, kojoj je stalan, čvrst i pouzdan temelj, uviek jamči vlastniku, da se može na nju, uztreba li, i šta nova, nuždna dograditi manjim troškom, nego li bi se to postignulo, da se ista dobra sgrada (koja je toliko stanara štitila i branila od zla vremena i zlih ljudij), sasvim poruši pak iznovice gradi.

Mislim, da se ova razumi. Ali i ovu ću izreći, da mi bude laglje. Ako li nije stara naša sgrada svakomu poćudna, tko je tomu kriv? Zar ne upravo oni, kojim se nije uzračilo niti trieščicom podnititi peći joj, da bude u njoj toplije, prem vele, prem se bahaju, da imaju puno dvorišće paliva. Razumi li to i sam gosp. urednik „Prosvjete“? Shvaćate li to i nekoji drugi, kojim su samo na ustijuh besjede: sreća, dobro, uzgoj, ćudorednost, kriepost, raj i dika nebeska itd., ali tvorom ste daleko od svega toga?

Ja velim: „Ostani nam „Napredak“, koj evo već 12 godina radi, koj si još dodanas nije osramotio poštena lica. Nebude li toga, to će nekoji povući lievom, nekoji desnom, nekoji nikojom stranom, a bude li to, onda u istinu neće biti drugo, ako ne pravo ali žalostno razkolničtvo; a bez boli nejma kalanja: ta eno, gdje i poljeno, gdje cjepanica praskoće, siči i pišti, kada ju kalamo!

Prionimo uz slogu, mila braćo, pak da vidiš, što li se sve neće postići! Šiljajmo svoje misli „Napredku“: da vidimo, neće li jih primati, liepo priredjivati a priredjene svietom razašiljati?

Toliko u obće za ravnanje „Prosvjete“, da joj nebude uzaludna poštena inače nakana, — pak želim, da se odviše neoslanja na sliepa prijateljstva pojedinaca, koja će takodjer prestati, čim ovi opaze samo, da tim netrpi pojedina osoba, košto misli urednik „Prosvjete“, već cielo školstvo. Nedao bog, tumačio mi itko ove rieči krivo! Jesam Vaš

—ć, učitelj.

Zemaljska toplina.

Znanosti i umienja jesu oni tihi i nevidljivi mačevi, koji od početka ljudskoga koljena pa sve do danas neprestance obhadjaju sviet, naviešćujuć mir, ljubav i bratimstvo, rušeć glupost, neznanje i suvjeru; osvjećujuć se himbenosti, prenavljanju, sebičnosti. Ali tuj se misle znanosti čiste, umienja djevičanska. Fizična sila, koja podbada na djelovanje ne ljudsko srdce, već demonsko, kadra je obustaviti na časak upliv znanostij, plod najme iskre božanske; ali napokon: tko će proti iskri božanskoj? tko će proti duhu čovječjemu? On neprestano lomi, ruši i nova gradi, da što većma uzveliča onoga, koj mu je udahnuo istu iskru; onoga, koj ga je stvorio na sliku i priliku svoju.

Danas se nečudimo tomu, što se u srednjem vieku nije smjelo učiti, da se zemlja okreće okolo sunca; da je zemlja stvorena prije milijuna godina, da se ljudske duše nepovraćaju iz pakla, očistilišta i raja nebeskoga; tomu se nečudimo, jer znamo, da su onda učila poveljena družtva ne narode, već opet stanovitu samo vrstu ljudij jedino za svoju a ne obću korist. Ali danas se ipak zabezekneš, čuješ li, — živa je istina, — da se usudjuje g. 1871. na javnom ispitu ukoriti nekim načinom ravnatelj učenika, koj je pripoviedao, da je bila nekoć zemlja sva razžarena, da se je tečajem časa hladila, krutila i da je jošte i danas u njoj neizmierne vrućine itd. Da se tom drzovitom i himbenom opazkom vriedja i sam učitelj, koj je stvar morao učenikom si tako i tumačiti, tko toga neuvidja? Bilo pa prošlo.

G. Kralj veoma je liepo protumačio u svojoj knjizi: „Toplina i njezini pojavi“, da je i zemlja izvor toplini. Želim, da svaki učitelj isto djelo temeljito prouči. Onomu nejma prigovora; nu ja ću ovdje u kratko nacrtati, kako bi se imalo djeci u našem seoskom trećem razredu, ili u 4 glavnih učiona, po prilici pripoviedati i dokazati, da je utroba zemaljska u istinu još i danas strašno vruća.

Prije mnogo i mnogo godina bila je zemlja riedka i preriedka tako po prilici kano magla, a sva sjajna i

Digitized by Google

reća. Prošlo je opet mnogo tisuća godina; zemlja je letila zrakom okolo sunca uviek a pri tom se sve pomalo ohladjivala, sve to većma postajala čvršćom i krućom. (Ako ulijemo u zemljenu posudu raztaljena voska, masla, sumpora itd., to se na očigled vidi, da začne ponajprije najtanja gornja površina gustnuti, za tim pako sve dalje i dalje nutrina njihova).

Kada se bila tako na koji samo hvat okolo naokolo skrutila, onda nije bila tako hladna, da bi bilo moglo na njoj živjeti bilje, druge živine, kamo li kruna zemaljska, čovjek; onda nije bilo tišine na zemlji, već neprestano pucketanje i praskanje, što ga je proizvadjala dolnja toplina razširujuć razne tvari, kano vodu, sumpor, živu, za onda još u najsitnijem prahu porazsijanu po ogromnom onom gorućem još mutežu i taložini.

Nadošlo je doba, kada je dragi bog uzvisio brda, dao pravac vodam tekućicam, pozatvorio obalami morja; kada se površina zemaljska ohladila bila u toliko, te su vode mogle hraniti svoje živine, kopno svoje bilje, životinje i samoga čovjeka. Onda je dragi bog sve to posatvorio jedinom besjedom: b u d i t o! I bje to.

Mnogo je opet prošlo viekova; zemlja se uviek razhladjivala, kora njezina postajala sve to krućom i debljom, pak i dandanas jošte sveudilj se hladi i sve to većma gustne.

Već sam vam pripoviedao, kako nas sve sunce ogrieva; gdje i u koje godišnje doba grije zemlju manje ili više. Rekao sam vam i to, da je u prastaro doba raslo u visokom sjeveru Evrope, Azije i Amerike onakovo bilje, koje sada u toplih stranah; da je bilo tamo životinja, koje danas živu samo u vrućih stranah; a svemu tomu da na sjeveru danas nejma živa traga, već samo mrtva, u koliko se najme izkapaju razne smole, razne kosti itd.

Čujte! Sve je ovo tvorstvo moglo na sjeveru živjeti samo onda, dok je imalo dvoju jaku toplinu; jednu najme sunčanu, kako ju i danas imaju one strane, drugu zemaljsku. Zemlja je mogla samo onda propuščati znamenito toplinu svoju, dok je bila znatno tanje kore, dok je ova mogla biti, recimo, debela od površine tako na pol ili na cielu milju; kašnje pako, kada se je skrutila i na više milja, nije mogla, kako i danas nemože propuščati svoje nutarnje topline u onoj množini, da bi mogla nadoknadjivati onu toplinu bilju i živinam, koje joj tamo nemože davati sunce zato, što mu traci u one predjele veoma koso padaju, niti tako dugo, košto u toplih i vrućih pojasih.

I ovo znajmo, da nam od danas nestane svjetlosti i topline sunca, pak da može zemlja i nadalje istim svojim putem letit svietom, to bismo odonda imali svi na površini zemaljskoj jednaku, ali veoma nizku toplinu, pak i ovu samo od utrobe zemlje svoje. Da se danas nakloni sjeverna polutka zemlje k-suncu tako, da bi ovo samo nju ogrievalo; od onoga hipa sva bi se tamo narav začela preporadjati, nove bi se klice za nova stvorenja začele zametati a u toplih stranah južne polutke nastajala bi studen i s-njom skopčana smrt premnogomu sada tamo bujno živućemu tvorstvu.

Da je još i danas utroba zemaljska strašno vruća, to već znate svi, jer eno prije dva dana nabrajali ste mi redomice svi naše toplice, pak uza to i pripominjali, da vode ulaze kroz razne pukotine i špilje u nutrinu zemaljsku, tamo da je vruće pak se voda pretvara u paru a ova velikom silom uzpinje na površinu zemaljsku, gdje, prem već znatno ohladjena, ipak ima manju ili višju toplinu. Nemanje znate i to, što prouzrokuje triesove zemaljske i sopke. Čujte sada, da Vam razjasnim, kako je po prilici danas debela kora zemaljska i koliko si možemo predstaviti mehke, raztaljene jošte nutrine zemaljske?

Rudari kopaju i vrtaju neprestance od starine već zemaljsku koru raznim pravcem, dakle i u dubljinu. Ovi su opazili, čim dublje će u zemlju, tim da je toplije. Opazilo se i to, da je za svakih 100 stopa u dubljinu, toplina višja o 1 stupanj. Prema tomu izračunalo se, kada voda dopre u dubljinu preko 2000 hvatij, da začne kipet, t. j. da bi se živa uzdigla tamo do 100° Celsijeva toplomjera. Učenjaci su računali i proračunali, da netreba više projti u zemlju nego tako 10—15 milja, pak bi se došlo do takove vrućine, gdjeno se već tali i cvre kamenje i svako kovno, a da to bude, za to nije dosta samo 2000, već i više stupnja topline.

Mislimo si sada duljinu u 2000 hvatij ili pol milje, što bi bilo od Ilice u Zagrebu do Save. To nam se nečini velika duljina; ali mislimo si toliku dubljinu u zemlji, u kojoj bi moglo stajati do 60 ogromnih zvonika hrama sv. Stipana u Zagrebu, to ćemo onda priznati, da nije šala pol milje u dubljinu, pak već ovdje je toli velika toplina u zemlji Pomislimo si sada duljinu od Zagreba pravcem tako do Ludbrega, što čini do 10 milja, pak onda istu duljinu u dubljinu zemaljske kore, gdje se mora sve cvrti i taliti; zar ne, da je to strašna dubljina? —

Dà, strašna za nas na zemlji, ali veoma mala prema debljini, t. j. prema promjeru zemlje.

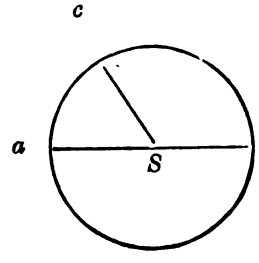

Uzmimo si sada malo na mjeru zemlju. Evo na slici ovoj, koja nam predstavlja polovinu zemlje, *ab* jest promjer, *S* središte, *Sc* polumjer zemlje. Zemlja ima na polovniku svom 5400 milja; dakle je 540 put tamo dulja, nego je crta od Zagreba do Ludbrega. Promjer zemlje *ab* dug je 1720 milja, a polumjer t. j. *Sc* = 860 milja. Kad bismo dakle

Digitized by Google

izkopali jamu od površine zemlje do središta, ta bi jama bila duboka 860 milja.

Koj bi si dakle htjeo barem ponešto znazoriti debljinu kore zemaljske, pak si pomisliti ogromnu onu mekanu jošte nutrinu zemlje, (a to učitelj mora da učini na tabli, u koliko se može), taj si razdieli polumjer *Sc* na 860 čestij, onda uzmi od *c* prama *S* 10 ili 15 čestij, t. j. milja, koje prestavljaju koru zemaljsku; to ćeš ga svaki podviknuti, da je ljuska jajeta prema tekućini jajeta deblja, nego je kora zemaljska prema tekućini svojoj.

A bude li još deblja kora zemaljska?

Svačemu se hoće časa, dok sazrije, dok umre. Kora zemaljska biva sve to deblja. Doći će čas, gdje će skrutiti i na 100, 200, 800 i 860 milja, t. j. doći će doba, gdje će se sva osušiti, sva skrutit; ali onda nebude toplica na površini njezinoj, nebude triesova niti sopaka; onda ona neće propuščati kroz svoje šupljice blage životne topline dječici svojoj, nego će ostaviti sve svoje zemljane sudbini i milosrdju sunca, koje će težko više moći dovoljno hraniti tvorstva ustrojnoga na površini zemaljskoj, nego ono nahodeće se sada u vrućem pojasu, pak malo onoga u blagom.

A kada bude to? To ti pak znade samo jedan, a taj je dragi, sveznajući bog; bog, koj ravna i upravlja svim. +n.

Frankoni Türani (Türinger) u slovenskoj zemlji Kranjskoj a pokrajini Kočevskoj.

Za vrieme, i,to godine 1370—1374. kada je njemački car Karlo IV. buntovne Frankone i Türane, koji se biše protiv vladi uzdigli, nadvladao, stavio jih je sad jednomu sad drugomu grofu kao sužnje, pod kojimi moradoše za kazan trpiti već put i nečuvena; s-toga na molbu Miroslava grofa Ortenburškoga dao mu je oko 300 mužkaraca sa ženami i djecom, dočim grof Ortenburški stavio ih po gorah, gdje je sada kočevska pokrajina. To je dakle njemačka svojina u slovenskoj zemlji, koja se proteže izmed Poljane, Černomlja, Šemića, Ribnice i Čabra.

Čim očistiše pomenuti sužnji goru i iztrebiše stabla, s-dozvolom grofovom sagradiše do malo 7 župnih crkva.

Slovenci videći ih po gorah sjeći i u poljane pretvarati, u kolibah stanovati, živinu u tore zatvarati, imenovaše ih „kočevari“ (nomadi), a obitalište „Kočevje“ (Nomadenlager) od „koče“ „kočevati“, (Nomadenleben führen), hrvatski: čoban, čobanovati, (čobanski živiti.)

Slovencem, Kranjcem, nebijaše volja u tih mrzlih kamenitih gorah i vodnih pustinjah nastaniti se, u kojih se je iz daleka već put vidio talas kao neobična grana. Ovu zemlju malo kada sunašce ogrijava, toga radi izvrstna, niti plodna voća nenadješ; jabuke pitome malo su ili ništa sladje i ugodnije od divjake, a šljiva malo ima. Grozna studen traje po 6 mjeseca. Samo su tri mjeseca nešto toplija, i to: Lipanj, Srpanj i Kolovoz. Mjeseca Rujna je mal ne svakoga ljeta tako gusta magla, da čovjek nevidi dve do tri stope od sebe. Zrak za ljude zdrav, a zemlja za zob, kupus, korun sposobna. Podješ li od Ribnice, pak prodješ preko brda, opazit ćeš liepu dolinu i na njoj mjestance Kočevje na potočiću Rinzi. Blizu Kočevja jest brdašce na kojem stoje razvaline grada celjskoga grofa Miroslava. Po toj dolini Kočevari siju koruzu, koja višeput dobro plodi. U kočevskom okružju ima i rude, kao: željeza. Tvornica pako ima u Kočevju za staklo, željezo i pivo. U ipak toli neugodnom mjestu i podnebju i neplodnoj zemlji Slovencem, Čobana (Kočevara) kroz 20 god. umnožilo se preko 2000 duša. U Semičkoj župi pokranjčilo se je, narodnosti i običaje kranjske uzelo je preko 500 duša; takodjer na Travi, kako čujem pretežuje kranjski jezik, a tomu su uzrok slovenske škole. Današnje doba kočevski govori oko 18.000 duša. U cielom kočevskom okružju napreduje slovenski jezik, samo u Kočevju ne; dočim su tamo 4 norm. razreda, i u tih je predavanje samo njemački, kojeg kočevski kvari. Kočevarom kod kuće nije moguće živjeti; s-toga da sebe i obitelj si prehrani, ide u sviet sa svakovrstnim tržtvom, po kojem skrbni već do toliko dospješe, da se jednače s austrijskimi i njemačkimi Natani. A imade i takovih, kojim rad neskrbi il nesreće obitelj od gladi gine. —

Kočevari, putujući u inostrane pokrajine, očituju se Kranjci, pa ipak diele se po govoru i imenu od drugih Kranjaca, kojim kažu: „Kroner“, — crni, a sebe imenuju: bieli — (Windisch.)

Kako je već gore navedeno, da idu po svietu tržtvom radi nedostatka živeža, zato je njihova domovina po njihovom zanatu vas sviet; neki, koji su naučni godinu za godinom po svietu putovati, nepovraćajuć se kroz više ljeta, kada dodje kući, nepozna nit svoje supruge nit djece, nit prijatelja nit neprijatelja. Kroz tolika ljeta dogodi se, da mu supruga ima diete (dakako s drugim) on nebi zato ljut bio, već bi pozvavši svu obitelj preda se, upitao suprugu: „čije je to? — ona: „moje“ — „da bi ti bio doma, bilo bi tvoje.“ I time mirna Bosna, pak se rado imaju. —

Kočevar je na tielu slabiji od Slovenca, svoga susjeda. Toj slaboći uzrok jest slaba hrana. Od kada se korun razprostranio, sreća po nje; jošte se živi od boba, korenja, kupusa i repe. Zob i pira služi im samo za žgance (pulentu, kruha niti nepozna.) Mužkarac pustio je staru nošnju, nosi se po gradski, dočim ženska jošte od dolazka na Kranjsku istu je zadržala. Biela naredana košulja (foit) opasana crvenim pasom, od čega do pete visi tako proglašeni rep. Na košulju odene jošte svjetloplavastu bez rukava surku (korotac), koja je do lista-

Digitized by Google

njaka ili gležanja duga. U ljetu je ženska obuća: kolenke i postole crvene, a zimi: škornje (velike čizme.) Glava je vezana maramom. Inostranac se začudi, kada dodje u iste krajeve nad nošnjom, doklam se nepriuči, gdje vidi muža obućena kano grofa a ženu kano prosjakinju. Mužkarac štedi, samo da se odjene, te tobože, da se dieli kaputićem i lulicom od drugih. Kuće imadu iz vana liepe a iz nutra sliepe, t. j. iz vana pomortane, urešene, a nutri zadimljene, zamazane.

Kao što se odećom, isto tako i običajima razlikuje Kočevar od pravoga Kranjca n. p. u Krstnicah (o Ivanju), pirovih. Kočevski jezik jest čudna smesa: Frankonsko-Tiranska starina skrpana je sa slovenskim jezikom. Koj nebi Slovenac na prve točke riečij promotrio svoje, mogao bi se začuditi, n. p. gruzen, kravken, drožen, moten itd. Uslied toga ima Kočevar: n. p. „nakotzen“ t. j. klečati sa stolom, — „„nizatzen“, kihati itd.

Što se kod Niemaca nenalazi, to se kod ovih nadje n. p. ž i poljski tvrdi ł, kao: v, n. p. bavde, bald. Njemačke glasice promenjivaju: *a* u *u* n. p. „Nabel“ (papak) Nubel; — *e* u *a* n. p. „Recht, Racht, Weg, Wag“; — *u* *ü* „unzer, ünzer, Tugend, Tügend“ itd.

Drugih obrataka nije moguće izpisati, s-toga k ovomu dodajem samo jednu crkvenu pjesmicu, koju pjevaju u crkvi na slavu Marijinu:

Maria smuarganš früh aufštiat,
Žie legeit žie gur šianet um,
Žie cieht inaus in Roažeingurt,
Buas bolt žie thun in Roažeingurt?
Di Röašlein geliachtei bolt žie prachen.
Bu bolt žie hin mit dan Röazlein geliacht?
A Krancla geliachtei bolt že flachten.
Bu bolt žie hin mit dan Krancla geliacht?
Aufs heiliga Kreuce bolt žie 's häng.
Bu bolt žie hin mit dan heiliga Kreuc?
Ins Himmelreich inš Puaradeiž.
Gott hilf ünž ollen inš Himmelreich!
Inš Himmelreich inš Puaradeiž!

(Za svakom ovom linijom pjeva se: Maria, Maria, o Maria Königin!)

Andrija M. h. k. v. ć.

Raznice.

Književna ostavina Ivana Perkovca. Kažu za Schillera, da je pjesnik silom volje; a o Perkovcu se može reći, da je književnik silom volje svoje. Tko razmotri njegove bilježke, više puta o malenih stvarih, popise rieči i izraza, o kojih je držao, da ih valja upotriebiti; tko uvaži, kako si je bilježio misli svoje, da ih kašnje upotriebi jednu u ovom, drugu u onom članku: taj se mora uvjeriti, da je pokojnik marljivošću i trudom postao onako važan pisac, za kakva ga pravom mi Hrvati držimo. Nije iznenada i u jedan mah gotova osnova buknula iz njega, sve je duboka kombinacija. Zato djela njegova imadu biljeg savršenosti, u pogledu umovanja i sloga. Jednoč napisana, nisu samo za dnevnu prolaznost, nego su vrstna sačuvati si trajnu vriednost. U ovo vrieme sabiru se prinesci za njegov spomenik, i narod treba da dostojni spomènik podigne jednomu od najvriednijih svojih sinova. No najljepši prinesak on je sam donio za svoga života svojimi djeli. Kao novinaru valjalo je pisati u razne listove, ter je jedva moći iz množine razsijanih članaka pravo ocieniti znamenitost njegovu. S druge strane misli njegove nemogu u narodu učiniti onoliko, kolika je njihova sila, kad su razsijane, ter je mučno pojedincu do njih doći. S ova dva obzira vriedno bi bilo sabrati sva njegova djela, pa ih u svezcih izdati na sviet. Zna se, koje su glavne misli pokretale njegovim duhom, i koja je bila svrha njegovu pisanju: svim je ujedno označen sustav, u koji se imadu poredati premnogi njegovi članci, a to je moguće učiniti još sada, kad živu oni, koji su bili svjedoci njegova rada, drugovi u njegovu nastojanju. Jedna od najljepših knjiga bilá bi cjelokupna djela Perkovčeva. Ovo se za sada naprosto konštatira, a dodje li jednom do izdavanja cjelokupnih njegovih djela, nedvojimo, da se narod neće oglušiti, ako bude trebalo dobrovoljnimi prinesci poduprieti i promaknuti ovo poduzeće.

Kako se je pokojnik pod konac svoga života dao na polje književne radnje, nema sumnje, da bi bio mnogo i krasnih plodova izradio, da ga nebude smrt ugrabila usred najljepših osnova. O tom neka svjedoći popis sliedećih djela, koja su stranom ostala kao ulomci, stranom su tek osnovana. Našla se je brez naslova vesela igra u 3 čina, kojoj je osnova gotova, al su izradjeni samo pojedini prizori; zatim Siromak čovjek, crta iz života staroviečnoga Hrvata (nedovršena osnova); Na badnjak, crta iz života: izradjen je samo početak; Tužna ovršba, iz zapisnika nekoga jurata: odlomak; Fantasta, roman: djelo već prilično daleko dospjelo, koje je po izjavi pokojnikovôj imalo veliko biti; Zapisci odvjetnika, odlomak; Pogibeljna igra: odlomak novele. Osim toga ima u rukopisu prevod brošure iz francezkoga jezika pod naslovom: „Nepovriedivost ugovorâ reklamirana hrvatskim narodom“. Ovo je djelo preveo pokojnik, još prije više godina; razdieljena je knjiga u tri diela, a sačuvao se cieli rukopis. (Vienac.)

Književnost.

Upravo je izašla izpod tiska knjiga pod naslovom: „Čovjek prema zdravlju i ljepoti.“ Razložio Dr. Ivan Dežman u deset javnih predavanjih, namienjenih krasnomu spolu, a čitanih u velikoj dvorani „narodnoga doma“ u Zagrebu u godinah 1869, 1870, 1871. Knjiga ima VIII strana predgovora, 224 strane i deset ilustracija. Ovo je djelo steklo nagradu iz zaklade grofa Draškovića „za izdavanje dobrih pučkih knjiga.“ G. Dragutin Albrecht, u koga je djelo tiskano pokazao je i opet da umije natiskati i opremiti djelo kako ma koji tiskar u prestolnici. Knjigu prodaje knjižara Svetozara Galca za cienu od dva forinta.

Natječaj.

Za učitelja u Dragaliću do 1. Siečnja b. g. Plata do uredjenja školstva 100 for., stan i 6 hv. drva. Molbenice šalju se polit. okružnoj vlasti u Novugradišku.

Sbornica.

Gg. učiteljem u vojničkoj Hrvatskoj i Slavoniji, koja nam pišu, moleć nas, da poćeramo pitanje o njihovoj malenoj plati, odgovaramo radostno ovò: u tom Vam je u istinu spas kao već pred vratima. Sada već možemo Vam svim reći, da se visoka vlada vaša za to u toliko već pobrinula, te ćete naskoro čuti i osjetiti, da Vam je zadovoljeno.

Uredjuje ga vlastnik **Skender Fabković**. Tiska ga **Dragutin Albrecht.**

Digitized by Google

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku.

NAPREDAK.

Ciena mu je 2 st. 50 nč. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Br. 21. U Zagrebu 1. Siečnja 1872. **Tečaj XII.**

Čim sam pristupio k-tumačenju osjetilâ?

Stvoritelj. Stvoriti. Stvor. Sviet.

Bilo je nekoč doha, u kom nigdje ničesa nebijaše, do jedine svemoguće sile, koju do 100 milijuna ljudij zove slovinski: bog. Svemogući ovaj bog nehtjede, da bude u neizmiernom prostoru samo praznina, već je odlučio, da se poizpuni sva ta gluha i prazna prostorina svakojakimi, malimi, velikimi, ogromnimi, živimi i neživimi stvarmi. Da to izvrši, nije mu trebalo ničesa u pripomoć si uzeti, do jedine svoje svemožne besjede: Budi to!

I doista; reče bog: budi sunce! a sunce se ukazalo svom svojom žarinom; reče nadalje: budite zviezde! i niknuše bezbrojne; zapovjedje: stvori se zemljo, i na tebi svakovrstne tvari, bilje i svakojake živine!

I sve je to postalo migom s besjede božje.

Boga svemogućega, boga vječnoga, boga najmudrijega, najboljega, sva znajućega, najsvetijega, koj je svagdje, komu nejma ni početka ni kraja, zovemo stvoriteljem, stvoriti pako hoće reći: učiniti nešto s ničesa, a ono tako stvoreno, zove se stvar. Sve stvari, što jih dragi bog stvorio voljom i besjedom svojom, košto: sunce, mjesec, zviezde, životinje, bilje, zrak, zemlju i raznovrstno kamenje zove se sviet ili svemir.

Boga tvorca, Boga svemožnoga,
kom začela ni dočela nêma,
diči sinko! slavi jedinoga;
jer bez njega sav ti svemir drema.

I čovjek stvara; ali kako?

U neizmiernom tom svemiru imade bezbrojnih tjelesa, ogromnih krugljetina, što jih mi noćju čistim okom motrimo i zovemo zviezdami i mjesecom, a danju nam se žari na visokom zvjezdištu preogromna svjetiljka, suncem zvana. Mi ljudi takodjer smo na jednoj takovih zviezda, ali tu zviezdu mi si krstismo zemljom, kojoj rado pridodavamo rečicu: majka, te velimo: zemljice, majčice naša! Imade li na onih ostalih zviezdah kakovih živih stvorova, toga čovjek dosada saznati nije mogao, ali toliko znademo, da je dragi bog zemlju našu napunio životinjom svake ruke, i to: njemuštom ili nerazumnom, pak umnom, koja je krunom svemu zemaljskomu stvorenju, te se zove hrvatskim jezikom: čovjek.

Dragi bog, stvoriv čovjeka, reče mu: „čovječe! evo ti zemljice, evo ti svakovrstna bilja, evo ti prerazličnih životinja; preokreći njimi, kako najbolje umiješ, uživaj jih po svojoj volji, širi se širokimi ravnicami i penji se visokimi strminami, da ti bude blago na toj zemlji; ali što radiš, čini s razlogom, tvori razborito, umno, da ostaneš zahvalnim čedom stvoritelju svojemu.“

Plodna zemlja nosi nam obilna, doduše, ploda i bez ruke, bez muke čovječje; nu da ju čovjek nepreokreće, da ju čovjek upravo negoji, nepitomi: bujila bi nam li samom ogromnom bujadi, korovom i stogodišnjim dubljem svake ruke. Da čovjek na toj zemlji prekrštenih rûku sjedi i ležâkâ te se samo hrani poput ostale njemušte zvjeradi jedino onim plodom, što mu ga darežljiva majka zemlja samovoljno ponese; da se zadovolji pustom kojom lovinom, trudom si i strahom u divljih šumah ugrabljenom: taj bi čovjek dolikovao podpuno svakoj ostaloj divljoj zvjeradi, prestao bi biti čovjekom a ciela zemlja nebi bila ništa, do gola pustoš, divlja divljač.

Al je dragi bog nadario čovjeka neumrljivom dušom, koju zovemo takodjer iskrom božjom, nadario ga slobodnom voljom i neprestano razabirajućim umom, kojim sebe prepoznava te se svjestno odlikuje od ostalih životinja, pak u toj sviesti sam si jur u davnoj davnini izrekao: Čovječe! Za tebe je sve stvoreno, što je razložna i nerazložna, što je umna i neumna; tebi je ostavljena sva zemljica; tebi je sudjeno, tebi dozvoljeno, da se služiš svakim božjim stvorom razborito i razložno; ti prenačinjaj s-jedne stvari drugu; ti ruši staro a gradi novo; ti se nasladjuj svim božjim tvorstvom; ti kiti zemljicu, ali sve na što najveću slavu božju.

Čovjek stvara. Ali za svoj stvor treba da ima pri ruci gotov već latak, gotovu stvar, s-koje mu je slobodno prenačiniti, prirediti, prepraviti, prekrojiti, ustrojiti, slovom stvoriti posve novu stvar, koje prije nitko,

Digitized by Google

niti on sam u onoj slici i prilici još vidjeo nije, već si samo umom svojim umislio bio.

Gledaš grudu ilovače, pak ako si lončar, on čas si možeš pomisliti: liepe li zdjele s-ove grude! Ali, dok je zdjela zdjelom postala, mnoga li ti se znojna kapljica osipala, jer je valjalo prije svega zemlju izkopati, natovariti u kola, iztovariti, izgaziti, očistiti, prirediti, omiesiti, izvrtuljiti, osušiti, ožgati, polijati, kupcem ponudjati, prodati pak istom reći: Grudica ilovače postade zdjelom, zdjela je moj stvor, ja njezin stvoritelj, a taj stvor mi dao koristi dva tri novčića za to, što sam se ga namučio bio.

Ako će dakle čovjek što nova stvoriti, treba mu za to latka, s kojega kani što napraviti. Bog nam je stvorio i u ruke dao sva svoja zemaljska stvorenja, da se njimi služimo, dakako umno, na svoju korist. Čim je čovjek divlji, tim manje znade rabiti i uživati se darovi božjimi; čim je umniji, tim većma umije upotriebiti svaku božju stvarcu. Učimo se dakle poznavati svaku stvarcu, pak ćemo uviditi, da nije čovjek, bio on gdje mu drago, stvoren na tom svietu bez pomoći bez sredstva, za svoj život i udobnost potriebnu, već da se je svevišnji za takova obilato pobrinuo, samo je nuždno, da takova čovjek poznaje, i upoznav je, valjano se njimi koristiti znade.

Kudgod stupaš, ili vodom ploviš,
ol napokon dubko more roniš
svagdje ti se božji darak stira:
Sretna l', koj ga harno, umno bira!

Razdjeljenje tvorstva.

Sve stvari, što jih možemo na površini zemaljskoj okom razabrati i one, što se nahode u dubljini zemlje naše, diele se u troje i to: 1. u nerastline, 2. u bilje, 3. u životinje.

Nerastline nepokazuju nam nikakova gibljiva života i zato se veli, da su na najnižjem stupnju, prem da su ipak nadarene raznovrstnimi, rekao bih, pritajnimi silami, dà nekim divnim životom, što se samo onda ukazuje, kada ga vanjske sile probude, kada mu kao otvore vratašca, kojimi prhne na vidjelo. Tko bi rekao, da ima ikakove sile u kremenu, pak u oceli? Pak gledji! Kresni jedno o drugo: eto ti žive iskre, kojoj prije u oceli niti traga nebijaše.

Gruda živa vapna pravo je mrtvilo, a komu sada nije poznato, da studena ota gruda prava čudesa tvori, unidje lí u nju druga neživa tvar, što ju vodom zovemo. Kada dakle velimo, da nerastline nejmaju života, to se onda hoće reći, da neniču poput bilja, niti se rode poput životinja; s-toga nehrane se, nerastu iz sebe, neplode se, neosjećaju, negiblju se samovoljno niti imaju stanovitih ustroja, kano: žila, živcaca, plućiju itd. kojimi bi si život uzdržavale.

Ciela zemlja naša sastavljena je s-raznovrstnih nerastlina, a simo spadaju raznovrstne zemlje, kano: ilovača, pjeskulja, crnica; svakojako kamenje, dragulji, rude, kovovi, soli, smole, dà i sama voda bila studena oli topla; sladka, slana oli grka pak i zrak cielu zemlju okružujući, bez kojega nebi opet ništa živjeti moglo.

Sve, što niče iz zemlje, što se hrani žilicami, sisajuć raznovrstne sokove, u zemlji se nahodeće, a pri tom raste iz sebe i konačno umire, t. j. uvehne, usuši se, zovemo jednom riečju: biljem.

Obično velimo, da je bilje mrtvi tvor; ali, jer vidimo da se ono svojimi strojevi hrani a hranu si pretvara u raznolike latke, kao n. p. u srdčiku, drvo, lik, koru, cviet, lišće, plod itd.; budući da se u bilju u istinu giblju razni sokovi, da se bilje širi, brči, raste; da postaje dakle širje, višje i težje svakim časkom, to moramo uzeti, da i ono živi, prem da mu je život veoma različan od života životinskoga.

Od najmanje pliesni i mahovine počam, pak sve do najvišjih i ogromnih dubova, sve spada medju bilje, a može se reći da je ciela zemlja biljem prepunjena, osim pustih pustara, golih hridij i mnogih voda.

Živi stvor, što ga zovemo životinjom, uzima se da ima ove vlastitosti: mora se jednom roditi, hraniti, rasti; mora da ima pet osjetila, t. j. vid, slub, njuh, ukus i opip, može se samovoljno s-mjesta na mjesto gibati a konačno mora prije oli kažnje umrieti. Životinja ima prerazličnih; ima jih i takovih, što nam se na oko pričinjaju da su bilje, kaošto su to n. p. koralji i druge neke morske životinje, te se nahode na najnižjem stupnju, nadalje medju životinje brojimo sve školjke, puževe, gliste, kukce; sve ribe, žabe, kornjače, guštere, zmije, ptice i sisavce, medju kojimi jest krunom čovjek, nadahnjen neumrljivom dušom, umom, slobodnom voljom te razložnim govorom, čim se nijedna druga životinja nemože ponositi.

Sve ovo tvorstvo svemogućega stvoritelja živi u nedohitnu neku skladu i porazumljenju; jedno je drugomu pripravno pomoći za uzdržavanje svoje, ali sve ipak podčinjeno je umnu stvoru, čovjeku najme te mu ostavljeno na volju, da može njimi preokretati, da jih može pretvarati, prenačinjati, da s njih stvara nove stvorove sebi na radost, veselje i korist i na slavu svevišnjega tvorca. Jer:

studen — vodu kada vâriš,
i za cvietak kada mariš,
i ovčicu kad timariš,
kad se s-čedom svojim baviš:
svemogućeg vazda slaviš.

Čovjek i važnost osjetila.

Čovječe! ponosi se, što si si svjestan i vjedom, da si gospodar na zemlji; ponosi se, ali se ujedno i neuzoholi i nenadimaj odviše, već mudruj, snuj i umstvuj kako da se užiješ svieta razborito i po volji božjoj.

Digitized by Google

Prem da je čovjek nadaren neumornim duhom, umom i razborom: to bi mu ipak nestalo traga duševnu životu, da ga nebude bog nadario nježnimi i tankimi osjetili, kojimi si krči put k svemu tvorstvu. Učini čovjeka samo sliepim te ga ogluši za porodom: taj ti čovjek od toga časka prestaje biti umnim stvorom, niti mu se kadar jezik razložiti, da sklâda razložne zvukove, jerbo očima nikada nije vidjeo božjega stvora, a što ušima nečù, toga mu niti jezik iznieti i saobćiti nemože. Ako li si pri tom još pomislimo, da taj isti čovjek nezna što je miris, što li smrad; ako neosjeća slasti jagode grozdne ni trpčine nezrele jabuke; ako li napokon neosjeća ni vrućine ni studeni, inimi rječmi ako je lišen od prvoga danka svih pet osjetila, kojimi je svaka savršenija životinja nadarena: taj čovjek prestao bi biti umnim čovjekom, kad bi i moguće bilo, da se do koje godine dohrani.

Ćutila dakle treba da si što najbrižnije čuvamo, pazimo i usavršujemo, osobito pako vid i sluh, bez kojih nam je sav sviet ničim.

(Svršetak.)

Ima li razloga pravi rodoljub, težeći za slobodu i napredak svoga naroda, biti protivnikom rezolucijam, prihvaćenim prvom općom hrvatskom učiteljskom skupštinom?

Mnienje Ante Irgolića.

(Dalje.)

Predočivši si gori navedenim mislim dosta jasnu i pravu sliku o sadanjem stanju narodnjega učiteljstva, nastaje pitanje: može li mu itko u grieh upisati, što se je mnogobrojno na općoj učiteljskoj skupštini sakupljeno jednodušno izrazilo, da ovako nadalje ostajati nemože? Pak, ako je tomu tako, što da se u tom pogledu učini i kojim načinom da se ovo stanje na bolje okrene?

Ukupno je učiteljstvo na temelju svoga iskustva prihvaćenimi rezolucijami izreklo, da valja ponajprije nadzor nad narodnjimi školami predati u ruke za to izabranih, sposobnih te po visokoj vladi imenovanih strukovnjaka iz stališa pučkoga učiteljstva, pa da se u tu svrhu ustroje općinski, županijski školski odbori, a vrhovno nadziranje da vodi zemaljski školski odbor, á to s-toga, buduć da općina, županija i vlada imade i sredstva i vlasti školarstvo unaprieditи. Ali to je upravo ona točka, kojom su narodnji učitelji postali zazorni nekojoj gospodi, koja bi jih uslied toga znala potvoriti vjerolomstvom i bezboštvom, riečju, takovimi ljudmi, kojim nije stalo ni do crkve, ni vjere, pače ni do samoga boga. Nu da vidimo, ima li u tom što istine? —

Po kršćanskom nauku sačinjavaju svi članovi, vjerujući u Isusov nauk, obdržavajući božje i crkvene zapovjedi, priznavajući i pokoravajući se crkvenomu poglavarstvu, vidljivo družtvo, koje se crkva zove. Po tom nauku dakle spada svaki kršćanin bio je težak ili vojnik, zvonar ili kanonik, siromah ili bogataš u ovo družtvo, ako dužnostim svoje crkve udovoljava; pak ipak jim u njihovih svjetovnih stvarih nije občinskim, gradskim, vojničkim itd. poglavarom njihov duhovni otac a nitko jih nejma pravo biediti bezboštvom i vjerolomstvom. Ali uzgoj i nastava mladeži, to bi moglo bez duhovnoga upliva poći stranputicom. Ako igdje, to lje u Hrvatskoj nejmaju povoda učitelji se tužiti na svećenstvo, buduć je ono cielim svietom kao napredno i slobodoumno, radeće i nastojeće o boljku duševnoga i materijalnoga napredka i prosvjete te podupirajuće i narodno učiteljstvo, — poznato.

To vele oni! — Da bi bilo tomu u cielomu obsegu istinito, zaista bi naš narod, osobito po selih, kud i kamo napredniji bio.

Istina, pravedan, nepristran i iskren narodnji učitelj mora doista priznati, da ima u svećeničkom zvanju vrlih i vele zaslužnih rodoljuba, dokazavših i slovom i tvorom, da su za školu zauzeti. Ima i takovih, koji su učitelja, uvidivši kukavno njegovo stanje, upravo prigrlili, te ga, ukidajuć si od svojih ustiju, po više mjesecih bezplatno hranili i koristnimi knjigami i periodičkimi časopisi itd. providjali. Toga nekojim nepriznati, značilo bi zatajiti jim naravno čustvo i milo osjećanje, koje se radja, činiš li drugomu što dobra; značilo bi hotomice nedati jim časti samo za to, što to čine kano po zvanju svom svećenici. A to bi bilo ružno i griešno.

Hvala i iskreno priznanje takovim! Nu milost, gospodo, nije ono pravo, što učitelja po njegovu zvanju i službi ide; ona bo s-druge strane zahtieva poniženje ljudskoga svoga dostojanstva i bezograničenu pokornost. A pogledom na nesebične ovakove vrsti domoljube, reći nam je iz izkustva, da su upravo oni i zauzeti za to, da se učiteljstvu pomogne, buduć su podpuno uvjereni, da oni nisu u stanju, nejmajuć ni vlasti ni dovoljno sredstva, da učiteljstvo obezbiede. Oni znaju dobro i to, da se uz tegotno svoje zvanje i gospodarstvo nemogu učiteljskom strukom, pošto nejmaju ni svakdanje prakse, na toliko baviti, koliko to sadanja moderna pedagogija i didaktika od narodnjega učitelja zahtieva.

Hrvatskom općom učiteljskom skupštinom izrečenim nadzorom narodnjih školâ negubi ni crkva niti u materijalnom niti u religiozno-ćudorednom pogledu ništa; za nadzor bo nije dobivala nikakove plaće, a obuka u vjeronauku, kao i nadziranje na religiozno moralno vladanje mladeži pripadati će nadalje i svećenstvu. Osim toga imat će ono i u občinskom, županijskom i zemaljskom školskom odboru pravo glasa. Povrh toga nije se nigdje uztvrdilo, da svećenik nemože biti mjestnim nadziratelјem, ako posjeduje strukovno zvanje, pak

Digitized by Google

povjerenje u biračih. Tuj dakle interes svećenstva nigdje nije povriedjen.

Proučivši sve strane po učiteljstvu prihvaćene resolucije u pogledu nadzora narodnjih škola i pročitavši ovo nekoliko iskreno na istini se osnivajućih napisanih riečij, protivnikom može biti samo taj čovjek, komu nije stalo ni do pravde, ni do napredka, prosvjete ni slobode naroda, već samo do neuvredjena samovoljna gospodstva i sebičnosti; pak da mu bila i svaka rieč: „Ja sam domorodac, ljubeći narod i napredak". Ovakov želi biti svigdje i svuda nepogriešiv gospon, a svi ostali sluge, dvoreći, hvaleći i kadeći ga najvećim strahopočitanjem i potistenošću. Pravi rodoljubi doista ne.

Zato prečastna, velečastna gospodo i svi u pravom smislu vriedni domoljubi, koji svojim odhranjenjem i naobraženošću znadete najbolje cieniti, koliko su važne narodnje škole po kulturni napredak svih naroda; vi, koji ste dušom i tielom zauzeti za to, da se naš narod popne čim prije na onaj stupanj prosvjete, na kojem se drugi narodi nalaze; napokon vi, koji ste svojim zvanjem bogom i ljudmi na to pozvani, da ljubav i pravicu u narodu probudjujete, — pružite narodnjemu učiteljstvu desnicu ruku, pomozite, da čim prije do svojih prava dodje.

Dokažite, posvjedočite svietu i činom, a to tim više, jer se ovo preustrojstvo već svuda izvelo, jer se na temelju njegovu vojnička nam domovjna već davno obučava i uzgaja, — da vam nije jedino do neomedjašena gospodstva stalo, već da ste u istinu pravedno, svjestno, slobodoumno i u svem napredno hrvatsko svećenstvo i ničije drugo. Mi znamo gdje i vas kano takove žulji; znamo, da je na vašu, da bi si mnogo toga popravili; znamo, da i ono naprednijih ideja, ono naravnijega života, štono ga živite i vi i povjereno vam stado ovo 20—30 godina, dolazi od svjetskih glavica, dolazi kroz škole: štujte dakle one, koji i za vas rade, što vi pripoznavate doduše medju sobom, ali ne na javi. Prema današnjemu ustrojstvu, priznajemo, niste mogli razvoju narodnje škole onoliko pomoći, koliko vam rodoljubiva srdca traže, jer to dokazuju najbolje godišnje kotarske šk. skupštine, u kojih se zaisto mnogo liepa zaključivalo, ali sve to osta bez uspjeha. Gdje je tomu razlog? Odgovorite si sami.

Ako poduprete svimi svojimi silami pravedne želje učiteljstva hrvatskoga; tim ćete si steći najiskreniju privrženost, štovanje i ljubav nesamo našu, već i cieloga svieta, jer vam valja znati, da će se u tom slučaju iz sadanjih podredjenih vam faktora onim hipom stvoriti otvoreni, iskreni, čestiti, značajni i uzporedjeni vam sudružni radnici na svetom nam polju, a to je jedini čin, što ga možete stvoriti bez ikakove svoje žrtve, kojim ćete predusresti toli opasnomu po naš narod razkolničtvu medju svećenstvom i učiteljstvom. Opetujem, što je već i „Napredak" izrekao: zašto se neusudjujete nigdje javno niti vi, niti svjetovni naši neprijatelji dokazati: da nam polovina naroda, u vojničkoj domovini stanujuća, u ničem nenazaduje s-toga, što tamo negospodare prečastna konsistorija? Molimo vas posve sbiljno: zadovoljite nam u tom, da vam vidimo i mi i sav narod razloge, koji, budu li temeljiti, spasonosni, znajte, da ćemo jim se pokloniti.

Evo nam za koj dan sabora, u njem bude i liepo čislo svećenika. Eto vam najljepše sgode, da pokažete kano zakonotvorci: sjedite li tamo jedino ili kano svećenici, ili pako kano svjestni i slobodni zastupnici dičnoga naroda hrvatskoga, koj je zaisto zaslužio za tolike žrtve svoje, da mu jedared priskoče u pomoć u duševnom razvitku vlastiti njegovi sinovi bez razlike staleža.

Dočim dakle mislimo, da će nam i zastupnici svećenici svom svojom pripravnošću u susried ići, nepropustljivom nam je dužnošću, da budemo i mi dostojni, sposobni i pripravni na predstojeće preustrojstvo školsko; dužnost nam je da si pred narodom i svietom osvjetlamo lice, da nam u protivnom slučaju nepadne mraz na obraz.

S-toga upravo velim: mila braćo i sudruzi! Svi treba da znate: sablja se nedaje djetetu, već junaku, vodstvo pako ne neiskusnoj i plašljivoj kukavici, već hrabromu, iskusnomu i srdčanomu vodji. Mi si želimo, da nam narod vjeruje, da nam ohotno i bez straha povjerava svoje najveće blago, svoju djecu; nuder, braćo, dokažimo činom, da smo toga vriedni! A zato lebdi nam uviek pred očima onaj čisti, onaj sveti naš angjeo čuvar, koj nas vazda opominje: da se prema dužnosti svojega zvanja neprestance učimo, da se u svih dobrinjah svimi svojimi silami usavršujemo, da sve svoje sposobnosti i vještine što najohotnije žrtvujemo narodu svomu, koj je zaisto po naravi već svojoj uviek voljan nagraditi trudove naše. Isti taj naš čuvar uči i nas, da pojedinac, pak bio on i najdarovitiji orijaš, nemože sâm zadovoljiti velikoj toj zadaći, to uvidja i najzadnji slabić; hoće se dakle i u našem poslu složna râda ukupnoga učiteljstva, a i djecu si već učimo, da u snopu pomaže i najnježnija slamčica, da se sav neprelomi s-neprijateljske mu vanjske sile. Nesumnjičimo se, necrnimo se, neklasificiraj drug druga si, već očito priznavajmo volju, trud i požrtvovanje pojedinca, pak se uzajmično podupirajmo svom snagom, iskrenošću, rodoljubivim hrvatskim žarom i bratskom ljubavju.

Znajmo i to, da nejma gadnijega stvorenja pod suncem što je učitelj, koj uči, oplemenjuje i podostnjuje čovječanski rod na slogu, uzajamno štovanje i ljubav, ako mu uza to sve osnove, sav râd himbeno tamo smieraju, da uz pripomoć svojih sudrugova samo svoje

Digitized by Google

sebične svrhe postigne, svojemu nezasitljivomu slavohlepju čim više zadovolji a nakon toga sve svoje pomagače prezirno kao nerabljivo već sredstvo od sebe odbija. Ovakovim za volju valja zaisto ova prilagoda: stvori ciganina kraljem si, on će ti prvom sgodom vlastitoga si otca smaknuti sa straha, da mu ovaj nepodmakne prestolja.

Ovom sgodom mogao bi i više prosboriti o liepoj slozi i neslozi; nu s-razloga, što sam uvjeren, da je mudru čitatelju i jedno oko dosta, voljan sam nešto i progutnuti.

Nastavljajuć razpravu ob upravi narodnjih škola, valja nam dobro razmisliti, kojega upliva i zamašaja mogli bi biti šk. odbori po napredak narodnjih učiona i dùševnu prosvjetu naroda našega. Da se na to nešto stalna izrekne, valja nam se malo zavrnuti i k-susjednim našim školam, gdje već ovo preustrojstvo obstoji, a dobro bi bilo, da nam potanje opiše današnji tečaj uprave i koj naše subraće u vojničkoj nam kraljevini. Tomu zavolj priobćit ću u budućem listu našega najstarijega zastupnika i branitelja, misli mojih nekojih prijatelja, služećih kano učitelji na slovenskom Štajeru.

(Dalje.)

Uvidja li nam narod, da mu porod postaje sa škole znatno u svem bolji, vještiji i radiniji?

Uvidja i neuvidja; prema tomu, kako i tko prosudjuje omladinu, koja ovo zadnjih dvadeset godina izlazi iz narodnjih škola.

S-iskustva se znade, da je mnogo roditeljica i roditelja sretnih i blaženih, znade li jim diete iza petgodišnjega školanja makar samo kojega svetca u šoštarkoledaru pročitati, pak u crkvi litanije iz molitvenjaka izpjevati; nu, pretežnija većina nije samo tim zadovoljna, već svim pravom zahtieva od škole, da mu djeca za onaj višegodišnji trošak, za mnogo zanemarenje kućevnih vještina, naročito gospodarstvenih, donašaju kući neke očevidnije, neke zahvalnije kamate, nego što to danas biva. Nejma prigovora proti sličnim zahtjevom. Jer valja znati, da svaki puk zdravije i hladnije razmišlja o stvarih, o dogodjajih, njemu shvatljivih, nego mnogi i mnogi tobožnji mudraci, kojim je mozag prepunjen stoterimi znanji, srdce napunjeno prešarenimi čustvi, pak težje pravedno prosudjuju, nego li seljan, naravski, manje raztrešene misli i čišće naravne krvi.

Izrekosmo u istinu liepu resoluciju, tičuću se prvoga pitanja, da nam je najme djecu ćudoredno-religiozno uzgojiti, skladnim razvojem umnih i tjelesnih sila u svem ju znanju i umienju u toliko podučiti, u koliko je svakako potriebno, da može pošteno kao slobodan čovjek živjeti te postati valjanim i koristnim članom družtva čovječanskoga.

Da i današnja škola pitomi, plemeni ćud djetinju, da nabožna čustva uzpiruje, uzdiže i okreće pram stvoritelju svomu, da uči kolikoputij više, nego je to stara škola: to mora svaki da prizna. Nu druga je ova: dava li narodnja škola toliko i takovih znanja, koliko i kakovih izgleda svim pravom svaki roditelj, takovih velju, pomoćju kojih morali bi se ipak tečajem godina uvidjati u družtvih, obćinah dobri, koristni plodovi? — Pak i to: jesu li nam narodnje škole tako osnovane, da mogu toli čvrst i stalan moralni temelj položiti ne samo u pamet mladeži, već u srdca i razum, da n. p. shvate, da je to posve naravno čovjeku, da bude nabožan, dobar i kriepostan; da je naravno, da zlo i sve opačine izbjegava; naravno, da ljubi čistoću tiela i duše, da bude poslen i srdčan, da živi razložno, da prouča sebe, druge ljude i sve tvorstvo božje; naravno, da vojuje proti svemu onomu, što je ovim protivno. Dà, veliko je pitanje: možemo li u pučkoj školi dojti do toga, da si mladež, nadu i budućnost svoje, doćeramo kroz liepe one školske godine tamo, da kućam svojim odnese podpuno osvjedočenje i uvjerenje, da smo prije svega dužni na ovoj zemlji mukom i trudom svojim sebe i svoje po mogućnosti što bolje i duševnije uzdržavati; zato pako, da nam se valja neprestance učiti te učiti, ali sve to ne prenapinjati, ne prećerivati, na uštrb tiela i duše, već sve razložno vršiti; da li smo napokon kadri uvjeriti mladež svoju, da nam je i to u naravi već bogom nam danoj, da moramo živjeti i za svoga iskrnjega, da nam bude svim blago za cieloga života našega?

Mnogo i premnogo takovih pitanja a obširnih i preobširnih hoće se odgovora na nje. Da se primaknem glavnomu svomu pitanju, evo nekoliko o tom riečij, izašlih s-uvjerenja moga.

Veli se: djeca se nauče čitati, pisati i računati; upoznaju se s-temelji zakona božjega, uče se zemljopis, poviest, prirodopis, fiziku, pjevati, risati; zamiriše u nauku zdravoslovnu, čuju nešto o gradjanskih svojih dužnostih, tumači joj se bormeš i gospodarstvo, tu i tamo mogu si i uz učitelja tielo vježbati skakanjem, penjanjem, previjanjem i hrvanjem, pak, po rane božje, može li zdrav um išta više zahtievati od narodnje škole? nebudu li nam djeca uz tolika znanja i vještine, — pridamo li k-tomu i plesanje, sviranje, ženski ručni posao, učenje njemačkoga i francezkoga jezika po gradovih, — nebudu li nam i premudra?

Omjerimo li u istinu ovu silu božju izbrojenih predmeta, poradi kojih premnogi starci već davno glavom kimaju, s-plodom, što ga ista mladež donaša u život, gdje joj je ipak ponuditi taj plod roditeljem, da ga okušaju, da se uvjere, vriedi li zasbilja ono, što su zanj morali dati; to priznajemo javno i očito, da nije plod prema trošku i sgubljenim godinicam, u kojih se može za dan više naučiti, nego li kašnje za njih pet,

Digitized by Google

šest. I ovdje ću nešto razlikovati, a to je u tom, što narodnja škola nosi ipak korist gradjanskoj i seljačkoj onoj djeci, koja prelaze u srednje škole, pak i onoj, koja se vrgnu u zanate, gdje jim se pruža prilika, da mogu, recimo, i moraju, češće računati, što napisati ili risati; nu, koja korist onoj seljačkoj, koja po školanju svom ostaju kod kuće si? Žalibože, vidjamo s-iskustva, da veoma mala, jer i ono vještine u pisanju i čitanju izhlapi se u 2—3 godine tako, da se momku, kada se na priliku ženi, dakle u cvietu njegovu, samo kao pričinja da je bio u školi, niti je kadar o stotinici prijašnjega svojega školskoga znanjića mirne duše računa bud ikomu predati, da se sa stida nezapožari.

Kad je tako, o čem smo svi uvjereni, to nemože da bude bez razloga. Jest i tomu razlog, ali nisi tomu kriv ti, učitelju strpljivi, već je krivnja drugdje, koju kanim u dojdućem broju u kratko odkriti. Pravo reći, ne odkriti, kad je već poznata, već samo opetovati.

Dopisi.

Knjižnica kotara Dolnjo-miholjačkoga.

Nedavno je tomu, što se u nas poviknulo: „Kotarske knjižnice treba ustrojiti!“ — Liepe li zaista izreke! Nu nastaje pitanje, je li se ustrojila u svakom kotaru? Na to pitanje odgovaraj si svaki sam, a ja prelazim na predmet, te ću u kratko navesti koju o našoj kotarskoj knjižnici.

Kotarska knjižnica Dolnjo-miholjačka utemeljila se već god. 1865., nu u svrhu njezinu učinilo se do godine 1868. s raznih okolnostij vrlo malo.

Prigodom učiteljskoga sastanka u Šljivosevcih g. 1869. ustanovio se odbor za knjižnicu, i to: predsjednik, tajnik i knjižničar, koj je poslednji ujedno i blagajnik. Presvietli g. barun G. Prandau, ovoj knjižnici pokrovitelj, darova odmah 80 for, i tim se knjižnici stalan temelj položio. Knjižnica broji sada 6 dobročinitelja, i 14 redovitih članova. Darom presv. g. pokrovitelja nabavio se odmah ormar, i naručilo nešto knjiga i zemljovida, napokon se poslalo 6 for. Jeronimovu družtvu, i tim postade ova knjižnica članom 3. reda istoga družtva. — Buduć je ova knjižnica još u zametku, to još nejma puno knjiga.

Najznamenitije su ove:

1. Râd jugoslavenske akademije; sve do sada izašli svezci.
2. Sve fotografične slike što jih do sada izdao J. A. Standl.
3. Prirodopis živinstva, bilinstva i rudstva od V. Mařika.
4. Svi zemljopisi, što jih izdao V. Mařik.
5. Prirodopis za sva tri carstva od J Torbara.
6. Atlas živinstva i bilinstva.
7. Poviest Hrvata od Tkalčića.
8. Ista od Tomića.
9. Mjestopisni rečnjak Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od V. Sabljaka.
10. Dva tečaja „Bosiljka“.
11. Više tečaja „Napredka“.
12. Više knjiga od Jeronimova družtva itd.

Osim toga imade drugih knjiga, što poučnih, što zabavnih i u gospodarstvo zasjecajućih. Oživi li „Pedagogijska biblioteka“ za pučke učitelje, predplatit će se ova knjižnica na svako djelo, koje bude sviet ugledalo. — Svrha našoj knjižnici jest, da podaje učiteljem razne spise, za svoje veće i bolje usavršivanje. Osim toga koristi ona svojimi slikami u zornoj obuci, a knjige družtva Jeronimova mogle bi se seljakom davati za čitanje. Znademo, da je u nas gotova bieda, da si pučki učitelj uz malu svoju plaću uz najbolju volju upravo nije u stanju nabaviti koje vrstnije djelo; toj se dakle nestašici ovim korakom pomoglo, jer živimo u takovu duhu vremena, gdje nijedan čovjek neželi u verigah gluposti ostati, nego svaki želi popeti se do čim većega stupnja naobraženosti. Ako je ikomu, to je sigurno učiteljstvu ta naobraženost veoma potrebna, jer jedino tim putem možemo s djece načiniti vriedne i čestite članove družtva čovječanskoga. — Nu sada nastaje pitanje: je li se učiteljstvo našega kotara sbilja služi tom knjižnicom? Je-li se upotrebljuju učila? Je-li se možda i seljakom štogod za čitati daje?

Ako promotrimo stvar sbilja onako kako jest, to nam je svim poznato, da knjižničar malo kada ili nikada kujižnice neotvara, jer nitko ništa netraži. Što je tomu uzrok, neka si dotičnici sami odgovaraju. Kako mogu takovi učitelji zorno predavati, kad nejmaju nijedne slike. Napredak tih učiona nemože prava cilja postići. S-iskustva znademo, da djeca prirodopis, zemljopis i prirodopis osobitom pomnjom uče, a osobito kada joj sve, što kažeš, ujedno u slici predstaviš. Takova djeca željno izgledju sat, kad ćeš predavati zemljopis, prirodopis ili prirodoslovje. Srdce bi ti mili čitatelju igralo od veselja da vidiš u O., gdje sam prije bio, kako djeca 2. i 3. razreda prije dolazka učiteljeva pred sebe stave zemljovide pak se jedan s drugim, rek bih, pravda, koja je desna a koja lieva obala Save ili Drave; tuj ti se traže glavni gradovi itd. Djeca iduć u školu i iz nje, prepiru se putem, gdje je iztok, zapad, jug i sjever? kojim bi pravcem ovaj ili onaj morao ići, da u Zagreb dodje? Takova djeca sama izpravljaju pogrieške naših u Beču štampanih čitanka itd.

Kada dakle vidiš, da su djeca umna i darovita, gledaj da ju potakneš na râd i marljivost; traži i čitaj knjige, pa iz njih crpi i presadjuj u mladjahna djetinja srdca. Zato su ustrojene kotarske knjižnice, da se učitelji njimi koriste, da shodne spise i seljakom davaju, a ne da se njimi prašina peluha, da jih moljci i ušci sgrizkuju.

Digitized by Google

Primi, mili „Napredče“ ovo nekoliko riečij dragotno u krilo svoje! Čestitam Ti, što si nas i ove godine liepo pozdravio; dao Bog, te se od nas nikada neoddielio!!!

F. Ulses,
knjižničar i blagajnik.

Učevna osnova za obće pučke učione u vojničkoj Hrvatskoj i Slavoniji.

Predhodne opazke.

Dosadanji nazivi: narodna, občinska, trivijalna i glavna učiona prestaju te odsele ima samo občih pučkih i osmorazrednih gradjanskih učionah.

Pučke učione, koje djeca različite dobe polaze, diele se na razdiele.

Pučke učione sa jednim učiteljem imenuju se jednorazrednimi a diele se na tri razdiela. U ove razdiele ima se sva za školu sposobna mladež od navršene šeste, odnosno sedme do dvanaeste (trinaeste) godine s obzirom na jur stečeno znanje tako razrediti, da u pravilu djeca prve i druge školske godine I., djeca treće i četvrte II., a napokon djeca pete i šeste školske godine III. razdio sačinjavaju.

Pučke učione sa dva učitelja imenuju se dvorazrednimi a diele se na tri razdiela. Od ovih idu u I. razdio djeca prve, u II. djeca druge i treće školske godine te ih oba jedan učitelj poučava, djecu pako četvrte, pete i šeste školske godine poučava kao III. razdio drugi učitelj.

Pučke učione sa tri učitelja zovu se trorazrednimi a diele se na tri razdiela. Ovdje idu školska djeca prve i druge školske godine u I. razdiel, koji jedan učitelj poučava. Drugi učitelj poučava II. razdiel, sastojeći se iz djece treće i četvrte školske godine, dočim treći učitelj III. razdio, sastojeći se iz djece pete i šeste školske godine poučava.

Pučke učione sa četiri učitelja nazivaju se četverorazrednimi a diele se na četiri razdiela, od kojih na svakoga učitelja po jedan razdio dolazi. U ovoj učioni ubrajaju se djeca prve i druge školske godine u I., treće u II., četvrte u III. a pete i šeste školske godine u IV. razdio.

Šestogodišnje obće pučke učione imadu sa četiri niža razreda gradjanske škole istu svrhu (cielj) te diete izučivše obću pučku učionu može u peti razred gradjanske škole prieći a može se i u viši razred ove škole uvrstiti, ako na prijamnom izpitu ono znanje dokaže, koje se za njega zahtieva.

U pučkih učionah sa dva i više učiteljah a i u onih sa jednim učiteljem, u kojih nije više od 50 djece, daje se nauk ciele školske godine te do podne i po podne. Gdjeno je pako djeci sbog velike udaljenosti od školske sgrade, poimence u zimsko doba tegotno ili nemoguće na dan po dvaput učionu polaziti, ili gdje školske sobe nisu dosta prostrane, da bi u njih sva školska mladež miesta imati mogla, nadalje gdje je više od 50 školske djece, može se za sada kupke nauk za svaki razdio u posebne ure (sate) davati. U ovako razdieljenih školah (poldnevnih učionah) čine djeca prvih trijuh školskih godinah prvi, sljedećih trijuh godinah pako drugi razdio; prvi razdio poučava se najmanje dvanaest, drugi osamnaest satih, neračunajuć ovamo vrieme, odredjeno za nauk vjere.

Što se naučne svrhe tiče, odgovara ovdje sliedeće razdieljenje učevnih predmetah podpunoma občoj pučkoj učioni sa četiri učitelja.

Koja škola pako manje od četiri učitelja ima, toj valja učivo na razdiele svrsi shodno razdieliti.

Vjeronauk.

Svrha (cilj). Ustanovljenje naučne svrhe kao i razdieljenje učiva na pojedine godišnje tečaje odredjuju dotične crkvene vlasti.

Obuka u jeziku.

Svrha. Učenik valja da pravo razumijeti može, što mu drugi u materinskom jeziku priobćuju; da je sposoban izraziti se pravo i brzo to ustmeno to pismeno; da štampano i pisano hitro i izrazno čita; da sadržaj i svez pojedinih čestih štiva podpuno razumije, ošteć pri tom razmatrajući duševni dar, bistreć misli i jačeć pamtenje

Obuka u jeziku započima sa zornom obukom tako, da diete najpoznatije stvari u školi, kući i okolini razmatra, shvaća i opisuje. Već od prvoga početka mora se osobito na to paziti, da diete pravilno i točno govori i izgovara.

Na viših stepenih ovakove se vježbe nastavljaju i razširuju. Što je djetetu u prirodi i životu blizu i do čega se ono čitankom dovodi, mora mu se putem zrenja saobćiti. Na nižih stepenih spajaju se sa zornom (razglednom) obukom vježbanja u govoru te se učenici sa najglavnijimi čestmi, govora (vrstmi riečih) upoznaju.

Slovnica se neuči kao kakav teoretički predmet, nego je u tih vježbah sadržana.

Nauk u čitanju valja da već na nižih stepenih upućuju učenike na pravilno izricanje glasovah, na mehanično-hitro i pravomu smislu odgovarajuće čitanje.

Vježbanje u pisanju ograničuju se na nižih stepenih iza prisvojenja neke vještine u pisanju na metodički i vodjeno prepisivanje riečih i izrekah (rečenicah). Vježbe u pisanju imadu i tu svrhu, da si učenici one oblike jezika usvoje, koje su prije pri ustmenih vježbah u jeziku upotriebljavali. Kod svake pismene vježbe valja osobitu brigu imati na pravopis i stavljanje razreznih znakovah (razgodke interpunkcije). I na srednjih i na viših stepenih jedna od najvažnijih zadaćah obuke u jeziku jest ta, da učenici glasno i prema smislu pra-

Digitized by Google

vilno te hitro i razumivo čitaju. Jezikoslovne vježbe (slovnica), koje se ustmeno i pismeno preduzimati imadu, obsižu na ovih stepenih uvježbanje oblikah proste izreke, poznavanje glavnih i uzporednih dielovah izreke, sklanjanje i tvorbu riečih.

Nauk u jeziku završuje se slovničkim (gramatikalnim) razmatranjem izreke u njezinih različnih oblicih. Pismene vježbe na srednjem stupnju sastoje se u tom, da učenici pripoviedke i spise, koje su ili čitali ili su im pripoviedani, spisati kušaju. Na viših stepenih imadu se prema shvatljivosti učenika po danih nacrtih listovi (pisma) i slobodni sastavci na izradjenje davati te ućenici sa oblikom i svojstvi najvažnijih poslovnih sastavakah upoznati.

Raznice.

„Slovenski Pedagog". Dobili smo pod ovim imenom iz Praga poziv na pedagožki list, koj će začet izleziti u Pragu u tiskarni Hinka Militke i Novaka. Poziv je tiskan jezikom ruskim, hrvatsko-slovenskim, češkim, hrvatskim i srbskim. Isti list izlaziti će u svezcih, jakih na 4 arka, šestputij na godinu. Cienu mu izvan Praga na godinu 3 for. 60 nov., na pol godine polovina.

Ovaj list zametnulo je uvjerenje, da je bližja kosulja, nego haljina, da valja ponajprije poznati sebe i svoje, da nas domaće i svoje izvor vode pouzdanije i bolje kriepe i hrane nego li tudje, kojimi se dandanas u obće duševno hrane svi domala učitelji slovinski.

● U istom pozivu čitamo u hrvatskom tekstu i ovo: „Tim što će se članci tiskati jezikom onoga naroda, o čijem školstvu govore, dakle o školstvu i književnosti hrvatskoj hrvatski, o srbskoj srbski, o slovenskoj slovenski, o poljskoj polski. o ruskoj ruski, o českoj češki itd., doći ćemo osim jur naznačene koristi još i do osvjedočenja, da nam je laglje naučiti se svim srodnim ovim jezikom, nego li ikojemu tudjemu jeziku.

Da će naš list moći zadovoljavati ovdje iztaknutoj zadaći, za to nam jamče odlični pedagogi svih slavenskih naroda, koji su obećali, da će se brinuti za odjel njihova školstva i književnosti njih se tičuće." Pojedina školstva zastupaju:

1. hrvatsko: gg. J. Filipović, M. Stojanović, V. Mařik, S. Cihlař, B. Francelj.

2. srbsko: gg. S. Popović, Nik. Vukičević, Milan Miličević i St. Popović.

3. dalmatinsko: g. St. Buzolić.

4. crnogorsko: g. Gavro Pešić.

5. hrvatsko-slovensko: gg. Andrija Praprotnik, Ivan Tomšić, F. Stegnar i J. Lapajne.

6. česko: gg. Drag. Škoda, St. Bačkora, Jos. Švestka, Jos. Bačkora, Fr. Tesar, Martin Weinfurt, Josip Balcar, Jos. Kralj, Vaclav Kredba te Ivan Mašek.

Predplata se šalje uredničtvo u Smihovu, broj 339.

Svako poduzeće bud koje slovinske grane, ako smiera tamo, da se nesamo pojedina pomakne napried u duševnu životu, već i jedna drugoj približi, mora zaisto da nas obraduje, da nas razigra; tim više pako ima nas veseliti, vidimo li, da se približuju duhovi, radeći na polju uzgoja i obučavanja mladeži. Jer, iskreno reći, je li je i moguće pomisliti si osviešćena i prosvjetljena Hrvata, koj se nebi prije uzradovao dobru i sreći svojih suplemenika, recimo, Čeha, Poljaka ili Rusa, nego li protivno. Ovo čustvo naravno je Francezu, prirodjeno Inglezu, ukorienjeno Niemcu, usadjeno Talijanu, prikovano Magjaru a sraslo se sa svakim narodom: ova čustva dandanas javno izražavati, hvala ljudskomu napredku, nesamo da nije opasno, zazorno, već upravo koristno i dično. U tom dakle nakana se posve i sama preporuča, a kojim će pravcem udariti taj slovinski pedagog, kojom nas hranom hraniti, to će se naskoro uvidjeti. Ali, ipak je nešto u tom pozivu, što nam nejde u glavu, a to bi bilo ovo.

Prvo, žalostno je, što smo morali ovu nakanu prije nekoliko dana prvi put saznati iz vriednoga lista „Tovarša", izlazećega u Ljubljani. To je žalostno s-toga, što se je o cieloj toj stvari imalo dogovarati i dokončati u Zagrebu za vrieme naše učiteljske skupštine; pak što je zagrebačkih u obće učitelja, nijedan nije smio niti mogao za tu tajnu saznati, do gg. Filipovića i Mařika.

Drugo, motri li Hrvat ovaj poziv, to ga mora svakako nemilo u srdcu zazebsti. Zašto? pitate. Evo razloga.

Hrvata, komu je sloga, jedinstvo i sreća svojega naroda na srdcu, veoma boli, što se on kao Hrvat, pak brat mu rodjeni Srbin prikazuju u samom pozivu: da nisu jedan, već dva naroda; da jim nije jedan jezik, već znatno različna dva. Jer, koj čita u pozivu hrvatskom, latinicom pisanom ovo: „S-takovim stalnim oponašanjem tudjih uzora i nasljedovanjem tudjih svojstva pada narodnost i jezik, oslabljuje se vlastita duševna plodnost, i radja se napokon i književna odvislost, koja narode svraća s-naravne staze, na kojoj se jedino mogu u svojoj osebnosti uspješno naobražavati i razvijati." Pak isti ovaj matičin sadržaj hrvatski, ćirilicom pisan ovako: „Od takoga trajnog podražavanja tudjim ugledima i od radnje po tudjim načinima dolazi rušenje narodnosti i jezika, malaksalost vlastite umne plodnosti, pa na posletku i književna zavisnost. kojom se narodi istiskuju sa urodjene im staze na kojoj sa jedino mogu obrazovati i razvijati sa srećom po svome posebitom načinu." Koj ova dva prevoda čita, a jedna je zaisto matica, nemože da drži ni po formi jezika, ni po riečih, niti po jezičnu skladu za jedan narod, prem znademo mi, prem hoćemo da znade sav sviet, da smo jedan narod, jednoga jezika, a nesrećom svojom dvijuh viera, dvajuh imena. Gospodo! koja predstavljate Hrvata i Srbina, dogovorite se, pak se prikazujte svietu slovinskomu kano istinita, rodjena dva brata. To vam je dužnost.

Treće. Liepo je čitati i milo osjećati, gdjeno vidimo, da gospodin Praprotnik itd. zastupaju Slovence bez razlike geografičnih imena; dični gospodin Dragan Škoda Čehe bez razlike geografičnih imena: ali je žalostno gledati, čemerno osjećati, gdjeno ti se u istom pozivu prikazuje opet jedan narod četirimi imeni. Čudo, te nas i većma nerazcjepkalo! A moglo bi se reći i ovo: Učiteljstvo srbsko-ugarsko, učiteljstvo srbijausko, a čemu ne i graničarsko, da nas bude u svietu kojekakovih? Poljaci će zastupati zaisto poljačko učiteljstvo, Rusi rusko, pak je i pravo: osviestimo se i mi, pak se neciepajmo, kad smo već uvjereni, da to godi neprijateljem našim.

U ostalom, nebude većega milja svjestnomu učitelju, što će biti ono, kada mu se pruži sgoda. te će moći u liepu vezu, u liepoj cjelini motriti duševne plodove dičnih prvaka slovinskoga učiteljstva, kojim bog dao što većje uztrajnosti a od občinstva što ohotnije podpore! T—n.

Natječaj.

Za učitelja i orguljaša u Knegincu. Plata: 315 for., 12 hv. drva, 2 rali, 1000□ hv. oranice, stan, paušala 8 for. 50 n. i nešto štolarine. Molbenice: pr. g. Ernestu Filetiću, kanoniku u Varašdinu, do 15. Siečnja.

Uredjuje ga vlastnik **Skender Fabković.** Tiska ga **Dragutin Albrecht.**

Digitized by Google

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku.

NAPREDAK.

Ciena mu je 2 st. 50 nč. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Br. 22. U Zagrebu 15. Siečnja 1872. **Tečaj XII.**

Čim sam pristupio k-tumačenju osjetilâ?

V i d.

Ima ljudij, koji daleko segnu okom i stvar posve dobro razaberu, a drugi su opet, koji onu istu stvar s-onoga mjesta niti shvatiti nemogu. Oni se zovu d a l e k o v i d i a ovi k r a t k o v i d i. Već se za mladosti opaža, kakova je tko oka, zato valja zadobce nastojati, da se oko dovede tamo, da bude čovjek srednjega vida, što može biti, uznastoji li se, da se dugovidja priuča motriti stvari s-blizine a kratkovidja mora se prisiljavati, da si svaku stvar, koju želi motriti, sve polagacko odmiče od oka, dok neuvidi da je srednjega vida. Nije to šala, kad bi n. p. krojač bio dugovid, te morao šiti u daljini od očiju n. p. za dvie stope, a naproti, da je kovač kratkovid, morao bi se nakovalu i žegućemu željezu prignuti, da vidi kovati, čim bi mu iskre oči zasipale te bi morao osliepiti. Prevelika svjetlost, dugotrajna tama, nagla i ponavljajuća se promjena iz tame u svjetlost, iz svjetlosti u tamu, prašina, znoj veoma slabe oči.

Učeni su ljudi izobreli veliku pripomoć oslabjelim očima, a to su naočala, stvorena prema očima. Saslušavši savjet mudra i izkusna lječnika, smjelo možeš rabiti naočala, ma to i za mladosti; nu nerazborno, dà upravo opasno je po oči, ako si čovjek natakne takova na nos bez nužde, sliedeć jogunastu, vjetrogonjastu, pomamnu i ludu mladost, koja jih bez ikakova razloga nosi, sliedeć izopačeni varoški običaj.

S l u h.

Ušima čujemo, ušima slušamo i razabiremo preraznovrstne glasove i zvukove, što se radjaju onim trenutkom, kada se dva tjelesa jačje oli slabije o se kosnu. Čovjek od poroda svojega gluh, nesamo da je lišen pravoga duševnoga melema, kojim se sva duša naša blaži, svježi i uzdržava, slušajuć nježno pjevanje ptica pjevica, šušanj pramaljetnoga lišća, romon gorskih potočića, milozvučnu svirku, burdunkanje morskih valova, gromovnu grmljavinu, prasak pušaka i riku topova, već taj isti čovjek nije tako sretan, da čuje i razabire divne i razložne zvukove ljudske, kojimi si svoje misli, svoje želje i potriebe saobćujemo; takov čovjek nesbori, negovori, jest niem.

Važno ovo osjetilo treba da si čovjek osobito cieni i čuva. Prenježan ustrojak, što se nahodi u uhu, najlaglje se pokvari, ako donj dopre silan i gromak glas; zato valja nastojati, da nam u uho nitko silnim glasom nepodvikuje, da neslušamo bez nužde s bliza nikakove rike, kojom bi nam se uho vriedjalo.

Gluh čovjek može se uzdržavati mnogimi živnostmi, može ćerati mnoge zanate, al ipak nemože da bude n. p. sam zvonolievcem, graditeljem gudbenih nekih strojeva košto orgulja, svirala; nemože biti sam sviračem ni pjevačem s uzroka, što se za sve to hoće razaznavanja, razabiranja i poznavanja raznih glasova, o kojih on, ako je od poroda gluh, niti pojmice nejma, ako li je pako kašnje ogluhnuo, ipak takovih valjano složiti i prilagoditi nemože.

Zvuk se širi zrakom i to ne jednim samo pravcem od mjesta, gdje je postao, već na sve strane, a to znatnom brzinom, provali bo, ako se porodio silom srednje ruke, za jedan tren duljinu od 1050 stopa, a što je divno, većom se brzinom miče kroz gušća tjelesa nego li redja. Tomu za dokaz imamo, što se n. p. zvuk topova prije razabire, pritisne li se uho na zemlju, nego li se čuje zrakom. Da se i vodom širi zvuk, znademo s-toga, što lopot parobroda već s-daleka razćeruje ribe, nahodeće se u znatnoj daljini odanj, što se ribe primamljuju raznimi zvučnimi mamili, kao zvonci, pištalicami, fićukanjem oli inimi klepci. U nizinah jačji je glas i bržje se širi, jerbo je gušći zrak, u visinah širi se polaganije te bude slabiji, o čem se lasno možemo osvjedočiti na znatnijih visočinah.

Zvukovi su prerazlični, te vise o naravi i ustrojstvu raznih predmeta, u kojih se radjaju. Najjači zvuk poznamo imenom grom ili tresk a najslabiji čuje se u pretanahnu zûku najsitnijih mušica. Čovjek umije svoj vlastiti zvuk znatno ojačiti, pušća li ga kroz razne umjetno stvorene strojeve, kao što su razna soptila n. pr. rogovi, pištalice, sluhala, glasila itd. Ogluh čovjek pomaže si sluhaljkom, kojom može veoma razgovjetno razumjeti govornika, a ovaj nemora se niti najmanje

Digitized by Google

napinjati, već treba da posve volno, naravskim glasom govori. Glasila rabe vojnički vojvode, zapovjednici ladja, pak i noćni stražari, kada sa zvonika oglašuju narodu nesreću, što jih iznenada noćju postignula.

Govorimo tihano, glasno, zvučno, gromko, milo, nježno, ljubazno, gladko, hrapavo, muklo, tamno prema tomu, kakov nam je glas od naravi, kojom ga vještinom izušćujemo. I najnemiliji, najsuroviji glas može se izvježbati i oplemeniti.

N j u h.

Njušimo nosom, u kojem su pretanahni njušni živci, saobćivajući duši našoj bud ugodan, bud neugodan vonj. Ugadja li nam vonj, što no s-preraznih stvarij dopire u njušne naše živce, to velimo, da one stvari imaju ugodnu, milu, okriepljuću, oživljujuću duhu, oli besjedom da mirišu; protivnoj duhi veli se, da je nemila, neugodna, odporna oli i ubitačna, a stvarim, s kojih sličan pâh proizlazi, velimo, da udaraju, zapahuju, smrde.

Pričinja se, da je ovo osjetilo neznatno, nu ako promislimo, da je stotinu putij prenuždno upravo njuhom razaznati narav mnogih stvarij, osobito kuharom, gospodarom, zanatnikom, ljekarnikom i lječnikom; ako na um uzmemo, da jedino njuhom možemo najprije dozvjedjeti se, jesu li nam stanovi vlažni, neudaraju li ubitačnim dàhom; ako se uzme, da nam slast i lagodnost raznih jestiva više donaša i pribavlja njuh, nego li i sam ukus: to moramo priznati, da čovjek, lišen zdrava njuha, stotinu putij postrada, a zato moramo si osobito cieniti vele važno ovo osjetilo, te nastojati, da si ga ničim neozledimo, neoslabljujemo, da ga neuništimo. —

Čišćenjem kriepe se njušni živci, a svakim žestokim mirisom i smradom, osobito pako žešćom prašinom, kaošto je duhan srkavac, uništuju se.

U k u s.

Velimo: jelo oli pilo nam prija, sladi nam, slastno nam je, ide nam u slast oli da je tečno, ukusno; a opet da nam je odporno, bljutavo, mazljavo, gadno, slovom: da nam nije poćudno.

Sve ove mile nam i nemile vlastitosti hrâna osjećamo nešto gornjim nebcem i šiljkom jezika; u njih je dakle osjetilo, što ga zovemo u k u s o m.

Jezik je prepleten mnogimi najnježnimi živci, iz kojih izlazi obilata šćava, imajuća silu, da sve razpustljive latke, imenito raznovrstne soli, u hrani se nahodeće, raztali i tako raztaljene najbližjim živcem preda, koji, prema naravi hrane, osjećaju sada milost sada nemilost, a s-toga i sudimo, kakvo li nam je jelo oli pilo, što ga uživamo.

Čovjeka, koj bi bio lišen zdrava i osjetljiva ukusa, morali bismo upravo od srdca sažaliti znajuć, da bi se morao hraniti jestvinom bez ikakove naslade poput ptica, zobljućih kruto zrnje i oštri piesak; takovu čovjeku izumrli bi jezični živci a jezik bi mu bio vazda suh upravo onako, košto bolestniku u žestokoj se vrućici nahodeću; a da se ipak prehranjuje i dohrani, moralo bi ga hraniti vazda jušnatim jelom, jerbo nebi mogao krutih stvarij razžvakati, a nerazžvakanih progutati. Medjutim, riedko se sluči, da bi čovjek bio bez ukusa, a ništa nehudi toli jezičnim živcem, što preoštra i prevruća jela i pila; s-čega se svakomu svjetuje, da se takovih, što većma može, čuva. Osim prevelike koristi ćutila ovoga za hranu našu, treba da se pamti i ovo. Mnogo stvarij, što jih u svakdanjem životu rabimo, nemože čovjek nijednim drugim osjetilom niti s daleka prepoznati, ako ne ukusom, a to su raznovrstne slane, sladke i grke soli i različna ulja i vode, a mnogim se nebi mogla prava i čista valjanost dopitati, kao ulju i vinom, ako ne jedino prevažnim ovim osjetilom.

O p i p.

Za mnoge presićušne živinice, i neke morske, što naliče rašću oli bilju i za mnoge ostale nesavršene, nezna se, imaju li vid i sluh, ali doista nejma živa stvora, što nebi osjećao, kada se ga druga koja stvar manje oli više dodirne, inimi riečmi: svaka životinja ima opip.

Čovjek osjetne najtanje povjetarce, te mu godi cielu tielu; čovjek ćuti blagu toplinu, žestoku vrućinu i krutu studen — zimu a sve to vanjskom svojom površinom. Cielo je ljudsko tielo, osim vlasa, nokata, kostij, ćutljivo te osjeća svaki i najmanji dodirac, što ga primi od druge koje stvari.

Košto ima svako osjetilo svoje osobite živce, kojimi predaje duši našoj narav, vlastitosti i djelovanje raznih stvarij, isto tako i za opip nahode se takovi a to bezbrojni skoro, te su prepleteni površinom cieloga tiela i to u slici najtanjiih žilica. Gornja koža, kojom je cielo tielo obučeno, upravo je bezćutna, o čem se svaki može osvjedočiti, ako se iglom oli nožićem pozorno podpodne. Pod ovom kožom jest podkožica, a njom su pipni živci razgranjeni po čitavu tielu tako, da nejma mjestanca za igleni šiljak, gdje nebi čovjek osjetio, dodirnuv se ma čim. Što su živci zdraviji, što bujniji: to je tielo osjetlivije; što su oni slabiji, bolestniji: to je tielo bezćutnije a sluči li se, da pipni živci na pojedinu udu izumru: to isto udo odrveni, postane bezćutnim a možeš ga smjelo rezati oli paliti, to zaista neosjetiš niti najmanje boli.

S-prevelike i dugotrajne studeni oli vrućine izumru posve živci, što jur iskusiše premnozi ozebli te oni, koji se nesrećom izpališe.

Takovim udom izumrlih živaca nemože čovjek niti maknuti a kamo li što raditi te se obično veli: ruka, noga, nos, uho mu odrevenilo, izumrlo.

Digitized by Google

Žapice t. j. blazinice na prstih, pak šiljak jezični i ustnice jesu najosjetljiviji. Sirotica sliepac nemože ipak da bude uviek nepomičan na jednom mjestu, i on treba da se miče od mjesta do mjesta, da posluje i radi po mogućnosti. Pak što mu zamjenjuje vid? Ništa drugo, nego noge, koje tapaju i pipaju stvari, nahodeće se na tlu i pred njim; ništa drugo, nego ruke, kojima razpoznava veličinu i lik stvarij. Sliepac ima tako nježne i osjetljive pipaljice t. j na podkožici sićušne bradavičice, da može njimi nesamo najmjeznije stvari primati, s-njih nove prenačinjati, već i razne novce razaznaviti, iz svojih, uzvišenimi pismeni tiskanih knjiga čitati i prerazne tvari razpoznavati. Sliepac prepozna i stotinu ljudij opipom, ako jim je prije nekoliko putij obraz opipao.

Sliepcu su dakle ruke najvjerniji zamjenici očiju.

Imaj i najljepšu sobu, uredi si ju najvećom prelihom; zazidji joj četiri prozora i vrata, pak si pomisli: što će biti sa sobe, što li sa svega skupocjenoga pokućtva? Duša čovjeka neće moći svega toga uživati, pak i sva nutrina sobe, sve spreme i pokućtvo morati će sprhnuti, raztrošiti se; na poslied, tko će i reći, da sačinjavaju ona četiri zida, nejmajuća otvôra, i sobu?

Pet naših osjetila pet je otvora, kojimi pristupa sav vidljivi i nevidljivi sviet k-duši ljudskoj, nudjajuć se joj a često i moleći ju, da ga blago prima k-sebi, da ga svestrano prouča a proučiv ga valjano, da se njim koristi čitavo bistvo, čovjek. Kada jednom podpunoma prouči duša stvar pomoćju kojega osjetila, onda, da se isto osjetilo, recimo i iznevjeri čovjeku, duša i nadalje pridržava živu sliku njezinu, ako samo ima priliku istu ponavljati.

Kada bi se čovjek rodio, — što biva preriedko, hvala stvoritelju, — bez ovo pet osjetila, bez vida, sluha, njuha, ukusa i opipa, tomu se niti nebi smjelo reći, da je čovjek, već samo u toliko, u koliko se u njem nahodi duša neumrljiva, kojoj nije ipak sudjeno, da se upoznava s-djeli božjimi, a njimi obućena, da stvori istu svoju posudu, (čovjeka najme) sposobnom za radnju i mogućno usavršenje njegovo. Takov čovjek nejma ujedno nikakovih nutarnjih čustva ni požuda, takov je samo kup mesa i tovar košća, ništa više.

Učitelju, vrgni se na učenje i poznavanja čovjeka a hvali vieku u kom živiš; vieku, koj je rodio silu učenjaka, podvikujućih silnim i smjelim glasom: na stran sa stovrstnimi sitnicami, tolikim mutežem školskim, pak preda se knjigu naravi, knjigu, koja te uči poznavati sebe a kroza se početnika svoga!

Ovim si dopuni, mili sudruže, znatna štiva, nahodeća se o tom predmetu u čitankah; nu ovako pripoviedati možeš opetovnjakom, djecu pako učiti raznimi pitanji, koja si moraš uviek sam sastaviti. Jer, da nas stotina isto ovo pročita, stotina isto ovo kani u školi učiti, toliko bi nas si svaki svoja pitanja i svojim redom priredio. U tom je način obučavanja; svoj, slobodan, neomedjašen, česa opet mnogi zardjalci bud nemogu, bud neće da pripoznaju. U ostalom:

sužnja li tko sâm okiva
il ga pako razakiva:
sužanj je sâm.

T—n.

Učevna osnova za obće pučke učione u vojničkoj Hrvatskoj i Slavoniji.

Vježbe u predavanju prozajičnih i pjesničkih uzornih štivah, koja pako prije pomno raztumačiti valja, imadu se na svih stepenih obuke preduzimati.

I. Razred (prva i druga školska godina.)

Na nedjelju 14 satih.

a) Zorna obuka (razgledna obuka). Imenovanje stvarih u učioni, kući i okolini uz naznačenje njihovih lahko spoznatih znakovah (biljegah); pravilno izražavanje o poznatih stvarih, vježbanje u pripoviedanju onoga, o čem se je govorilo.

b) Pisočatnja uz porabu glaskovanja. Točno pisanje kratkih izrekah u kojih su glas i znak u suglasju. Prema glasovom pravilno čitanje pisanoga i štampanoga pisma, kazivanje na izust onoga, što se je čitalo sa vježbanjem u raznolikosti i raznovrstnosti izraza.

c) Vježbe u govoru: Predkazivanje proste izreke t. j. vježbanje u kazivanju i tvorenju malih izrekah, kao i u razdieljivanju riečih u slovke prema pravilnomu izgovoru. Pojmovi glasca (glasa), slovke, rieči, jednine i množine (jedno- i višebroja) načinom obćim, praktičnim.

d) Pismene vježbe sastoje se u prepisivanju riečih i izrekah kao i u pisanju takovih iz glave. Pisanje velikih slovah. (Prve godine: prva početnica, druge godine: druga početnica.)

II. Razred (treća školska godina).

Na nedjelju 12 satih.

a) Zorna obuka. Razmjerno razširenje zornih vježbah, razredjivanje stvarih po njihovoj tvari (česovini) porabi itd., potanje opisivanje tih stvarih. Imena i opisi životinjah, bilinah i rudah, razdieljenje vremena.

b) Prema glasovom pravilno čitanje kratkih štivah uz napućinanje na naglasak; izpitivanje i pripoviedanje čitanoga, ćirilica.

c) Vježbe u govoru. Praktično vježbanje u razširenju izrekah, pojam samostavnika (imenice), pridavnika,

Digitized by Google

ili pridieva, glagolja i zaimena (zamjenice). Odgovaranje na sva pitanja u podpunih izrekah.

d) Vježbe u pisanju na temelju zorne obuke. Nastavljenje vježbah u pravilnom prepisivanju, uporaba velikih slovah. Poznavanje najobičnijih razrezah ili razgodakah. (Prva slovnička čitanka).

III. Razred (četvrta školska godina.)

Na nedjelju 9 satih.

a) Zorna obuka. Nastavljenje zornih vježbah svestranim razmatranjem prirodnih i umjetnih stvarih (prirodninah i rukotvorinah). Naznačenje svojstvah i djelatnostih stvarih. Vježbanje u sravnjivanju i razlikovanju.

b) Razumivo čitanje s osobitom pažnjom na razgovietan i pravilan izgovor kao i na razreze ili razgodke; pripoviedanje onakovih malih pripoviedkah i basnah itd. bez pogreške, koje su prije pripoviedane.

c) Vježbe u govoru: Tvorenje razširene izreke pridatci, dopunjci i označenjem okolnosti. Sklanjanje samostavnikah, izvjestnih i neizvjestnih pridavnikah u jedno- i višebroju, mienjanje suglasnikah, vježbanje u trijuh glavnih vremenih glagolja i pripoviedajućoj prošlosti; predstavljanje izreke kao sud, pitanje, zapovied i želju; pojam o korienu (korenici), tvorba riečih.

d) Kratki opisi stvarih, koje djeca oko sebe vide, obnavljanje sasma kratkih pripoviedakah i pririečicah. (Druga slovnička čitanka).

IV. Razred (peta i šesta školska godina.)

7 satih na nedjelju.

a) Čitanje uz tumačenje riečih i stvari. Izpitivanje i pripoviedanje čitanoga. Učenje na pamet i predavanje shodnih štivah.

b) Nastavljenje vježbah u razširenih, stegnutih i sastavljenih (složenih) izrekah. Tvorba i srodstvo riečih sa vježbami u govoru i mišljenju na njih se odnosećimi.

c) Slovnica. Poznavanje svih deset govora (vrstih riečih). Sklanjanje samostavnika, pridavnika, zaimana i brojnika te sprezanje glagolja. Najvažnije iz skladnje (stavkoslovja.)

d) Pismene vježbe. Diktati, tvorenje onakovih vrstih izrekah, kakve su već preduzete, pravilna uporaba razrezah ili razgodakah u izreki, spisanje čitanih ili od učitelja pripoviedanih malih pripoviedkah, kratki opisi pojedinih stvarih i dogodjajah, opisivanje ovih i drugih predmetah u slici lista (pisma). Najvažniji poslovni listovi. (Čitanka za četvrti razred; slovnica za četvrti razred.)

Njemački jezik.

Svrha. Obuka u ovom jeziku započima u III. razredu (4. školskoj godini) a kao svrha valja za nju u načelu ono, što je pri „obuki u jeziku“ rečeno. U gradjanskoj i općoj pučkoj učioni poučava se načelno u materinskom jeziku. U III. razredu gradjanske škole njemački jezik je propisan (obligatan) učevan predmet tako i u istom razredu u dosadanjih trivijalnih i onih općih pučkih učionah, gdje je praktička potreboća do sada zahtjevala, da se taj jezik kao propisan (obligatan) učevan predmet uči.

III. Razred (četvrta školska godina.)

4 sata na nedjelju.

Uvod u njemački jezik. (Njemačka početnica za viši odsjek I. razreda.)

IV. razred (peta i šesta školska godina)

Na nedjelju 4 sata.

Po osnovi i obsegu „Praktične slovnice njemačkoga jezika za III. razred.“ Vježbe u predavanju.

Računanje.

Svrha. Na zrenju osnovano poznavanje pojmovah i razmjerah brojevah, u koliko se takovi u svakdanjem životu upotrebljuju. Vještina u riešavanju to pismenom to iz glave onakovih računskih zadatakah, koji u praktičnom životu dolaze. Ako i jest postignuće mehaničke vještine jedna od najglavnijih zadaćah, koju obuka u računanju s vida smetnuti nesmije, mora se pri njoj ipak i svrha obrazovanja u obzir uzati. Na svih stepenih treba računanje iz glave shodno spajati sa računanjem pismenim te ovo i ono vježbati. Na *nižih* stepenih imadu učenici sve glavne vrsti računa znati računati sa brojevi od 1 do 100.

Na srednjih stepenih sliedi vježbanje sa većimi brojevi.

Desetični brojni sustav uči se, računanje sa višeimenimi i desetnimi brojevi vježba se.

Na viših stepenih treba računanje sa prostimi ulomci vježbati, sustav domaće mjere, domaćih utezah i domaćega novca učenikom predočiti te računanje na potrebe praktičkoga života uporavljati.

Po okolnostih mjesta i prema budućemu zvanju učenikah valja na gospodarske, obrtničke i proste trgovačke račune osobiti obzir imati. Djevojčice imadu se osobito vježbati u računanju, koje je kućanstvu potrebno.

I. Razred (prva i druga školska godina)

Na nedjelju 4 sata.

Zorno i svestrano razpravljanje sa brojevi od 1 do 100; računanje čisto porabno, iz glave i pismeno.

II. Razred (Treća školska godina.)

Na nedjelju 4 sata.

Iz glave i pismeno računanje sa brojevi od 1 do 1000. Poznavanje najvažnijega novca, mjere i utezah svoje domovine. Prosto proračunanje ciene. Pismene vježbe imadu i u ovom razredu oblikom i izvodenjem suglasiti se sa vježbami iz glave.

Digitized by Google

III. Razred (četvrta školska godina.)

Na nedjelju 4 sata.

Iz glave i pismeno računanje sa brojevi većimi od 1000. Pobliže upoznanje sa desetičnim sustavom brojevah.

IV. Razred (četverta i peta školska godina.)

Na nedjelju 4 sata.

Računanje sa desetnimi ulomci i višeimenimi brojev; dieljivost brojevah, računanje sa običnimi ulomci uporaba četirijuh vrstih računa na odnošaje praktičkoga života. Nastavljeno vježbanje u računanju iz glave, komu na svakom stepenu osobitu pažnju obratiti valja.

Prirodoslovje.

a) Prirodopis.

Svrha. Obuka u prirodopisu ima u učenicih pobuditi zanimanje i ljubav prema prirodi, ima ih upoznati sa najrazprostranjenimi prirodninami (tjelesi prirode) i upučivati ih na oštro i potanko razmatranje i opisivanje razgledanih prirodninah.

Osobitu pozornost valja obratiti na domaće, poglavito na one prirodnine, koje dolaze u gospodarstvu (ratarstvu, povrtarstvu, voćarstvu, cvietničarstvu, svilarstvu, pčelarstvu, stočarstvu).

U koliko je moguće, moraju se djeci prave prirodnine nastikane (u slikah) pokazivati.

Na nižem stepenu spaja se obuka u prirodopisu sa zornom obukom. Djecu treba sa njekoliko najznatnijih domaćih životinjah i bilinah upoznati. S tim valja shodno spojiti pouku o čuvanju zasadjenih drvetah. Na srednjih stepenih uči se prirodopis na temelju čitanke. Na viših stepenih razširuje se učivo. Osobiti obzir valja imati na najvažnije hrpe trijuh carstvah prirode (životinjstva, bilinstva, i rudstva), naposeb na one prirodnine, gdje se korišću ili kvarom, mnogostranom uporabom u obrtih i umjetnosti ili velikom važnošću u kućanstvu odlikuju. Dalje se ovomu priključuju najvažnije iz zdravoslovja.

b) Siloslovje.

Svrha. Siloslovju je zadaća, da put pripravlja poznavanju i razumljenju najznatnijih prirodnih pojavah. Na nižih stepenih govori se kod zorne obake o najvažnijih prirodnih pojavih. Na srednjih stepenih uči se na temelju čitanke, koja daje priliku, govoriti o najčešćih prirodnih pojavih i protumačiti ih, kao što su: padanje i rastenje toplote (toplomjer), propuh zraka, tlak zraka (tlakomjer, šmrkovi), vjetar, rosa, mraz, inje, magla, oblaci, kiša, snieg, led, sgaranje, grijanje itd. Na viših stepenih treba iz raznih dielah siloslovja prema shvatljivosti učenikah učivo izabrati te tako ga predavati, da ga učenici razumiju.

(Dalje sliedi).

Ima li razloga pravi rodoljub, težeći za slobodom i napredkom svoga naroda, biti protivnikom rezolucijam, prihvaćenim prvom općom hrvatskom učiteljskom skupštinom?

Mnienje Ante Irgolića.

(Dalje.)

Evo nam slike od najbližjih naših jednokrvnih nesamo rodjaka, već od čiste, jednokrvne braće naše koju je poodavna odielilo doduše od matere svoje Hrvatske u državnom smislu, ali zaista ne u duševnom, u narodnjem. Mislim prekodravsko učiteljstvo u današnjem Štajeru.

Ovako mi pišu.

U nas bio je do onomadne narodnji učitelj ujedno orguljaš, zvonar i šakrištijan. Kao učitelj, pravo reći, nije imao skoro nikakove stalne plate, osim stana i drva, već bi mu imućniji župljani za svoje diete davali po forintu na godinu; za orguljanje imao je od svake pjevane mise po nekoliko novčića a za zvonariju davalo mu bir, dakako, prema imućnosti župljana i dobroj volji.

S razloga, što svih ovih poslova nije mogao obavljati sam učitelj, zato bi si morao držati podučitelja, koji je morao za stan, hranu i godišnjih 30 do 40 forintij zvoniti, pozvanjâti, oblake križati, iz mužara coprnice u zraku gadjati, svećenike oblačiti u šakrestiji, svieće nažigati, crkvu i sve crkveno sudje i crkvište čistiti, pak uza sve to, naravski, i djecu obučavati.

Svaki vidi, da je učitelj bio živa kukavica i sirotica a podučitelj gorji od najprostijega sluge.

Djeca su se, doduše, u školi naučila čitatî, pisati i računati, pak, jer se ondješnji narod već znatno prije osviestio, s razloga, što se s njim mnogo čovječnije postupalo nego li drugdje, što ga je na râd podticao veći promet i trgovina, pak i veći razni danci, laćao se kašnje čitanja, naročito „Drobtinica“ Slomšeka, kašnje pako knjiga sv. Mohora. Kako svagdje za onda, tako i ovdje malo ili ništa nije crpila mladež iz realnih nauka.

Ali sada, odkada su se preustrojile narodnje škole, odkada jih položilo na temelj naravni, odkada se ustrojili školski odbori, poboljšalo se već s početka školarstvo o 100%. Školstvo se tamo upravo preporodilo te se o njem začelo živahno razgovarati i dogovarati u najsiromašnijoj seoskoj potleušici. Revnim nastojanjem učitêlja i političnih vlastij izabrani su u šk. odbore svjestni gradjani bez razlike na stalež i imetak, a smatrajuć ovu čast za najveće odlikovanje u svojoj občini, tumače isti vriedni odbornici svakom zgodom svojim občinarom preveliku važnost pučkoga odgojivanja. Vjerujte, da se upravo diče pojedinih občina odbornici tim, što mogu dokazati da su za kratko ovo doba na-

Digitized by Google

ili ona bavili ova nuždna školska učila svojim školam; diče se velju, mogu li reći, da imaju učitelja, koji u pravom smislu žrtvuje sve svoje sile jedino uzgojivanju njihova poroda, njihove liepe nade i budućnosti. Šta više, imamo liepih primera, gdje se na priliku nemože smoći dovoljno novaca za nuždna učila, tu ti se kupe dobrovoljni prinesci, podvikujuć si: koj će dati više? Uz stan, drva i vrt plaće se tamo povisile na 500, 600 i 700 forintij, neračunajuć nagradu za orguljanje; čim se postiglo i to, da s mnogih strana, naročito iz bratimske nam Kranjske najsposobniji učitelji upravo hrle u Štajer. Dà, koj je ujedno i orguljaš, taj dobiva platu uz ugovor iz crkvenih dohodaka. Pak usudi se tko izreći, da to nije dobro po učitelja, spasonosno po narod a uza to i pravedno. Koj bi se možda to i usudio, tim migom mogli bi mu reći posve očito: gospodine, tim šibate i sama sebe!

Budimo pravedni. Ovo revnovanje biva u onih mjestih, gdje su ponamješteni sposobni, sdušni, značajni, rodoljubivi i napredni učitelji, uza to, naravski, oni uzorna moralna vladanja, neumorna rada, koji obučavaju i uzgajaju povjerenu si mladež svom ljubavlju i privrženosti k mladeži tako, da se njimi može i mora občinstvo ponositi, čim stiže i školskim odborom ne riedko liepo priznanje od višjih vlastij. Gdje vlada protivno, tuj naravski nemanjka nehajstva i nezadovoljstva prama dotičnomu učiteljstvu.

Stalno je, da bi se u svih slovenskih stranah u Austriji i mnogo više učiniti moglo za unapredjenje školstva, kada bi ga htjelo svećenstvo svojski podupirati ili barem da neobustavlja volje, težnje i čina pobožnoga ovoga puka. Žalostno je, što su se nesamo u Hrvatskoj već evo i u Štajeru, Kranjskoj i Koruškoj, dà i u samoj Českoj vruća srdca tako razigrala poradi obćih, državnih pitanja, da rádi strana proti strani i onda, vidi li makar, da u pojedinih pitanjih i pravo ima, da napreduje. — Ovo što neprijateljsko, što pako hladno držanje svećenstva štajerskoga podtiče učiteljstvo na odlučan korak, te je prisiljeno radje podupirati u ustavno-političnoj borbi ustavovjerce, ljude u obće njemškutare, pak ako i toga nečini, a ono se mora da drži hladno i ravnodušno u toj borbi, prem si je svjestno, da ima kano ti gradjanin, svaki učitelj i pravo i dužnost i u tom sudjelovati. Jer, česa se u toj alternativi drži pravi učitelj? Ovoga: na temelju slobodoumnih, naprednih stečevîna, koje je stekla škola uplivom ustavovjeraca, nemože da gubi razvoj narodnji toliko, koliko bi gubila i ova isav uzgoj mladeži, da si zažvale i objaše natražnjaci i mračnjaci svojega mahnitoga zelenka. Sudite mila braćo, je li ovako a ne inako. A valja da se znade i ovo, što je upravo ona nesloga kriva, te je tamo ponamjestilo kotarskimi ravnatelji ponajviše one muževe, koji dušom i srdcem svojim naginju više knjizi tudjici, nego li domaćici; nu hvala prosvieštenu već narodu i svjestnomu učiteljstvu: za njimi se u tom nitko neravna, jer krv nije voda.

Ali s razloga, što oni sbilja neumorno nastoje o pravoj i slobodnoj prosvjeti puka; što škole nadziru strukovnom znanošću i vještinom; što nam put k slobodi, neodvisnosti gdjekojih hira i zlobe krče; što smo uvjereni, da nam se revnost, trud i u obće naše zvanje po zaslugah priznaje i od svake samovolje brani, te smo sigurni, da jim nejma mjesta ocrnjivanju i zlobnom kvalificiranju, i napokon pruža nam se prilika, da se možemo sbog kakovih nevaljanih čina pred nepristranim i pravednim povjerenstvom opravdati: s toga jih u školskih stvarih svimi silami podupiramo. Sad bo možemo svoje mnienje slobodno, otvoreno i iskreno, što se to značajnu mužu dolikuje, u školskih odborih, u pedagogijskih glasilih, pa i najvišoj nadležnoj vlasti izreći; sada nejmaju ni prava kakve god nepozvane osobe zavirivati u naše lonce, čim da se hranimo, niti u naše kese, čim i kako da se odievamo. Pak vidite li ovdje zlo, mila braćo?

Ocjenivši ovo opisano preustrojstvo i veleznamenit korak u kulturnom napredku naroda, košto se to pokažuje odmah u zametku, a koli ogroman uspjeh mogao bi se postići, da se dosljedno nadalje svagdje i svuda po učiteljstvo, svećenstvo i po ukupnom narodu oko prosvjete, samosviesti, duševnoga i materijalnoga blagostanja svojski uzradi, svatko uvidja, ima li mozga i čustva na pravom mjestu. Tko da se indi protivi rezolucijam izrečenim prvom obćom hrvatskom učiteljskom skupštinom?!

Prilagodimo li ovaj nadzor nad narodnimi školami našim okolnostim i odnošajem, pa da svi domoljubi učiteljskoga, svećeničkoga i inoga stališa složnimi umnimi i fizičkimi silami osbiljno uznastojimo oko čim skorijega unapredjenja narodnje obuke i uzgoja; tim bo će se načinom u nas tim laglje postići, budući da imademo autonomnu domaću vladu za obuku, zauzetu zaista za duševni i materijalni napredak hrvatskoga naroda, te su i narodnji zastupnici na hrvatskom saboru bez razlike političkoga osvedočenja uvjereni, da bez dobrih i svrsishodnih narodnjih škola nije moći materijalno stanje u našoj domovini na onaj stupanj podići, na kojem se drugi napredniji narodi nalaze; s toga će i sredstva za postignuće ove svrhe pronaći. U složno kolo dakle svi iskreni rodoljubi!

S ovom rezolucijom, tičućom se nadzora narodnjih škola, zadovoljelo se jednodušno ukupno na obćoj skupštini prisutno učiteljstvo.

Ali nije tako bivalo s onom točkom, kojom se izriče, da obćine uzdržavaju škole i da plaćaju svoje učitelje, prem se i ova točka skoro jednoglasno prihvatila cielom skupštinom. Ovaj zaključak nekojim nije godio, a nije niti čudo, uzme li se u obzir, kako ti

Digitized by Google

neuredno na mnogih mjestih izplačivalo, što, žalibože i danas jošte biva, kako se krvavo zaslužena, najmanja što je službenika u domovini plaćica, občinskimi bilježnici kao milostinja dielila i dieli. Naveo se i razlog, da nekoje občine poradi siromaštva nemogu podizati škola niti jih uzdržavati; tvrdilo se i to, da puk upravo s toga učitelja si mrzi, što ga mora da plaća a tim da učitelj gubi štovanje i uglednost. S tih razloga zahtievalo se, da budu učitelji državnimi beamteri, da se plaćaju iz državne blagajnice.

Buduć sam i ja bio medju ogromnom onom osviešćenom većinom, koja shvaća i osjeća preveliku važnost samostalnosti občina u obće, dakle i seoskih i varoških, s toga mi je ovdje navesti i razloge, koji su me onda vodili na to, te sam glasovao za najčvršći temelj, na kom se mogu sagraditi sva usrećila pojedinih družtva, občina i država.

Liepo li ju izušćuje Hrvat: „moja voljica, moja slobodica"; liepo li se uviek osokoli, kad mu se pruža sgoda, da si odahne ovom: „hvala bogu, te sam na svojem čisti svojković."

Svaki pojedinac, kada se osviesti, najvolji zaisto sam sobom i sa svojimi upravljati i gospodariti, naravski, prema obstojećim zakonom domovine svoje, svakomu je u istinu nesnosno i čemerno bud koje tutorstvo. Nejma li toliko imetka, da se može prema potrebi i želji svojoj preživjeti, to mu je dužnost onako se i tjelesno i duševno usposobiti, da si vještinom svojih ruku i umnih sila uzmogne sva nuždna zaslužiti, steći. Skrbnika dakle treba onaj nesretnjaković, koj nije bud voljan, bud uk i vješt samostalno živjeti te sebe u družtvu čovječanskom predstavljati kano slobodna stvora, koj se zove hrvatskom besjedom: čovjek. Što je čovjek u malu, to občina u većem.

Najveće blago, najdragocjenija ureha ljudem je u porodici; čim naobraženiji narod, tim si većma cieni porod, kroz koj i prema kojemu ostaje spomen roditeljem dulja i kraća. Vrlo često čuješ od najprostijega težaka ovu: da nejmam djece, nebih se toliko mučio. Roditelji se dakle drage volje muče i trude za djecu, a kada to, onda jim je nastojati, da joj pribave svojom mukom najpouzdaniju glavnicu, koja je u dobru uzgoju, naobraženju i usposobljenju za svaki koristni râd.

Pak upravo se u tu svrhu ustrajaju škole, koje se imaju tako urediti, da občinari vide i osjećaju da u njih nejma samo dužnostij, već i dolikujuća si naravska prava, da uvide što bržju i izdašniju korist iz škôla u naprednosti djece svojè.

Ako je dakle i pojedincu već nemilo, dira li tko u naravna njegova prava, nametne li mu se drugi gospodarom njegove svojine: to zaista neće niti seoske, niti varoške občine nikada dobrovoljno dopustiti, da jim se krnji sveto pravo samouprave, naročito pako u pitanju i u stvari, tičućoj se svetinje njihove, djece njihove.

Nejma li koja občina dovoljnih za to dohodaka, za to se moraju pobrinuti obš irnije občine, županije, država. Zakonotvorno tielo dužno je braniti samoupravu občina, što većma može, istomu je ujedno sveta dužnost uznastojati, da se občine tako urede, da budu imale nuždnih dohodaka, da budu kadre čim više sobom upravljati. Meni lebdi pred očima jedino dobro uredjena občina, u ovoj pako isto takova škola. Kad je to, vjeruj mi svaki, da nebude občini nemilije i težje uzdržavati si školu i plaćati učitelja mahomice iz svoje blagajnice, nego bi joj bilo, da je prisiljena isti svoj novac, namienjen školi, pošiljati u porezne uređe, a od ovuda jih opet primati za svoje učitelje, ili možda još i druge službenike.

Braćo i ostala gospodo! Kad se nije usudila studena ruka najkrućega njemačkoga absolutisma dirnuti u ovo prastaro pravo občina hrvatskih, pitam vas: kojim obrazom usudio bi se to učiniti učitelj hrvatski danas, gdjeno se isto ovo pravo dieli cielom Evropom onim narodom, koji su čamili od viekova u okovih pod šibikom ljutom? Evo nam sabora; evo u njem zastupnika žêlja i koristij cieloga nam naroda!

Neznam mislij pojedinaca; nu znadem stanovito, da ga nejma niti jednoga, koj će se u toliko osmjeliti, te bi svojom rukom uzeo svoju strielicu, napeo tětivu pak spružio strielu u živac, u srdce slobodne samouprave naroda svoga. Kuda bi ona krvca kapnula, zaisto bi sve prežegla.

Valja nastojati, da nam občine što više prava steku, da se na očigled materijalno uzdižu; nastojati, da učitelji horno primaju zasluženu si platu, da si občine slobodno, bez pritiska i prietnje usposobljene učitelje dostojno i zakonito biraju, što da bude, to će biti dužnost občinskih šk. odbora, županijskoga ravnatelja i vieća mu, pak vrhovne vlasti; svakako smo pak svi uvjereni, da se u buduće nebude pobirati učiteljska plata od občinara pod osebitom lozinkom: školarina.

Uvjeren sam nadalje i o tom, da je veoma koristno po napredak naroda, ako mu što dulje isti učitelj ostaje u občini. Valjan učitelj steći će si ljubav, povjerenje i privrženost djece, kada pako ova poodrastu, kada postanu roditelji te će mu i svoj porod povjeravati, to će ga zaisto, kano poznatoga svoga dobrotvora, u svakom obziru ohotno podpomagati, a kako i nebi, kadno tečajem 20—30 godina učiteljevanja svoga vide u njem svoga duševnoga hranitelja djedovi, otcevi, sinovi i unuci. Takov se učitelj upozna tečajem više godina s čitavom občinom, stupi u razne obiteljske okolnosti, trudom i mukom uredi si dobrahno svoje gospodarstvo, da može nesamo sam povoljnije živjeti, već si i dječicu pobolje odhraniti.

Digitized by Google

A šta bilo, da nas danas pobeamtere? mila braćo. Kako bi bilo učitelju, služećemu recimo na Rieci, da ga bez razloga vlada baci kamo u selo u Slavoniju, Sriem? Kako bi bilo občini bud kojoj, recimo Zagrebu, Karlovcu, Jastrebarskomu, Cvjetkovićem iid. da jim vlada oduzme s razlôga sebi poznatih najvještijega učitelja, kojega si ona sama plaća, pak namjesti drugoga, občinam možda i nepovoljnoga? Da bi to seljakanje dozlogrdilu učiteljem, to će vam posvjedočiti oni, kojih taj udes prati; da bi se pako občine zahvalile za takovu milost vladinu, budimo i o tom uvjereni.

Braćo! Škola treba da širi najuzvišenije ideje, kojimi se narodi osvješćuju, kojimi se sve dostojanstvenije prikazuju svietu. Ako to, nebudi isti taj učitelj prvi u priskok onomu, koj kani oduzeti narodu i ono slobode, što je već uživa. Meni godi, što se je upravo u ovih temeljnih pitanjih prikazalo učiteljstvo hrvatsko u svojoj prvoj skupštini nesamo svojemu narodu, već i cielomu svietu u najljepšoj slici, niti ću biediti onih, koji su bili druge misli, jer znadem, da barem nisu mislili zla niti sebi, niti občini svojoj.

Završujem ovo pitanje u uvjerenju, da će zaisto visoka naša vlada predložiti Visokomu saboru zakonsku šk. osnovu, izradjenu u duhu rezolucija I. obće hrvatske učiteljske skupštine, u uvjerenju, da će Visoki sabor ustrojiti škole hrvatske onako, kako to zahtieva rodoljubivo srdce i zdrav um zastupnika dičnoga naroda hrvatskoga.

(Dalje.)

Dopis.

U Sarajevu, u oči nove godine 1872. Čitajuć čisto hrvatski „Napredak“, koj nam evo u srdce mile nam Bosne, u Sarajevo donaša mislij, koje radja čisto hrvatsko čustvo i izpreda zdrava hrvatske duša, težeća za napredkom miloga nam roda hrvatskoga, pomislih u sebi: nebi li vam bud čim priskočio; nebi li vam godilo, saznate li u kratko, kako je sa školami u Sarajevu? S toga evo vam o tom kratka pregleda.

U Sarajevu obstoji danas 26 škola. Jer nose značaj vjerski, to vam jih bilježim ovako: muhamedanskih ima 19; hrišćanska 1 mužka a 2 ženske; rimo-kat. 1 mužka 1 ženska ; žudijska 1, protestantska 1.

Evo pregleda muhamedanskih škola.

1 Prva muhamedanska zove se — ruždia. Učenika ima 30—40; učitelja dva a plaća jih vlada. Prvomu je plata 57 for., drugomu 28 fr. 50 nv. na mjesec. Knjige su turske; uči se čitati, pisati, računati, zemljopis, turski, arapski i fariski.

2. U drugoj uče se samo turski a to hrišćani i katolici. U ovoj jest 9 hrišćana a samo 1 katolik; učitelj je jedan. Tuj se uči čitati, pisati i govoriti turski pak pomiešano arapski i fariski. Učitelju plaća vlada na mjesec 57 forintij; knjige su turske.

3. Pomiešana učiona za turke, hrišćane i katolike. U ovoj ima 60 učenika. Ovu ravna jedan ravnatelj. Tuj vam se uči ono, česa vi nejmate u školah, a to je, osim čitanja, pisanja latinicom i ćirilicom, turskoga jezika, kuharstvo, postolarstvo i krojačtvo. Koja je plata učiteljem, neznam, nu ravnatelj ima od vlade na mjesec 95 for. Ovu je školu utemeljio preuzv. gosp. Safet Paša g. 1868, a kad bi se razširila, mogla bi nositi liepih plodova; nu sva je prilika da će se razkopati, jer nejma stalnih i dovoljnih dohodaka.

Drugih muhamedanskih škola ima jošte 16, ali neznam, koliko imaju učenika; u svakoj je po jedan učitelj, komu je glavno učiti knjigu zakona t. j. koran. Uzdržavaju se iz vakupskih t. j. crkvenih dobara.

Hrišćani imaju tri škole, najme:

1. Mužku, gdje je 5 učitelja a učenika na 300 do 320. Plaća je učiteljem 25—30 forintij, što dava občina; knjige primaju iz Srbije; uče se jezici, osim hrvatskoga, talijanski i njemački.

2. Ženska učiona; učiteljice su 2 a učenica 45; plaću biraju od občine na mjesec 20—30 for.; osim drugih predmeta uče se i ženski ručni posao.

3. Druga ženska učiona, gdje je jedna redovita učiteljica. uz koju su dvie pomagačice t. j. kalfe. Plaća jih turska vlada, na mjesec ima učiteljica 60 for. Učenica ima 40—45. Uči se ćitati, pisati, računati, vjeronauk, bibl. poviest, početak zemljopisa; knjige su iz Srbije.

Evo i rimo-katoličkih.

1. Mužka učiona, gdje su 32 učenika. Učitelj je samo jedan a plaćaju ga tri dvora, najme austro-ugarski, francezki i talijanski i to na godinu mu 260 for. Knjige su sve hrvatske a dobivaju se s tuna od austro-ugarske države; ujedno se uči mladež i talijanski. —

2. Ženska učiona, gdje ima 40 učenica, 2 učiteljice i jedna kalfica. Ove su učiteljice nedavno došle iz Zagreba i to iz samostalna častnih milosrdnih sestara. Osim drugih predmeta uče se djeca njemački i talijanski.

U žudijskoj školi jest jedan učitelj a 80—100 učenika. Kako ga plaća občina mu, neznam. Osim muhamedana žudije su ponajviše u nas upravo strvni na tursko pismo a govore nemalo svi podpunoma turski ; s toga jih je ponajviše u turskih pisarnicah. (Valja jim pamet, draga braćo; jer je živa istina, da će onaj laglje u raj k prestolju božjem, koj svetomu Petru samo mušicu sa čela odpuhne. Eno vidite, upravo s toga nitko neviče obzirnomu Žudiji: raja, već mu se mnogi klanjaju, jer ga trebaju. Mi bismo rekli: turski se učite a ne njemački! Za dalnje naobraženje eno vam slovinske knjige, eno talijanske i francezke Ured.)

Bila je i protestantska škola za djevojke, učile su Njemice, djakonice pruske, ali čuvši da dodju milosrdnice Hrvaticè, ugnuše jim se. Kuća jim još onako stoji, niti se znade, što će okrenuti s njom.

Primite, gospodine uredniče, i vi i sve dično, rodoljubivo i napredno učiteljstvo hrvatsko najsrdačniji pozdrav od liepoga vienca mladjahnih bosanskih Hrvata, za koje se podpisujem imenom: Roboljubić.

Uredjuje ga vlastnik **Skender Fabković**.

Tiska ga **Dragutin Albrecht.**

Digitized by Google

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku.

NAPREDAK.

Ciena mu je 2 st. 50 nč. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Br. 23. **U Zagrebu** 1. Veljače 1872. **Tečaj XII.**

Nekoliko riečij o samòruni.

I. U istinu neznam a i nemogu baš sasma odlučno uztvrditi, da bi ikoje učenje za nas zanimivije bilo, od onoga, koje nas uspoznaje s-našim vlastitim tielom ili kako se veli: *hramom* duše naše. Nemogu bezsumno izreći, jer se sjećam one stare naše Hrvtske: koliko ljûdij onoliko i ćudij; ali ipak mislim, da se nisam prevario, kad reknem, da svaki onaj, kojemu je došla rûku p r v a i d o b r a knjiga ob ustroju ljudskoga tiela, — proučiv i promozgav ju dobro — da ako ne baš svaki taj ali ipak većina njih već je uzklikla: „Bože, hvala ti, jer sam sretan, da mi se prilika desila, da o tom što naučim.“!

I sbilja to i tomu slična može se često čuti i to ne baš od samih strukovnjâka, nego i od ljudij raznih stališa, — dakako za prosvjetom težećih. Pitam sada, kako braco nebismo mi učitelji toga uvažili? mi, kojim je baš to znanje kod uzgoja u podpunom smislu rieči čvrstom i dosta pomagajućom polugom! — A da je sbilja to znanje potrebno učitelju, o tom ni iz daleka dvojbe biti nemože, jer od prilike isto tako, kao što razni zanatnici najprije dobro poznat moraju onu tvar, s-koje potrebnim orudjem providjeni, štogod uredna napraviti smieraju, isto tako i učitelj mora poznati čovječje tielo (duh i tielo djeteta) ako kani duševno i tjelovno uzgojiti djecu. Pa recimo, da učitelju i r e-treba toga znanja za njegovo uspješno djelovanje, pi-tam, bi li svjestan učitelj mogao to učiniti, da bi učio sve što oko njega biva, a sama sebe da nebi najprvo poznao i proučio?! — — —

Ustroj tiela čovječjega dobro poznati, dužni smo svakako. To tielo, kako znamo, sastoji iz raznih dielova, a ti dieli iz drugih, a ovi opet iz jednostavnijih. Svi ti dieli složeni su jedan kraj drugoga, jedan u drugom; a i svaki ima svoj râd i obavlja ga, ali ne samo za svoje, nego i za uzdržanje drugih dielova itd.; svi dakle rade medjusobno i svi u jednu svrhu — za uzdržavrnje tiela. Pa ako je tako svaki i najmanji djelčić na svojem mjestu i nepoštećen, kao što biti mora, te kad po tom toga i obavlja svoj rad po zakonu naravi, onda velimo — tielo je zdravo. — Ako li je s-timi dielovi protivno, t. j. ako sva uda nisu složna, kao što bi biti imala, te ako je po tom i djelovanje pojedinih ûda a tim i cieloga ž ivotinjskoga organizma bud kojim načinom poremećeno, onda u takovu slučaju kažemo: tielo je b o l e s t n o. — A prema tomu da li je red taj više ili manje pomršen, imamo veće ili manje nepovoljnosti ili kako naši vele, bolest je neznatna, težka, smrtna.

Da se najprije o tom nastojati mora, kako će se taj smrsak i razmrsiti, kako će se ova tako rekuć makina opet u svoju pravu kolotočinu dovesti, t. j. kako će se oboljelo tielo ozdraviti, izliečiti i komu je navlastito taj posao na vratu, to se razumije; nu da li svaki taj čovjek kod nas i razumi svoj posao, i da li je uviek probitačno dati si svaku bolest od „naših liečnika“ liečiti, — — o tom odgovoriti pripuštam tebi, čitatelju i tvomu izkustvu.

Da obširan odveć nebudem, reći mi je još, da nenamjeravam ovdje pripoviedati i razlagati raznih bolestij, kako jih ima, nego ću samo o jednoj bolesti koju reći, o bolesti, koja se je žalibože i u mnogih mjestih naše domovine ugnjezdila, koja je već mnogoga sina zemlje naše izbrisala iz broja živućih i u taman ga grob strovalila, i proti kojoj osobito učitelji i roditelji zajedno svamoguća upotrebljavati moraju. A ta je bolest nesretna i prokleta samòruna.

Ova najopasnija bolest djece, sastoji u tom, što se nesre nik nauči svoj sram prsti dotle bingeriti, dokle ga osob to čustvo neobuzme, i dokle priličnu množinu sjemena neizruni. U trenutku osobito toga ugodnoga škakljanja i curenja sjemena postavi se samobludnik pomoću svoje dakako izkvarene fantazije (koja tu osobito živahno predstavlja) u onaj ugodni položaj, koga je narav stvorila samo za onaj trenutak i časak, kada se oba spola sdruže — —. Eto, ovo je, i u tom ti ssstoji sve to najpogrdnije ruglo pokoljenja ljudskoga, ruglo, kojim nevoljnik popriekim putem koraca ka grobu.

Svršiv bludnik taj smrtonosni si posao, nasladio se je i nasitio te živinske slasti ali — ne za uviek,

Digitized by Google

nego samo za kratak čas, tako da opet željno čeka onaj trenutak, gdje će mu se sgodno vrieme narinuti da to opet ponavlja. I sbilja, čim mu se pruži sgoda prava, odmah ga eto na poslu tako, da često na dan po 4 i više putij počinjava to zlo.

To ti je dakle ta naslada, kojom se osobito mužki bave, akoprem i ženskomu spolu ta pogrda sasma nepoznata nije. Kod ovih je poznatija, više varoškim bezposlenim ženskinjam, nego li djevojci, prostoj Hrvatici.

* * *

II. Tu bolest poznavali su, žalibože i najstariji narodi, uljudnjeli isto kao divlji, tako da se more reći, i ta je bolest stara, kao što je i isti sviet star. O njoj se pisalo i piše uviek ovako i onako, nu najviše jih se slaže u tom, što ju pisci najstarijih vremena i naroda opisivahu onako, da i današnji pisci u bitnosti stvari o tom ništa drugoga nepišu; zatim i u tom, što svi bez razlike slično navadjaju veliku pogibel te bolesti, te svi opominju, toga se čuvati; napokon i u tom, što tvrde, da su početnici toj nesreći Onan i Ger. A po početniku svojem, dobila je i ime „onanija", te vele, da su htjeli tom grdobom prepriečiti umnožavanje ljûdij. Ali isto tako, kao što nikakov prestup bud kojih zâkona nekažnjen ostao nije, tako su isto i oni postigli težku kaznu, uslied koje im se je sasvim tielo razpalo, a tim se svemu pokoljenju liepa opomena dala, da uzpoznaje veličinu i presvetost zakona naravi, te da joj se protiviti neusudjuju.

U starom Rimu bila je samoskvrna obična; pače i isti bogovi običavali su se onanijom slaviti, kao što su n. pr. „— —" slavili svoju božicu „Freya" od koje jim je i „Freytag" (petak) svoje ime dobio.

Od početnika širila se je dalje do obitelij, država, naroda sve dalje tako, da se sada može reći, da nejma kraja, gdje se nebi ta bolest nalazila. — Istina je, čini se malo i čudnovatim to veliko razprostranjivanje, nu kada pomisliš, da je primer ona silna moć, koja u svakom pogledu obilno djeluje, pa i nevinost krši i lomi, onda si odmah na čistacu, jer ćeš reći nedvojbeno, primer je baš ona nesreća, koja goji tu bolest i koja ga je i med nas Hrvate iz Italije doniela. Nu da i bezposlica pojedinoga, koja dopusta vremena, da zločest primer vidi, puno k razširivanju doprinosi, mislim da je jasno.

Nastaje pitanje: kako se tim primerom i bezposlicom širi bolest kod naše školske mladeži? — ta ona je barem pod pazkom učiteljevom i roditeljskom — vele mnogi. Odgovora na to pitanje ima dosta, jer kako rekoh: koliko ljudij, onoliko i ćudij, nu ipak mislim, da se nisam prevario, ako reknem „da su školski svetci tečajem školske godine, a osobito jesenski praznici kod naše mladeži — ona vremena, u kojih ta pošast najviše nam djece pohara.

Najme za školskih praznika, osobito jesenskih učenik je pod najmanjom pazkom učiteljevom, a roditelji (dakako ne svi) i onako dosta malo máre za nje; diete je pušteno samo sebi (ako i ne baš svagdje) pa šta rade? — Diete se ili ode igrati ili mora goveda čuvati. — Podje li u igru, onda nigda nije samo; ono već sakupi ili se dogovori s drugovi pa hajde na sgodna mjesta, kako to već vrst igre zahtieva. Nesrećom se nadje jedno diete medju timi, tomu zlu podano, sgoda je liepa, naigrali su se, te onda med ostalim počne upućivati bez stida o tom zlu taj nesretnik i druge, ako već neznadu; a vidi li to drugo, — odbubalo je onda! Da je takov sastanak k igri i zaveo po kojega, to je istina, a da uviek zavede (ili da zavesti mora) to dakle još izkusiti treba. — Mora li diete čobaniti, onda opet nije samo, sazove drugova. A da tih i nije, to nadje u poljčini uviek drugih, malo starijih čobana, medju kojimi riedko da se barem po jedan nebi našao, koji od duga časa i tom se nasladom zabavlja, a naš se djak i nehotice tim zlom okaljati mora, jer se dogodi, da mu čoban rekne: ajde, čuješ, nuder i ti pokušaj ovako pak ćeš viditi kako liepo škak*lje*", — fakt, što sam ga i sâm prigodom šetnje u polje više putij čuo i vidio.

Nedvojbeno u oba slučaja, prigodom igre i čobanjenja sastane se učenik s djecom svakojakom i nevinom i pokvarenom, te se sbilja okalja dušu tom *ljagom*. — Osim toga i kupanje je često prilika, gdje se diete nauči.

Da li je krivo to, što se diete po postelji valja, počem se je naspavalo, kako mnogi tvrde, to nemogu nikako dopustiti, jer djetetu nikada ni na kraj pamet nebi došlo, da to čini, da prije toga nevidi.

Djeca tomu zlu podana rune se ne samo izvan kuće i škole u samoći, ne samo u postelji prije nego zaspe, ne samo na zahodu školskom i kod kuće, nego dapače i pred okom učitelja, u vrieme nauka. A kako? — pitaš — Lasno ti on to učini. On gleda u učitelja da i netreptne, tako pozorno, da bismo pomislili: ovaj će sve rieči pozobati učiteljeve, ali pamet, pamet mu je drugdje, ona se zabavlja nasladom, koju mu ruka pod klupom pruža. — Kod čitanja n. p. on istina drži lievom rukom knjigu i gledi u nju, ali ne duševnim okom, on i nečuje i nevidi tko i gdje čita, jer mu duševno oko i sav duh gleda one slike, koje mu desna ruka ćerajuć to zlo predonaša. Nije to prećerano, nego upravo čini, o kojih sam čuo pripoviedati od starijih izkustnijih učitelja, a i sâm jih doživio.

* * *

III. Počem sam eto u kratko nacrtao samòrunu, njeno počelo i širenje osobito kod nas, preći mi je sada, da i znakove obilježim, koji nesretnjaka odavaju, da po tom i što bržim korakom proti njoj proći uzmognemo.

Digitized by Google

Takovi znaci, koji kadšto odavaju tu bolest, jesu po prilici ovi:

Oko nije vatreno i bistro nego mutno, kao da ga je magla obstrla, mrtvo i zabunjeno, suzi često, a i cielo oko upalo je jako, tako da čelo visi iznad njega. Više gornjih trepavica sve je njado a izpod očiju vlada modrina, koja sačinjava kolobare izpod njih. Veličina tih kolobara raste s-duljinom grieha. Ti kolobari ili ta modrina izpod očiju jest i sjajna malo a osobito kratko posle ovršena posla; viditi ćeš, kako snmobludnik često tare to sjajilo — Ustnice bliede bi reć bez krvi, nos i uši tako rekuć mrtvačke, a uz to i hladni. — Lice nejma zdrava rumenila, nego nekakva blatno-zelena-žuta boja grdi i ruži taj ures ljudski; ono mu je bi reć i mastno. Kadšto i svakojake pupice po koži krase lice toga nesretnika. — Brk i brada ili mu slabo raste ili ako i raste a to nejednako. — Tielo u obće mršavo a osobito ti u oči udaraju bezmesnati listi (Waden). — Kada hodi, onda klimsa i traljavo se vuče izkrivljenih ledjiju kao starčina od 70 godina. Hod mrtav i nesiguran, jer mu noge počnu tako drhtati, da je primoran ono nositi, što mnogi radi zabave nose, najme — štapinu. Grlo mu je odebelo a govor nesiguran i često kroz nos. U govoru se lasno smuti osobito kad što govori, gdje se više misliti mora n. p. kod matematike te nevjeruje ni sam sebi, jer su mu svi pojmovi zamršeni uslied te bolesti. Družtva neljubi, nego jih izbjegava, te ako i jest u njem, nepokazuje veselja pravoga, tielo mu je uza stol ali duh radi o čem drugom; pospan je, mrtav je, nepovoljan i i nezadovoljan dodje često do — sdvojenja. Dodje li sa krasoticom kako u družtvo, eto ga osobito uzbunjena, nezna što će reći, jer mu fantazija osobito radi; tom mu se prigoddm usta rado osuše, tako da bismo rekli: eno, izdiše. — Ako staneš blizu njega, onda ti nekako udara osobito, naši ljudi vele, da udara prčevinom ili nekakovom silom, akoprem možda i neznadu odkud to dolazi. Ugrije li se pa se upoti, onda po gotovu smrdi, jer pot i onako nije ugodan, a još kad se upari pa onom prčevinom smieša. — Nu najbolji je znak, ako ga zatečeš u poslu ili ako su mu gaće sprieda jako kaljave, najme svakojake slike nekakovim žuto-blatnilom dobro omedjašene, i koje se — kako perilje kažu — slabo oprati dati,

Znaci, koji žensku odaju, nisu puno različni od onih gore, mogli bi se od prilike isti nabrajati.

Još bi se dalo znakova navesti, nu buduć da ti, kao i mnogi od gore navedenih, posljedice i drugih čina biti mogu i zato jih izostavljam. Rekoh posljedice drugih čina, a takovih ima dosta kao n. pr. čitanje zločestih romana, kojim se mašta takovimi slikami obaspe, da je sklono i mužko i žensko činiti životinjsku nasladu (samo da se oboje nebeji — —) i jedno i drugo osobitu želju k tomu dobiju, a srdce lebdi za tim; nove se slike sve to više ukazuju pokvarenom fantazijom, nastane osobiti položaj, koji dakako ubitačno na duh djeluje, koga Hrvat mudro nazivlje veleć mu: „Upalio se je“ „upalila se je“. — —

* * *

IV. Zle posljedice i pogibel samòrune mnogo su veće i strahovitije od jakosti one naslade i ugodnosti, koju osjećamo, čineć to ruglo. — Samo slabu sjenu veličine tih pogibeli možemo si predstaviti, kada pomislimo „da je to sjeme najfinija krv u čovjeka, da je upravo sila životna, i da je jedan diel mozga, s-kojim je raznimi cjevčicami spojen; i kad još pomislimo, da je gubitak jedne unče toga sjemena ubitačniji od gubitka četrdeset unča krvi“. — — Kada to znamo, koliko velim ubitačno mora da djeluje na novoljnika, kad se sjetimo one množine sjemena, koje mu izcuri, kada pomislimo, koliko putij po jednu unču sjemena mu ode ili koliko putij po četrdeset unča krvi!!! — Zaista gubitak, koji se naknaditi neda, i koji tielo srušiti mora, a zaisto i sruši.

Za uviditi pogibel barem u koliko toliko, već bi dosta bilo, kada bismo to gore navedeno promozgali; ali da još i bolje u oči padne, navesti ću neke žalostne posljedice te nesreće, o kojih se svaki osvjedočiti more, koji pozornim okom motri nesretnjaka. — Nu ako se baš i nepokažu odmah, netreba misliti, da jih neće ni biti, jer treba da uviek pred očima držimo, da je ta bolest u istinu i najsigurniji (ako i odugačak) put k smrti, tako da kad bismo zločin kaznili tim, i zaisto bismo postigli ono što pitamo. Ne samo da uništuje naše bistvo nego i mir duše je na velikom uštrbu. Nevoljnik mora često umrieti pod tako groznimi mukami, kakovih si jedva predstaviti možemo. A dok ga crna zemlja još trpi na sebi, nemožemo reći, da „živi“, nego samo da vegetira, jer nije sposoban ni sebi ni drugomu ikakove prave koristi učiniti.

Upazimo znakove u predšastnoj točki navedene, koje su takodjer posljedice, a baš da i nejma nikakovih više, dosta jih je, jer po njih nesretnika svak mora mrziti i prezirati radi „takove“ slaboće, kojom se izpod nieme životinje meće i baca! — Nastane u obće drhtanje ûda, tako da jedva i hoditi može; prisiljen palicu nositi, ruke mu drhću, da u žlici ni mlieka k ustam donieti nemože; a radi toga i dobije priekora dosta, jer naši ljudi već dobro obilježuju svakoga samo kao vide, do mu ruke drhću; dapače i iste vilice počmu mu se tresti. — Čim se najmanja promjena u zraku dopeti, eto ti ga, gdje se tuži na svašto; ljeta podnieti nemože a zima mu protivna u kratko: njegovo iztrošeno tielo najboljim je tlakomjerom. — Veoma ga često napada glavobolja, uši ga bole, a osobito čim se vjetrovi miešaju; osim toga mu uviek zuji i šumi u njih, što ga osobito pomuti; vid mu uviek slabiji, skoro ga sasvim izgubi, a tako i sva osjećala gube

Digitized by Google

snagu. — Čini se, da je uviek nazebao, kiše često, osobito ako legne u hladnu postelj; sne ima jako nemirne pa nemore ni tim snage si nakupiti; kada se probudi, pa se digne, onda ga hvata nesvjestica, da mora višeputij pasti. — Muče ga često grčevi a često dobije i padavicu itd. — Nesretnik, istina, rado jede nu puno mu nekoristi, jer hrana ako će se probaviti dobro, treba upravo i životne snage, nu kada se ova gubi, onda i probavni ustroji slabe, nemogu da rade; on pretrpa želudac, ovaj nemože da prokuha; — eto groznice, ma još kako prave; tielo po tom sve mršavije, jer nedobiva od nikuda hrane; krvi mu nestaje a i ono što je, blieda je. Dušak mu postaje malen, dobije i suhi kašalj, ćuti trganje i žiganje po svih udovih; probadanje izpod plećiju sad lievo sad desno, tištaci; dobije često i hlapat srdca, a šuljevi ga neprojdu, bole ga prsa i hrbtenica, i još puno tih bolestij; da mu kose neobično odpadaju, a koža da dobije liepe pojave netreba ni da spominjem. — Sram mu oslabi tako, da mu i nehotice sjeme već kod najmanjega draženja počme curiti i n. pr. kad ga velik strah obuzme itd. Nalik je u obće sav uvehloj ruži ili živoj okostnici. —

U kratko, takov nesretnjaković prieči si razvitak tielu, podkapa zdravlje a što je najgorje, ubija duh, mozag mu se suši, tupi pamet a duševne sile sve oduzimaju više i više —; nestane jih tako rekuć — postane uprav blunast; dovede ga često do sdvojenja. — — — —

* * *

V. To su samo u kratko posljedice te protunaravne naslade, proti kojoj moramo svakimi mogućimi sredstvi napredovati, da tu nevolju kako ublažimo. Ali gdje je taj koji nesretnika da ozdravi? težko i pretežko se to odstraniti dade, jer diete orudje te strasti viek sa sobom nosi, dapače ne samo da gleda na nevidljivu mjestu obaviti taj posao, nego ga još taji za svoju nesreću, dakako jer mu godi.

Raznovrstno se piše, kako da se postupa kod liečenja i čega da se držimo, ali isto tako, kadšto je tih metôda puno, isto tako puno tih ništa pomoći nemože. — Učitelji i roditelji dotičnika jedini su pravi lječnici, koji to izliečiti mogu, a zaista neće ni stezati pomoćnice ruke pružiti takovu, samo ako za isto znadu da to zlo čera, što je dakako najvjerojatnije kad ga u poslu zatečemo. — Nu da li je probitačno to zlo gledat odstraniti tim što se dietetu prodiče sramežljivost, dakako osobitim načinom ili kako vele opominjati, da diete negleda, kad tko ide rad sebe ili da učitelj pripovieda o tom i o zlih posljedicah, to sam ja s mnogim čitateljem proti tomu, znajući dobro, da diete osobitu želju na ono ima, što mu učitelj prepriečuje, jer bi ono upravo „rado“ vidjeti to, što mu baš učitelj neda, a i želju ima osobitu, da pokuša to; — postigli bismo protivno nego što mislimo. Biti će dakle najbolje potražiti uzroke toj bolesti.

Čusmo malo gore „da želja za putenom naslađom i čini takovi ubijaju duh“ a tako je i obratno: „zabava duha ubija mal ne sasma želju za tom putenom naslađom“, jer ako toga nije, t. j. ako je duh nezabavan ili drugač, ako je diete bezposleno, eto ti ga, odmah se radjaju svakojake pomisli. Odstranimo dakle bezposlicu kod djece i tim smo dosta put prepriečili tu bolest; odstranimo to, pak će i samoblúdnika manje biti. — Nu bezkoristno bi bilo, da djecu zabavljamo onim, što joj je protivno; dakle tražimo zanimiva gradiva kao što toga praktičnu učitelju na izboru stoji. — Zabavljati ali ne samo u školi nego i kod kuće, a tu mu osobito roditelji u pomoć priskočiti imaju. Tako skladajuć sile, ići će onda, jedan u zabavljaj a drugi odstranjuj primer zločest itd. A da se to skladanje postigne, neće mislim učitelj žaliti truda, da se s roditelji djeteta porazgovori, te jim svojim savjetom u pomoć priteče.

Stupio sam prije nekoliko godina u sobu neke odlične obiteli. U kući su dvie kćerke, — taman u godinah, gdje se začele prepoznavati. Čitale su upravo neku knjigu; ali, kada ja k-njim: sakriše ju. Ja sam vidio, da su se obadvie upravo zapožarile, nagnem na knjigu te jim ju upravo silom oduzmem. I bilo je radi nje trke i frke.

Svu sam ju bio kod kuće pročitao. Knjigu piše neki njemački morališta glasom i duhom nabožnim, predstavljajuć sličnim nesretnjakom sve muke i grozote, što jih čekaju u sto i dva pakla. Ali, uči li možda, što je mladencu ili mladici u obće radit, da bude zdrava tiela i bistra duha? Podnipošto! Već vražjom svojom besjedom opisuje sve rugote, što no su jih činili počam od Onana do njega samoga, pak onda završuje: mladenci, nečinite toga!

Odakle u istinu toliki u obće griesi; odakle tolike opačine već u djece? Odakle, što jošte i danas vlada u nekih representanta morala ono kužno načelo: tumači djetetu svaki grieh, da se ga u buduće plaši Pravi poznavatelj naravi ljudske toga nečini, već uči, tumači i prikazuje djetetu od poroda mu sav sviet, dakle i sebe jedino u svoj krasoti, pravednosti. čistoti i svakoj dobrinji. Sve što je dobro, pravedno, krasno i sveto učimo te učimo, uza to nastojeć, da po mogućnosti diete niti nevidi, niti nečuje protivnih onomu.

Kada se sve dobrinje uvriežе u tielo i dušu, a čovjek u tom vrtlogu svjetskom i nabašo na zlo, na griešna djela drugih, vjeruj mi svaki: isti taj nepokvareni čovjek sgroziti će se s-onoga neljudskoga čina, te od njega odskočiti, kano srna s-pred vuka.

Stotinu putij pomislio sam si i ovo: ima li se povjeriti mladeži i samo sv. pismo staroga zakona, da ga čita? I uviek mi je odgovorio razum: pod živu

Digitized by Google

glavu ne! Jer, koj će da se nauči, što je blud, što li razputnost, uzmi si samo „Pjesmu nad pjesmami“ pak ja kriv, neizustiš li ju ovako: to može doduše čitati čeljade hladne i mirne krvi, nipošto pako mladež bujna, mladež, koja u istinu hrli poput opice ili papige. da sve pačinja, što čuje ili vidi.

Učitelju! ti si ujedno i uzgojitelj: zamisli se i u ovo, pak proučaj mladež svoju, te nastoj, da nebude traga strašnoj ovoj bolesti u djevičanskom inače narodu našem hrvatskom.

Evo, da nebudem niti sâm bezposlen, — a bezposlen pop i jariće krsti, — bavim se ovim i sličnim slaganjem uz namjenu, da jih predam štov. čitateljstvu našega branitelja „Napredka“. Želim, da se i ovimi redci barem ponešto podsieku krila kužnoj ovoj nemani, koja nam runi cvietak nadi našoj, budućnosti našoj hrvatskoj.

U Beču. M. Velebićanin.

Ima li razloga pravi rodoljub itd.

Mnienje Ante Irgolića.

(Konac).

Svršivši ovako svoje nazore o vanjskom preustrojstvu narodnjih naših škola, reći mi je još koju o njihovom svrsishodnom nutarnjem uredjenju. Obćom učiteljskom skupštinom prihvaćenimi rezolucijami zahtieva se, da se nutarnje preustrojstvo tako uredi, da budu škole zbilja sadanjim obćim potriebam odgovarale, te da iz mladeži, izašle iz učiona, postanu u istinu religiozno-moralni, valjani, koristni i napriedni ljudi. A u tu svrhu prvom je potriebom, da se sastave takove školske knjige, koje bi sadržavale sve ono gradivo, što se mladež tečajem svoga školskoga polazka svestrano i dobro naučiti ima, a napisane popularno te strogô po ped.-didaktičkih načelih i načinom, kojim bi se mogla i morala gori navedena svrha narodnjih školâ postići. Nadalje, da se provide naše škole svimi nuždnimi učili.

Ali pîtanje nastaje, kako da se dočepamo takovih svestrano i raznim okolnostim okolice, tla i podnebja i zanimanja našega naroda odgovarajućih školskih knjigâ? Tko bi bio u stanju takove sastaviti? Na ovo smjelo tvrdim, da ovoj zadaći pojedinac, makar bio i najveći velikan na pedag.-didaktičnom polju, podpuno udovoljiti, sam pred cielim našim narodom odgovornost na se si navući nebi htio ni mogao. Knjige pako preraditi te jih izdati, te iza tri godine opet jih izpravljati, nečini mi se shodno. Konkurenciju u tom pogledu u nas uvadjati, mislim, da nebi iz materijalna gledišta našega naroda probitačno bilo. Zato bi se meni u svrhu valjanih školskih knjigâ najpraktičnije činilo, da se pozove ukupno naše učiteljstvo i svi poznati popularni spisatelji, da ozbiljno promišljaju:

1. Što da ima školska knjiga za svaki razred sadržavati, obzirom na religiozno-ćudoredni i moralni uzgoj mladeži?

2. Što i koliko u svakom razredu iz zemljopisne i povjestne obuke, iz prirodopisa i prirodoslovja, iz jeziko- i sastavoslovja, iz računstva i ostalih predmeta?

3. Kako da se s-realnimi predmeti spoji domaće i poljsko gospodarstvo, vinogradstvo, šumarstvo, stočarstvo, svilo i pčelogojstvo, i u obće sve, čim bi se polag raznih okolnostij, različita tla i podnebja narodno blagostanje podiglo.

Kada bi svestrano ova pitanja ukupno naše učiteljstvo i rodoljubivi pisci proučili, bilo bi potriebom, da svaki ili više njih ujedno o njih svoje dobro promozgane nazore razviju putem naših školskih strukovnih listova i inih javnih glasila. Više očiju više vidi. A ob urednicih naših listova uvjeren sam, da će ovakovim razpravam tim radje prostora odstupiti, budući i sami znadu, da su školske knjige zamašne znamenitosti po napredak našega školstva.

Razpravivši tako više njih svoje misli u tom pogledu, te predloživši po mogućnosti broj i kratak sadržaj štiva za svako polječe i svaki razred, napokon naznačivši i točno, kojimi štivi da se ima ova ili ona svrha školske nastave i uzgoja postigavati; onda istom da se pozovu bud vladnom ili čijom drugom inicijativom najbolji pedagogično-didaktički vještaci i drugi popularni pisci u odbor, imajući zadaćom razna mnienja i različite zahtjeve izpitati, svoje vlastite nazore o tom putem tiska priobćiti i napokon sastavljenje štiva najizkusnijim pedagogom povjeriti. Kod sastavljanja raznih štiva, dakako morao bi se cilj obuke i uzgoja i način, kojim se isti najsigurnije postići može, pred očima imati. Pronadju li se štiva i pjesme, kojimi se religiozna ćudoredna i druga plemenita čustva zaista probuditi mogu, napišu li se štiva, na temelju kojih se slovnička i sastavoslovna obuka praktično podavati uzmogne, napokon urede se štiva, kojim se temeljito, obziruć se i na potriebu u praktičnom životu, zemljopis, poviest, prirodopis i prirodoslovje predavati bude moglo, zaista neće biti potriebno čitanaka toliko put revidirati. Znanost bo se na sadanjem stupnju nalazeća nemienja tako znatno svake godine, da bi valjalo školske knjige opet preradjivati prie 10 godina.

Jedino, ako bi nastala potrieba, da se zemljopisna i povjestnička obuka promieni, a to bi se dalo izpraviti kod drugoga izdanja.

Tim načinom složenim školskim knjigam, nestalo bi za odulje po mojoj misli, svakojakih prigovora i tužba proti njim-

Nu ovom prigodom, razviv svoje misli glede knjiga, nemogu propustiti, da nepriobćim svoje subjektivne nazore o jednoj duboko zasjecajućoj točki u obći napredak našega naroda; prem sam uvjeren, da ovo mnogim mojim vriednim kolegom neće biti povoljno.

Digitized by Google

Ali pošto znamo, da nisu narodnje škole radi učitêlja, već su učitelji radi školâ, dotično svestranoga napredka puka; nadalje, što sam pripravan svako protivno mnienje onom iskrenošću uvažiti i odobriti pa i podupirati, ako zbilja za našim sveobćim boljkom smiera; zato kažem svoje uvjerenje posve prostodušno.

Kako je svakomu poznato, obće blagostanje ciele zemlje i države obstoji samo ondje, gdje se umno po najnovijih iznašašćih gospodari, poljodjelstvo i sve struke zanimanja naroda čim savršenije obavljaju, gdje se obrt, trgovina čim više podižu i napokon, gdje se znanost i umjetnost svimi silami unapredjuju.

Poznato je i to, da sve teorije neće postići žudjene svrhe, ako se praktično neizvadjaju. Zaludo će biti sve najpraktičnije znanstveno predavanje o gospodarstvu, lučbi, prirodopisu i prirodoslovju, ako mladež, izstupiv iz škole, domaće poslove po starom kalupu obavlja. Zato bi valjalo, da se s-teorijom uviek i praktična uporaba skapča.

S-toga nemogu se nikako složiti s-onimi, koji vele: učitelju netreba nikakva zemljišta, koje bi morao obradjivati, već neka se dobro plaća, pa se onda neka samo školskim predavanjem bavi. Mislim, da upravo učitelj, na temelju umnoga gospodarstva školskoj mladeži, pak i cieloj občini pokazati mora, kako i kada se poljski poslovi najbolje obavljaju.

Pravomu učitelju, svećeniku jest gospodarstvo duševnom okriepom; jest živo ponukalo puku, da se uvjeri ob istini, da i gospodarstvo ravna um, znanje. Ali, tko je za to, da se oduzme, ili neda učitelju zemljišta? Samo onaj, koj ga sam po svom položaju nejma, onaj, koj nebi ipak protestirao, da mu njegova gradska občina pokloni, recimo vinograd, vrt i 2—3 rali liepe oranice ili livade. — Bože, občuvaj nas samo prevelike mudrosti! Uguši jal i nastor! Amen.

Vlastitima očima osvjedočio sam se, kako je neki vriedan učitelj probudio ljubav u svojoj školskoj mladeži za raznovrstne gospodarstvene posla, vježbajuć ju na temelju školskoga predavanja u vrtu, vinogradu i na polju.

Tuj su se dječaci znali natjecati, koji je kod kuće više voćakâ zasadio, presadio i oplemenio, koji ima više šljiva i u ljepšem redu, koji je imao pčelinjak na shodnijem mjestu, koji bi svoga otca uputio, da ima na shodnom mjestu gnojište i kako da si umjetnim načinom čim više gnoja pribavi, polja bolje ore i u obće cielo gospodarstvo na bolje okrene.

Pa da vam je vidjeti, kakvi su iz ove mladeži gospodari postali, te si znali samo voćem kod povoljne ljetine prijašnji dohodak podvostručiti, naobziruć se na bolje blago i gospodarstveno orudje. Dakle riečju i činom radit nam je neumorno, ako zbilja težimo za blagostanjem i napredkom naroda svoga. K tomu dakako potrebno je, da se učitelju dade zemljište, na kojem bi mogao mladež učit poznavati razne sastojine zemlje, kako se ova meša, gnoji, — kako crnica zemlja (humus) dobiva, nadalje, da dobiva dovoljno bezplatnih občinskih težaka, kao i potriebno orudje. A ovo bi se sve dalo postići dobrom voljom i liepom slogom.

Pak, bude li se tako složnim radom svih rodoljuba svojski, svakim mogućim načinom blagostanje i prosvjetu nuroda podići nastojalo, to će se moći na nekojih mjestih možda odmah, na drugih po mogućnosti i kašnje narodnje škole postupno na 5 i šest razredne gradjanske škole preustrojiti.

I tim, mislim, dovoljno bi zasada izcrpio rezolucije o nutarnjem ustrojstvo, ostale prem i duboko zasiecajuće mane sadanjih školâ, izpravit će se u shodno vrieme i dobrom administracijom narodnjega školstva.

Treće pitanje, sadržavajuće dužnosti i pravo narodnjega učiteljstva, prihvaćenimi rezolucijami tako se »jezgrovito i jasno pretreslo, da nam je o njem jedino to napomenuti, da su dužnosti učitelja u istinu ogromne, dočim su prava zaisto jako umjerena, pače *po izjavi* mnogih prijatelja narodnjega školstva, reć bi, *odviše* čedno zahtievanje prema velikoj odgovornosti. Tu istinu potvrdjuje jedino zdrav um, pak neokuženo srdce.

I tako završio bi svoje razmatranje o pitanjih, što su se pretrisavala na prvoj občoj hrv. učiteljskoj skupštini, prirodjenom mi iskrenošću i otvorenošću, nadajuć se od svakoga nepristranoga rodoljubivoga čitatelja, da će moje možda koje krive nazore istom iskrnošću izpraviti. A kod svega moga râda lebdi mi jedino pred očima: duševni i materijalni napredak našega naroda. S-toga me i nitko nebiedi svojim neprijateljem, ako se možda neslažeš s-mojim mnienjem u tih presvetih po narod pitanjih, kojih riešenje vuče za sobom ili propast ili napredak naroda.

Konačno usudjujem se još nekoliko reći o samoj skupštini. Nekoji prigovaraju, da bi se novci potrošeni na glavnu skupštinu bolje mogli upotrebiti na školske svrhe; drugi, da je centralni odbor tobož svojevoljno pitanja predložio na pretres, te odviše naglom brzinom o rezolucijah glasovati dao. Opet nekoji, da nije vladao pravi parlamentarizam, da se je nepovoljnih i uvriedljivih riečij čulo, da se je neka narodnost htjela uvriediti, pa da stanovi i druge zabave nisu posvema udovoljavale toli važnomu podhvatu kaošto je: obća glavna skupština hrvatskih učitelja.

Tko pozorno motri razna preuzimanja, dogodjaje i u obće pokret kulturnih naroda, zaista će opaziti, da znanost, obrt, trgovina brzim korakom napreduje ondje, gdje se strukovnjaci sastaju, te o svojih težnjah viećaju. Tim načinom prisiljen bude moralno, da o svom zvanju promišlja, pazi i misli razboritijih si prisvoja. Dogovorom bistri bo se razum. Isto tako poznato će

Digitized by Google

biti, da i javno mnienje, ljudi raznih stališa prate većom ili manjom pozornošću svaki pokret.

A neće li zanimati naobražene brižne otce, što se sve dogadja u svrhu javne obuke i uzgoja? Neće li svakoga poštenoga občinara, gradjana i državljana na misao potaknuti, kakovim načinom da se svaki član naroda usposobi, da si bude kadar čim više privrediti, te čestito i pošteno živjeti, čim se može doskočiti kradji, prevari i drugim nemoralnostim. I koliko bi se tim na straže i tamnice prištediti moglo, a narodni imutak podignuo. Zanima doista to vrlo dobro naprednije muževe. To nam dokazuju obće njemačke i ostalih naroda učiteljske skupštine. Pak nije li u ovih zemljah poljodjelstvo, obrt i trgovina i znanost na toli visokom stupnju, dà u istih naših gradovih su obrtnici malom iznimkom doseljenici tih naroda. Pa ako su se ovakove skupštine već skorom u svih zapadnih europejskih državah obdržavale, nebi li bilo žalostno svjedočanstvo po hrvatski narod i njegovo učiteljstvo, da bi poradi nekoliko stotina forintij troškova odustalo od toli važna podhvata, kojim si sigurno pred Europom osvjetlasmo lice. A kamate potrošene u tu svrhu glavnice, nebi kakav osobiti izum polučile. Dakle po mom mnienju nitko neće žaliti ovo nekoliko stotinjača, već se uprav ponositi može svaki domoljub, da se je u Zagrebu toli mnogobrojno domaće i inostrano učiteljstvo u skupštini sastalo.

Centralnomu odboru prigovarati, da je svojevoljno radio, čini mi se vrlo neumjestno; on bo izhodiv si dozvolu, primio je zajedno i odgovornost pred vladom i narodom, do ono na što se odlučio i izvede. Da pako bude u stanju svaki od naših učitelja svoje mnienje koli pismeno toli ustmeno priobćiti, u tu svrhu izdavao se Vjestnik, kojim se sveukupno učiteljstvo i više puti pozivalo, do svoja pitanja odboru pošalje, pak i svoje mnienje i prije skupštine bud u Vjestniku, bud u kojem školskom glasilu priobći. Tuj se je i pozivalo, da si vanjski izvjestitelja izaberu, koji će njihove nazore na skupštini razvijati, a govoriti na skupštini bilo je svakomu prosto, ako se je prijavio. Stiglo je i mnogo pitanja od vanjskih učitelja, a najviše se jih sudaralo po centralnom odboru predloženimi pitanji. A da su najvažnija pitanja za pretres predložena, to će lje svaki razborit čovjek odobriti. Da nije centralni odbor svojevoljno radio, vidi se i iz toga, što je samo jedan član toga odbora i to samo jedno pitanje razglabao, dočim su druga dva po vanjskih izvjestiteljih pretresivana. Nu da je u pogledu ovih pitanja mnienje dotičnika znati morao, razumieva se samo po sebi; jer rezolucije bez predbježne radnje stvoriti u tako velikom sboru doista bi nemoguće bilo. Da se nisu rezolucije na prvo pitanje prije tiskale, razlogom bi, buduć i prigodom drugih uč. skupštinâ nisu unapried tiskane bile. Pa gledeć na njihov sadržaj, nisu li pitanja dovoljno iscrpljena, zar se nemogu putem naših glasilâ nadopuniti ili izpraviti? Velim: nesamo da mogu, već se i moraju, vidi li se, da nisu na čistacu.

Kamo sreće po naš narod, da ob uzgoju i obuci mladeži naše nemisle i nerade jedino tako zvani narodnji učitelji, već svaki član naroda bez razlike! A ti učitelju, sudruže moj: prioni uz čiste značaje, uz naprednjake; uz one, kojim godi svjetlo a koje umara tmina!

Učevna osnova za obće pučke učione u vojničkoj Hrvatskoj i Slavoniji.

(Dalje.)

I. II. III. Razred.

Zorna obuka i čitanke brinu se za obuku u pri rodoslovju u ovih trijuh nižih razredih.

IV. Razred [peta i šesta školska godina).

Na nedjelju 1 sat.

Ovdje je čitanka temeljem. Razmatranje najpoznatijih prirodninah iz svih trijuh carstvah prirode, ponajprije domaćih. Razpravljanje îli razgovaranje o najčešćih prirodnih pojavih,

Zemljopis i poviest.

Ovoj obuki zadaća je, da s jedne strane poznavanjem domovine i njezinih stanovnikah ljubav prama zavičaju i domovini, kao i privrženost prama caru i prejasnoj vladajućoj kući probudi, s druge strane pako da početci iz nauke o svietu učenikom krug duševnoga vida razširi i srce im oplemeni.

a) Zemljopis

Svrha: Pregledno poznavanje zavičaja; znanje najznamenitijega o Europi i ostalih stranah svieta; razumjenje pojavah, koji se s oblika, položaja i kretanja (obrtanja) zemlje ukazuju, Ova obuka počima sa nacrtom obitavališta (dotičnoga mjesta, u kom je škola) i njegove okolice, a taj nacrt razvija učitelj malo po malo pred očima učenikah. Po tom sliedi upućenje učenikah u poznavanje i razumjevanje zemljokazah (kartah).

b) Povjestnica.

Svrha. Znanje poviesti svoga obitališta, zavičaja, otačbine i najznamenitijega iz obće poviesti. Ova se obuka predaje na nižih stepenih po čitankah, na srednjih stepenih pako u uzkom savezu sa zemljopisnom obukom, dočim se na najvišem stepenu ima sve, što je učeno, ponavljati, dopunjavati, sabirati i uzporedjivati.

III. Razred (četvrta školska godina.]

Ponavljanje onih zemljopisnih pojmovah, koje učenici već iz zorne obuke i čitanke poznaju nauk o zavičaju (školsko mjesto i okolica mu); na nedjelju dva poslata (dva put po pol sata), prikljujuć ovu obuku čitanju.

Digitized by Google

IV. Razred (peta i šesta školska godina).

Na nedjelju 2 sata.

Uža domovina (trojedna kraljevina). Kraće pripoviedke iz poviesti domovine na temelju čitanke. Pregledno znanje Austrije, Evrope i ostalih stranah svieta.

Pisanje.

Svrha: Vještina u razgovietnom, hitrom i čim više moguće prijatnom pisanju latinice i ćirilice. Od učenikah treba odmah s početka zahtjevati, da sve pismene radnje ne samo liepo, nego i po pravopisu pravilno i točno pišu.

Obuka u pisanju ima se odmah s početka sa ostalimi učevnimi predmeti uzko spojiti.

I. Razrad [prva i druga školska godina].

U savezu sa jezikoslovnom obukom (pisočatnja).

II., III., IV. Razred (treća, četvrta, peta i šesta školska godina).

Na nedjelju po 2 sata za svaki razred.

Latinica i ćirilica.

Opaska. U četvrtom razredu neka se krasopis vježba u predmetih iz pisamah i poslovnih listovah (sastavakah).

Samo se po sebi razumije, da u srbskih školah ćirilicom započima.

Mjerstveno likoslovje i crtanje (risanje).

Svrha. Ovoj je obuki zadaća, da oko i ruku učenika vježba, te da ih tamo vodi, da likove i mjere sigurno (izvjestno) i jasno shvaćaju i razpoznaju; uvježbanje u crtanju predmetah, koji su omedjeni ravnimi plohami (ravninami), pravimi i krivimi crtami (pravci i krivuljami), sposobnost u crtanju jednostavnih stvarih, kao što su u prirodi.

Na nižih stepenih crtaju učenici sa školske table jednostavne od učitelja nacrtane predmete. Na srednjih i viših stepenih predaje se nauk u crtanju u savezu sa mjerstvenim likoslovjem, dočim se učenici ponajprije napućuju kako se dotični mjerstveni likovi u slici predstavljaju. Sposobniji učenici vježbaju se u crtanju nacrtah i planovah (zemljokazah); kod ove obuke treba učitelj još imati osobiti obzir na posebne potrebоće djevojčicah.

Geometrično likoslovje uči se na srednjih i viših stepenih. Tu dolaze u obzir: kutovi, trokuti, četvero- i višekuti, okrug. pakružnice (elipsa), bridak (prizma), šiljnik (piramida) valjak, čunj i kruglja itd. Proračunanje najjednostavnijih likovah, plohah i tjelesah.

(Svršit će se).

Raznice.

(Živili Cvjetkovićani), koji su se kano svjestni i prastare loze Hrvati u toliko osviestiti, te su u svojoj sjednici dne 18. Prosinca držanoj na predlog kot. sudca, pogl. g. Travenića učitelju svomu najhotnije dopitali godišnji doplatak u 100 for.

(Živila šk. občinska zlatarska), koji su takodjer u svojoj sjednici dne 20. Siečnja t. g. na predlog svoga kot. sudca Gjure Horvata dokončali: da ima biti u buduće njihovomu učitelju stalna plata 400 for. uz sve ostale pristojbe i današnje dohodke.

Gospodo! Udrite evo sada proti slobodnoj upravi svjestnih občina! Je li da, I. učiteljska naša skupština bijaše bez srdca i bez duše, kada je branila sveto pravo občina svojih?

Daj občinam, što je njihovo; daj vladi, državi, što jim opet po pravu i potrebоći pripada. Onda bude volje, revnovanja; onde snage, sile i moguće sreće na toj zemlji.

Jošte jednom: živili Cvjetkovčani, živili nam i Zlatarčani; oboji stare korenike hrvatske.

Natječaji.

Za učiteljsko i orguljaško mjesto u Kukuljanovcu, kotaru bakarskom. Plata 310 for.: paušala 25 for. 25 nč.; drvarine za školu i sebe 73 for. 50 nč., od kr. komore gospoštine fužinske 105 for.; za orguljanje, čim se nabave orgulje 50 for.; za orguljanje na zahtjev dotičnika 33 novč., stan. Molbenice, namienjene občini, šalju se do 15. Veljače preč. g. Ivaou Soiću, kanoniku i opatu u Bakru.

Za glavnu djevojačku učionu u Karlovcu. Ova učiteljica nastavlja ručni posao s-djevojkami, koje svrše IV. razred, uemanje suplira zakonito zapriečene druge razredne učiteljice. Plata joj 400 for. Molbenice šalju se kotarskomu šk. nadziratelistvu u Dubovac do 15. Veljače.

U Ilovi, spadajućoj na župu Kutinsku. Plata: 250 fr.; 12 hv. drva za učitelja i učionu, stan, $^1/_2$ rali vrtć i 4 rali oranice.

Molbenice šalju se do konca Veljač0 pr. g. Dr. Pavčecu, podjašpristu u Kutini.

Na gl. djev. učioni u Belovaru. Plata 400 for., stanarine 100 for. Molbenice, namienjene gradskomu poglavarstvu, šalju se do 16. Veljače istomu poglavarstvu.

U Bušetini, filijalu župe virovitičke, mjesto učiteljsko i orguljaško. Plata: 315 for., stan, vrt, od svake kuće po voz drva za se i školu. Molbenice šalju se do 16. Veljače veleč. g. Ivanu Grgesini, podjašpristn u Turnašici.

Izpražnjeno je 12 učiteljskih mjesta u Ogulinskoj pukovniji. Plata: 300 for.; stan, 6 hv. drva; uza to zajamčena zakonita obskrba učitelju, djeci mu i udovici. Molbenice šalju se do 15. Veljače sl. c. k. pukovniju u Ogulin.

Imenovanja.

G. Gjuro Golub postao je učiteljem i orguljašem u Podgoraču, gg. pako Valjak i Trstenjak učitelji u gl. učioni u Karlovcu. Dao bog, bili svi što dulje na korist sl. občinam, koje su jim povjerile djecu svoju.

Uredjuje ga vlastnik **Skender Fabković**. Tiska ga **Dragutin Albrecht.**

Digitized by Google

Ovaj list izlazi 1. i 15. svakoga mjeseca na čitavom arku.

NAPREDAK.

Ciena mu je 2 st. 50 nč. za domaće, za vanjske poštom 3 stot. Za pol godine polovica.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Br. 24. U Zagrebu 15. Veljače 1872. **Tečaj XII.**

Treba li dokinuti tjelesnu kaznu?

Krivo upućeni i pretjerani liberalci nastoje u novije vrieme, da se svako ozbilnije sredstvo ukloni iz škole. I prem se tomu malo ne sve strukovni listovi, a što je najznamenitije liberalni ponajviše protive, to je ipak zakonarstvo mnogih pokrajina, medju inimi i cislajtanske Austrije, svojim školskim redom od 20. kolovova 1870. tjelesnu kaznu izključilo iz svojih škola.

Nejma dvojbe, da će pitanje o tom velevažnom predmetu puknuti i u nas, čim se samo uredi vanjski odnošaj našega školstva, pa s toga nebi smjelo biti suvišno, ako o tom što prije rieč povedemo, tim više što bi se moglo naći i u nas ljudij, koji bi postupak inih na prosto prihvatiti htjeli.

Sjeti li se čovjek mračnjačkoga i despotičkoga duha starih škola, u kojih jedina uzgajala bijahu batine i magarećje klupe, hvata ga i nehotice groza, te jedino sa strahom i užasom pomišlja na krvoločnost i nemilosrdje stare škole i njezinih školnika, veselo kličuć: „hvala Bogu, te su ta užasna i grozna vremena sretno projurila.“ — Nu kao što bi bilo bezumno i bezuspješno nastojati o tom, da se ta stara vremena uzdrže, ili opet s nova uvedu, isto bi tako bilo bezumno i nepromišljeno htjet svaki ozbiljniji i strožiji postupak zabraniti; — to bi značilo iz jednoga pogibeljnoga extrema prelaziti u drugi, skoro još pogibeljniji i štetonosniji.

Govorili neki moderni pedagogi, koliko jim volja, da je potrebno djetetu propustiti, neba slieći zahtjeve svoje slobodne volje, i da ga je pogibeljno siliti na poslub, — biti ću, prem sam u ostalom veliki štovatelj njihov, uviek uz one, koji se tomu protive i koji su za ozbiljnu nu valjano rukovodjenu stegu. — Čovjeku doraslu i zrelu može se dopustiti, da u svom postupku bude oslonjen što više moguće o sebe i svoju slobodnu volju; — nu to isto htjet dozvoliti djetetu nerazvitu i nezrelu, čini mi se odviš smješno i protunaravno. Staru dubu dopuščamo, da svoje grane slobodno i bez svake zaprieke širi po svježem zraku, nu slaboj i mladoj voćki nedozvoljavamo toga, već ju previjamo i klaštrimo na svaki mogući način. — Djetetu budi otac, mati i učitelj pravi i podpuni autoritet, sama pako škola, kao takova nepovriediva, častna i ugledna svetinja. A jao si ga djeci i roditeljem, čim se ista povriede budi pogledom na svoja prava, budi pogledom na svoju moć i ugled! To bi pako jamačno nastalo, čim bi djeca, kućnim uzgojem priučena na oštrije postupanje, doznala, da ista u tom pogledu stoji bez svake moći. Škola treba da bude častna i ugledna, to je prvi i posljednji uvjet njezina uspješna djelovanja. Djeca treba da u njoj borave i u nju stupaju dostojnim počitanjem, a učitelja da si smatraju prvom osobom; — što on hoće i želi, to joj mora biti sveto i nepovriedivo. Poslušnost i pouzdanje mora u školi vladati, a razpuštena škola nije škola, — već gnjezdo razbojničko.

S vremenom uvidjaju djeca i sama dobre namjere učiteljeva nastojanja, te slušaju dragovoljno i bez kazne iz same nutarnje potrebe. Nu zato ipak treba, da se uzdrži autoritet u školi za ono, za koje je možda strogo potreban. Ima ljudij poštenih i valjano uzgojenih, koji uvidjajuć potrebu družtvenoga reda bez svake opomene sliede zakone i naredbe, nu ima jih opet takovih, koji nikada nedozrele u toliko, te bi mogli prosuditi shodnost valjanih i umnih uredjenja u naravi i državi bez vanjskih sredstva. Nije li za takove princip vanjskoga autoriteta neobhodno potreban i spasonosan. Ako to valja za odrasle, prem nerazumne i nesvjestne gradjane, kud i kamo mora više valjati za razpuštenu i razkalašenu dječurliju. Gdje učitelj uvidja, da se može svrha postići savjetom i uputom, tamo se naravski čuva svake sile, nu gdje toga nije moguće, tamo su vanjska prisilna sredstva svakako potrebna.

Ako sam se jasno izrazio, to sam rekao, ili bar reći htio, da škola u svakom slučaju mora biti nepovriedivi autoritet djeci, i to u svih slučajevih i okolnostih.

Učitelj ima tražiti od svoje djece podpunu poslušnost i s-toga, što je ista u samom gradjanskom životu svakako potrebna. I to ne samo, kao što se obično krivo misli u absolutističnih, nego što više u slobodnih i ustavnih državah, makar hoćete i u republikah. Slo-

Digitized by Google

bodan i naobražen čovjek pokorava se zakonom najvjernije i najdosljednije, pak s-toga se i može reći: „Čim slobodnije uredjenje države, tim se strožije moraju vršiti zakoni.

S-ovoga se mogu čitatelji uvjeriti, koliko se protivimo onoj vrsti pretjeranih slobodnjaka, koji hoće absolutnu slobodu djeteta, a kroza to uvadjaju nered, razpuštenost, samovolju i drzovitost u školu i državu. Kolikoput se nečuju mudrovanja takovih, da najme s djecom treba jedino dobrim načinom postupati, i to više savjetom i uputom, nego li kaznom i prisilnimi sredstvi. Nu takovi pokazuju, da nepoznaju naravi dječje, niti zakona njezina razvitka, jer tko je iste valjano proučio i promatrao, mora priznati, da se diete, najme valjano i nepokvareno, radostno podaje zaštiti i upravi autoriteta, o kom je uvjereno, da pravicu hoće i izvršuje; mora priznati, da diete u posluhu i za posluh uzgajati, znači isto toliko, koliko uzgajati ga za nutarnju samostalnost i energičnu značajnost, te da će napokon ono diete, koje je priučeno poštivati prednost umne snage svoga učitelja, takodjer težiti za samostalnim usavržanjem svoje vlastite umne snage.

Dopuščamo, da se u djetetu mora pobudjivati nagon za slobodom i samostalnošću; nu tko bi to htio postiči odstranjenjem zakona i poredka, emancipacijom nezrelih i malodobnih ljudij, jedino blagim načinom, savjetom i nagovorom, te prostimi riečmi i frazami, taj bi pokazao da nepozna zahtjeva prava i uspješna uzgoja. — Bože, oslobodi nas takovih zabluda, — jer doista bolje bi bilo, da u naših školah zavladjaju s nova nekadašnji mučitelji — školnici, nego li takovi, zapt i poredak dokidajući rezoneri. — I u istinu, takovi će prije svoju djecu uzgojiti za sve drugo, nego za ono čim se hvastaju, najme za slobodne i značajne ljude. Bez zakonitosti, poredka, zapta, poslušnosti, autoriteta i ostalih s tim u savezu stojećih vlastitostij, nejma sreće mladeži, nejma uzgoja za samostalnost i slobodu. — Kad bi se značajnost i samostalnost, te dvie najljepše i najuzvišenije krieposti postizale mlohavošću i pustim rezoniranjem, to bi naš viek morao obilovati značajnošću i samostalnošću, dočim je upravo protivno, čim je uzgoj mlohaviji i popustljiviji, tim su i ljudi sve bezznačajniji i nesamostalniji.

Zaključimo dakle: Učitelj pravi i za dobro svoje mladeži i čovječansto zauzeti učitelj, mora nastojati, da se svimi mogućimi sredstvi uzdrži zapt i poredak u školi — i prem neće nikada dopustiti, da se u nju s-nova povrate sva moguća užasna i grozovita sredstva srednjega vieka, to će se ipak snažno i odlučno protiviti svim onim, koji bi rado tjelesnu kaznu posve ukloniti iz škola.

Tim bi bilo riešeno pitanje o potrebi tjelesne kazne, nu sada nastaje drugo pitanje o načinu izvršavanja iste. Mnogi misle, da učitelj nebi smio vlastoručno kazniti, veleć, da se tim djeca potiču na **mržnju** spram učitelja. Ja mislim posve inače, da najme nesmije dati kazniti po drugoj djeci na onako **ružan** pandurski način, kako se je to obično i kod nas donekle činilo. Siliti drugoga učenika, da batinja svoga sudruga, nepošteno je i nemilosrdno, k tomu sve one raznovrstne priprave ubijaju čustvo stida u kažnjenika. S-toga, kada učitelj hoće kazniti, neka to čini sam posve hladno, oprezno i lahkom šibicom, i to unuda, gdje nemože nikakove škode načiniti. Da diete nepokvareno i valjano uzgojeno radi toga na učitelja zamrznuti nemože, dokazuje nam primer roditelja, koj takodjer svoju djecu kazne, pak jih ista ipak štuju i ljube, više nego one, koji svoju djecu maze. — I diete osjeća, kada pogrieši, i kada zasluži kaznu. — Jedino nerazložno i nepravedno izvršivana kazna može biti pogibeljna.

Dodat mi je samo jošte ovo. Učitelj mora da bude dušoslovac, mora da pozna nesamo duševni i tjelesni sastav djeteta samoga, već i razloge za to; hoću da reknem, treba da se uvjeri, tko i kako uzgaja diete u kući mu; u kojih okolnostih živi. Jer drugač valja da se lieči, recimo Blagoje, drugač Dragan u istoj bolesti. Koga u kući mlâti i prebija nemilostivna ruka i za najmanji djetinski prestupak, toga treba da blaži i miri otčinski pogled učiteljev, njegovo ljubazno slovo itd. Diete pretanahnih živaca ubiti ćeš, ako ga kazniš tjelesno a razuzdanče, razkalašenče, tako zvanoga gospodičića možeš šibicom uvjeriti, da je on u školi učenik, niti manje niti više od druge svoje subraće. Velim: djecu si moramo, kanoti odhranitelji, upravo proučati sa svih strana.

Toliko o zaptu i tjelesnoj kazni u obće i u kratko. Bilo bi mi veoma dobro, kad bi i ostala subraća htjela svoje mnienje o tom velevažnom pitanju predati javnosti, da se uzmogne konačan i pravovaljan sud izvaditi.

Stjepan Basariček.

Važnost kritike, smjer i dužnost časopisa prema njoj.

Prosvjeto, prosvjeto! Ovu rieč izušćuje nekom slašću i miljem svaki rodoljub, za nju radi nesamo pojedinac već i ćitava družtva, jer je ona dušcvno svjetlo, koje razsvjetljuje dušu nesamo pojedinih osoba, već i čitavih naroda; ona razpahuje tminu vladajućih vrteža i bludnja, ona je pravi i jasni nauk za sve znamenite naravne, čovječje, moralne, vjerske, gradjanske u obće i domaće stvari; njom se približujemo koristnim i svakim istinam, njom se usposobljujemo, da možemo suditi svojim razumom, da možemo slieditи mudrost za života svoga.

Gdje je mnogo prosvjetljenih ljudij, muževa i žena, gdje je u obće mnogo prosvjetila, tamo sè šir

Digitized by Google

na sve strane narodnja sviest. narodnja prosvjeta. Težko li si ga onim, prije ili kašnje, koji bi se joj usudjivali suprotstavljati!

Hrvatska ima liepo čislo tako prosvjetljenih rodoljuba, koji svom svojom snagom u svakom stališu nastoje, da nam bude u narodu što više svjetla, a manje tmine; ima podobro i sredstva, kojimi se služe.

I učiteljstvo hrvatsko može se ponositi takovimi duhovi, i ono ima takodjer raznih pripomagala, naročito pako i svojih javnih glasila Učitelji hrvatski neumorno rade, da prvu polugu prosvjeti, knjigu najme, uzdignu; a jerbo znaju, da se mogu primaknuti cilju jedino družtvenim sjedinjenjem pak toplijim sudelovanjem občinstva, nego je to dosada bivalo; — zato si stvaraju družtva, košto nam je eno: književni sbor učiteljstva hrvatskoga.

Ali, zaludan bio bi trud književnika, da nejma za nje i za štovano čitateljstvo posrednika, da nejma pedagogijskih, strukovnih i ostalih časopisa, koji u sebi sjedinjuju književne sile, razpiruju iskru narodnje prosvjete, dok nam iz toga toploga njegovanja nenikne samostalna knjiga, koja se ima popeti do neodvisne samostalnosti od vanjskih tudjih odnošaja, dok nepostane barem u Evropi glasovita i dostojna nasledovanja.

Časopisi preporučaju knjige a strukovnjaci sude o njih u časopisih, t. j. rešetaju jih, pišu kritike.

Koli je znamenita kritika za razvitak književne djelatnosti a kako može ista i škoditi, o tom nam veli naš Matija Ban ovako: „sredstvom dobro upravljene kritike mogli bi sposobni pisci dojti do neke nezavisnosti i savrsenstva. Nu to će biti, kada budu razumnom kritikom prosvjetljeni. Zato treba da ona proizliče iz uma prosvjetljena, iz duše poštene; treba da se razumni kritičar ponajprije pročisti kroz oganj pravde i rodoljubja od svake pristranosti, zavisti i *zlobe*, od malenkosti i slabosti svake, pak da se takne te svetinje jedinom namjerom narodnjega napredovanja. Njegova rieč neće otrovna biti, skromno će biti izraženo mnienje njegovo, iskreno će se ukazati njegova radost nad svakim srećnim pojavom; — on, košto će odkriti slabu stranu kojega znamenitoga djela i kazati način, kojim se može poboljšati: tako će odkriti i stranu dobru ter uz savjet dati će plemenitu hvalu. Gdjegod opazi klicu nadežde, blisak talenta, pomnjivim će ga pratiti okom, osobitom će ga njegovati ljubavlju te u razvijanju podpomagati. Prama odličnim umovom imati će one obzire, koji jim idu; umove, zabludjele po poljanah za njih bezplodnih, opominjati će sbiljno a samo snažno udarati će na glupost očevidnu tim više, ako se je zavila u smješne pretensije."

Svaki časopis treba da podigne stolicu takovoj kritici. Nacrtav nuždu i korist prave i razumne kritike, stupam mirne duše i čiste sviesti pred pravedno, razborito i rodoljubivo učiteljstvo hrvatsko, svraćajuć pozornost na kritiku, nalazeću se u 1. broju t. g. „Šk. prijatelja." Dopis ima biti iz Hrvatske, podpisan je pismenom V. Evo mu povoda.

Janko Tomić, učitelj u Karlovcu, poznati suradnik „Napredka", spisatelj dobre hrvatske povjestnicu i zemljopisa za mladež, pravi član hrv. pedag. književnoga sbora, pozivlje na predplatu za svoje novo zemljopisno djelo, što ga je svaki mogao vidjeti na izložbi našoj.

„Napredak", školski naš list, uvjeren o koristi svakoga pomagala, namienjenoga obuci školskoj, uvjeren o marljivosti pisca i dužnosti svojoj obzirom na razvitak knjige školske, uvjeren, da mu je preporučivati i podpomagati pisce svojom preporukom, obielodanio je njegov poziv na predplatu u 18. br. tečaja XII. To učiniše uslied svoje rodoljubive dužnosti i ostale neškolske novine, ali ga neučini „Školski prijatelj", već se je usudio — nečuveno u svietu — kanoti sveznajući, isto djelo već iz samoga poziva na predplatu, napred i naprečac onim dopisom nemilosrdno odsuditi.

Taj list „Za promicanje školstva" jedini je dakle, koj već sada znade, kakova će biti knjiga, pak da si što veću znamenitost i uglednost pribavi, već s-početka govori: „iskreno izpoviedam da o dokazih vještine neimam pojma." Zatim navadja razloge, s-kojih naprvo već sudi o nevaljanosti knjige. Evo jih!

1. Kritičar se sjeća, da nije pisac pokazao svoje vještine u zemljopisno-povjestnoj struci kano djak na zagr. realci.

2. Pita, gdje je vidio J. Tomić traljavo i pišivo postupanje sa zemljopisnom obukom?

3 Pita, gdje je J. T. pokušao taj novi svoj način postupka?

4. Navadja naredbu od 19. Rujna 1866.

5. Željno izčekuje taj unicum g. T. s-dodatkom „takova šta za sve napisati, moglo je valjda poteći samo iz pera onoga, koji je znanosti crpio za sve druge, samo za se ne.

6. Risanje nije ništa nova u učionah, jer se osnovom zahtieva, da djeca sve ono rišu, što se iz zemljopisa uče.

7. Poučava J. T-a, što se sve u školi predaje (sravni s-tim spomenutu naredbu od g. 1866), pak završuje dopis farizejužkimi riečmi: „valja mi pohvalno priznati trud g, Tomića, što ga ulaže u tako plemenite svrhe, košto je ona, kojom se obogaćuje narodna literatura, pak s-toga neka mi nezamjeri, što iskreno rekoh o njegovu pozivu na predplatu; o samom djelu prosboriti ću onda, kada svjetlo božje ugleda.

Digitized by Google

Da budem kraći, primećujem:

Na 1. Zar je to pošten razlog, kojim se dokazuje nesposobnost piscu, mužu već a ne mladiću? Nezna li g. kritik, da premnogo djaci odlikaši u životu ciknu; da premnogi djaci slabušci, u životu zaokreću svietom? Ovu istinu imao bi znati i gosp. klevetnik sam.

Na 2. A mi pitamo: je li isto postupanje svagdje pod suncem u istinu dobro, savršeno? Jamči li nam g. ocrnitelj i krnitelj tudjega poštenja i znanja, da se sbilja ova nauka svagdje pravilno predaje? Nebi li ipak kojoj toj mani hrvatska knjiga g. J. T. bolje mogla pomoći, nego n. pr. Warhaněkova, Steinhauserova itd.?

Na 3. Strašne li naivnosti! Zar nezna g, kritik, da je g. J. T. učitelj glavne učione u Karlovcu? Zar se nije mogao g. J. T. o shodnosti, o valjanosti postupka kano učitelj bolje uvjeriti, nego klevetnik o nevaljanosti nečesa, česa jošte ni vidio, ni čitao ni proučio nije? — Zaisto, takovim pitanjem osumnjičiti pisca, mogao je samo rečeni V.

Na 4. Zašto klevetnik navadja ovu naredbu, to samo on znade; ali mi znademo ovo: ona naredba veže učitelja na stanovita, pojedina štiva; ali za ova boće se upravo pomoćnih knjiga. Pak zar ista naredba zabranjuje učiteljem pisati i rabiti za pripomoćnicu pojedine strukove knjige?

Na 5. Ovo i što slična ovomu može zamisliti samo šupeljak a napisati izopačena, pokvarena duša.

Na 6. Mnogo se toga raznimi osnovami nesamo u nas, već i drugdje zahtieva; u svakoj se veli: čini ovo ili ono; nu osnove samo nalažu, zapoviedaju a knjige uče. Tko ste vi, gospodine rešetaru, te već unapried znate, da se neće u toj knjizi možda pokazati i način risanja sela, občina itd., kojega mnogi nisu niti vidjeli? — Premudrosti!

Na 7. Što se u školi ima predavati, to znade i bez vas svaki učitelj. Pohvalno priznavati čiju muku i trud, kojih niti nepoznam a koje već unapried proglašujem za nedonoščad, može samo onaj, koga na lancu drže častna braća armihercegeri u Zagrebu te ga motre, da se osvjedoče: u koj ipak razred, red, rod itd. spada isto božje stvore. Gospodine, štujte pako narodnju literaturu!

Bože moj! i ovako navadja strukovni list, namienjen promicanju školstva u obće, ništetne razloge da zaprieči uspjeh predplati, da uništi râd piščev, da mu oduzme volju za dalnju radnju, da nepripusti učiteljstvu niti zaviriti u trud njegov, pak da skrajnom drzovitošću, bezsramnim osumnjičenjem i očitom klevetom pači razvitku pedag. književnosti.

Još se nije čulo u svietu u obće, da se ikada usudio majstorski opančarski skup unapried javno izreći djetiću, koj se bio priglasio, da želi stvoriti opančarski majstorluk: „cuki! ti neznaš sašiti opanka.“ Nikada se nije čulo niti to, da bi bio itko uzeo na rešeto djelo umno, (a u tom je dopisu kritika, jer djelo osudjuje), koje još nije niti izašlo; da bi uslied poziva na predplatu sipao na pisca, — pak još na sudruga, na brata svoga, grdno blato u strukovnom javnom listu; da bi osobnost piščevu tako nemilo i javno dirnuo bez ikakovih dokaza, te ga samo sijom svoje premudre i svemožne rieči oboriti bio kanio: klevetom i sumnjičenjem.

G. Adolf Veber, tužeć se negdje poradi jezikoslovne razprave na nevaljale rešetare, rekao je: „to je kritika, koja će ako uztraje, književno nam polje očistiti — od pisaca; jer tko da se za ruglo muči pisanjem?“

A što će mila mi subraća, štovano učiteljstvo hrvatsko na kritiku djela jošte nevidjena, kritiku, što ju raznio promicatelj pučkoga školstva „Školski prijatelj“? Zar nije ruglo, da izlazi takov list, koji oduzimlje želju raditi na književnom polju; list, koji mjesto dokaza (o kojih nejma pojma, kako sâm veli) iznaša na svjetlo klevete i sumnjičenja (Zaviri n. pr. u broj 13. str. 206, 207. teč. IV.); list, koji odgovara občinstvo kupovati knjige prije, nego se o valjanosti osvjedoči; list, koji zajazuje prosvjetu, jer prieči razvitku književnoga râda; list, koji širi načela, kojimi se ubija automija seoskih i varoških občina itd. itd.?!

I nehote sjećam se tom sgodom riečij Aemilia Proba, t. j. Cornelia Nepota, koj slaveć viteškoga i kriepostnoga T. Pomponia Attica, ovako gâ predaje svietu: „sic cuique mores fingunt fortunam“; ja dodajem i ovo: „fingunt et nomen et omen.“ Mudru jedno oko dosta.

Braćo! Hora je, da nas svaki bude u branjenju svetinja naših ako ne Cornelius Nepos, a ono barem: Cornelić Nepotić; da nas svaki hladno i brižljivo bilježi čine pravih prosvjetitelja narodnjih i one tminâra. Tà bog nam je dao nešto srdca nešto svjetla, a voljice podajmo si sami.

Vjeruj mi, čitatelju mili: kada sam primio ob novoj godini 1. broj toga lista a u njem pročitao taj dopis, pun duševne kukavštine i strančarskoga ubožtva, onda mi se pričinilo, kao da mi je tko segnuo u utrobu, te mi po njoj nemilo ruje, nateže i trga. Onda sam se zakleo, da ga nikada više neću čitati.

S-toga se nesakrivam pod tudji biljeg, već očito molim „Slavni ped. književni sbor“:

Da uslied potvrdjenih pravila §. 2. po pripadajućem si pram podvrći kritici svako djelo, spadajuće na naobrazbu — uzme u pretres i djelovanje „Škol. prijatelja“, pak svoje mnienje učiteljstvu hrvatskomu priobći.

U Dubravi g. 1872.

Franjo Šćepanek, s. r.,
učit. i pravi član ped. hrv. književnoga sbora.

Digitized by Google

Jednak i nejednak.

Što znamenuje jednak i nejednak, kada se zaprede govor o čovjeku.

Jednaki smo svakako s mnogo gledišta. Tvar, štono obličuje narav čovječju — bio sluga ili gospodar — jest bezuvjetno ista. Jednaki smo u koliko smo svi postali iz nagona rasplodjivanja, pricieplјena svim bez razlike a i bezumnoj skotini. Jednaki smo svi u koliko nas je majka u bolih rodila, ter koliko smo ugledali svi svjetlo božje goloruki: rodili se sada na ubožkoj slamnjači ili na gospodskih pernicah. Jednaki smo u koliko osjećamo svi jednako glad i žedju, zimu i omaru; u koliko ćutimo bol, radost i veselje. Jednaki smo napokon, na koliko moramo svi danas sutra s ovoga svieta; nije bo učinjeno ovo najveće zlo, te bi mu se mogao tko odkupiti. Jednako jest jednako, te se kao takovo u carstvu prirode jednakim mjerilom mjeri.

U svačem smo drugom skroz nejednaki. Medju milijardami ljudij, koji su na ovom svietu živjeli, medju milijuni i milijuni, koji danas živu, nejma ni dvojice jednaka lica pa makar lice i lice ima iste dielove: oči, nos, usta . . . Razlikost se ova zapaža gledom čitava stroja tjelesnâ: rûku, nôgu, prsta, nokata ća do kakvoće staničevine (zellengewebe). Tako dosljedno provlači narav u svojih proizvodih princip razlikosti, da nije ni atom atomu jednak.

Iz toga sliedi naravskim načinom, da su i psihička svojstva, kojim je podlog kakvoća fizičkoga organizma, takodjer različita. Kaošto dakle nejma dvajuh po svema jednakih lica, isto tako nejma dva čovjeka, koja bi jednako mislila i ćutila, u kojima bi bile iste umne sile, sklonosti i strasti. Usuprot je ova nejednakost u ljudij toli jaka, te već Plutarh veli, da nenahodi tolika razmaka razlikosti izmedju životinje i životinje, kolika izmedju čovjeka i čovjeka. On govori „o silah duše“ i „ob nutarnjih svojstvih“ — što se po definiciji modernoga prirodoznanstva stiče u jedno.

Iz navedenoga opet naravski sliedi razlikost udêsa ljudskih, t. j. odnošâja, u kojih stoje ljudi medju sobom.

Sva se ta razlikost opet sagradila na zakonu jednosti. Tako ima i duševni život ljudski ognjište, u kom se sastaju tisuće i tisuće milij. njegove djelavnosti. Taj je zakon položen u ostan* bitka i razploda, te je zajednički čovjek sa životinjom.

Svaki se osebac (individuum) bori najprije sâm za bitak, a putem ovoga nastoji se uzdržati u razplodjivanju. Način, kojim ovaj ostan dohodi do svrhe, visi o psihičkoj kakvoći čovjeka-

Po prostih zakonih mišljenja moramo zaključiti: Zajedničke je ljudem veselje na životu i s-tim spojeno nastojanje, da se podržaje. Način i mjera sredstava, da se ta svrha sustigne, dogleda po najbliže uvještbu i volju za râd, po kom se čovjek domaže onih sredstva, za tim vještinu, kojom se ova sredstva uporavljaju.

Ljudska djelavnost počinje lovom i ribarijom, prehodi za tiem na poljodjelstvo i stočarstvo, onda na zanat i na industriju, a napokon na trgovinu, na znanost i na umjetljivost. Ako i jedni kopaju na rudniku zlata, a drugi broje zviezde po nebištu, opet drugi rone u zakone prirode: to ostaju ipak oni manji poslovi, kojimi je čovjek započeo i na koje ga puti njegov bitak, u svom prvobitnom pravu, tražeć kasnije kao i prije prikladne glave i ruke. Razvoj dakle čovječje vrstnoće ponire iz kulturnoga napredka; potreba pako razlikosti vrstnôća prema raznim radnjam i poslovom, nahodi svoj izraz u ljudih različitih duševnih sposobnostij, nastojanja i zahtieva.

Koja bi bila dakle logika, koja se nadeva iz razlikosti ljudij gledeć na njihove umne darove i na djelatnost, protežuću se na socijalno stanovište? Svakako ova: da se onaj, koj glavom radi, ter čovječanstvu veće usluge namiče od onoga, koj je pusti rukotvorac, da se onaj, velju, domogne i boljega i ugodnijega života; svakako ta: da se krepak, marljiv i štedljiv čovjek osobi i osmoči u kući, usuprot da se blezgav, lien i rastrošan osudi na oskudievanje; da darovita, vrstna a k tomu plemenita i pravedna muža gradjani poštuju, odlikuju, dočim nevrstna, ograničena a k tomu zlobna i nevaljala čovjeka prezru; da se — jednom riečju nizkost povjeruje i pomiče s-puta visosti. Ovako, čini nam se, imala bi se oličiti logički sudbina ljudij. Nahodimo ipak da nije tako, te da prečesto upravo sprotnost vlada.

Dohodimo na polje, na kom nas zakoni mišljenja izdavaju, na koliko zapažamo pojava, čihovih čudij ne možemo zapoznati. Mi stojimo pred nevidnom, neoshvatljivom silom, koju zovemo obično *udes*.

Neda se poumjet, kako mužičavo vlada ova sila. Koliko se god podkladali pojavi to fizičkoga, to moralnoga svieta zakonom necesiteta, u tom, što zovemo udesom, ne vrieži se — po našem dohvatu barem ne — niti načelo niti sustav, dapače nejma tudjer više putij niti najjednovitije logike. Udes gazi zakon uzroka i djelovanja. U koliko gospoduje duh nad ograničenošću, znanje nad ignorancijom, djelatnost nad nemarom: u toliko je jasan odnošaj izmedju uzroka i djelovanja, izmedju kladiva i nakovala.

Ele udes često ucienjuje ljude protivno.

Motrimo čovjeka zvekana, arogantnu budalu i besvjestna nitkova u jednom licu. Ipak ovaj život medju ružami živi. Što mu je zveknulo u glavu da poduzme, ide mu za rukom, njegove se želje ispunjuju,

---

* Belostenec pozna: Osten-bodnjak, pozna i *osti*-fuscina, rieči i danas živuće. *Ostan*-pûd-podbod-nagon-instinctus. S-toga i *podostniti* koga-na što-podbosti. J. K.

Digitized by Google

a isčekivanja mu nadkriljuje sreća, koja mu se bi reći, na svih putih nad glavom rasprtila. On živi bezbrižan, ugodan život te je gledan od sugradjana. Primakla bi mu se zadnja ura, ostavlja sviet u punoj sviesti, da mu rodu u ničem uzmanjkat neće. Savjest ga nije nikada grizla niti mu zadnjega časa otežčavala; za što budala, koj je prerano zao čovjek, nejma najpače savjesti.

Eno opet ondje čovjeka vrstnika, obsežna znanja, neumorne djelatnosti — prave ljudine! Sve njegovo pregnuće od male je koristi u borbi za bitak. Poduzeo što mu drago, svuda mu je neruka. Ovdje ga nedotupovnik vuhovito gleda uviek na glavu, karakter i misli, on prerado podbočuje prevejana šarlatana, koj mu zna bezramno zamazat oči. Ovako se vrstnik prečesto udesio na ovom svietu sa svakom nevoljom, njegov je život bezkrajna borba za bitak, ali borba puna tegoba, boli i oskudievanja. Pa kada se i njemu primako zadnji čas, koj će ga spasit od muka, umire on svjestan si plemenita života, ali mu se duša stinjava dozivajućemu si u pamet sudbinu svojih milih i dragih, kojim ne ostavlja ništa do poštena imena svoga 1)

1) Nihil sine ratione suficienti. Svemu je svoj razlog. Rieči: *udes, slučaj* jesu, rieči namamice, kojimi se prečesto utješimo, umirimo u nesgodicah. Sliedimo vjerno stopimice djelovanje i vrstnika i zvekana, pak ćemo se uvjeriti, da su imali stalnih faktora za postignuće svojih produkta. Druga je: kakove vience sapliće ovim duševno-moralan čovjek. *Ured.*

Opominjem vas Ivana Keplera*, velikoga zakonodavca neba, čihova se uspomena nedavno velikim pietetom u Njemačkoj oslavila. Temenjak taj dojimajući vječne zakone, koji skučuju têk svjetskih tjelesa, obavljao je duhovit svoj rad medju vikom svoje djece za kruhom. Za kruh morao je besmrtni astronom — kako se je sám izrazio — pisati nevaljale koledare. On je morao bacati silne svoje talente u jadovu jamu. „Moja radnja“ rekao je slomljen na tielu i na duhu „skoro je gorja nego prosjačenje“, Pao je napokon, pun sujete, nuždi i priekoj skrbi za obitelj u šake, nadživajuć mnoga zla.

Omjerimo udes ovoga umnika s drugimi tisućami umnih pobornika, koji su ne manje znatnosti u kulturi čovječanstva, omjerimo, velim, s udesom nekih modernih trgovačkih matadora — kolika protuslovja u svih točkah!

U što se polaže prava vriednosti čovjeka, života, kulture? Tko će se iz ove mješavine pojmova izverati? Gdje je ovdje mirujući pol?

Opet je jednakost, dakako prava jednakost, koja se neda zauzbiti, koja nas u svem ujedinjuje po čem nam je život pozadjeven križevi. Groznica, glavobolja i smrtni strah svuda je isti, isti je svuda: j o j i p o m a g a j. Dakako, da se u modernih, tako zvanih pravnih državah govori i o jednakih (gradjanskih) držanstvih i o pravu. Tko medju tim têk dogadjaja oštrim okom pozori, zamećuje, da se sve po ljudih utvrdjivane jednakosti snuju na obmami sama sebe, koja može biti i naumična.

Jedna je samo jednakost, ona najme, koja nepušta razlike medju kraljem i medju prosjakom. Istina, dugo pred porodom naviešta se zemlji kraljevsko diete. Molitve se zanj naredjuju, blagoslov se s neba prosi pa napokon rodi se u palači — u bolih. Tebe, siromášno diete nitko nije naviestio, nije za tebe zemlja molila; medjutim majka se tvoja s tvoga života veseli isto tako kao i kraljica. Mjesto u vilin-gradovih, dohòdiš na sviet pod sjenom duba, gdje ti se oko priuča biedi i nevolji, izčekujućoj te u narámak svoj. A kada ste obojica dorasla: eto ti opet silne razlike medju vama. On pouznosi glavu e su mu želje srdca na poseg, život mu pliva i obilju. A ti? Ti se lunjaš od nemila do nedraga živuć ob ostatcih svoje bogatije braće. On se hrani ananasom, a ti divljom kruškom; on se poji šampanjcem, a ti vodom vira, ti mirišeš poljsku ružu, on holandeske hijacinte; ti spavaš na travi, on na mekanih pernicah. Ali on nejma ni drugoga sna, ni drugoga glada nego i ti; njegova ga kruna ne sakriva pred kišom i pred suncem, te je tako vaše putovanje životno i opet jednako, za što je — kako A. Humboldt veli — „ž i v o t s a m o h o d d o s m r t i.“

Budi i ovo u prilog hrvatskomu učitelju gojitelju; budi mu namig, da, košto su u školi sve klupe jednoga tvorila, tako da mu imaju biti i sva djeca. Želim, da me svaki podpunoma shvati. *Pr. J. K.*

---

* Rodio se u Weilu, u Würtembergu 28. Prosinca 1571, umro pako u Regensburgu 15. Studena g. 1630.

Učevna osnova za obće pučke učione u vojničkoj Hrvatskoj i Slavoniji.

(Konac.)

I. Razred (prva i druga školska godina).

U savezu sa zornom obukom: točke, crte u različitih položajih, gruzilo (ovjesnica) mjerila (vaga. kantar), palci (colovi).

II. Razred (treća školska godina).

U savezu sa zornom obukom: kutovi (pravi šiljasti, tubasti) trokut, četverokut, višekut, okrug, (središte, polumjer, promjer).

III. Razred (četvrta školska godina).

U savezu sa zornom obukom: kocka ili šesterac, bridnjak ili prizma, šiljnik ili piramida, valjak, čunj, kruglja.

Digitized by Google

IV. Razred (peta i šesta školska godina).

Na nedjelju jedan sat.

Obsežniji nauk o kutu, trokutu, četverokutu i višekutu. Okrug i njegove crte, proračunanje najjednostavnijih likovah (pravokutnik ili pačetvornina, četvornina ili kvadrat, trokut) i tjelesah (kocka i paralelopiped).

Pjevanje.

Svrha. Pouki u pjevanju zadaća je, da glasbeni sluh budi, pa estetično naobraženje i naobraženje srca unapredjuje te domoljubno čustvo oživljuje. Prvih školskih godinah vježba se pjevanje po sluhu a pri tom se djeluje na razvoj glasa i muzikalnoga sluha. Na viših stepenih ima se nauk u pjevanju po mogućnosti predavati na temelju sustava kajdah (notah). Nekoliko valjanih narodnih pjesamah, koje se po sadržaju i napjevu za učenike pristoje te za njih i poslie u životu vriednost imadu, treba da se na pamet nauče i dobro si utuve.

Tjelesne vježbe i gospodarstvo, za dječake.

a) Jačanje (gimnastika).

Svrha. Ova obuka ima ponajprije tu zadaću, da u mladeži snagu, okretnost i sigurnost razvijati pomože te u nje čilost tiela i duha uzdržava, s toga: laglje vježbe u redu, prosto kretanje, skakanje, somitanje ili ovjesivanje, penjanje (puzanje), vježbe na dvobrani i srgu.

b) Gospodarstvo.

Svrha. Ovoj je nauci najvažnija zadaća, da se zasadjuju i uzdržavaju prama mjestnim okolnostim dobro uredjeni voćnjaci i dudinjaci; ne manje imadu se učenici u povrtarstvu, svilarstvu i pčelarstvu kao važnih strukah gospodarstva prama mjestnim okolnostim praktično poučavati. U viših razredih može se i najbitnije o tlu (zemlji) i djubru (gnoju) o gojenju domaće životinje i o kulturnih odnošajih domovine učiti.

Ženske ručne radnje i nauk o kućanstvu, za djevojke.

Ovi predmeti pripadaju učiteljici obrtnosti te se imadu učiti, obzirajuć se jedino na obiteljske i mjestne okolnosti mladeži, te povjeriti, gdje je moguće, učiteljevoj supruzi, ako se na to pripravnom izjavi.

Za uputu preporučuje se učiteljici nauk o kućanstvu (kućanstvenica) od Holžabecka u Beču.

Pregled,

nedjelnih satih po razredih i školskih godinah sa učevnimi predmeti.

Učevni predmeti	Razredi					
	I.		II.		III.	IV.
	Školska godina					
	1.	2.	3.	4.	5.	6.
Vjeronauk	2	2	2	2	2	2
Obuka u jeziku	14	12	12	9	7	7
Njemački jezik	—	—	—	4	4	4
Računanje	4	4	4	4	4	4
Prirodoslovje	—	—	—	—	1	1
Zemljopis i	—	—	—	½	1	1
Povjestnica	—	—	—	½ } 1	1	1
Krasnopis	—	2	2	2	2	2
Mjerstveno likoslovje	—	—	—	—	1	1
Pjevanje	—	—	—	—	—	—
Tjelesne vježbe	—	—	—	—	—	—
Gospodarstvo	—	—	—	—	—	—
Ženske ručne radnje	—	—	—	—	—	—
Nauk o kućanstvu	—	—	—	—	—	—
Ukupno	20	20	20	22	23	23

Konačne primjetbe.

1. Razdieljenje učiva za jedno-, dvo- i trorazredne pučke učione, kao i sve razredbe satih sastavlja kotarski školski nadzornik sporazumno sa učiteljskim sborom a ravnaju se po mjestnih okolnostih učione. Pri sastavljanju tih osnovah valja se ovoga držati:

a) Predmeti, koji najviše sabranja ili većega duševnoga napora sa strane učenikah iziskuju, imadu se staviti u sate prije podne, a u poldnevnih školah u prve sate.

b) Za crtanje, pisanje i pjevanje upotrebljuju se u nezazdieljenih školah sati popoldanji.

c) U istom razdielu neka se nijedan predmet neuči više od jednoga sata zasebice.

d) Razredba satih mora takova biti, da učitelj sve sebi pridieljene učenike u isto vrieme shodno poslom zabavljati može.

e) Razredba satih mora u koliko je moguće pregledna biti. Razni predmeti moraju si čim bolje moguće sličnim redom slieditі, ga se učitelj i učenici dnevnomu redu lahko sviknu.

2. Učevne osnove imadu se kotarskomu školskomu vieću predložiti, a kotarski školski nadzornici imadu nad tim bditi, da se izdani propisi svagdje obdržavaju.

3. Pjevanje, jačanje, nauk o kućanstvu i ženske kućne radnje uče se u posebnih satih.

4. Ženske učione na selih imadu nastojati da, ako je ikako moguće, istu naučnu svrhu postignu, koja je za obće (šestogodišnje) pučke dječačke učione odredjena, a to valja za sada i za dosadanje erarijalne

Digitized by Google

djevojačke učione u punoj mjeri, samo u djevojačkih učionah po selih ima se ono vrieme, koje je za njemački jezik opredieljeno, upotriebiti za ženske ručne radnje i na nauk o kućanstvu.

Dopis.

U Beču na staro ljeto 1871. Zdravo nam, mila starino naša, vjerni naš čuvaru i branitelju, svjestni „Napredče!“ Evo me iz dalekih krajeva, a molim te, da mi razneseš ovo nekoliko nesamo mojih mislij, već i mnogih sudruga. Velimo: „Krv nije voda“, pak i oni: „suza će samo na oko“; hoćeš li i drugu: „svoj si samo svoga svojaka“. I nije druga.

Mlad sam jošte, ali bogu hvala, u toliko sam proćutio i progledao, te valjano shvaćam položaj svoj u tudjini, u glavnom gradu Austrije, kojno je bio prije sto godina stotinom neznatniji, nego je danas i koj se danas širi, ponosi, diči i baha velikim znanjem i umienjem doduše, ali, malo jih je, koji čisto i vedro znaju: odakle Beču ova zmožnost, ova u istinu usriedjena sila svih znanostij i umienja? Ja kano Hrvat dušom i tielom i nehoteć moram da uzdahnem, jer znadem ovo: što je narôda u Austro-Ugarskoj monarkiji, sve ti je moralo do nedavna pravcem, a od onomadne zavojice što pješe, što na konju, kolih ili parom unašati nesamo suvišak stečevine svoje, već i najnuždnije svoje zalogajce. Što sam dakle ovdje ja, što nas je i više, nečudi se vas nitko, jer znate naš položaj, a bog bi dao, te nas što prije ožarilo blago sunašce onim svojim žarom i toplinom, da nam nebude nuždno hodakat u tudjinu medju tudjice po svjetlo, po toplinu, po duševnu hranu — za buduće nesamo svoje uzdržanje, već, uz božji blagoslov, i uzveličanje

Ele, ima nas ovdje liepo čislo a došli smo amo u nakani, da što više koristna naučimo, da se, kano učitelji već, usavršimo, što više znanja posakupimo a takovo, došav kući, ulievamo po mogućnosti u srdca, u dušice mile nam Hrvatčadi.

Kadno nas amo dizalo i ovdje smjestilo, znadijasmo veoma dobro, da nas nečekaju pečeni golubovi; znadijasmo, da nam je koješta pretrpiti; nu uvjerenje, da se može ovdje sabrati mnogo toga liepa i dobra, česa doma nejma, digosmo se od svojih ravnih i skrševitih predjela, nebi li u svoje doba, nahranjeni, i napojeni novljimi načeli, višjim znanjem, čvršćom značajnošću priskočili u pomoć rodu svomu.

Nismo dakle ovdje zato, da se odtudjimo ili možda potudjimo; ne zato, da postanemo protunarodnimi radnici, da se u tudjicu pretvorimo, već da posakupimo čistu i zdravu jezgru a ovu da presadjujemo u nepokvarene hvojčiće miloga nam roda hrvatskoga. Uza to velim: daleko ujedno budi od svakoga nas samo i pomisao, kao da mi u sebi vidimo uzvišenija kakova bića nego su nam ostali mili sudrugovi zato, što se sudbinom ovdje desimo. Takova šta može o nas misliti, bud prosta i pokvarena duša, ili pako prepredena, zavidljiva.

Ova ti pišem, milo naše glasilo, da javiš onim, koji nas još i danas sumnjiče u občinstvu. Jer u istinu ima u našoj domovini tako genijalnih drugova, kojim je sreća naroda samo na jeziku, koji se prikazuju svietu kano nevina jagnjad, a u seli su ljute vučetine, koji najnježnijie žilice narodnjega dobra podgrizkuju, koji nastoje samo da što većma omraze i razcjepkaju sinove roda i doma svoga. Takovi ruže i crne evo i nas, pak jim podnosi crna duša te nas krste „inostranskimi dotepusi Dittesove vrsti“, ili pako viču „ej da ljubite narod, nebiste šunjali po tudjinstvu badava.

I to se nije sramio napisati, naštampati i svietom raznieti „Školski prijatelj“ lani u br. 24, na strani 375. Nešto je u istinu čudnovata u tom Prijatelju. Taj isti list zove u broju 24, strani trećoj učitelje, izašle iz bečkoga pedagogija i u njem sada još boraveće „dotepuši Dittesovimi, a na strani 383. nesrami se primiti dopis od istih dotepuha iz Beča, a u svojoj sbornici tako je blagobezobrazan, da još iste ove dotepuhe pozivlje na surad! — Neznam, kako da krstim ovaj zaisto čudnovati pojav. (Nije moguće, da se čita u istom listu ovako otvoreno, očito. Uredničtvo.)

Mi smo si to veoma dobro zapamtili; jedino jošte podvikujem u ime svoje i svojih sudrugova: braćo, koja možda neshvaćate posve položaja svoga, bacite radje na časak pero, pak mislite i razmišljate, nebi li vam se u kratko doba prikazale potrebоće školarstva našega u ne hrapavu, već čistu i ugladjenu zrcalu.

Na radnju braćo, a zabludjele navraćajmo milo, ljubezno i ohotno sa staroputine na novu, utrvenu kolotečinu. Pozoravljamo vas i jesmo vaši. —a—.

Natječaji.

Za učitelja i orguljaša u d. Stubici. Plata: 315 for.; stan, 12 hv. drva za školu, 6. hv. za učitelja, dvie livade, oranice 1 ral i 1475[] hv. uz štolarske dohodke. Molbenice šalju se do 20. Veljače veleč. g. Jakobu Cerovskomu, podj. u Bistri.

— Za učitelja i orguljaša u N. Čičah do 20. Veljače. Plata 315 for., stan, $^3/_4$ rali vrta, 12 hv. drva. Molbenice šalju se veleč. g. Jos. Gregoriću, podj. u Peščenici (Lekenik).

— Za učitelja u Blinji, II. ban. regimenti do konca Veljače. Plata 300 for., uz kvinkvenalni doplatak, stan, 6 hv. drva. Molbenice šalju se slavnoj regimenti u Petrinju.

Štovanomu čitateljstvu.

Ovim brojem završuje se „Napredku“ tečaj XII. Prvi broj tečaja XIII. poslati ćemo svakomu dosadanjemu predplatniku. Koj ga nekani u buduće držati, uzrači mahom isti 1. broj povratiti uz primetbu: neću da ga držim. Sadržaj dodje uz 1. broj. Novi tečaj odihavati će istim slobodnim i naprednim duhom. Svim bratimski pozdrav šalje iz Zagreba 1. Ožujka 1872. Uredničtvo „Napredka.“

Uredjuje ga vlastnik **Skender Fabković**. Tiska ga **Dragutin Albrecht.**

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

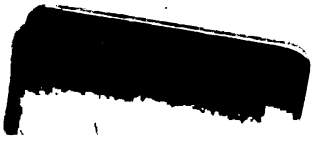

Digitized by Google

Fr. Hallauer
k.k. Hof-Buchbin